

kunna bli ett lämpligt namn inte bara för ingenjörerna från den nya fackskolan utan även från de nuvarande tekniska läroanstalter, som antar fackskolans normalplan.

Vad slutligen de humanistiska, merkantila och social-ekonomiska fackskolorna beträffar föreslår beredningen, att den kompetens de ger benämnes *fackskolekompetens* från respektive humanistisk, merkantil och social-ekonomisk fackskola.

Beredningen behandlar även vissa frågor rörande elevintagning och praktikfordringar m. m. Principen om elevernas fria val, vilken är grundläggande för den obligatoriska skolans högstadium, kan rimligen inte tillämpas mer än intill en viss gräns. Beredningen finner sålunda, att vid intagning till utbildning ovanpå det nionde skolåret måste principen om det fria tillvalet — i den meningen att eleverna fritt kan få välja art och grad av fortsatt utbildning utan hinder av t. ex. arbetsmarknadens behov och sina egna förutsättningar — upphöra att gälla. Till vidaregående skolor måste de inträdessökande sålunda räkna med att vissa krav ställs i fråga om förkunskaper, inriktning och i förekommande fall praktik samt att platstillgången kan vara begränsad. Den här redovisade uppfattningen får dock inte förhindra att skolan på allt sätt underlättar för utbildningssökande med annan skolbakgrund än den för vederbörande skolform normala att ändra sitt val. Detta kan ske på flera sätt, antingen genom av skolan anordnad eller anvisad komplettering eller genom att elever som på egen hand inhämtat kompletterande kunskaper under någon tid får följa undervisningen för att därigenom pröva om deras förutsättningar för vidare studier i skolformen är tillräckliga.

För inträde i de fyra fackskolorna bör slutbetyg från motsvarande linje i grundskolans nionde årskurs vara det normala. Huruvida därvid vissa bestämda krav bör uppställas i fråga om tidigare lästa kurser eller kvalificerade betyg i vissa ämnen får avgöras för varje skolform för sig vid utarbetande av de mer detaljerade bestämmelser som så småningom kommer att erfordras.

Några bestämmelser angående de inträdessökandes ålder bör inte fastställas. Det torde komma att bli så, att elever i ganska stor omfattning övergår direkt från grundskolans nionde år till fackskoloutbildning, men det är enligt beredningens mening å andra sidan i hög grad önskvärt, att fackskolorna kommer att betraktas som en naturlig utbildningsväg för de ungdomar som efter något eller några års förvärvsarbete ovanpå grundskolan eller efter genomgången yrkesutbildning av annan art än fackskolans önskar återuppta eller fortsätta sin utbildning.

Beredningen tänker sig vidare att man till de tvååriga huvudkurserna vid den tekniska fackskolan skall kunna knyta vissa kompletteringskurser, avsedda för dem som av olika skäl icke valt de ämnen inom grundskolans högstadium, som gör dem behöriga för inträde i fackskolans första årskurs. En sådan anordning,

uttalar beredningen, bör för övrigt vara lika naturlig vid andra fackskolor som vid den tekniska. Under en relativt lång övergångstid torde dylika kompletteringskurser komma att spela en avsevärd roll även för andra kategorier. Vad beredningen här närmast har i tankarna är presumtiva sökande med t. ex. endast åttaårig folkskola eller oavslutad realskolutbildning bakom sig. Den kurstid beredningen närmast tänker sig är ett år, men även en kortare kurs bör kunna komma i fråga.

Av speciellt intresse är frågan huruvida föregående praktik bör krävas för inträde i fackskola. Beredningen har funnit att dylika krav bör uppställas endast för den tekniska fackskolan och anför därom bl. a. följande.

Om man för en tvåårig teknisk utbildning, byggande på grundskolan, vill uppställa ett ingenjörsmässigt mål, torde det vara nödvändigt att låta studierna i de tekniska tillämpningsämnena baseras på en god praktisk grund. I samma riktning talar för övrigt den omständigheten, att om eleverna kommer för unga till den tekniska fackskolan, har de vid slutet av utbildningen inte den ålder och mognad som erfordras för att de skall kunna placeras i arbetsuppgifter för vilka deras utbildning eljest skulle göra dem lämpliga. Praktiken måste också ha en viss, inte för obetydlig omfattning och den praktik som kan medhinnas på två sommarperioder kan sålunda knappast bli tillfyllest. Detta innebär, att tanken på en obruten studiegång för den tekniska fackskolan i anknytning till den obligatoriska skolan som en normal anordning har måst uppgivas.

Skolberedningen diskuterar i detta sammanhang också med intresse frågan om s. k. växelutbildning, dvs. en styrd praktikperiod inlagd mellan första och andra året vid den tekniska fackskolan, dock utan att låta diskussionen utmynna i regelrätta förslag.

Praktikfordringarna för inträde i den tekniska fackskolan anges av beredningen generellt på följande sätt: För inträde i andra årskursen bör fordras sammanlagt minst tolv månaders planmässig och allsidig praktik av sådant slag, att den utgör en god förberedelse för studierna inom det område som fackinriktningen i andra årskursen representerar.

Beredningen har även övervägt frågan om *betyg och betygsättning* m. m. vid undervisningen i fackskolorna samt föreslår, att även för dem skall i huvudsak gälla de för grundskolan föreslagna bestämmelserna. I fråga om bestämmelser för elevs flyttning från första till andra årskursen torde dock här andra grunder få gälla än dem som gäller för den obligatoriska skolans del, detta i överensstämmelse med att principen om elevernas fria val inte kan gälla för fackskolorna. Beredningen föreslår vidare i fråga om formerna för studiernas avslutande, att samtliga fackskolor skall vara examensfria. Ej heller bör centralt givna avslutningsprov förekomma, vilket dock inte hindrar att åtskilliga — av beredningen exemplifierade — åtgärder kan vidtagas i syfte att nå samstämmighet i utbildningen mellan skilda skolor av samma slag och viss normering av slutkompetensen.

Vid sin behandling av frågan om kompetensvärdet av fackskolornas utbildning erinrar beredningen först om att det gemensamma

målet för dessa skolor är att föra eleverna till en karaktärsbunden, men inte alltför specialiserad utbildning, som främst kan bli en bra grund såväl till en anställning direkt efter genomgången fackskola som till en mer specialiserad bransutbildning inom näringslivet och vars kompetens dessutom blir lämplig för fortsatta studier vid utbildningsanstalter av olika slag.

Det är sannolikt, framhåller beredningen, att den hittillsvarande begränsningen på detta åldersstadium till två kompetensnivåer lett till att studentexamen i många fall kommit att krävas för en anställning eller för inträde vid viss skola helt enkelt därför att närmast lägre kompetens — realexamen — ansetts vara för låg. Med inrättandet av de tvååriga fackskolorna, tillgängliga för både pojkar och flickor, kommer det framtida skolväsendet att få den kompetens på mellannivå som nu saknas.

Tendensen att höja kravet på skolunderbyggnad till studentexamensnivå orsakas i dagens läge mer av den starka konkurrensen om tillgängliga elevplatser än av att undervisningen vid vederbörande skolor numera kan sägas kräva högre allmänbildningsnivå.

Det måste anses vara av största betydelse för samhället, att ökningen i de kommande studentkullarna, vilka även relativt sett kommer att växa därför att gymnasiestudier i framtiden blir tillgängliga för allt större grupper av ungdomar, inte får resultera i ett krav på studentexamen som skolunderbyggnad för ett stort antal yrken, för vilka rimligtvis en lägre kompetens bör vara tillfyllest för att eleverna skall tillgodogöra sig fackutbildningen. Krav på en kombination av god allmänbildning och ett gott handlag för yrket, det sistnämnda lämpligen dokumenterat genom fullodig och väl meriterad praktik, bör även i framtiden få utgöra den normala vägen in i ett yrke. I de fall där studentexamen inte bedöms som ett oeftergivligt krav för att följa undervisningen vid vederbörande skola — och grundskolutbildning inte kan anses tillräcklig — bör slutbetyg från fackskola bedömas som en lämplig kompetens. Om sökande med studentexamen och fackskolekompetens konkurrerar om en plats bör omdömen från för praktik och för praktikens värde i förhållande till det tilltänkta yrket tillmätas mycket stor betydelse.

För elever som i årskurs 9 är tveksamma om sina förutsättningar för gymnasiestudier kommer fackskolorna att ge möjligheter till senare övergång till gymnasium. Elever vid den merkantila fackskolan skulle efter vederbörlig komplettering av vissa ämnen kunna fortsätta studierna vid handelsgymnasium. Övergång från teknisk fackskola till första årskursen av tekniskt gymnasium torde kunna ske efter årskurs 2 i den förra, eventuellt redan efter årskurs 1, om eleven där uppnått mycket goda studieresultat.

Utarbetandet av förslag till kompetensangivelser för tvååriga fackskolor bör ske med hänsyn bl. a. till arbetsmarknadsförhållandena. För fackskolorna innebär detta, enligt beredningen, att de så långt möjligt bör uppfylla följande tre fordringar:

- a) Med hänsyn till elevernas yrkesintressen bör linjerna täcka enhetliga men samtidigt tillräckligt breda fält.
- b) Med hänsyn till arbetsmarknadens struktur bör linjerna täcka funktionella enheter i fråga om såväl arbetsuppgifternas art som utbildningens natur.
- c) Från yrkesvägledningssynpunkt bör linjerna göras så klart avgränsade från varandra som möjligt.

De föreslagna tekniska och merkantila fackskolorna kan sägas vara uppbyggda så, att de vad kompetensen beträffar i stort sett motsvarar dessa synpunkter.

Den *tekniska fackskolan* kommer att leda fram till en lägre ingenjörskompetens motsvarande den kompetens som studier vid tekniska aftonskolor, kommunala tekniska skolor och tekniska institut nu ger. Det stora flertalet av de elever, som genomgår denna skola, kommer att gå till teknikeryrken av olika slag. Utbildningen leder till en ny kompetensnivå, lämplig för kvalificerade arbetsuppgifter — utan att det för den skull nödvändigtvis måste vara fråga om befälsposter — inom verkstadsindustrin och det större hantverket. Den kan emellertid även ge en lämplig kompetens för andra, av beredningen exemplifierade yrkesområden (SB s. 613).

Den *merkantila fackskolan* kommer att ge en kompetens som för närvarande närmast motsvaras av t. ex. realexamen samt en god kontorsutbildning vid kommunal yrkesskola eller privat handelsinstitut. Eleverna blir väl rustade för att direkt efter skolan söka en anställning, men också för branschmässig vidareutbildning. Beredningen ger också ett antal exempel på sådana yrken och utbildningar för vilka den merkantila fackskolan skulle ge en lämplig utbildning.

De *humanistiska* och *social-ekonomiska fackskolorna* skiljer sig avsevärt från de båda andra med hänsyn till att de i större utsträckning syftar till att ge en vidgad allmänbildning med vissa specialiseringsmöjligheter. De kommer inte att ge eleverna en på samma sätt yrkesinriktad utbildning som de tekniska och merkantila fackskolorna, utan snarast en allmänbildningskompetens på mellanivå. De föreliggande förslagen till läroplaner för humanistisk och social-ekonomisk fackskola är, framhåller beredningen, inte i alla delar så klart avgränsade från varandra som de enligt beredningens mening bör vara i sitt slutgiltiga skick, och det erbjuder därför vissa svårigheter att dra slutsatser beträffande kompetensvärdet. Med nämnda reservation ger beredningen dock vissa allmänna synpunkter på dessa fackskolors kompetensvärde (SB s. 615). Därutöver lämnar beredningen för ytterligare belysning av dessa skolors kompetensvärde (SB s. 615 f.) en exemplifierande yrkesförteckning med kommentarer.

Med hänsyn till synpunkter som beredningen anfört på sistnämnda två fackskolors kompetens förordar beredningen, att man vid den i annat sammanhang föreslagna överarbetningen av dessa fackskolors läroplaner överväger möjligheten att göra de humanistiska och social-ekonomiska fackskolorna bättre avgränsade från varandra.

Under rubriken vissa organisatoriska frågor behandlar beredningen bl. a. den centrala ledningen av dessa skolor samt föreslår, att den tekniska och merkantila fackskolan föres till överstyrelsens för yrkesutbildning kompetensområde, medan de båda övriga får sortera under skolöverstyrelsen. Vid en blandfackskola — en skola bestående av flera av de föreslagna fyra utbildningsvägarna — bör skolenheten efter beslut av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall föras till den överstyrelse dit skolan med hänsyn till sin huvudsakliga karaktär hör hemma, varvid antalet avdelningar av skilda linjer bör kunna tas till utgångspunkt för avgörande av dess karaktär.

I detta sammanhang förordar beredningen också en genomgripande förstärkning av lärarutbildningen med sikte på skolformens speciella krav liksom möjligheter till successiva konsultationer ute på fältet. En decentralisering till länskolnämnderna av konsulent- och inspektionsverksamheten bör övervägas.

Det vore inte oväntat, om åtskilliga problem och frågor skulle uppstå i fråga om de nya fackskolornas lokala organisationsformer, och beredningen har därför också ägnat denna fråga intresse.

Det synes nödvändigt, framhåller beredningen, att fackskolorna kommer att organiseras på jämförelsevis varierande sätt på olika orter. Skolornas storlek, existensen av tidigare skolformer, tillgängliga lokaler m. m. gör det vanskligt att, utöver i annat sammanhang gjorda uttalanden om att grundskolans högstadium i princip bör vara fullständigt, rekommendera någon speciell organisationsform som den generellt bästa. Beredningen gör dock en jämförelsevis ingående inventering av de olika former för organisationen av fackskolor — fristående, blandfackskolor eller skolor samorganiserade med skolor tillhörande andra skolformer — som kan tänkas förekomma (SB s. 499 ff.) med en redovisning av de synpunkter som i första hand kan läggas för respektive emot de olika alternativen. Av de anförda synpunkterna kan följande redovisas.

Fristående separata fackskolor torde enligt beredningen bli möjliga att organisera endast på de största orterna. Vad den humanistiska skolan beträffar kan det vara befogat att inte alltid i första hand utgå ifrån, att den skall upprättas som en fristående skola. Beredningen hyser också tämligen stora betänkligheter mot att ett fullständigt allmänt gymnasium förbindes med en eller flera fackskolor men har mindre att invända mot att enstaka linjer av allmänt gymnasium kombineras med fackskola. Beträffande fackskolas förening med grundskolans högstadium bör en objektiv och i början försiktig utprövning av olika vägar vara angelägen varvid som allmän regel bör gälla, att grundskolans högstadium i princip skall utgöra en obruten helhet.

I fråga om den tekniska fackskolan framhåller beredningen bl. a., att man av praktiska skäl emellanåt sannolikt vill *lokalmässigt* förlägga 9t till tekniska fackskolor. Detta bör endast undantagsvis kunna ske om det inte medför olägenhet för grundskolans högstadium som helhet betraktat, uttalar beredningen.

Om upprättandet av fackskolor anför beredningen att kommun, som önskar upprätta en fackskola alternativt omändra en på orten redan befintlig skolform, efter vederbörliga kommunala beslut har att göra framställning härom till Kungl. Maj:t. Yttrande över framställningen bör i vanlig ordning avges av läns skolnämnden. Då upprättande av fackskolor är en planeringsfråga, som berör inte bara en ort utan en regions hela skolväsen, vill beredningen ifrågasätta om inte därjämte båda överstyrelserna regelmässigt bör yttra sig över framställningen innan Kungl. Maj:t fattar beslut, oavsett att fackskolan kommer att sortera endast under den ena överstyrelsen.

Erfarenheter av verksamheten bör kunna erhållas jämförelsevis snabbt bl. a. därför, att studiegången inte omfattar mer än två år, och erfarenheterna bör göra det möjligt, att tämligen snart därefter påbörja ett allmänt uppbyggande av den nya skolformen alltefter kommunernas önskemål. Enligt av beredningen avgivet förslag (kap. 38) skall vissa kommuner kunna påbörja övergången till grundskolans nya läroplan i årskurs 7 från och med höstterminen 1962. De elever som genomgår grundskolan i dessa kommuner erhåller slutbetyg från det nya högstadiet första gången vid slutet av vårterminen 1965, och för deras del kan behovet av fackskol utbildning bli aktuell första gången från och med höstterminen 1965. Beredningen föreslår sålunda, att fackskolor skall få börja mer allmänt upprättas från denna tidpunkt. Kommun, som så önskar, bör dock få möjlighet att redan från och med höstterminen 1963 försöksvis få starta fackskola.

Utöver vissa av beredningen i detta sammanhang anförda synpunkter på fackskolornas lärarfrågor, vilka beröres senare tillsammans med övriga lärarfrågor, behandlar beredningen även vissa övriga frågor.

Vid diskussionen om vilka facklinjer som bör komma i fråga har beredningen stannat vid de fyra här nämnda fackskolorna, medan ett väckt förslag om en estetisk fackskola enligt beredningens mening i varje fall tills vidare inte synes böra komma till utförande.

Av beredningen utarbetade förslag till läroplaner för fackskolor får i första hand, framhåller beredningen, betraktas som tämligen långtgående och detaljerade illustrationer till innebörden av förslaget till fackskolororganisation. Beredningen gör sålunda inte anspråk på att i betänkandet (SOU 1961: 31) ha presenterat läroplaner i ett slutgiltigt skick. Beredningen föreslår därför, att Kungl. Maj:t tillkallar en mindre grupp sakkunniga, vilka bör få till uppgift att i första hand svara för erforderlig överarbetning av läroplansförslaget.

Beredningen uttalar vidare, att den slutgiltiga läroplanen efter behandling av vederbörande myndigheter bör fastställas av Kungl. Maj:t.

Om sitt förslag till fackskolororganisation framhåller beredningen avslutningsvis att detta på visst sätt torde kunna betraktas som sista steget i den reform med vilken vårt skolväsende arbetat sedan tjugo år och samtidigt som första steget i en kommande reformperiod.

Praktiska realskolan. Flickskolan

Direktiven för skolberedningens arbete innehöll också, inom ramen för en tämligen vidsträckt rätt att pröva frågan om överbyggnader på den obligatoriska skolan, ett uppdrag till beredningen att överväga frågan om den praktiska realskolan och dess ställning i ett kommande skolsystem.

Skolberedningen lämnar några korta data om praktiska realskolan och redogör därjämte för hur skolformen belysts av undersökningar, som beredningen låtit utföra (SB s. 513 ff.). Om erfarenheterna från praktiska realskolan mot bakgrunden av beredningens principiella syn på grundskolan anföres i korthet följande.

Den praktiska realskolan har under sin relativt korta tillvaro vunnit ett gott anseende, vilket också lett till en stark expansion. Den har inom den hittillsvarande skolorganisationen gjort en värdefull insats och fyllt ett kännbart behov. Det sista torde i all synnerhet gälla om handelslinjen. Svårigheterna att inom den givna tidsramen föra fram eleverna till det uppställda målet kan dock inte skymmas bort. Man har också på olika punkter tvingats att avvika från målsättningen. Inte minst när man står inför frågan hur en utbildning av detta slag skall infogas i ett väsentligt ändrat skolsystem, synes det nödvändigt att komma fram till en mer realistisk syn på möjligheterna att på ett visst stadium ge både en god allmänbildning och en fackbetonad utbildning. Skolberedningen har när det gäller den obligatoriska skolans utformning eftersträvat att alltfler ungdomar skall ges ett större och i stort sett lika mått av allmänbildning, en så långt möjligt gemensam referensram. Som konsekvens av en sådan strävan får man också acceptera att specialiseringen av utbildningen förskjutes uppåt, en följd som också ur andra synpunkter bl. a. i fråga om elevernas mognad för studier och för yrkesval har betydande positiva sidor. För skolberedningen har det av dessa och andra skäl tett sig ofrånkomligt att i det frågekomplex, där den praktiska realskolan ingår som en delfråga, finna en i jämförelse med nuvarande förhållanden tämligen radikal lösning. Denna lösning innebär i stort sett dels att man inom grundskolan i form av olika studievägar med en viss men till omfånget begränsad karaktärsbetoning bygger vidare på de erfarenheter som gjorts bl. a. i den praktiska realskolan, dels att det slutmål som gällt för denna skolform lyftes upp på ett något högre åldersstadium och med vissa utvidgningar och förändringar uppgår i det större projekt med olika slag av tvååriga fackskolor ovanför den nioåriga obligatoriska skolan, som skolberedningen presenterat.

Beredningen diskuterar olika alternativ till praktiska realskolans anpassning till grundskolan. Med utgångspunkt i att grundskolan enligt beredningens uppfattning skall vara en pedagogiskt och organisatoriskt sammanhållen enhet föreslår beredningen, att den praktiska realskolan, liksom de mot denna skolform svarande inbyggda linjerna, skall avvecklas. Skolformen kommer att ersättas av dels grundskolans högstadium, dels fackskolorna. Som allmän regel för avvecklingen av praktiska realskolan som skolform bör gälla, att den skall samordnas med sista tidpunkten för den allmänna övergången till grundskola. I överensstämmelse härmed bör riktpunkten för den slutliga avvecklingen av den praktiska realskolan i landet vara, att i kommun, vilken övergår till grundskola först vid slutet av perioden för den allmänna övergången till denna skolform och

vilken i sin skolorganisation har en praktisk realskola, elever får tas in i denna skolas nybörjarklass sista gången läsåret 1967/68. Om särskilda skäl föreligger och om fackskola inte upprättas i kommunen, bör Kungl. Maj:t äga medge överskridande av denna gräns.

För de kommuner, vilka senast vid ingången av läsåret 1962/63 skall upprätta årskurs 7 i grundskolan, gäller enligt vad beredningen föreslagit (kap. 38), att de senast höstterminen 1963 skall övergå till grundskolans läroplan men med möjlighet för dem att efter medgivande av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall övergå till denna läroplan höstterminen 1962. Kommun tillhörande nämnda grupp skall därefter senast från och med läsåret 1964/65 därjämte övergå till bestämmelserna angående sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8, dock med möjlighet för kommun som så önskar att efter anmälan till länskolnämnden övergå till nämnda differentieringsanordning tidigare. Skolberedningen föreslår, att senast vid ingången av det läsår då grundskolan i en kommun övergår till anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7 — samt året därpå även i årskurs 8 — intagning skall upphöra i praktiska realskolans första årskurs och de därpå följande åren successivt även i senare årskurser, tills skolan är i sin helhet avvecklad.

Beredningen förordar vidare, att om en kommun före den angivna sista tidpunkten för påbörjande av praktisk realskolas avveckling önskar inrätta fackskola — vilket som nämnts försöksvis bör få ske från och med höstterminen 1963 och allmänt från och med höstterminen 1965 — ett medgivande härtill skall kombineras med skyldighet för kommun att i anslutning härtill avveckla en förekommande praktisk realskola av motsvarande slag. Då även den kommunala flickskolan avses uppgå i fackskolororganisationen, torde man kunna räkna med att det i allmänhet även ur kommunens synpunkt skall te sig lämpligast att vid en och samma tidpunkt över hela linjen ersätta de äldre skolformerna med den nya fackskolororganisationen. Någon ovillkorlig skyldighet till en sådan total samordning torde dock ej böra fastslås. Att däremot en äldre skolform och en fackskola, båda med samma eller näraliggande inriktning, inte bör tillåtas bestå parallellt — annat än i den utsträckning som lämpligen följer av en successiv avveckling respektive uppbyggnad — synes uppenbart. Skolberedningen räknar självfallet med att mellan den äldre och den nya skolformen skall kunna förekomma en smidig succession i fråga om såväl lokaler och utrustning som lärarkrafter. I sådana fall behöver fackskolans tillkomst inte innebära nyinvesteringar eller någon större utbyggnad av skolorganisationen.

Vad avser den allmänna övergången till grundskola och fackskolor har beredningen föreslagit (kap. 38), att upprättande av fackskola skall få ske först efter medgivande av Kungl. Maj:t. Även om ett nedläggande av en praktisk realskola för närvarande inte synes fordra någon särskild sanktion av Kungl. Maj:t, förutsätter beredningen att en praktisk realskolas nedläggande genom omvandling till fackskola alltid kommer att regleras genom ett beslut från Kungl. Maj:ts sida.

En av praktiska realskolans tre utbildningsvägar, den husliga linjen, har inte

på samma sätt som övriga fått en motsvarighet inom fackskolororganisationen. Beredningen anför härom.

Beredningen har inte funnit det ådagalagt att behov föreligger av en fackskola med sådan specialinriktning. Här bör, utöver de studiealternativ grundskolan kan erbjuda, framhållas de olika mer eller mindre specialiserade utbildningsvägar inom det husligt betonade området, som finns bl. a. inom yrkesskolväsendet (husmodersskolor, lantushållsskolor, barnsköterskeutbildning, ekonomiföreståndarutbildning, sömnadsutbildning av olika slag m. m.). För den som behöver eller vill grunda en utbildning med huslig inriktning på en gedigen allmänbildning med inslag av praktiska och estetiska moment, torde vidare den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan utgöra synnerligen värdefulla studiealternativ.

Liksom vad gäller den praktiska realskolan innehåller direktiven för skolberedningens arbete ett direkt uppdrag till beredningen att ta upp *flickskolan* till behandling samt »grundligt skärskåda flickskolefrågan i dess olika aspekter». Även här har beredningen i huvudbetänkandet lämnat några kortfattade data om skolformen och redogör för hur den belysts av undersökningar, som beredningen låtit utföra (SB s. 523 ff.).

Den kommunala flickskolans roll inom skolväsendet på de orter, där skolformen förekommer, är onekligen mångsidig, framhåller beredningen och uttalar sin uppskattning av åtskilliga drag i denna skolform. När nu en skolform kommer till, som på realskolans åldersstadium ger plats åt alla elevkategorier och inom sig rymmer olika studievägar, framstår emellertid flickskolans hittillsvarande roll i en annan belysning. Med beredningens förslag till grundskolans utformning och till därpå byggande fackskolor framstår det sålunda som en naturlig konsekvens, att den organisatoriska och pedagogiska helhet som grundskolan avses utgöra inte splittras genom att flickskolan tillåtes bestå som en skolform parallell med grundskolans högstadium.

Beredningen har också vid bedömningen av flickskolans fortsatta ställning haft att överväga frågan om sam- och särundervisning. Behovet av och önskemålen om särundervisning är, konstaterar beredningen, uppenbarligen inte så starka att de på något vis kan motivera bevarandet av en särskild skolform för flickor. Även med sikte på den obligatoriska skolan framför skolberedningen här vissa synpunkter på särundervisningen.

Skolberedningen föreslår sålunda, att den kommunala flickskolan skall upphöra som särskild skolform och uppgå dels i grundskolan, dels i fackskolororganisationen. Även de flickskollinjer eller normalskollinjer, som är knutna till andra skolformer avses bli avvecklade.

I avsnittet om praktiska realskolan har beredningen, som nyss anförts, angivit vissa riktlinjer för avvecklingen av denna skolform. Skolberedningen avser, att motsvarande riktlinjer skall gälla för avvecklingen av den kommunala flickskolan.

Tidpunkten för flickskolans avveckling förutsättes enligt de tidigare för praktiska realskolan angivna riktlinjerna komma att variera från kommun till kommun, beroende på bl. a. den lämpliga samordningen med grundskolans ge-

nomförande och upprättandet av en mot flickskolan svarande fackskola. Intagning i första årskursen av flickskola skulle i kommun, som övergår till grundskola först vid slutet av perioden för sådan övergång, sista gången få förekomma läsåret 1967/68; med Kungl. Maj:ts medgivande skulle i vissa fall denna tidsgräns dock kunna överskridas. En flickskolas omvandling till fackskola förutsättes alltid bli reglerad genom beslut av Kungl. Maj:t. Beträffande avvecklingsfrågan torde i övrigt få hänvisas till avsnittet om praktiska realskolan.

Folkhögskolan

Efter en kort återblick på folkhögskolans utveckling under senare tid (SB s. 565 ff.) och några tidigare utredningar om folkhögskolans ställning och uppgifter anlägger beredningen några principiella synpunkter på folkhögskolans framtida ställning i skolväsendet.

Skolberedningen har inte haft till uppgift att utreda folkhögskolans ställning, men anser det vara av väsentlig betydelse för helhetssynen på det framtida skolsamhället att översiktligt söka klarlägga folkhögskolans uppgifter i sammanhanget.

Folkhögskolans huvuduppgift har varit och är att ge medborgerlig och personlig bildning men skolan har också tagit viss hänsyn till elevernas behov av målinriktad utbildning med sikte på tillträde till annan speciell utbildning. Denna dubbla uppgift är fortfarande av stor betydelse för folkhögskolan, därför att skolan på så sätt får möjlighet att väcka intresse för sociala och centralt mänskliga problem hos ungdom, som annars kanske skulle ha fått en snävare inriktning, dominerad av yrket och dess problem. Denna uppgift kan beräknas komma att avtaga i samma takt som yrkes- och fackskoloutbildningen utbyggs. Folkhögskolan skulle därigenom få möjlighet att odelat ägna sig åt sin huvuduppgift att ge medborgerlig och personlig bildning, en insats som av allt att döma blir ännu angelägnare i framtiden. Beredningen ifrågasätter om inte, tills klarhet vunnits i fråga om avvägningen mellan folkhögskolans båda uppgifter, en viss återhållsamhet bör iakttagas i fråga om medgivande av statsbidrag till nya folkhögskolor, dock med undantag för dem som redan påbörjat sin verksamhet. De folkhögskolor som inriktar sig på den ursprungliga huvuduppgiften bör dock, enligt beredningens mening, få effektivt stöd för sin verksamhet, ekonomiskt och på annat sätt, en synpunkt som bör beaktas vid prövning av fråga om statsbidrag till nya folkhögskolor. I syfte att främja folkhögskolans uppgift att ge fördjupad insikt i sociala och personliga frågor bör man också, framhåller skolberedningen, från statsmakternas sida göra allt för att denna i folkhögskolan frivilligt inhämtade allmänbildning vinner erkännande i arbetslivet.

Beredningen understryker också betydelsen av ett intimare samarbete mellan folkhögskolan och andra skolformer, inte minst grundskolan, för att väcka intresse för denna form av fortbildning och fördjupning och beredningen anger också några vägar efter vilka detta kan ske. Vidare framhåller beredningen det värdefulla i en nära samverkan mellan läns skolnämnderna och folkhögskolorna

i respektive län. Detta gäller inte minst planeringen av medverkan från rektorer och lärare vid den ena skolformen som föreläsare vid konferenser anordnade av den andra, förläggning av kurser, lärarbyten och andra åtgärder.

Enligt beredningens uppfattning kommer de genom grundskolans och fackskolornas genomförande för alla förbättrade möjligheterna till utbildning inte att göra folkhögskolans uppgifter mindre betydelsefulla. Tvärtom talar all erfarenhet för att ju bättre den allmänna, grundläggande utbildningen blir, desto större blir önskemålen hos de unga om att få ytterligare förbättra och fördjupa sina kunskaper. Folkhögskolan kommer därför att framdeles få nya och betydelsefulla uppgifter främst på ett högre personlighetsfostrande plan, uppgifter som ligger i linje både med viktiga delar av den målsättning för grundskolan som beredningen angivit och med de för folkhögskolans verksamhet bärande tankarna, framhåller beredningen avslutningsvis.

Yttranden

Skolberedningens projekt om en ny frivillig skolform, *fackskolor*, har mötts av ett mycket stort positivt intresse i yttrandena. Kring projektet i stort kan konstateras en i det närmaste undantagslös uppslutning. Man synes överlag vara på det klara med att ovanpå grundskolan bör skapas en skolform utgörande ett komplement till gymnasier och yrkesskolor. Denna allmänt positiva syn delas således inte endast av skol- och undervisningsmyndigheter utan även av kommunerna liksom av näringslivets organisationer samt av politiska, ideella och flertalet fackliga organisationer. Något direkt avstyrkande föreligger inte, om än i ett fåtal yttranden kommer till synes en i något hänseende principiell kritik eller tvekan. Kritiken eller tveksamheten går i dessa fall inte längre än att man — utöver den av beredningen förutsatta översynen av läroplansförslaget — föreslår en mera djupgående översyn eller omprövning av projektet i dess helhet eller i vissa delar, innan skolformen förs ut i praktiken, eller förordar någon form av utredning rörande relationerna mellan den nya skolformen och vissa andra mer eller mindre näralliggande skolformer. Den allmänt positiva inställningen till förslaget i stort utesluter naturligtvis inte, att i olika delfrågor inom problemkomplexet kritiska synpunkter eller önskemål om förändringar i förslaget i inte så obetydlig utsträckning förs fram, särskilt från instanser med speciell sakkunskap eller särskilda intressen att bevaka inom området i fråga.

I fråga om synpunkterna på projektet i stort torde redovisningen här få begränsas till — utöver yttranden från sådana centrala instanser som skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning m. fl. — huvudsakligen vissa mera kritiskt betonade eller tveksamma uttalanden.

Skolöverstyrelsen anger i följande sex punkter huvudmotiven för sitt accepterande av fackskoleförslaget. (1) Det finns och kommer att hos många medborgare finnas ett starkt intresse för ökade möjligheter utöver vad grundskolan kommer att ge till utbildning vid sidan av de nuvarande gymnasierna och yrkes-

skolan. (2) Det är ur social synpunkt av intresse, att nya utbildningsvägar erbjuds ungdomar i åldern 16—18 år. (3) Fackskolor kommer att behövas för den stora grupp 16—18-åringar, som inte är speciellt lämpad för gymnasiala studier men ändå inte är så specifikt yrkesinriktad som ett inträde i en yrkeskola bör förutsätta. (4) Fackskolor behövs också för en grupp vuxna elever, som efter ett antal år i förvärvslivet vill återupptaga sina studier i yrkesutbildande eller i allmänbildande syfte. (5) Samhället behöver arbetskraft med en utbildning på mellannivå mellan grundskolan och den gymnasiala utbildningen vid de allmänna gymnasierna och fackgymnasierna. (6) Ersättning måste skapas för praktisk realskola och flickskola. — De nämnda sex motiven för fackskolor kan till en del även sägas vara en beskrivning av dessa skolors mål och innehåll. Överstyrelsen framhåller vidare, att de nödvändiga »mellanliggande» skolformerna torde behöva vara av två typer. Den ena typen karakteriseras av en bred men dock fackbetonad utbildning med fixerad kompetens. Omfattningen av s. k. allmänbildande ämnen i en sådan skola torde närmast vara en utrymmesfråga och avhängig av kompetensämnenas krav på plats i timplanen. Den andra fackskoletypen bör karakteriseras av fortsatt allmänutbildning men behöver fördenskull inte vara utpräglat teoretisk. Den kommer att rekryteras dels ur det nuvarande flickskoleklientelet, dels till en stor del av dem som för närvarande avlägger realexamen utan tanke på gymnasiestudier eller som söker en bredare allmänbildning inom folkhögskolan.

Överstyrelsen understryker behovet av den av skolberedningen förutsatta överarbetningen av fackskoleförslagen. Kompetensfrågorna behöver ytterligare penetreras, likaså sambandet mellan elevernas intresseinriktningar och de föreslagna skoltyperna, gränsdragningen emellan fackskola och yrkesskola, särskilt vad beträffar den merkantila utbildningen; även vissa synpunkter beträffande folkhögskoleväsendet kan behöva beaktas. Skolöverstyrelsen — som såsom i det följande närmare redovisas förordar vissa förändringar i förslaget främst beträffande den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fackskolan — hemställer, att vederbörande överstyrelser får i uppdrag att i samråd med gymnasieutredningen verkställa bearbetning av skolberedningens förslag. Oavsett den förutsatta bearbetningen finner skolöverstyrelsen att inrättandet av fackskolor inte får uppskjutas och att dessa inte till en början bör ges försöksskolekaraktär. Det är tvärtom angeläget, att sådana inrättas såsom normala inslag i skolorganisationen så snart som möjligt, även om läroplanerna på grund av att grundskolan allmänt nått årskurs 9 först i mitten av 1960-talet dessförinnan måste bli av i viss mån provisorisk karaktär. Ett längre dröjsmål med inrättande av fackskolor kan nämligen eljest, framhåller överstyrelsen, medföra en icke önskvärd överdimensionering av gymnasierna, som på längre sikt kan lägga hinder i vägen för en rationell utformning av skolväsendet.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller, att tillskapandet av en skolform, som leder fram till en kompetens liggande mellan å ena sidan den nuvarande realexamen och å andra sidan studentexamen inklusive examen från

fackgymnasium, är väl motiverad som påbyggnad på och fortsättning av grundskolan. Överstyrelsen, som närmare uppehåller sig endast vid de tekniska och de merkantila fackskolorna, räknar med en viss bearbetning och komplettering av läroplanerna för dessa skolor. Läroplanerna för dessa bör enligt överstyrelsens mening smidigt kunna ändras dels med ledning av gjorda erfarenheter, dels på grund av den fortlöpande utvecklingen. Det anses därför böra ankomma på överstyrelsen att göra erforderliga ändringar i läroplanerna; de bör sålunda inte fastställas av Kungl. Maj:t.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner den nya skolformen väl motiverad med hänsyn både till arbetsmarknadens behov och till elevernas yrkesvalssituation.

Gymnasieutredningen framhåller att, om fackskolorna kommer till stånd, skulle ett önskemål som sedan långt tillbaka i olika sammanhang framställt om en teoretisk utbildningsväg något under gymnasienivå förverkligas. Gymnasieutredningen föreslår för sin del att fackskolorna snarast kommer till stånd utan att gymnasieutredningens slutliga förslag avvaktas. Utredningen anser en överarbetning av läroplanerna för samtliga fackskolor erforderlig i viss utsträckning. Den slutliga bearbetningen bör emellertid inte forceras; innan fackskolornas utformning fixeras måste nämligen större klarhet råda bl. a. beträffande det framtida gymnasiets konstruktion. Redan med utgångspunkt i beredningens förslag, modifierat med hänsyn bl. a. till remissinstansernas yttranden, kan man dock enligt utredningen få ett tillräckligt underlag för en start i begränsad skala fr. o. m. höstterminen 1962 eller 1963. Fackskolorna bör sålunda enligt utredningens mening, efter en första överarbetning som bör ske i samråd med gymnasieutredningen, snarast förverkligas. Efter en provisorietid krävs en mera ingående översyn med hänsyn dels till gjorda erfarenheter, dels till den utformning parallella skolformer, framför allt gymnasiet, kan komma att få. När gymnasieutredningen givit sitt förord för ett snabbt förverkligande av fackskoleförslaget har utredningen varit väl medveten om att därmed frågan om den horisontella klyvningen av gymnasiet påverkas på ett avgörande sätt. Härom samt beträffande vissa andra frågor rörande relationerna gymnasium-fackskola anför utredningen i huvudsak följande.

Vissa av de motiv som kan anföras för den föreslagna fackskolororganisationen har tidigare åberopats som argument för den horisontella klyvningen av gymnasiet. Gymnasieutredningen är angelägen framhålla, att, om fackskolorna nu genomföres, frågan om den horisontella klyvningen av gymnasiet påverkas på ett avgörande sätt. Det kan nämligen starkt ifrågasättas om ett system med fackskolor är förenligt med ett gymnasium, utformat med en avgångsetapp efter exempelvis två års studier. Om denna kombination kommer till stånd, skulle man ställa avnämarna inför en närmast oöverskådlig flora av kompetenser och utbildningsnivåer, där man ofta bleve tvungen att göra jämförelser mellan ungdomar med tvåårig fackskoloutbildning och tvåårig gymnasieutbildning. Ett beslut om inrättande av fackskolor kan således komma att innebära att man föregriper en av gymnasieutredningens utredningsuppgifter, nämligen just frågan om den horisontella klyvningen av gymnasiet. Under nuvarande förhållanden vill gymnasieutredningen emellertid inte reservera sig häremot. De senaste

årens utomordentligt starkt ökade utbildningsintresse på det gymnasiala åldersstadiet har nämligen medfört en mycket snabb expansion av gymnasiet. Kan man inte inom en snar framtid erbjuda valvärda alternativ till framförallt det allmänna gymnasiet, måste resultatet bli en ur bl. a. arbetsmarknadssynpunkt ogynnsam ytterligare tillväxt av detta gymnasium. Ett alternativ, som åtminstone för närvarande med hänsyn till grundskolans genomförande bör prövas, är fackskolorna.

Trots att det ur många synpunkter hade varit lämpligast om frågan om införande av fackskolorna närmare samordnats med gymnasieutredningens uppdrag, vill utredningen ändå föreslå att fackskolor snarast kommer till stånd utan att gymnasieutredningens slutliga förslag avvaktas. Självfallet har gymnasieutredningen därmed icke tagit ställning till de gymnasiala skolformernas utformning på längre sikt. Utformningen och införandet av fackskolorna bör vidare ske i visst samarbete med gymnasieutredningen.

Vid överarbetningen av fackskolan måste bl. a. särskild omsorg ägnas frågan om skolformens avgränsning gentemot gymnasiet. Man måste räkna med att i framtiden krav kommer att resas på övergångsmöjligheter i båda riktningarna mellan fackskola och gymnasium. Särskilt kan detta bli aktuellt mellan den allmänna sektorn av gymnasiet och den humanistiska och/eller social-ekonomiska fackskolan. Gymnasieutredningen menar visserligen att sådan övergång bör tillhöra undantagen men finner det å andra sidan rimligt att exempelvis elever, som kommer underfund med att de vill gå igenom gymnasium, skall kunna göra detta utan alltför stora svårigheter och utan större tidsförlust. Den anpassning, som erfordras mellan gymnasium och fackskola, kan emellertid inte slutgiltigt ske förrän större klarhet erhållits om det framtida gymnasiets utseende.

Gymnasieutredningen avser att i samband med att utredningen tar upp vuxenutbildningen på gymnasiestadiet även behandla frågan om hur den, som genomgått fackskola, skall kunna uppnå den kompetens, som gymnasiet i dess olika former avser att ge.

1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning finner syftet med förslaget om inrättande av fackskolor legitimt och tillstyrker i princip förslaget. Beträffande den praktiska utformningen och genomförandet av förslaget anser de sakkunniga dock att många erinringar kan göras. Då den nya fackskolan blir en skolform vid sidan av redan befintliga frivilliga påbyggnader på den obligatoriska skolan är det givet, framhåller de sakkunniga, att elevrekryteringen till densamma får återverkningar inte bara på rekryteringen av elever till gymnasierna utan även till yrkesskolor av skilda typer och till folkhögskolan. Den risken kan uppstå, att de mera teoretiskt betonade skolformerna kommer att dra till sig ett större antal elever än vad som svarar mot närings- och yrkeslivets behov av arbetskraft med övervägande teoretisk skolning. Går utvecklingen i denna riktning blir konsekvenserna allvarliga såväl för de utbildade själva som för hela samhället. Av de föreslagna fyra typerna av fackskolor är den humanistiska och den social-ekonomiska starkast motiverade ur elevrekryteringssynpunkt. Inrättandet av de båda direkt yrkesförberedande fackskolorna, den tekniska och den merkantila, är inte lika starkt motiverat, därför att det redan existerar skolformer, som ger en utbildning av likartad

natur. Därmed vill de sakkunniga dock ingalunda påstå att dessa båda fackskoletyper skulle vara överflödiga. Dock vill de sakkunniga bestämt understryka vikten av att utbildningen vid dessa skolor lägges upp så, att onödig konkurrens med redan existerande yrkesutbildande skolor undviks och att de utexaminerade eleverna kan väl hävda sig på arbetsmarknaden. De sakkunniga förordar, att utformningen av fackskolorna blir föremål för förnyat övervägande, att läroplanerna omprövas och att kompetensvärdet av utbildningen klart fastställs.

Liksom de nämnda sakkunniga hyser också *Statstjänstemännens riksförbund* vissa farhågor för att fackskolorna oftare blir alternativ till yrkesskolan än till gymnasiet. Förbundet finner det otillfredsställande, att frågan om fackskolorna lösryckts från frågorna om gymnasiernas och yrkesskolornas framtida organisation så att icke grundskolans påbyggnader kan diskuteras i ett sammanhang. Då man ännu icke vet hur de framtida gymnasierna — de allmänna och fackgymnasierna — kommer att gestaltas med avseende på omfattning och innehåll, är det svårt att ta ställning till frågan om de föreslagna fackskolornas värde som attraktivt alternativ. Förbundet är emellertid ense med skolberedningen om nödvändigheten av att tillfredsställa de med det stigande välståndet ökade anspråken på utbildning utöver den som grundskolan ger och tillstyrker därför att tvååriga, frivilliga kommunala påbyggnadsskolor inrättas av den föreslagna typen.

I yttrandet från *TCO* framhålles att förslaget om fackskolor har mötts med stort och positivt intresse från *TCO*-förbundens sida. *TCO* anser det viktigt, att allmänbildningen och yrkesutbildningen på detta stadium delvis ses som en enhet. Samtidigt som *TCO* sålunda med tillfredsställelse kan acceptera utgångspunkterna och grundlinjerna för skolberedningens förslag till fackskolor, vill organisationen betona, att detta får betraktas som ett principförslag. Organisationen vill för sin del tillstyrka, att en kommitté snarast tillsättes för ytterligare utredningar och bearbetningar av skolberedningens förslag om fackskolor. Arbetsuppgifterna bör dock enligt *TCO*:s mening gå utöver dem, som föreslagits i betänkandet och således beröra också grundläggande frågor beträffande linjeindelningen, huvudinriktningen på olika yrkesområden, krav på förpraktik eller praktik i direkt anslutning till fackskolundervisningen m. m. Den ytterligare beredningen av fackskolefrågan bör bedrivas med skyndsamhet, men fackskolan, som utgör ett så viktigt reforminslag, får dock inte tillkomma som ett hastverk så att den från början inte får det anseende den bör ha. Å andra sidan betraktar *TCO* fackskolorna som en integrerad del av skolberedningens förslag, varför de måste inrättas i takt med genomförandet av den nya obligatoriska skolan.

SACO — vars yttrande i frågan torde få betraktas som det mest kritiska — finner för sin del, att det utan tvekan föreligger goda skäl för att skapa en utvidgad påbyggnadsutbildning ovanför grundskolan. Vissa av grundtankarna bakom skolberedningens förslag till fackskolor ter sig riktiga och kan delas av

SACO, som sålunda anser det angeläget att åstadkomma en avlänkning från de studievägar som leder fram till universitets- och högskolenivån, så att ungdomar inte av brist på alternativ hänvisas till universitets- och högskolestudier. SACO ifrågasätter emellertid om skolberedningens förslag till fackskolor i den utformning det erhållit och med det utredningsunderlag som föreligger kan läggas till grund för ett beslut. Yttrandet utmynnar i dels ett tillstyrkande av genomförandet av den tekniska fackskolan, dels en hemställan att frågan om humanistiska, social-ekonomiska och merkantila fackskolor hänskjutes till gymnasieutredningen. I sin motivering för ställningstagandet beträffande de tre sist nämnda fackskoletyperna framhåller SACO — i korthet återgivet — huvudsakligen följande.

Frågan om läroplanerna i fackskolorna är otillfredsställande utredd. En närmare arbetsmarknadsmässig bedömning om utbildningsvägarnas värde saknas. Fackskolorna bör som en del av gymnasiepolitiken bedömas i samband med gymnasiepolitiken i dess helhet. Syftet att lätta tillströmningsspressen på universiteten och högskolorna kan kanske bättre nås genom en horisontell klyvning av gymnasiet. Allmänbildande fackskolor och horisontell klyvning av gymnasiet utgör i varje fall ur vissa synpunkter alternativ, varför båda frågorna bör utredas i ett sammanhang. Formella eller reella höjningar av inträdeskraven till olika utbildningsanstalter till studentexamensnivån är inte någon olycklig utveckling utan en konsekvens av att växande krav på skolning ställs i de flesta yrken. Beredningens synpunkter beträffande intagningskrav vid olika utbildningsanstalter står i strid med den pågående utvecklingen. Den allvarliga situation som uppstått genom det starkt ökade antalet studenter och den stora tillströmningen till universitet och högskolor kan svårigen bemästras, om man icke utöver andra åtgärder även intensifierar ansträngningarna att anknyta yrkesutbildningsanstalter utanför universiteten och högskolorna till studentexamensnivån. De föreslagna påbyggnadslinjerna kan vidare komma att attrahera de kategorier, som hittills rekryterats yrkesskolorna. Om avlänkningseffekten i huvudsak kommer att rikta sig mot yrkesskolorna, kan inte ens på lång sikt påbyggnader av fackskoletyp hjälpa till att lösa det diskuterade problemet.

Mot bakgrunden av dessa perspektiv måste SACO framhålla, att SACO icke genom ett tillstyrkande av fackskolorna kan vara med och dela ansvaret för att en redan allvarlig utbildnings- och arbetsmarknadssituation ytterligare kan komma att skärpas och tillspetsas.

SACO:s tveksamhet beträffande fackskolorna delas inte av *Läroverkslära- rnas riksförbund*, som tvärtom ställer sig mycket positivt till projektet och ingående uppehåller sig vid de olika typerna av fackskolor. Förbundet vill mycket starkt understryka beredningens allmänna motivering för upprättande av en fackskolororganisation med i viktiga avseenden samma funktion som de hittillsvarande flickskolorna och praktiska realskolorna och uttala sin glädje och tillfredsställelse över de framlagda förslagen. Fackskolorna motsvarar ett klart behov från samhällets sida av kvalificerad personal på ett mellanplan. Samtidigt kan fackskolorna väntas kanalisera den ökade efterfrågan på skolutbildning utöver grundskolan. Med lämplig anpassning i enskildheter allt efter utvecklingen in-

om yrkes- och kulturliv bör den föreslagna organisationen bli en utomordentligt värdefull faktor i vårt lands skolväsen. Förbundet framhåller vidare bl. a., att en fackskoleplanering måste komma till stånd utan tidsutdräkt.

Från näringslivets sida välkomnas såsom tidigare antytts den föreslagna fackskolororganisationen. *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* uttalar exempelvis sin övertygelse om att dessa skolor kan komma att fylla en utomordentligt viktig uppgift, då behovet av arbetskraft med här avsedd utbildning redan nu ger sig starkt tillkänna och sannolikt kommer att öka väsentligt. Om fackskolor i tillräckligt antal och med lämplig inriktning inrättas kommer det även att medföra en i och för sig önskvärd avlastning av gymnasieorganisationen.

Landsorganisationen, som beklagar att det inte ingått i skolberedningens uppdrag att också närmare precisera folkhögskolan och yrkesskolornas ställning och sammanhang med grundskolan, förklarar sig benägen att godta beredningens förslag om inrättande av fackskolor av de typer och det innehåll som angivits. Organisationen förordar, att beslut om inrättande av fackskolor fattas i samband med beslut om grundskolans införande. Beslutet anses böra få en utformning, som möjliggör dels en översyn av problemet om relationerna mellan folkhögskola och fackskolor, dels en översyn av fackskolor och egentlig yrkesutbildning sedda som alternativa vidareutbildningsformer, grundade på det nionde skolårets linjer 9t, 9h, 9m och 9s, modifierade enligt organisationens förslag.

Från städer och andra *kommuner* visas ett mycket stort intresse för de nya fackskolorna. *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet* betecknar vidare förslaget som en av de mest välkomna nyheterna i beredningens konstruktion av den kommande skolororganisationen. Dessa skolor förefaller enligt förbunden att genom sin målsättning och sin uppbyggnad kunna bli de attraktiva alternativ till gymnasiestudier som beredningen syftat till. Ett villkor härför är dock, framhåller förbunden, att frågan om den nya utbildningens kompetensvärde får en klar och entydig lösning. Med erinran om de kvalificerade utbildningsmöjligheter vid yrkesskolorna som faktiskt finns för närvarande, förutsätter förbunden, att åtskilliga inom yrkesskolornas ram nu existerande utbildningsvägar kommer att ombildas till fackskolor.

Såsom ett av de från *Målsmännens riksförbunds* synpunkt värdefullaste uppslagen i skolberedningens betänkande anges förslaget om inrättande av fackskolor. Härigenom ges, framhåller förbundet, en möjlighet att låta de väsentligaste av de värden, som flickskolan och den praktiska realskolan representerat, kvarleva inom det nya skolsystemet och i former, som icke alltför mycket avviker från de gamla. Genom dessa skolor kommer ett stort utbildningsbehov att tillgodoses. Det finns mängder av privata och även en del offentliga skolor, som nu bjuder den ungdom, som lämnat den obligatoriska skolan men ännu icke på allvar funnit plats inom näringslivet, en yrkesförberedande undervisning. Utan att på något sätt vilja underkänna de skolor, som redan finns, vill

förbundet framhålla som sin mening, att detta slag av undervisning bör tillgodoses inom det offentliga skolväsendets ram. Skolberedningens uppläggning av planen för fackskolorna förefaller förbundet i stort sett lycklig.

Vad så gäller de skilda typerna av fackskolor torde i fråga om den tekniska fackskolan kunna sägas att den i särskilt hög grad mottagits som ett välkommet tillskott, i synnerhet mot bakgrunden av arbetsmarknadens ökande behov av utbildade tekniker på mellannivå. Den större enhetligheten av utbildningen på denna nivå som ett genomförande av förslaget skulle medföra betecknas ofta som en avgjord fördel. Den kritik som förekommer i yttrandena riktar sig inte mot den tekniska fackskolans berättigande. Man siktar i några fall närmast till en ytterligare överarbetning eller en viss utprövning av försökskaraktär. I vissa fall berörs särskilt frågor om avgränsning gentemot andra utbildningsvägar på det tekniska området, varvid också jämförelser speciellt görs i fråga om praktiktiden. En stor del av invändningarna gäller slutligen önskemål om ytterligare linjer utöver de föreslagna.

Den följande närmare redovisningen av yttrandena rörande den tekniska fackskolan torde få begränsas till att till största delen ge exempel på de kritiska uttalanden som förekommer i fråga om huvuddragen i den föreslagna utbildningen.

Skolöverstyrelsen tillstyrker, att tekniska fackskolor med föreslagna differentieringar inrättas. Behovet av skolformen torde vara stort, framhåller överstyrelsen, som också finner avnämarmarkravet väl fixerat. Omfattande erfarenhet finnes av liknande skolor med ett elevklientel som i intellektuellt avseende torde motsvara det som här är att vänta. Lärogången med inlagt praktikår tillstyrkes. Praktiken måste enligt överstyrelsen styras från skolan. Förslaget om inrättande av tekniska fackskolor vill också *arbetsmarknadsstyrelsen* oreserverat tillstyrka. Den nuvarande lägre tekniska utbildningen i kommunala tekniska skolor, tekniska institut och tekniska aftonskolor bygger, som beredningen framhållit, på andra förhållanden inom det obligatoriska skolväsendet än de som nu är under genomförande. En omformning av utbildningen blir därför nödvändig, och den föreslagna tekniska fackskolan är enligt styrelsens uppfattning väl lämpad som en normgivande utbildningsväg. Skolans undervisning synes väl motsvara arbetsmarknadens utbildningskrav, när det gäller ifrågavarande teknikerpersonal.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller bl. a. att utbildningsvägarna från grundskola fram till ingenjör onekligen blir ganska många under övergångstiden. Det kan hända, att detta är önskvärt ur näringslivets synpunkt; ur elevsynpunkt torde en enhetligare studiegång sannolikt haft vissa fördelar. Bortsett härifrån uppkommer emellertid en annan fråga, framhåller överstyrelsen, nämligen om de föreslagna tekniska fackskolorna inom det nya systemet kommer att framstå såsom ett valvärt alternativ. Särskilt gäller detta i förhållande till de tekniska gymnasierna. Båda dessa skolformer kommer att med inräknande av praktiktiden få en treårig studiegång, men gymnasieutbildningen

ger på grund av de mera omfattande teoretiska studierna högre kompetens än fackskolan. Man bör ytterligare pröva denna fråga, framhåller överstyrelsen, varvid särskilt måste beaktas, om icke studiegången kan på något sätt ändras, så att det tekniska gymnasiet och den tekniska fackskolans olika målsättning tydligare än för närvarande även avspeglar sig i olikheter i fråga om studietidens längd. Gentemot förslaget att i studietiden för den tekniska fackskolans del lägga in ett praktikår finns från överstyrelsens sida i och för sig intet att erinra; det är självfallet att värdet av studierna måste bli väsentligt större, om de kombineras med praktik av denna omfattning. Även studier vid verkstads-skola bör enligt överstyrelsens mening få tillgodoräknas som praktik.

Även *länskolnämnden i Kristianstads län* berör gränsdragningen mellan de tekniska gymnasierna och de tekniska fackskolorna. Eftersom en av huvud-anledningarna till fackskoleförslaget är en önskan att presentera ett attraktivt alternativ till gymnasierna, finner nämnden det väsentligt att de tekniska fackskolornas studiemål klart avgränsas från det tekniska gymnasiet och att detta mål sättes så mycket lägre, att skolformen verkligen förmår utbilda även elever från andra begåvningskvartilen. Å andra sidan måste givetvis, framhåller nämnden, utbildningen ge en kompetens som röner efterfrågan inom näringslivet. Härvidlag är praktiktidens längd av betydelse. Den genom praktikens omfattning till tre år förlängda studiegången medför dock i sin tur en betydande sänkning av den tekniska fackskolans gymnasieavlänkande effekt. Dessa båda sidor av problemet bör enligt nämnden vägas mot varandra.

Vid bl. a. sina jämförelser i fråga om studietidens längd mellan de tekniska gymnasierna och de föreslagna tekniska fackskolorna kommer *Tekniska läroverkens lärarförbund* fram till att tanken på en förlängning av studietiden vid de tekniska gymnasierna till fyra år får förnyad aktualitet. Enligt förbundet måste det hälsas med tillfredsställelse om den föreslagna tekniska fackskolan kan åstadkomma en normering av den tekniska utbildningen under gymnasieingenjörnivå. Förbundet finner det dock naturligt, att även den föreslagna tekniska fackskolan närmare utredes av gymnasieutredningen. Det är enligt förbundet av betydelse att försöksverksamhet snarast möjligt kommer till stånd vid tekniska skolor, som i organisatoriskt hänseende är relativt stabila, och att låta resultaten härav samt av gymnasieutredningens vidare prövning av frågan bli avgörande för den fortsatta utvecklingen. Förbundet instämmer i princip i skolberedningens förslag om erforderlig praktik. Förbundet framkastar tanken på att parallellt med de tvååriga fackskolorna en treårig sådan försöksvis upprättas, där praktik inlägges i skolverkstad, och således teori och praktik kan samspela; detta skulle inte medföra någon förlängning av den avsedda totala utbildningstiden.

Till dem som, i likhet med sistnämnda förbund, i större utsträckning betonar behovet av överarbetning och en viss försöksvis anordnad utprövning hör tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola i Göteborg. Kollegienämnden vid *tekniska högskolan i Stockholm* betonar att omfånget och

framför allt djupet av kunskaperna hos elever från en tvåårig kurs, rekryterad på det avsedda sättet, måste bli mindre än hos elever från de tekniska institut och de kommunala tekniska skolor, som nu existerar. Kollegiet kan icke dela beredningens uppfattning, att den föreslagna fackskolan kommer att ersätta nämnda skolor och institut. Det torde även i fortsättningen komma att finnas behov av ett antal dylika statsunderstödda eller helt oberoende läroanstalter för teknisk utbildning. Kollegiet anser sig när det gäller de tekniska fackskolorna starkt böra understryka den provisoriska karaktären hos läroplansförslaget och finner sig icke övertygat om lämpligheten av den där förutsatta nya undervisningsmetoden. Det synes vidare kollegiet helt nödvändigt, att läroplanerna för den tekniska fackskolan även efter överarbetning till en början förblir provisoriska och göres till föremål för en omfattande försöksverksamhet. Kollegiet är av den uppfattningen, att den tekniska fackskolan kommer att tillföra näringslivet och de tekniska forskningscentra välkommen personal, men att de som genomgått denna skola endast i ett mindre antal fall kommer att ha en sådan utbildning och standard, att de omedelbart kan sysselsättas med ingenjörsmässiga uppgifter. Ifrån kollegienämnden vid *Chalmers tekniska högskola* tillstyrkes uttryckligen förslaget om inrättande av tekniska fackskolor. Man finner dock att kurserna är mycket omfattande med hänsyn till den relativt korta studietiden, två år. Man torde icke helt kunna jämföra elevmaterialet i den tilltänkta fackskolan med det, som nu återfinns i t. ex. fackkurserna på de tekniska läroverken. Fackskolornas elever torde komma att genomsnittligt vara yngre än de, som nu går på fackkurser samt sakna den allsidiga och ofta mångåriga praktik, som fackkursernas elever hunnit förvärva. Studiehåg och studieteknik kan därför inte beräknas vara lika utpräglade i den framtida fackskolan som i nuvarande fackkurser. Kollegiet har intet att erinra mot att praktiktiden sätts så lång som 12 månader. Däremot vänder sig kollegiet bestämt emot, att den teoretiska studiegången skulle avbrytas av ett praktikår mellan fackskolans båda årskurser. Ett sådant avbrott torde komma att inverka negativt på elevernas förmåga att tillägna sig den digra andra årskursen. I stället förordas, att praktiken förlägges dels före första årskursen vid fackskolan, dels till sommaren mellan första och andra årskursen. Läroplanerna behöver ytterligare överarbetas och kollegiet föreslår, att en kommitté tillsättes för ändamålet, i vilken bör ingå lärare, som undervisat i tekniskt läroverk och är väl förtrogna med lärostoffet på den tekniska fackskolans stadium. Sedan kursplanerna genomarbetats, bör de prövas försöksvis i några tekniska läroverk, helst jämsides med nuvarande kursplaner för fackkurser. Härigenom kan värdefulla erfarenheter vinnas, icke minst av möjligheterna att genomföra den föreslagna samlade undervisningen med ämnesblock.

Tekniska läroverkens ingenjörsförbund tillstyrker inrättandet av teknisk fackskola i princip enligt beredningens förslag. En utbyggnad av och en normalisering av utbildningsväsendet på denna nivå hälsas med tillfredsställelse. Förbundet framför inga speciella invändningar mot utformningen men finner

det beklagligt, att den nya fackskolan, vars elever senare dock skall fullgöra ingenjörsuppgifter, blir av lägre kvalitet än de nuvarande kommunala tekniska skolorna och flertalet av de privata tekniska instituten. Beträffande praktikfordringarna tillstyrker förbundet det av beredningen framlagda förslaget under förutsättning att detaljbestämmelser får utformas i samråd mellan näringsliv och skola.

1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning och Svenska yrkesskolföreningen betonar mycket starkt betydelsen av praktik och synes ifrågasätta om eleverna från de tekniska fackskolorna med sin till ett år begränsade praktik i jämförelse med elever från andra utbildningsvägar på området skall kunna hävda sig på arbetsmarknaden. Yrkesskolföreningen talar här om »manschettingenjörer, som icke känner respektive yrken från grunden». Om man däremot, framhåller föreningen, anvisade en elev utbildningsgång över yrkesskola, förslagsvis tvåårig eller treårig yrkesutbildning med inbyggt första år i fackskolan, skulle förhållandet bli helt annorlunda; här måste mellanformer skapas.

Även Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund lägger den största vikt vid det praktiska yrkeskunnandet hos den här avsedda kategorien av tekniker. Av detta skäl borde eleverna före inträdet i teknisk fackskola helst ha genomgått fullständig yrkesutbildning, framhåller organisationerna men tillägger, att den föreslagna ettåriga studiepraktiken i vart fall bör vara ett minimum i fråga om praktisk erfarenhet. Utformningen av denna praktik liksom kursplanerna måste enligt organisationerna ägnas stor omsorg i samarbete mellan skola och näringsliv; en önskvärd snabb anpassning till näringslivets behov kan annars inte åstadkommas.

Arbetsgivareföreningen och Industriförbundet framhåller vidare, att även andra inriktningar av den tekniska fackskolan än de föreslagna bör kunna komma i fråga. Man menar att viktiga industriområden icke finns företrädade i beredningens förslag. Särskilt nämner organisationerna behovet av en kemisk facklinje och anför härom följande.

De tekniska fackskolorna kan med den föreslagna utformningen icke tillgodose de stora krav på en lägre teknikerutbildning, som exempelvis de starkt expanderande kemiska industrierna redan har och sannolikt framdeles kommer att få. Det är icke endast den kemiska industrin (organisk och oorganisk) i egentlig mening, som är i behov av denna teknikerkategori, utan jämväl pappers- och massaindustrin, livsmedelsindustrin, färg- och lackindustrin, läkemedels- samt tvättmedelsindustrierna. Det synes organisationerna nödvändigt att den tekniska fackskolan innehåller jämväl en avdelning för kemi på sådana orter där ett tillräckligt elevunderlag finnes. Kursplanen synes i huvudsak böra omfatta en kombination av den humanistiska skolans kurser i ämnena matematik, fysik, kemi och biologi på reallinjen samt kemiteknisk apparatteknik, där tillämpliga delar av undervisningen på den tekniska fackskolans maskintekniska linje kan tjäna som förebild. Organisationerna vill längre fram återkomma med ett närmare utarbetat förslag till läroplan för en kemisk facklinje.

Det av de sistnämnda två organisationerna framförda kravet på en utökning av den av beredningen föreslagna linjeorganisationen med en kemiteknisk linje utgör över huvud taget den oftast förekommande invändningen mot beredningens utformning av den tekniska fackskolan. Ibland framföres en mera allmän önskan att lokalt kunna anordna även andra speciallinjer än de föreslagna, ett önskemål som inte är ovanligt från *kommunernas* sida och som även uttalas av *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *TCO* och *Tekniska läroverkens lärarförbund*; överstyrelsen framhåller, att tillkommande linjer dock inte får ges mer specialiserad inriktning utan måste ha lika allmänna läroplaner som de av beredningen föreslagna. Även i sådana fall, då man allmänt önskar möjligheter att vidga linjeuppsättningen, nämnes särskilt ofta som exempel just en kemiteknisk linje. Som motivering för en sådan linje framhålles i några yttranden, däribland det från *Folkpartiets kvinnoförbund*, att en sådan utbildningsväg skulle kunna locka kvinnor att söka sig till tekniska yrken. Bland dem som särskilt nämnt en kemiteknisk linje såsom önskvärd — som enda tillägg till linjeuppsättningen eller som exempel på ytterligare önskvärda variationer — kan vidare nämnas *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, kollegienämnden vid *Chalmers tekniska högskola*, *TCO*, *Sveriges hantverks- och industriorganisation* och *Yrkesutbildningens lärarförening*.

Invändningar mot de föreslagna linjerna och grenarna förekommer sällan. Från *Tekniska läroverkens ingenjörsförbund* godkännes linjerna och grenarna uttryckligen. Kollegienämnden vid *Chalmers tekniska högskola* anser dock, att uppdelningen av den maskintekniska linjen i en produktionsteknisk och en konstruktionsteknisk gren är olämplig. Skillnaden mellan grenarna anses alltför liten för att ge anledning till uppdelning och kollegiet finner det inte heller angeläget med en sådan uppdelning för ingenjörer på ifrågavarande utbildningsnivå.

I samband med den tekniska fackskolan och dess linjeuppsättning kan också nämnas vissa mera enstaka förslag om ytterligare linjer och ytterligare typer av fackskolor. Textilteknisk utbildning nämns exempelvis av *överståthållarämbetet*, skoglig utbildning av *länsstyrelsen i Västernorrlands län*. *Överbefälhavaren* finner, att militära fackskolor för krigsmaktens del blir det enda tänkbara alternativet. Den tekniska fackskolan är den som ur krigsmaktens synpunkt äger det största intresset, men överbefälhavaren finner att fackskolornas inriktning mot näringslivets krav minskar möjligheterna för krigsmakten att dit förlägga den allmänbildande undervisningen för blivande underofficerare. Kollegienämnden vid *Chalmers tekniska högskola* framhåller, att i samband med frågan om kemiteknisk linje vid teknisk fackskola också borde diskuteras utbildningen för preparatriser och laboratriser (laboranter); mycket talar för att denna utbildning, som är tvåårig och bygger på realexamensnivå, i en framtid skulle kunna samordnas med den lägre ingenjörsutbildningen. Lärarkollegiet vid *tandläkarhögskolan i Stockholm* anför, att särskild utredning torde fordras

för att klarlägga huruvida tandteknikerutbildningen går att infoga bland fackskolorna samt dessa skolors roll för tandsköterskeskolorna.

Skolöverstyrelsen berör i sina uttalanden om den tekniska fackskolan en specialfråga. Överstyrelsen framhåller att, även om den tekniska fackskolan skall vara examensfri, det av kompetensskäl är angeläget med vissa normerande åtgärder. Sålunda torde enligt överstyrelsens mening ledamöterna i de föreslagna tekniska råden vid länskolnämnderna böra ha intim kontakt med de tekniska fackskolorna och följa undervisningen i dem. I samma standardiserande syfte bör vederbörande överstyrelse dessutom ställa samlingar av givna skriftliga prov i de centrala fackämnena till skolornas förfogande. — Dessa frågor beröres inte så sällan även i övriga remissyttranden. Även om inte krav på någon regelrätt examen framförs, så framhålles ofta med en viss reservation mot skolberedningens uttalanden i frågan, att olika åtgärder behöver vidtagas för att nå en enhetlig standard och slutkompetens över hela landet. Uttalanden av denna art göres ofta generellt i fråga om fackskolororganisationen men synes särskilt ofta betonas i samband med den tekniska fackskolan.

En annan specialfråga i samband med den tekniska fackskolan gäller förslaget om att den som genomgått denna utbildning skall erhålla titeln fackskolingenjör samt förslaget att de nuvarande läroverksingenjörerna i fortsättningen skall benämnas gymnasieingenjörer. Vissa invändningar förekommer mot dessa förslag. *Läroverkslärarnas riksförbund* finner det böra övervägas om inte benämningen fackingenjör är bättre än fackskolingenjör. Även *TCO* förordar benämningen fackingenjör för att undvika sammanblandning med dem som erhållit sin utbildning vid nuvarande tekniska fackskolor. *Tekniska läroverkens lärarförbund* vill ifrågasätta om inte de från den tekniska fackskolan — enligt förbundets förslag benämnd teknisk skola — avgångna eleverna borde kallas tekniker, men finner det av olika skäl måhända nödvändigt att acceptera att de utexaminerade kallas ingenjörer. Förbundet motsätter sig dock bestämt benämningen fackskolingenjörer på denna ingenjörskategori. Benämningen läroverksingenjörer synes förbundet vilja bibehålla som en gemensam term för gymnasieingenjörer och fackskolingenjörer (nuvarande tekniska fackskoloutbildning). Kollegienämnden vid *tekniska högskolan i Stockholm* avstyrker att titeln ingenjör sammankopplas med avslutandet av fackskolan. *Tekniska läroverkens ingenjörsförbund* har inga invändningar mot att de som genomgått teknisk fackskola benämnas ingenjörer mot bakgrunden av rådande praxis i arbetslivet. Däremot vill förbundet inte acceptera, att benämningen läroverksingenjör utbytes mot gymnasieingenjör, en fråga som enligt förbundet inte bör bli aktuell förrän gymnasieutredningen framlagt sina förslag och riksdagen tagit ställning därtill.

Den föreslagna närmare utformningen av den merkantila fackskolan har föranlett erinringar endast i mindre utsträckning. Flertalet synes vara ense med *Läroverkslärarnas riksförbund*, som uttalar att uppbyggnaden av denna fackskola är den bäst genomarbetade. En del kritik även på mera väsent-

liga punkter förekommer dock. Invändningarna avser den angivna målsättningen, linjeorganisationen och praktikfrågan.

Såväl skolöverstyrelsen som överstyrelsen för yrkesutbildning finner, att målsättningen angivits alltför blygsamt, varvid man särskilt synes vända sig emot vad som i den särskilda läroplansvolymen angivits om jämförbarheten med det kunskapsmått som de praktiska realskolorna och de på realexamen byggande ettåriga handelsskolorna för fram till. Även 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning synes vara inne på samma tankegång. Skolöverstyrelsen anför om målsättningsfrågan följande.

Jämför man detta studiemål med den målsättning som angivits för övriga fackskolor, finner man, att den merkantila fackskolans mål satts väsentligt lägre än de övrigas, för vilka målet alltid överstiger den allmänna och praktiska realexamens nivå. Överstyrelsen finner det realistiskt att räkna med att även den merkantila fackskolan skall kunna nå en högre nivå än den föreslagna. Som riktpunkt för denna högre målsättning bör sättas, att fackskolan inom endera av språk- eller handelsämnen nå en nivå, som ligger något under den som hittills uppnåtts inom de tvååriga handelsgymnasierna. Motsvarande bör gälla för den nya linjen. Denna nya målsättning behöver ej påverka momentuppräknings i kursplanerna utan endast de kunskapskrav som skall dölja sig bakom kursplanerna. I likhet med vad som framhålles beträffande övriga fackskolor erfordras dock en detaljgranskning av läroplanen, innan denna börjar tillämpas. Likaledes torde gymnasieutredningens förslag rörande de 3-åriga handelsgymnasierna böra avvaktas, innan provisoriska tim- och kursplaner utarbetas för denna fackskola. Med de definitiva planerna bör anstå, till dess gymnasieutredningen avlämnat sitt slutbetänkande.

I sin kritik mot målsättningen anför *överstyrelsen för yrkesutbildning*, att den merkantila fackskolan bör kunna ge ett större kunskapsmått än den praktiska realskolan och den ettåriga handelsskolan samt att vad i målsättningen anges om elevernas omedelbara användbarhet på arbetsplatsen ej är helt realistiskt med den utformning kursplanen fått. För att göra fackskoleleverna »omedelbart användbara» till arbete av så pass kvalificerat slag som rimligen kan väntas av den som genomgått en tvåårig påbyggnadsskola, bör utbildningen enligt överstyrelsen t. ex. genom grenvis arrangerade grupper av tillvalsämnen, inriktas mer direkt på den yrkesverksamhet eleven siktar på. Speciellt gäller detta den merkantila fackskolans distributionslinje. Eleverna bör beredas tillfälle att genom grenval inrikta sig på viss bransch eller distributionsform.

Någon ytterligare specialisering av utbildningsvägarna i den merkantila fackskolan synes däremot inte eftersträvas av *Handelns arbetsgivareorganisation*, *Sveriges köpmannaförbund* och *Sveriges grossistförbund*, vilka snarast anser att skolan i viss mån blivit alltför specialiserad. Alla tre organisationerna är inne på tanken att sammanslå den kamerala linjen och korrespondentlinjen till en enhetlig kontorslinje. *Handelns arbetsgivareorganisation* framhåller som sin mening, att man även i fackskolorna bör i icke ringa mån bibehålla grundskolans målsättning att meddela en bred grundutbildning som förberedelse för verksamhet inom tämligen vida sektorer av affärlivet. Samma uppfattning fram-

för Köpmannaförbundet. Den nämnda sammanslagningen till en kontorslinje tänker sig Grossistförbundet främst som ett alternativ, när elevunderlaget inte räcker till för upprättande av samtliga tre linjer. Att den distributionstekniska linjen bör bestå som självständig linje understrykes av sistnämnda förbund. Förbundet framhåller vidare att fackskolornas verksamhet under de första åren bör betraktas som en försöksverksamhet. *Svenska bankföreningen* i sin tur talar om en ökad specialisering men synes därmed knappast avse en ökad inriktning på branscher utan vilja ge en klarare skillnad mellan de tre linjerna på bekostnad av tillvalsämnen. Föreningen anför härom följande.

För att undervisningen skall bli effektiv bör den i viss utsträckning inriktas på rent praktiska tillämpningsövningar, t. ex. genom anordnande av s. k. övningskontor. Vidare är skillnaderna mellan timplanerna för den merkantila fackskolans tre olika linjer så pass obetydliga att det måste ifrågasättas, om undervisningen på en var av de tre linjerna verkligen kommer att bli i tillräcklig grad specialiserad. För distributionslinjens del synes det därför böra övervägas om icke antalet veckotimmar i handels- och distributionslära samt reklam- och försäljningsteknik bör ökas på bekostnad av valmöjligheterna i fråga om tillvalsämnen. Även korrespondentlinjen synes lämpligen kunna göras mera specialbetonad genom att i högre grad lägga tyngdpunkten vid undervisningen i svenska samt genom att i timplanen införa två obligatoriska främmande språk. Den kamerala linjen slutligen är visserligen mera klart specialinriktad än de båda övriga, men även där borde antalet tillvalsämnen kunna begränsas.

Från annat håll framföres förslag om att även i den föreslagna merkantila utbildningen bör ingå krav på praktik. Sådana förslag kommer från *arbetsmarknadsstyrelsen*, *överstyrelsen för yrkesutbildning* och *TCO*. Överstyrelsen förordar en praktik om 4—6 månader förlagd till sommaren före första årskursen och till sommarferien mellan de båda årskurserna. *TCO* anser att praktiken inte bör överstiga ett år.

I fråga om den merkantila fackskolan bör slutligen även uppmärksammas vissa i det följande närmare redovisade uttalanden om denna fackskolas betydelse vid överväganden om slopande av den föreslagna social-ekonomiska fackskolan som en särskild fackskola.

I yttrandena behandlas mycket ofta den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fackskolan i ett sammanhang. Den kritik skolberedningen själv redovisar i fråga om den oklara gränsdragningen mellan dessa två fackskolor och beträffande svårigheterna, då det gäller att dra slutsatser beträffande kompetensvärdet, speglar sig i stor utsträckning i yttrandena, ibland endast i mera allmänna, bekräftande ordalag. Av yttrandena framgår också, att man inte så sällan funnit det svårt att bedöma den social-ekonomiska fackskolan såsom varande den av de fyra fackskolorna som utgör en egentlig nyskapelse, en utbildningsform som man inte kunnat bedöma mot bakgrunden av tidigare erfarenheter från en befintlig skolform. Huvudsakligen dessa omständigheter har lett till att båda dessa fackskolor, men speciellt den social-ekonomiska, utsatts för en delvis ganska hård kritik i remissbehandlingen. Kri-

tiken går dock inte ut på ett slopande av denna del av fackskoleprojektet, men åtskilliga förslag framförs om hur problemen kring dessa fackskolor skall lösas. Ibland vill man ge en skarpare yrkesinriktad profil åt vardera skolan, men vanligt är också att man önskar behålla den breda allmänbildande inriktningen som särskilt präglar den humanistiska skolan. Även om uppfattningarna här går isär kommer man mycket ofta — utifrån skilda utgångspunkter — fram till samma resultat i fråga om vissa organisatoriska huvuddrag, nämligen att föreslå en sammanslagning av de två fackskolorna till en fackskola, eventuellt med benämningen allmän eller social fackskola, som man i regel utrustar med åtminstone en reallinje, en språklig linje och en social linje. Till den allmänna bilden av remissbehandlingen av denna del av fackskoleprojektet hör också uttalanden om att i förslaget om fackskolororganisationen saknas en utbildningsväg av hemekonomisk, hushållsteknisk eller konsumtionsekonomisk inriktning. I de förslag om utökning med en sådan utbildningsväg, som med tämligen stor frekvens förekommer, antyder man ibland en särskild fackskola med denna inriktning — stundom betraktad som en förändrad social-ekonomisk fackskola — men vanligt är även att en studiegång av denna art tänkes ingå i den sammanslagna humanistiska och social-ekonomiska fackskolan. I resonemangen kring den humanistiska skolan skymtar i viss mån frågor om gränsdragningen gentemot det allmänna gymnasiet. I än högre grad diskuteras i yttrandena i samband med såväl den humanistiska som den social-ekonomiska fackskolan likheten mellan dessa fackskolors målsättning och inriktning å ena sidan och folkhögskolans å andra sidan liksom följderna för folkhögskolan av tillkomsten av de berörda fackskolorna. Problemen om folkhögskolan såsom de framstår i yttrandena redovisas närmare i den avslutande delen i detta avsnitt.

I den följande redovisningen av exempel ur yttrandena, valda till större delen ur kritiskt betonade sådana, illustreras närmare en eller flera av de här antydda problemställningarna och förslagen. Självfallet finns även i många yttranden ett mera kortfattat och okritiskt accepterande av beredningens förslag i de här aktuella frågorna.

Några av länskolnämnderna säger sig vilja lösa problemet om gränsdragningen mellan den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan genom att få till stånd en mer renodlad social utbildningsväg. Vissa inbördes nyanser i bedömningarna och förslagen kommer dock till synes. *Länskolnämnden i Skaraborgs län* föreslår, att den humanistiska skolan göres i stort sett lika med den nuvarande flickskolan med en övervägande humanistisk utbildning men med möjlighet till fritt val av naturvetenskapliga ämnen i den omfattning som för närvarande ges inom flickskolan samt med möjlighet även till estetisk utbildning. Den social-ekonomiska fackskolan bör mer renodlat bli en social fackskola. *Länskolnämnden i Gävleborgs län* ser för sin del gärna att den humanistiska skolan utformas till ett attraktivt alternativ till gymnasiet i och för sig och att den speciellt för elever med inriktning på ett estetiskt specialområde lämnar tillfälle till en försiktig prövning av anlag och håg. Men skolan bör enligt näm-

dens uppfattning även få en inriktning mot vissa yrkesområden. En justering bör göras av de humanistiska och social-ekonomiska fackskolornas konstruktion i syfte att nå en mera realistisk gruppering av yrkena. Nämnden föreslår, att den humanistiska skolan får en utformning, som i yrkesinriktande avseende genom en ny linje närmast tar sikte på serviceyrken och inom dessa inte minst vårdande och därmed besläktade yrken med krav på en grundläggande god allmänbildning av viss kvalitet på undervisningen och estetiska yrken med samma krav samt på rena vårdyrken. Denna skola bör i sådant fall utrustas med tre linjer: en reallinje, en språklinje och en sociallinje. Dess kursplaner bör vara så utformade att de i de obligatoriska och de allmänna ämnena i huvudsak bygger på beredningens förslag till kursplan för humanistisk skola men med vissa ämnesmoment och avsnitt överflyttade från förslaget till kursplan för social-ekonomisk fackskola. Elever med inriktning mot vissa service- och kontaktyrken bör enligt nämnden också kunna få sin utbildning vid merkantil fackskola. Den social-ekonomiska fackskolan bör enligt nämnden göras så inriktad mot vissa typer yrken, att den får en profil, som klart avgränsar den från den humanistiska skolan. Detta vill nämnden åstadkomma genom att ge den en mera markerad utformning för hushållsteknisk-ekonomisk utbildning. *Länsskolnämnden i Uppsala län* konstaterar, att den föreslagna humanistiska skolan blir en mindre krävande motsvarighet till det allmänna gymnasiet och att den inte heller leder direkt ut i näringslivet, vilket en fackskola enligt nämndens mening borde göra. Nämnden frågar sig, om inte denna utbildning kommer att bli ett gymnasie-surrogat utan verkligt värde, och berör vidare frågan om gymnasiets horisontella klyvning. Nämnden menar, att de antydda svagheter i beredningens förslag skulle elimineras genom en omkonstruktion liknande den som nyss redovisats från länsskolnämnden i Gävleborgs län, nämligen så, att den social-ekonomiska fackskolans ekonomiska gren får uppgå i den merkantila fackskolan, att den sociala grenen i den social-ekonomiska fackskolan sammanslås med den humanistiska skolan till en för eleverna mera lockande och meningsfull väg, som står självständig i förhållande till gymnasiet i sin målsättning och som leder direkt ut i näringslivet, och att därtill kommer en huslig fackskoloutbildning med inriktning främst på tre ämnesområden: det biologiskt-kemiska, det psykologiska och det estetiska. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* framhåller i sin tur, att vid den förutsatta bearbetningen av läroplansförslaget bör beaktas nödvändigheten av att den social-ekonomiska fackskolan antingen erhåller en från den humanistiska skolan klart avgränsad målsättning och ämnesram eller också införes under den humanistiska skolan såsom en variant av denna. Den sistnämnda skolan torde, fortsätter nämnden, kunna avpassas så, att den bildar underlag till utbildning för vårdyrken i vidare bemärkelse (lärare, sjuksköterska), under det att den social-ekonomiska, därest den kommer till stånd, borde syfta till mera servicebetonade yrken och eventuellt även ha en inriktning på konsumtion (textil, livsmedel).

Till resultatet att den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fack-

skolan bör sammanslås till en enda skola med en språklinje, en reallinje och en sociallinje kommer man i andra yttranden på grundval av ett ställningstagande som — i motsats till vissa av de återgivna uttalandena från länskolnämnderna — innebär ett uttryckligt avståndstagande från tanken på att ge en fastare yrkesbestämd profil åt de olika utbildningsvägarna. Ett yttrande i denna riktning kommer från *Östersunds* stad, vilket kan sägas vara representativt för det resonemang som förekommer i ganska många yttranden och som därför torde få mera utförligt redovisas.

Det är en riktig synpunkt att fackskolorna bör verka gymnasieavlänkande. Men det är också tillfredsställande att de icke konstruerats som ett oeftergivligt alternativ till gymnasiet utan i viss mån kan bilda en övergångsmöjlighet till detta. I verkligheten synes en sådan konstruktion självklar med hänsyn till den allmänna frihet i valet av utbildning, som beredningen gjort till ett huvudtema vid utformningen av enhetsskolans högstadium. Det verkar därför i viss mån överraskande att beredningen synes vilja främja en överarbetning av fackskolororganisationen, som syftar till att ge en fastare yrkesbestämd profil åt varje fackskola. En sådan stelhet i fackskolororganisationen är olämplig icke blott med hänsyn till principen om den enskilde elevens rätt till fritt val av framtidsbana utan också med hänsyn till den faktiska ovissheten om anställning kan ställas till buds i yrkeslivet helt i enlighet med av eleverna valda utbildningsformer.

Den s. k. humanistiska skolan är i princip av annan typ än övriga fackskolor. Vid dess konstruktion har beredningen utgått från det faktum att en stor grupp yrken kräver en allmänbildningsgrund av mer djupgående art och att denna allmänbildning, som kan ges en antingen språklig eller naturvetenskaplig inriktning, icke behöver drivas så långt som till studentexamen. De flesta yrken av denna karaktär kräver specialutbildning ovanför fackskolenivån. I viss mån synes beredningen sedermera ha sökt ändra sin utgångspunkt och skapa en facklig profil även för den humanistiska skolan. Försöket har misslyckats, vilket är naturligt, eftersom yrkeslivet icke har någon grupp av »typyrken» att erbjuda. Det är angeläget att beredningens ursprungliga avsikt bibehållas, då den ger det enda verkligt realistiska och välgrundade motivet för skolformen.

I sitt sökande efter lämpliga yrken för den social-ekonomiska fackskolan har beredningen kommit till en del verklighetsfrämmande resultat. Beredningen vill göra gällande, att den social-ekonomiska skolan skulle vara avpassad för vad den kallar serviceyrken. Här torde beredningen ha blivit fångad av sin egen terminologi i alltför hög grad, och detta ehuru den själv påpekar, att en skillnad föreligger mellan vårdirken, som kräver djupgående mänskliga kontakter, och serviceyrken. Beredningen har här berört en grundläggande skiljelinje. De ytligare kontaktyrkena (kundtjänst, expeditionstjänster, »fröken i luckan») kräver främst saklig korrekthet och rutin inom vederbörande tjänstområde. Men de på individuell fysisk och psykisk vård inriktade yrkena däremot kräver stor vilja och förmåga till inlevelse i en annan människas levnadsförhållanden, miljö och psyke. Utom särskilt intresse och personlig lämplighet för uppgiften behövs här god allmänbildning av en art, som öppnar utblickar över mänskliga, samhälleliga och kulturella förhållanden. Endast vårdirken av denna art kan sägas bilda en »typgrupp» motsvarande en särskild intresse- och anlagsriktning hos utövaren. Beröring med andra yrkesområden gäller här snarare undervisning med barnavårdande och fostrande inslag än nyssnämnda ytliga serviceyrken,

som i sin mån närmast torde höra samman med det sakområde, som kontakten med allmänheten gäller.

En justering av både den humanistiska och den social-ekonomiska skolans konstruktion är därför nödvändig, och en sådan bör syfta till en mer realistisk gruppering av yrkena. En del kontors- och expeditionsbetonade yrken bör föras till den merkantila fackskolans område. För återstoden — serviceyrken med krav på grundläggande allmänbildning av viss kvalitet, undervisnings- och estetiska yrken med samma krav jämte vårdyrken i ovannämnda mening — bör en social-humanistisk skola skapas med huvudsakligen allmänbildande syfte och med tre linjer, en språklig, en real och en social.

Nästan exakt samma resonemang återfinnes t. ex. i yttrandet från *Läroverkslärarnas riksförbund*, som kommer fram till att de båda berörda fackskolorna bör samordnas till en skola, som främst bör vara av allmänbildande art, men liksom den humanistiska skolan redan enligt förslaget inrymmer en språklinje och en reallinje skulle den nya sammanslagna skolan även inrymma en social linje, där många av de värdefulla uppslag, som enligt förbundet kännetecknar den social-ekonomiska fackskolan kunde förverkligas, medan den för alla elever gemensamma ämneskretsen kunde få en kursutformning, som tillgodosåg samtliga linjers krav på grundläggande allmänbildning. Enligt förbundet bör vidare vissa för den social-ekonomiska fackskolan tänkta uppgifter överföras även till den merkantila fackskolan. Då förbundet också finner det uppseendeväckande att fackskolan inte har någon inriktning mot de två stora konsumtionsområdena livsmedel respektive kläder och heminredning, föreslås därjämte en utbildning av sådan inriktning, vilket anses kunna ske utan avgörande förändringar i den social-ekonomiska fackskolans timplan enligt beredningens modell. Detta nytillskott synes förbundet vilja betrakta som en särskild fackskoletyp, en konsumtionsekonomisk fackskola, skild från den av förbundet skisserade vidgade humanistiska skolan.

Bland dem som betonar att den humanistiska skolan bör vara en huvudsakligen allmänbildande skola utan utpräglad facklig profil är också *Högerns kvinnoförbund*, som vidare finner mycket tala för att denna skola breddas genom tillförande av en social linje ersättande den föreslagna social-ekonomiska fackskolan. För en samordning i en eller annan form mellan den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fackskolan talar vidare *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Sveriges skoldirektörsförening*, *Statstjänstemännens riksförbund* och *TCO* liksom ytterligare ett par *länskolnämnder* och inte så få *kommuner*. *TCO* framhåller bl. a., att den humanistiska skolan bör mer slutgiltigt diskuteras i samband med gymnasiereformen. *Gymnasieutredningen* för sin del anför, att det måhända vore lämpligast att de båda berörda fackskolorna åtminstone tills vidare sammanfördes till en och behovet av de olika studieriktningarna blev tillgodosett genom lämplig differentiering. En avgörande synpunkt anser utredningen härvid vara att det viktiga vårdnadsområdet särskilt beaktas; utbildningen för vårdnadsuppgifter och husliga uppgifter har enligt utredningen inte tillräckligt blivit tillgodosedd inom fackskolorna.

Utöver de förslag som hittills redovisats om inrättande av en fackskolutbildning med hemekonomisk inriktning — ibland angiven som huslig, hushållsteknisk eller konsumentekonomisk — förekommer förslag i denna riktning även från bl. a. kollegierna vid *praktiska realskolan i Malmö* och *seminariet för huslig utbildning i Uppsala*, *Föreningen Sveriges vävlärarinnor*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Svenska landsbygdens kvinnoförbund*, *Fredrika-Bremer-förbundet*, *Sveriges husmodersföreningars riksförbund*, *Målsmännens riksförbund* och *Sveriges hantverks- och industriorganisation* liksom från en del *kommuner*. *Länsskolnämnden i Kristianstads län* ifrågasätter för sin del om inte vissa delar av den utbildning, som nu förutsättes ingå i den social-ekonomiska fackskolan med fördel skulle kunna anslutas till den tekniska fackskolan i form av livsmedelsteknisk eller textilteknisk gren. *Statens konsumentråd* framhåller mera allmänt betydelsen av konsumentundervisning inom såväl den merkantila fackskolan som den social-ekonomiska fackskolan.

Möjligheten att inom den humanistiska skolan anordna en estetisk specialisering tillstyrkes särskilt av bl. a. *musikaliska akademiens styrelse*.

Vissa av de här redovisade idéerna och synpunkterna kommer till synes även i utlåtandena från arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen. *Arbetsmarknadsstyrelsen* tillstyrker att den humanistiska skolan inrättas och framhåller i detta sammanhang vikten av att samtliga fackskolor göres lika attraktiva för pojkar som för flickor. I samband med förslaget om den social-ekonomiska fackskolan betonar styrelsen önskvärdheten av en förstärkning av de *grundläggande utbildningsmöjligheterna* med inriktning mot sjukvård och socialvård samt vissa slag av servicebetonat arbete inom offentlig och enskild förvaltning. *Arbetsmarknadsstyrelsen* vill dock ifrågasätta, om det ej bör övervägas att i den social-ekonomiska fackskolan ge utbildningen en något mera bestämd inriktning mot de yrkesområden, för vilka den avser att förbereda. I beredningens förslag synes enligt styrelsens mening utbildningens mål och kunskapsstoff i tämligen stor utsträckning sammanfalla med vad beredningen angivit för den humanistiska skolan. Eventuellt skulle det enligt styrelsen även kunna övervägas att i någon form kombinera de båda skolornas undervisning, exempelvis genom att anordna ett gemensamt första år med relativt allmän inriktning. Styrelsen anser sig dock ej kunna ta ställning till vilken form en grundutbildning för de socialt betonade serviceyrkena lämpligen bör få. *Skolöverstyrelsen* kommer fram till att den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fackskolan bör sammanslås till en social fackskola med en social, en språklig, en naturvetenskaplig, en hemekonomisk och en estetisk gren eller motsvarande tillvalskombinationer. Överstyrelsen anför i dessa frågor bl. a. följande.

Skolöverstyrelsen instämmer i vad beredningen själv konstaterat, nämligen att den social-ekonomiska fackskolans målsättning blivit något splittrad och oklar. Den sammanfaller vad allmänbildningen beträffar med andra skolformers, vad fackutbildningen beträffar till stora delar med de humanistiska och merkantila fackskolornas.

Den social-ekonomiska fackskolan bjuder ett stort antal valalternativ avsedda att ge olika kompetenser. Likväl finns ett viktigt avnämningarområde som inte tillgodoses — det husligt vårdande eller hemekonomiska. Området tillgodoses ej heller av den humanistiska skolan. Varken de elevkategorier som väljer den husliga linjen vid de praktiska realskolorna eller de som med speciellt goda anlag deltagar i flickskolornas undervisning i hemkunskap skulle i framtiden få sina intressen tillgodosedda. I ett skolsystem med individen i centrum vore detta beklagligt. Även om många elever examineras vid de praktiska realskolornas husliga linjer utan att fördenskull sedermera i sitt förvärvsarbete ägna sig åt livsmedelsindustrier, storhushåll eller dylikt, kommer utbildningen dem till godo i deras arbete i hemmen och blir på så sätt av avsevärd samhällsekonomisk betydelse. Även för ett stort antal vårdyrken är en hemekonomisk grundutbildning viktig.

Skolberedningen har i läroplansavsnittet för social-ekonomiska fackskolor fört fram flera intressanta pedagogiska uppslag. Huvudintrycket blir dock, att skolorformen bättre skulle passa för en gymnasialt betonad elevgrupp än för den mera praktiskt inriktade elevkategori, för vilken fackskolorna är avsedda.

Skolöverstyrelsen har efter genomgång av förslagen om social-ekonomisk fackskola och humanistisk skola kommit till den slutsatsen, att fackskoleförslagen i dessa stycken bör omarbetas för att utmyнна i en sammanbyggd fackskola. Det kan övervägas om denna bör få en benämning, av vilken även dess allmänt humanistiska inriktning framgår, t. ex. social-humanistisk fackskola. Överstyrelsen föreslår tills vidare namnet *socialfackskola*. I denna skola bjudes eleven flera studievägar. Där skulle sålunda kunna finnas en social, en språklig, en naturvetenskaplig, en hemekonomisk och en estetisk gren eller motsvarande tillvalskombinationer. Överstyrelsen har för detta sitt yttrande icke haft möjlighet att utarbeta ett förslag till utformning av en sådan sammanbyggd fackskola. Den avses emellertid kunna ge viss fixerad kompetens samtidigt som den i vissa kommuner lättare inrättas än de två fackskolor den skulle ersätta. Vid skapandet av den sociala fackskolan måste folkhögskoleväsendet beaktas.

Några synpunkter på kompetensvärdet av utbildningen vid främst den social-ekonomiska fackskolan från några speciella instanser torde slutligen få redovisas. *Sveriges socionomers riksförbund* har i och för sig inte något att invända mot tillkomsten av de föreslagna fackskolorna men ifrågasätter starkt beredningens exemplifiering av yrken för vilka den social-ekonomiska och i viss mån även den humanistiska skolan förutsättes bli en lämplig grund. Förbundet betonar bl. a., att utbildningen vid socialinstitutet är av högskolemässig karaktär, för vilken den social-ekonomiska fackskolans kompetens — åtminstone i den utformning som skisserats i betänkandet — måste anses utgöra en otillräcklig grund. Enligt förbundet föreligger också tydlig risk för att fackskolekompetensen från såväl elevernas och målsmännens som lärarnas sida kan komma att betraktas som en »epa»-mässig gymnasieutbildning, en uppfattning som enligt förbundet väl torde kunna förklaras mot bakgrunden av läroplaner och utbildningstid enligt det föreliggande förslaget. Även från socialinstitutets sida betonas att utbildningen där är av högskolekaraktär. Enligt yttrandet från *socialinstitutet i Stockholm* finner man det knappast tillrådligt att som en normal väg till studier vid socialinstitutet rekommendera en fackskoloutbildning, som inte avser att leda fram till högskolestudier, och från *socialinstitutet i Göteborg* är man under hänvisning

till pågående utredning om socionomutbildningen inte beredd att ta någon mera definitiv ställning till vad som i framtiden kan visa sig bli den lämpligaste förberedelsen för studier vid socialinstituten; rent allmänt anses dock den föreslagna social-ekonomiska skolan kunna bli av betydelse för en yrkesutbildning, för vilken krävs en kunskapsnivå mellan grundskola och studentexamen. Från *sydsvenska socialinstitutet* pekar man främst på folkhögskolans betydelse i sammanhanget.

I många yttranden, speciellt från lärarsammanslutningar av olika slag liksom från instanser med insikter och intressen på det specialområde respektive fackskola avser, förekommer detaljerade synpunkter på de framlagda läroplansförslagen, vilka det skulle föra för långt att närmare redovisa. Här må dock bland sådana detaljanmärkningar nämnas att en viss kritik i fråga om kristendomsämnets ställning framföres, särskilt beträffande den social-ekonomiska fackskolan. Sålunda uttalas exempelvis från *Kristendomsläraryrket*, att man ej kan inrätta en skola för i egentlig mening vårdande och personalbehandlande yrken med uteslutande av undervisning i detta ämne, och *domkapitlet i Växjö* påpekar i sammanhanget, att bland yrken, som denna skola skulle kunna utgöra lämplig grund för, upptagits även sådana befattningar som diakon, diakonissa, missionär och ungdomsledare.

Utöver synpunkter på de skilda fackskoletyperna upptas i yttrandena också flera för fackskolorna **g e m e n s a m m a f r å g o r**.

I anslutning till vad skolberedningen anfört i kapitlet om kompetensvärdet av fackskolornas utbildning görs i yttrandena åtskilliga uttalanden om fackskoloutbildningens lämplighet för olika yrken. Såsom i någon mån framskymtat i den föregående redovisningen förekommer, främst från fackliga organisationers sida, relativt ofta uttalanden om att fackskoloutbildningen inte utgör tillräcklig grund för det ena eller det andra yrket eller att vissa nu gällande lägre inträdeskrav bör höjas till krav på fackskoloutbildning. Från bl. a. *skolöverstyrelsens* sida betonas däremot mycket starkt, att införandet av fackskolekompetens icke får medföra en höjning av kompetenskravet för tillträde till utbildningsvägar, för vilka grundskolan ger tillräcklig förutbildning. Till dess fackskolor hunnit inrättas i större mängd, bör enligt överstyrelsens mening ej heller fackskolekompetens över huvud ställas som inträdeskrav utan bör i stället tills vidare tillmätas meritvärde. Överstyrelsen framhåller vidare önskvärdheten av att välmeriterad praktik poängsättes. Sådan praktik jämte genomgången fackskola bör i vissa fall tillmätas ett värde likställt med den nuvarande studentexamen, framhåller överstyrelsen vidare; detta skulle kunna medföra en önskad avlänkning från gymnasiet.

Från flera håll betonas betydelsen av att möjligheter finns att, helst vid fackskolorna, genomgå sådana kompletteringskurser som kan behövas för att vinna inträde vid fackskola. Ofta betonar man därvid i likhet med *skolöverstyrelsen*, att det inte bör förutsättas, att fackskolorna först och främst bör

rekryteras från motsvarande linjer av årskurs 9 i grundskolan. Enligt överstyrelsens mening skulle det för en god rekrytering vara olyckligt, om eleverna och deras målsmän fick den uppfattningen att till teknisk fackskola kommer man endast från 9t etc.

I det tidigare avsnittet om grundskolans innehåll och utformning har berörts frågan om samorganisation av högstadium och gymnasium. Därvid har också redovisats vissa i yttrandena framförda synpunkter på samorganisation av högstadium och fackskola liksom frågan om förläggning av viss linje av årskurs 9 till fackskola eller gymnasium. Utöver vad därvid redovisats kan här i fråga om lokala organisationsformer för fackskolorna tilläggas, att beredningens uttalanden i dessa frågor i allmänhet inte mött några invändningar. Man stryker ofta under att en tämligen stor frihet för lokala variationer måste finnas. *Stadsförbundet* och *Landskommunernas förbund* framhåller, att kommunerna bör få stor självbestämmanderätt, då härigenom redan befintliga resurser bäst kan tas i anspråk. Enligt yttrandena synes man vidare i vad speciellt gäller den tekniska fackskolan tämligen ofta tro mindre på värdet av att en sådan fackskola ingår i en blandfackskola och i stället rekommendera samorganisation mellan teknisk fackskola och tekniskt gymnasium eller yrkesskola. *Läroverkslärarnas riksförbund* däremot uttalar stor sympati för tanken på blandfackskolor och understryker risken för att fackskolan vid samorganisation med gymnasium skulle komma att betraktas som ett »sämre» studiealternativ.

I fråga om huvudmannaskapet för fackskolorna framhålles från bl. a. vissa *länskolnämnders* sida att inte endast kommuner utan även landsting bör kunna vara huvudmän. Att också enskilda företag, organisationer m. fl. skall kunna upprätta fackskolor och därvid erhålla statsbidrag framhålles av bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning*, *Svenska yrkesskolföreningen*, *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Sveriges industriförbund* samt *Sveriges hantverks- och industriorganisation*. Från enstaka *kommuner* förekommer också uttalanden om att fackskolorna borde vara statliga.

Skolberedningens förslag om fackskolornas centrala ledning tillstyrkes av *skolöverstyrelsen*. Även *1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning* finner den av skolberedningen föreslagna lösningen riktig och lämplig, om tillsynen över det allmänna skolväsendet respektive yrkesskolväsendet även framdeles kommer att vara uppdelad mellan två ämbetsverk. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* finner skäl tala för att även den social-ekonomiska fackskolan hänföres till sagda överstyrelse. I den mån man eljest i yttrandena tagit upp frågan om den centrala ledningen för fackskolorna — vilket ganska ofta sker, inte minst från länskolnämndernas sida och av olika organisationer på skolans område — synes detta praktiskt taget genomgående ha skett för att protestera mot förslaget att de olika typerna av fackskolor skall hänföras till olika överstyrelser eller ännu vanligare för att starkt framhålla att frågan om skolväsendets centrala ledning snarast måste bringas till en lösning, en

lösning som ibland i yttrandena uttryckligen anges böra vara en sammanslagning av de två överstyrelserna på skolans område.

Framförda synpunkter på lärarfrågor i samband med fackskolorna redovisas i viss begränsad omfattning i ett följande avsnitt om skolans befattningshavare.

När det gäller frågor om tidpunkten för startande av fackskolor och planeringen för fackskolororganisationen har tidigare i detta avsnitt framgått, att *skolöverstyrelsen* är mån om att inrättandet av sådana skolor inte uppskjutes. Överstyrelsen anser, att ett mindre antal fackskolor om möjligt bör startas läsåret 1962/63 — således ett år tidigare än beredningen tänkt sig — på orter med speciella förutsättningar härför samt att utbyggnaden i övrigt får ske på grundval av vad som ur skolplaneringssynpunkt visar sig lämpligt. Till budgetåret 1965/66 bör så omfattande erfarenheter ha vunnits, att skolformens mera definitiva karaktär och utformning kan fastställas före början av läsåret 1966/67. Överstyrelsen förutsätter vidare, att lokalprogram av samma slag som finns för det obligatoriska skolväsendet och för de allmänbildande gymnasierna, regelmässigt bör utarbetas för fackskolorna. Härvid får man enligt överstyrelsens mening ej känna sig bunden av tidigare skolformers förekomst och placering, även om dessas byggnader och utrustning bör tillvaratagas, där så även ur andra planeringssynpunkter är ändamålsenligt. Detta är en ekonomisk angelägenhet av stor vikt. Fackskolorna bör ha den dubbla målsättningen att dels förbereda för yrken, för vilka kräves utbildning på mellannivå, dels ge möjlighet till fortsatta högre studier. Deras lärarkår, lokaler och allmänna utrustning bör vara sådan, att fackskolorna i dessa avseenden väl tål en jämförelse med gymnasier och yrkesskolor. Även om de praktiskt inriktade fackskolorna i flera kommuner kommer att avlösa praktiska realskolor, får en alltför nära sammankoppling ej ske. Det vore nämligen beklagligt, anser överstyrelsen, om den felaktiga uppfattningen vunne insteg, att de tekniska och merkantila fackskolorna vore enbart nya namn på praktiska realskolans maskintekniska linje och handelslinje. Vid utväljandet av fackskolorterna bör redan från början allmänna planeringssynpunkter anläggas och inte prioritet ges åt orter, som för närvarande har kommunal flickskola eller kommunal praktisk realskola. Överstyrelsen vill sålunda avstyrka bifall till skolberedningens förslag om att ge kommuner med praktiska realskolor och flickskolor en förhandsställning vid uppbyggandet av fackskolororganisationen.

Gymnasieutredningens uttalande om ett visst påbörjande av fackskolorna läsåret 1962/63 eller 1963/64 har tidigare nämnts. Även *läns skolnämnderna i Västmanlands län* och *Västerbottens län* har önskemål om en möjlighet att i vissa fall starta redan hösten 1962. Sådana önskemål förekommer också i några yttranden från kommunerna, t. ex. från *Skellefteå*, som nu inom sin skolorganisation har ett icke statsbidragsberättigat tionde skolår. I kommunyttrandena uttalas ibland också förhoppningar om att på respektive ort få starta fackskola vid den av beredningen angivna tidpunkten för ett påbörjande försöksvis, dvs. hösten 1963, eller i vart fall före tidpunkten för den mera allmänna över-

gången till fackskola, vilken av beredningen angivits böra börja fr. o. m. läsåret 1965/66. Från kommuner, som nu har högre skolor såsom flickskolor och praktiska realskolor, är ett mycket vanligt yrkande att fackskolor där skall få inrättas senast läsåret efter det då den första årskullen elever lämnar grundskolan. Från exempelvis *Falköping* framhåller man dock, att fackskolor bör få inrättas redan innan högstadiet är fullt utbyggt. Enligt yttrandet från *Göteborg* bör fackskolan starta samma år som avvecklingen av praktisk realskola och flickskola påbörjas.

Från såväl kommunernas som andra instansers sida accepteras i allmänhet såsom nödvändigt att en planering och en viss styrning i fråga om fackskolorganisationen sker. Enstaka protester mot en styrning förekommer dock, exempelvis från *Sunne*. Oftare nöjer man sig med att såsom *Landskommunernas förbund* och *Stadsförbundet* understryka att det centrala planeringsarbetet inte bör bedrivas så strikt, att intet utrymme lämnas för lokala initiativ.

I motsats till skolöverstyrelsens nyss återgivna uttalande i frågan hävdas tämligen allmänt i yttrandena i övrigt, om också inte alldeles undantagslöst, att i enlighet med skolberedningens förslag företräde till inrättande av fackskola bör ges kommuner, som nu har flickskola och/eller praktisk realskola. Särskilt vanligt är givetvis ett sådant uttalande från kommuner med dylik högre skola. Ibland framhålles också, att en sådan förtur bör avse även det fallet då man har exempelvis en inbyggd praktisk realskollinje. Från några kommuner, såsom *Järfälla* och *Pajala*, betonas vidare, att fackskola bör kunna komma till stånd även i mindre kommuner. Synpunkter på frågan om ett mera generellt företräde för grundskolans utbyggnad före fackskolorganisationen behandlas i ett följande avsnitt om vissa övergångsfrågor.

Skolberedningens förslag att den praktiska realskolan och flickskolan skall avvecklas och uppgå dels i grundskolans högstadium, dels i fackskolorganisationen har praktiskt taget undantagslöst accepterats av remissinstanserna. Accepterandet sker ibland uttryckligen såsom i yttrandena från *skolöverstyrelsen*, *sex länskolnämnder*, *tre länsstyrelser*, *Svenska landskommunernas förbund*, *Svenska stadsförbundet*, *Statstjänstemännens riksförbund*, *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, *Sveriges skoldirektörsförening*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Sveriges konservativa studentförbund* samt åtskilliga *kommuner*, t. ex. städerna *Stockholm*, *Göteborg*, *Linköping* och *Luleå*. Ännu vanligare är dock att den föreslagna avvecklingen av de båda skolformerna — under accepterande av projektet med en fackskolorganisation — över huvud taget inte kommenteras i yttrandena och sålunda i allmänhet tyst godtages som en naturlig konsekvens. Några instanser — bl. a. *Malmö borgarskolas kollegium*, *Sveriges textillärares riksförening* och *Fredrika-Bremer-förbundet* — beklagar endera eller båda skolformernas upphörande, men yrkar ej på åtgärder i motsatt riktning. Det sist nämnda förbundet uttalar därvid i likhet med flera andra organ, bl. a. *Landsbygdens kvinno-*

förbund, den förhoppningen att mycket av flickskolans goda tradition kan komma att tillvaratagas inom den nya skolorganisationen.

I de helt enstaka yttranden, där en negativ eller tveksam inställning till avvecklingen kan sägas komma till synes, tar den sig närmast uttryck i förslag om ett mer eller mindre temporärt bibehållande, såsom i yttrandena från SACO och Högerens kvinnoförbund. SACO, som föreslår att fackskolefrågan i vad gäller tre av de fyra föreslagna fackskoletyperna hänskjutes till gymnasieutredningen för vidare prövning, synes emellertid begränsa sitt förslag om bibehållande till flickskolorna och förordar att nu existerande sådana skolor, till dess fackskolefrågan slutligt avgjorts, skall få fortsätta att bestå med den anpassning till grundskolan, som kan bli nödvändig. Högerens kvinnoförbund — som ger uttryck för en positiv inställning till förslaget om fackskolor — syftar däremot på båda de äldre skolformerna. Förbundet är av den mening, att dessa nya fortbildningsvägar, vilka ännu är oprövade inte kan ersätta de förutvarande flickskolorna och praktiska realskolorna på nuvarande stadium, varför förbundet vill förordar, att all hänsyn tas till de kommuner, där dessa skolformer sedan gammalt är prövade. I alla händelser bör icke kommunerna få komma i det läget, att de gamla skolformerna avvecklas, innan de nya skolformerna prövats och befunnits utgöra fullgod ersättning för de äldre.

Läroverkslärarynas riksförbund, som ställer sig mycket positiv till fackskoleprojektet, synes icke ifrågasätta ett bibehållande av de nämnda äldre skolformerna men anför också i sitt yttrande, att flickskolans bildningstyp föreslås de facto utmönstrad ur svenskt skolväsen, vilket enligt förbundet måste betecknas som en förlust för skolväsendet i det hela. Såsom synnerligen tacknämligt anser förbundet emellertid att beredningen sökt skapa en ersättning för flickskolans slutkompetens genom den humanistiska linjen inom grundskolans högsta årskurs och den påbyggnad på grundskolan som kallas humanistisk skola, i viss mån även den som kallas social-ekonomisk fackskola. Förbundet anser sig vidare böra understryka, att den ovedersägligen högt skattade möjlighet flickskolan tillhandahållit sina elever att med teoretiska studier av en art, som hållit alla vägar till högre utbildning öppna, förena en gedigen förberedelse för framtida uppgifter i hem- och familjeliv och samtidigt odla estetiska intressen icke ställts till buds inom beredningens högstadieorganisation. Förbundet understryker vidare skolberedningens uttalanden om att kommuner med praktisk realskola och/eller flickskola bör komma i förtur vid inrättande av fackskolor och att mellan den äldre och den nya skolformen skall kunna förekomma en smidig succession i fråga om såväl lokaler och utrustning som lärarkrafter. Såsom en lämplig utväg för att förbereda den nya skolformen pedagogiskt och organisatoriskt anger förbundet utvägen att så snart som möjligt starta försök med fackskolor knutna till praktiska realskolor och flickskolor i kommuner där försöksskola också finns. För att säkra kontinuerlig tillgång till lärare borde sedan regelmässigt fackskollinjer knutna till praktisk realskolas klass 3 upprättas senast samtidigt med att grundskolans högstadium börjar

organiseras i en kommun. Genom ett sådant arrangemang skulle dessutom erhållas en lämplig utjämning av utbildningsmöjligheterna mellan närliggande »skolgenerationer» samtidigt som skolgången underlättades för barn från familjer, som flyttar från en kommun till en annan.

De av skolberedningen föreslagna närmare riktlinjerna för hur avvecklingen av flickskolan och praktiska realskolan skall gå till, synes också i allmänhet ha accepterats. Kommentarer förekommer relativt sällan på denna punkt. *Landskommunernas förbund* och *Stadsförbundet* förklarar sig inte ha något att erinra mot den takt i vilken avvecklingen förutsatts ske. I yttrandet från *Falun* tillstyrkes planen för avvecklingen under förutsättning att fackskolefrågan löses i huvudsak enligt skolberedningens förslag. Någon förskjutning i det uppgjorda tidsschemat anses dock böra kunna få medges, om lokala hänsyn så påfordrar. I yttrandet från *Uppsala* stad uttalas, att det självfallet inte kan bli frågan om att avveckla stadens kommunala flickskola och praktiska realskola i annan takt än vad inrättandet av fackskolor motiverar. Från *Nacka* stad avstyrker man det av beredningen föreslagna systemet att avvecklingen av praktisk realskola skall påbörjas det år, då anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7 i grundskolan första gången tillämpas. Denna sammankoppling betecknar man däremot uttryckligen som riktig i yttrandet från *Göteborg*.

Från olika håll, inte minst från kommunernas sida, betonas vikten av en smidig och friktionsfri övergång från den äldre till den nya skolorganisationen. I detta sammanhang förordas — med framhållande av skolberedningens uttalande om att vissa skäl talar för att andra tjänster i läroämnena än befodrings-tjänster för adjunkter inte bör komma i fråga i fackskolorna — i yttrandena från bl. a. *statskontoret*, samt städerna *Stockholm*, *Uppsala*, *Halmstad* och *Östersund*, att lärare med examen från högre lärarinneseminarium, vilka ju särskilt ofta har anställning vid flickskolorna, skall kunna vinna anställning inom fackskolororganisationen.

I kapitlet om flickskolan har skolberedningen gjort vissa uttalanden av mera allmän principiell natur i frågan om sam- eller särundervisning. I anslutning härtill uttalar *skolöverstyrelsen*, att en av beredningen redovisad utredning synes ge vid handen, att något behov av särskilda flickskolor för det åldersstadium som motsvarar de kommunala flickskolornas två högsta klasser inte föreligger. Ett önskemål om rena pojk- och flickklasser torde däremot, framhåller överstyrelsen, finnas hos vissa pojkar och flickor på de åldersstadier som motsvarar mellan- och högstadierna i grundskolan. *Läroverkslärarnas riksförbund* deklarerar att det förhållandet att ingen renodlad flickundervisning föreslagits kan godtagas, ehuru det måste konstateras, att ett tydligt föräldraintresse för sådan undervisning dokumenterats. Förbundet anför här vidare följande.

I detta sammanhang vill förbundet uttala sin tillfredsställelse med att flickornas rätt att fritt välja ämnen uttryckligen erkänns, trots att detta kan leda till en icke önskvärd dominans av flickor på vissa språkligt betonade studievägar. Att denna dominans bör undanröjas inom det fria tillvalets ram och att det ofta

hörda talet om att flickorna måste drivas över på matematisk-naturvetenskapliga utbildningsvägar icke bör få leda till en inom grundskolan utövad press på flickorna från yrkesrådgivningen får anses självklart. Den anslutning från elevernas sida, som flickskolans reallinje fått röna, talar för övrigt kraftigt för att flickor, om de blott känner sig ha fått tillräckligt utrymme för språkliga och humanistiska intressen inom den allmänna undervisningsramen, därutöver gärna väljer som specialitet matematisk-naturvetenskapliga studier.

Ehuru skolberedningen ej kunnat ägna folkhögskolans framtida ställning mer än vissa förhållandevis allmänna uttalanden, har ett stort antal remissinstanser berört frågan, ofta för att understryka vad skolberedningen anfört angående denna skolforms fortsatta betydelse och på olika sätt slå vakt om folkhögskolan både i fråga om dess särskilda bildningsuppgifter samt dess mera obundna ställning och friare arbetsformer. Så har uttalanden angående folkhögskolans betydelse gjorts av *skolöverstyrelsen*, *läns skolnämnderna i Skaraborgs och Västerbottens län*, *länsstyrelserna i Kronobergs, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs och Västernorrlands län* samt av en del *kommuner* liksom av *Riksförbundet landsbygdens folk*, *Svenska landsbygdens studieförbund*, *Studieförbundet medborgarskolan* och *Målsmännens riksförbund*.

Den av skolberedningen förordade återhållsamheten med statsbidrag till nya folkhögskolor avstyrkes uttryckligen av *skolöverstyrelsen*, *Folkpartiets ungdomsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

I ett flertal yttranden uppmärksammas förhållandet mellan folkhögskolorna och de nu föreslagna fackskolorna. Man erinrar, att särskilt de humanistiska och social-ekonomiska fackskolorna kommer att meddela allmänt yrkesförberedande utbildning av liknande slag som nu meddelas i folkhögskolorna. I vissa yttranden inskränker man sig till att påpeka de rekryteringssvårigheter, som kan uppkomma för folkhögskolan, men i många fall går man in på frågan om en lämplig gränsdragning mellan skolformerna eller påpekar möjligheten att på något sätt utnyttja folkhögskolorna för fackskolundervisning, eventuellt endast övergångsvis. De flesta yttrandena innehåller dock ej några närmare förslag utan frågan hänskjutes till vidare utredning. Ett stort antal yttranden, samt en från tre f. d. ledamöter av skolkommissionens folkhögskoledelegation inkommen skrift, innehåller förslag om vidare utredning angående folkhögskolefrågan i dess helhet eller vissa delproblem. Denna utredning tänkes ofta samordnad med den planerade vidare bearbetningen av fackskolornas läroplaner. *Arbetarnas bildningsförbund* tänker sig ett större utredningsprojekt om fackskolans, yrkesskolans och folkhögskolans uppgifter och ställning, vilken utredning borde samordnas med gymnasieutredningen.

Den samverkan mellan folkhögskolor och fackskolor, som åsyftas i yttrandena, synes vara tänkt på mycket skiftande sätt. I några få fall anger man uttryckligen vilken organisatorisk form för samarbetet som avses. I andra fall kan detta i viss mån utläsas av sammanhanget. Men ibland föreslår man endast utredning av frågan utan att ange någon närmare målsättning. Huvudtyperna bland de föreliggande förslagen kan sägas vara följande.

Den första typen av förslag går ut på att folkhögskolan och fackskolan bör kunna bestå parallellt och båda ge en yrkesinriktad utbildning, som medför ungefär samma kompetens. Ibland föreslås att de genom central eller regional planering anvisas var sina områden, där de har att ombesörja sådan utbildning. Man synes i allmänhet avse, att folkhögskolorna skall kunna bibehålla sin ställning och sina arbetsformer oförändrade. Uttalanden i angiven riktning göres av *Nynäshamns stad*, *Tanums kommun*, *Ludvika stad*, *Mora köping*, *Bollnäs stad* — som dock tänker sig att folkhögskolorna endast övergångsvis skall tillgodose yrkesutbildningsbehov — *Kooperativa förbundet*, *Sveriges lantbruksförbund* och *Svenska landsbygdens studieförbund*. *Länsskolnämnden i Gävleborgs län*, som dock i första hand tänker sig en lösning enligt det alternativ med fackskollinjer vid folkhögskola som redovisas i det följande, och *Bollnäs stad* anser, att det finns skäl till avvaktande hållning ej endast beträffande statsbidrag till nya folkhögskolor, utan även beträffande inrättande av fackskolor i de fall då befintliga folkhögskolor kan utföra utbildningsuppgifterna. *Vadstena stad* och styrelsen för *sydsvenska socialinstitutet* ger uttryck åt liknande tankegångar. *Skolöverstyrelsen* anför i sitt yttrande bl. a. följande:

Då det alltså är väsentligt att folkhögskolan behåller sin yrkesutbildande uppgift vid sidan av sin allmänbildande insats, bör det också konstateras att det bör vara helt möjligt att samtidigt tillgodose kraven på inrättandet av fackskolor och på folkhögskolan som ett fritt alternativ med fria kursplaner och utan betyg. Det bör alltså eftersträvas att folkhögskolorna blir alternativ till fackskolorna utan att folkhögskolorna därför tvingas in i fixerade och för alla gemensamma kursplaner eller i någon form av betyg. Av vikt är emellertid att den av folkhögskolorna givna undervisningen får kompetensvärde i näringslivet och vid tillträde till högre undervisning.

Svenska landstingsförbundet, som anser att stor risk föreligger för att elevunderlaget för folkhögskolan kommer att avsevärt minska och som förordar, att en representant för denna skolform får deltaga i arbetet med läroplanerna för fackskolorna, anför om folkhögskolan vidare bl. a. följande.

Folkhögskolan har ju i första hand varit en landsbygdens och glesbygdens skolform och dess syfte har varit att meddela såväl personlig bildning som utbildning. Fackskolorna, som är direkt inriktade mot ett bestämt utbildningsmål, måste lägga huvudvikten vid utbildningssynpunkterna. För folkhögskolan skulle då återstå den i och för sig betydelsefulla uppgiften att meddela en personlighetsdanande bildning. Ifrågasättas kan emellertid, om det är lyckligt att söka genomföra en dylik skillnad. För flertalet av de uppgifter, som den social-ekonomiska fackskolan skulle giva utbildning för, finns ett stort behov av personlig bildning. Så är det t. ex. inom de vårdande yrkena inte endast fråga om betyg i kunskapsämnen utan även intresset för dem som skall vårdas som är av största betydelse.

Icke minst med hänsyn härtill synes det styrelsen angeläget att folkhögskolan icke ställes vid sidan av skolorganisationen. Med den fria ställning folkhögskolan har vad gäller kursplaner och val av undervisningsämnen möter här vissa svårigheter, som det synes angeläget att söka komma till rätta med utan att grunderna för den svenska folkhögskolans arbete i väsentliga hänseenden rub-

bas. I varje fall synes det nödvändigt att garantier skapas att folkhögskolan kan leva vidare.

I några yttranden föreslås, att folkhögskolorna särskilt anförtros sådan utbildning, som i olika sammanhang ifrågakommer för något äldre elever, så enligt *TCO* och *Högerns ungdomsförbund*. *Länsskolnämnden i Kristianstads län* betonar i detta sammanhang, att det måste finnas möjlighet att rätta felval i fråga om studieriktning under skolgången, samt föreslår, att centralt i varje län eller landskap ordnas omställnings- och kompletteringskurser på ferietid. Beträffande vilka elevkategorier, som vid folkhögskolorna skulle kunna få undervisning av värde för deras yrkesutbildning, anför *skolöverstyrelsen* följande.

En främst på allmänbildning inriktad kompletterande undervisning, som sammanfaller med folkhögskolans traditionella insats, kommer sannolikt att krävas både *på* och *över* fackskolornas nivå.

Beträffande uppgiften *på* fackskolenivån kan flera behovsgrupper bli aktuella, t. ex. ungdom, som genomgått eller påbörjat yrkesskola, men som vill övergå till fackskola, eller ungdom, som genomgått yrkesskola, men som vill meritera sig för inträde till annan fackutbildning, eller också ungdom, som vill övergå från en fackskola till en annan, t. ex. från en teknisk till en social fackskola. Dessa kompletterande insatser för ungdom i åldern 16—17 år skulle kunna fullgöras bäst genom inrättandet av ungdomsfolkhögskolor av Vårdingstyp, medan ungdom över 17 år skulle hänvisas till övriga folkhögskolor.

Uppgiften *över* fackskolenivån kan gälla ungdom, som utöver fackskolan vill skaffa sig ytterligare meriter för att förbättra möjligheterna att vinna inträde vid en institution för fortsatt utbildning, exempelvis fackhögskola eller ungdom och vuxna, som efter något eller några år i förvärsarbete vill aktualisera och komplettera sina kunskaper för inträde vid en högre utbildningsanstalt. Mycket talar för att både utbildningsbehovet och yrkesörligheten växer i snabbare takt än hittills och därigenom gör denna komplettering ännu angelägnare.

Till ovannämnda grupper kan fogas andra, t. ex. ungdom, som genomgått fackskola eller yrkesskola men som på grund av skolleda eller sen studiemognad nått mindre tillfredsställande resultat. Studiemognaden liksom yrkesmedvetandet utvecklas hos många först efter fack- eller yrkesskoletiden och för dessa kan folkhögskolan bli en lämplig och kanske nödvändig fortbildningsväg. Intresset för yrkesbyte kommer dessutom sannolikt att växa i ett samhälle med bättre individuell ekonomi, med ökad kontakt mellan olika yrkesgrupper, med bättre information om olika yrken och med snabbare förändringar yrkesmässigt på arbetsmarknaden.

En andra speciell variant av förslagen till lösningar av folkhögskolefrågan går ut på att fackskollinjer inrättas vid vissa folkhögskolor. Förslag i denna riktning framlägges av bl. a. *länsstyrelsen* och *länsskolnämnden i Kronobergs län*, som båda påpekar det lämpliga i att man utnyttjar folkhögskolornas internatmöjligheter, samt av *lantbruksstyrelsen*, *Markaryds köping*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, *Kooperativa förbundet*, *länsskolnämnderna i Gävleborgs, Jämtlands och Västernorrlands län* samt *länsarbetsnämnden i Kristianstads län*. Den organisatoriska lösningen i fråga om huvudmannaskap m. m. beröres i allmänhet icke närmare. I detta sammanhang må nämnas att från *Fristads* kommun ifrågasättes om inte, för att möjliggöra att fackskolor

inrättas i flera landskommuner, sådan skola, särskilt den humanistiska skolan och den social-ekonomiska fackskolan, skulle kunna förläggas till eller eventuellt anknytas till en folkhögskola utan att denna skolforms särart äventyras.

I några fall föreslås uttryckligen såsom en tredje variant, att vissa folkhögskolor skall kunna inordnas bland fackskolorna. *Länsstyrelsen i Västerbottens län, Övertorneå kommun, länskolnämnden i Norrbottens län, Svenska landsbygdens kvinnoförbund och Svenska landsbygdens ungdomsförbund* har uttalanden i denna riktning. *Målsmännens riksförbund* menar, att vissa folkhögskolor kunde inlemmas i fackskolororganisationen, t. ex. som fackskolor för glesbygderna.

Som ett fjärde alternativ kan betecknas uttalanden om att gränsdragningen mellan fackskolor och folkhögskolor bör vidare prövas, särskilt i vad avser den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan. Uttalanden i denna fråga göres av några *länsarbetsnämnder, Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet, Landsorganisationen, Brevskolan*, och, som förut antytts, *Arbetarnas bildningsförbund*. Denna omprövning skulle tydligen kunna resultera i att endera skolformens ämnesområde minskas, men uttalandena är mycket allmänt hållna.

Utöver det nu anförda göres en del särskilda uttalanden angående folkhögskolornas framtida roll. I några fall ser man det som en vinst om folkhögskolorna genom bortfallet av de yrkesutbildande uppgifterna bringas att »återfinna sin själ», så t. ex. i yttrandena från *länsstyrelserna i Stockholms och Kopparbergs län, Bollnäs stad samt länskolnämnden i Malmöhus län*. Folkhögskolans insatser för det folkliga kulturlivet och betydelse för folkbildningsarbetet framhålls av *skolöverstyrelsen* samt sistnämnda synpunkt även av *Samverkande bildningsförbunden, Svenska landsbygdens studieförbund och Studieförbundet medborgarskolan. Länskolnämnden i Norrbottens län* tänker sig, att vissa folkhögskolor i framtiden kan ägna sig särskilt åt etisk och estetisk fostran. *Nynäshamns stad* däremot tror inte, att vår tids ungdom har tid eller råd att i internatform tillgodogöra sig »de nya och betydande uppgifter på personlighetsfostrande plan», vilka skolberedningen förväntar att folkhögskolorna i framtiden skall syssla med, utan föreslår som nämnt, att folkhögskolan skall påtaga sig fackskoluppgifter.

Styrelserna för de tre *socialinstituten* uttalar sig bestämt för folkhögskolan som en lämplig förutbildning för socialinstituten. *Svenska landsbygdens ungdomsförbund* och *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* understryker betydelsen av att folkhögskolkompetensen vinner erkännande i näringslivet. Så gör även *skolöverstyrelsen*, som vidare anser, att folkhögskolan snarast bör ges ökade ekonomiska resurser och att medel bör anslås bl. a. till kvalificerade kurser för folkhögskollärare. Överstyrelsens uttalanden om folkhögskolan utmynnar i förslag om en allsidig utredning av folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden med beaktande av bl. a. det allmänna skolväsendets tillväxt och en utbyggnad av det övriga folkbildningsarbetet.

I några fall nämner man behovet av samarbete mellan folkhögskolan och andra skolformer, t. ex. i yttrandena från *länsskolnämnderna i Malmöhus* och *Västerbottens län* samt *Sveriges konservativa studentförbund*. Slutligen uttalar sig *länsskolnämnderna i Jämtlands* och *Norrbottnens län* angående länskskolnämndernas samarbete med, respektive överinseende över folkhögskolorna.

Departementschefen

Vad gäller stadiet efter nionde årskursen avgränsade direktiven för skolberedningen dess arbete i vissa avseenden ganska bestämt, medan de i andra lämnade över stora och vid den tiden ganska svårbedömda uppgifter till beredningen. Gymnasier, yrkesskolor och lärarutbildningsanstalter skulle över huvud ej behandlas av beredningen, medan den däremot skulle överväga behovet av tillgång vid sidan om gymnasier och yrkesskolor till vidareutbildning efter genomgången obligatorisk skola. Vidare skulle den praktiska realskolans och flickskolans eventuella bibehållande och anknytning till den kommande nioåriga skolan grundligt överses; dessa frågor borde insättas i det större sammanhang som bildas av bl. a. de nyssnämnda vidareutbildningsfrågorna. Skolberedningen har också funnit det av värde för helhetssynen på vårt utbildningsväsen att ägna folkhögskolan någon uppmärksamhet även om denna skolform inte berördes i beredningens direktiv.

Skolberedningen har föreslagit upprättande av en ny typ av skolor, enligt förslaget benämnda *fackskolor*, med fyra olika utbildningsvägar, en humanistisk, en teknisk, en merkantil och en social-ekonomisk. De föreslås bli frivilliga, tvååriga, examensfria kommunala skolor byggande i stort sett på motsvarande linjer i nionde årskursen i grundskolan men dock inte nödvändigtvis tidsmässigt eller organisatoriskt direkt anslutna till dessa. Det framgår av beredningens framställning i olika sammanhang, att förslaget om fackskolor bör ses som ett komplement till grundskolereformen och att dennas innebörd och syften i ett större perspektiv kan till fullo förstås först mot bakgrunden av fackskoleförslaget. För ytterligare belysning av förevarande förslag har beredningen samtidigt med sitt huvudbetänkande avlämnat bl. a. även ett preliminärt förslag till läroplaner för fackskolor.

Beredningens förslag i denna del har i remissbehandlingen ägnats stor uppmärksamhet av myndigheter och organisationer inom skolan liksom av det politiska livets och näringslivets organisationer. Det har till alldeles övervägande delen blivit väl mottaget av remissinstanserna, ett intryck som inte undanskymmes av enstaka kritiska röster eller av att vissa tillstyrkande remissinstanser haft åtskilliga erinringar att göra i fråga om vissa delar av förslaget, de flesta dock avseende frågor, som principiellt är av mindre vikt.

Jag finner de av skolberedningen redovisade principiella grunderna och i övrigt angivna skälen utgöra en stark motivering för dess förslag till fackskolororganisation. Jag förordar, att beslut nu fattas om upprättande — i huvudsaklig överens-

stämme med av beredningen angivna grunder — av tvååriga, frivilliga och examensfria, statsunderstödda påbyggnader på grundskolan. Dessa, för vilka jag redan föreslagit benämningen fackskolor, bör i princip vara kommunala, men Kungl. Maj:t bör, då skäl därtill föreligger, äga medge att de får upprättas även av annan huvudman. Statsbidrag bör utgå i huvudsak enligt de grunder, som beredningen förordat, innebärande driftbidrag och byggnadsbidrag enligt väsentligen samma system, som nu gäller för högre kommunala skolor, samt därjämte bidrag till första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel enligt samma grunder som vid de kommunala yrkesskolorna. Jag förordar vidare, att fackskola får upprättas efter beslut av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall, försöksvis tidigast från och med höstterminen 1963. Organisationen bör därefter få mer allmänt genomföras med början omkring år 1965. Den av beredningen angivna takten och omfattningen av den successiva utbyggnaden — till en kapacitet i början av 1970-talet, motsvarande en rekrytering av i runt tal 20 % av ifrågakommande födelseårgångar — bör tills vidare vara vägledande för planeringen av utvecklingen av denna skolform. Frågan om fackskolororganisationens framtida omfattning bör emellertid självfallet ingående uppmärksammas och i mån av behov omprövas, i första hand i samband med gymnasieutredningens överväganden rörande det »gymnasiala» utbildningsväsendets framtida totaldimensionering och avvägningen mellan skilda utbildningsvägar inom denna sektor.

Om statsmakterna biträder de nu förordade grunderna för anordnande av fackskolor torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att senare år för riksdagen framlägga mera detaljerade förslag beträffande de organisatoriska, administrativa och ekonomiska frågor, som för sin slutliga lösning fordrar riksdagens medverkan. I förevarande sammanhang vill jag emellertid beträffande den nyhet i svenskt skolväsende, som de föreslagna fackskolorna innebär, ytterligare anföra följande.

Skolberedningen har föreslagit, att Kungl. Maj:t genom en mindre grupp sakkunniga skall låta företa en överarbetning av läroplansförslaget, en tanke som finner stöd i åtskilliga remissvar, t. ex. från de båda överstyrelserna, 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning och gymnasieutredningen. I överensstämmelse härmed har jag för avsikt att senare denna dag i annat sammanhang utverka Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla ett antal sakkunniga för att företa nämnda överarbetning och närmare pröva vissa därmed sammanhängande spørsmål. Jag vill här framhålla, att åtskilliga skäl, inte minst önskemål framförda i ett antal remissyttranden, motiverar att inom de sakkunniga representeras bl. a. de erfarenheter, som folkhögskolan har att ge i dessa frågor.

Vad beredningen anfört i fråga om specialiseringsgraden i den föreslagna fackskolororganisationen bör i allt väsentligt vara vägledande för det fortsatta arbetet. Vid överarbetningen av läroplansförslaget torde vissa justeringar i detta komma att visa sig erforderliga. Gränsdragningen mellan de föreslagna typerna av fackskolor kan behöva ändras, vilket beredningen själv för övrigt räknat med. Eventuellt kan även sammanslagning av den humanistiska och den social-ekonomiska fackskolan eller liknande anordningar visa sig ändamålsenliga. Man kan för den

tekniska fackskolan — trots beredningens uttalande om att ytterligare specialisering inom denna utöver den föreslagna regelmässigt inte bör förekomma — behöva överväga även en kemisk-teknisk linje till de tre föreslagna. Linjedelningen i den merkantila fackskolan kan behöva ytterligare penetreras. Samtliga de överväganden som kan komma i fråga bör dock enligt min mening hålla sig inom den av beredningen angivna principiella ramen för fackskolororganisationens uppbyggnad. De sakkunniga torde vidare få anledning att ytterligare överväga vad beredningen anfört i fråga om praktikkrav och övriga inträdesfordringar, betyg-sättning och flyttning, möjligheterna till övergång från fackskola till andra skolor, främst kanske olika former av gymnasier, förläggande av kompletteringskurser till en eller flera av fackskolorna m. fl. liknande frågor av närmast pedagogisk natur.

I detta sammanhang vill jag också något beröra av bl. a. skolöverstyrelsen och kollegierna vid de tekniska högskolorna diskuterad försöksmässig utprovning av läroplaner för fackskolor. Det ligger i sakens natur att man just för en ny skolform, efter hand som bl. a. det praktiska skolarbetet givit erfarenheter, bör räkna med att läroplanerna måste ändras och att i den meningen all verksamhet på området sker försöksvis. Jag utgår ifrån att de ansvariga ämbetsverken särskilt under de första åren av verksamheten kontinuerligt håller Kungl. Maj:t underrättad om erfarenheterna och föreslår därav betingade åtgärder. Under sådana förhållanden torde någon särskild försöksverksamhet i formell mening inte vara erforderlig.

Skolberedningen har i fråga om fackskolornas centrala ledning med utgångspunkt i nu rådande förhållanden förordat, att den tekniska och den merkantila fackskolan föres till överstyrelsens för yrkesutbildning kompetensområde, medan de båda övriga får sortera under skolöverstyrelsen. Denna tudelning har mött starka invändningar från vissa remissinstanser. I avvaktan på vad som med avseende på frågor av denna art kan bli följden av den utredning, som göres av 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning, synes mig beredningens förslag tills vidare vara det mest praktiska. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att vid prövningen i övrigt av framställning om upprättande av fackskola tills vidare avgöra till vilken av de båda överstyrelserna skolan skall föras. Vad frågan om de lokala organisationsformerna beträffar torde de av skolberedningen angivna riktlinjerna i stort kunna gälla. Kungl. Maj:t bör dock — vid sin prövning av framställningar om rätt för kommun eller annan huvudman att få upprätta fackskola — tills vidare få pröva den lokala organisationsformen från fall till fall tills större erfarenhet vunnits av de olika organisationsformernas verkningar i skilda avseenden: art av rekrytering, inverkan på grundskolans högstadium m. m.

Jag ansluter mig vidare i fråga om fackskolorna till beredningens mening att, om prioritering mellan olika önskemål måste företas, framställning från kommun med hittillsvarande skolorganisation om införande av grundskola i princip bör

ges förtur framför önskemål från kommun med redan införd grundskola om upprättande av fackskola.

Med viss avvikelse från skolberedningens förslag beträffande omändringen av den äldre organisationen med praktisk realskola och kommunal flickskola föreslår skolöverstyrelsen, att fackskolororganisationen redan från början bör utbyggas enligt allmänna planeringsprinciper utan särskilt hänsynstagande till befintligheten av berörda äldre skolformer. Beredningens önskemål om en smidig övergång från den äldre till den nyare organisationen med tillvaratagande av befintliga tillgångar i form av lokaler och lärare samt en värdefull pedagogisk erfarenhet och tradition torde i allt väsentligt kunna tillgodoses inom ramen för den av skolöverstyrelsen hävdade — och enligt min mening riktiga — principen för organisationens utbyggnad.

Den praktiska realskolan har under sin knappt trettioåriga tillvaro vunnit ett gott anseende, vilket också lett till en stark expansion. Den har, som skolberedningen framhållit, inom den hittillsvarande skolorganisationen gjort en värdefull insats och fyllt ett kännbart behov. Svårigheterna att inom den givna tidsramen föra eleverna fram till det uppställda målet — en god allmänbildning och samtidigt en inte obetydlig specialutbildning — kan dock inte skymmas bort. Inte minst när man står inför frågan hur en utbildning av detta slag skall infogas i ett väsentligt ändrat skolsystem, blir det nödvändigt med en mer realistisk syn på möjligheterna att på ett visst stadium ge både en god allmänbildning och en fackbetonad utbildning. I enlighet med skolberedningens förslag förordar jag, att den praktiska realskolan liksom de mot denna svarande inbyggda linjerna avvecklas i och med övergången till den nya skolorganisationen med grundskola och fackskolor.

I fråga om takten och formerna för praktiska realskolans avveckling innebär beredningens förslag i huvudsak, att senast vid ingången av det läsår då grundskolan i en kommun med praktisk realskola övergår till anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7 — samt året därpå även i årskurs 8 — intagning skall upphöra i praktiska realskolans första årskurs och därpå följande år successivt även i senare årskurser, tills skolan är i sin helhet avvecklad.

Jag biträder skolberedningens förslag på denna punkt men förutsätter, att om särskilda skäl föreligger Kungl. Maj:t skall äga besluta om erforderliga avvikelser från den angivna huvudregeln.

Den kommunala flickskolan är en skolform med gamla anor i svenskt skolväsen. Den har inte minst under tidigare perioder gjort insatser av bestående värde på det pedagogiska området. Inte så få av de pionjärer som fört vår skolas utveckling framåt har återfunnits just inom flickskolan. Fortfarande är den kommunala flickskolans roll inom skolväsendet på de orter, där skolformen förekommer, onekligen mångsidig.

När nu en skolform kommer till, som på den hittillsvarande realskolans ålders-

stadium ger plats åt alla elevkategorier och inom sig rymmer olika studievägar, framstår flickskolans roll i en annan belysning. Med beredningens förslag till grundskolans utformning blir det en naturlig konsekvens, att den organisatoriska och pedagogiska helhet som grundskolan avses utgöra inte bör splittras genom att flickskolan består som en skolform parallell med grundskolans högstadium. Flickskolans högre stadium kommer följdriktigt att efterträdas av vissa utbildningsvägar inom fackskolororganisationen. Inte bara skolberedningen utan även remissinstanserna har med betygande av sin uppskattning av flickskolans insatser godtagit dess avveckling.

I enlighet med skolberedningens förslag förordar jag därför, att den kommunala flickskolan skall upphöra som särskild skolform och uppgå dels i grundskolan, dels i fackskolororganisationen. Även de flickskollinjer eller normalskollinjer, som är knutna till andra skolformer bör avvecklas. I fråga om takten och formerna för flickskolans avveckling torde i allt väsentligt samma riktlinjer, som föreslagits i fråga om den praktiska realskolan, böra gälla.

I årets statsverksproposition, bilaga 10, ecklesiastikdepartementet, har jag under punkt 61, Folkhögskolor: Bidrag till driften av folkhögskolor bl. a. anfört att det synes ofrånkomligt att ytterligare överväga spörsmålet om folkhögskolans ställning och uppgifter i den framtida utbildningsorganisationen och bildningsverksamheten. Jag ämnar därför här mera utförligt behandla detta problem.

Jag vill först erinra om vad dåvarande departementschefen anförde i propositionen 1957: 146 angående folkhögskolans ställning och uppgifter. Han uttalade därvid bl. a. följande.

»I folkhögskolans målsättning har den medborgerliga bildningen alltifrån första början intagit en central ställning, och fortfarande är detta ett av denna skolforms främsta kännetecken. Demokratins och organisationsväsendets framväxt har givit medborgarna större inflytande, och samtidigt har utvecklingen gjort samhällsfrågorna alltmer komplicerade. För att den enskilde skall ha möjlighet att få överblick över aktuella problem och i sin mån kunna påverka och medverka till lösningen av dem, fordras det i våra dagar en betydligt vidare orientering och större kunskaper än för endast några årtionden sedan. Enhetskolans förverkligande kommer att ge folkhögskolan en bättre grund att bygga på i detta avseende och kan inte förväntas minska den vuxna ungdomens behov av fortsatt orientering i de samhälleliga och personliga problemen. Betydelsen av folkhögskolans insats på detta område kommer säkerligen att kvarstå oförminskad.

Den andra huvuduppgiften för folkhögskolans kunskapsmeddelelse är att orientera eleverna inom kulturens skilda fält för att därigenom skapa ökad förståelse hos de unga för andra värden än de rent materiella. Hur vi utnyttjar en stigande levnadsstandard och en ökad fritid beror i mycket på vårt eget val, men folkhögskolan kan öppna nya möjligheter för den enskilda människan till ett rikare personligt liv.

I regel har folkhögskolorna klart fattat dessa sina uppgifter och sökt att på

bästa sätt fylla dem. Utan att göra avkall på sin huvudsakliga målsättning har de samtidigt kunnat ge eleverna en viss yrkesorientering och en god grund för deras fortsatta yrkesutbildning. De tidigare refererade elevundersökningarna har otvetydigt visat, att en mycket stor del av de ungdomar, som efter någon tids arbete i förvärvslivet söker sig till folkhögskolorna, avser att senare övergå till annat yrke. För många av dem blir folkhögskolan en hjälp i yrkesvalet och en väg till fortsatt yrkesutbildning. Jag anser att också detta är en viktig uppgift för folkhögskolorna, som de emellertid bäst fyller genom att hålla fast vid sin primära målsättning som bildningsskola och icke genom att söka efterlikna realskolan och andra utbildningsskolor i kursplaner och metodik. Vare sig det framtida yrket är sjuksköterskans, polismannens, socialarbetarens eller den i näringslivet verksammes, så måste den medborgerliga och personliga fostran, som folkhögskolan syftar till, vara av det allra största värde. De färdigheter i exempelvis modersmål och matematik eller den grundläggande orientering i naturvetenskapliga ämnen, som vissa yrkesskolor måste kräva, har ett eget bildningsvärde och äger redan därför sin givna plats på schemat.

Jag har hittills i huvudsak berört den egentliga undervisningen vid folkhögskolan. Kunskapsmeddelesen ingår emellertid endast som en viktig del i folkhögskolans större uppgift att vara karaktärsdanande. Att hjälpa de unga till en personlighetsutveckling, som gör dem till mogna människor och medborgare, är i dag kanske väsentligare än någonsin tidigare. I vår tid har en ständigt föränderlig miljö påverkat vår livsföring och minskat självskrivnenheten i många nedärvda normer, varigenom individen i stigande grad tvingats till egna ställningstaganden. Jämsides härmed har samhällsutvecklingen givit ökat medbestämmande och medansvar åt den enskilde. Sålunda krävs en allt större förmåga av var och en till kritiskt omdöme och självständigt tänkande. Samtidigt ställer det demokratiska samhället allt större anspråk på individens förmåga att känna solidaritet med sina medmänniskor och att samarbeta med dem.

I den aktuella debatten har man på sina håll framfört tvivel om folkhögskolans möjligheter att fortleva efter den nioåriga skolans genomförande. Det är naturligtvis svårt att med någon bestämdhet bedöma utvecklingen på längre sikt för en frivillig skola med en så allmän målsättning, men vissa linjer är redan nu skönjbara. Folkhögskolans betydelse som genomgångsled för vidare yrkesutbildning kommer säkerligen till en del att upphöra, allteftersom enhetsskolan genomföres. Det är emellertid troligt att utvecklingen i samhälle och näringsliv kommer att öka kravet på en utbildning utöver den som enhetsskolan ger; i synnerhet kommer detta att gälla inom yrken, där konkurrens råder om platserna. Symptomatiskt är väl också att elevtillströmningen till folkhögskolorna kraftigt vuxit under de senaste två årtiondena, samtidigt som ungdomskullarnas storlek minskat och möjligheterna till en annan högre skolgång mångdubblats.

Det förefaller också troligt, att en förbättrad grundläggande skolutbildning kommer att hos många skapa ett ökat behov av vidgat allmänvetande och orientering på sådana områden, där utvecklingen snabbt går vidare. Därtill kommer den stigande levnadsstandarden att ge ökade möjligheter till folkhögskolestudier.

Emellertid finns det anledning för folkhögskolorna att i tid söka anpassa sin undervisning, till både innehåll och form, efter det nya läget, att pröva andra kurs typer och söka en starkare anknytning till nya befolkningsgrupper. Sker detta, så kommer folkhögskolorna att även i fortsättningen ha en mycket väsentlig uppgift att fylla i det svenska samhället.»

Vad här återgivits och som av riksdagen lämnades utan erinran synes mig alltjämt i hög grad äga giltighet. Det är enligt min mening med bl. a. dessa riktlinjer som utgångspunkt man har att bedöma folkhögskolans ställning och uppgifter.

Från några håll har nu farhågor yppats för att införandet av en ny skolform — fackskolorna och av dem särskilt den humanistiska och social-ekonomiska — skulle kunna innebära en fara för folkhögskolans fortsatta existens eller i varje fall försvåra för den att fullgöra sina uppgifter. För egen del vill jag tvärtom framhålla, att tillkomsten av fackskolor bör i än högre grad än enbart den förlängda skolplikten möjliggöra för folkhögskolan att hålla fast vid sin primära målsättning. I anslutning härtill vill jag först erinra om några faktiska omständigheter av betydelse i sammanhanget.

Den tekniska fackskolan kan förmodas få elever företrädesvis i åldern 17—25 år, den humanistiska och den social-ekonomiska i åldern 16—18 år och den merkantila sannolikt i åldern 17—20 år. Ingen har satt i fråga att de tekniska och merkantila fackskolorna skulle infogas i eller inkräkta på folkhögskolan. Farhågorna för intressekollision har berört de två andra fackskolorna. Det bör då erinras om att folkhögskolan för närvarande till övervägande delen tar emot elever som är lägst 18 år. Medelåldern hos dess elever är enligt senast tillgängliga uppgifter 21 år för män och 20 år för kvinnor. De föreslagna humanistiska och social-ekonomiska fackskolorna är alltså företrädesvis avsedda för andra ålderskategorier än dem folkhögskolan stadgemässigt och traditionellt vänder sig till.

Folkhögskolan är vidare relativt sett en inte särskilt stor skolform: den har innevarande läsår omkring 12 000 elever. Beredningen beräknar, att fackskolororganisationen under tiden 1965—1970 skall utbyggas till en omfattning motsvarande omkring 20 % av varje årskull, vilket innebär att fackskolorna vid full utbyggnad skulle ha omkring 40 000 elever, varav inemot hälften i de humanistiska och social-ekonomiska fackskolorna. Önskemål om fackskoloutbildning kan vidare med säkerhet förväntas uppstå i första hand på orter med stort befolkningsunderlag. Det torde vara uppenbart att folkhögskolorna, vilka i elevavseende i hög grad har riks- eller landsdelskaraktär, saknar tillräckliga möjligheter att uppfylla de utbildningsönskemål, som avses bli tillgodosedda av fackskolorna. Däremot kan naturligtvis de senare tänkas dra till sig ett antal elever, som eljest skulle ha sökt sig till folkhögskola.

Jag vill vidare understryka, att till de omständigheter som man vid bedömningen av dessa frågor inte kan bortse från hör att folkhögskolan, som är betygsfri och arbetar utan fasta kursplaner och med betydande frihet över huvud taget, har väsentligt annan karaktär och andra uppgifter än dem fackskolan föreslagits få. Att göra om fackskolan till folkhögskola vore att ge den ett annat syfte än vad beredningen med stort instämmande från remissinstanserna föreslagit. En sådan förändring av den föreslagna nya skolformen bör enligt min mening inte komma i fråga.

Det från något håll framkastade förslaget om att folkhögskolan skulle få — med bibehållande av sin egenart och karaktär — arbeta med den för fackskolorna angivna målsättningen är enligt min mening på grund av de väsentliga

motsägelser det synes innebära knappast genomförbart i praktiken. Det avgörande principiella skälet mot detta förslag synes mig emellertid vara, att ett genomförande därav skulle i betydande grad eliminera de grundläggande värdena i folkhögskolans målsättning eller i varje fall starkt undergräva dessa.

Skulle däremot huvudmannen för en folkhögskola av något skäl — och man skall härvid naturligtvis inte helt bortse från möjligheten av en till följd av skilda orsaker avtagande elevtillströmning — vilja ändra skolan till en fackskola med dess karaktär, mål och kursinnehåll m. m., bör detta som det synes mig utan svårighet kunna ske efter vederbörlig framställning till Kungl. Maj:t. Fackskolor kommer med säkerhet inte att kunna upprättas med så stor geografisk spridning, att fackskolutbildning blir i lika hög grad tillgänglig för all landets ungdom. Tillkomsten — genom omändring av folkhögskola — av fackskola i internatform skulle därför ge värdefulla möjligheter till fackskolutbildning för elever som eljest endast med svårighet skulle kunna komma i åtnjutande därav.

En viktig uppgift för folkhögskolan under framför allt de senaste åren har varit att, utan att göra avkall på sin huvudsakliga målsättning, meddela målinriktad fyllnadsutbildning och komplettering. Jag vill därför peka på att det under avsevärd tid framåt, i varje fall hela sextioalet och en betydande del av sjuttioalet, kommer att finnas människor i för folkhögskolan aktuella åldrar med enbart folkskolutbildning, vilka för fortsatt yrkesutbildning behöver bättra på sina kunskaper i grundläggande ämnen. Med tillkomsten av ett mer differentierat utbildningssystem uppstår också efter hand ett ökat behov av kompletterande utbildning för inträde i yrkesskola och annan fackutbildning m. m., behov som folkhögskolan även fortsättningsvis bör kunna tillgodose, om den, såsom det hette 1957, i tid söker anpassa sin undervisning, både till innehåll och form, efter det nya läget, prövar andra kurstyper och söker en starkare anknytning till nya befolkningsgrupper. För vuxna kan folkhögskolan därigenom ge likartade möjligheter som fackskolan är avsedd att ge åt främst yngre elever.

Det sistnämnda är väsentligt också med hänsyn till folkhögskolans huvuduppgift. Denna har varit och är alltså att ge allmän medborgerlig bildning. Folkhögskolans insats för elevernas förberedande yrkesutbildning har emellertid också varit av stor betydelse. Många ungdomar, som anmält sig till folkhögskola främst för att kunna meritera sig för inträde till någon viss skola för yrkesbestämd utbildning, har därigenom blivit intresserade för andra studier och problem. Denna dubbla uppgift är fortfarande av stor betydelse för folkhögskolan, därför att skolan på så sätt får möjlighet att väcka intresse för sociala och centralt mänskliga problem hos ungdom, som annars kanske skulle ha fått en snävare inriktning, dominerad av yrket och dess problem. Uppgiften att ge målinriktad grundutbildning kan emellertid, såsom skolberedningen framhåller, beräknas avtaga i samma takt som yrkes- och fackskolutbildningen byggs ut. Folkhögskolan bör just därigenom få möjlighet att mera odelat ägna sig åt sin huvuduppgift att ge medborgerlig och personlig bildning. Med sin frihet i fråga om kursplaner, sin erfarenhet av vuxenundervisning och sin internatform kan folkhögskolan, såsom skolberedningen understrukit, i nära samverkan med sam-

hällets olika organ, folkrörelser och andra skolformer göra en ytterligt betydelsefull insats.

Jag vill vidare i anslutning till vad jag nyss anfört understryka det angelägna i att den i folkhögskolan frivilligt inhämtade allmänbildningen vinner allt erkännande. Inte minst bör man vid utfärdande av olika intagnings- och meritvärdesbestämmelser på nämnda grund regelmässigt kunna ange folkhögskolutbildningen som ett alternativ likvärdigt med motsvarande eller likartad fackskolutbildning.

Beträffande tillväxten av antalet statsbidragsberättigade folkhögskolor, en fråga som berörts även av skolberedningen, hänvisar jag till mitt ställningstagande i årets statsverksproposition under punkten om bidrag till driften av folkhögskolor.

I flera yttranden över skolberedningens betänkande — från skolöverstyrelsen, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Högerns ungdomsförbund, Konservativa studentförbundet m. fl. — föreslås en utredning om folkhögskolans ställning och uppgifter i framtiden. Mot bakgrunden av de riktlinjer, vilka så sent som vid 1957 års riksdag drogs upp i detta avseende, och med hänsyn till vad jag här i övrigt anfört, kan jag för egen del inte finna det motiverat att nu sätta igång en ny särskild utredning om folkhögskolan. Dess fria ställning kräver tvärtom, att den nödvändiga omställningen och anpassningen till fortskridande förändringar i ett dynamiskt utbildningsväsende och till nya strömningar i människornas bildningssträvanden nu kommer inifrån folkhögskolan själv såsom ett praktiskt uttryck för de reformsträvanden som bör hållas levande vid varje skola. Jag är förvissad om att folkhögskolan därigenom skall kunna på det mest övertygande sättet visa sin livskraft.

Privata skolor

(SB kapitel 32)

Skolberedningen

De privata skolorna indelas av skolberedningen främst med hänsyn till de anslag på riksstaten enligt vilka statsbidrag till dem utgår, i fyra grupper, nämligen:

- A. skolor med statsbidrag från anslaget Privatläroverk: Bidrag till vissa privatläroverk (budgetåret 1960/61 11 710 000 kr.).
Gruppen benämnes i fortsättningen Privatläroverk A.
- B. skolor med statsbidrag från anslaget Privatläroverk: Bidrag till vissa internatläroverk (budgetåret 1960/61 685 000 kr.).
Gruppen benämnes i fortsättningen Privatläroverk B.
- C. skolor utan statsbidrag men under skolöverstyrelsens inseende.
Gruppen benämnes i fortsättningen Privatskolor C.
- D. skolor utan statsbidrag, vilka ej står under skolöverstyrelsens inseende.
Gruppen benämnes i fortsättningen Privatskolor D.

För Privatläroverk A gäller privatläroverksstadgan (SFS 1960: 92), medan förhållandena vid Privatläroverk B regleras genom ett kungl. brev den 5 juni 1953 (ändrat den 2 maj 1958).

Direktiven för skolberedningens arbete berör inte de privata skolorna, vare sig statsunderstödda eller övriga. Beredningen har emellertid funnit det nödvändigt att av väsentligen följande skäl behandla även dessa skolor.

I och med den allmänna övergången från bl. a. folkskola till nioårig obligatorisk skola avvecklas efter hand inte bara samtliga realskolor utan också realskolan som skolform. Eftersom de enskilda skolorna i viktiga delar ansluter till förhållandena inom folkskolan och realskolan måste privatskolornas ställning omprövas. Vidare har skolberedningen enligt sina direktiv att ingående behandla frågan om den kommunala flickskolan, en skolform som numera jämförelsevis ofta utgör förebilden för privatskolor.

Vidare erinras om den praxis som utbildats beträffande statsbidrag. Enligt denna utgår i regel inte statsbidrag till skolor eller delar av skolor, som är helt parallella med del av den obligatoriska skolan, under vilken avgång till högre skolor inte är möjlig. Med tillämpning av samma praxis skulle efter en genomförd nioårig skola statsbidrag inte utgå till de privata skolorna för den del av dem som motsvarar undervisningen fram till och med den nuvarande realexamen. En sådan konsekvens av nu gällande statsbidragspraxis i kombination med övergång till obligatorisk nioårig skola skulle så allvarligt äventyra privatskolornas ekonomi, att den skulle komma den sakliga omprövningen av deras existens bra nära. Även av detta skäl bör privatskolefrågan upptas till behandling.

Den allmänna övergången till obligatorisk nioårig skola och en samtidig avlösning av med densamma parallella skolformer blir särskilt genomgripande i de högre årskurserna och övergången får konsekvenser även för grundskolans påbyggnader. De privata skolorna måste då uppenbarligen anpassa sin undervisning till dessa ändringar. Men grundskolereformen innebär icke endast ändring till dessa ändringar. Men grundskolereformen innebär icke endast ändring till dessa ändringar. Men grundskolereformen innebär icke endast ändring till dessa ändringar. Men grundskolereformen innebär icke endast ändring till dessa ändringar.

Efter en kort redogörelse för förhållandena på detta område i våra nordiska grannländer (SB s. 536 f.) anlägger beredningen några principiella synpunkter på privatskolefrågan (SB s. 537 f.) samt redogör för några väsentliga drag i de privata skolornas framväxt och nuvarande förhållanden (SB s. 538 ff.). I sistnämnda avseende behandlas först frågan om huvudmän och lärarpersonal varefter några ekonomiska aspekter efterföljes av en kort återblick på statsbidragsfrågan (SB s. 541).

Av den tämligen fylliga redogörelsen för de nuvarande privata skolorna (SB s. 542 ff.) med vissa tabellariska uppgifter framgår bl. a., att det läsåret 1960/61

fanns 21 privata skolor i landet tillhörande privatläroverk A med tillsammans omkring 9 600 elever. Gruppen privatläroverk B innehöll samma år fyra internatläroverk med inalles 1 200 elever. Beredningen framhåller, att den förra gruppen således är en »skolform» av samma storlek som t. ex. Linköpings eller Uppsala stads hela skolväsen med obligatoriska skolor och anknyttande s. k. högre skolor. Det är således absolut sett en — kanske oväntat — stor skolform, men den motsvarar dock inte mer än omkring 1 % av totala elevantalet i landets allmänbildande skolor. Skolorna har också en mycket ojämn geografisk fördelning. Över 40 % av elevantalet i privatläroverk A återfinnes i skolor i Stockholm. Vidgar man stockholmsområdet till att omfatta förutom Stockholm hela stockholmstrakten och därjämte Uppsala stad så går i där befintliga skolor av typ privatläroverk A nära 75 % av eleverna. Privatskolefrågan är, konstaterar beredningen, knappast en hela landets skolväsen omfattande fråga.

Privatskolor C innehöll nämnda läsår tio skolor med nära 1 100 elever vartill kommer ett antal skolor av skiftande storlek och karaktär tillhörande privatskolor D.

Skolberedningen inleder sina överväganden och förslag med att avgränsa sitt frågeområde. Den har inte ansett sig böra behandla frågor om de privata gymnasierna eller gymnasiedelen av de privata högre skolorna. För dessa skolor och skoldelar ifrågasätter beredningen således för närvarande ingen principiell ändring vare sig i fråga om privatläroverksstadgan eller i fråga om statsbidragen; dock förutsattes att den senare föreslagna förenklingen i fråga om statsbidragsbestämmelsernas utformning skall gälla även gymnasierna.

De av beredningen föreslagna tvååriga fackskolorna förutsattes visserligen till övervägande delen komma att upprättas som frivilliga kommunala skolor, men beredningen förutser att dessa skolor i vissa fall också kan komma att upprättas av andra huvudmän än kommuner eller kommunalförbund. I första hand kan detta komma i fråga vid omorganisering av enskilda samskolor. Skulle sålunda intresse uppstå på enskilt håll för övergång till dylika skolor, lutar beredningen närmast åt att de, då Kungl. Maj:t efter prövning i varje enskilt fall medger att sådan skola får komma till stånd, skall erhålla statsbidrag på i huvudsak det sätt och de villkor som gäller för övriga enskilda skolor på motsvarande utbildnings- och åldersstadium.

De förslag skolberedningen i detta sammanhang (SB s. 553 ff.) och i förslag till skollag framlägger om rätten att i fråga om skolpliktiga barn få u t n y t t j a, starta och driva enskilda skolor liksom ett förslag om möjlighet att ingripa mot enskild skola avseende även högre åldersstadier torde få behandlas i samband med proposition angående skollag m. m.

I detta sammanhang förutsätter beredningen också, att tillämpningen av de föreslagna principerna i fråga om redan existerande statsunderstödda enskilda skolor får prövas från fall till fall i samband med frågan om fortsatt statsbidrag.

Härvid avses hänsyn bl. a. bli tagen till det förhållandet att skolorna tillkommit under andra förhållanden än de nu rådande.

Skolberedningen föreslår vidare, att enskilda skolor med kommunen som huvudman inte framdeles skall få upprättas, i varje fall inte på det stadium som svarar mot den obligatoriska skolan.

Vad beträffar den principiella frågan om statsbidrag till enskilda skolor har beredningen, som redan nämnts, begränsat sin behandling till skolpliktstidens skola.

Rätten att få upprätta respektive utnyttja en enskild skola konstituerar enligt beredningens uppfattning inte utan vidare motsvarande rätt till ekonomiskt stöd från det allmänna. Enligt beredningens mening bör dock statsbidrag i vissa fall och under vissa förhållanden kunna utgå efter Kungl. Maj:ts och eventuellt riksdagens prövning i varje enskilt fall.

De privata internatskolorna fyller en ur det allmännas synvinkel viktig funktion och enligt beredningens mening är det önskvärt, att dessa skolor fortsätter sin verksamhet och något hinder mot att nya dylika skolor upprättas bör heller ej föreligga allt eftersom behov härav kan uppstå. Detta förutsätter emellertid, att dessa skolor alltjämt får bidrag från det allmänna även i de fall då skolans organisation och verksamhet i allt väsentligt överensstämmer med grundskolans. De olika kommunerna bör emellertid ej belastas med kostnaderna utan dessa bör alltjämt bäras av staten. Som huvudregel bör dock gälla, att målsmännen liksom nu får bära en inte obetydlig del av kostnaderna och att statens bidrag i motsvarande mån begränsas. Där särskilda skäl föreligger bör i stället stipendier kunna utgå till elever, som är i behov därav.

Som motivering för att i första hand internatskolorna bör få bibehålla möjligheten till statsbidrag anför beredningen följande.

Det finns vissa grupper elever för vilka det allmänna skolväsendet passar mindre väl. Dit hör främst barn till målsmän som på grund av arbete eller studier vistas utomlands under längre eller kortare tid och för vilka barnens skolgång inte kan ordnas i det främmande landet. Hit kan också i vissa fall höra barn till utlänningar, som vistas i Sverige för uppdrag eller studier och vilka på grund av sin verksamhet inte kan ha stadigvarande vistelseort i landet. Vidare kan hit räknas barn från splittrade hem för vilka vederbörande förmyndare eller barnavårdsnämnd inte utan synnerliga besvär kan ordna skolgången på barnets gamla hemort. Till gruppen bör därutöver räknas ett antal barn och ungdomar som på grund av skilda omständigheter kan behöva ett radikalare miljöbyte än vad överflyttning till annan skola på eller i närheten av hemorten erbjuder. För samtliga dessa elever gäller, att de har behov av en omvårdnad i samband med skolgången, vilken förutsätter att de inackorderas eller tas om hand i internat.

Externatskolor åter, vilka bedriver sin verksamhet i stort sett efter de för det allmänna skolväsendet gällande tim- och kursplanerna och med huvudsaklig tillämpning av den obligatoriska skolans organisation m. m., fullgör en funktion, vilken i princip minst lika väl fullgöres av det allmänna skolväsendet. Det bör

följaktligen föreligga speciella skäl för att en här avsedd externatskola skall komma i åtnjutande av bidrag från det allmänna.

I de fall då enskild skola vill bedriva en verksamhet, genom vilken man önskar förverkliga eller utpröva kursplanemässiga, metodiska eller i övrigt pedagogiska idéer och tankar eller där man genom en speciell uppläggning av skolans hela arbete vill för praktiskt skolbruk omsätta utvecklingsfrämjande uppfostrings- eller omvårdnadsidéer, är det knappast fråga om en verksamhet parallell med den som bedrivs i den obligatoriska skolan. Som följd härav bör det kunna vara större skäl till statsbidrag för sådan externatskola än för övriga.

Enligt beredningens mening bör Kungl. Maj:t vidare, med frångående av nu tillämpad praxis i fråga om statsbidrag till enskilda skolor, inom den principiella ram som beredningen förordat kunna lämna statsbidrag även för lägre åldersstadium än högstadiet om det med hänsyn till skolans verksamhet, den lokala organisationen eller andra förhållanden kan anses motiverat.

De s. k. nationalitetsskolorna erbjuder stora svårigheter för en generell behandling, framhåller beredningen vidare. Så vitt bekant erhåller heller inte svenska skolor i utlandet bidrag från det land där de bedriver sin verksamhet. Beredningen föreslår, att i de fall då s. k. nationalitetsskola kan komma i fråga för statsbidrag förslag härom liksom hittills förelägges riksdagen av Kungl. Maj:t.

Nuvarande statsbidragsbestämmelser karakteriseras av en jämförelsevis långtgående detaljrikedom med betydande administrativa svårigheter som följd. Skolberedningen vill därför föreslå ett förenklat system för beräkning och utanordning av statsbidrag till dessa skolor. Det torde i huvudsak kunna utformas på följande sätt.

För varje skola fastställer skolöverstyrelsen, förslagsvis för sex år i sänder, en organisationsplan med angivande av antalet klassavdelningar vid skolan. Under perioden inträffande förändringar i skolan bör dock kunna föranleda omprövning av beslutet. I huvudsaklig överensstämmelse med föreskrifterna om statsbidrag för grundskolan, men med beaktande av de för varje enskild skola karakteristiska förhållandena, beräknas därefter antalet statsbidragsgrundande lärartjänster för skolan. För varje sådan tjänst fixeras ett statsbidragsbelopp motsvarande 78 % av dels genomsnittslönen till lärare vid enskilda skolor på grundskolans åldersstadium, dels motsvarande pensionskostnad. Det sålunda beräknade statsbidraget bör utgöra statens bidrag till skolans kostnader för lärarlöner, vikariatsersättningar, sjuklöner, pensionsersättningar m. m. samt skolans kostnader för sådana ändringar i lärarnas undervisningsskyldighet, som föranledes av pedagogiska försök.

De enskilda skolornas ekonomiska förutsättningar varierar emellertid från skola till skola beroende på innehav av fonder, fastigheter osv. En viss differentiering av de ekonomiska bidragen från det allmänna har därför ansetts vara ofrånkomlig, och det nuvarande statsbidraget är också som nämnts differentierat. I vissa kommuner har därutöver bidrag till enskilda skolor utgått även från kommunen. Frågan blir nu om statsbidragen skall behöva differentieras även i

fortsättningen. Efter någon tvekan har dock beredningen stannat för att ange den odifferentierade utväg som nyss redovisats.

De internatskolor som bildar gruppen Privatläroverk B utgör fyra stycken, och de erhåller bidrag enligt andra bestämmelser än de som gäller för Privatläroverk A. Även bland dessa finns fyra internatskolor. Skolberedningen föreslår, att man vid omprövningen av statsbidrag till privatskolor tillhörande Privatläroverk B undersöker möjligheten att överföra dessa skolor till samma anslag som övriga internatskolor. Visar sig detta möjligt, skulle, förutom att nu föreliggande föga motiverade olikheter försvunne, även en viss administrativ och organisatorisk förenkling åstadkommas. Förändringen bör avse även gymnasie-stadiet.

Beredningen har även berört några specialfrågor av viss betydelse i sammanhanget. Sålunda anför beredningen synpunkter på intagning av elever i privata skolor, innebärande en viss inskränkning i skolans möjligheter att välja ut sina elever bland de sökande, och föreslår därvid till övervägande bl. a. för Stockholms del ett för samtliga privata skolor gemensamt intagningsorgan.

De för den obligatoriska skolan gällande bestämmelserna om betyg, betyg-sättning och flyttning torde kunna tillämpas även vid de enskilda skolorna, men det är angeläget, framhåller beredningen, att kompetensvärdet av deras utbildning inte bedömes efter så strikta och formella normer att en skolas försöksverksamhet och pedagogiskt friare arbete försvåras eller sättes ur spel.

Beredningen har också övervägt, om det inte skulle ställas som villkor för statsbidrag till internatskola, att denna skall reservera ett antal platser för elever från den egna skolorten, men har avstått från att framlägga detta som förslag. Beredningen framhåller dock det under alla förhållanden önskvärda i att samordning åstadkommes mellan en Orts skolväsen och en på orten befintlig internatskola. Vederbörande länskolnämnd bör sålunda vid fastställande av organisationsplaner för de olika kommunerna alltid undersöka möjligheten till samverkan mellan internatskola och skolortens allmänna skolväsen. Beredningen anlägger också vissa synpunkter på hur sådan samverkan ekonomiskt skulle kunna regleras.

I fråga om övergång och övergångsbestämmelser anför beredningen inledningsvis att de privata skolornas omläggning under övergångstiden för grundskolans allmänna genomförande bör vara överlämnad till deras eget initiativ. En sammankoppling i varje enskilt fall med omläggningen av den obligatoriska skolan i skolkommunen behöver inte ske. Som enda regel bör gälla, att de föreslagna nya bestämmelserna angående skolornas organisation, arbete och statsbidrag m. m. bör få tillämpas första gången från och med den intagning av elever som föregår läsåret 1963/64 samt att omläggningen bör vara påbörjad senast från och med ingången av läsåret 1967/68. Statsbidrag enligt hittills gällande bestämmelser bör således utgå senast till och med den elevårgång som intages höstterminen 1966. De nya statsbidragsbestämmelser som bör kunna bli

resultatet av beredningens överväganden i det föregående bör beräknas senast från och med elevintagningen höstterminen 1967 för att därefter successivt genomföras årskursvis upp genom skolan. Vidare bör — även i de fall då skolan stannar för en organisation, som inte kvalificerar för statsbidrag — intagning av elever i första årskursen av skolform, som skall avvecklas, inte få ske från och med läsåret 1967/68 och efter hand inte heller i följande årskurser. Eftersom varje omläggning är förenad med ekonomiska konsekvenser för staten, bör omläggningen i varje enskilt fall, om statsbidrag skall utgå, få ske först efter medgivande av Kungl. Maj:t.

Beredningen föreslår i fråga om de privata skolorna slutligen, att ett extra byggnads- och utrustningsanslag av 200 000 kr. per år under budgetåren 1962/63—1967/68 eller tillhopa 1 200 000 kr. ställes till Kungl. Maj:ts förfogande för bidrag till av den för deras del nödtvungna omläggningen direkt föranledda kostnader. Möjligheten till byggnadsbidrag skall självfallet förbehållas de skolor och de delar av skolorna som efter den förutsatta prövningen från fall till fall blir berättigade till här behandlade statsbidrag i övrigt. Bidraget bör likaledes bestämmas från fall till fall men bör inte i något fall utgå med större del av den beräknade byggnadskostnaden än vad som svarar mot den ungefärliga procentsats enligt vilken skolan erhåller statsbidrag till lärarlöner, såvida inte särskilda skäl kan motivera ett högre belopp.

Yttranden

Av de relativt få remissinstanser som yttrat sig i fråga om de privata skolorna intar så gott som samtliga en i huvudsak klart positiv hållning till skolberedningens förslag beträffande dessa skolor. Härvid framhåller flera remissinstanser privatskolornas stora betydelse vad beträffar den pedagogiska reformverksamheten. Sålunda anser *Målsmännens riksförbund* det synnerligen önskvärt, att sådana privatskolor, som har ett eget pedagogiskt program att förverkliga, erhåller effektivt stöd av statsmakterna. Vidare framhåller förbundet att hinder mot enskild undervisning ej bör skapas under förutsättning att resultatet av denna, prövat på rimligt sätt, håller måttet.

Enligt *Djursholms stad* synes det önskvärt, att villkoren för att driva enskild skola och statsbidragsbestämmelserna för den utformas så, att pedagogisk och organisatorisk nydaning underlättas. En sådan mera generös och liberal stadga bör göra privatskolinstitutionen värdefull för skolväsendet som helhet. *Folkpartiets kvinnoförbund* påpekar, att det är ytterst angeläget att privata skolor, framför allt de som arbetar efter egna pedagogiska principer får möjligheter att utvecklas samt att icke minst nya skolor av experimentkaraktär ges möjligheter att starta. Liknande synpunkter framföres av *läns skolnämnden i Jönköpings län*, *Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening*, *Högerns ungdomsförbund*, *Sveriges konservativa studentförbund* och *Sveriges förenade studentkårer*. Ungdomsförbundet och studentförbundet framhåller även, att ett alltför hårt krav på

normalisering till den offentliga grundskolans principer skulle i betydande utsträckning lägga hinder i vägen för de privata skolornas existens.

Några remissinstanser framhåller även privatskolornas stora betydelse för vissa speciella kategorier av elever. *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* erinrar härvid om den betydelse internatskolorna fått för framförallt barn till utlandssvenskar och anser det därför angeläget, att en utbyggnad av den statliga stipendiegivningen snarast kommer till stånd för internatskol-eleverna. Betydelsen av internatskolorna för barn till utomlands verksamma föräldrar betonas även av *Folkpartiets ungdomsförbund*. Liknande synpunkter framföres av *Högerns kvinnoförbund*, som erinrar om att vissa speciella familjeförhållanden, samhällsutvecklingen och den ökade internationella kontakten stärker behovet av speciella skolor. Förbundet anser tillgången på platser i nu befintliga privata skolor vara alltför knapp och tillstyrker därför ett liberalare bedömande av dessa spörsmål.

I de hittills berörda yttrandena görs i allmänhet endast mera allmänt hållna uttalanden. Mera preciserade ställningstaganden till olika delfrågor förekommer i ett mindre antal yttranden.

Remissinstansernas närmare synpunkter på de centrala frågorna om r ä t t e n a t t s ä n d a skolpliktiga barn till andra former av undervisning än dem samhället anordnar samt r ä t t e n a t t s t a r t a o c h d r i v a enskild skola för barn i skolpliktsåldern torde få redovisas i samband med förslaget till skollag. Här torde endast i korthet böra nämnas, att *skolöverstyrelsen* ansluter sig till beredningens förslag i dessa tre principfrågor, att *Enskilda läroverkens förbund*, som med tillfredsställelse noterar den positiva hållning skolberedningen intagit till de privata skolorna, tillstyrker att enskilda skolor med syfte att bedriva undervisning på den obligatoriska skolans åldersstadier får startas och drivas i enlighet med beredningens förslag, samt att vissa remissinstanser, däribland nämnda förbund och *Läroverksläraarnas riksförbund* närmare uppehåller sig vid frågan om vilka närmare krav på utformningen av en enskild skola som bör ställas upp, särskilt i vad gäller uppsättningen av olika studievägar på högstadiet.

Enskilda läroverkens förbund betygar privatläroverkens villighet att med bevarande av de bästa erfarenheterna från arbete inom de hittills traditionella skolformerna ställa sina personella och materiella resurser till förfogande i en tid, då alla krafter måste sättas in för att den stora förändringen av landets skolväsen skall bli till största möjliga gagn för det uppväxande släktet. Förbundet vill dock samtidigt slå vakt om skolornas frihet att i enlighet med varje skolas pedagogiska traditioner söka pröva nya vägar för en allt bättre skolutbildning. Att nu säga, i vilka avseenden avvikelser från det allmänna skolväsendet skulle kunna ske och vilken försöksverksamhet som skall igångsättas är givetvis omöjligt, framhåller förbundet, så länge det slutliga beslutet om den nya skolans utformning icke har fattats.

När det gäller frågan huruvida och i vilka fall s t a t s b i d r a g i fortsätt-

ningen bör utgå till enskilda skolor på den obligatoriska skolans åldersstadium ger *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* uttryck för en mera restriktiv syn än beredningen. Förbundet ifrågasätter starkt, om det är motiverat att vid sidan av det obligatoriska skolväsendet genom statsanslag upprätthålla privata skolor. Detta torde, anför förbundet, strida mot den principiella inställning som skolberedningen har om en skola för hela folket, rekryterad från alla samhällsgrupper. Ungdomsförbundet anser emellertid, att det finns vissa kategorier av barn, som av skilda anledningar, inte kan eller bör gå i en vanlig skola. Det gäller sålunda barn, som behöver särskild omvårdnad och enligt förbundet torde för dessa barn internatformen vara lämplig. Det bör enligt förbundets mening uppdragas åt skolöverstyrelsen att utreda frågan om statliga internatskolor med undervisning motsvarande årskurserna 1—9 i grundskolan. Under en övergångstid bör därvid statsanslag kunna utgå till privata internatskolor. Enligt förbundets mening finns det inga skäl för att — med undantag för internatskolorna — ge statsanslag till privata skolor med undervisning motsvarande grundskolans. Beredningens förslag i denna punkt avstyrkes av förbundet. Skulle förbundets förslag icke vinna bifall föreslås, att statsbidrag i varje fall icke utgår för låg- och mellanstadierna. Det förefaller ej heller förbundet riktigt, att det föreslagna extra byggnads- och utrustningsanslaget utgår till andra än internatskolor.

Från *Göteborgs stad* redovisas i viss mån liknande restriktiva synpunkter. Staden finner, att internatskolorna fyller en viss funktion i samhället och att de därför bör kunna få statligt stöd till sin verksamhet. Det kan dock övervägas, om de inte borde upprättas och drivas genom det allmännas försorg. Denna fråga synes emellertid förutsätta särskilda överväganden. Staden ställer sig mera kritisk till beredningens uppfattning att statsbidrag bör kunna utgå till enskilda skolor, som vill bedriva en verksamhet genom vilken man önskar förverkliga eller utpröva kursplanemässiga, metodiska eller i övrigt pedagogiska idéer och tankar eller där man genom en speciell uppläggning av skolans hela arbete vill för praktiskt skolbruk omsätta utvecklingsfrämjande uppfostrings- eller omvårdnadsidéer. Det är enligt staden svårt att säga, med vilken grad av nödvändighet på så sätt karakteriserade verksamheter måste bedrivas utanför den allmänna skolan. I den mån så blir fallet, synes emellertid ett engagemang från statens sida kunna övervägas. Man vill nämligen förutsätta, att den skola beredningen föreslår inte skall bli så bunden till form och innehåll, att den kommer att sakna utrymme för pedagogiska verksamheter av denna art.

Enskilda läroverkens förbund ingår inte mera preciserat på frågan vilka typer av enskilda skolor som i fortsättningen bör erhålla statsbidrag men biträder förslagen om att statsbidrag skall kunna utgå till samtliga av den obligatoriska skolans åldersstadier samt att nedre gräns för statsbidragsberättigad del av skola bör sammanfalla med en av de stadiegränser, som finns inom det obligatoriska skolväsendet. Att de fyra internatskolorna som betecknats privatläroverk B överföres till kategorien privatläroverk A tillstyrker förbundet. Förbundet understryker internatskolornas behov av statligt stöd och synes vidare vilja hävda,

att det förhållandet att en enskild skola tillämpar särundervisning skall kunna utgöra särskilt skäl för statsbidrag; i dessa två frågor anför förbundet i huvudsak följande.

Beträffande statsbidraget gäller i särskilt hög grad för internatskolornas del, att det är nödvändigt med en hög statsbidragsprocent för undvikande av höjning av de redan mycket höga avgifterna. En sänkning av bidragsprocenten till en genomsnittsprocent, lika för alla skolor, skulle för internatskolorna skapa ett prekärt läge. Förbundet vill i detta sammanhang ifrågasätta, om icke en eventuell utbyggnad med statligt bidrag av de nuvarande internatskolorna skulle vara en för det allmänna billigare åtgärd för att tillgodose ett ökat behov av internatplatser än nyinrättande av statliga internatskolor. Det synes även troligt, att det i framtiden kommer att bli ett växande behov av internatplatser. Det är därför enligt förbundets mening angeläget, att statliga stipendier, där särskilda skäl föreligger, i ökad utsträckning ställes till förfogande för behövande elever.

Aven om det finnes ett flertal privatläroverk, som sedan lång tid tillämpat samundervisning på samtliga skolstadier och i samtliga skolformer, vilket skolberedningen nu föreslår skall bli obligatoriskt för alla offentliga skolor, existerar dock ett antal skolor, som enligt donationsbestämmelser och enligt gammal tradition alltid haft särundervisning. Detta gäller framför allt ett antal skolor, enbart öppna för flickor. Det anses av förbundet naturligt, att dessa skolor, som aningen måste få fortsätta som särskolor eller också lägga ned sin verksamhet, även i fortsättningen får existera med särundervisning. Detta synes vara i överensstämmelse med skolberedningens krav på en speciell uppläggning som skäl för statsbidrag: »... där man genom en speciell uppläggning av hela skolans arbete vill för praktiskt skolbruk omsätta utvecklingsfrämjande uppfostrings- eller omvårdnadsidéer, är det knappast fråga om en verksamhet parallell med den som bedrivs i den obligatoriska skolan». I detta sammanhang må påpekas den vid Fjellstedtska skolan helt speciella uppläggnings av arbetet.

Från stiftelsen *Kristofferskolan* framhålles att, om arbetet vid en reformskola skall kunna bli fruktbart för det allmänna, så måste en grundprincip vara den att skolan ej är förbehållen barn från en ekonomiskt stark föräldrakrets, utan att den tvärtom finns till för barn ur alla samhällsgrupper. Det är därför viktigt, framhålles det, att sådana skolor inom den fria sektorn ej tvingas att avvisa några elever av ekonomiska skäl. I yttrandet berörs vidare möjligheterna till samarbete och kontakt mellan reformskolor och det allmänna skolväsendet. Bl. a. uttalas härom följande.

»Skolberedningens betänkande har i många avseenden ingivit oss förtröstan om waldorfpedagogikens framtida möjligheter att, trots hittillsvarande stora ekonomiska svårigheter, kunna fortleva som skolform i Sverige. Beredningen har påvisat det berättigade och viktiga i att en fri reformpedagogisk sektor existerar. Beredningen vill ge denna sektor en *möjlighet*. Waldorfpedagogiken vill för sin del ge ett bidrag till denna sektors *innehåll*. Den fria sektorns värde för det allmänna skolväsendet måste ju till sist bestå i en form av kommunikation mellan detta och den fria sektorns olika verksamhetsgrenar.

Själva tror vi mindre på möjligheten att direkt så att säga överlämna vissa 'resultat' till det allmänna — såsom experimentavdelningen inom en industri överlämnar färdiga modeller för produktion. En waldorfskolas kursplan är så

enhetligt sammanfogad, att sådant knappast med fördel låter sig göra. Desto mer tror vi på det fruktbara i ett samarbete i form av seminarieverksamhet på det pedagogiska forskningsplanet.»

Skolöverstyrelsen behandlar de föreslagna riktlinjerna för statsbidragsgivningen mera ingående och synes i allt väsentligt dela beredningens uppfattning i dessa frågor. Inledningsvis konstaterar överstyrelsen att någon skyldighet för samhället att ekonomiskt understödja privata skolor icke följer av principen om undervisningsfriheten, lika litet som några ekonomiska skyldigheter för samhället följer av t. ex. tryckfriheten, yttrandefriheten eller religionsfriheten. Det är också mycket osäkert, om staten gör någon besparing på grund av att det finns enstaka privata skolor, även om dessa ej erhåller statsbidrag, då det inte alls är säkert, att något ökat klassbehov skulle uppstå, om dessas elever i stället ginge i de skolor de med hänsyn till sin bostad borde tillhöra. På grund av sina lokalförhållanden måste de enskilda skolorna ofta arbeta med små klasser och kräver därigenom mera lärarkraft än andra skolor. Frågan om statsbidrag till privata skolor på den obligatoriska skolans åldersstadium kan alltså huvudsakligen betraktas som en pedagogisk fråga.

Överstyrelsen tillstyrker i fråga om internatläroverken att hittillsvarande statsbidragspraxis för dessa skolor fortfarande följes, vilket bl. a. innebär, att bidrag också skall kunna utgå till årskurser, som motsvarar grundskolan och därvid icke endast högstadiet utan även lägre årskurser. På grund av den roll internatläroverken kommer att ha inom skolväsendet synes det överstyrelsen mest ändamålsenligt, att dessa skolor relativt snart övergår till grundskolans läroplaner som helhet. Överstyrelsen anser emellertid inte beredningens förslag om internatskolor tillfyllest utan vidhåller sin tidigare, av beredningen berörda hemställan om särskild utredning.

Frågan om internatläroverkens lämpliga omfattning är icke enbart en pedagogisk eller skolpolitisk fråga utan har i kanske än högre grad aspekter ur familjesocial, barna- och ungdomsvårds-, handelspolitisk och utlandshjälpssynpunkt. Speciellt vill skolöverstyrelsen betona den familjesociala aspekten, dvs. internatens betydelse för barn från av olika omständigheter splittrade hem, och barn- och ungdomsvårdsaspekten, dvs. internatens betydelse för det miljöombyte, som ofta kan vara önskvärt bl. a. för storstadsungdomar. Såsom framgick av nämnda skrivelse, finner överstyrelsen uppgiften att utreda internatskolornas framtida ställning och omfattning för stor och vittomfattande, för att överstyrelsen själv skall kunna verkställa den. Överstyrelsen måste för den skull vidhålla sin hemställan, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt en särskild utredning med sakkunniga från samtliga ovannämnda områden att utreda internatskolefrågorna.

Även enligt skolöverstyrelsens mening bör statsbidrag kunna utgå till privata skolor med undervisning i årskurser motsvarande det obligatoriska skolväsendet också i andra fall än i fråga om internatskolor. Bland externatskolorna synes överstyrelsen vilja närmare skilja ut olika fall, där statsbidrag skulle kunna komma i fråga. Först nämner överstyrelsen sådana s. k. reformskolor (friskolor), vilkas arbete är av intresse för samhällets skolväsende som sådant även i de fall,

då det är fråga om en avancerad försöksverksamhet. Överstyrelsen anser liksom beredningen, att man icke genom några formella krav på anpassning till grundskolan skall begränsa möjligheten för dessa skolor att erhålla statsbidrag eller att arbeta fritt efter sina idéer. Även om det måste anses vara en plikt för samhället att så långt det låter sig göra bereda alla elever en för dem lämpad undervisning och skolmiljö, fortsätter överstyrelsen, kan detta mål för närvarande icke anses uppnått. Som en motsvarighet till internatskolorna kan det därför vidare finnas ett behov särskilt i storstäderna av skolor, där särpräglade barn och barn som har svårt att anpassa sig efter förhållandena i de stora skolenheter, som där är regel, eller till förhållandena i en skola med samundervisning mellan pojkar och flickor, kan finna sig tillrätta. Ofta är det här fråga om enskilda skolor, som i enlighet med beredningens uttalande »vill bedriva en verksamhet genom vilken man önskar förverkliga eller utpröva kursplanemässiga, metodiska eller i övrigt pedagogiska idéer och tankar eller där man genom en speciell uppläggning av skolans hela arbete vill för praktiskt skolbruk omsätta utvecklingsbefrämjande uppfostrings- och omvårdnadsidéer». Också dessa skolor bör kunna få åtnjuta statsbidrag, givetvis efter prövning från fall till fall. Undantagsvis, tillägger överstyrelsen, torde liksom för närvarande statsbidrag kunna komma i fråga även i andra fall. I fråga om de existerande statsunderstödda externatskolorna bör enligt överstyrelsens mening frågan om statsbidrag upptagas till omprövning av statsmakterna i samband med införande av grundskolan inom de olika kommunerna, varvid såsom beredningen påpekat varsamhet och hänsyn bör iakttagas.

Skolöverstyrelsen avslutar sina uttalanden om statsbidrag till externatskolor med att framhålla, att omfattningen av den skolverksamhet, som bedrivs utanför den obligatoriska skolans ram, emellertid icke bör — om icke den obligatoriska skolans sociala målsättning skall äventyras — få för stor omfattning vare sig inom riket i dess helhet eller inom en viss skolas elevområde. Frågan om statsbidrag skall utgå till en privat skola bör därför liksom hittills från fall till fall avgöras av riksdagen efter förslag av Kungl. Maj:t. Då anslag beviljas, bör dock detta avpassas på sådant sätt, att den privata skolan verkligen kan bedrivas på ett tillfredsställande sätt.

Att samarbete i enlighet med beredningens förslag upptas mellan internatskola och kommunens obligatoriska skolor finner *skolöverstyrelsen* — i likhet med *länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* samt *Enskilda läroverkens förbund* — ändamålsenligt. Skolöverstyrelsen uttalar här vidare att tidpunkten för internatskolornas övergång till grundskola torde böra bestämmas från fall till fall, varvid även frågor om kostnadsfördelning mellan internatskolan och kommunen bör avgöras. *Täby* köping delar beredningens uppfattning att kommunala dag-elever inte bör inräknas i internatskolans statsbidragsgrundande elevstock. Anvisningar måste dock i så fall ges om på vilket sätt dessa elever skall komma att utgöra underlag för statsbidrag till det kommunala skolväsendet. Kommunen bör självfallet inte åsamkas förlust av statsbidrag genom att viss del av det kom-

munala skolväsendet förläggs till privatskola. Köpingen uttalar vidare, att en förutsättning för att samverkan mellan privatskola och kommun skall vara möjlig givetvis är att privatskolan erhåller gynnsammast möjliga statsbidrag, så att förutsättningar för en fullgod undervisning skapas, utan att detta innebär en betydande extra kostnad för den kommun där skolan är belägen. Förbättrat statsbidrag till internatskola får emellertid inte innebära, att skolans pedagogiska frihet allvarligt beskärs. *Sigtuna* stad anser, att en samverkan mellan värddkommuner och privatskolor i vissa fall är organisatoriskt så invecklad, att frågan behöver närmare övervägas, samt föreslår därför, att privatskolornas organisation och samverkan med värddkommunernas grundskola snarast görs till föremål för en snabbutredning, varvid internatskolornas ställning särskilt bör uppmärksammas.

Det av skolberedningen såsom en övergångsanordning föreslagna bidraget till byggnadsarbeten och utrustning vid enskilda skolor tillstyrkes av *skolöverstyrelsen* och *Enskilda läroverkens förbund* men avstyrkes däremot, såsom tidigare framgått, av *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* såvitt avser andra skolor än internatskolor. Överstyrelsen tillägger, att här bör avses skolor som övergår till grundskolans läroplan i dess helhet, inte endast tim- och kursplanen för viss del av grundskolan. Vidare bör enligt överstyrelsens mening såsom villkor för statsbidrag gälla att varaktigt behov av skolbyggnaden skall anses styrkt.

Det av beredningen skisserade förenklade systemet för beräkning av statsbidrag till skolor av typ privatläroverk A vinner föga stöd hos de remissinstanser, som berört frågan. *Skolöverstyrelsen* avstyrker förslaget under motivering att de privata skolornas huvudmän inte äger den ekonomiska bärkraft som beredningens förslag skulle innebära. Förhållandet är, framhåller överstyrelsen, beträffande privatläroverken ett helt annat än i fråga om det obligatoriska skolväsendet och de högre kommunala skolorna, där en kommun är huvudman.

Statskontoret, som endast på denna punkt yttrat sig om beredningens förslag beträffande enskilda skolor, erinrar om att de ekonomiska förutsättningar under vilka de enskilda skolorna driver sin verksamhet är starkt varierande. Det förordade enhetliga statsbidraget torde enligt ämbetsverkets mening för många av skolorna komma att medföra en väsentlig inkomstminskning. I den mån kompensation härför ej kan erhållas från vederbörande kommun eller andra intressenter torde anspråk på tilläggsbidrag av statsmedel komma att resas. Statskontoret framhåller slutligen, att vid ett accepterande av beredningens förslag bör principen om enhetlig statsbidragsgivning strängt upprätthållas, då det nya systemet i annat fall kan medföra en kostnadsökning för statsverket.

Enskilda läroverkens förbund säger sig med stor oro ha tagit del av detta skolberedningens förslag i denna del och anför härom vidare.

Förslagets genomförande skulle få de allvarligaste konsekvenser för vissa skolor och skulle icke förenkla administreringen av statsbidragen. Då organisationsplanen kan skifta år från år genom inträdda förändringar och förmodligen, åtmin-

stone under 1960-talet, icke kan tänkas gälla för samma 6-årsperiod för samtliga skolor, skulle beräkningen av »genomsnittslönen» bli en tidskrävande och årligen återkommande arbetsuppgift för skolöverstyrelsen. Då man kan förutse, att vissa skolor skulle kunna få statsbidrag för klasserna 1—9, andra för klasserna 4—9, ytterligare andra enbart för stadiet 7—9 (förutom de varianter, som internatskolorna kunde erbjuda), skulle en genomsnittslön för samtliga åldersstadier, dvs. innefattande alla lärarkategorier från småskollärare till adjunkter i 23:e lönegraden, bli synnerligen ofördelaktig att ha till beräkningsgrund för de skolor, som har enbart högstadiet med dess genom tillvalsgrupper och linjedelning så kostsamma lärarbehov. Detta lärarbehov måste ju också skifta från år till år, beroende på om tillvalsgrupper och linjer kunna upprättas eller ej. För högstadieskolor torde det, i varje fall under de första åren efter övergång till en ny skolform, bli omöjligt att fastställa organisationen för så långa perioder som 6 år i taget. Ännu betänkligare är förslaget om att statsbidragsprocenten skulle vara 78 för samtliga skolor i stället för som nu en differentierad procentsats från 60 till 89 % med ett medeltal av 78 %. De allra flesta skolor, som skulle komma ifråga för statsbidrag för undervisning på grundskolans åldersstadier, dvs. totalt cirka 15 skolor i hela landet, skulle förena grundskolestadier med gymnasium och/eller fackskola, varför man skulle komma i den situationen, att *en* bidragsprocent skulle tillämpas för undervisning på grundskolans stadier och *en annan* för undervisning på högre stadier, om vissa lärare skulle undervisa på flera stadier. Det skulle inte bli någon förenkling att ha olika bidragsprocent för olika delar av samma lärares lön. Enda lösningen vore då att på motsvarande sätt beräkna en genomsnittslön för alla gymnasielärare inom privatläroverken och lägga den till grund för beräkningen av varje enskild skolas statsbidrag. Den konsekvensen har skolberedningen icke dragit, varför förbundet måste anse förslaget helt orealistiskt. Till detta kommer, att en enhetlig bidragsprocent skulle ställa de skolor i ett mycket svårt läge, som f. n. har en sådan ekonomisk ställning, att de nödgas begära uppåt 90 % för att kunna klara sin ekonomi utan en avsevärd höjning av terminsavgifterna. Skolberedningen har insett denna svårighet, men den har tyvärr icke angett en väg ur den bekymmersamma situation, som dessa skolor skulle hamna i, om beredningens förslag genomfördes. Samma ofördelaktiga inverkan på de ekonomiskt mest betungade skolornas läge skulle t. ex. upphörandet av Djursholms samskola som privatläroverk ha. Denna skola, som f. n. har 60 % statsbidrag, bidrager genom sin storlek till att ett antal skolor kunna åtnjuta en bidragsprocent över genomsnittet.

Förbundet avstyrker sålunda förslaget i den form det erhållit i betänkandet. Däremot tillstyrker förbundet livligt alla åtgärder för förenklandet av det slutliga bidraget, dvs. kontrollen av att de av varje skola utbetalade löne- och pensionsavgiftsbeloppen är i överensstämmelse med avlöningsreglementen och stadgor. Enligt nuvarande ordning sker en onödig dubbelkontroll. *Djursholms* stad däremot, som tar fasta på att procenttalet enhetligt skulle bli 78, anser den föreslagna förenklingen av statsbidragsgivningen för *Djursholms* samskolas del vara synnerligen väl motiverad.

Ytterligare några specialfrågor tas upp av vissa remissinstanser. Skolöverstyrelsen berör beredningens uttalande, att enskilda skolor med kommun som huvudman inte vidare bör få upprättas. Överstyrelsen finner frågan inte vara av den vikt att någon lagstiftning i ämnet är påkallad och anför härom följande.

Beredningen säger icke uttryckligen, om kommunen skall förbjudas att förvärva eller stödja skolor, som vid tidpunkten för kommunens beslut redan existerar, vilket hittills varit den vanligaste formen för kommunens engagemang i privata skolor. I två av de fall, då en kommun bibehållit formen privatläroverk för en av kommunen helt ägd skola (Djursholms och Saltsjöbadens samskolor), torde detta väsentligen bero på att statsbidraget därigenom blir större, än vad det skulle blivit, om skolorna varit kommunala. I ett tredje fall (Hälsingborgs högre flickskola) är skolans lokalfråga orsak härtill. I en del andra fall torde kommuner ha föredragit att lämna bidrag framför att söka förvärva skolorna, likaledes av ekonomiska skäl.

Om ett förbud för kommunerna att äga privata skolor icke skulle komma att inkludera även ett förbud mot kommunala anslag, torde det vara meningslöst.

De av beredningen skisserade reglerna för intagning av elever vid privata skolor berörs av *skolöverstyrelsen*, som tar avstånd från tanken på elevområden och särskild intagningsnämnd för de statsunderstödda privatläroverken i Stockholm; intagningen bör här kunna anförtros åt skolorna själva. Beredningens synpunkter biträdades däremot av *Göteborgs stad*. *Enskilda läroverkens förbund* biträder förslaget om en särskild intagningsnämnd för Stockholm, men har i övrigt i fråga om ordningen för elevernas intagning i enskilda skolor förslag som avviker från den av beredningen angivna vägen.

Enskilda läroverkens förbund har vidare intet att erinra mot de tidpunkter, som beredningen angivit för tidigaste respektive senaste tid för påbörjande av övergång till den nya skolformen. Härvid förutsättes, att nyintagning av elever i lägsta kvarvarande klass av realskola respektive normalskollinje skall få ske till och med det läsår, som föregår första intagningen i ny skolform.

Vidare framhåller förbundet, att det i fråga om de privata skolornas ställning i det framtida skolsystemet finns så många otillräckligt behandlade problem, att en särskild utredning av frågan synes inte bara önskvärd utan nödvändig. Utredningen, för vilken förbundet räknar upp närmare ett tjugotal arbetsuppgifter, föreslås bli tillsatt omedelbart efter riksdagsbeslutet om skolreformen. Förslag om en särskild utredning framlägges också, såsom tidigare nämnts, från *Sigtuna stad* samt vidare från *Djursholms stad*, *Målsmännens riksförbund* och *Folkpartiets ungdomsförbund*. Även från *Stockholms stads sida* (skoldirektionen) utmynnar uttalandena i privatskolefrågan i en hemställan om tillsättande av en särskild utredning med uppgift att framlägga förslag om de befintliga privata skolornas organisation och ekonomiska förhållanden. Skoldirektören, som i sitt tjänsteutlåtande redovisat olika problem i samband med de privata skolorna i staden, framhåller att behovet av en utredning är brådskande.

Enskilda läroverkens förbund har konstaterat, att intresset för fackskolan är stort och tillstyrker att privatläroverk vid sidan av andra skolformer skall få inrätta fackskollinjer och att statsbidrag i detta fall skall få utgå i enlighet med de principer, som hittills tillämpats på gymnasiet och normalskolans högstadium.

Departementschefen

Direktiven för skolberedningens arbete berörde inte de privata skolorna, vare sig de statsunderstödda eller övriga. Verksamheten vid dessa skolor blir emellertid i hög grad beroende av de förändringar som en allmän övergång till obligatorisk nioårig skola och samtidig avlösning av med densamma parallella skolformer medför. Det är därför naturligt, att beredningen till granskning upptagit även dessa spörsmål.

Privatskolornas elevantal uppgår för närvarande till drygt 1% av totala elevantalet i landets allmänbildande skolor. Privatskolefrågan är sålunda ett kvantitativt begränsat problem. De därmed förbundna principiella spörsmålen har dock ett allmännare intresse, vilket ytterligare understrykes av att dessa skolor i stort sett finns samlade inom ett fåtal geografiskt begränsade områden, där deras verksamhet blir mera märkbar.

I likhet med skolberedningen begränsar jag i huvudsak min behandling av hithörande frågor till skolor för elever i skolpliktsåldern.

Den principiella delen av privatskolekomplexet kan, på det sätt som beredningen gjort, uppdelas i fyra huvudfrågor, nämligen rätten att sända skolpliktiga barn till annan undervisning än den av det allmänna tillhandahållna, rätten att få starta respektive driva enskilda skolor samt frågan huruvida och i vilken omfattning statsbidrag bör utgå till enskild undervisningsverksamhet. I förslag angående skollag m. m., till vilket jag får hänvisa, avser jag att senare denna dag till behandling uppta de tre förstnämnda av dessa frågor. Samtidigt kommer jag där att behandla ett av skolberedningen framlagt förslag om införande av möjlighet att ingripa mot uppenbart olämplig privat skola för icke skolpliktiga elever under 21 års ålder. Innan jag i förevarande sammanhang övergår till att behandla statsbidragsfrågor m. m. vill jag i all korthet och i anslutning till nyssnämnda principfrågor anföra några allmänna synpunkter på enskild undervisningsverksamhet.

Vad beredningen anfört i fråga om rätten att utnyttja, starta och driva enskild undervisning finner jag i allt väsentligt riktigt och väl ägnat som grund för reglering i framtiden av hithörande spörsmål. Jag vill dock framhålla, att en privat skola inte bör få drivas så, att den kommer i strid med eller motverkar den målsättning som statsmakterna fastställer för den obligatoriska skolans verksamhet och utveckling. Jag förordar vidare, att man av privat skola, som mottar skolpliktiga elever, bör begära att den undervisning, som skolan meddelar, till art, omfattning och allmän inriktning väsentligen motsvarar den obligatoriska skolans samt att skolan förestås av person, som äger erforderlig skicklighet för undervisning och är väl lämpad att förestå en skola. Det kan därför enligt min mening inte komma i fråga att enskild undervisning för skolpliktiga elever skulle framdeles, sedan grundskolan allmänt genomförts, få meddelas efter normer och riktlinjer för skola, som statsmakterna nu menar bör avlösas av grundskolan. I de svåra avvägnings- och prövningsproblem som här-

vid emellanåt kan uppkomma bör man emellertid enligt min mening ändå alltid förfara med aktsamhet och erforderlig hänsyn. De krav man ställer på arbetet i en enskild skola får inte i författningarna ges en så statisk utformning eller tillämpas så snävt att det i realiteten blir omöjligt att driva sådan verksamhet. Jag vill här därjämte understryka skolberedningens uttalande, att det med hänsyn till den pedagogiska utvecklingen är angeläget, att det allmänna visar förståelse för och tillmötesgående mot dem som obundna av en konventionell pedagogisk uppfattning vill leta sig fram på andra vägar för att nå det mål man ställer för en god skola, oavsett om arbetet bedrivs inom eller utom det allmänna skolväsendet.

Rätten att upprätta och driva respektive utnyttja en enskild skola konstituerar enligt skolberedningens uppfattning inte utan vidare motsvarande rätt till ekonomiskt stöd från det allmänna. I statsbidragsfrågan råder i viss mån delade meningar bland dem som yttrat sig över denna del av beredningens förslag. Enskilda läroverkens förbund uttrycker i stort sett belåtenhet med beredningens positiva hållning till enskilda skolor och Målsmännens riksförbund m. fl. menar, att skolor med ett eget pedagogiskt reformprogram bör få effektivt stöd av statsmakterna, medan Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund tar avstånd från tanken på statsbidrag åtminstone vad avser undervisning motsvarande årskurserna 1—6.

För egen del förordar jag, att statsbidrag till *internatskolor* i princip skall kunna även fortsättningsvis utgå under de förutsättningar och för tillgodoseende av de behov som skolberedningen angivit. Frågan om statsbidrag till eventuellt nytillkommande skolor samt spörsmål om eventuell ändring av utgående statsbidrag torde liksom hittills i varje enskilt fall böra underställas riksdagen, varvid även andra anordningar, jämförbara med internatskoleverksamheten eller med samma syfte som denna, bör kunna övervägas. En viss omprövning av organisationen vid befintliga internatskolor för anpassning till den nya skol-situationen får givetvis förutsättas.

Statsbidrag till *externatskolor* kan inte behandlas lika entydigt som föregående fråga. Enligt min mening bör för dylika skolor — jag avser här i första hand sådana skolor, som kan komma att i framtiden bli aktuella, liksom i redan befintliga statsunderstödda enskilda skolor sådana årskurser, som motsvarar grundskolans lägre stadier och för vilka med några få speciella undantag statsbidrag numera inte utgår — som allmän regel gälla, att statsbidrag inte bör utgå annat än i de fall, då det finns en stark pedagogisk motivering eller andra liknande särskilda skäl för ett bidrag. För främjande av den pedagogiska friheten räknar jag med att sådana normer för statsbidrag skall kunna komma till stånd att inte bokföringsmässiga och liknande skäl hindrar att statsbidrag till enskild skola, av vilken endast viss del utgjort den formella beräkningsgrunden för bidraget, av ledningen för skolan får fritt disponeras för hela dess verksamhet.

Statsbidrag bör sålunda kunna ifrågakomma efter prövning i varje enskilt

fall från riksdagens sida beträffande sådana skolor, vilka syftar till att förverkliga eller utpröva mer omfattande eller genomgripande kursplanemässiga, metodiska eller andra pedagogiska idéer och tankar eller där man genom en speciell uppläggning av skolans hela arbete vill för praktiskt skolbruk omsätta utvecklingsfrämjande uppfostrings- eller omvårdnadsidéer. Dylika experiment- eller friskolor synes, inte minst med hänsyn till att de kan lämna stimulerande bidrag till den allmänna pedagogiska utvecklingen, vara förtjänta av det allmännas stöd. Även om vissa skäl motiverar att statsbidrag för sådan skola eller del av skola inte bör övervägas, förrän den med någon tids verksamhet dokumenterat den pedagogiska egenart m. m. som skulle tala för statsbidrag, vill jag inte förorda att en sådan tidsregel uppställs som generell norm.

Bland andra särskilda skäl som kan tänkas motivera statsbidrag till privat externatskola vill jag nämna det förhållandet, att skolan är avsedd för en minoritet, exempelvis en s. k. nationalitetsskola. Även om dylika förhållanden knappast kan tänkas ha samma tyngd som de nyssnämnda, torde dock statsbidrag undantagsvis kunna ifrågakomma därest i det enskilda fallet skäl därtill skulle befinnas föreligga.

Vad så gäller de befintliga privatskolorna utan internat, till vilka statsbidrag för närvarande utgår, får det i överensstämmelse med den nyss redovisade principiella synen på de enskilda skolornas verksamhet betraktas som ofrånkomligt, att de måste ompröva sin uppbyggnad vid det allmänna skolväsendets övergång till organisationen med grundskola och fackskolor. En sådan anpassning till ändrade förutsättningar kommer för övrigt sannolikt att för berörda skolor te sig både praktisk och förmånlig. Jag förordar — i överensstämmelse med skolberedningens rekommendation — att statsmakterna iakttar en viss varsamhet och hänsyn, då man framdeles behandlar framställningar från dessa skolor om organisatoriska förändringar föranledda av reformen i det allmänna skolväsendet, och i samband därmed prövar frågan om fortsatt statsbidrag. Redan utgående statsbidrag torde sålunda böra indragas endast om starka skäl därtill föreligger.

Jag förordar vidare, att ett av beredningen föreslaget extra byggnads- och utrustningsanslag om 200 000 kr. per år under budgetåren 1962/63—1967/68, tillhopa alltså 1 200 000 kr. ställs till Kungl. Maj:ts förfogande för bidrag till enskilda skolor för sådana kostnader, som direkt föranleds av den nyss berörda, nödtvungna omläggningen. Bidraget, vilket under en sexårsperiod torde böra utgå ur anslaget Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet, bör icke tas i anspråk för något slag av utvidgningar av verksamheten utan förbehållas sådana byggnads- och omändringsarbeten, som är direkt orsakade av organisationsförändring. Skulle önskemålen om bidrag, som här avses, visa sig överskrida det förordade beloppet torde vid bidragsprövningen internatskolor böra äga företräde.

Av skolberedningen föreslagen förenkling av det nuvarande, tämligen detaljerade systemet för statsbidrag till privata skolor har vid remissbehandlingen,

i de fall förslaget upptagits till behandling, utlöst invändningar och kritiska kommentarer. Man synes i allmänhet mena, att en förenkling, gärna i form av något slag av schablonisering, är önskvärd och kan genomföras, men att spänvidden i fråga om statsbidragen m. m. måste bibehållas. Jag är därför inte beredd att i oförändrat skick förorda skolberedningens förslag till förenkling av förevarande statsbidragssystem. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att efter erforderliga överväganden till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till förenklat statsbidragssystem för enskilda skolor. Nu gällande statsbidragsbestämmelser torde därför tills vidare böra bibehållas.

I detta sammanhang vill jag även beröra frågan om takten och sättet för de privata statsunderstödda skolornas övergång till en ny skolordning. Den av mig förutsatta organisationsförändringen av de enskilda statsunderstödda skolor, som nu finns, bör lämpligen samordnas med grundskolans allmänna genomförande men synes inte nödvändigtvis behöva i varje enskilt fall direkt sammankopplas med omläggningen av den obligatoriska skolan i skolkommunen. De privata skolornas förändring bör under övergångstiden vara överlämnad till deras eget initiativ. Som enda regel bör gälla, att den förändrade organisationen bör senast börja tillämpas från och med ingången av läsåret 1968/69. Detta synes för övrigt böra avse även icke statsunderstödda privata skolor. Eftersom varje organisationsförändring kan vara förenad med ekonomiska konsekvenser, torde omläggningen vad beträffar de statsunderstödda skolorna i varje enskilt fall — om fortsatt statsbidrag förutsättes — böra underställas Kungl. Maj:t. För att man i olika instanser, åtminstone vad beträffar likartade skolor, skall kunna tillämpa så långt möjligt gemensamma bedömningsgrunder bör framtällningar om organisationsförändringar i förening med fortsatta statsbidrag i möjligaste mån samordnas genom skolöverstyrelsens försorg. I en stad som Stockholm är det för övrigt inte uteslutet att de enskilda skolorna själva — måhända i visst samarbete med den kommunala skolledningen — vill samordna sina överväganden.

Viss tvekan har i remissvaren kommit till synes i fråga om de riktlinjer, efter vilka de privata statsunderstödda skolornas verksamhet bör omprövas. De enskilda läroverkens förbund framhåller, att det torde bli svårt att inom en enskild skola på högstadiet upprätta grundskolans alla tillvalsgrupper och linjer. Man ifrågasätter därför viss samverkan mellan flera skolor med utbyte av elever. Mot denna tanke vänder sig skoldirektören i Stockholm, som menar att varje skola bör arbeta som en enhet. Jag vill i dessa frågor framhålla följande.

Privatläroverkens speciella förhållanden — lärar- och lokaltillgångar, materielutrustning, skolornas storlek och pedagogiska tradition m. m. — synes göra ett fastläsande av ett i förväg fixerat antal studievägar och linjer omöjligt. Jag vill också erinra om att eleverna i enlighet med sin rätt att fritt välja studieväg, kan komma att välja så ensidigt att endast ett fåtal av flera erbjudna tillvalsmöjligheter utnyttjas. För min del är jag därför inte beredd att förorda andra villkor för dessa skolors förändring än att deras organisation och arbete inte får

läggas upp med ensidig inriktning mot någon viss bestämd grupp elever på sådant sätt att i realiteten en urvalsskola av äldre karaktär bibehålles. Befinnes viss samverkan mellan två eller flera skolor lämplig i fråga om enstaka elever bör sådan kunna åstadkommas genom frivilliga överenskommelser. Inom denna vida ram för den närmare prövningen av frågan bör man kunna räkna med att de enskilda skolorna själva med smidigt utnyttjande av sina resurser och traditioner i olika avseenden och med utvecklande av sin pedagogiska egenart, utformar sådana högstadier med vissa variationsmöjligheter för eleverna och goda inslag av estetisk och praktisk fostran m. m., som genom sitt arbetssätt och sin allmänna anda syftar till att förverkliga mål motsvarande dem som man velat ställa upp för den obligatoriska skolan.

Beredningen har framhållit det önskvärda i att viss samverkan åstadkommes mellan internatskola och vederbörande kommuns eget skolväsen. De skäl med vilka beredningen motiverar sin rekommendation är i och för sig beaktansvärda, men jag vill å andra sidan peka på vissa principiella och praktiska svårigheter för sådan samverkan, som framförts i några yttranden över beredningens förslag. Jag förordar därför i denna fråga som allmän riktlinje, att den lokala och regionala planeringen av det allmänna skolväsendet inom dessa områden bedrivs på vanligt sätt. Skälig hänsyn bör dock härvid kunna tas till önskvärdheten av att internatskolan och det kommunala skolväsendet genom utbyte i viss omfattning av elever och på annat sätt stöder varandra.

Som redovisats i det föregående har Enskilda läroverkens förbund liksom Stockholms stad m. fl. hemställt om en särskild utredning rörande de befintliga privata skolornas organisation och ekonomiska förhållanden m. m., medan skolöverstyrelsen upprepat en tidigare hemställan om en särskild utredning av internatskolefrågorna.

De av mig nyss förordade allmänna riktlinjerna för upprättande och drivande av privata externatskolor liksom de författningsbestämmelser, vilka jag föreslår i annat sammanhang senare denna dag, bör enligt min mening kunna ge skolornas huvudmän tillräckligt fasta utgångspunkter för egna initiativ och åtgärder samt kommunala och statliga organ tillräcklig ledning för erforderliga överväganden och beslut. Jag är därför inte beredd att föranstalta om någon särskild utredning i dessa frågor.

Behovet av internatskoleplatser på grundskolans låg- och mellanstadienivå är så vitt man nu kan överblicka inte särskilt påträngande. Vid bifall till förslag i årets statsverksproposition, bilaga 10, ecklesiastikdepartementet (s. 218), om upprättande av ett internatgymnasium vid Osby samskola kan förväntas en förbättrad tillgång på internatplatser för gymnasieelever framför allt flickor, vilka än så länge har mer begränsade möjligheter än pojkar till detta slag av utbildning. I detta sammanhang vill jag också omnämna vissa inom Utrikesförvaltningens tjänstemannaförening pågående överväganden, vilka synes böra följas med uppmärksamhet och intresse. Tanken bakom dessa är, att man genom upprättande av skolhushåll i förslagsvis vissa landsortsstäder med ett rikt schat-

terat skolväsen skulle kunna genom lämpliga former för anknytning till ortens skolor ge barnen större variations- och valmöjligheter i utbildningsavseende än vad som kan erbjudas i internatskolor, samtidigt som barnen skulle få en intimare och livligare kontakt än eljest med det svenska samhället av i dag. Vad dessa överväganden kan komma att utmynna i, är det dock ännu för tidigt att nu uttala sig om.

Vad beredningen föreslagit i fråga om intagning av elever, betygsättnings- och meritvärderingsbestämmelser, rätt för enskilda skolor att utnyttja standardprov och samverka i vissa avseenden med det allmänna skolväsendet m. m. torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att, i den mån behov härav föreligger, besluta om.

IV. UTVECKLING AV SKOLANS ARBETE

Undervisningshjälpmedel

(SB kapitel 14)

Skolberedningen

Skolberedningen har funnit frågan om hjälpmedlen i skolarbetet vara så väsentlig för skolreformen, att den uppdragit åt två expertgrupper att utreda frågorna om behovet av hjälpmedel för undervisningen och om urvalet och produktionen av dessa; det sammanfattande resultatet av dessa båda utredningar redovisas i betänkandet Hjälpmedel i skolarbetet (SOU 1961: 17).

Den fylligare framställningen i hjälpmedelsbetänkandet har fått ligga till grund för de överväganden och förslag som beredningen framför i sitt huvudbetänkande (SB s. 230 ff. och 875 ff.) och vilka i korthet har följande innehåll.

Beredningen pekar på läroboken som ett viktigt hjälpmedel och en utveckling av läroboksbeståndet måste nu vara en primär uppgift. Läroboken måste vidare kompletteras med läseböcker och bredvidläsningslitteratur. Nuvarande brist på lämpliga läroböcker m. m. i övnings- och yrkesämnen bör genom direkta statliga initiativ avhjälpas. Av vikt är även studie- och arbetsuppgifter, diagnostiska och andra prov i olika ämnen och på olika stadier samt svårighetsgraderade övningsuppgifter. Brevskolemateriel bör komma till användning i viss omfattning också i det reguljära skolarbetet, menar beredningen; även frågan om s. k. korrespondenshögstadiet beröres i hjälpmedelsbetänkandet. Särskilt intresse bör ägnas den pedagogiska journalföringen för vilken läraren behöver utarbetat material.

Det ankommer i främsta rummet på skolöverstyrelsen, framhåller beredningen, att främja önskvärd omläggning och utveckling av skolboks- och skolmaterielproduktionen. Det är vidare nödvändigt, att lärarutbildningsanstalterna får möjlighet att pröva och regelbundet använda ifrågavarande materiel i såväl den teoretiska som den praktiska lärarutbildningen.

Ett välförsett skolbibliotek tillhör de nödvändiga förutsättningarna för arbetet, understryker beredningen, som i överensstämmelse härmed föreslår (SB s. 697), att kommunerna skall vara skyldiga svara för att skolorna får bibliotek. Denna ändring får emellertid numera i realiteten anses vara blott formell och något överförande på kommunerna av kostnader för nya ändamål innebär den knappast. Frågan behandlas närmare i förslaget till skollag.

I anslutning till frågan om skolbiblioteken anför beredningen vissa synpunkter på bibliotekens organisation — centralbibliotek för skolan, klassbibliotek, ämnesrumsbibliotek, bokförråd — liksom på bokuppsättningen i dem och bibliotekens utnyttjande (SB s. 232 f.).

Skolberedningen konstaterar i anslutning till ovan antydda synpunkter, att såväl lokalförhållandena för skolbiblioteken, sammansättningen och omfattningen av bokbestånden, organisationen av boksamlingarna som bibliotekariernas arbetsmöjligheter kräver betydande insatser inte minst av ekonomisk art, för att skolbiblioteket skall kunna fylla sin centrala uppgift i varje skolas arbete. Den förordade uppläggningsverksamheten får givetvis genomföras successivt under en uppbyggnadsperiod. Beträffande åtgärder som närmast bör vidtas hänvisar beredningen till de förslag som framföres i betänkandet *Hjälpmedel i skolarbetet* (s. 73—82).

Filmen, radion och televisionen har, säger beredningen, ett stort värde för att levandegöra undervisningen och för att berika skollivet i övrigt. Det är därför viktigt, att skolan får möjlighet att vänja eleverna vid ett aktivt seende och lyssnande och att skolorna utrustas i överensstämmelse härmed. I detta sammanhang fäster beredningen uppmärksamheten på dels behovet av en stark förbättring och utveckling av de audivisueella hjälpmedlen, dels nödvändigheten av att undervisningslokalerna planeras och utrustas så att de motsvarar den moderna pedagogikens krav även i de avseenden som här behandlas. Den traditionella utrustningen i klassrummet måste också ägnas uppmärksamhet. Här kan även relativt enkla tillskott innebära väsentligt förbättrade möjligheter för ett effektivt arbete.

Åtgärder bör också vidtagas för att särskilt främja undervisningen med AV-hjälpmedel, främst TV-undervisning, i glesbygder och i det syftet bör enligt beredningen en särskild fond för ändamålet övervägas. I ett senare sammanhang (SB s. 732) förutsätter beredningen — något som synes utgöra ett i första hand förordat alternativ till förslaget om en särskild fond — för samma ändamål en årlig medelsanvisning av en storleksordning motsvarande vad som nu utgår under det s. k. gränssortsanslaget (240 000 kr.).

Det faller visserligen utanför dess uppdrag, framhåller beredningen, att ta upp frågan om den nuvarande läroboksgranskningen, hur den bör ske och vilken karaktär den skall ha, men den understryker dock att en hög standard på undervisningshjälpmedlen förutsätter någon form av granskning. Beredningen föreslår med utgångspunkt i nuläget, att den nuvarande granskningen genom statens läroboksnämnd och de båda överstyrelserna på skolans område systematiseras och förstärkes och att resultaten snabbt göres tillgängliga för lärarna (SB s. 234 f.). Erforderliga åtgärder bör vidtagas utan dröjsmål och så att de kan träda i kraft senast vid ingången av läsåret 1962/63. Skolberedningen förutsätter att de granskande organen på hjälpmedelsområdet — statens läroboksnämnd och de båda överstyrelserna — efter samråd i denna fråga tar upp preciserade äskanden i den omfattning som erfordras för att en väsentlig förstärkning av verksamheten skall kunna erhållas under de närmaste tre åren. Som riktlinje härför har beredningen upptagit en kostnad av 250 000 kr.

Sammanfattningsvis finner skolberedningen sålunda, att följande åtgärder bör

vidtas för att realisera här i korthet nämnda och i betänkandet Hjälpmedel i skolarbetet (SOU 1961: 17) närmare preciserade förslag:

I. Åtgärder, huvudsakligen från skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning sida, för att planera och stimulera produktionen av följande hjälpmedel m. m.

1. Läroböcker och bredvidläsningslitteratur enligt den nya läroplanens syften.
2. Systematiskt utprovat läsmaterial för olika stadier.
3. Brevskolematerial, brevkurser som stöd- och överkurser, material för korrespondensstudier, avsett för bruk i såväl ordinär undervisning som i skolglesbygder.
4. Audivisueella hjälpmedel.
5. Periodiska sammanställningar för skolbruk av material ur dagspressen.
6. Med hänsyn till behovet av hjälpmedel av olika slag väl disponerade och utrustade klassrum och facksalar (bör beaktas vid uppgörande av lokalprogram för skolor, varvid även specialklassernas behov bör tillgodoses).

II. Åtgärder genom nu befintliga statliga organ för att producera eller anskaffa följande hjälpmedel m. m.

1. Läroböcker m. m. för övnings- och yrkesämnen. Beredningen föreslår att ett årligt anslag av 35 000 kr. under fem år, räknat från och med 1962/63, ställes till Kungl. Maj:ts förfogande för att främja produktionen av ifrågavarande hjälpmedel.
2. Diagnostiska prov, standardprov och pedagogiska journaler, utprovade och producerade i samverkan mellan skolöverstyrelsen och lärarhögskolorna.
3. Audivisueella hjälpmedel, producerade av skolöverstyrelsen inom ramen för ett årligt anslag av cirka 325 000 kr. och inriktade på att hjälpa lärarna med väsentliga moment i undervisningen.
4. Audivisueella hjälpmedel, tillkomna i samverkan mellan skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och privata producenter.
5. Elektrostencilapparater, anskaffade för lärarutbildningsanstalter, större skolenheter etc.

III. Åtgärder som avser revision av gällande instruktioner och anslagshöjningar för befintliga statliga organ, åstadkommande av nya organ etc.

1. En revision av instruktionen för statens läroboksnämnd. En utredning angående granskningsinstitutionen inom samma nämnd bör samtidigt företas. En höjning av anslaget för nämndens verksamhet erfordras speciellt under den närmaste treårsperioden, räknat från den 1 juli 1962.
2. Den rådgivande granskningen av audivisuell undervisningsmateriel inom skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning bör fortsättas och bedrivs kontinuerligt samt med ökade ekonomiska och personella resurser.

3. Åtgärder för att främja undervisningen med audiovisuella hjälpmedel i skolglesbygder bör vidtagas; en statlig fond för ändamålet bör övervägas.
 4. Rikscentraler och länscentraler för undervisningshjälpmedel bör upprättas, eventuellt i nära anslutning till lämpliga lärarutbildningsanstalter.
 5. Tillkomsten av lokala arkiv för audiovisuella hjälpmedel förlagda till stora skolenheter på centralorter och avsedda för större kommuner eller regioner bör underlättas bl. a. genom åtgärder från riks- och länscentralernas sida.
- IV. Åtgärder som avser utbildning och fortbildning av lärare. Skolöverstyrelsen bör erhålla i uppdrag att tillse att följande undervisningsmoment ägnas ingående och kontinuerlig uppmärksamhet vid utbildning och fortbildning av lärare: undervisningen i läs- och studieteknik, eleviakttagelser, elevbedömning och pedagogisk journalföring, användningen av diagnostiska prov och standardprov, skolbibliotekets användning i undervisningen, de audiovisuella hjälpmedlen och deras användning, specialklassernas undervisningsproblem.
- V. Åtgärder som avser försöksverksamhet.
1. Vissa av de föreslagna åtgärderna under avdelningarna III och IV här ovan synes böra påbörjas i relativt begränsad omfattning och försöksvis, varefter verksamheten kan utökas efterhand som gynnsamma erfarenheter vunnits.
 2. För försöksundervisning i främmande språk under skolöverstyrelsens ledning föreslås en särskild medelsanvisning.

I det s. k. hjälpmedelsbetänkandet utvecklas närmare det nyss nämnda förslaget om hjälpmedelscentraler, dels två rikscentraler för pedagogiska hjälpmedel, dels länscentraler i de städer där länskolnämnderna är stationerade. Rikscentralerna föreslås förlagda till Stockholm och Göteborg och det är önskvärt, framhålles det i betänkandet, att statens psykologisk-pedagogiska bibliotek och svenska skolmuseets moderna samling av undervisningsmateriel samordnas med rikscentralerna. I fråga om centralernas uppgifter och organisation kan i korthet följande framhållas ur hjälpmedelsbetänkandet (SOU 1961: 17 s. 125 ff.).

Till rikscentralerna synes lämpligt att förlägga visst arbete med kompletterande utgivning av vissa förteckningar, boklistor etc. Här kan nämnas att speciellt utarbetade litteratur- och arbetsmaterieförteckningar avsedda för varje lektionsrum och lärare, avses komma till stånd liksom en allmän hjälpmedelsförteckning, som skulle kunna ersätta de nu förekommande förlagskatalogerna, den av läroboksnämnden utgivna förteckningen av godkända läroböcker samt vissa av skolöverstyrelsen utgivna förteckningar och kataloger över undervisningsmateriel, filmer och stillbildsserier.

Det förefaller också vara lämpligt att länscentralerna men även rikscentralerna bl. a. svarar för information och demonstrationer av hjälpmedlen, t. ex. i samband med utställningar. Samarbete med länskolnämnder, skolornas rektorer, studierektorer och materieförvaltare bör kunna ske i betydande utsträckning. Det

synes vidare vara en angelägen uppgift för dessa centraler att svara för viss kursverksamhet vid lärarutbildningsanstalterna samt att till skolorna bidra med diskussionspunkter och arbetsprogram kring hjälpmedlen under planeringsdagar och pedagogdagar. För att effektivt samordna olika verksamhetsformer bör de AV-assistenter, som nu finns i flertalet län, knytas till länscentralerna och under benämningen materiellassistenter biträda med kursverksamhet vid lärarutbildningsanstalterna.

Förutom nämnda uppgifter bör centralerna i övrigt vara de institutioner till vilka lärarna kan framställa önskemål om nya hjälpmedel, som de anser kan underlätta undervisningen, och till vilka de kan vidarebefordra egna förslag och idéer för att få dem bedömda. Centralerna bör också själva komma med idéer och förslag och verksamt arbeta för att lämpliga hjälpmedel framställs. Vidare bör skolöverstyrelsen genom centralerna kunna förmedla idéer och uppslag, bidra med information och hjälpmedel beträffande särskolor, abnormskolor, specialklasser m. m.

Även i fråga om vissa typer av metodiska anvisningar, t. ex. om hjälpmedlens utnyttjande i skolarbetet, om inomklassdifferentiering på olika stadier m. m. skulle hjälpmedelscentralerna eventuellt kunna medverka.

Beträffande organisationen av de två rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel föreslås att de anordnas som sektioner under lämplig rotel inom skolöverstyrelsens undervisningsavdelning. Sektionen förutsättes stå under ledning av en för varje central verkställande tjänsteman, direkt ansvarig inför rotelchefen. Med hänsyn främst till angelägenheten av att kunna knyta erfarna och lämpliga skolmän till uppdraget föreslås, att tjänstemännen förordnas som konsulenter inom överstyrelsen. Rikscentralen i Stockholm bör förläggas till skolöverstyrelsen, medan den i Göteborg bör förläggas till pedagogiska institutionen vid universitetet i Göteborg. Såsom förut framgått anses även anknytning till lärarutbildningsanstalter böra övervägas i fråga om hjälpmedelscentralerna.

Det är önskvärt, att rikscentralerna dels kontinuerligt tillförs erfarenhet från det dagliga skolarbetet, dels så långt det är möjligt omfattas av lärarna med intresse och förtroende. Skolberedningen föreslår därför att den rotel, som inom skolöverstyrelsen kan komma i fråga för arbetsuppgiften, för ändamålet byggs ut med en rådgivande styrelse för centralerna.

Den för de båda centralerna gemensamma styrelsen bör bestå av, förutom chefen för den rotel inom skolöverstyrelsen till vilken centralerna hör samt de två föreståndarna, en representant för överstyrelsen för yrkesutbildning, en för vart och ett av Läroverkslärarnas riksförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund och Sveriges småskolläraryrkesförbund samt två representanter för Svenska fackläraryrkesförbundet. För var och en av de förbundsutsedda medlemmarna av styrelsen bör utses en personlig suppleant.

De regionala hjälpmedelscentralerna — länscentralerna — förutsättes visserligen organisatoriskt och anslagsmässigt sortera under samma rotel inom skolöverstyrelsen som rikscentralerna men bör vad det dagliga arbetet beträffar vara anknutna till länskolnämnden och i övrigt få en jämförelsevis fri ställning. För var och en av länscentralerna bör utses en regional styrelse. Denna föreslås

bestå av en representant för länskolnämnden, den verkställande tjänstemannen i hjälpmedelsstationen samt en regionalt utsedd representant för vart och ett av de fem lärarförbunden.

Som verkställande tjänsteman i länscentralerna, vilken förutsättes bedriva sin verksamhet som deltidarbete, bör skolöverstyrelsen på förslag av länskolnämnden mot arvode förordna en intresserad lärare. Till rikscentralen i Stockholm bör knytas skolöverstyrelsens filmkonsulent.

Såväl styrelsen för rikscentralerna som styrelserna för länscentralerna förutsättes bestå av aktiva, i tjänst varande lärare med påfallande intresse för och erfarenhet av de frågor som centralerna har att handlägga. Styrelserna bör kontinuerligt förnyas, förslagsvis så att varje ledamot väljs för en tid av tre år och att omval må förekomma högst två gånger

Den beräkning av särskilda statliga kostnader för undervisningshjälpmedel som beredningen företagit, med undantag för de redan redovisade kostnaderna för granskningsåtgärder och vissa anordningar för AV-hjälpmedel i glesbygder, visar i korthet följande.

1. Läroböcker i övnings- och yrkesämnen. För produktion av sådana föreslås 35 000 kr. per år under fem år, avsedda att disponeras för att bl. a. vid behov kunna bereda tjänstledighet åt författare. Kostnadsökning för 1962/63 35 000 kr.
2. Studie- och arbetsuppgifter. Nu utgående anslag av 25 000 kr. bör för angivet ändamål fördubblas och ställas till hjälpmedelscentralernas förfogande. Kostnadsökning per år jämfört med budgetåret 1961/62 25 000 kr.
3. Utarbetande av instruktionskort, studieplaner för cirkelarbete, hjälpmedel för vissa skolformer m. m. beräknas av beredningen kosta 30 000 kr. per år under tre år. För försök med apparatur för språkundervisning och maskinell utrustning för undervisning och inläring föreslås ett engångsanslag av 35 000 kr. respektive 10 000 kr. och för utarbetande av studieplaner i praktiska ämnen ett engångsanslag av 40 000 kr., medan utarbetande av en för undervisningen i främst praktiska ämnen enhetlig terminologi beräknas kosta 8 000 kr. Total kostnadsökning för 1962/63 123 000 kr.
4. Rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel beräknas för budgetåret 1962/63 kosta 261 000 kr. vartill kommer ett engångsanslag för utrustning av 30 000 kr. Fullt utbyggda beräknas centralerna budgetåret 1972/73 kosta 315 000 kr.
I beloppet ingår kostnader för två föreståndare, två amanuenser eller assistenter, två kontorsbiträden, vissa expenser, dagarvoden och resekostnader i samband med sammanträden, lokalkostnader samt kostnader för experter, tryckning, granskningsarbete vid utarbetande av olika slag av förteckningar, anvisningar och arbetsprogram (Hjälpmedel i skolarbetet, SOU 1961: 17 s. 189).
5. Länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel. Föreslås utbyggda under en treårsperiod med en kostnad 1962/63 av 130 000 kr. och 1972/73 av 398 000 kr.
I kostnaden ingår deltidarvoden för 25 föreståndare (varav en för Stockholms stad), skrivhjälp, dagarvoden och resekostnader i samband med sammanträden, vissa expenser samt för utställningar m. m. och för lokaler m. m. En engångskostnad för utrustning har beräknats till 50 000 kr.

6. Filmproduktion m. m. Skolöverstyrelsens nuvarande anslag för ändamålet på 100 000 kr. föreslås höjt med 225 000 kr. per år, vilket sålunda också ger den årliga kostnadsökningen jämfört med innevarande budgetår.
7. Skolorna föreslås bli befriade från den skatt som för närvarande utgår på grammofoner och grammofonskivor. Inkomstbortfallet torde bli ringa.

Enligt den nyss gjorda specificeringen uppgår sålunda de statliga kostnaderna till 829 000 kr. för budgetåret 1962/63 och till 963 000 kr. för 1972/73. Härtill kommer de förut nämnda kostnaderna för vissa granskningsåtgärder och för särskilda anordningar för AV-hjälpmiddel i glesbygder. Vidare bör här anmärkas att kostnadsberäkningar ej utförts beträffande huvudsakligen den förordade intensifierade användningen av standardprov och diagnostiska prov m. m. Till de statliga kostnaderna hör också de i det följande berörda statsbidragen för att stimulera användningen av pedagogiska hjälpmiddel.

För att täcka de kommunala kostnader som erfordras för den föreslagna upprustningen och utrustningen av skolorna med pedagogiska hjälpmiddel föreslår beredningen i samband med behandlingen av statsbidragsfrågorna (SB s. 699 ff.) att särskilda statsbidrag — pedagogiska stimulansbidrag — skall utgå. En fullständigare redogörelse för dessa statsbidrag lämnas i samband med redogörelsen för övriga statsbidragsfrågor, varför framställningen här begränsas till följande upplysningar om beredningens förslag. Det hittillsvarande s. k. försökskostnadsbidraget föreslås bli omändrat bl. a. till ett pedagogiskt stimulansbidrag. För täckande av de kostnader som förorsakas av klassrummens förseende med fast utrustning för audivisuell undervisningsmateriel m. m. föreslår beredningen att byggnadsbidraget till skolbyggnader för här avsett ändamål uppräknas med en procentenhet.

De kommunala kostnader som avses bli täckta av pedagogiskt stimulansbidrag respektive höjning av byggnadsbidraget anges av beredningen vara följande.

1. Läroböcker i läroämnena. Ökad tillgång på dessa böcker i grundskolan har av beredningen uppskattats till 4 kr. per elev och år (i ökning), vilket för budgetåret 1962/63 ger en kostnadsökning på 2 050 000 kr. och vid fullt utbyggt grundskola 3 737 000 kr.
2. Läroböcker i övnings- och yrkesämnena. Ökad tillgång på dessa har uppskattats till 2 kr. per elev och år (i ökning) eller för budgetåret 1962/63 totalt 256 000 kr. och 1972/73 totalt 655 000 kr.
3. Korrespondenskurser som hjälpmiddel i det reguljära skolarbetet. Beräknad kostnad 260 000 kr. budgetåret 1962/63 och 493 000 kr. 1972/73.
4. Bredvidläsningslitteratur. Förnyelse och utökning av denna beräknas till en krona per elev och år eller budgetåret 1962/63 totalt 512 000 kr. och 1972/73 934 000 kr.
5. Studie- och arbetsuppgifter. För inköp av duplikatorer, skrivmaskiner och annan liknande utrustning för att underlätta lärarnas utarbetande av sådana uppgifter har beräknats 150 000 kr. per år under fem år. För ökad tillgång på studie- och arbetsuppgifter har beräknats 3 kr. per elev och år eller totalt för 1962/63 1 537 000 kr. och för 1972/73 2 804 000 kr.

6. Skolbibliotek. Ett ökat pedagogiskt utnyttjande av skolbiblioteket genom bl. a. att biblioteket hålles tillgängligt större delen av skoldagen beräknas kosta 1 700 000 kr. budgetåret 1962/63 och 2 200 000 kr. vid fullt utbyggd grundskola.
7. AV-utrustning i nya skollokaler. Denna utgift, vilken avses bli täckt av det föreslagna extra byggnadsbidraget, har beräknats till 2 000 000 kr. budgetåret 1962/63 och 2 500 000 kr. 1972/73.
8. AV-upprustning av äldre skollokaler. I fråga om dessa måste en motsvarande upprustning ske för vilken de kommunala kostnaderna schematiskt uppskattas till 2 500 000 kr. per år under en femårsperiod.

Beredningen säger avslutningsvis i kapitlet om undervisningshjälpmedel, att den velat ge ett samlat uttryck för och kraftigt understryka, att en reform av skolans inre arbete, föranlett av ökade krav från samhällets sida också kräver betydande förbättringar för lärarna i fråga om tillgången på hjälpmedel i undervisningen. Skolberedningen är visserligen medveten om att de föreslagna åtgärderna tillsammans utgör ett program, som inte kan omgående genomföras. Enligt beredningens uppfattning bör det dock kunna vara förverkligat i god tid före det fullständiga genomförandet av grundskolan.

Yttranden

Beredningens förslag om upprustning i fråga om undervisningshjälpmedlen har genomgående mottagits markerat positivt i yttrandena. Hjälpmedlens roll för förverkligandet av skolreformens inre-pedagogiska program har allmänt understrukits. Många har med skärpa framhållit, att en genomgripande nydaning och kraftfulla insatser från det allmännas sida på detta område är en oundgänglig förutsättning för skolreformens genomförande. Detta tar sig ibland, inte minst i yttrandet från organisationer som företräder lärarna, uttryck i uttalanden om att programmet bör genomföras »utan dröjsmål», »snarast» eller »omedelbart». Särskilt uttrycksfullt framhålles betydelsen av att resurser sätts in i yttrandet från *Historieläraarnas förening*: »Kommer inte myndigheterna att släppa till de pengar som behövs för att åstadkomma denna upprustning, blir reformen förfelad. Det blir bara klassundervisning under större svårigheter än förr, på en lägre nivå och med sämre resultat.» Tidsfaktorn betonas i detta sammanhang allra starkast av *Läroverkslärarnas riksförbund*, som dessutom i hjälpmedelsupprustningen ser en ökning i lärarens totala arbetsvolym. Förbundet, som ansluter sig till de framförda förslagen om undervisningshjälpmedel, framhåller sålunda att det emellertid kommer att dröja mycket länge, innan de grundskolor, som startar 1962 och närmast följande år, kommer att förfoga över en lärarkår, en sådan undervisningstradition och en sådan pedagogisk utrustning, som gör det möjligt för dem att förverkliga skolreformens intentioner. Det är nödvändigt att dessa förutsättningar för en reform av skolans inre arbete föreligger ute i kommunerna, i den takt den nya grundskolan skall genomföras där.

Läroverkslärarnas riksförbund betonar också, liksom flera andra instanser, det nära sambandet mellan hjälpmedelsfrågorna samt lärarutbildning och lärarfortbildning. Att lärarutbildningsanstaltens utrustning med materiel och hjälpmedel av olika slag måste väsentligt förstärkas framhålles av bl. a. *skolöverstyrelsen* och *Läraryhögskolornas och seminariernas lärarförbund*. Inte bara det tekniska handhavandet av viss apparatur behöver inläras; betydelsen av utbildning om olika hjälpmedels metodiska utnyttjande i undervisningen understrykes från flera håll. Från kollegiet vid *folkskoleseminariet i Jönköping* uttalas i detta sammanhang vissa farhågor för att den egentliga ämnesmetodiken kan bli tillbakasatt.

Man får av de gångna årens utveckling liksom av skolberedningens betänkande ett intryck av att själva arbetsformerna, de yttre arrangemangen för arbetets bedrivande, blivit föremål för mer intresse än den egentliga ämnesmetodiken. Kollegiet anser det därför angeläget, att ämnesmetodiken ägnas större uppmärksamhet. I detta sammanhang vill kollegiet också uttrycka den uppfattningen, att man inte bör överskatta de tekniska hjälpmedlens betydelse för en resultatrik undervisning. Det är väsentligt, att de tekniska hjälpmedlen används på ett pedagogiskt riktigt sätt.

En varning för övertro på speciellt tekniska eller audivisuella hjälpmedel uttalas också från kollegiet vid *folkskoleseminariet i Landskrona*, som därvid särskilt nämner de yngre lärarna, och från *länskolnämnden i Värmlands län*, som ifrågasätter om inte lika gott resultat skulle kunna uppnås med en mindre insats på detta område. De audivisuella hjälpmedlen synes för närvarande tilldraga sig mycket stor uppmärksamhet från allmänhetens sida, menar länskolnämnden, och risk föreligger därför för att en snedvridning vid materielanskaffningen äger rum, vilket kan få till följd att de övriga hjälpmedlen, som är av största vikt för undervisningens individualisering kommer i skymundan. *Skolöverstyrelsen* säger sig i allt väsentligt kunna ansluta sig till beredningens förslag i fråga om de audivisuella hjälpmedlen och understryker kraftigt vikten av att de föreslagna åtgärderna genomföres.

Att äldre skolor i utrustningshänseende bringas i paritet med nyare skolanläggningar framhålles vidare av överstyrelsen, liksom i ytterligare ett par yttranden, som angeläget. Glesbygdernas behov av hjälpmedelsupprustning betonas av *Svenska lantbruksförbundet* och av *länskolnämnderna i Norrbottens län och Kopparbergs län*. Sistnämnda länskolnämnd pekar därvid särskilt på det av beredningen framlagda förslaget att en särskild fond bör övervägas för att främja AV-undervisningen i glesbygder. *Statskontoret* ställer sig emellertid negativt till tanken på en sådan fond liksom till alternativet med en särskild medelsanvisning över den årliga budgeten.

Tillskapandet av en ny bidragsform rimmar icke väl med strävandena att begränsa antalet specialregler för statsbidragsgivningen. Att för ändamålet avsätta en diversemedelsfond innebär bl. a. att de faktiska över fonden redovisade utgifterna icke kommer att framgå av budgetredovisningen. Enligt statskontorets mening bör en utgiftsreglering över en dylik fond ej ifrågakomma. För ändamålet

bör i stället kunna anlitas de särskilda medel av stimulansbidraget, som enligt beredningens förslag skall stå till Kungl. Maj:ts förfogande för extra bidragsgivning åt mindre bärkraftiga kommuner.

Såsom beredningen föreslagit bör det särskilda stimulansbidraget lämpligen sammanföras med det nuvarande anslaget till folkundervisningens främjande i rikets nordligaste gränssorter. Med hänsyn till den schablonmässiga avvägningen av stimulansbidraget synes skäl ej föreligga att som beredningen förordat vid sammanslagningen räkna med dubbla summan av nyssnämnda anslag.

Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening förutsätter att det föreslagna pedagogiska stimulansbidraget helt används för hjälpmedelsupprustning. Federationen finner, liksom *TCO*, det angeläget att utnyttjandet av bidraget regleras genom normerande föreskrifter om en godtagbar hjälpmedelsstandard. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* anser, att minimikrav för utrustning av skolor av olika storlek borde uppställas som villkor för statsbidrag. Även *länsskolnämnden i Hallands län* förordar villkorsbestämmelser. Såsom närmare redovisas i anslutning till statsbidragsfrågorna ställer sig *skolöverstyrelsen* däremot avvisande till tanken på att uppställa preciserade statsbidragsvillkor.

Såväl *skolöverstyrelsen* som *överstyrelsen för yrkesutbildning* synes beredda att påtaga sig de ökade uppgifter på hjälpmedelsområdet, som beredningens förslag innebär. Sistnämnda överstyrelse framhåller att samarbete med industrin och med den pedagogiska vetenskapen är nödvändig på detta område. Vissa förslag av anslagskaraktär från skolöverstyrelsens sida i anslutning till hjälpmedelsfrågorna beröres längre fram i detta avsnitt.

Åtskilliga delfrågor inom hjälpmedelsområdet berörs i yttrandena. Synpunkter och förslag i fråga om olika skollokalers utformning och utrustning, studiemateriel av olika slag och för olika ämnen m. m. framföres sålunda av lärarsammanslutningar, studieförbund, korrespondensinstitut m. fl. Det skulle föra för långt att här närmare redovisa vad som därom anföres. I sammanhanget kan dock nämnas, att *Hermods korrespondensinstitut* ifrågasätter om inte den av skolberedningen för ökad användning av korrespondensundervisning som individualiserande hjälpmedel beräknade kostnaden är för låg, eftersom den angivna kostnaden inte torde kunna täcka avgiften för mer än ca tre undervisningsbrev per korrespondensstuderande elev och år i grundskolan.

Frågan om materielvården omfattas med intresse från flera håll. Det framhålles att den ökade tillgången på materiel av olika slag, i vissa fall dyrbar och komplicerad apparatur, skärper kraven på materielvårdande insatser. *Skolöverstyrelsen* understryker vikten av att särskilda befattningshavare får ansvaret för materielvården. Det vore felaktigt, anser överstyrelsen, och stridande mot vad som inom andra områden iakttages, om denna viktiga samt ekonomiskt och pedagogiskt betydelsefulla materielvård försumrades. På överstyrelsens initiativ pågår utredning om vilka hjälpkrafter, som — därest medel ställdes till förfogande — skulle kunna tjänstgöra såsom ett slags assistenter, så att lärarna kunde befrias från vissa sysslor (på institutioner, vid framställning av arbetsmateriel m. m.,

vid materielinventering osv.), vilka icke fordrar den kompetens läraren besitter. Överstyrelsen ämnar senare återkomma med eventuellt förslag och äskande med anledning av denna utredning.

TCO och *Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening* finner det med hänsyn till materieförvaltarens viktiga funktion angeläget, att bestämmelser om befattningar för dylik förvaltare införes i skolstadgan. Federationen anser att i samband härmed även bestämmelserna om institutionsföreståndarnas tjänstgöring bör omprövas. *Statstjänstemännens riksförbund* föreslår, att särskilda tekniker med uppgift att instruera rörande materielens användning och vård bör anställas i större utsträckning än som för närvarande är fallet. *Landskommunernas förbund* och *Stadsförbundet* påyrkar däremot, att 215 § i beredningens förslag till skolstadga omformuleras så, att det klart framgår att tillsynsläraren normalt skall vara skolans materielvårdare. Genom en ändring av gällande bestämmelser bör klargöras att stadgan ej — såsom nu ibland hävdas — mer eller mindre förutsätter att materielvården skall avlyftas från tillsynsläraren för att överföras på någon ny för uppgiften speciellt inrättad befattningshavarkategori.

I samband med frågan om materielvård skisserar *läns skolnämnden i Skaraborgs län* följande riktlinjer: Stora och väl inredda materielrum; huvudlärare som ansvarar för materielens vård och förvaring; ändamålsenliga, gärna centralt utarbetade katalogiseringsmetoder; ökad självverksamhet från elevernas sida. En organisation av antytt slag skulle enligt nämndens mening ge läraren möjlighet till avkoppling under rasten och denne skulle ändå finna erforderlig materiel framtagen vid lektionens början.

Frågan om skolbibliotek och vad därmed sammanhänger har rönt ett livligt och positivt intresse. *Skolöverstyrelsen* ansluter sig helt till beredningens förslag, att kommunen skall åläggas att svara för att skolan får bibliotek och bestrida de kostnader, som icke täckas av andra medel. Överstyrelsen framhåller, att kommunernas skyldigheter på detta område bör regleras genom särskilda föreskrifter i syfte att tillförsäkra skolorna bibliotek av den omfattning och karaktär, som en tidsenlig undervisning kräver. Frågan om förhållandet mellan bokförråd och gemensamt bibliotek bör emellertid enligt överstyrelsen ytterligare utredas. Då det inte kan anses vara tillfredsställande med den klivna situationen i en skolas centrala bokförsörjning, bör möjligheterna undersökas att med utgångspunkt i skolans ämnen, kursplaner och undervisningsmetoder skapa ett mera effektivt, centralt »bokhjälpmedel».

Förslaget att kommunerna skall vara skyldiga svara för att skolorna under skolstyrelsens förvaltning får bibliotek hälsas med tillfredsställelse av *överstyrelsen för yrkesutbildning*, som framhåller att i detta avseende för närvarande föreligger avsevärda brister vid yrkesskolorna. *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet* biträder beredningens förslag om denna skyldighet under uttryckligt betonande av att samordning mellan folkbibliotek och skolbibliotek skall kunna ske, där så är lämpligt. Enligt *SACO:s* uppfattning bör biblio-

tekets huvudman ges tillfälle att organisera skolbiblioteket på det sätt som ter sig försvarligt ur rationella synpunkter. Sålunda bör statsbidrags- och andra bestämmelser utformas så att de icke lägger hinder i vägen för olika organisationsformer från t. ex. ett självständigt skolbibliotek till en långt driven integrering av skolbiblioteket i kommunens folkbibliotek. *Svenska folkbibliotekarie-föreningen* understryker starkt, att alla möjligheter till samverkan med folkbibliotek bör tas till vara. Det samarbete som på olika håll förekommer finns det all anledning att studera; särskilt nämner föreningen ett avtal om samverkan som slutits mellan skolstyrelsen och stadsbiblioteket i Örebro.

Federationen Sveriges allmänna folkskollära-förening finner att skolberedningen, trots att beredningen principiellt har understrukt skolbibliotekets särart och självständighet i förhållande till andra bibliotek, ej fullföljt intentionerna och föreslagit de insatser som ansetts vara behövliga. Beredningens förslag till skollag har fått en utformning som enligt federationens mening inte är entydig i dessa delar. Av skollagen bör sålunda klart framgå att skolbibliotek avses. Skolans myndigheter, centralt och lokalt, bör enligt federationen självfallet åta sig ansvaret för verksamheten och leda denna. Ett genomförande av beredningens intentioner, fortsätter federationen, bör vidare medföra att normerande föreskrifter angående skolbibliotekens innehåll och utformning utarbetas. Vad federationen föreslagit angående normerande föreskrifter biträdades av *TCO*.

Enligt federationen blir vidare skolbibliotekarien med skolberedningens målsättning för skolarbetet och skolbiblioteksverksamheten till sin funktion en studieteknisk rådgivare (bibliotekslärare), vars uppgift i större skolor bör delas upp på flera lärare, verksamma inom olika stadier i skolan. I skolstadgan (241 och 262 §§ förslaget) bör intas föreskrifter, som gör att pedagogiskt biblioteksarbete kan jämföras med undervisning i skolans ämnen; lärares tjänstgöring som skolbibliotekarie bör få inräknas i tjänstgöringsskyldigheten. *Läroverkslära-riksförbund* anser att som skolbibliotekarie bör anlitas lärare, för vilka denna tjänstgöring ingår i tjänsten med visst antal veckotimmar. *Sveriges skoldirektörers förening* förordar att denna tjänstgöring bör få inräknas i lärarens undervisningsskyldighet. Samma sak föreslås från *Stockholms stads sida* (skoldirektören).

Frågan om inrättandet av en särskild skolbibliotekarietjänst eller en anordning som går ut på vidgat inräknande av skolbibliotekarietjänstgöringen i lärartjänstgöringen tas upp av *statskontoret*, som finner att beredningen ej tagit ställning till detta organisatoriska problem. Statskontoret anför följande.

Statskontoret finner det nödvändigt, att de organisatoriska förhållandena klar göres. Det är måhända rimligt med heltidsanställda bibliotekarier vid större skolenheter och det blir då fråga om införandet av ett nytt slag av tjänster vid skolorna. Vid mindre skolor torde detta dock knappast vara tänkbart. Här blir man tvungen att använda det andra sättet med inräkning av bibliotekstjänstgöringen i lärartjänstgöringen, varvid riktlinjer behövs för avvägningen av de olika slagen av tjänstgöring mot varandra.

Då lösningen av bibliotekariefrågan är av stor vikt för att upprustningen av biblioteken skall ge det önskade resultatet — vilket är en förutsättning för den

pedagogiska reformen — vill statskontoret framhålla nödvändigheten av att beredningens förslag kompletteras med en utredning om bibliotekariernas anställningsförhållanden och en beräkning av vad detta skulle kosta stat och kommun.

Även *skolöverstyrelsen* finner, att skolbibliotekariens tjänstgöringsförhållanden måste ändras för att man skall nå ett förverkligande av skolberedningens intentioner om bibliotekets pedagogiska utnyttjande. Överstyrelsen berör i detta sammanhang också beredningens kostnadsberäkning för detta ändamål samt frågan om skolbibliotekariernas utbildning.

Det pedagogiska arbete, bl. a. i form av rådgivning och handledning, som skolbibliotekarien i sin kontakt med såväl elever som lärare bör få ägna sig åt, är av väsentlig betydelse, då det gäller att ge eleverna en riktig studieteknik. Skolberedningen fastslår i Läroplaner för grundskola och fackskolor (s. 30): »Undervisningen i studieteknik skall också ge kunskaper om boken och dess användning, om bild och bildstudium, om bibliotekets utnyttjande samt förmåga att arbeta effektivt och rationellt med hemuppgifter och andra självständiga studier.»

Ett efter vissa grunder bestämt antal rådgivningstimmar borde därför få inräknas i skolbibliotekariernas tjänstgöring. Det bör tilläggas, att den föreslagna rådgivningen kommer att gälla studier i skolans böcker över huvud taget — i bokförråd, klassrum, facksalar och gemensamt bibliotek. Den kostnadsökning på 1 700 000—2 200 000 kr., som huvudbetänkandet räknar med för denna »skolbibliotekets pedagogiska funktion» (s. 876 f.), synes låg, om det uppställda målet skall nås: ett skolbibliotek, som är disponibelt under större delen av skoldagen med en bibliotekarie tillgänglig som handledare för de enskilda elever, som under viss lektion får sitt arbete förlagt dit. Även annan undervisning i studieteknik bör få inräknas i lärartjänstgöring. I stället för individuella beslut enligt nu gällande bestämmelser för nedsättning i undervisningsskyldigheten för pedagogiska biblioteksgöromål bör utfärdas generella bestämmelser för den ekvivalenttjänstgöring, som den ovan skisserade rådgivningsverksamheten innebär. I skolstadgan bör utfärdas instruktion för skolbibliotekarie/bibliotekslärare i analogi med instruktioner för skolläkare och skolsköterska.

Skolberedningen föreslår i Hjälpmedel i skolarbetet (s. 81), att frågan om skolbibliotekariernas utbildning bör utredas; detta önskemål, som framförts även i flera andra sammanhang, vill överstyrelsen starkt understryka.

Frågorna om *g r a n s k n i n g* av undervisningshjälpmedel och om läroboksnämndens ställning behandlas i ett förhållandevis stort antal yttranden. *TCO* och *Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening* tillstyrker beredningens förslag om en revision av instruktionen för läroboksnämnden och framhåller, att därvid även behovet av ett granskningsorgan, dess sammansättning och funktion bör behandlas. Möjligheterna att samordna granskningen av alla hjälpmedel bör då också prövas liksom, enligt federationens yttrande, möjligheten att anknyta granskningsorganen till de föreslagna hjälpmedelscentralerna. Önskemål om ett enda centralt granskningsorgan framförs också från *länsskolnämnden i Värmlands län*. Ifrån *länsskolnämnden i Norrbottens län* betonas, att en centralt samordnad ledning i fråga om läroboksurvalet är oundgängligen nödvändig. Även *Sveriges skoldirektörers förening* finner att någon form av läroboksgranskning

även i fortsättningen är önskvärd och understryker vidare, liksom vissa andra instanser, nödvändigheten av att läroboksnämnden ges ökade anslag och att dess arbete effektiviseras. Behovet av läroboksgranskning synes mera sällan sättas i fråga. *Länsskolnämnden i Jämtlands län* förordar dock ett avskaffande av läroboksnämnden och anser att ansvaret för att en lärobok fyller måttet bör läggas på producenten och kommunerna, närmast skolornas lärarkollegier. Också *Malmö* stad framför i sitt yttrande, att nämnden bör helt avskaffas och nya vägar sökas, som medger kommunerna större frihet att välja läroböcker; man skulle därvid kunna tänka sig tillskapandet av särskilda organ med konsultativa uppgifter till kommunernas ledning vid val av läroböcker. Dessa organ kunde förläggas i anslutning till rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel.

Skolöverstyrelsen understryker kraftigt den betydelse läroböckernas utformning och därmed läroboksnämndens verksamhet har för hela skolreformen. Ett nära samarbete mellan nämnden och överstyrelsen är synnerligen angeläget, framhåller överstyrelsen vidare; ett sådant samarbete pågår och kommer att intensifieras.

Landsorganisationen, som finner svagheter föreligga i det nuvarande granskningssystemet anser att beredningens förslag inte löser väsentliga frågor. Det hade varit önskvärt, att beredningen kunnat föreslå en fast och ändamålsenlig organisation för granskningsförfarande av läroböcker och pedagogiska hjälpmedel med nydaningsstimulerande inslag. Organisationen framför vidare ett förslag till stimulerande åtgärder.

LO är införstådd med att problemet är svårbemästrat. De förfaranden som tillämpats och är ställda i utsikt har mera kritisk karaktär än inspirerande och stimulerande. De tar främst sikte på att öva kritik av framställt material, även om det i denna kritik skulle ingå rådgivning i positiv mening. Om detta principiella system för granskning och rådgivning i fråga om produktion av läroböcker skall bibehållas, vill LO förorda, att detta kombineras med att skolöverstyrelsen erhåller möjligheter att prisbelöna eller lämna stipendier åt läroboksförfattare och framställare av pedagogiskt material i sådana fall, där man kan bedöma, att ett banbrytande eller på annat sätt erkännansvärt arbete nedlagts. De prissummor eller stipendier det här skulle bli frågan om bör vara av en sådan omfattning att de stimulerar till men också kan utgöra en ekonomisk gottgörelse för en god insats. Pris- och stipendiegivningen bör indelas i grupper på grundval av de skolstadier materialet är framställt för.

En utredning om inrättande av ett statligt skolboksförlag förordas av *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Närmast som komplement till övrig produktion förordar *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* en ökad statlig förlagsverksamhet.

Statens läroboksnämnd slutligen tvekar inte om behovet av fortsatt granskningsverksamhet. Härom och om nämndens hittillsvarande verksamhet anför nämnden i huvudsak följande.

Skolberedningen konstaterar i huvudbetänkandet, att en hög standard på undervisningshjälpmedlen även i fortsättningen måste upprätthållas genom nå-

gon form av granskning. Läroboksnämnden instämmer i detta krav. Vid sin granskning av läroböcker har nämnden funnit, att ett betydande antal av de till nämnden insända böckerna i ett eller annat hänseende i sitt ursprungliga skick icke varit lämpade för skolbruk. Under budgetåret 1960/61 underkändes således mer än 12 % av de till granskning insända läroböckerna och ett ungefär lika stort antal blev först efter vissa omarbetningar uppförda på läroboksförteckningen. Detta innebär att i runt tal var fjärde till granskning anmäld lärobok var behäftad med sådana brister, att den icke kunde uppföras på läroboksförteckningen. Nämnden finner dessa siffror starkt styrka behovet av en granskning. Tanken att ett avskaffande av läroboksgranskningen skulle medföra, att förlagen komme att genomföra en noggrannare granskning än vad nu är fallet, synes verklighetsfrämmande. Förlagen är givetvis synnerligen angelägna att en till granskning anmäld bok skall bli uppförd på läroboksförteckningen och detta framtingar en förlagsgranskning, som i varje fall icke torde utökas för den händelse den statliga granskningen skulle upphöra.

Nämnden erinrar vidare om att den genom tidigare anslagsäskanden som icke bifallits sökt få till stånd en ny läroboksförteckning och viss konferensverksamhet.

Läroboksnämnden finner det vidare synnerligen angeläget, att frågan om granskning av samtliga undervisningshjälpmedel snarast möjligt blir föremål för en förutsättningslös utredning. Härvid bör bl. a. undersökas formen för och syftet med granskningen samt granskningsorganets eller granskningsorganens ställning. Innan en sådan utredning lett till resultat måste emellertid enligt nämndens mening granskningen fortsätta i sin nuvarande form. I nämndens instruktion bör i avvaktan på utredningens resultat för närvarande endast göras av det nu aktuella läget föranledda justeringar. Inte minst under de närmaste åren, då läroböcker för den nya skolan kommer att produceras i betydande antal, har granskningen en viktig uppgift att fylla. På de sakkunniga som skall biträda läroboksnämnden vid granskningen av dessa läroböcker, måste ställas kravet att de är väl förtrogna med den nya skolans läroplan och mål. För att säkerställa tillgången på sådan sakkunskap kommer ett omfattande samarbete mellan skolöverstyrelsen och läroboksnämnden att ske. En konferensverksamhet mellan företrädare för dessa organ samt nämndens sakkunniga bör inom en snar framtid få inledas. Detta samarbete kommer enligt nämndens mening givetvis att öka nämndens möjligheter att uppfylla de krav, som under övergångstiden kommer att ställas på densamma. Ytterligare åtgärder erfordras emellertid för att nämnden tillfredsställande skall kunna lösa sin uppgift. I annat sammanhang framlägger nämnden förslag om ökade medelsanvisningar i syfte att kunna dels utge en ny läroboksförteckning, dels förbättra tillgången på kvalificerade sakkunniga genom ökade medel till ersättningar, dels i större utsträckning än hittills låta en lärobok bli föremål för granskning av mer än en sakkunnig, dels göra en viss utvidgning av nämndens kansli.

I samband med granskningsfrågan uttalar företrädare för näringslivet — Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges Industriförbund, Svenska bankföreningen, Handelsn arbetsgivareorganisation och Sveriges försäkringsbolags riks-

förbund — bestämda önskemål om att få medverka vid granskning av hjälpmedel, som mer direkt berör förhållanden inom näringslivet.

Beredningen föreslår som redan nämnts inrättande av vissa hjälpmedelscentraler för bl. a. distribution, information och rådgivning beträffande hjälpmedel i skolarbetet. I fråga om nödvändigheten av särskilda åtgärder av detta slag är remissinstanserna ense med beredningen.

Beträffande organisationen av de föreslagna centralerna på länsplanet möter beredningens förslag dock på en punkt från vissa håll bestämt motstånd. Sålunda finner *länskolnämnderna i Kristianstads län, Göteborgs och Bohus län* samt *Skaraborgs län* ävensom *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* att länscentralerna inte böra göras fristående utan inordnas under länskolnämnderna. Även *länskolnämnden i Örebro län* motsätter sig skapandet av ytterligare ett fristående regionalt organ på skolans område.

Ifrån *Malmö* stad finner man det anmärkningsvärt, att beredningen ej ansett det möjligt att föreslå inrättandet av en rikscentral i de södra delarna av landet, och *länskolnämnden i Malmöhus län* anser, att det bör övervägas om inte en rikscentral borde placeras i Malmö. Enligt *Umeå* stad bör övre Norrland med hänsyn till avstånden få en rikscentral för undervisningshjälpmedel, vilket kan ordnas genom att länscentralen i Umeå ges karaktär av rikscentral. *Sveriges skoldirektörsförening* och *Slöjdlärares riksförening* föreslår likaledes att antalet rikscentraler utökas så att landets norra och södra delar bättre tillgodoses. Från *Stockholms* stads sida föreslås att skoldirektionens central för audiovisuella hjälpmedel ges funktionen som länscentral med statsbidrag motsvarande staten eljest åvilande utgifter för en länscentral av den omfattning som skolväsendet i Stockholm kräver.

Skolöverstyrelsen ansluter sig i princip till skolberedningens förslag om hjälpmedelscentraler men föreslår vissa inte obetydliga förändringar i det framlagda programmet. Överstyrelsen siktar, främst i fråga om organisationen på riksplanet, till en större koncentration och ett effektivare utnyttjande av de beräknade medelsresurserna. Överstyrelsens förslag om riksorgan innebär i korthet följande. Endast en rikscentral inrättas. Utöver av beredningen skisserade arbetsuppgifter bör till denna hänföras även handläggning av standardiseringsärenden. Rikscentralen förlägges till Stockholm och avses betjäna även Stockholms stad och Stockholms län. Det förutsättes få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om dess administrativa anknytning; såväl lärarhögskolan i Stockholm som skolöverstyrelsen kan övervägas i denna anknytningsfråga, som överstyrelsen senare avser att återkomma till. Rikscentralen bör åtminstone i sina huvuddrag organiseras under budgetåret 1962/63. Den föreslagna styrelsen bör, för såväl rikscentralen som länscentralerna, utbytas mot en rådgivande nämnd. Kostnaderna för en enligt överstyrelsens förslag förstärkt rikscentral i Stockholm anges av överstyrelsen på följande sätt, varvid förutsättes att hyreskostnaderna bestriks från fastighetsfonden.

Föreståndaren (antagen placering löneklass 27)	34 944	
Tre assistenter (antagen placering löneklass 22)	80 964	
Tre kontorsbiträden (antagen placering löneklass 5)	33 660	149 568
Expenser	20 000	
Rådgivande nämnden	3 000	
Hjälpmedelsförteckningar, experter m. m.	80 000	
Utställningar	10 000	113 000
	<hr/>	
	Summa kr.	262 568

Utrustning, inklusive kostnader för förvaringsskåp för undervisnings- hjälpmedel (engångsanslag)	30 000
	<hr/>
	Summa summarum kr. 292 568

Länscentralerna föreslås av överstyrelsen bli indelade i två grupper. Länscentralerna i Göteborg, Umeå och Malmö (grupp I) avses få en avsevärt förstärkt organisation, särskilt i vad avser den expeditionella sidan. Övriga 20 länscentraler hänföres till grupp II. Utbyggnaden av länscentralorganisationen föreslås, såsom också skolberedningen förutsätter, bli utbyggd i etapper, lämpligen i takt med grundskolans genomförande och efter initiativ av respektive länskolnämnd. De tre centralerna i grupp I och ytterligare några länscentraler bör enligt överstyrelsens mening inrättas under 1963/64. Uppbyggnadsperioden torde, anför överstyrelsen vidare, få utsträckas utöver de tre år, som beredningen föreslagit, men överstyrelsen finner det angeläget, att hjälpmedelscentralerna byggs upp så snabbt som möjligt. Om länscentralernas organisatoriska ställning m. m. anför överstyrelsen följande.

Enligt skolberedningens förslag skall länscentralföreståndarna förordnas av skolöverstyrelsen efter förslag av länskolnämnderna; överstyrelsen finner denna anordning motiverad. Förhållandet blir visserligen ej detsamma som beträffande fortbildningskonsulenterna, som för närvarande förordnas av länskolnämnderna och avlönas från ett speciellt anslag; däremot är parallellen med de regionala skolpsykologernas nuvarande ställning visavi skolöverstyrelsen och länskolnämnderna värd att uppmärksammas. Anknytningen till länskolnämnderna bör under alla förhållanden göras så stark som möjligt och alla möjligheter till samordning med den regionala skolmyndighetens organ beträffande skrivhjälp, lokaler o. d. tillvaratagas. De större länscentralerna bör i den mån så är möjligt anknytas till lärarhögskolor och vetenskapliga institutioner, vilket ej bör utesluta, att vederbörande länskolnämnd har nära kontakt med verksamheten. Anmärkas bör, att de föreslagna AV-assistenternas ställning i förhållande till länscentralerna ej helt klarlagts; ett mycket nära samarbete får här förutsättas.

Vid sina kostnadsberäkningar för länscentralerna finner överstyrelsen en ökning av engångsanslaget till utrustning ofrånkomlig, i synnerhet när det gäller de större länscentralerna. Omfattningen av denna ökning liksom av det årliga anslaget till kontinuerlig anskaffning av undervisningshjälpmedel för demonstrationsbruk m. m. blir, framhåller överstyrelsen, beroende av hur producenterna av hjälpmedel kommer att förhålla sig till hjälpmedelscentralernas utställningar, framför allt till dylika av permanent natur. Kommer förlagen att deponera

saluförda artiklar hos hjälpmedelscentralerna, innebär detta ur anslagssynpunkt en avsevärd lättnad; i annat fall krävs väsentligt högre anslag, än beredningen förutsatt och än nedanstående kalkyl anger. Ett samarbete närliggande länscentraler emellan i syfte att åstadkomma en differentiering av uppgifterna kan i viss mån bidra till att begränsa kostnaderna. I följande kostnadskalkyl förut-sättes att hyreskostnaderna bestrides från fastighetsfonden.

Kostnadsberäkning för en länscentral

	grupp I	grupp II
Föreståndare	10 000	7 000
Skrivhjälp	4 000	2 000
Expenser	3 000	1 000
Rådgivande nämnd	2 000	1 000
Utställningar	3 000	1 500
Utrustning (engångsanslag)	10 000	5 000
	22 000	12 500

Kostnader för samtliga länscentraler

Grupp I, 3 länscentraler	66 000
Grupp II, 20 länscentraler	250 000
	316 000
Utrustning (engångsanslag)	
Grupp I, 3 länscentraler	30 000
Grupp II, 20 länscentraler	100 000
	130 000

Sammanlagda kostnader för riks- och länscentraler

Rikscentral	262 568
Länscentralerna	316 000
	Kr. 578 568
Utrustning (engångsanslag)	
Rikscentral	30 000
Länscentralerna	130 000
	Kr. 160 000

I direkt anslutning till det nu redovisade förslaget upptar *skolöverstyrelsen* i remissutlåtandet såsom anslagsäskande för nästa budgetår den angivna kostnaden för en rikscentral för pedagogiska hjälpmedel. Överstyrelsen föreslår för ändamålet ett särskilt förslagsanslag med rubriken Driftkostnader vid pedagogiska hjälpmedelscentraler, varunder överstyrelsen avser att senare år skall tillkomma medel också för länscentraler. Överstyrelsen berör i remissutlåtandet även andra anslagsmässiga konsekvenser av sina ställningstaganden till frågorna om pedagogiska hjälpmedel.

I anslutning till de av skolberedningen såväl i kapitlet om undervisningshjälpmedel som i kapitlet om betygsättning behandlade frågorna om standardprov, diagnostiska prov m.m. föreslår skolöverstyrelsen sålunda, efter samråd med

styrelsen för lärarhögskolorna, en viss förstärkning av personalresurserna vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogisk-psykologiska institution. Överstyrelsen framhåller, att arbetet med konstruktion av standardprov redan nu fått en sådan omfattning, att institutionen inte kan fullgöra ens pågående uppdrag utan en personalförstärkning. Den föreslagna förstärkningen — en psykolog i Ao 25, en psykolog i Ao 21 och en assistent i Ao 15 — motsvarar den hittillsvarande personalåtgången för provkonstruktionsarbetet. De tekniska kostnaderna för dessa prov, främst trycknings- och distributionskostnader, bör enligt överstyrelsen bestridas med kommunala medel via överstyrelsens förlagsverksamhet. Anslagstekniskt upptas förslaget om personalförstärkning under rubriken Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet i det följande avsnittet om anslagsfrågor för budgetåret 1962/63.

Vidare föreslår överstyrelsen, såsom närmare kommer att redovisas vid behandlingen av anslaget Skolöverstyrelsen: Avlöningar en anslagsökning med 50 000 kr. för förstärkning av överstyrelsens verksamhet med granskning av audiovisuella hjälpmedel. I fråga om den granskningsverksamhet som hänför sig till läroboksnämnden har, såsom i det föregående framgått av nämndens remissyttrande och som ytterligare kommer att redovisas vid behandlingen av dess anslag för nästa budgetår, vissa förstärkta medelsresurser begärts från nämndens sida, avseende dels innevarande budgetår, dels budgetåret 1962/63.

De i det föregående (s. 376 f. p. 1—3 och 6) redovisade förslagen från skolberedningens sida om medelsanvisningar till produktion av vissa läroböcker, till filmproduktion, till utarbetande av studie- och arbetsuppgifter, instruktionskort m. m., och till försök med viss apparatur har i vad avser närmast följande budgetår med endast en mindre justering i medelsberäkningen upptagits bland skolöverstyrelsens anslagsäskanden. Dessa hänföres i det följande till det nyssnämnda anslaget till pedagogiskt utvecklingsarbete.

I sitt remissutlåtande över skolberedningens betänkanden har skolöverstyrelsen vidare i olika sammanhang hänvisat till en av överstyrelsen i skrivelse den 20 oktober 1961 gjord framställning om anslag på tilläggsstat för innevarande budgetår. Denna framställning avser dels sådana anslagsändamål som närmast är att hänföra till de i förevarande avsnitt behandlade frågorna om undervisningshjälpmedel, dels medelsanvisning till informationsverksamhet, dels också medelsanvisning till vissa lärarutbildningskurser m. m. I vad framställningen avser information kommer den att beröras närmare under närmast följande avsnitt och i vad den rör lärarutbildningskurser m. m. i ett senare avsnitt rörande skolans befattningshavare. Det torde emellertid vara lämpligt att här i ett sammanhang översiktligt redovisa samtliga de medelsanvisningar på tilläggsstat som överstyrelsens framställning avser. Härvid redovisas äskandena med beaktande av den justering av beloppet, avseende de berörda lärarutbildningskurserna, som överstyrelsen sedermera vidtagit i anslutning till remissutlåtandet.

I sin framställning erinrar överstyrelsen inledningsvis om att i skolberedningens huvudbetänkande och i betänkandet Hjälpmedel i skolarbetet förutsät-

tes, att på skolöverstyrelsen skall ankomma att vidtaga förberedelser för genomförandet av de där framlagda förslagen. Överstyrelsen anmäler att, därest beslut kommer att fattas i anslutning till beredningens förslag, nämnda förberedelsearbeten måste i viss utsträckning påbörjas redan innevarande budgetår för att avsedda resultat skall kunna vinnas. De medel, som enligt skolberedningens betänkanden beräknats för ifrågakvarande åtgärder, måste sålunda delvis anvisas på tilläggsstat för innevarande budgetår. Överstyrelsen framhåller, att någon svårighet att vid åtgärdernas planläggning och genomförande beakta de ändringar, som kan bli en följd av remissbehandlingen icke föreligger. Av framställningen framgår vidare, att överstyrelsen från reservationsanslaget Försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet för innevarande budgetår kan till en mindre del täcka kostnader för erforderliga förberedelsearbeten. Härutöver skulle emellertid enligt skolöverstyrelsens beräkningar för innevarande budgetår erfordras anslag på tilläggsstat med sammanlagt i avrundat tal 720 000 kr. Beloppet fördelar sig på följande ändamål:

1. Sakkunniga för utarbetande av förslag till metodiska anvisningar, 206 500 kr.
2. Utredningar i planeringsfrågor, avseende skolskjutsar och lokaler, 40 000 kr.
3. Sakkunniga för påbörjande i mindre omfattning av produktion av pedagogiska hjälpmedel, 100 000 kr.
4. Utprövning av vissa standardprov för årskurs 8, 55 000 kr.
5. Åtgärder för information om skolreformen, 228 000 kr.
6. Vissa lärarutbildningskurser m. m., 90 000 kr.

Slutligen bör här redovisas att kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* i sitt remissyttrande över skolberedningens betänkanden anmäler, att högskolans pedagogisk-psykologiska institution är beredd att göra vissa insatser på hjälpmedelsområdet. Såsom bilaga till yttrandet har sålunda fogats en särskild promemoria av professor Torsten Husén med förslag om ett projekt för utarbetande av vissa svårighetsgraderade och samtidigt självkontrollerande hjälpmedel som stöd för en individualiserande undervisning på högstadiet. Ur promemorian kan här i korthet lämnas följande uppgifter.

Framställningen av här avsedda hjälpmedel är en arbetsuppgift, som tarvar samverkan mellan flera erfarna lärare, kursplaneexperter, provkonstruktörer och pedagogiska forskare. Det är alltså fråga om en uppgift som endast kan lösas centralt och därigenom komma skolväsendet i dess helhet till godo. Lärarhögskolans pedagogisk-psykologiska institution, vilken sedan ett par år ägnat hjälpmedelsfrågan preliminära undersökningar, är beredd att i fortsättningen sätta in betydligt större personella och andra resurser i detta arbete. Institutionen kan numera ställa sin basorganisation till förfogande för ett nytt projekt, som ligger vid sidan av den mera långsiktiga forskningen och tar sikte på skolväsendets omedelbara behov.

Syftet med ett projekt rörande svårighetsgraderade och självinstruerande hjälpmedel är tvåfaldigt, nämligen att dels tillgodose den obligatoriska skolans högstadium med sådana hjälpmedel, dels genom vissa experiment skaffa sådana erfarenheter av dessa hjälpmedels lämpliga infogande i undervisningen att erforderliga metodiska anvisningar kan utarbetas.

I projektet avses flera ämnesområden bearbetas i administrativ samordning, liksom vid tidigare gjorda kursplaneundersökningar. Diskussionen om differentieringen synes ge vid handen att färdighetsämnen i främsta rummet bör förses med hjälpmedel. Sålunda skulle man enligt de preliminära planerna främst inrikta sig på matematik, modersmålet och engelska (eventuellt tyska eller franska). Enligt en uppgjord tidsplan för projektets genomförande skulle de avsedda hjälpmedlen kunna ställas till hela det obligatoriska högstadiets förfogande från och med läsåret 1964/65. Projektet är till hela sin uppläggning starkt målinriktat och ett uttryck för att låta forskningen tillgodose de mest påträngande och näraliggande problemen. Arbetet kan dock också komma att ge tillfälle till mindre starkt målinriktad forskning, som avser att bl. a. belysa hur inlärningsprocessen i klassrummet fungerar och därmed bidra till att överbrygga den klyfta mellan pedagogisk-psykologisk grundforskning och praktiskt skolarbete som ofta föreligger.

Utöver de resurser, som institutionen kan ställa till förfogande i fråga om personal och materiel, beräknas för projektets genomförande under en treårsperiod ett belopp av 124 000 kr. per år, vilket belopp innefattar kostnader för ersättning till tre högstadielärare (en för vart och ett av de föreslagna ämnena), arvoden till experter, löner för tillfällig biträdespersonal, resekostnader, traktementen, stencilering, tryckning av blanketter m. m.

Fortsatt utveckling av skolans arbete. Information om skolreformen

(SB kapitel 45 och 44)

Skolberedningen

Om grundskolans målsättning och den fortsatta försöksverksamheten framhåller skolberedningen inledningsvis, att det nu blir en angelägen uppgift att skapa förutsättningarna för den inre förnyelse som måste ligga inom ramen för skolreformen och ske inom tidsfristen för denna.

I och med att den generella övergången till grundskolesystemet inledes läsåret 1962/63 skall den nu pågående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola upphöra. En verksamhet av detta slag, vilken i hög grad haft organisatorisk karaktär, torde inte längre erfordras, i varje fall inte under avsevärd tid. Där emot är det nödvändigt, att man genom fortsatta experiment verkar för att skolans utveckling sker i takt med samhällets och helst så att den främjar samhällsutvecklingen. Arbetsuppgifterna och problemen har i de flesta fall stor angelägenhetsgrad och då samtidigt resurserna är begränsade är det nödvändigt, att försöksverksamhet och forskning åtminstone till en början inriktas på näraliggande problem.

Många av problemen bör, uttalar beredningen, lösas i samverkan mellan psykologisk-pedagogisk forskning och experiment ute på fältet. Då det gäller regelrätta experiment har forskningen i främsta rummet att anlita de särskilda försökskolorna, men i vissa fall torde försök med fördel kunna läggas ut på för

skolutvecklingen speciellt intresserade och lämpade kommuner. Försök bör vidare i erforderlig omfattning förläggas även till andra skolformer än grundskolan.

Det är vidare angeläget, att det experimentella framstegsarbete, som igångsättes och bedrivs lokalt, där det förekommer får sådana resurser, att resultaten kan bearbetas och publiceras. Det är likaså angeläget, att alla som är ansvariga för den svenska skolan och dess utveckling bidrar till att skapa en positiv försöksmiljö. De vunna resultaten bör också snabbt förmedlas till lärarna på olika sätt, med fördel genom systemet med studieplaner. Det bör åligga skolöverstyrelsen att stimulera enskilda författare eller grupper av lärare att utarbeta studieplaner, t. ex. under kurs- och konferensdagar. Ansvar för en studieplan bör dock alltid stanna hos den enskilde författaren.

Här fäster beredningen också uppmärksamheten på att — parallellt med fortsatta försök m. m. jämte analys av resultaten från dessa — en revision av läroplanen bör ägnas fortlöpande uppmärksamhet. Här ger bl. a. de under senare år företagna kursplaneundersökningarna betydande erfarenheter av värde för ett fortsatt läroplansarbete.

De för den fortsatta forsknings- och experimentverksamheten ansvariga bör nu förutsättningslöst tänka igenom den kommande verksamheten med särskild uppmärksamhet på dels att avgränsa uppgifterna, dels hur resultaten snabbare och i större omfattning skall komma lärarutbildning och -fortbildning till godo.

Ledningen av försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m. uppdrogs redan vid dess början åt skolöverstyrelsen, som under försöksåren haft och fortfarande har en för ändamålet upprättad arbetsenhet. Det har ibland ifrågasatts huruvida ledningen av den fortsatta försöksverksamheten bör ligga hos skolöverstyrelsen eller inte. Skolberedningen diskuterar och anger skälen för och emot nuvarande anordning (SB s. 771 f.) och finner det därvid naturligt, att den som har hand om den löpande verksamheten bäst bör ha möjlighet att främja utvecklingen. Skolberedningen finner sålunda utan tvekan, att ledningen av försöksverksamheten även framdeles bör ligga hos skolöverstyrelsen.

Arbetsuppgifterna i fråga om pedagogisk-psykologisk forskning liksom i fråga om empirisk försöksverksamhet är mångskiftande och beredningen visar genom nedanstående översikt hur ansvaret för dessa bör kunna vara fördelat:

- A. Grundforskning på det psykologisk-pedagogiska området är naturligen en uppgift för universitetens motsvarande institutioner.
- B. Målforskning torde — förutom i viss omfattning vid universiteten — i främsta rummet böra bedrivas vid lärarhögskolornas pedagogisk-psykologiska institutioner samt därjämte vid statliga försöksskolor.
- C. Nedan angivna uppgifter synes böra ankomma på lämplig arbetsenhet inom skolöverstyrelsen, nämligen
 1. att så långt möjligt följa inom landet pågående forskning samt att ta de initiativ till koordinering av denna som är önskvärda och möjliga,

2. att leda målforskning vid statliga försöksskolor, särskild försöksverksamhet och eventuella försök utlagda i särskilda försökskommuner,
3. att lämna hjälp till andra arbetsenheter inom överstyrelsen i fråga om fri försöksverksamhet samt
4. att inom verket liksom till lärarutbildningen förmedla in- och utländska erfarenheter och resultat.

Ansvar för skolreformen och det allmänna genomförandet av grundskolan med dess målsättning i fråga om det inre arbetet bör vila på skolöverstyrelsen i dess helhet. Varje arbetsenhet inom verket måste ta del av huvudansvaret för en stor del av hittillsvarande försöksverksamhet. Det gäller närmast i trängre mening pedagogiska och ämnesmetodiska försök och liknande. Åtskilliga av de arbetsuppgifter som redovisats i det föregående torde emellertid enligt beredningens mening bära föras till *en* arbetsenhet inom verket med uppgift att svara för experiment och försök. Närmast avses då arbetsuppgifter under punkt C i den nyss återgivna förteckningen.

Då försöksverksamheten med nioårig enhetsskola nu utmynnar i en allmän övergång till obligatorisk nioårig skola, talar åtskilliga skäl för att skolöverstyrelsens försöksavdelning bör avvecklas, vilket skolberedningen synes utgå ifrån. I anslutning härtill föreslår beredningen, att den sista av de årliga rapporter som den nuvarande försöksavdelningen har att avge till Kungl. Maj:t lämnas före den 1 november 1961. Samtidigt med att den nuvarande försöksavdelningen avvecklas eller omändras bör den till försöksavdelningen knutna lekmannanämndens verksamhet upphöra. Den viktiga funktion nämnden fyllt under försöksperioden som förmedlare av ömsesidig information mellan den centrala skolledningen och allmänna opinionen torde fortsättningsvis bära fullgöras i andra former.

I och med den allmänna övergången till obligatorisk nioårig skola och därmed sammanhängande organisatoriska förändringar inom skolväsendet blir en omprövning av vissa delar av den nuvarande arbetsfördelningen inom skolöverstyrelsen nödvändig. Skolberedningen föreslår, att en sådan översyn kommer till stånd, om möjligt före den 1 juli 1962. Därvid bör samtidigt övervägas, om en särskild arbetsenhet inom verket för ledande av det fortsatta utvecklingsarbetet erfordras och hur den i så fall på ett ändamålsenligt sätt skall infogas i verkets organisation i övrigt. Det torde vara lämpligt att vid nämnda översyn samtidigt och i huvudsaklig överensstämmelse med de principiella riktlinjer för den fortsatta försöksverksamheten som beredningen ovan angivit till behandling uppta det väsentligaste i de skisserade arbetsuppgifterna samt hur de skall samordnas med, respektive avgränsas från verksamheten inom skolöverstyrelsen i övrigt.

Vidare föreslår beredningen att, samtidigt som den nuvarande försöksavdelningen avvecklas, dess psykologiska sektion omändras till en egen arbetsenhet, en skolpsykologisk rotel. Om de skolpsykologiska frågorna och deras behandling i skolöverstyrelsen framhåller beredningen, att det är mindre de vetenskapligt pedagogiska och mer de i egentlig mening skolpsykologiska frågorna som bör ägnas uppmärksamhet och intresse.

Beredningen har även diskuterat möjligheten att i ökad omfattning tillföra verket direkterfarenheter från områden av betydelse för verkets arbete utöver dem som tillföres genom vissa förordade avdelningar i anslutning till de föreslagna hjälpmedelscentralerna samt erinrar i detta sammanhang om de olika kontakter verket redan knutit t. ex. i fråga om fortbildningsfrågor. Det torde nu böra övervägas, säger beredningen, om inte till överstyrelsen kunde knytas jämväl en rådgivande nämnd med ledamöter tillsatta förslagsvis på treårsförordnande. Ledamöterna skulle utses bland aktivt verksamma forskare främst inom pedagogik, psykologi och sociologi men även företrädare för övrig samhällsvetenskaplig forskning kunde komma i fråga. Vidare bör i en sådan rådgivande nämnd självfallet ingå framstående aktiva skolmän med stort intresse för och god överblick över utvecklingsarbete på skolans område.

Åtskilliga av de punkter i utvecklingsarbetet som beredningen uppehållit sig vid kommer att tid efter annan kräva tillgång på experter av olika slag. Sådana för utvecklingen av skolans arbete väsentliga uppgifter kommer att aktualiseras med jämna mellanrum, och de måste få utan dröjsmål igångsättas och slutföras just då det med hänsyn till arbetets art m. m. blir mest lämpligt. Beredningen föreslår, att till skolöverstyrelsens förfogande för här nämnda slag av arbetsuppgifter ställes ett årligt belopp av tills vidare 200 000 kronor, vilket lämpligen bör tillföras skolöverstyrelsens expertanslag.

När nu skolreformen efter en lång utrednings- och försöksperiod står inför sitt slutliga förverkligande och skall genomföras över hela landet, skärpes påtagligt behovet av en allsidig upplysningsverksamhet. Inte minst mot bakgrunden av vissa tidigare negativa erfarenheter framstår det, framhåller beredningen, som nödvändigt med en planmässig information som ett led i själva genomförandet av skolreformen. En allmänt spridd vetskap om vad som beslutats, kännedom om beslutens innebörd, förutsättningar och syften kan — oavsett de sakliga meningsskiljaktigheter som alltid kan föreligga och som bör komma till uttryck — i första hand på ett verksamt sätt bidra till att den allmänna debatten rensas från missförstånd och att därav föranledda onödiga irritationer undvikas. Det är en mängd fakta och principer som måste meddelas (SB s. 760 ff.) inte bara skolfolk och kommunalmän utan även en större allmänhet. Det bör också erinras om att informationsbehovet kommer att sträcka sig utöver grundskolan och de skolformer denna kommer att ersätta, eftersom grundskolans utformning i vissa hänseenden också kommer att inverka på gymnasiet och yrkesskolan.

Av stor betydelse när det gäller informationsfrågorna är att införandet av grundskola och i samband därmed avvecklingen av äldre skolformer kommer att ske vid skilda tidpunkter i olika kommuner. Av bl. a. detta skäl är det naturligt, att en stor del av ansvaret för att erforderlig information ges får åvila skolstyrelserna. I denna mer lokalt eller regionalt betonade verksamhet bör länskolnämnderna kunna fylla en betydande uppgift.

Under försöksperioden har från olika håll framhållits, att den information som ges skall vara saklig och objektiv, fri från partipolitisk och skolpolitisk färgning. Ett sådant krav innebär emellertid inte, att upplysningsverksamheten ens i den del den riktar sig till vidare kretsar bör inskränkas till att ge endast vissa isolerade data.

Dessa synpunkter är av särskild betydelse i fråga om den mera ingående upplysning och penetration som bör beredas lärarna. Eftersom en reform kan fullt ut genomföras endast av dem som känner dess syften och arbetar i överensstämmelse härmed, är det av grundläggande betydelse att lärarnas stora flertal får förståelse för skolreformens bärande idéer och en däremot svarande inställning till grundskolans målsättning och till sitt eget arbete i den nya skolsituationen. Den omställning, som ett förverkligande av den nya skolan innebär för många lärare, skulle i hög grad underlättas om dessa vore fullt informerade om skälen till att en omställning behövs. En ingående, konkret och saklig information om grundskolans målsättning blir sålunda en av huvuduppgifterna för den närmaste framtiden.

I fråga om informationsarbetets genomförande framför skolberedningen vissa allmänna synpunkter, men anför att (SB s. 763) beredningen inte ansett sig böra presentera någon plan för verksamheten. Huvudansvaret för denna verksamhet bör naturligen åvila skolöverstyrelsen. Även en mängd andra instanser än skolstyrelser och länskolnämnder måste givetvis samverka med skolöverstyrelsen.

Den intensifierade informationsverksamheten kräver vissa ökade ekonomiska resurser utöver dem som redan finns. Skolberedningen beräknar överslagsvis att för här avsedd informationsverksamhet krävs i första hand en extra medelsanvisning, utöver nuvarande, på sammanlagt omkring 700 000 kr. under en tvåårsperiod. Kostnaden, som lämpligen torde böra fördelas med en större del på budgetåret 1962/63 och en mindre del på 1963/64, inkluderar bl. a. kostnader för framställning av informationsmaterial, en viss ökning av arbetskraften inom skolöverstyrelsen för informationsarbetet och medel för informationsverksamhet via länskolnämnderna. Det kan vidare böra övervägas att ställa någon del av det angivna beloppet till förfogande redan tidigare genom anslag på tilläggsstat för budgetåret 1961/62. För en efter budgetåret 1963/64 fortsatt och under hela genomförandeperioden pågående informationsverksamhet, främst via länskolnämnderna, beräknar beredningen vidare en ökning av nuvarande årliga anslags-tilldelning med uppskattningsvis 200 000 kr.

Yttranden

Inledningsvis bör här erinras om att vissa remissinstanser, såsom närmare redovisats i tidigare sammanhang, i samband med frågan om den föreslagna utformningen av högstadiet förordar en fortsatt försöksperiod. I yttrandena överlag — inte minst i sådana där man trots en viss uttalad osäkerhet i fråga om den

praktiska genomförbarheten hos beredningens högstadiekonstruktion ger sin anslutning till förslaget — är det mycket vanligt, att man särskilt understryker beredningens uttalanden om att skolans utformning inte bör betraktas såsom en gång för alla fastslagen liksom dess uttalanden om en fortlöpande omprövning av läroplanen och om fortsatt forskning och försöksverksamhet. Den förnyelse av skolans inre arbete, som enligt beredningen måste ske inom ramen för skolreformen och inom tidsschemat för denna, betonas också tämligen allmänt i anslutning till förslagen om grundskolans utformning; inte minst poängteras att statsmakterna måste ställa erforderliga resurser härför till förfogande.

Som exempel kan i detta sammanhang tas *Statstjänstemännens riksförbunds* uttalande om »vikten av att framtidens skola blir en dynamisk skola så att den omstöpning av det obligatoriska skolväsendet i vårt land, som på grundval av skolberedningens förslag nu skall genomföras, blir en fortlöpande skolreform, som tar lärdom av forskning och erfarenheter och smidigt anpassas efter individernas, samhällets och kulturens krav».

Direkta synpunkter på de av beredningen i förevarande kapitel skisserade riktlinjerna för fortsatt utvecklingsarbete m. m. förekommer endast i enstaka yttranden. *Skolöverstyrelsen*, som vill starkare än skolberedningen fästa uppmärksamheten vid förskjutningen från försöksverksamhet till utvecklingsarbete, anför i detta sammanhang bl. a. följande.

De organisatoriska problemen kommer för grundskolans del att lösas för avsevärd tid framåt genom det väntade beslutet vid 1962 års riksdag. Även om den fortskridande skolreformen också måste få innefatta förändringar i organisatoriskt avseende, kan därför förbättringssträvandena på grundskolans stadium till allra största delen inriktas på det inre arbetet.

Den jämsides med enhetsskoleförsöket bedrivna försöksverksamheten vid högre skolor har numera vunnit en sådan fasthet, att — därest tillräckliga ekonomiska och personella resurser står till buds — man kan under en följd av år samla en stor del av insatserna till den pedagogiska och undervisningsmetodiska utvecklingen på skolstadier ovanför grundskolan. Här tillkommer enligt skolberedningens förslag även fackskolor. Under sådana omständigheter framträder starkare draget av utveckling innanför en given organisatorisk ram. Försöken blir endast medel i strävan att förbättra skolarbetet. Skolöverstyrelsen vill starkare än skolberedningen fästa uppmärksamheten vid denna förskjutning från försöksverksamhet till utvecklingsarbete. Skolöverstyrelsen vill betona, att ett utvecklingsarbete vore behövligt, även om ej ett delvis nytt mål för skolans verksamhet uppställts och ej samhället förändrades så snabbt. Men behovet accentueras givetvis av dessa av skolberedningen anförda förhållanden, och det blir tvingande, därför att skolans inre förnyelse är en integrerande del av den föreslagna skolreformen, som alltså skulle förfuskas, om den inre förnyelsen uteblev.

Skolberedningen konstaterar, att »en ny metodik i undervisningen förutsätter ett långvarigt framstegsarbete, grundat på omfattande försök». Överstyrelsen kan bekräfta, att detta är ett riktigt konstaterande, och vill — på grund av lång erfarenhet — tillägga, dels att planering och ledning av även enkla pedagogiska experiment kan vara mycket tidskrävande och administrativt besvärliga, dels att framställningen av metodiska anvisningar och annat material för förbättring

av skolarbetet är långt mera komplicerat och kostnadskrävande än som i allmänhet antages. Det framstegs- eller utvecklingsarbete, som här är i fråga, skall följaktligen beräknas bli långvarigt och kostsamt. Skolöverstyrelsen har redan igångsatt planering av produktion av de för den inre förnyelsen erforderliga pedagogiska hjälpmedlen. De av skolberedningen särskilt omnämnda studieplanerna bör där inta en framskjuten plats, enär de synes vara väl ägnade att befordra ett pedagogiskt framstegsarbete; skolöverstyrelsen vill emellertid också framhålla, att även andra åtgärder i samma syfte är angelägna.

Statens råd för samhällsforskning, som uttalar sin tillfredsställelse över skolberedningens allmänna hållning till den pedagogisk-psykologiska forskningens roll i samband med den fortsatta utvecklingen av skolans arbete, framhåller att åtskilliga av de problem som uppräknats av beredningen för sin lösning kräver stora insatser i form av kvalificerad forskning. Rådet delar i allt väsentligt beredningens uppfattning om hur arbetsuppgifterna i fråga om pedagogisk-psykologisk forskning bör kunna fördelas på de institutioner som finns i landet, vid universiteten, vid lärarhögskolorna och inom skolöverstyrelsen. Rådet understryker mycket starkt vikten av att skolväsendet förses med egna medel av inte alltför blygsam omfattning för bedrivandet av pedagogisk forskning och experimentverksamhet. Det bör övervägas om vissa medelsresurser därvid skall ställas till förfogande av den föreslagna, till skolöverstyrelsen knutna rådgivande nämndens förfogande. Forskningsrådets egna medel måste i första hand användas för att stödja forskning av generellt intresse inom ämnesområdena psykologi och pedagogik. Med nuvarande och för den närmaste framtiden väntade medelstillgångar synes detta enligt rådets mening innebära att den forskning som är inriktad på speciella förhållanden och näraliggande problem inte kan påräkna stöd i tillräcklig grad.

Försöksledaren vid *statens försöksskola i Linköping* framkastar tanken på upprättandet av ett pedagogiskt institut med uppgift att kontinuerligt administrera och utföra vetenskapliga undersökningar rörande skolans mål, uppgifter och kursinnehåll.

Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund anser, att det måste krävas att flera statliga försöksskolor inrättas, där kursplaneförslag kan prövas innan de definitivt fastställs. Tanken på ytterligare särskilda försöksskolor aktualiseras också av bl. a. *länsstyrelsen och länskolnämnden i Norrbottens län*, vilka påminner om ett tidigare väckt förslag om att lokalisera en sådan försöksskola till Luleå. *Länskolnämnden i Västmanlands län* håller före att detta län skulle kunna erbjuda den positiva försöksmiljö, som beredningen talar om. Det tidigare nämnda *forskningsrådet* understryker, att för att forskning skall kunna sättas in på ett effektivt sätt krävs att bättre betingelser för experiment med vetenskaplig uppläggning åstadkommes inom skolväsendet. Sålunda är det enligt rådets mening uppenbart att ytterligare särskilda försöksskolor måste inrättas för att möjliggöra vissa experiment i klassrumsmiljö under kontrollerade förhållanden; den för närvarande enda skolan av detta slag i landet kan t. ex. med sina tre eller

fyra parallellavdelningar inom varje årskurs ofta inte ge tillräckligt stort statistiskt underlag för definitiva slutsatser av ett experiment.

I detta sammanhang kan vidare nämnas, att stiftelsen *Kristofferskolan* i anslutning till skolberedningens uttalanden berör erfarenheter från waldorfpedagogiken och bl. a. föreslår, att man undersöker möjligheterna att skapa sådana kontaktformer mellan det allmänna skolväsendet och existerande reformpedagogiska verksamheter i landet, att dyrt vunna erfarenheter och insikter inte löper risk att förbli outnyttjade, där de kunde vara till nytta.

I sin egenskap av representant för waldorfpedagogiken ser *Kristofferskolan* som en av sina uppgifter att efter förmåga göra arbetet inom skolan fruktbart för samhället i dess helhet och inte enbart för den egna kretsen av elever, lärare och föräldrar. En verksamhet i förstnämnt syfte framstår för skolan som något synnerligen önskvärt under förutsättning att den kan ske inom ramen för vad som är praktiskt genomförbart med hänsyn till lärarnas arbetsbörda och kravet på ostörd undervisning i klasserna.

Vidare lämnas några exempel på aktuella pedagogiska områden, inom vilka waldorfpedagogiken kan redovisa särskilda erfarenheter och där den fortsätter sina bemödanden att finna adekvata lösningar: Rätt tidpunkt för olika undervisningsinnehåll. Periodundervisning. Estetisk fostran (det konstnärliga elementets egentliga verkningar och betydelse). Långsamt inlärande av skrivning och läsning. Tidig språkundervisning. Klasslärare på lågstadiet (1 t. o. m. 8 skolåret), facklärare på högstadiet (9 t. o. m. 12 skolåret). Sen differentiering. Regelbundet studiearbete i kollegiet. Karakteriserande, ograderade betyg. Samarbete med föräldrakretsen. Frågor i samband med yrkesundervisning och anslutning till yrkeslivet. Lärarutbildning. Differentierad religionsundervisning enligt föräldrarnas önskan.

Skolberedningens förslag om en viss översyn av skolöverstyrelsens organisation och de i anslutning därtill framförda synpunkterna i fråga om olika arbetsenheter m. m. inom överstyrelsen beröres i endast ett mycket begränsat antal yttranden. Kring de olika delfrågorna förekommer — utöver skolöverstyrelsens egna mera ingående överväganden — enstaka uttalanden.

Skolberedningens uppfattning, att den till försöksavdelningen knutna lekmananämndens uppgift är avslutad i och med den hittillsvarande försöksverksamhetens upphörande, delas inte av *Folkpartiets kvinnoförbund*, som vidare anser det nödvändigt att finna former för större lekmannainflytande inom de centrala skolmyndigheterna. Förslaget om nämndens upphörande föranleder också *Målsmännens riksförbund* att framhålla önskvärdheten av att man finner former, som ger möjlighet till lekmannainflytande inom skolväsendets centrala ledning. *Statskontoret* saknar en närmare motivering till förslaget om nämndens indragning. Med framhållande av att ämbetsverket saknar egen kännedom om resultatet av nämndens hittillsvarande arbete, påpekar statskontoret att det från principiella synpunkter är viktigt att lekmännen, i synnerhet i deras egenskap av målsmän, har möjlighet till insyn i skolorganisationens arbete. *Skolöverstyrelsen*, som anser att lekmananämnden under försöksperioden fyllt en viktig funktion, instämmer dock med beredningen i att nämnden bör upphöra i och med att försöksavdelningen avvecklas.

Uppslaget med en till skolöverstyrelsen knuten rådgivande nämnd för utvecklingsarbete och försöksverksamhet möts av tillstyrkanden från *länskolnämnden i Jönköpings län, statskontoret, järnvägsstyrelsen* och *statens samhällsvetenskapliga forskningsråd* liksom från *skolöverstyrelsen*. Statskontoret och järnvägsstyrelsen anser, att en sådan bör kunna bli av stor betydelse för skolans framtida utveckling; järnvägsstyrelsen framhåller, att även näringslivet bör vara representerat i nämnden. Forskningsrådet vill livligt instämma i förslaget och anför vidare, att företrädarna för forskningen inom beteende- och samhällsvetenskaperna i nämnden bör utses i samråd med forskningsrådet. Överstyrelsen, som i princip biträder förslaget, räknar med att i annat sammanhang få återkomma till frågorna om den närmare utformningen av en sådan nämnds verksamhet, dess sammansättning och instruktion för densamma. Skolberedningens förslag om en särskild rotel för skolpsykologien tillstyrkes uttryckligen i några yttranden, bl. a. från *statskontoret* och det nyss nämnda *forskningsrådet*. *Karolinska institutets lärarkollegium*, anser att skolöverstyrelsens rotel för skolhälsovård bör utbyggas till en särskild avdelning med ytterligare barnpsykiatrisk expertis samt att till denna avdelning bör knytas även skolpsykologinstitutionen, skolans kuratorsverksamhet samt specialundervisning och abnormundervisning.

I fråga om de av beredningen förutsatta, större organisatoriska ingreppen i skolöverstyrelsens uppbyggnad har synpunkter framförts av statskontoret och överstyrelsen själv. *Statskontoret* finner skolberedningens motivering både för en fortsatt försöksverksamhet och för att denna skall ledas av skolöverstyrelsen övertygande men ställer sig — enligt remissutlåtandet över skolberedningens förslag — tveksam till en avveckling av skolöverstyrelsens försöksavdelning. Ämbetsverket återkommer emellertid till denna fråga i ett senare särskilt utlåtande över skolöverstyrelsens eget förslag till omorganisation. Slutligen finner statskontoret det lämpligt med det årliga anslag på 200 000 kr. som skolberedningen begär för att möjliggöra för skolöverstyrelsen att anlita experter för speciella uppdrag i samband med genomförandet och utvecklandet av grundskolan.

Skolöverstyrelsen anför, att överstyrelsen i likhet med beredningen anser det vara självfallet, att all försöksverksamhet som berör det överstyrelsen underställda skolväsendet även framdeles måste centralt ledas och att ledningen skall ankomma på överstyrelsen. Överstyrelsen räknar liksom beredningen med att försöksavdelningen bör avvecklas men en mindre försöksenhet bibehållas. I fråga om ansvarsfördelningen inom verket för utvecklingsarbete och försöksverksamhet anför överstyrelsen i huvudsak följande.

I fortsättningen bör en stor del av ansvaret för utvecklingsarbetet med däri ingående försök åvila de olika arbetsenheterna, var och en inom sitt arbetsområde. Försöksverksamhet måste bli ett normalt inslag i det löpande arbetet inom varje arbetsenhet, i första hand nu för anpassningen av skolans inre arbete till målsättningen för den nya skolan men också alltmera med tanke på utvecklingen av skolformerna ovanför grundskolan. Å andra sidan kommer det att finnas arbetsuppgifter inom ett utvecklingsarbete av sådan art, att det av prak-

tiska skäl inte kan utföras av de olika arbetsenheterna utan bör ankomma på en särskild sådan. Försök, som kräver mera komplicerad utvärderingsmetodik, för att resultaten skall kunna tillfredsställande bedömas, bör sålunda — liksom också undersökningar, som på grund av sin omfattning eller långsiktiga karaktär bör ankomma på försöksenheten — ankomma på denna. Andra arbetsenheter skall kunna erhålla hjälp från försöksenheten vid planering av försök. Till dennas arbetsuppgifter skulle också höra att hålla kontakten med den pedagogisk-psykologiska forskningen och att följa utvecklingen på skolans område inom andra länder. Det nordiska och internationella samarbetet på skolans område kommer att få allt större betydelse och måste betraktas som ett viktigt led i utvecklingsarbetet. Vidare bör nämnas den viktiga uppgiften att se till, att de erfarenheter och resultat, som vinnes i utvecklingsarbetet, förmedlas till lärarutbildning och fortbildning. Ett nära samarbete måste givetvis förekomma mellan försöksenheten och andra arbetsenheter.

Den år 1952 genomförda omläggningen av överstyrelsens indelning i arbetsenheter efter arbetsuppgifter, i stället för tidigare efter skolformer, har enligt överstyrelsens mening visat sig riktig och i det praktiska arbetet inneburit bestämda fördelar. Den sålunda redan tidigare genomförda ändringen medför vidare, anför överstyrelsen, att för närvarande någon allmän översyn av överstyrelsens organisation ej behöver ske på grund av övergången till grundskolan. Överstyrelsen erinrar här också om att den centrala skoladministrationens utformning kan beröras av det förslag, som är att vänta från utredningen om yrkesutbildningens centrala ledning. Överstyrelsen finner att det endast är beträffande försöksavdelningen och undervisningsavdelningen, som större organisatoriska förändringar måste genomföras redan fr. o. m. nästa budgetår. I fråga om på organisationsavdelningen ankommande uppgifter anför överstyrelsen följande.

Överstyrelsen räknar med att i anslutning till den nuvarande rotelindelningen ärenden rörande grundskolans låg- och mellanstadier skall hänföras till rotel O 2, som för närvarande handlägger, jämte ärenden om den lokala och regionala skoladministrationen, frågor om folkskolan och försöksskolans låg- och mellanstadier, medan ärenden rörande högstadiet skall ankomma på rotel O 4, dit för närvarande hör organisationsfrågor rörande försöksskolans högstadium samt högre kommunala skolor och privatläroverk. Ärenden om fackskolorna avses skola ankomma på rotel O 3, som har gymnasiet organisationsfrågor om hand.

Skolöverstyrelsens förslag till omorganisation innebär i korthet, att försöksavdelningen med dess tre rotlar avvecklas med utgången av budgetåret 1961/62, att fr. o. m. budgetåret 1962/63 inrättas tre nya rotlar, nämligen en försöksrotel, en skolpsykologrotel och en hjälpmedelsrotel, att fr. o. m. samma tidpunkt den nuvarande undervisningsavdelningen uppdelas på två avdelningar, nämligen en ny undervisningsavdelning till vilken hänföres de nuvarande rotlarna U 1, U 3, U 4 och U 5 jämte den nya hjälpmedelsroteln, samt en lärarutbildnings- och försöksavdelning, till vilken föres de nuvarande rotlarna U 2 och U 6 jämte den nya försöksroteln och den nya skolpsykologroteln. Sammanfattningsvis anges de berörda avdelningarna bli organiserade på följande sätt.

Undervisningsavdelningen:

- Rotel U 1 (U 1), avdelningschefens rotel, allmänna pedagogiska frågor; byrådirektörssektion, vissa administrativa uppgifter för hela avdelningen;
- » U 2 (U 3), undervisningsfrågor avseende grundskolan, folkskolan och fortsättningskolan och beträffande övningsämnen; till roteln anknutes sektionerna för fysisk fostran samt hemkunskap och skolmåltidsverksamhet;
 - » U 3 (U 4), undervisningsfrågor avseende gymnasier, fackskolor, realskolor och flickskolor;
 - » U 4 (U 5), examensfrågor;
 - » U 5 (ny rotel), hjälpmedel, hjälpmedelscentralerna, undervisningsfrågor avseende praktiska ämnen.

Läro- och försöksavdelningen:

- Rotel L 1 (ny rotel), avdelningschefens rotel, speciellt pedagogiskt utvecklingsarbete; byrådirektörssektion, vissa administrativa uppgifter för hela avdelningen;
- » L 2 (U 2), utbildning av folk- och småskollärare, vidareutbildning och fortbildning, folkskoleseminarierna, på överstyrelsen ankommande uppgifter rörande lärarhögskolorna;
 - » L 3 (U 6), utbildning av ämneslärare (bl. a. praktisk lärarkurs) och lärare i övningsämnen, fortbildning, seminarierna för huslig utbildning och slöjdlärosemnariet;
 - » L 4 (ny rotel), skolpsykologverksamheten, yrkesvägledning.

Överstyrelsen berör också frågan om skolsociala rotelns ställning inom överstyrelsens organisation. Denna rotel, som ursprungligen ingick i undervisningsavdelningen, har alltsedan den 1 januari 1954 enligt särskilda Kungl. Maj:ts beslut, senast den 30 juni 1959 gällande intill utgången av mars 1961, utgjort en fristående rotel. På roteln ankommer dels skolsociala frågor avseende hela det överstyrelsen underställda skolväsendet, dels såväl undervisningsfrågor som organisations- och personalfrågor beträffande specialskolor och särskolor. Överstyrelsen anser sig ej böra nu förorda, att roteln återföres till undervisningsavdelningen eller inordnas i organisationsavdelningen, utan föreslår, att den tills vidare får behålla ställningen som fristående rotel.

Vad av överstyrelsen föreslagits beträffande försöksavdelningens avveckling, uppdelning av undervisningsavdelningen i två avdelningar och upprättande av tre nya rotlar medför, anför överstyrelsen, ingen förändring av antalet avdelningschefs- och rotelchefsbeftattningar i förhållande till det nuvarande läget. Överstyrelsen föreslår, att en administrativ byrådirektörssektion inrättas även på läro- och försöksavdelningen. Förslaget innebär inrättande av en ny byrådirektörstjänst. Till sektionen skulle, såsom skett på undervisnings- och organisationsavdelningarna, sammanföras administrativa arbetsuppgifter från avdelningens samtliga rotlar. Beträffande personalfrågorna i övrigt på de nyorganiserade avdelningarna framhåller överstyrelsen, att det för närvarande är svårt att i detalj förutse personalbehovet, särskilt på de tre nya rotlarna. Över-

styrelsen understryker vidare, att till de nödvändiga förutsättningarna för att överstyrelsen skall kunna lösa de förestående maktpåliggande uppgifterna i samband med skolreformens genomförande hör, att till överstyrelsens förfogande i enlighet med beredningens förslag ställes, utöver vad som för närvarande utgår, ett belopp av minst 200 000 kr. årligen för anlitande av experthjälp.

Längre fram i detta avsnitt beröres överstyrelsens uttalanden om behovet av personalförstärkning för informationsverksamhet.

I utlåtande över skolöverstyrelsens förslag till omorganisation finner *statskontoret* sig kunna ta avstånd från sina tidigare anförda betänkligheter mot försöksavdelningens avveckling, eftersom de arbetsuppgifter, som hittills utförts av denna avdelning, inom den nu föreslagna organisationen kommer att i huvudsak åvila en särskild arbetsenhet för speciellt pedagogiskt utvecklingsarbete, nämligen försöksroteln. Då den föreslagna organisationen också i övrigt enligt statskontorets mening synes innebära en anpassning till den utveckling, som ägt rum på undervisningens område, har ämbetsverket inte funnit anledning till erinran mot de av överstyrelsen framlagda förslagen. Ehuru det ur principiell synpunkt synes böra eftersträvas, att rotelcheferna i största möjliga utsträckning befrias från administrativa göromål, vilka bör överlåtas på kvalificerad administrativ personal, saknar statskontoret dock underlag att — innan några närmare erfarenheter vunnits rörande verksamheten inom lärarutbildnings- och försöksavdelningen — bedöma, huruvida en särskild byrådirektörssektion på nämnda avdelning bör inrättas. I nuvarande läge torde det vara svårt att bedöma den blivande arbetsbelastningen på de olika avdelningar, som beröres av grundskolereformens genomförande. Statskontoret utgår därför ifrån att verksamheten inom nämnda avdelningar under det kommande budgetåret fortlöpande följes med uppmärksamhet.

Beredningens uttalanden om nödvändigheten av en planmässig information som ett led i själva genomförandet av skolreformen samt om denna informations uppläggning och innehåll har genomgående rönt ett välvilligt mottagande av remissorganen. Många instanser har dock funnit det angeläget understryka behovet av upplysningsverksamhet i olika hänseenden. Ibland framlägges även förslag rörande informationsverksamhetens ordnande och belyses konsekvenserna i såväl personellt som ekonomiskt hänseende av en effektivt ordnad information om grundskolan.

Skolöverstyrelsen framhåller, dels att informationen i skolfrågor, även om den av naturliga skäl måste intensifieras under de närmaste åren, dock måste bli kontinuerlig, dels att den måste ges en uppläggning, som medger en hög grad av anpassning till de olika informationsbehov, som kan visa sig föreligga under arbetet med skolreformens förverkligande. De kostnader, som en planmässigt genomförd informationsverksamhet oundvikligen medför, är enligt överstyrelsen mer än väl motiverade av att en allsidig belysning av utbildningsfrågorna kan väntas påtagligt underlätta skolans och lärarnas arbete.

Länsstyrelsen i Kronobergs län understryker angelägenheten av att upplys-

ningsverksamheten riktas såväl mot skolväsendets olika organ, lärare, elever och målsmän som mot allmänheten i övrigt. En ingående konkret och saklig information om grundskolans målsättning måste enligt styrelsen bli en av huvuduppgifterna för den närmaste framtiden. Även TCO finner det vara viktigt, att en grundlig kännedom om den nya skolan sprides icke enbart eller i första hand till lärarna utan även till allmänheten och i synnerhet till föräldrar och målsmän. Svenska landsbygdens kvinnoförbund anser, att informationsverksamheten ej bör riktas enbart till skolans eget folk — förtroendemän och lärare — utan till en vidare krets såsom föräldrar, allmänhet, näringsliv och arbetsmarknad. Järnvägsstyrelsen framhåller betydelsen av, att också näringslivet får en ingående information. Detta är enligt styrelsen värdefullt bl. a. med tanke på att arbetsgivaren behöver bilda sig en uppfattning om blivande arbetstagares användbarhet efter genomgången grundskola. Bl. a. länskolnämnden i Västmanlands län vill särskilt förorda information via televisionen. Enligt nämnden kan skolstyrelsernas och länskolnämndernas insatser i fråga om information effektivt stödjas av press, radio och television. Nämnden erinrar dessutom om det mycket goda upplysningsarbete, som folkbildningsorganisationerna i länet utfört på ifrågasatt område. Kooperativa förbundet och Brevskolan understryker vikten av att folkbildningsorganisationer och olika folkrörelser erhåller en så omfattande hjälp med framställningen av studiematerial som möjligt för att därigenom kunna bidra med information till allmänheten rörande grundskolan. Även Landsorganisationen är av den mening, att organisationsväsendet kan fylla en viktig funktion i detta sammanhang. Länskolnämnden i Malmöhus län ifrågasätter, om inte staten måste lära av näringslivet, hur man med utnyttjande av inte minst tekniska hjälpmedel skall bedriva en tidsenlig informationsverksamhet. Arbetsmarknadsstyrelsen vill för sin del framhålla, att grundskolans genomförande bl. a. kräver, att det yrkesorienterande publikationsmaterial, som styrelsen utger, anpassas till de förändrade förutsättningarna, och att styrelsen givetvis är beredd medverka till att så sker. Upplysningsvis vill styrelsen meddela, att en studie- och yrkesorienterande handbok, avsedd för eleverna i grundskolan och deras målsmän, planerats i samråd med skolöverstyrelsen och är under förberedelse.

Flera länskolnämnder har behandlat frågan om nämndernas uppgifter, när det gäller informationen rörande skolreformen och dess genomförande. De har därvid förklarat sig godtaga beredningens förslag i ämnet men samtidigt framhållit nödvändigheten av att nämnderna erhåller erforderliga personella och ekonomiska resurser för informationsverksamhetens bedrivande. Länskolnämnden i Kronobergs län vill poängtera behovet av att skolinspektörerna och nämndernas byrådirektörer erhåller en mera intensiv penetrering av olika problem i samband med grundskolans genomförande. En sådan genomgång bör enligt nämnden ske under skolöverstyrelsens ledning.

Läroverkslärarnas riksförbund har mera ingående behandlat informationsverksamhetens praktiska ordnande för lärarna, och då främst för de lärare, som

övergår från att undervisa i realskola och motsvarande skolformer till att undervisa i den nioåriga obligatoriska skolan. Förbundet anser, att det bör föreligga ett stort behov av information för berörda lärarkategorier. I väsentliga avseenden förändras visserligen icke dessa lärares arbetssituation. Det bör dock enligt förbundet framhållas, att den nya skolformen i åtskilliga avseenden bjuder på speciella problem. Dess målsättning, kursplaner, elevklientel och betygsnormer avviker på vissa punkter från de icke-obligatoriska skolornas. Organisationen och skolenheterna ser annorlunda ut i en del avseenden. Lärarnas ställning i fråga om tjänsteinnehav och tjänstgöring kan i vissa fall också förändras. Det här diskuterade informationsbehovet är i vissa avseenden svårt att skilja från det behov av fortbildning eller omskolning, som kontinuerligt gör sig påmint. Förbundet har dock uppfattat det så, att den nu aktuella informationen skulle avse att täcka lokala och regionala behov och till sin form mera bygga på ett antal informationsmöten eller studiedagar än längre kurser med rent instruktiva inslag. I anslutning härtill framlägger förbundet förslag om informationens innehåll, planläggning och verkställighet samt anför härutinnan bl. a. följande.

Följande moment bör enligt riksförbundets mening ingå i en information riktad till lärarna.

1. Den 9-åriga grundskolans uppgifter, organisation, tim- och kursplaner, elevmaterial o. d. Den allmänna informationen rörande detta moment bör kompletteras med en grundlig information om den 9-åriga grundskolans uppläggning i kommunen såsom lokaliseringsfrågor, förändringar i utbildningslinjers och klassavdelningars förläggning, samverkan med andra kommuner, vilka utbildningslinjer av olika slag som förekommer på olika stadier, eventuella prognoser med därav väntade förändringar för kommunens skolväsende.

2. Pedagogiska problem: Nya elevgrupper, metodiska frågor, läroböcker och undervisningsmateriel o. d., betygsnormer.

3. Lärarnas ställning och arbetsförhållanden: Omorganisationens betydelse för lärarnas rättsliga ställning, skyldighet respektive möjligheter att få fortsatt tjänstgöring i kommunen, förflyttningsmöjligheter, vilka stadier eller skolformer kommer tjänstgöringen att förläggas till, eventuella nyheter i fråga om undervisningsskyldighet o. d.

Planläggning och verkställighet av denna informationsverksamhet bör enligt riksförbundets mening ordnas på följande sätt. Inom varje län svarar länskolnämnden för planeringen av informationsverksamheten i samråd med respektive länsläroverstyrelse. Länskolnämnderna övervakar vidare verkställigheten av verksamheten bl. a. för att kontrollera att valda ämnen är relevanta, att lämpliga medverkande utses osv. Länskolnämnderna bör göra en kostnadsplanering enligt den tidtabell för den 9-åriga grundskolans genomförande i länen som kan finnas uppgjord samt begära anslag för detta i den mån statsverket skall bidra med kostnader. Verkställigheten bör ske kommunvis och åvila skolstyrelserna, vilka bör lokalt svara för ämnesval, medverkande, lokaler osv. Riksförbundet förutsätter dock att vissa generella anvisningar i enlighet med i denna skrivelse anförda synpunkter på ämnesval, medverkande, uppläggning m. m. ges centralt till länskolnämnder och skolstyrelser. Skolstyrelserna bör vid uppläggning och genomförande samråda med lärarorganisationernas lokala organ. De kostnader som uppkommer i samband med genomförandet av denna informationsverksam-

het bör åvila skolans huvudmän. Några kostnader bör alltså icke falla på den deltagande personalen.

När det gäller uppläggningsen av denna informationsverksamhet anser riksförbundet, att den helst bör genomföras med ett antal informationsmöten eller studiedagar skolvis på schematid. Som medverkande bör man bl. a. begagna sig av läroverksrektorerna och läroverkslärare, som varit med om övergång från realskola till enhetsskola och som alltså har ingående erfarenhet av de problem, som kan uppkomma både i samband med själva övergången och i fortsättningen i samband med den 9-åriga grundskolan. Givetvis bör uppläggningsen av dessa informationsmöten präglas av att detta är en praktisk fråga och att deltagarna skall ges saklig information rörande konkreta problem.

Skolöverstyrelsen har till behandling upptagit frågor rörande medelsbehovet för informationsändamål. Inledningsvis erinrar överstyrelsen, att den redan för innevarande budgetår begärt vissa medel på tilläggsstat för informationsverksamheten, en framställning som berörts i det föregående avsnittet om undervisningshjälpmedel. Sålunda har överstyrelsen för innevarande budgetår äskat 150 000 kr. till information framför allt vid lärarutbildningsanstalterna och länskolnämnderna, 28 000 kr. till en kurs för sådana befattningshavare inom skolväsendet, som i första hand kan väntas bli tagna i anspråk i informationsverksamheten samt 50 000 kr. till kurser för journalister och jämställda, sammanlagt 228 000 kr. Medelsbehovet för informationsändamål budgetåret 1962/63 uppskattar överstyrelsen till sammanlagt 554 000 kr., därav 104 000 kr. till överstyrelsens informationstjänst, 20 000 kr. till journalistkurser, 30 000 kr. till bildband samt 400 000 kr. till information till och genom länskolnämnderna. Överstyrelsen förutsätter att medel till information för budgetåret 1962/63 upptages under ett särskilt reservationsanslag. Under annat anslag, nämligen Fortbildning av lärare m. m., beräknar överstyrelsen vidare ett belopp av 100 000 kr. för information vid lärarutbildningsanstalter. För innevarande budgetår samt för det följande budgetåret äskar överstyrelsen sålunda för informationsändamål sammanlagt 882 000 kr. Av överstyrelsens motivering till de för nästa budgetår begärda beloppen framgår bl. a. följande.

Under budgetåret 1962/63 kommer en förstärkning av den personal inom överstyrelsen som sysslar med informationsverksamhet, att bli oundgängligen nödvändig, om de väntade kraven på information skall kunna tillgodoses. Med hänsyn till behovet av en kontinuerlig och förstärkt informationstjänst föreslår överstyrelsen, att en tjänst som biträdande pressombudsman i överstyrelsen inrättas. Kostnaden för denna beräknas för budgetåret 1962/63 till 30 000 kr. Därutöver föreligger emellertid under samma budgetår ett tillfälligt behov av ytterligare arbetskraft. Under detta budgetår kan nämligen en starkt stegrad efterfrågan på information och service beräknas föreligga. Därjämte måste det under detta budgetår ankomma på överstyrelsen att framställa informationsmaterial av olika slag. En del av detta material måste visserligen förarbetas redan under första halvåret 1962 men kan ej färdigställas förrän riksdagsbeslutet om skolreformen föreligger. Till en för dessa arbetsuppgifter avsedd arbetskraft äskar skolöverstyrelsen ett engångsbelopp på 30 000 kr. Vid en utbyggnad av informationsverksamheten kommer en särskild arbetskraft för skrivarbeten m. m.

att erfordras. För detta ändamål beräknar överstyrelsen ett belopp på 14 000 kr. Vidare behövs inom ramen för informationstjänsten medel för utarbetande av illustrationsmaterial såsom diagram, fotografier etc., matriser och klichéer. Här för och för övriga expenser i informationsarbetet erfordras 30 000 kr. För närvarande finns inga medel för sådana uppgifter, vilket visat sig vara till allvarligt hinder i informationen. Större delen av detta medelsbehov kan beräknas vara tillfälligt. Den samlade merutgiften för överstyrelsens informationstjänst skulle alltså under budgetåret 1962/63 komma att uppgå till 104 000 kr.

Överstyrelsen förutser att ett omfattande informationsmaterial i form av trycksaker behöver framställas, bl. a. en allmän informationsskrift om skolreformen och en trycksak, som riktar sig till föräldrar och elever. Om sådant material skulle framställas för att utan kostnad överlämnas till kommunerna för distribution, skulle detta innebära en mycket betydande utgift. Överstyrelsen föreslår därför att dylikt informationsmaterial utarbetas genom överstyrelsens försorg men distribueras genom dess förlagsverksamhet och därvid åsättes pris, som i huvudsak täcker kostnaderna. Beträffande utarbetandet av ljudbildband bör dock grundkostnaden bestridas av statsmedel. Överstyrelsen äskar därför 30 000 kr. för utarbetande av ljudbildband. Detta belopp beräknas täcka kostnaden för ett ljudbildband om grundskolan, ett bildband om skolplanering samt ett par kortare ljudbildband som underlag för pedagogiska diskussioner jämte distribution av ett exemplar av varje ljudbildband till länskolnämnderna och bildningsförbunden.

Enligt skolberedningens principskiss för informationen kommer viktiga uppgifter i informationsverksamheten att åvila länskolnämnderna. Medel bör beräknas för en information genom dessa, som riktar sig framför allt till skolstyrelser, skolledare samt befattningshavare vid statliga skolor. Överstyrelsen äskar därför för budgetåret 1962/63 400 000 kr. att användas för bestridande av kostnader för länskolnämndernas informationsverksamhet. Beloppet bör stå till överstyrelsens förfogande att fördelas efter ansökan från länskolnämnderna på grundval av ingivna planer. Dessutom föreslås att överstyrelsen av dessa medel täcker sådana kostnader, som kommer att uppstå genom ökat behov av konferenser med länskolnämnder, skolledare m. fl., och för vilka medel icke anvisats i annan ordning.

Skolöverstyrelsen framhåller slutligen, att informationen till lärarna knappast kan särskiljas från fortbildningsåtgärderna. En väsentlig del av informationen kommer med all säkerhet att ges inom fortbildningens ram, icke minst vid planerings- och studiedagar.

Departementschefen

Det är naturligtvis svårt att i den levande funktion, som skolans arbete utgör, hålla isär den dagliga verksamheten och erfarenheterna av denna från de åtgärder, som syftar till att utveckla skolans arbete. Jag har också i det föregående i samband med behandlingen av skolans mål och uppgifter berört vissa mer begränsade frågor om skolans arbete och dess utveckling, främst då sådana uppgifter som kan sägas vara närmare förbundna med målsättningen.

I förevarande avsnitt avser jag att något utförligare ge vissa synpunkter och förslag på hur man genom mer direkta åtgärder från samhällets sida skall kunna så vitt möjligt främja en allsidig utveckling av skolans arbete.

Skolberedningen har, som jag redan flera gånger framhållit, föreslagit flera åtgärder i syfte att göra lärarna allt bättre skickade att fullgöra sitt arbete, ge dem bättre arbetsförutsättningar samt att tillföra skolarbetet en rikare uppsättning av goda undervisningshjälpmedel. Beredningen har ägnat inte minst sistnämnda fråga ett betydande intresse.

I förgrunden för strävandena på detta område bör stå uppgiften att skapa och tillhandahålla sådana hjälpmedel, som gör det möjligt för läraren att anpassa skolarbetet till graden och arten av den enskilde elevens begåvning och intressen. Det kan dock ifrågasättas, om inte beredningen, då den tilldelar boken och övriga tryckta hjälpmedel en så dominerande roll som den gör, kommer i motsats till sin egen, i andra sammanhang uttalade — och enligt min mening riktiga — uppfattning att undervisningen skall präglas av självverksamhet, åskådlighet, individualisering samt gemenskap och samarbete liksom att den skall rikta sig till samtliga sinnen, som förmedlar intryck från omvärlden.

I överensstämmelse med sin uppfattning om hjälpmedlens värde och de möjligheter dessa bör kunna bjuda att göra undervisningen mer stimulerande och inlärningen effektivare, har beredningen genom två arbetsgrupper gjort en sammanfattande översyn över aktuella önskemål och möjligheter på hjälpmedelsområdet. Resultatet av gruppernas arbete har av beredningen redovisats i en särskild volym: Hjälpmedel i skolarbetet (SOU 1961:17). Volymen, som även innehåller konkreta förslag till åtgärder till vilka beredningen i stort anslutit sig, bör enligt min mening kunna för de närmaste åren bli en utmärkt handbok i hjälpmedelsfrågor för skolmän och andra med intresse för området.

Vid sin behandling av spørsmål rörande undervisningshjälpmedel preciserar beredningen sammanfattningsvis vilka åtgärder, som enligt dess mening nu bör vidtagas. Det är i första hand åtgärder från skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning sida, för att planera och stimulera produktion av vissa angivna hjälpmedel. Vidare synes åtgärder erforderliga för att genom nu befintliga organ producera eller anskaffa viss annan materiel liksom initiativ avseende revision av instruktioner samt anslagshöjningar för befintliga statliga organ — närmast avses här läroboksnämnden — jämte upprättande av nya statliga organ med uppgifter på hjälpmedelsområdet. Slutligen föreslår beredningen i detta sammanhang också åtgärder för fortbildning av lärare liksom för försöksverksamhet, t. ex. viss försöksundervisning i främmande språk.

I direkt anslutning till sin sammanfattning av önskvärda åtgärder framlägger beredningen i en till sitt huvudbetänkande fogad bilaga mer detaljerade förslag med kostnadsberäkningar: åtgärder för att råda bot på bristen på läroböcker i vissa övnings- och yrkesämnen, produktion av studie- och arbetsupp-

gifter, utarbetande och tryckning av instruktionskort för individualiserande arbete, försök med viss apparatur vid språkundervisning, filmproduktion m. m.

Vad beredningen anfört i dessa stycken finner jag vara väl grundat och det bör kunna utgöra en riktpunkt för den fortsatta utvecklingen. För vissa av hit hörande uppgifter fordras ett ganska omfattande förberedelsearbete, medan andra bör verkställas utan dröjsmål för att resultat skall finnas tillgängliga så snart som möjligt efter ett kommande riksdagsbeslut i grundskolefrågan. Vad jag här avser är närmast påbörjande av arbete med metodiska anvisningar till läroplanen samt förberedelser för produktion av vissa hjälpmedel.

Till spörsmålet om erforderliga anslagsmedel avser jag att i det följande återkomma vid behandlingen av vissa anslagsfrågor för budgetåret 1962/63; anslag för de mer brådskande åtgärderna torde böra upptagas på tilläggsstat för innevarande budgetår.

De flesta verksamhetsområden i samhället har på senare år i ökad takt tillförts nya hjälpmedel och en förbättrad teknisk utrustning i syfte att underlätta arbetets utövande samt öka och förbättra produktionen. Man har all anledning förmoda — och det är naturligtvis denna tanke som utgör grunden för beredningens förslag i dessa frågor — att undervisningsarbetet härvidlag inte skiljer sig från annan verksamhet, en uppfattning som på intet sätt föringrar det personliga i lärarens gärning. Jag delar denna uppfattning och vill med kanske än större skärpa än beredningen framhålla, att en god tillgång i undervisningen på väl utprovade och ändamålsenliga hjälpmedel bör kunna väsentligen förbättra lärarens möjligheter att nå en god effekt av sitt arbete. Inte minst bör man genom s. k. instruktionskort och andra liknande hjälpmedel kunna sätta verktyg i lärarens hand, med vilka han kan ge en långt mer individualiserad undervisning än tidigare och på ett bättre sätt än förr tillgodose den enskilde elevens begåvning och intressen. Genom en övergång från den nuvarande ganska ensidiga tryckta materielen till sådan som i högre grad än förr tar i anspråk andra begåvningskomponenter än den verbala är det också troligt, att man kan ge ökat utbyte åt skolarbetet för sådana elever, som nu emellanåt har svårt att finna mening däri. Det är sannolikt, att vi i dessa avseenden endast står i början av en utveckling, som — under förutsättning att den ledes konstruktivt och fördomsfritt — kan för både eleverna och det allmänna ge ökad effekt av insatserna på skolans område.

Mot bakgrunden av vad jag här anfört förordar jag, att grundskolan tillföres en riklig uppsättning allsidiga, ändamålsenliga och för skolbruk väl utformade hjälpmedel. För att därvid underlätta för kommunerna att snabbt genomföra den pedagogiska upprustning, som härmed avses, och för åstadkommande av en över hela landet så jämn standard som möjligt förordar jag vidare, att statsbidrag skall utgå. Frågan om den närmare utformningen av här avsedda nya statsbidrag kommer jag att behandla i det följande i samband med vissa statsbidragsfrågor.

Mycket av den moderna undervisningsmaterielen består av audivisuell eller annan teknisk utrustning, som för sitt utnyttjande fordrar vissa fasta anläggningar i undervisningslokalerna. Utan dessa förutsättningar måste man räkna med att den endast undantagsvis och svårigen kommer till användning. Jag finner det därför nödvändigt, att skollokalerna utrustas med permanenta anordningar för auditiva, visuella och andra hjälpmedel.

Beredningen föreslår för detta fall, att visst statsbidrag skall utgå i samband med byggnadsbidrag. Vad avser statsbidragets närmare konstruktion återkommer jag vid behandlingen av vissa statsbidragsfrågor.

Skolberedningen fäster stor vikt vid att kraftfulla åtgärder vidtas för att verksamt främja produktion och distribution av samt information om olika slag av hjälpmedel i skolans arbete. I detta syfte föreslås upprättande av ett antal s. k. hjälpmedelscentraler, varav två större rikscentraler — en i Stockholm och en i Göteborg — samt en i varje län förlagd till samma stad som länskolnämnden. En utförlig redogörelse för förslaget har lämnats i det föregående. Rikscentralen i Stockholm förutsättes vara anknuten till skolöverstyrelsen, medan den i Göteborg skulle kunna ha visst samarbete med motsvarande universitetsinstitution och länscentralerna samverka med länskolnämnderna.

Samtliga pedagogiska remissinstanser har i sina yttranden tillstyrkt förslaget om hjälpmedelscentraler. Skolöverstyrelsen föreslår dock för sin del, inom i stort sett samma kostnadsram som skolberedningens förslag, vissa modifikationer i detta. I stället för två rikscentraler räknar överstyrelsen sålunda med endast en, förlagd till Stockholm och eventuellt anknuten till skolöverstyrelsen. Rikscentralen skulle, förutom föreståndare, ha tre assistenter och viss administrativ personal. Kostnaden för denna central beräknas av skolöverstyrelsen till omkring 260 000 kr. per år, vartill kommer ett engångsanslag för utrustning om 30 000 kr. Länscentralerna bör enligt överstyrelsen graderas i två grupper. De i Göteborg, Umeå och helst även Malmö bör få en jämfört med de övriga förstärkt organisation. I övrigt räknar överstyrelsen med 20 länscentraler — eftersom såväl Stockholms stad som Stockholms län bör kunna betjänas av rikscentralen — och dessa bör få något större anslag till skrivhjälp och utställningar m. m. än vad beredningen räknat med. Skolöverstyrelsen beräknar den årliga kostnaden för var och en av de större länscentralerna till 22 000 kr. och för var och en av de övriga till 12 500 kr. per år. Ett engångsanslag för utrustning på 10 000 kr. till var och en av de tre första och på 5 000 kr. till var och en av de övriga beräknas även. De sammanlagda årliga kostnaderna för samtliga hjälpmedelscentraler beräknas av överstyrelsen till inemot 580 000 kr., medan engångsanslaget för utrustning till samtliga beräknas till 160 000 kr.

Jag biträder i princip förslaget om upprättande av en organisation av hjälpmedelscentraler med i allt väsentligt det syfte och de arbetsuppgifter, som skolberedningen angivit. Då skolöverstyrelsens modifierade förslag synes bättre tillgodose det tillämnade syftet med anordningen, torde detta böra tas till utgångs-

punkt för den successiva uppbyggnaden av organisationen. Denna bör starta med upprättandet av den föreslagna rikscentralen i Stockholm fr. o. m. nästa budgetår. Beträffande personalen vid rikscentralen vill jag här endast ange, att jag inte räknar med att ordinarie tjänster eller sådana icke-ordinarie tjänster, för vilkas inrättande kräves riksdagens medverkan, bör komma till stånd redan fr. o. m. nästa budgetår. Till av förslaget föranledda kostnader för budgetåret 1962/63 återkommer jag i det följande vid behandlingen av anslag till pedagogiska hjälpmedelscentraler.

I likhet med skolberedningen vill jag understryka, att ett välförsett skolbibliotek tillhör de nödvändiga förutsättningarna för skolarbetet. Skolbiblioteket skall dels tjäna undervisningen i skolans olika ämnen, dels ge eleverna möjlighet att tillägna sig goda läsvanor och uppleva läsningen som något lockande och stimulerande och därigenom befrämja, att de som vuxna utnyttjar de offentliga biblioteken. Eleverna bör från sina tidigaste skolår få vänja sig vid att bruka böcker som nyttiga arbetsredskap, och de bör få uppleva glädjen av att läsa goda böcker. Ingenting tyder på att tillkomsten av nya massmedia, numera tillgängliga för nästan varje barn, skulle minska skolbibliotekets betydelse. Enligt min mening måste skolbiblioteket därför alltjämt anses ha en central uppgift i skolans arbete. Beredningen föreslår vissa åtgärder i syfte att underlätta bibliotekets utnyttjande i det dagliga skolarbetet, och vad gäller finansierandet av bl. a. förstärkningen av skolbiblioteksverksamheten hänvisar beredningen till förslaget om införandet av ett pedagogiskt utrustningsbidrag. Det utgående särskilda bidraget till skolbibliotek bör däremot enligt min mening nu avlösas, en fråga vartill jag återkommer i det följande.

Jag finner det angeläget att i detta sammanhang något beröra den ibland omdiskuterade frågan om eventuell samverkan mellan skolbibliotek och allmänt bibliotek. Det är enligt min mening motiverat, att en generell möjlighet öppnas för samverkan mellan dessa två former av bibliotek i alla de fall då detta är önskvärt och lämpligt. Jag vill emellertid understryka, att eftersom skolbiblioteket har en central pedagogisk uppgift att fylla, får inte enbart kommunalekonomiska synpunkter bli avgörande för om dylik samverkan skall komma till stånd eller inte. Med all förståelse för att samverkan mellan de båda formerna av bibliotek kan för båda ge ökat utbyte av de resurser samhället kan avdela för biblioteksverksamhet, vill jag dock erinra om värdet av skolbibliotekets pedagogiska funktioner samt att staten just av den anledningen ekonomiskt understödjer kommunernas ansvar för skolbiblioteksverksamheten.

Enligt beredningens uppfattning måste även i fortsättningen en hög standard på undervisningshjälpmedlen förutsätta någon form av granskning. Sådan sker redan vad läroböcker beträffar genom statens läroboksnämnd och vad övriga, främst audivisueella hjälpmedel beträffar genom skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning försorg. Den förra granskningen är förhindrande, den senare rådgivande. Jag delar beredningens uppfattning, att den nu förefintliga granskningen bör systematiseras och förstärkas samt att resultaten utan

dröjsmål bör göras tillgängliga. Av denna anledning avser jag, att i det följande vid behandlingen av skolöverstyrelsens avlöningsanslag föreslå viss förstärkning av dess möjligheter i fråga om den rådgivande granskningsverksamheten.

I fråga om statens läroboksnämnd vill jag anföra följande.

Åtskilliga skäl utöver de redan nämnda talar för, att nämndens verksamhet utan dröjsmål bör förstärkas samtidigt som man också, med hänsyn till av bl. a. skolreformen föranledda förändringar, synes böra överse nämndens instruktion. Jag har därför för avsikt att föranstalta om den mera omedelbart erforderliga översynen av instruktionen för statens läroboksnämnd; därvid kan bl. a. vissa jämkningar i nämndens sammansättning komma att visa sig påkallade.

Den för nämndens verksamhet förutsatta ökningen av dess resurser avser jag att återkomma till i det följande vid behandlingen av anslag till läroboksnämnden.

I beredningens hjälpmedelsbetänkande ägnas viss uppmärksamhet åt granskningsfrågans principiella sida, dock utan att en mer samlad översyn över hela problemområdet presenteras. Genom tillkomsten av de förordade hjälpmedelscentralerna, förändringen i begreppet läroplan varigenom den för läroboksgranskningen viktiga termen kursplan ej längre är lika lättbestämd och entydig som förr, utvecklingen mot en samordning mellan läroböcker i traditionell mening och andra hjälpmedel till s. k. lärobokspaket, det ökade behovet av samverkan och samordning mellan på skilda håll förekommande granskning och andra liknande omständigheter ter sig på längre sikt en förutsättningslös omprövning av nämndens verksamhet och uppgifter nödvändig.

Vi står emellertid i här berörda avseenden delvis endast i början av ett utvecklingsskede. Det synes därför inte lämpligt att, förrän ytterligare erfarenheter vunnits av utvecklingen på de områden som berör eller gränsar till statens läroboksnämnds verksamhet, till närmare övervägande uppta frågan om en mer genomgripande översyn av problemkomplexet.

I förevarande sammanhang vill jag slutligen beröra ett förslag, vilket i form av en bilaga fogats till yttrandet från kollegiet vid lärarhögskolan i Stockholm. I bilagan framlägger föreståndaren för pedagogisk-psykologiska institutionen vid lärarhögskolan en tämligen detaljerad plan för utarbetande av svårighetsgraderade och självinstruerande hjälpmedel för individualiserande undervisning på den obligatoriska skolans högstadium. Arbetet, som i samarbete med skolöverstyrelsen skulle utföras vid den nämnda institutionen och till väsentliga delar av dess personal samt efter vad jag sedermera erfarit i första hand gälla vissa orienteringsämnen, avses enligt planen påbörjas vårterminen 1962 och bedrivs så, att nämnda hjälpmedel skulle kunna ställas till hela det obligatoriska högstadiets förfogande fr. o. m. läsåret 1964/65. Kostnaden för arbetet beräknas till 124 000 kr. per år under tre på varandra följande år, avseende i huvudsak tillfälligt forskningspersonal, testningsmaterial o. d.

Det framlagda förslaget innebär att den pedagogiska forskningen tas i anspråk för den funktionella delen av skolans verksamhet, och förslaget står så vitt jag

kan bedöma i god överensstämmelse med de syften och önskemål i fråga om hjälpmedelsutvecklingen, vilka jag nyss uppehållit mig vid. Jag finner det önskvärt, att förslaget kommer till utförande även därför att man genom ett arbete som det planerade bör kunna förvärva erfarenheter, som kan utgöra en god grund för fortsatt utveckling på området för hjälpmedel och undervisningsmetodik. I detta sammanhang vill jag för övrigt gärna uttala, att jag finner den avsedda samverkan mellan skolöverstyrelsen och lärarhögskolans pedagogisk-psykologiska institution både naturlig och önskvärd.

Med arbetet förenade särskilda kostnader torde i varje fall till väsentlig del kunna bestridas ur det anslag till pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet, som jag avser att föreslå i det följande. Jag vill tillägga att projektet enligt min mening synes vara av sådant intresse för den pedagogisk-psykologiska forskningen, att det borde kunna komma i fråga för stöd även från statens råd för samhällsforskning.

Genom de beslut, som riksdagen nu förutsättes komma att fatta om en reformering av den obligatoriska skolan, kommer för grundskolans del de organisatoriska problemen att i stort lösas för avsevärd tid framåt. Jag delar skolberedningens uppfattning, att man samtidigt måste skapa förutsättningar för den fortsatta utvecklingen av skolans inre arbete. Det är också uppenbart, att en förskjutning nu bör ske från försöksverksamhet i vidsträckt mening till utvecklingsarbete. Vad beredningen anfört i fråga om grundskolans målsättning och den fortsatta försöksverksamheten finner jag i allt väsentligt riktigt och väl ägnat att utgöra riktpunkten för det följande, inre utvecklingsarbetet. Jag vill emellertid betona, att ett sådant arbete under alla förhållanden vore nödvändigt, även om ej ett delvis nytt mål uppställts för skolans verksamhet och denna i anslutning därtill erhåller en förändrad organisatorisk utformning. Inget verksamhetsområde, och allra minst skolans, kan i dagens samhälle med dess snabba föränderlighet avstå från att ägna utvecklingsfrågorna stor uppmärksamhet.

Skolberedningen, som uttalar att ledningen av försöksverksamheten även framdeles bör ligga hos skolöverstyrelsen, ger en översikt av hur enligt dess mening ansvaret för de mångskiftande arbetsuppgifterna i fråga om pedagogisk-psykologisk forskning liksom beträffande empirisk försöksverksamhet m. m. bör kunna avgränsas och fördelas. Översikten är enligt min mening realistisk och bör kunna främja ett rationellt utnyttjande av våra samlade resurser inom dessa verksamhetsområden. Jag vill också understryka beredningens uttalande, att försöksverksamhet och forskning åtminstone till en början synes böra inriktas på näraliggande problem samt att de för utvecklingsarbetet ansvariga förutsättningslöst bör tänka igenom den kommande verksamheten med särskild uppmärksamhet på att avgränsa densamma.

Den hittillsvarande försöksavdelningen inom skolöverstyrelsen har haft en omfattande och betydelsefull verksamhet, där pedagogiska, administrativa och

organisatoriska arbetsuppgifter varit intimt sammanflätade med varandra. I fortsättningen bör enligt min mening en stor del av den hittillsvarande försöksavdelningens arbetsuppgifter fullgöras av verkets ordinarie arbetsenheter, vilka alla synes böra i sin mån få ta en del av ansvaret för den pedagogiska utvecklingen. Vad jag här närmast avser är i trängre mening pedagogiska och ämnesmetodiska försök och andra liknande utvecklingsfrämjande arbetsuppgifter. För de av beredningen angivna särskilda uppgifterna i samband med utvecklingsarbetet torde däremot en särskild arbetsenhet böra finnas inom överstyrelsen.

Skolberedningen har i sitt betänkande uttalat, att det borde ankomma på överstyrelsen att — med utgångspunkt i de förändrade förutsättningar som den skolorganisatoriska utvecklingen medfört och kan förväntas ytterligare medföra — ompröva vissa delar av den nuvarande arbetsfördelningen inom verket. I sitt remissyttrande har överstyrelsen i enlighet därmed föreslagit vissa ändringar i verkets organisation, vilka i det föregående redovisats.

Jag förordar följande åtgärder med verkan fr. o. m. den 1 juli 1962.

Den nuvarande försöksavdelningen bör avvecklas och därmed även den till avdelningen knutna lekmannanämnden. Ytterligare periodiska försöksrapporter utöver dem, som lämnades den 31 oktober respektive den 1 november 1961 behöver enligt min mening inte avgivas, varvid jag dock samtidigt förutsätter att ämbetsverket efter hand och på lämpligt sätt till Kungl. Maj:ts kännedom bringar de erfarenheter m. m., som kan vara av värde och intresse för bedömning av skolans fortsatta utveckling. Beredningens förslag om inrättande av en till överstyrelsen knuten rådgivande nämnd för utvecklingsarbete och försöksverksamhet m. m. bör enligt min mening förverkligas, något som också överstyrelsen givit sin principiella anslutning till. En sådan nämnd bör kunna kontinuerligt berika och vidga överstyrelsens kontakter i olika riktningar. Erforderliga föreskrifter om nämnden torde, efter förslag av överstyrelsen, böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Jag förordar vidare att, samtidigt som den nuvarande försöksavdelningen avvecklas, dess psykologiska sektion omändras till en egen arbetsenhet, en skolpsykologisk rotel.

Vad överstyrelsen föreslagit i fråga om avvecklingen av försöksavdelningen, upprättande av en ny avdelning, benämnd lärarutbildnings- och försöksavdelningen samt fördelning och omfördelning av arbetsuppgifter finner jag realistiskt och välmotiverat. Den föreslagna förändringen bör alltså nu genomföras. Vid undervisningsavdelningen bör därvid — om än med förändrad inbördes ordning — bibehållas de nuvarande första, tredje, fjärde och femte rotlarna med i stort sett oförändrade arbetsuppgifter. Till avdelningen bör vidare föras en ny rotel för hjälpmedel, hjälpmedelscentraler och eventuellt vissa undervisningsfrågor avseende specialämnena. Till den nya lärarutbildnings- och försöksavdelningen bör med i stort sett oförändrade arbetsuppgifter föras de nuvarande andra och sjätte rotlarna från undervisningsavdelningen liksom den av mig nyss för-

ordade skolpsykologroteln. Vidare bör hit även föras den föreslagna roteln för utvecklings- och försöksarbete.

Även om, som skolöverstyrelsen framhåller, den aktuella omändringen av verkets inre organisation kan genomföras inom ramen för det nuvarande antalet avdelningschefs- och rotelchefsbefattningar, har överstyrelsen i sina petita för budgetåret 1962/63 föreslagit vissa ehuru mindre omfattande personalförändringar i anslutning till organisationsförändringen. Till dessa liksom till av förslagen föranledda kostnader återkommer jag i det följande vid behandlingen av anslagen till skolöverstyrelsen.

När nu skolreformen efter en lång utrednings- och försöksperiod står inför sitt slutliga förverkligande skärpes påtagligt, som skolberedningen framhåller, behovet av en allsidig information. Inte minst mot bakgrunden av vissa tidigare negativa erfarenheter framstår det som nödvändigt med en planmässig och omfattande saklig upplysningsverksamhet som ett led i själva genomförandet av skolreformen. Allmänheten har numera genom förekomsten och spridningen av press, radio och television vant sig vid att få snabb, korrekt och tillräcklig information. Att tillmötesgå de krav på service som därigenom uppstått ligger, inte minst när det gäller att sprida kännedom om samhällets åtgärder på skolans område och syftet med dessa, direkt i samhällets eget intresse. En allmänt spridd vetskap om vad som beslutats, kännedom om beslutens innebörd, förutsättningar och syften kan — oavsett de sakliga meningsskiljaktigheter som alltid kan föreligga och som bör komma till uttryck — i första hand på ett verksamt sätt bidra till att den allmänna debatten rensas från missförstånd och att därav föranledda onödiga irritationer undvikas. Därtill kommer det särskilda behovet av information till närmast berörda parter, såsom lärare, målsmän och elever.

Jag delar skolberedningens uppfattning om inte bara värdet utan även nödvändigheten av en allsidig och omfattande, planmässigt genomförd information, och liksom beredningen betraktar jag informationsarbetet som ett led i skolreformens genomförande. Det är också nödvändigt, att informationen påbörjas i omedelbar anslutning till riksdagens beslut om grundskolereformen. För att detta skall kunna ske måste, som skolöverstyrelsen understryker, åtskilliga tekniska förberedelser för informationsarbetet företas redan innevarande budgetår. Verksamheten synes för övrigt i allt väsentligt kunna bedrivas efter de riktlinjer och i de syften, som skolberedningen angivit. Om beredningens förslag i övrigt vill jag här i korthet anföra följande.

Huvudansvaret för informationsverksamheten bör enligt min mening åvila skolöverstyrelsen, som också bör ansvara för den närmare planeringen av hur man på bästa sätt skall kunna gå skolfolk och allmänhet till handa med de upplysningar de kan önska. Skolöverstyrelsens roll synes i första hand böra vara att lämna hjälp och stöd i form av informationsmateriel m. m. till andra instanser på skolans område liksom till organisationer och enskilda, vilka av egen kraft

och av eget intresse lämnar information om de egna verksamhetsområdena. Det mest naturliga och närmast till hands liggande sättet för spridande av kunskaper om grundskolan, dess mål, syften och verksamhet m. m. torde nämligen vara att underlätta arbetet för dem — anställda inom press, radio och television m. fl. — som har att i sitt dagliga arbete till allmänheten förmedla sakupplysningar och idéer.

Jag förutsätter, att skolöverstyrelsen — liksom överstyrelsen för yrkesutbildning — i sin informationsverksamhet kommer att inte minst för skolans eget folk och då i synnerhet vid lärarutbildningsanstalterna underlätta deras möjligheter att snabbt skaffa sig information om förestående förändringar på deras eget arbetsområde. Åtskilligt av denna verksamhet torde för övrigt till betydande delar sammanfalla med den fortbildningsverksamhet, som jag i det följande återkommer till.

Skolberedningen har också utfört vissa kostnadsberäkningar, avseende för det centrala verkets arbete de två första budgetåren och för det regionala arbetet genom länskolnämnderna dessutom hela återstoden av genomförandeperioden. Den för informationsverksamhet för två år beräknade kostnaden om 700 000 kr. förefaller med hänsyn till arbetets omfattning och uppgiftens vikt och betydelse rimlig, men jag räknar med att en del av detta belopp behöver disponeras redan innevarande budgetår. Härutöver beräknar jag också vissa medel till information vid lärarutbildningsanstalter. Till dessa kostnadsfrågor för budgetåret 1962/63 återkommer jag i det följande vid behandlingen av anslagen till information om skolreformen respektive lärares fortbildning m. m. samt, beträffande de kostnader som fordras för innevarande budgetår, i särskilt förslag om anslag på tilläggsstat.

V. VISSA SKOLSOCIALA FRÅGOR

(SB kapitel 24—26, del av 37)

Skolberedningen

I samband med grundskolans utformning och utarbetandet av stadgebestämmelser för denna skolform har skolberedningen haft anledning att beröra också skolhälsovården. Beredningen finner det vidare erforderligt att på skolhälsovårdens område i viss mån utsträcka sina överväganden även till andra skolformer än grundskolan, främst med hänsyn till de samordningsproblem, som uppstår när grundskola eller del därav bildar skolenhet tillsammans med skola av annan typ. Större enhetlighet olika skolformer emellan har sålunda eftersträfvats.

Som bakgrund till förslag om vissa ändringar beträffande skolhälsovården lämnar beredningen först en redogörelse för gällande föreskrifter inom olika skolformer. I allt väsentligt innehåller därefter skolberedningens förslag följande.

Skolberedningen föreslår, i anslutning till vissa redan tidigare av skolförfattningssakkunniga framförda överväganden, ett överförande till kommunerna av huvudmannaskapet för hälsovården vid de allmänna läroverken och de högre tekniska läroverken från och med budgetåret 1962/63. Det bör alltså enligt beredningens mening i fortsättningen åligga kommunen att genom skolstyrelsen sörja för skolhälsovården vid dessa statliga skolor. Om personalens överförande till kommunen anför beredningen följande.

En förändring som torde vara relativt enkel att genomföra med hänsyn till att samtliga läkare och flertalet sköterskor vid läroverken innehar arvodesbefattningar, vilka tillsättes genom förordnande tills vidare från och med viss dag eller tills vidare för viss tid, högst sex år. Ett överförande till kommunal anställning redan den 1 juli 1962 torde, även om förordnandeperioden då inte utlöpt, få förutsättas kunna komma till stånd på frivillighetens väg. Innehavare av ordinarie skolskötersketjänst bör erbjudas att övergå på en motsvarande kommunal tjänst. Så länge en sådan övergång ej kommit till stånd och tjänsten alltjämt är besatt med ordinarie innehavare, bör dessa statliga tjänster, som nu inte är fler än elva, vara uppförda på övergångsstat med skyldighet för innehavaren att fullgöra sin tjänstgöring inom den av kommunen anordnade skolhälsovården.

För statens del innebär den föreslagna kommunaliseringen ett bortfall av vissa avlöningskostnader och vissa övriga utgifter vid de allmänna och vid de högre tekniska läroverken. Beträffande den compensation, som bör ges kommunerna, framlägger beredningen förslag för vilket redogöres i samband med redogörelsen för övriga statsbidragsfrågor.

För de statliga läroverken liksom övriga icke obligatoriska skolor föreslår beredningen, att den nu bl. a. för läroverken gällande principen om undersökning

av eleverna minst vartannat år slås fast, medan det däremot inte närmare bör anges i vilka årskurser undersökning skall ske.

Den nu vid allmänna läroverk gällande regeln att heltidsanställd skolsköterska skall tjänstgöra vid flera läroanstalter med ett sammanlagt elevantal av 1 500—2 500, bör nu, enligt vad beredningen vidare föreslår, ersättas med en för hela den kommunala skolhälsovården gällande föreskrift att på heltidsanställd skolsköterska ej bör ankomma mer än 1 500 elever, såsom nu gäller för den obligatoriska skolan.

Trots den ännu föreliggande bristen på läkare och skolsköterskor anser sig skolberedningen bära förorda en viss skärpning av de nu för den obligatoriska skolan gällande föreskrifterna i fråga om frekvensen av undersökningar och beträffande regelbundna läkarmottagningar.

Beredningen föreslår sålunda för den nioåriga grundskolans del, att, utöver den årliga undersökningen av eleverna i första årskursen och övriga nyinskrivna, skall föreskrivas ett minimum av tre — mot nu två — undersökningar under skoltiden. Härigenom skulle en serie av undersökningar normalt kunna omfatta årskurserna 1, 4, 7 och 9. En begränsning till endast två undersökningar bör dock kunna komma i fråga som undantagsfall, då särskilda svårigheter föreligger att i kommunen genomföra det större programmet. I det framlagda stadgeförslaget slås fast att den tillkommande fjärde undersökningen skall ske i årskurs 9.

Skyldighet för skolläkaren att särskilt undersöka bl. a. klena elever och elever, som hänvisats till honom av lärare, målsman m. fl. är fastslagen i folkskolestadgans bestämmelser. Det synes skolberedningen angeläget, att regelbundet återkommande mottagningar för eleverna under medverkan av skolsköterskan kommer till stånd i större utsträckning än för närvarande, även om dessa mottagningar på åtskilliga håll ej behöver hållas varje vecka och inte så sällan måste förläggas till läkarens ordinarie mottagningslokaler. Skolläkarens kontakt med livet i skolan och med lärarna främjas naturligtvis bäst, om de regelbundna mottagningarna kan förläggas till skolans lokaler, vilket alltså torde bära eftersträvas. För att i föreskrifterna åtminstone något starkare betona de regelbundna mottagningarnas betydelse föreslår skolberedningen, att till nuvarande regler fogas *dels* att, där så lämpligen kan ske, mottagningen bör anordnas i skolan, *dels* att vid större skola mottagning bör anordnas varje vecka.

Beredningen anser inte de förordade förbättringarna av skolhälsovården inom den obligatoriska skolan vara av sådan omfattning, att någon ändrad avvägning av kommunernas driftbidrag kan komma i fråga.

Ytterligare föreslår skolberedningen, att skolläkarens resekostnader, i den mån inte dessa genom samordning med annan tjänsteresa bekostas av statsverket, såsom kan ske när provinsialläkare är skolläkare, i fortsättningen skall bestridas av kommunen. Det i riksstaten nu uppförda förslagsanslaget Folkskolor m. m.: Resekostnadsersättning åt skolläkare vid folk- och småskolor (30 000 kr.) föreslås sålunda efter utgången av budgetåret 1961/62 inte vidare upptagas i riksstaten. Vad här föreslagits, uttalar beredningen, torde vara helt i överens-

stämmelse med den av allmänna statsbidragsutredningen hävdade uppfattningen, att statsbidrag som saknar kommunalekonomisk betydelse bör avvecklas.

Enligt förslaget till skolstadga bibehålles den nu gällande regeln att, såvitt avser obligatorisk skola, i kommun med högst 20 000 invånare distriktssköterska skall inom ramen för sin tjänstgöring vara skyldig tjänstgöra även som skol-sköterska. I förslaget har tillagts ett undantag härifrån för fall då skolenheten omfattar även icke obligatorisk skolform.

Skolhälsovård bör bli obligatorisk även vid de nya fackskolorna, föreslår beredningen och i stadgeförslaget hänföres dessa skolor till samma normer som gäller för övriga icke obligatoriska skolor.

Skolberedningen, som inledningsvis i kapitlet om skolhälsovården erinrat om ett av skolöverstyrelsen, efter särskilt utredningsuppdrag, framlagt förslag om införande av statligt reglerad hälsovård vid bl. a. kommunala yrkesskolor och handelsgymnasier, förordar att dessa skolformer — i fråga om de kommunala handelsgymnasierna såvitt inte åtgärden redan tidigare hunnit genomföras i anslutning till den vid 1961 års riksdag beslutade omorganisationen av handelsgymnasierna — i detta sammanhang införlivas i det kommunala skolhälsovårds-systemet. För de kommunala yrkesskolornas del torde den obligatoriska hälsovården böra avse elever i längre heltidskurser. Frågan om kompensation till kommunerna för ökade kostnader i samband med införandet av obligatorisk hälsovård vid yrkesskolor behandlas av beredningen tillsammans med övriga statsbidragsfrågor, för vilka redogöres senare.

I fråga om den skolpsykologiska verksamheten, dess omfattning och organisation har skolberedningen inte företagit några egna undersökningar eller utredningar, men framlägger dock efter en redogörelse för vissa tidigare utredningar och för nuvarande förhållanden vissa överväganden och förslag om den fortsatta verksamheten.

Mot bakgrunden av bl. a. vissa anförda (SB s. 432 f.) synpunkter finner beredningen det nödvändigt, att ett ställningstagande till frågan om skolpsykologorganisationen inte ytterligare fördröjs.

Den angelägnaste och mest effektiva åtgärden, som från statens sida bör vidtagas, är enligt skolberedningens bedömande en successiv utbyggnad av den organisation med *regionalt verksamma skolpsykologer*, som i begränsad omfattning prövats under ett par år. Principbeslut bör sålunda nu fattas om en organisation med en statlig skolpsykologtjänst för varje län, att byggas ut under en period av omkring tio år.

För innehavarna av dessa tjänster föreslår skolberedningen benämningen länskolpsykolog. Lönegradsplaceringen och behörighetskraven beräknas ansluta sig till vad som nu gäller för de tre regionala skolpsykologtjänsterna. Tjänsterna bör inrättas som ordinarie. Från och med den 1 juli 1962 bör de tre nuvarande extra tjänsterna som regional skolpsykolog omvandlas till ordinarie tjänster som länskolpsykolog. Vid tillsättning av länskolpsykologtjänst synes det kunna vara

befogat att, såsom brukar ske beträffande skolinspektörer, låta vederbörande under ett första år såsom ett slags provotid uppehålla tjänsten som extra tjänsteman eller med vikariatslöneförordnande. Som en omedelbar konsekvens av det föreslagna principbeslutet förordar skolberedningen från och med budgetåret 1962/63 en utökning med två nya länskolpsykologtjänster. I fråga om placeringen av de successivt nytillkommande tjänsterna torde Kungl. Maj:t böra besluta. Såväl takten för organisationens utbyggnad år för år som placeringen av nya tjänster torde i viss mån böra anpassas efter hur snabbt grundskolan genomföres i de olika länen. Det kan vidare finnas skäl att ge en viss förtur åt län med sämre rekryteringsmöjligheter, framhåller skolberedningen.

Samarbetet med länskolnämnden och den rent lokalmässiga anknytningen till dess kansli är, att döma av den hittillsvarande försöksverksamheten, av stor betydelse. Med tanke på den ytterligare utprövning av de lämpliga verksamhetsformerna, som ännu kan behövas, kan det dock, säger beredningen, finnas skäl att ännu något eller några år låta dessa tjänstemän stå direkt under skolöverstyrelsens ledning. Ett nära samarbete med överstyrelsen och dess expertis på området kommer givetvis även på längre sikt att vara naturligt och angeläget.

För länskolpsykologorganisationen får, liksom hittills i försöksverksamheten, beräknas viss biträdespersonal och i någon mån tillfälligt anlitad arbetskraft jämte kostnader för sjukvård, resor, expenser och viss utrustning. Kostnader för testmateriel torde endast i begränsad utsträckning böra hänföras till de statliga utgifterna. Den föreslagna länskolpsykologorganisationen medför vid full utbyggnad enligt skolberedningens överslagsvisa beräkningar, utöver hyresutgifter, årliga kostnader på inemot 1,2 miljoner kr., varav en mindre del dock redan nu ingår i den statliga budgeten. Därtill kommer engångskostnader för viss utrustning med ungefär 140 000 kr.

I fråga om länskolpsykologens uppgifter kan och bör i nuvarande läge en exakt precisering inte göras. Skolberedningen ger endast några exempel på uppgifter främst under uppbyggnadsskedet. Länskolpsykologerna, uttalar beredningen, bör bl. a. i viss mån utgöra en länk mellan den teoretiska psykologin och pedagogiken och dess praktiska tillämpning ute på fältet. Skolberedningen framhåller dock eftertryckligt, att här inte är fråga om att skapa nya forskningscentra.

Att sörja för en *lokal skolpsykologisk verksamhet* bör vara en kommunal angelägenhet, anför beredningen och ger i det följande vissa exempel på hur sådan kan anordnas. Anställandet av heltidstjänstgörande skolpsykolog i större kommuner blir ingalunda mindre angeläget genom den föreslagna skolpsykologorganisationen på länsplanet. Kommunal samverkan genom engagerandet av en skolpsykolog för verksamhet i flera kommuner torde också kunna vara en lämplig lösning. Anordningen med nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare med vissa skolpsykologiska arbetsuppgifter torde — ehuru den inte synes från alla synpunkter tillfredsställande — få bli en relativt vanlig väg under en övergångstid och i mindre landsbygdskommuner. Nedsättningen torde vidare inte

böra få alltför stor omfattning för en och samma lärare, utan uppgifterna hellre fördelas på flera lärare. Också andra organisationsformer, t. ex. såsom nu förekommer i form av direkt samarbete med den psykiska barna- och ungdomsvården, bör kunna förekomma. Det bör, anföres vidare, i sammanhanget uppmärksammas, att man stundom synes ha satt i fråga lämpligheten av den nu förekommande anordningen att kombinera lärartjänstgöring (med viss nedsättning av undervisningsskyldigheten) och anställning som pedagogassistent inom den psykiska barna- och ungdomsvården.

Skolberedningen finner inte skäl föreslå att statsbidrag skall utgå till lokal skolpsykologisk verksamhet annat än i den form och den utsträckning, som nu enligt av Kungl. Maj:t tillämpad praxis förekommer vid nedsättning av lärares undervisningsskyldighet; statsbidrag har i allmänhet utgått till halva antalet nedsättningstimmar. Den statligt ekonomiska insatsen på området bör i övrigt koncentreras till länskolpsykologorganisationen.

Slutligen har beredningen också, mot bakgrunden av vissa erhållna uppgifter, under avsnittet om den skolpsykologiska verksamheten övervägt möjligheterna till en tillfredsställande rekrytering. Med den föreslagna successiva utbyggnaden bör enligt beredningens bedömande utsikterna härtill numera vara relativt gynnsamma. Beredningen understryker i sammanhanget vikten av att frågorna om den praktiska psykologutbildningen och om legitimation för psykologverksamhet snarast bringas till en lösning.

Vid arbetet med spörsmål rörande den obligatoriska skolans utformning, frågor om skolhälsovård och skolpsykologisk verksamhet m. m. har skolberedningen också kommit i beröring med frågan om skolkuratorsverksamheten m. m.

Beredningen, som inte funnit det möjligt att företa några särskilda undersökningar eller utredningar inom frågeområdet, ger inledningsvis (SB s. 436 ff.) en kort sammanfattning av vissa tidigare utredningar och förslag beträffande skolkuratorer samt redogör därefter översiktligt (SB s. 439 ff.) för nuvarande kuratorsverksamhet inom olika skolformer. Vissa av beredningen i detta sammanhang berörda specialfrågor om s. k. hjälpklasskuratorer m. m. har redovisats i anslutning till övriga frågor rörande specialundervisningen.

På den framtida kuratorsverksamheten liksom på samarbetet mellan olika befattningshavare inom skolan och med andra organ lägger beredningen bl. a. följande synpunkter.

När det gäller den kurativa verksamhet som kan komma i fråga för elever dels på gymnasiestadiet, dels inom den obligatoriska nioåriga skolans åldersstadium, främst dess högstadium, framhåller beredningen bl. a., att det är nödvändigt att söka få en viss överblick över de resurser, som inom skolan och inom samhället i övrigt står till buds på området. Beredningen pekar på skolhälsovården och den skolpsykologiska verksamheten och framhåller i samband därmed att var och en som medverkar inom skolans värld måste inte bara ansvara för sin egen isolerade

del av arbetet utan också känna och förverkliga det gemensamma ansvaret för elevens bästa i det lagarbete, som här måste förekomma mellan olika experter inbördes liksom mellan experterna och skolans ledning och lärare. Av verksamhetsgrenar utanför skolan framhålles barnavården, den psykiska barna- och ungdomsvården samt kommunens och andra organs insatser för ungdomens fritidsverksamhet.

Mot bakgrund av det resonemang som beredningen fört och med tanke på de från kommun till kommun starkt skiftande förhållandena ter det sig för beredningen självklart, att en bedömning av skolans behov av särskilda hjälpkrafter för elevvårdande uppgifter måste göras utifrån situationen i varje enskild kommun och att i denna bedömning även förhållandena inom andra verksamhetsgrenar än skolan måste vägas in.

Särskilt skolkuratorsfrågan behöver ses i detta vidgade perspektiv. Anställandet av skolkurator är säkerligen inte sällan en riktig och behövlig åtgärd. Man bör dock inte a priori utgå ifrån att detta alltid är den rätta och den enda rätta vägen.

Beredningen framhåller vidare bl. a., att en ökning av skolans stab av specialister också kan medföra avsevärda risker för alltför stor splittring av den elevvårdande verksamheten. Lärarens kontakt med och ansvar för den enskilde eleven utgör själva grunden för skolarbetet. Ämnesläraresystemet på grundskolans högstadium och på högre stadier och svårigheten att tilldela klassföreståndaren något mera betydande timtal i den egna klassen bidrar dock till att lärarnas insatser kanske inte alltid blir tillräckliga (jfr kap. 18 s. 331 f.) I allra första hand bör därför sådana åtgärder vidtagas, som ökar klassföreståndarens möjligheter att hjälpa eleverna.

Beredningen pekar också på att utredningar om hemförhållanden och liknande uppgifter, som brukar anförtros kuratorn om sådan finns, nu ibland handhas av skolsköterskan.

Skolberedningen anför ytterligare en del synpunkter delvis av praktisk natur (SB s. 444 ff.), av vilka somliga talar för och andra mer eller mindre emot ett vidgat anlåtande av skolkuratorer. Med sitt resonemang säger sig beredningen inte vilja bestrida att behov av särskilda skolkuratorer kan föreligga men några mera bestämda allmänna rekommendationer anser sig beredningen dock inte kunna framlägga i kuratorsfrågan. Skolberedningen räknar heller inte med statsbidrag till kommunal skolkuratorsverksamhet.

Ehuru bedömningen av kuratorsbehovet och ansvaret för sådan verksamhet inom kommunens hela skolväsende bör ses som en kommunal angelägenhet, synes, säger beredningen, i nuvarande läge tillräckliga skäl inte föreligga att förändra huvudmannaskapet för den nu etablerade skolkuratorsverksamheten med statliga medel vid vissa högre allmänna läroverk, vilken i första hand torde beröra gymnasieeleverna. Ett oförändrat statligt huvudmannaskap kan här tills vidare också vara motiverat med hänsyn till behovet av praktikplatser för utbildning av kuratorer. En samordning med kommunens kuratorsverksamhet i

förekommande fall är givetvis angelägen. Om till skolanläggning med statlig kuratorstjänst kommer att förläggas även klasser tillhörande den obligatoriska skolan, bör hinder inte möta mot att kuratorns verksamhet omfattar också eleverna i dessa klasser; en fördelning av kostnaderna för kuratorstjänsten mellan stat och kommun torde därvid böra ske enligt de regler som nyligen fastställts för motsvarande situation beträffande statligt anställd skolsköterska.

I anslutning till behandlingen av vissa specialfrågor i samband med försöksverksamhetens avveckling berör skolberedningen även frågan om studiehjälp.

Skolberedningen anser, att en behovsprövad stipendiegivning i princip inte hör hemma i en obligatorisk skola. Skäl finns alltså för att avveckla denna stödform i samband med grundskolans allmänna genomförande. Beredningen finner emellertid, att denna fråga har sitt naturliga sammanhang i den prövning av de allmänna barnbidragen eller liknande stödåtgärder åt barnfamiljerna, som skall komma till stånd enligt nyligen i riksdagen fattat beslut. Då beredningen förutsätter, att frågan sålunda blir prövad vid den av riksdagen begärda översynen av barnbidragen, anser sig beredningen inte böra framlägga något eget förslag till slutlig lösning. Till dess denna fråga blivit prövad i ett vidare sammanhang, torde det nuvarande studiehjälpssystemet för försöksskolan få tillämpas för grundskolans elever.

Yttranden

Skolberedningens förslag angående utformningen av skolhälsovården hälsas i allmänhet med tillfredsställelse i remissyttrandena. Endast på vissa punkter påyrkas justeringar eller framföres önskemål om ytterligare förbättringar.

Sålunda har ytterst få invändningar gjorts mot förslaget att kommunalisera skolhälsovården vid statliga läroverk. *Skolöverstyrelsen* förutsätter dock uttryckligen att verksamheten därvid får minst samma omfattning som tidigare. *SACO* framhåller i detta sammanhang, att det vore önskvärt att klara statliga direktiv till kommunerna lämnades beträffande lokal-, utrustnings- och verksamhetsstandard. *Svenska stadsförbundet* och *Svenska landskommunernas förbund* uttalar vissa farhågor för att svårigheter i praktiken kommer att uppstå genom det ändrade huvudmannaskapet för skolhälsovårdens personal. *TCO* förutsätter, att de problem som uppkommer i samband härmed i fråga om den berörda personalens anställnings-, avlönings- och pensionsförhållanden, blir föremål för förhandlingar i vanlig ordning.

Falköpings stad finner inte de anförda skälen för att kommunerna skall svara för personal för skolhälsovården bärande. Denna inställning är eljest inte vanlig från *kommunernas* sida. Något som däremot ofta betonas i kommunyttrandena är att kommunerna förutsättes få full kompensation för denna nya uppgift. De närmare synpunkterna på kompensationsfrågan redovisas dels i ett föl-

jande avsnitt om skolans befattningshavare där beredningens större projekt om överförande av vissa andra personalkategorier och uppgifter till kommunerna behandlas, dels i ett följande avsnitt om statsbidragsfrågor.

Att statsmedel inte vidare skulle utgå till skolläkares resekostnader anser sig *länskolnämnden i Gotlands län* inte kunna tillstyrka. Några kommuner har också reagerat mot detta förslag, som eljest ytterst sällan beröres i yttrandena. Som exempel kan nämnas *Söderköping*, *Alvesta* och *Bygdeå*, vilka påpekar att en överflyttning till kommunerna av kostnaderna för skolläkares resor främst skulle drabba de ofta vidsträckta landskommunerna.

Mot den för hela skolhälsovården föreslagna normen i fråga om antalet elever per heltidsanställd skolsköterska, 1 500 elever, har gjorts vissa invändningar, även om den härigenom inträdande förbättringen för de statliga läroverkens del noterats med tillfredsställelse. Med framhållande av skolsköterskornas redan nu betungande arbetsbörda och en förutsedd framtida ökning därav, önskar flera remissinstanser en ytterligare sänkning av elevantalet. Sälunda förordar *skolöverstyrelsen* antalet 1 300, medan 1 200 förordas av *SACO*, *TCO*, *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, *Svenska fackläraryöbundet*, *Sveriges läkarförbund*, *Svenska läkaresällskapet*, *Svenska skolläraryöreningen* och *Folkpartiets kvinnoförbund*. Som motiv härför anger överstyrelsen, SACO och Skolläraryöreningen huvudsakligen, att större uppmärksamhet redan har riktats och även bör riktas mot skolsköterskans elevvårdande och mentalhygieniska uppgifter. TCO anför att om skolsköterskan över huvud taget effektivt skall kunna fullgöra sina betydelsefulla uppgifter är denna sänkning nödvändig. Samma ståndpunkt intar folkskolläraryöreningen och fackläraryöbundet. *Gymnasieutredningen* uttalar helt allmänt att det är angeläget, att heltidsanställd skolsköterska kan erhållas vid ett betydligt lägre elevantal än 1 500. Lärarkollegiet vid *medicinska högskolan i Umeå* ifrågasätter, utan något bestämt yrkande, om inte det angivna elevantalet av 1 500 är för stort med hänsyn till skolsköterskans mångskiftande arbetsuppgifter. *Medicinalstyrelsen* uttalar, att en sänkning vore mycket önskvärd men för närvarande torde försvåras av bristen på sjuksköterskor.

Mot ett bibehållande av den nu gällande skyldigheten för distriktssköterska att i kommun med högst 20 000 invånare inom ramen för sin tjänstgöringsskyldighet vara verksam som skolsköterska har vissa invändningar rests. *Länsskolnämnden i Jönköpings län* finner det angeläget att särskild skolsköterska skall få anställas i kommun med betydligt lägre invånarantal än detta, medan *SACO* och *Sveriges läkarförbund* vill göra skyldigheten beroende av främst antalet elever i kommunens grundskolor. *TCO* föreslår att, där behov finnes av heltidsanställd skolsköterska, sådan skall kunna anställas oberoende av kommunens invånarantal. *Sveriges skoldirektörsförening* förordar att distriktssköterska bör vara skolsköterska endast i mindre kommuner med högst 10 000 invånare. *Staden Köping* finner bestämmelsen, att distriktssköterskorna skall vara skyldiga att tjänstgöra som skolsköterskor i kommuner med mindre än 20 000 invånare,

fullständigt orimlig och i klar strid med föreskriften, att en skolsköterska skall omhänderha högst 1 500 elever. Härom anföres följande.

Om man räknar med ett födelsetal av 15 promille av befolkningen får man för en kommun med 20 000 invånare fram en siffra på ca 300 elever per årskurs eller för nio årskurser 2 700 elever, vilket innebär att det finns arbetsuppgifter för två heltidsanställda skolsköterskor. Eftersom 1 500 elever anses vara maximum, bör det idealiska antalet rimligen vara lägre. Det torde dock icke finnas någon som helst möjlighet för distriktssköterskorna i en kommun med 20 000 invånare att jämsides med sitt ordinarie arbete medhinna skolhälsovården. Bestämmelsen bör ändras, så att anställande av särskild skolsköterska blir obligatoriskt vid ett stadigvarande elevantal på 1 500. Skyldighet för distriktssköterskorna att tjänstgöra vid skolhälsovården skulle då begränsas till kommuner med mindre än 1 500 elever i grundskolan.

Medicinalstyrelsen finner, att föreskriften om distriktssköterskas skyldighet i förevarande hänseende i princip bör ändras till att avse antalet skolbarn i kommunen. Därest särskild skolsköterska skall anställas måste dock i varje särskilt fall skolväsendets organisation i förhållande till distriktssköterskedistriktet, tätorternas placering och dylikt beaktas. *Skolöverstyrelsen* är för sin del inte beredd att ta ställning till frågan om distriktssköterskas skyldighet att tjänstgöra som skolsköterska och erinrar om dels inom medicinalstyrelsen pågående utredning angående distriktsvården, dels om bildandet av kommunalblock vid vilket tillämpandet av denna bestämmelse skulle kunna leda till mindre önskvärda konsekvenser. Överstyrelsen framhåller även att det undantag från distriktssköterskans skyldighet att vara skolsköterska vid grundskolan, som formulerats i beredningens stadgeförslag för fall då en skolanläggning innefattar även icke-obligatorisk skolform, kan få mindre lyckliga följder. Om i en skolenhet finns inrymda, förutom grundskolan, klasser från en realskola under avveckling eller klasser från en fackskola måste kommunen anställa särskild skolsköterska för hela skolenheten, framhåller överstyrelsen. Om bestämmelsen avser endast skolenhet innehållande högstadium och statligt gymnasium bör denna begränsning anges.

Det ökade antalet läkarundersökningar av hela klasser i den obligatoriska skolan tillstyrkes av så gott som samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan. *Åtvidabergs* köping ifrågasätter emellertid, huruvida det utökade antalet läkarundersökningar verkligen är nödvändigt. De massundersökningar, varom här är fråga, har enligt köpingen väl knappast gjort det möjligt för läkaren att sätta sig in i de enskilda fallen. Det vore därför lämpligare, att skolsköterskeorganisationen utbyggdes, och att de, som skolsköterskan ansåg vara i behov av särskild läkarvård, hänvisades till läkaren, vilken då kunde ägna mera tid åt dessa barn. *Alvesta* köping konstaterar, att beredningens förslag om förstärkning av skolhälsovården inom den obligatoriska skolan innebär en försämring för de elever, som med bibehållande av nu gällande organisation skulle ha undervisats i realskola. En ordning med nuvarande undersöknings- och mottagningsfrekvens på läroverksplanet borde sättas som riktmärke för samtliga årsklasser

då en standardförbättring på detta synnerligen viktiga område är angelägen. Väl är, framhålles det, vad beredningen anfört angående bristen på läkare förvisso en bister realitet inom många provinsialläkardistrikt, men en generell bestämmelse borde inte hindra ett genomförande av en förbättring inom de områden, där de personella resurserna gör det möjligt. Även *gymnasieutredningen* framhåller, att fyra undersökningar under skoltiden måste betraktas som ett minimiprogram och att målet bör vara en undersökning per elev och år.

Bl. a. *länsskolnämnderna i Skaraborgs och Västmanlands län, Uppsala stad* samt *TCO* och *Sveriges skoldirektörsförening* uttalar önskemålet, att den första undersökningen vidtas i samband med inskrivningen till årskurs 1, då även skolmognadsproven bör verkställas. Barnets hälsotillstånd bör vara fastställt på ett så tidigt stadium, att hänsyn kan tas härtill vid bedömningen av barnets skolplacering. Även *Folkskollärary Federationen* framför krav härpå med den motiveringen, att eventuella defekter möjligen kan korrigeras under sommaren före skolans början. *Skolöverläkaren i Stockholm* å andra sidan anser, att beredningens förslag att bibehålla den nu gällande ordningen med undersökning av nybörjarna vid läsårets start bör tillstyrkas. Denne anför härom vidare följande.

Från skolläkarhåll har anförts, att möjligheterna att under de månader som återstår till dess skolan börjar, rätta till defekter av antytt slag i de flesta fall är mycket små bl. a. med hänsyn till väntetiden på polikliniker och sommarsemestrar för sjukvårdspersonal. För Stockholmsförhållanden är en omändring med undersökning av första årskursen till våren knappast påkallad. Vid den skolmognadsprövning som praktiskt taget överallt genomföres numera i Stockholms skolor, upptäcks vanligen handikapp av både psykisk och somatisk art och föräldrarna får anvisning om lämplig konsultinstans i de fall denna ej redan är ordnad förut. För övrigt har redan på barnavårdscentraler och daghem, där det övervägande antalet barn före skolbörjan kontrollerats, de flesta sjukliga tillstånd och handikapp diagnosticerats och hänvisats till specialistinstans.

Hörselpedagogernas förening föreslår införande av obligatorisk hörselundersökning med audiometer under det år barnet fyller sex år och därjämte två gånger under skolpliktstiden.

SACO, Sveriges läkarförbund och lärarkollegiet vid *medicinska högskolan i Umeå* m. fl. understryker värdet av den läkarundersökning, som beredningen förutsatt skall äga rum i skolans avslutningsklass, då man därigenom kan samordna denna undersökning med utfärdandet av de arbetsböcker, som alla förvärvsarbetande under 18 år skall ha.

Vad beträffar förläggandet av skolläkarens mottagning till skolan har *medicinalstyrelsen, SACO, Sveriges läkarförbund* och *Folkskollärary Federationen* framhållit, att för undantag härifrån skall starka skäl föreligga. Sålunda understryker medicinalstyrelsen, att endast om detta av praktiska skäl ej kan genomföras bör eleverna få hänvisas till läkarens ordinarie mottagning och då endast på för skolbarnen särskilt angivna tider. Även *länsskolnämnderna i Jönköpings*

och *Kristianstads län* framhåller särskilt vikten av att skolhälsovården rent lokalmässigt förlägges till skolan.

Flera remissorgan har i detta sammanhang berört frågan om normalinstruktionen för såväl skolläkare som skolsköterska. *Folkskollärary Federationen* framhåller, att föreskrift bör intas i denna, att barnets lärare på lämpligt sätt informeras om förhållanden av vikt för lärarens behandling av eleven i fråga och *medicinalstyrelsen* framhåller även biologilärarens betydelse i hälsofostran för eleverna. För utformningen av nämnda instruktioner anses samråd böra ske mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen.

Vikten av att skolhälsovården enligt beredningens förslag skall bli obligatorisk även i de kommunala fackskolorna och yrkesskolorna betonas av bl. a. lärarkollegiet vid *medicinska högskolan i Umeå* samt *länsskolnämnderna i Blekinge* och *Gotlands län*. Sistnämnda länsskolnämnd vill i vad gäller yrkesskolornas obligatoriska hälsovård inbegripa även vissa heltidskurser, som omfattar en kortare tid än ett läsår, nämligen kurser om en hel termin. Häri instämmer *överstyrelsen för yrkesutbildning*, som förutsätter att även de landstingskommunala yrkesskolorna medtages vid denna omreglering. Flera kommuner, däribland städerna *Göteborg*, *Linköping*, *Falun* och *Skellefteå*, har också uttryckligen förklarat sig biträda beredningens förslag till utvidgning av skolhälsovården.

Skolöverstyrelsen anför i detta sammanhang att förverkligandet av denna utökning av skolhälsovårdsorganisationen kommer att kräva ytterligare arbetsinsatser. Sålunda behöver en skolöverläkartjänst vid överstyrelsen för yrkesutbildning inrättas. Detta skulle tills vidare kunna ske genom att biträdande skolöverläkarbefattningen hos skolöverstyrelsen omvandlades till heltidstjänst med åliggande för befattningshavaren att handlägga hälsovårdsärenden inom överstyrelsen för yrkesutbildning. För att biträda vid arbetet med dessa ärenden borde finnas en amanuens. En utökning och omorganisation av skolöverstyrelsens resurser på bl. a. skolhälsovårdens område föreslås också från *Karolinska institutets* lärarkollegium, som anser att överstyrelsens rotel för skolhälsovård bör utbyggas till en särskild avdelning med ytterligare barnpsykiatrisk expertis samt att till denna avdelning bör knytas även skolpsykologinstitutionen och skolans kuratorsverksamhet. Till denna avdelning bör också föras såväl specialundervisningen som abnormundervisningen.

Enligt *Målsmännens riksförbund* har den psykiska hälsovården vid skolorna behandlats för lättvindigt av skolberedningen. Liknande tankegångar spåras i yttrandet från *Karolinska institutets* lärarkollegium, som förordar vissa förstärkningar av resurserna inom och utanför skolan. Kollegiet anför följande.

Med kännedom om i hur stor utsträckning specialklassernas klientel består av elever med skilda psykiska insufficiens- och sjukdomstillstånd finner emellertid lärarkollegiet att alltför liten hänsyn tagits här till vid utarbetande av riktlinjerna för skolhälsovården. Denna föreslås visserligen utbyggd kvantitativt men knappast kvalitativt. Elever, som på grund av svårigheter vid kunskapstill-

ägnandet eller som på grund av anpassningssvårigheter och beteenderubbningar föreslås till t. ex. specialklasser, garanteras icke någon medicinsk bedömning. Det är lärarkollegiets uppfattning, att grundskolans genomförande förutsätter ett allt mer vidgat samarbete med medicinsk sakkunskap och därför en betydande utbyggnad av dels skolläkarorganisationen, dels den psykiska barna- och ungdomsvården. Icke minst kommer behovet härav att göra sig gällande inom grundskolans högstadium, där man måste räkna med en relativt hög frekvens av elever med psykiska störningar av olika slag.

Svenska läkaresällskapet framhåller att det bör eftersträvas, att skolpsykiatrisk verksamhet antingen organiseras inom skolhälsovårdens ram eller anknytes till barnpsykiatriska kliniker.

Medicinalstyrelsen framhåller, att arbetet inom skolhälsovården för tjänsteläkarens del efter hand torde komma att underlättas genom organisationen av s. k. flerläkarstationer.

Slutligen framhålles från lärarkollegiet vid *tandläkarhögskolan i Stockholm*, att tandvårdens ordnande i skolorna icke är omnämnd i utredningen. I nuvarande författning rörande folktandvården är organiserad tandvård tillgänglig endast för barn i åldersperioden 6—15 år. Lärarkollegiet betonar angelägenheten av att tandvård, så snart tillgång till tandläkare i erforderligt antal genom betydande utökning av tandläkarhögskolorna och deras utbildningskapacitet uppnåtts, effektivt genomföres inom folktandvården ej blott för alla barn och skolelever från tidigaste åldrar t. o. m. 16 år utan även för eleverna i planerade fackskolor och i gymnasierna.

Vad beträffar skolberedningens förslag om utbyggnad av skolpsykologverksamheten kan konstateras att detta genomgående livligt tillstyrkes i yttrandena. Behovet av en sådan verksamhet och en fast organisation på området understrykes starkt, inte minst av länsskolnämnderna, lärarorganisationerna, lärarutbildningsanstalterna och den medicinska expertisen. Det framhålles ofta att en utbyggnad av denna verksamhet är en av förutsättningarna för att det nya skolprogrammet skall kunna genomföras på ett effektivt sätt.

Synpunkter på elevvården i stort anföres ofta i detta sammanhang. Som exempel kan nämnas *länsskolnämnden i Östergötlands län*, som pekar på den aktuella uppfostringssituationen och anför att rättsliga myndigheter bekräftat, hur ofta brist på personlig rådgivning och vägledning kan antas ha bidragit till ökad ungdomskriminalitet. *Statskontoret* hävdar, att såväl skolpsykolog- som skolkuratorsinstitutionerna behöver en fastare organisation än vad de för närvarande har och anser tidpunkten vara inne för att dra upp riktlinjerna för en över hela riket någorlunda likformig organisation och för ett klart och fast inordnande av befattningshavarna inom elevvården i skolväsendet. Elevvården bör göras till föremål för en utredning gällande såväl huvudmannaskapet som lönesättning och avgränsning av arbetsuppgifterna. *Målsmännens riksförbund* framhåller med skärpa att den organisation, som skall realisera önskemålen om individualiseringen i undervisningen, nämligen elevvården,

blivit alltför vagt skisserad. *Stockholms* stad framhåller att, i betraktande av den stora vikt, som skolberedningen i skilda sammanhang lägger vid en utbyggd skolpsykologisk verksamhet, är dess rekommendationer överraskande få och allmänt hållna.

Att enligt skolberedningens förslag ett principbeslut nu skall fattas om en regional organisation med en statlig skolpsykologtjänst för varje län har i yttrandena inte rönt några invändningar. Den tidrymd, inom vilken utbyggnaden skall ske, har däremot ibland ansetts vara onödigt lång. En snabbare takt förordas eller önskas av fyra *länskolnämnder* liksom av bl. a. *TCO*, *Folkskolläraryferederationen*, *Riksförbundet landsbygdens folk*, *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* och *Svenska landsbygdens ungdomsförbund*. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* föreslår, att denna organisation skall byggas upp redan under en femårsperiod. *Skolöverstyrelsen* accepterar den av beredningen angivna uppbyggnadsperioden av omkring tio år och lärarkollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm* instämmer med beredningen i att utbyggnad i en snabbare takt inte torde kunna genomföras.

Länskolnämnden i Kalmar län anser benämningen *länskolpsykolog* mindre lyckad. *Länskolnämnderna i Östergötlands* och *Kristianstads län* ifrågasätter om inte de av skolberedningen för länskolpsykologerna förutsatta behörighetskraven — innefattande licentiatexamen i psykologi eller pedagogik jämte lärarerfarenhet — satts för höga och om inte därigenom vissa rekryteringssvårigheter uppkommer. Kravet på lärarerfarenhet understrykes av flera *länskolnämnder* liksom av kollegierna vid *Jönköpings folkskoleseminarium* och vid *Annedals folkskoleseminarium i Göteborg*. *Läroverksläraernas riksförbund*, *Lärarhögskolornas* och *seminariernas lärarförbund* betonar att en genom praktiskt skolarbete förvärvad erfarenhet är nödvändig för en skolpsykologs verksamhet. *Svenska förbundet för specialundervisning* framhåller önskvärdheten av erfarenhet även från specialundervisning. *Länskolnämnden i Malmöhus län* framkastar i detta sammanhang förslaget att under inledningsskedet dispensvägen kunna anlita i övrigt utmärkt lämpade sökande med betydande lärarerfarenhet. Lönegradsplaceringen för länskolpsykologerna förs på tal av bl. a. *länskolnämnden i Gotlands län*, som ifrågasätter om lönegraden A 24 kan göra det möjligt att i längden upprätthålla de ställda behörighetskraven. *Länskolnämnden i Jämtlands län* anser, att utbildningsbehovet av skolpsykologer skulle säkerställas, om dessa kunde se fram emot lönegraden Ao 26. *Lärarhögskolornas* och *seminariernas lärarförbund* förordar en lönesättning i paritet med lärares med motsvarande akademisk utbildning, och *SACO*, att åtgärder snarast bör vidtagas på löneområdet.

Mot beredningens uttalande om att vid placeringen av nya länskolpsykologtjänster eventuellt borde ges företräde åt sådana län, som har rekryteringssvårigheter, har rests invändningar från *länskolnämnderna i Kristianstads* och *Malmöhus län*. Dessa anser, att alla skäl talar för att man i en bristsituation utbjuder de mest attraktiva tjänsterna, varvid man också kan erhålla praktik-

platser för studerande, som har för avsikt att utbilda sig till skolpsykologer. *Skolöverstyrelsen* anser att beslutanderätten om placeringen av de successivt nytillkommande tjänsterna lämpligen bör tillkomma överstyrelsen — och inte såsom enligt beredningens förslag Kungl. Maj:t — bl. a. för att planeringen skall kunna smidigt anpassas efter rekryteringsmöjligheterna.

Tio *länskolnämnder* anser, att skolpsykologerna från början skall knytas direkt till länskolnämnderna och att en övergångstid med tjänsternas anknytning till skolöverstyrelsen är helt obehövlig. *Länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* anför här, att tendenser förmärkts till strävanden mot en ny splittning i den regionala skolledningen och att nämndens erfarenhet därav ej är goda; av principiella och i förevarande fall även av praktiska skäl hävdar nämnden, att varje utvidgning av den regionala verksamheten inom skolväsendet måste ske inom nämnderna. Enligt *länskolnämnden i Malmöhus län* saknas all anledning att skapa ett sidoställt organ; den direkta kontakten med skolöverstyrelsen behöver inte hindras genom skolpsykologens ställning som tjänsteman hos nämnden. *Länskolnämnden i Skaraborgs län* framhåller med skärpa att det ej är önskvärt att få mer än en statlig regional skolmyndighet i varje län. *Skolöverstyrelsen* instämmer däremot i beredningens uttalande att länskolpsykologerna ännu något eller några år bör stå direkt under överstyrelsens ledning.

Sju *länskolnämnder* (Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Skaraborgs, Värmlands, Västerbottens och Norrbottens län) framför redan nu sina önskemål att bli tilldelade länskolpsykologtjänster. *Stockholms stad* uttalar med instämmande av *överståthållarämbetet*, att det synes rimligt att Stockholm i vad avser den skolpsykologiska verksamheten är sin egen länskolnämnd och att staden bör erhålla statsbidrag till inrättande av två skolpsykologtjänster motsvarande de av skolberedningen föreslagna länskolpsykologtjänsterna. *Länskolnämnden i Norrbottens län*, flera *kommuner* i nämnda län samt kollegiet vid *folkskoleseminariet i Haparanda* hävdar, att med hänsyn till de stora avstånden inom detta län behov där förefinnes av två länskolpsykologer.

Medicinalstyrelsen, *Sveriges skoldirektörsförening* och *Sveriges barnpsykiatriska förening* pekar på behovet av en gränsdragning mellan skolpsykologens verksamhet å ena sidan och skolläkarens och den psykiska barna- och ungdomsvårdens å andra sidan. *Medicinalstyrelsen* anför i detta sammanhang, med anknytning till ett uttalande av beredningen om pedagogassistenternas verksamhet, följande.

Frågor som berör skolpsykologens verksamhet i förhållande till skolläkaren och den psykiska barna- och ungdomsvården bör enligt styrelsens mening ytterligare utredas. Därvid bör lämpligen all barnpsykiatrisk och skolpsykiatrisk verksamhet samordnas med den psykiska barna- och ungdomsvården. Den skolpsykologiska verksamheten bör ej omhändervä de barnpsykiatriska problemen, ej heller bör den psykiska barna- och ungdomsvården syssla med utpräglade skolpsykologiska uppgifter. Ett intimt samarbete måste etableras mellan lärare, skolläkare, skolsköterska och skolpsykolog för att bereda de barn som behöver barnpsykiatrisk hjälp möjlighet att erhålla sådan. Beredningen anför

härom: »Det bör i sammanhanget uppmärksammas att man stundom synes ha satt i fråga lämpligheten av den nu förekommande anordningen att kombinera lärartjänstgöring — — — och anställning som pedagogassistent inom den psykiska barna- och ungdomsvården». Vad som i detta sammanhang bedömes olämpligt är pedagogassistenternas arbete med barnpsykiatriska, kliniskt psykologiska och skolpsykologiska uppgifter, uppgifter för vilka de saknar utbildning. I nära samarbete med ett barnpsykiatriskt team utgör pedagogassistenterna många gånger ett värdefullt tillskott till den psykiska barna- och ungdomsvården, åtminstone till dess den skolpsykologiska organisationen blivit mera utbyggd.

Skolöverstyrelsen konstaterar i denna fråga att pedagogassistenter stundom kommit att fungera även som skolpsykologer. Det synes enligt överstyrelsens mening ej lämpligt att man går denna omväg för att få det bistånd i elevvården, som den skolpsykologiska verksamheten utgör. Assistenterna inom den psykiska barna- och ungdomsvården torde enligt överstyrelsens mening böra begränsa sin verksamhet till dem, som där inskrivits som patienter. I yttrandet från *Göteborgs stad* framhålles, att det för närvarande finns en viss fara i att man inom de psykiatriska institutionerna bygger upp en organisation för skolpsykiatri utanför skolorganisationen. Ett samarbete mellan skolpsykolog och skolpsykiater är enligt staden nödvändigt. Den lyckligaste lösningen härvidlag torde vara, att man i de större städerna låter skolpsykiatriska institutionen tillhöra skolhälsovården, dock med den anknytning till den psykiatriska centralen som kan vara nödvändig.

Att den lokala skolpsykologverksamheten bör vara en kommunal angelägenhet har i och för sig tämligen allmänt accepterats. Åtta *länsskolnämnder* anser dock att verksamheten bör stimuleras med statsbidrag och ifrågasätter om inte vid sidan av det kommunala initiativet staten bör påtaga sig visst ansvar för att denna elevvårdande verksamhet verkligen kommer igång. Yrkanden eller önskemål om statsbidrag till lokal verksamhet framföres även från andra instanser, däribland *gymnasieutredningen*, *TCO*, *Folkskollärary Federationen*, *Svenska förbundet för specialundervisning*, *Svenska landsbygdens kvinnoförbund*, *Svenska landsbygdens ungdomsförbund*, *Folkpartiets ungdomsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Sistnämnda förbund vill också sätta som mål att inte bara varje kommun utan varje skola får en skolpsykolog. *SACO* och *Folkpartiets ungdomsförbund* ifrågasätter i detta sammanhang om inte ett åläggande för kommunerna att i viss utsträckning inrätta skolpsykologtjänster är nödvändigt. *Sveriges skoldirektörsförening* hävdar att statligt stöd bör utgå i betydligt större omfattning och i andra former än de föreslagna.

Dessutom har så gott som samtliga *kommuner*, som berört frågan om skolpsykologisk verksamhet, föreslagit att statsbidrag skall utgå till den kommunala skolpsykologverksamheten. I yttrandet från *Säter* hävdar man, att staten bör utreda vad som skall anses vara lämpligt elevunderlag för mindre psykologområden med psykolog deltidsanställd i flera kommuner och att statsbidrag till avlöning av skolpsykologer inom dessa områden bör få utgå efter samma grun-

der som till avlöning åt lärarpersonal. Som ett exempel på den argumentering som framföres för statsbidrag kan tas yttrandet från *Nederkalix* kommun, där också erfarenheter redovisas från den försöksverksamhet med skolpsykologkurator som med statligt stöd pågår i Råneå, Töre och Nederkalix sedan 1959.

Under de dryga två år som försöket hittills pågått har både kommunerna och de inom skolan verksamma enhälligt accepterat befattningshavarens insatser. Hans arbete i området har blivit en institution. Utan överdrift kan det påstås att skolan icke kan fungera tillfredsställande utan denna skolpsykolog-skolkurator. Skolledare och lärare och i mycket stor utsträckning allmänheten ställer sig oförstående inför ett tvärt slut på verksamheten. Ätminstone torde Nederkalix' kommun komma att nödgas diskutera frågan om inrättandet av en kommunal tjänst för skolpsykolog-skolkurator.

Skolberedningens uppfattning att skolpsykologisk verksamhet bör vara en kommunal angelägenhet är svår att acceptera. Ser man till lärarens ställning i den obligatoriska skolan, konstateras att statsbidrag utgår till lönen. Social verksamhet inom skolan hör i icke ringa grad ihop med elevernas utbildning och undervisning. Skolans psykologiska verksamhet kan icke självklart utbrytas ur skolans totala arbete på så sätt att kommunen skulle anses vara huvudman för just denna del, dvs. ekonomiskt ansvarig för att skolan fungerar socialt. En sådan gränsdragning är svår att förstå. Statsbidrag bör utgå till avlönande av heltidsanställd kommunal skolpsykolog-skolkurator. För geografiskt stora men folkfattiga och skattetyngda kommuner är det omöjligt att annars ha skolpsykolog. Att lösa frågan gemensamt med närliggande kommuner verkar icke heller tilltalande. Erfarenheten har visat, att det område, inom vilket försöksverksamheten med skolpsykolog-skolkurator pågått, till ytan är absolut maximalt för att inte resor skall förtaga en viktig del av arbetstiden och därmed arbetsresultatet. En sådan kommun som exempelvis Jokkmokk är till ytan jämförbar med vissa län i Syd- och Mellansverige. En skolpsykolog i en sådan kommun kan icke fungera på samma effektiva sätt som i en mindre. Nederkalix' kommun har i sin budget de två sista åren anslagit 8 000 kr. årligen till rese- och traktamentsersättningar för skolpsykologen. Till detta skulle vid en kommunalisering av tjänsten komma ett betydande lönebelopp. Kostnaderna blir på så sätt större i större landsbygdsområden än i till ytan små kommuner. Jämfört med städer, där rese- och traktamentsersättningar icke förekommer blir skillnaden ändå större. Därjämte får man i de nordliga delarna av vårt land under lång tid framåt räkna med att få teoretiskt mindre kvalificerade krafter i det skolpsykologiska arbetet. Men den totala kostnaden för verksamheten skulle ändå bli minst lika stor som eller större än i städer med välutbildade skolpsykologer. Detta sista bör icke uppfattas såsom en bestämd mening att lägre utbildning i en sådan tjänst medför sämre arbetsresultat. Men resonemanget stöder meningen att det ur rättvisesynpunkt borde vara motiverat med statsbidrag åtminstone till skolpsykologens lön.

Skolpsykologverksamheten på det regionala planet i de stora länen kan icke lämna lika god service som motsvarande verksamhet i de till ytan mindre. Kommunernas storlek i Norrbotten motsvarar i vissa fall hela län i Sydsverige. Detta motiverar i ännu högre grad att kommunerna, i t. ex. Norrbottens län, får i gång en skolpsykologisk-skolkuratorisk verksamhet. Kuratorsverksamheten bör utbyggas och med fördel ingå i skolpsykologens uppgifter. För landskommuner förefaller det att vara mest ändamålsenligt med en sådan anordning.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län ifrågasätter om inte på det lokala planet en utbyggd skolkuratorsverksamhet vore att föredra framför den förordade skolpsykologverksamheten. *Nynäshamns stad* förordar, att tyngdpunkten lägges på kuratorsverksamheten, då befattningshavare till denna lättare torde gå att anskaffa; regionalt bör psykologer anställas. *Socialstyrelsen* synes ifrågasätta möjligheterna att för närvarande få till stånd lokal skolpsykologverksamhet med hänsyn till bristen på kompetent arbetskraft.

I fråga om den av skolberedningen i viss utsträckning accepterade anordningen med nedsättning av lärares undervisningsskyldighet för fullgörande av skolpsykologiska uppgifter förordar *skolöverstyrelsen* införande av en stadgebestämmelse, som ger överstyrelsen möjlighet att medge inräknande i adjunkt- eller ämneslärtjänst av tid för sådana uppgifter med högst åtta veckotimmar. *Förbundet för specialundervisning* delar ej beredningens uppfattning att vid tillämpning av den här berörda anordningen uppgifterna hellre bör fördelas på flera lärare, då enligt förbundets mening i så fall kompetenskravet gärna åsidosättes. *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* förordar i detta sammanhang möjlighet att nedsätta undervisningsskyldigheten till hälften i fall då de skolpsykologiska arbetsuppgifterna omfattar flera mindre skoldistrikt som saknar tillgång till egen expertis. *Hallstahammars köping* föreslår, att länskolnämnderna skall bemyndigas fatta beslut om nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare med skolpsykologiska arbetsuppgifter.

Malmö stad framhåller, att en fackpsykolog med full tjänstgöring ur såväl samordnings- och planeringssynpunkt som med hänsyn till effektivitet är att föredra framför lärare med skolpsykologisk verksamhet som bisyssla, samt finner det därför önskvärt och angeläget att större kommuner med underlag för en heltidstjänst ej lockas att på grund av statsbidragsmöjligheten lösa frågan genom anlåtande av lärare med för ändamålet minskad undervisningsskyldighet. *Nederkalix kommun* anser, att en lösning av frågan om skolpsykologiskt-skolkuratoriskt arbete i skolan genom att medgiva nedsättning av undervisningsskyldigheten för en eller flera lärare icke är en fullgod lösning. En person bör sköta uppgiften och helt ägna sig åt den. Staden *Säter* hävdar däremot, att den som dagligen kan iaktta eleverna i deras arbetssituation snarast har större förutsättningar än en från undervisningen helt frikopplad psykolog att sätta sig in i deras problem. Utvägen att anförtro uppgiften som skolpsykolog åt lärare med efter omständigheterna anpassad, statsbidragsberättigad reduktion av undervisningsskyldigheten bör därför inte betraktas enbart som en nödlösning i ett övergångsskede.

Att utbildningsfrågorna för psykologerna och de därmed sammanhängande frågorna om kompetenskrav och legitimation måste ägnas ökad uppmärksamhet och bringas till en lösning betonas av *skolöverstyrelsen*, *medicinalstyrelsen*, *SACO* och *Sveriges förenade studentkårer*. Medicinalstyrelsen betonar därvid särskilt frågan om de praktiska utbildningsmomenten. Enligt skolöverstyrelsen synes det ändamålsenligt att med hänsyn till här ifrågavarande vetenskapers

snabba framsteg samtidigt även överväga ändringar i de bestämmelser som den 28 juli 1958 fastställts för den teoretiska utbildningen för psykologer. *Skolläkarföreningen* och *Sveriges barnpsykiatriska förening* understryker angelägenheten av att skolpsykologer har en god medicinsk orientering; den sist nämnda föreningen tillägger också praktik vid barnpsykiatrisk klinik.

Centralförbundet för nykterhetsundervisning anser, att all skolpersonal med elevvård som uppgift bör söka observera om elevens problem sammanhänger med bruk av narkotiska eller stimulerande ämnen eller med alkoholmissbruk eller dylikt i hemmet.

Vissa synpunkter på skolkuratorsfrågan har redan kommit till synes vid redovisningen av yttrandena beträffande den skolpsykologiska verksamheten, två frågor som ofta behandlas parallellt i yttrandena. När det gäller inställningen till kuratorsverksamheten förekommer åtskilliga nyanser i uttalandena, men helt allmänt kan sägas att en majoritet av de relativt många som uttalat sig i detta ämne har en mera oreserverat positiv uppfattning om kuratorsinstitutionen än beredningen och därmed starkare betonar behovet av sådana befattningshavare och efterlyser insatser på området; ett visst missnöje uttalas över skolberedningens behandling av frågan.

Det mest helhjärtade instämmandet i skolberedningens synpunkter kommer från *Svenska skolläkarföreningen*, som bl.a betonar att kurativa insatser kan och i första hand bör utföras av skolsköterskan.

I samband med behandlingen av kuratorsfrågan betonar beredningen nödvändigheten av att på både det centrala och det lokala planet vidga perspektiven till att omfatta också andra befattningshavare inom och utom skolan. Den påpekar också risken av en alltför stor splittring av den elevvårdande verksamheten genom utökning av skolans stab av specialister. *Skolläkarföreningen* kan genom sin erfarenhet bekräfta riktigheten av dessa farhågor.

Bedömningen av kuratorsbehovet måste enligt föreningens mening därför bli föremål för mycket noggrant studium av föreliggande fakta och omständigheter. Den som har den bästa utbildningen härför inom skolans värld, nämligen skolsköterskan, bör givetvis i första hand utnyttjas. För hennes arbete inom skolhälsovårdens mentalhygieniska verksamhet är den kombinerade utbildningen för sjukvård och social verksamhet en förutsättning.

Beredningen anser f. ö. att ansvaret för kuratorsfrågan i skolorna skall vila på den enskilda kommunen. Detta finner föreningen vara riktigt. Huvudmannaskapet för de statliga kuratorerna i vissa läroverk har emellertid lämnats utanför denna rekommendation. *Skolläkarföreningen* beklagar detta. I enhetlighetens och samordningens intresse bör de statliga kuratorerna liksom de statliga skolläkarna och skolsköterskorna få kommunen till huvudman.

Medicinalstyrelsen synes lika litet som skolberedningen vilja göra någon generell bedömning av behovet av särskild skolkuratorsverksamhet.

Därest denna yrkeskategori även framdeles avses skola knytas till skolans verksamhetsområde är det av största vikt att tjänsterna besättes med för skolkurativa uppgifter utbildade befattningshavare, socionomer. Skolkuratorns ar-

betsfält bör vara väl avgränsat, men samtidigt bör ett nära samarbete råda med rektor, lärare, skolläkare, skolsköterska, skolpsykolog och eventuellt andra medarbetare.

Klassläraren är och bör likväl vara den som närmast handhar elevtillsynen inom skolan. En lärare med intresse för elevernas skolproblem kan vara synnerligen lämpad för vissa kurativa uppgifter och där göra en betydelsefull insats. Av vikt är emellertid att läraren icke i allmänhetens ögon får sken av att vara kurator. När det gäller problem som nära sammanhänger med elevernas liv utanför skolan bör eleverna och deras vårdnadshavare kunna utgå från att hit hörande problem handlägges av en ansvarig och specialutbildad befattningshavare med tystnadsplikt. I flertalet sådana ärenden erfordras även kontakt med andra sociala institutioner och sådana uppgifter torde bäst handhas av härför särskilt utbildade kuratorer.

Styrelsen för *socialinstitutet i Stockholm* förklarar sig i stort sett vilja instämma i vad som sägs om skolkuratorerna och deras arbetsuppgifter samtidigt som styrelsen betonar, att handhavandet av de sociala uppgifterna exempelvis elevernas hem- och miljöförhållanden, som enligt styrelsen oftast är helt oberoende av medicinska och hygieniska faktorer, kräver sociala fackkunskaper. Enligt yttrandet förutsättes givetvis ett teamarbete mellan den medicinska, psykologiska och sociala expertisen till skolans tjänst.

Från länskolnämndernas sida synes uttalandena ganska varierande och ibland obestämda. *Länsskolnämnden i Kronobergs län*, som finner att frågan om behovet av kuratorer torde kräva ytterligare utredning, ser liksom beredningen en fara i att splittra de elevvårdande uppgifterna på alltför många befattningshavare. Enligt nämnden skulle i många fall lärarnas möjligheter till elevvårdande verksamhet av ifrågavarande art kunna ökas genom viss nedsättning i undervisningsskyldigheten. *Länsskolnämnden i Jönköpings län* anser, att de kurativa uppgifterna inom skolan i största möjliga utsträckning bör ombesörjas av dem som där står barnen närmast: lärarna och skolledarna. Dessa bör få vidgade möjligheter och bättre utbildning för denna speciella uppgift. Nämnden anser vidare nödvändigt, att de speciella skolkuratorer som kan komma att erfordras otvetydigt knyts till skolan, framstår som dess företrädare och underordnas skolchefen. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* har intet att erinra mot de synpunkter som beredningen anfört i detta sammanhang men uttrycker samtidigt den uppfattningen, att skolkuratorsverksamheten bör utbyggas och att det därför är önskvärt, att kommunerna på olika sätt stimuleras till att medverka till en sådan utbyggnad. Nämnden i *Malmöhus län* konstaterar, att beredningens ställningstaganden inte föranleder något uttalande från nämnden i frågan, och ifrån *Stockholms län* uttalas, att nämnden finner vad beredningen anför om önskvärdheten av att utöka antalet kuratorer vara riktigt. En förbättrad skolkuratorsverksamhet torde, enligt nämnden i *Blekinge län* medföra att skolans elevvård intensifieras. I yttrandet från *Södermanlands län* anföres endast, att till skolkurativ verksamhet i kommunal regi statsbidrag synes böra utgå. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* påvisar behov av »psykolog/kurator» och synes inte vilja ge något bestämt förord för den ena eller den andra

kategorien. — Vissa till kuratorsinstitutionen mera klart positiva yttranden från ett par läns skolnämnder anges i det följande.

Statstjänstemännens riksförbund förklarar, att förbundet ställer sig positivt till beredningens förslag angående skolkuratorsverksamheten. Om klassföreståndare och rektor har tillräcklig kontakt med eleverna blir behovet av speciell personal för sociala uppgifter i skolan mindre, konstaterar *Socialdemokratiska kvinnoförbundet*, som anser att rektorernas tjänstgöring bör ordnas så att de har tid att handleda nya lärare och vikarier och så att de finns tillgängliga för samtal med elever och målsmän. Från *Kooperativa förbundet* betonas, att skolkuratorsverksamheten inte bör få medföra att lärarnas intresse för t. ex. elevernas hemförhållanden och anpassning i skolan helt överlätes på skolans specialister.

Kuratorsinstitutionen får ej förbises, uttalar *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* och anför vidare, att de nya disciplinanvisningarna särskilt i större städer gjort institutionen outhärlig. *SACO* finner, att behovet av skolkuratorer klart framgår av »skolberedningens mycket positiva skrivning». *SACO* anger i det följande vissa motiv för ett ökat behov och anger en målsättning för insatserna på området.

Detta behov skulle accentueras ytterligare vid det förhållandet, att med den föreslagna högstadiorganisationen klassföreståndaren skulle komma att tillbringa jämförelsevis få timmar i sin klass. Kuratorns hjälp är ytterst betydelsefull såväl för elever som för föräldrar och lärare, särskilt då rektorerna. Då behovet av kuratorer inom skolväsendet är ostridigt, synes det vara en angelägen statlig och kommunal uppgift att sörja för att ett tillräckligt antal kuratorer finnes. Ett mål på lång sikt bör vara en kurator på 1 000 elever. Åtgärder bör vidtagas på löne- och utbildningsområdet för att täcka skolkuratorsbehovet.

Kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Linköping* finner det märkligt, att beredningen inte beträffande skolkuratorerna kommit fram till samma positiva syn på behovet »av en fast organisation med tillräckligt utbildad personal» som i fråga om skolpsykologerna. Kollegiet anför vidare.

Med utgångspunkt från förhållandena i Linköping, där ju en tämligen rikhaltig erfarenhet av skolkuratorsverksamhet finns att tillgå, måste fastslås att denna verksamhet varit utomordentligt betydelsefull. Kollegiet anser, att denna verksamhet vid högre allmänna läroverket i Linköping i hög grad bidragit till att ge skolan en mer elevcentrerad karaktär. Kurator har på ett helt annat sätt än som varit möjligt för rektor, skolsköterska och klassföreståndare kunnat ingående och personligt syssla med olika missförhållanden i form av skoltrötthet, svårigheter att underordna sig skolans regler, ungdomskriminalitet etc. Kuratorn har också visat sig vara en utomordentligt betydelsefull förbindelse-länk mellan skolan och hemmen och mellan skolan å ena sidan och barnavårdsnämnd och polis å den andra.

Med hänsyn till här redovisade erfarenheter framstår kuratorsinstitutionen för kollegiet såsom omistlig och bör därför ges en fastare utformning än vad som hittills varit fallet. Kollegiet föreslår därför,

att skolkuratorsverksamheten inom grundskolans högstadium bygges ut;

att normalinstruktion för kurator utfärdas;
 att skolöverstyrelsen bemyndigas att kontinuerligt meddela råd och anvisningar för kuratorsverksamheten;
 att kompetenskrav och lönevillkor för kurator fastställas.

Nästan genomgående har de *kommuner*, som berört frågan om skolkuratorsverksamheten, understrukit behovet av denna verksamhet. Därvid framföres också krav på statsbidrag till verksamheten. Från *Falun* framhålles t. ex., att så länge den övriga verksamhet, som skulle vara ett stöd för den kurativa, inte är utbyggd, och så länge lärarutbildningen inte helt har tagit sikte på dessa frågor, torde behovet av kuratorer vara klart dokumenterat. Staden har svårt att dela beredningens uppfattning, att statligt anslag skall kunna utgå för kurativ verksamhet i gymnasiet men ej för verksamhet inom den obligatoriska skolan. *Malmö* stad är också positivt inställd till kuratorsverksamheten men anser, att behov föreligger att närmare precisera gränserna för kuratorernas verksamhet i förhållande till övriga experters uppgifter inom elevvården och att vissa bestämda krav på dessa befattningshavares kompetens bör fastställas. Liknande synpunkter framföres ofta även från annat håll. *Lindes* kommun finner frågan vara av synnerligen stor vikt och önskar därför att hela frågekomplexet blir föremål för utredning.

Klart positiva uttalanden om behovet och angelägenheten av kuratorsverksamhet inom grundskolan, främst dess högstadium — även högre skolformer inbegripes ofta i uttalandena — görs vidare av följande instanser, nämligen *socialstyrelsen*, *statskontoret*, *fyra länskolnämnder* (*Kristianstads*, *Hallands*, *Älvsborgs* och *Kopparbergs län*), *länsstyrelsen i Kopparbergs län*, de av skolöverstyrelsen hörda kollegierna vid vissa *folkskoleseminarier* och *läroverk*, lärarkollegiet vid *medicinska högskolan i Umeå*, *gymnasieutredningen*, *Sveriges socionomers riksförbund*, *Läroverkslärarnas riksförbund*, *TCO*, *Folkskollärary Federationen*, *Sveriges skoldirektörsförening*, *Målsmännens riksförbund*, *Enskilda läroverkens förbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Folkpartiets ungdomsförbund* samt *Socialdemokratiska ungdomsförbundet*. Utlåtandet från statskontoret har närmare berörts redan i samband med skolpsykologfrågan. Särskilt utförliga uttalanden och mera konkreta och detaljerade yrkanden framföres från socialstyrelsen, Läroverkslärarnas riksförbund och Socionomförbundet. Förslag om att statsbidrag skall utgå till kuratorsverksamhet framföres härvid från socialstyrelsen, länskolnämnden i Älvsborgs län, Sveriges socionomers riksförbund, Läroverkslärarnas riksförbund, TCO, Folkskollärary Federationen, Sveriges skoldirektörsförening, Enskilda läroverkens förbund och Folkpartiets ungdomsförbund. Som exempel på de argument och de närmare förslag som föres fram i frågan kan här anföras följande uttalanden från *Sveriges socionomers riksförbund*.

Ingenting i skolberedningens samlade förslag ger vid handen att skolkuratorsbehovet skulle komma att minska, snarare tvärtom. Genom det nu föreslagna skolsystemets genomförande kommer skolan i framtiden att ställas inför stundom helt nya arbetsuppgifter, inte minst med tanke på att verksamheten utsträc-

kes till högre åldersgrupper. En stor del av ansvaret för samhällets ungdomsfost-
ran kommer således att falla på skolan och dess befattningshavare. För att i
varje fall större skolor i större samhällen skall få en tillfredsställande elevvård
blir kuratorn alltför en nödvändig medlem av det redan nu befintliga teamet
med pedagogisk, psykologisk och medicinsk expertis.

Beredningen hyser farhågor för att en ökning av skolans stab av specialister
kan medföra avsevärda risker för alltför stor splittring av den elevvårdande
verksamheten. Man säger: »Lärarens kontakt med och ansvar för den enskilde
eleven utgör själva grunden för skolarbetet». Därför bör, enligt beredningens
uppfattning, vidtagas sådana åtgärder som ökar klassföreståndarens möjlighet
att hjälpa eleverna. Förbundet kan till viss del instämma häri. Beredningen
torde emellertid inte till fullo ha beaktat att i skolor, där samtliga skolans klas-
ser har ämneslärare och där klassföreståndaren endast har ett ringa timantal
i sin egen klass, kanske rent av inte undervisar hela klassen, allvarlig risk före-
ligger att föreståndaren inte alls kommer att känna den egna klassen. Till följd
häruv får klassföreståndaren inte den insikt i eller möjlighet till omsorg om sina
elever som skolberedningen tänkt sig. Med hänsyn härtill bör det i framtiden
i högre grad än för närvarande vara befogat att en självständigt arbetande kura-
tor finns. Förbundet finner angeläget framhålla skolkuratorns kontaktfunktion-
er dels mellan föräldrarna och skolan, dels mellan skolan och de socialvårdande
myndigheterna och övriga samhälleliga organ. I sammanhanget vill förbundet
också betona att det, speciellt på högre åldersstadier och i gymnasierna, före-
ligger ett påtagligt behov av personlig rådgivning, som närmast torde åvila
kuratorn. Man får heller inte bortse ifrån kuratorns betydelsefulla profylaktiska
arbetsuppgifter. Förbundet vill fästa uppmärksamheten på det speciella behov
av skolkurator som föreligger på skolorter, där elever finns inackorderade, med
hänsyn även till att kuratorn i detta sammanhang utgör en trygghetsfaktor
också för föräldrarna. Slutligen har skolkuratorn en angelägen uppgift också när
det gäller elevernas fritidssysselsättningar.

Förbundet vill till sist understryka det nödvändiga i, att skolkuratorstjänst-
terna rekryteras med personer med adekvat utbildning, dvs. socionomexamen.

Med hänvisning till vad ovan anförts beträffande skolkuratorsverksamheten
föreslår förbundet, att garantier skapas för att skolkuratorsbefattningar inrät-
tas ute i kommunerna och att antalet befattningar bestäms i relation till skol-
väsendets storlek. Från statens sida bör bidrag utgå till kommunerna för att
täckta en del av kostnaderna. Till detta bidrag bör fogas bestämmelser an-
gående tjänsternas inrättande, antalet tjänster samt behörighet till tjänst.

Ur de här berörda yttrandena kan vidare noteras, att *socialstyrelsen* hävdar
att kuratorn bör ha en fristående ställning i förhållande till skolan, medan *Folk-
skolläraryrkesförbundet* betonar, att skolan bör vara huvudman för kuratorn, att
skolkuratorn helst själv bör vara lärare och att risken för splittring av den elev-
vårdande verksamheten kan motverkas, om de flesta av skolans specialister
också är lärare. Tanken på att i en och samma person förena yrkesvalsläraren
och skolkuratorn skymtar i yttrandena från *länskolnämnden i Hallands län* och
Läroverkslärarnas riksförbund.

Skolöverstyrelsen slutligen ger uttryck för en positiv syn på skolkuratorsverk-
samheten. I sitt remissutlåtande förklarar sig överstyrelsen anse det nödvändigt,
att skolväsendet förfogar över en basorganisation för de elevvårdande uppgif-

terna. Vid handläggningen av dessa uppgifter erfordras, anför överstyrelsen, samarbete mellan olika experter, varvid skolkuratorn genom sin utbildning och erfarenhet bör representera elevvårdens sociala sida.

Här bör till sist erinras om att skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen i sin gemensamma framställning om yrkesvägledningens organisation, vilken berörts i det tidigare avsnittet om yrkesorienteringen, framlagt förslag som även avser den lokala skolpsykologverksamheten och skolkuratorsverksamheten.

Vad beredningen anført i fråga om studiehjälp till grundskolans elever biträdes av bl. a. *skolöverstyrelsen*, *statskontoret*, *socialstyrelsen*, *studiehjälpsnämnden* och *Landsorganisationen*. Beredningens uppfattning att en behovsprövad stipendiegivning i princip inte hör hemma i en obligatorisk skola noteras särskilt av *studiehjälpsnämnden* och *överståthållarämbetet*. Från *Skurups* kommun framhålles, att så länge de nuvarande stipendierna finns kvar bör de utgå efter samma grunder till alla elever. Som skäl härför åberopar kommunen, att det uppfattas som stötande och orättvist att bland de elever som frivilligt går i grundskolan, utgår stipendier till de elever som har de högsta och lägsta betygen, men ej till vissa mellanskikt. De allmänna studiebidragen bör, framhåller kommunen vidare, ersättas av barnbidrag, som bör utgå till den 1 juli det år eleverna slutar grundskolan, något som skulle medföra en administrativ förenkling.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, som i dagens läge ansluter sig till vad beredningen anført rörande studiehjälp, föreslår att en särskild utredning tillsättes för det studiesociala systemet under högskolenivån. Förbundet, som tidigare hos chefen för ecklesiastikdepartementet hemställt härom, anser att skälen för en sådan utredning ytterligare förstärkts genom förslaget om fackskolor. Det måste nämligen enligt förbundet klarläggas hur nämnda skolor skall betraktas i studiesocialt hänseende. Fackskolornas ställning i detta avseende berörs även av några andra remissinstanser. *Landsorganisationen* framhåller, att i samband med förslaget om inrättande av fackskolor aktualiseras studiesociala problem, som berör en frivillig skolform. LO finner det önskvärt, att den nu arbetande studiesociala utredningen bl. a. uppmärksammas på dessa problem. *Socialstyrelsen* anser det uppenbart, att allmänt studiebidrag — om denna bidragsform kommer att kvarstå i sin nuvarande utformning — bör utgå till elever i fackskola i den mån de är under 18 år och icke uppbär allmänt barnbidrag. Möjligheterna att genomgå fackskola får inte vara beroende av föräldrarnas ekonomiska ställning, framhåller *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*. Förbundet anser vidare, att både de allmänna studiebidragen och de behovsprövade stipendierna bör höjas.

Departementschefen

När det gäller skolsociala frågor har skolberedningen till särskild behandling tagit upp frågor om skolhälsovård, skolpsykologisk verksamhet och kuratorsverksamhet samt studiehjälp. Särskilt i vad gäller skolhälsovården har beredningen vidgat sina överväganden till att avse även andra skolformer än grundskolan; bl. a. vissa samordningsfrågor, som tidigare gjort sig påminta och på nytt aktualiserats i stadgearbetet inom beredningen, har krävt ställningstaganden på området. Vad beträffar övriga berörda områden innebär beredningens överväganden och förslag inte någon fullständig penetrering och lösning av hithörande problem. Vissa riktlinjer dras emellertid upp och i fråga om den skolpsykologiska verksamheten framlägges ett konkret organisationsförslag, som om det bifalles innebär en högst betydande etapp i utvecklingen på elevvårdens område. Fortsatta ansträngningar måste givetvis på dessa områden göras som ett led i hela utvecklingsarbetet.

Vad först gäller de olika förslagen på skolhälsovårdens område, vilka i allt väsentligt rönt ett välvilligt mottagande från remissinstansernas sida, finner jag, att beredningens program bör i sin helhet genomföras med verkan redan fr.o.m. nästa budgetår.

Sålunda bör hälsovården vid de statliga läroverken — allmänna läroverk och högre tekniska läroverk — överföras till kommunalt huvudmannaskap mot att kommunerna av statsmedel erhåller kompensation för de med denna nya uppgift förenade utgifterna. Den tekniska utformningen av denna kompensation avser jag att närmare beröra i det följande i samband med olika statsbidragsfrågor. Medel till kostnader för dessa hittills statliga uppgifter har i årets statsverksproposition i vanlig ordning beräknats under anslagen till avlöningar och omkostnader vid de allmänna och de tekniska läroverken. Jag förutsätter att, därest inte riksdagen har något att erinra häremot, de berörda avlöningsanslagen får disponeras på sådant sätt att den avsedda kompensationen till kommunerna tills vidare inrymmes i anslagen, där kompensationsbeloppet sålunda ersätter hittills beräknade utgifter till avlöningar åt motsvarande statligt anställda personal m. m. Förslagets genomförande torde för nästa budgetår inte behöva medföra någon ändrad avvägning av de i statsverkspropositionen föreslagna anslagsbeloppen till läroverken.

Förslaget om hälsovårdens kommunalisering vid läroverken innebär vidare att skolläkare och skolsköterskor fr. o. m. den 1 juli 1962 anställas såsom kommunala befattningshavare. När det gäller skolläkare och deltidsanställda skolsköterskor, vilka kategorier såsom statligt anställda hittills innehaft arvodesbefattningar med förordnande tills vidare fr. o. m. viss dag eller tills vidare för viss tid, högst sex år, torde omläggningen inte föranleda några svårigheter. Inte heller beträffande de elva ordinarie skolskötersketjänster, som för närvarande finns inrättade vid de allmänna läroverken, torde det ändrade huvudmannaskapet för hälsovården medföra några större problem. Tjänsterna bör fr. o. m. nästa bud-

getår i personalförteckningen för de allmänna läroverken avföras från ordinarie stat men i den mån tjänsterna är besatta med ordinarie innehavare tills vidare upptas på övergångsstat med hänsyn till att övergång till en motsvarande kommunal tjänst, som bör erbjudas, eller eventuellt förflyttning till annan statlig tjänst kanske inte i samtliga fall omedelbart kan komma till stånd. Kungl. Maj:t torde böra erhålla riksdagens bemyndigande att vidta den här åsyftade ändringen i personalförteckningen. Skolsköterska som sålunda övergångsvis kvarstår på statlig tjänst bör åläggas skyldighet att fullgöra sin tjänstgöring inom den kommunala skolhälsovården.

Liksom beredningen förutsätter jag, att den nu vid läroverken gällande principen om undersökning av eleverna minst vartannat år skall slås fast i stadgebestämmelserna om skolhälsovården, såvitt gäller de här berörda läroverken liksom för övriga icke obligatoriska skolor, samt att även omfattningen i övrigt av den hälsovårdande verksamheten i samband med kommunaliseringen icke skall minskas. För läroverkens del avser jag vidare, att en förbättring skall inträda genom att den nu gällande regleringen i fråga om antalet elever per heltidsanställd sköterska även där ersättes med en för hela den kommunala hälsovården gällande föreskrift att på heltidsanställd skolsköterska ej bör ankomma mer än 1 500 elever, såsom nu gäller för den obligatoriska skolan. Någon ytterligare sänkning av detta tal, vilket förordats av flera remissinstanser, anser jag mig däremot inte böra föreslå och jag vill på den punkten erinra om att även medicinalstyrelsen i sitt remissutlåtande intagit samma ståndpunkt med hänvisning till bristen på sköterskor.

I remissyttrandena har från flera håll påyrkats en ändring av den nu gällande bestämmelsen — som avser även försöksskolan — att det i kommun med högst 20 000 invånare åligger distriktssköterska att inom ramen för sin tjänstgöringskyldighet vara verksam som skolsköterska vid det obligatoriska skolväsendet, en princip som skolberedningen för sin del förutsatt skola gälla även fortsättningsvis. Med hänsyn främst till att vissa frågor rörande distriktsvården för närvarande är under utredning är jag inte beredd att nu förorda någon principiell ändring av denna skyldighet. I anslutning till några remissuttalanden, som synes utgå ifrån att kommun av den storleksordning det här är fråga om skulle vara förhindrad att anställa särskild skolsköterska, vill jag framhålla, att så inte är fallet. Sedan det tidigare utgående särskilda statsbidraget till skolhälsovård avlösts, torde dock kommunerna enligt gjorda erfarenheter vara mindre benägna än förut att vidta en sådan åtgärd, oavsett att även för de här avsedda kommunernas del avlösningen av det särskilda skolhälsovårdsbidraget inneburit en höjning av det allmänna driftbidraget till den obligatoriska skolan. I det framlagda stadgeförslaget har vidare föreslagits ett undantag från huvudregeln om distriktssköterskas skyldighet att vara verksam som skolsköterska. Undantaget har tillkommit i syfte att undanröja tveksamheter i fråga om hennes förpliktelser i sådana fall då inom en och samma skolanläggning inrymmer även annan skolform än en obligatorisk skola. En närmare reglering med sikte på dylika fall

synes av praktiska skäl inte vara obefogad. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i samband med utfärdandet av stadgebestämmelserna göra den avvägning som här befinnes nödvändig och lämplig med beaktande av även de invändningar mot förslaget utformning, som gjorts av skolöverstyrelsen i fråga om bl. a. det fallet då en realskola är under avveckling.

Minimiantalet reguljära läkarundersökningar av eleverna under skoltiden bör i enlighet med skolberedningens förslag för grundskolans del fastställas till fyra med möjlighet att i undantagsfall, då särskilda svårigheter föreligger att i kommunen genomföra detta utökade program, göra en inskränkning till tre sådana undersökningar. I de föreskrifter som kommer att utfärdas torde också böra komma till uttryck angelägenheten av att läkarmottagningen anordnas i skolan och att mottagning, då det gäller en större skola eller eljest ett större antal elever, hålles en gång i veckan.

Mitt förslag är vidare, att statsmedel i fortsättningen inte skall utgå till resekostnader åt skolläkare inom det obligatoriska skolväsendet. Det nu utgående anslaget Folkskolor m. m.: Resekostnadsersättning åt skolläkare vid folk- och småskolor bör sålunda efter utgången av innevarande budgetår inte vidare upptas i riksstaten. Jag vill här till belysning av bidragets kommunalekonomiska betydelse tillägga, att vissa från riksrevisionsverket inhämtade uppgifter, avseende anslagsbelastningen för budgetåren 1959/60 och 1960/61, utvisar att det högsta belopp som under ett år utanordnats sammanlagt inom ett helt län uppgår till knappt 5 000 kr.; i övrigt varierar beloppen för de olika länen mellan omkring 300 kr. och drygt 3 000 kr.

Skyldigheten för kommun att anordna skolhälsovård bör såsom beredningen föreslagit utvidgas till att omfatta även kommunala yrkesskolor och den bör vidare avse även de nya kommunala fackskolorna. Därmed skulle, sedan numera denna åtgärd vidtagits också beträffande handelsgymnasierna, hälsovård vara obligatorisk inom alla skolformer sorterande under den kommunala skolstyrelsen. Vad gäller hälsovården inom yrkesskolväsendet bör enligt min mening skyldigheten begränsas till elever i längre heltidskurser. Den obligatoriska hälsovården bör vidare, såsom föreslagits av överstyrelsen för yrkesutbildning, införas även vid de landstingskommunala yrkesskolorna. Till frågan om kompensation åt huvudmännen för denna skyldighet med avseende på skolhälsovården återkommer jag vid behandlingen i det följande av statsbidragsfrågor.

På grundval av föreliggande erfarenheter från den försöksverksamhet med regional skolpsykologverksamhet, som sedan några år tillbaka bedrivits, har skolberedningen föreslagit, att beslut nu fattas om genomförande under en period av omkring tio år av en organisation med statligt anställda skolpsykologer på det regionala planet. Jag finner det för egen del ytterst väsentligt, att detta förslag genomföres och vill då särskilt framhålla betydelsen av att den förekommande verksamheten på området genom en fast organisation ges stadga och förutsättningar för en fortsatt utveckling under betryggande

former. Härigenom skapas också förutsättningar för att effektivt tillgodogöra skolväsendet de landvinningar på området, som genom bl. a. forskning och försöksverksamhet redan gjorts och i allt snabbare takt tillkommer.

Jag föreslår därför, att en organisation med länskolpsykologer successivt utbygges under den period beredningen beräknat. Några synpunkter som i remissbehandlingen anförts i fråga om organisationen synes mig vara värda beaktande. Vad som från olika instanser inom Norrbottens län anförts om behovet av två psykologtjänster inom länet med hänsyn till de långa avstånden bör åtminstone i så måtto kunna vinna beaktande att hänsyn härtill tas vid beräkningen av medel till tillfällig personal som hjälp åt länskolpsykologen. Ifrån länskolnämndernas sida har man i flera fall reagerat mot förslaget, att länskolpsykologerna under en övergångstid skulle sortera direkt under skolöverstyrelsen och sålunda inte administrativt knytas till länskolnämnderna. Jag finner invändningarna berättigade och föreslår därför, att tjänsterna redan från början anknytes till länskolnämnderna. Det nära samarbete med överstyrelsen, som särskilt under de närmaste åren är nödvändigt, bör ändå kunna komma till stånd. Såsom närmare framgår vid behandlingen i det följande av länskolnämndernas anslag för nästa budgetår räknar jag sålunda med att tjänsterna uppföres på personalförteckningen för nämnderna och att medel för ändamålet upptages under dessa anslag. I anslutning till skolöverstyrelsens förslag förordar jag vidare, med avvikelse från vad som förutsatts av beredningen, att beslutanderätten i fråga om placeringen av de successivt nytillkommande tjänsterna skall tillkomma överstyrelsen.

Den del av programmet som bör förverkligas redan nästa budgetår innefattar fem länskolpsykologtjänster, varav tre redan nu finns inrättade som extra tjänster i Ag 24, upptagna under anslaget till försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet. Jag förordar, att dessa fem tjänster nästa budgetår uppföres som extra ordinarie i personalförteckningen. I fråga om behörighetskraven förutsätter jag att, liksom vid de nu försöksvis inrättade tjänsterna, skall fordras licentiatexamen. Huruvida mera preciserade krav i fråga om lärarerfarenhet — något som särskilt betonats i vissa remissyttranden — skall uppställas bör ytterligare övervägas. Under länskolnämndernas anslag kommer jag också att beräkna medel för biträdeshjälp åt psykologerna, för reseersättningar, sjukvård och expenser samt för utrustning åt de två nytillkommande psykologerna. Liksom skolöverstyrelsen räknar jag också med att medel till denna verksamhet, avseende exempelvis testmaterial, tillfällig personal och kursverksamhet, i viss utsträckning skall efter särskild prövning kunna utgå ur annat anslag, nämligen det som i det följande upptages under rubriken Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet.

Skolberedningen har beräknat de årliga kostnaderna för den regionala skolpsykologverksamheten vid full utbyggnad till inemot 1,2 miljoner kr. Härtill skulle komma hyresutgifter för tjänstelokaler under allmänna fastighetsfonden

samt engångskostnader för utrustning med ungefär 140 000 kr. Dessa beräkningar torde kunna anses ge en riktig bild av de årliga kostnadernas storleksordning.

Såsom skolberedningen förutsatt måste givetvis den statliga organisationen på det regionala planet kompletteras av och samspela med en lokal skolpsykologverksamhet. Att sörja för en lokal verksamhet på området bör vara en kommunal angelägenhet. Det är min övertygelse att kommunerna, i den mån inte så redan är fallet, skall komma att inse det angelägna i att förse det kommunala skolväsendet med erforderliga resurser för att åstadkomma en verksamhet av detta slag. Ett statligt stöd kommer kommunerna tillgodo genom det bistånd som länskolpsykologerna i olika hänseenden lämnar. Dessutom vill jag i likhet med beredningen förorda, att i samband med nedsättning av lärarens undervisningsskyldighet för fullgörande av vissa skolpsykologiska uppgifter — en anordning som det torde vara ofrånkomligt att tills vidare tillämpa i viss omfattning — statsbidrag liksom hittills i viss utsträckning skall kunna utgå. Jag vill här något uppehålla mig vid den praxis på området som på senare år uppkommit, en praxis som enligt min mening bör vara riktgivande vid den fortsatta behandlingen av sådana frågor.

Enligt 196 § folkskolestadgan kan, om särskilda skäl föreligger, undervisningsskyldigheten nedsättas med högst åtta veckotimmar. Endast i ringa utsträckning torde ha förekommit att, då lärare anses böra användas för ändamålet, enbart denna marginal ansetts tillräcklig för att få särskild arbetskraft för vissa skolpsykologiska uppgifter. För att möjliggöra nedsättning med större antal veckotimmar och när det gäller nedsättning för lärare på försöksskolans högstadium, för vilka andra regler om undervisningsskyldigheten gäller, har särskilt medgivande lämnats av Kungl. Maj:t. Härvid har också föreskrift lämnats om till hur stor del av det medgivna timtalet statsbidrag får utgå, i allmänhet ungefär halva nedsättningstimtalet. Via statsbidraget har sålunda, inom och utom ramen för 196 § Fs, ett visst ekonomiskt stöd lämnats till den lokala skolpsykologverksamheten. Utvägen att för denna verksamhet i viss utsträckning friställa lärare genom nedsättning i undervisningsskyldigheten har i första hand använts i fråga om uppgifter i samband med placering av elever i olika former av specialundervisning, den del av skolpsykologernas arbetsområde, som ursprungligen påkallat skolpsykologisk expertis inom skolan. Nedsättningens storlek har gjorts beroende av antalet elever och klasser i kommunen men också av den utbildning läraren haft. Om läraren haft speciella studier i psykologi och/eller pedagogik samt testningserfarenhet har nedsättningen avvägs med hänsyn till att även andra skolpsykologiska arbetsuppgifter kunnat genomföras än den mer begränsade att biträda vid uttagning till specialundervisning. Nedsättningen har inte i något fall överstigit 15 veckotimmar; i regel har nedsättningen omfattat 6—12 veckotimmar.

Några andra former för statligt, ekonomiskt stöd till lokal skolpsykologisk verksamhet är jag inte beredd att föreslå.

Skolberedningen liksom bl. a. skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen har fäst

uppmärksamheten på angelägenheten av att vissa frågor i samband med psyko-logutbildningen bringas till en lösning eller omprövas. Jag är för egen del införstådd med att vissa hithörande problem så snart som möjligt bör tas upp till behandling.

Innan jag övergår till att behandla kuratorsfrågan, vill jag här erinra om att det av mig tidigare i samband med yrkesorienteringsfrågorna berörda förslaget från skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen om skolkonsulenter innefattar också spörsmål om den lokala skolpsyko-logverksamheten och kuratorsverksamheten.

Skolberedningens synpunkter på skolkuratorsverksamheten avslutar jag mig helt till. Det behov av särskilda hjälpkrafter av här avsett slag, som kan föreligga, bör sålunda bedömas utifrån förhållandena i varje enskild kommun och med perspektivet vidgat till även andra verksamhetsområden än skolans. Jag vill särskilt stryka under vad beredningen anfört om riskerna för alltför stor splittring av den elevvårdande verksamheten och om lärarens och klassföreståndarens centrala ställning i skolarbetet och elevvården.

Undervisning, fostran och elevvård är inte uppgifter som kan ställas upp isolerade från varandra och med klara gränsdragningar anförtros åt skilda befattningshavare. Den integrativa syn på skolans verksamhet, som skolberedningen med rätta givet så starkt uttryck för i olika sammanhang, måste bli vägledande även när det gäller att bedöma behovet av speciella hjälpkrafter av olika slag. Ingen kan rimligtvis föreställa sig att uppkommande problemfall bland eleverna — misskötsel av skolarbetet, upprepad skolkning, missanpassning, förseelser av olika slag eller dylikt — kan avlastas de övriga befattningshavarna och helt läggas på någon skolans specialist. Oavsett om denna specialist är kurator, psykolog, läkare eller skolsköterska, förslår för det första inte hans utbildningsmässiga och erfarenhetsmässiga bakgrund till att göra en helhetsbedömning av eleven och bakgrunden till hans svårigheter. Specialisterna kan inte heller ha tillräcklig kännedom om den enskilde eleven och bekantskap med undervisnings-situationen. Ett gemensamt ansvar och ett effektivt samspel både mellan specialisterna inbördes samt mellan dessa och klassföreståndaren, skolans övriga lärare och skolans ledning är nödvändigt; det slutliga avgörandet bör i regel ligga hos skolans ledning. Naturligt är vidare, att skolans rektor och lärare skall i olika former kunna anlita speciell sakkunskap: allmänt medicinsk, psykiatrisk, psykologisk och social. På vissa av dessa områden har skolan sedan länge knuten till sig en särskild organisation. På andra områden har skolan fått vända sig till organ utanför skolans väggar. Uppgifternas kvantitet på det speciella området har fått och bör rimligen även i fortsättningen vara avgörande för dels om en särskild befattningshavare behöver knytas direkt till skolan, dels om denne behöver engageras för heltids- eller deltidsarbete. Uppgifter med speciell social anknytning, som kuratorn genom sin utbildning har kompetens för och är särskilt lämpad för, kan givetvis på vissa orter vara av den omfattning att den hjälp som kan ges av barnavårdsnämnden och i viss mån av skolsköterskan är

otillräcklig. Det är då fullt berättigat och önskvärt, att en särskild kurator anställs.

Jag vill liksom skolberedningen betrakta skolkuratorsverksamheten som en kommunal angelägenhet att bedömas från fall till fall och jag är inte beredd att föreslå statsbidrag eller någon annan reglering från statens sida beträffande denna verksamhet i grundskolan. I fråga om den skolkuratorsverksamhet som för närvarande med statliga medel bedrivs vid ett antal högre allmänna läroverk och som i första hand är avsedd för gymnasieeleverna, vill jag för närvarande inte föreslå någon ändring. Såsom skolberedningen påpekat kan en viss reglering av kostnadsfördelningen mellan stat och kommun behöva ske för sådana fall då till en skolanläggning med statlig kuratorstjänst kommer att förläggas även klasser tillhörande den obligatoriska skolan eller eventuellt annan kommunal skolform. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i mån av behov meddela erforderliga bestämmelser härom.

Aterstår så i detta sammanhang att behandla frågor om studiehjälp.

I fråga om studiehjälp gäller för försöksskolans del anordningar, som enligt tidigare ställningstaganden endast tar sikte på försöksperioden. I försöksskolan kan, liksom i realskolan, utgå behovsprövade stipendier, dock endast till eleverna i årskurserna 8 och 9. I vissa undantagsfall kan också komma i fråga särskilda studiebidrag, vilka avser bidrag till inackordering, resor och måltider. De under en senare period tillkomna allmänna studiebidragen, som i olika skolformer utan behovsprövning kan utgå till elever i åldern 16—18 år, förekommer också i försöksskolan, där dock endast ett mindre antal elever hinner komma i åtnjutande av denna speciella förmån. Den huvudsakliga stödformen i försöksskolan är sålunda de nyss nämnda behovsprövade stipendierna.

Skolberedningen har för sin del uttalat, att en behovsprövad stipendiegivning i princip inte hör hemma i en obligatorisk skola och att skäl alltså finns för att avveckla denna stödform i samband med grundskolans allmänna genomförande. Beredningen har emellertid vidare funnit, att denna fråga har sitt naturliga sammanhang i den prövning av de allmänna barnbidragen eller liknande stödåtgärder åt barnfamiljerna som 1961 års riksdag uttalat sig för. Då beredningen förutsatt, att frågan sålunda blir prövad vid den av riksdagen begärda översynen, har beredningen för sin del inte ansett sig böra framlägga något eget förslag till slutlig lösning. Beredningen har slutligen uttalat att, till dess denna fråga blivit prövad i ett vidare sammanhang, det nuvarande studiehjälpssystemet för försöksskolan torde få tillämpas för grundskolans elever.

Sålunda torde i anslutning till skolberedningens förslag nuvarande för försöksskolan gällande former för studiehjälp — i avvaktan på att frågan om en avveckling av dessa former av studiehjälp löses — i oförändrat skick böra tills vidare gälla för grundskolan och till följd härav erforderliga ändringar av formell natur vidtagas i gällande författningar.

VI. SKOLANS BEFATTNINGSHAVARE. VISSA ADMINISTRATIVA FRÅGOR

Skolans befattningshavare

(SB kapitel 27, 39 och 28 jämte avsnitt ur kapitel 29)

Skolberedningen

Under avsnittet om skolans befattningshavare tilldrar sig frågan om de olika lärarkategorierna och deras användning stor uppmärksamhet från beredningens sida.

Skolberedningen erinrar här inledningsvis om att Kungl. Maj:t under hösten 1960 tillkallat fem sakkunniga, vilka erhållit i uppdrag att utreda vissa centrala lärarutbildningsfrågor. Då en utredning om lärarfrågorna sålunda pågår, har skolberedningen begränsat sitt ställningstagande i detta sammanhang till att avse frågan hur de nuvarande lärarkategorierna under en övergångstid på bästa sätt skall kunna utnyttjas på grundskolans olika stadier. Vidare ägnas även frågan om fackskolornas lärare en översiktlig behandling.

Frågor rörande lärarkategoriernas benämning behandlas av skolberedningen i ett särskilt kapitel (kap. 2) tillsammans med andra nomenklaturfrågor. Beredningen anför därvid i korthet följande.

Samtliga i grundskolan tjänstgörande lärare utgör tillsammans kåren av grundskollärare. För lågstadiets lärare bör den hittillsvarande tjänstebenämningen *småskollärare* bibehållas, medan däremot lärare med klasslärarutbildning för främst mellanstadiet bör benämnas *mellanskollärare*. Båda grupperna utgör var för sig delar av den större enheten *klasslärare*. I fråga om benämningar på lärare i övningsämnen respektive yrkesämnen saknas anledning föreslå några ändringar, men för lärarna i läroämnen bör viss mindre ändring nu företagas.

Kåren av lärare i läroämnen på grundskolans högstadium kommer, liksom inom försöksskolan, att innehålla *adjunkter* som en lärargrupp. Beredningen föreslår att den nuvarande benämningen folkskollärare med särskild ämnesutbildning (vidareutbildade folkskollärare) utbytes mot *ämneslärare*. Gruppen ämneslärare kommer då att innehålla befattningshavare med olika slag av utbildning: lärare med examen från högre lärarinneseminarier, vidareutbildade mellanskollärare, lärarutbildade gymnasieingenjörer respektive gymnasieekonomer och sådana lärare som på andra vägar erhållit behörighet till ämneslärartjänster.

För att underlätta en överblick över sina förslag har beredningen sammanställt dessa i en schematisk översikt på s. 37 i betänkandet.

I fråga om *lågstadiet* lärare anför beredningen i huvudsak följande.

På grund av stadiindelningen i grundskolan finner beredningen det naturligt, att småskollärarens arbetsområde skall sammanfalla med det lägsta stadiet. Emellertid kommer, även sedan grundskolan helt genomförts, klasstypen B1, som kan omfatta årskurserna 3 och 4 eller årskurserna 5 och 6, att vara förhållandevis vanlig.

Undervisningen på lågstadiet bör tills vidare bestridas av lärare med den nuvarande småskollärarytbildningen. Däremot bör undervisningen i B1-klasser normalt bestridas av lärare med den hittillsvarande mellan-(folk-)skollärarytbildningen. Då särskilda omständigheter så påfordrar, bör dock länskolnämnderna tills vidare kunna medge småskollärare att undervisa i B1-klasser.

I detta sammanhang ställer skolberedningen frågan om det är nödvändigt att ha en särskild utbildning för årskurserna 1—4 och en annan för mellanstadiet, främst då årskurserna 5—6 samt anför därom bl. a. följande.

Det framstår för beredningen som tveksamt om den psykologisk-pedagogiska och den metodiska grundutbildning som erfordras för årskurserna 1—3 är så väsentligen olika den som erfordras för mellanstadiet, att utbildningsskillnaden på denna grund måste upprätthållas.

Skolberedningen, som utgår från att lärarutbildningssakkunniga måste närmare penetrera dessa spörsmål, förutsätter dock att den utbildning, som för närvarande ger mellanskollärarkompetens, även i fortsättningen kommer att bli den normala för undervisning i årskurserna 5 och 6, och att den fortsättningsvis i inte ringa utsträckning skall utgöra grund för vidareutbildning till högstadielärare.

Gruppen *mellanstadielärare* erbjuder enligt beredningen väsentligt fler och mer varierade problem. Beredningen konstaterar först, att de nuvarande folkskollärarna kan i sin undervisningsskyldighet få inräkna de flesta på mellanstadiet förekommande ämnen. Undantag utgör dock ämnena engelska och slöjd.

Skolberedningen finner emellertid att mellanskollärarytbildningen normalt bör medföra behörighet att undervisa i engelska och förutsätter, att lärarutbildningssakkunniga ägnar uppmärksamhet åt frågan vilka förändringar i lärarutbildningsanstalternas organisation detta kommer att medföra. Under mellantiden torde det vara erforderligt, att den nuvarande organisationen med behörighetskurser uppehålls.

Den nuvarande skillnaden mellan slöjd och övriga ämnen är, säger beredningen, med hänsyn till undervisningens värde och betydelse olycklig. Då frågan om ett likställande av ämnet med övriga emellertid är förknippad med flera komplicerande omständigheter avstår beredningen från andra åtgärder än att uttala det önskvärda i att rättelse i denna fråga åstadkommes så snart detta blir möjligt.

Beredningen diskuterar även vissa modifikationer i mellanstadiets klasslärarsystem (SB s. 452 ff.) med angivande av skäl som talar för respektive mot en uppmjukning av detsamma.

Sammanfattningsvis finner skolberedningen i fråga om mellanstadiet, att un-

dervisningen i årskurserna 4—6 tills vidare i huvudsak skall bestridas av mellanskollärare samt att dessa lärares utbildning bör vidgas så, att den medför behörlighet till undervisning i samtliga på stadiet förekommande undervisningsämnen. Vissa hinder för önskvärda och lämpliga modifikationer i klasslärarsystemet på detta stadium föreligger för närvarande. Det är önskvärt, att dessa avlägsnas och att nuvarande inskränkning i adjunkters och nuvarande ämneslärares möjlighet att i sin undervisningsskyldighet inräkna viss undervisning på mellanstadiet undanröjes, varvid dock lärare i läroämnen på högstadiet inte utan länskolnämndens medgivande bör få bestrida undervisning på mellanstadiet i större omfattning än den som mellanstadiets lärare bestrider på högstadiet.

Slutligen bör de övningslärare i den nuvarande folkskolan, vilka vid grundskolans genomförande inte kan beredas erforderlig tjänstgöring på mellanstadiet kunna överföras till grundskolans högstadium utan tjänstens ledigförklarande.

I fråga om *lärare i läroämnen på högstadiet* ger skolberedningen först en återblick på de senaste årens utveckling i fråga om utbildningen av vissa högstadielärare (SB s. 455 ff.), redogör därefter i korthet (SB s. 457 f.) för nuvarande möjligheter till vidareutbildning av mellanskollärare och ger vidare en överblick (SB s. 458 ff.) över lärarsituationen i fråga om förevarande grupp inför grundskolans genomförande. I detta sammanhang behandlas särskilt problemet om en avvägning i fråga om klasslärar- respektive ämneslärarsystemet — på vilket skolstadium det ena skall avvecklas för att ersättas av det andra — närmast då som bakgrund till en diskussion om förekomst och omfattning av gruppen vidareutbildade mellanskollärare på högstadiet. Beredningen anför i sistnämnda fråga bl. a. följande.

Det får inte anses självklart, att de i mindre grad teoretiskt inriktade eleverna skulle vara mindre lämpade att tillgodogöra sig undervisning av ämneslärare och följaktligen predestinerade för undervisning enligt klasslärarsystem. För dessa elever mer än kanske för andra torde lärarens personliga egenskaper vara av avgörande betydelse. I sammanhanget kan framhållas, att gynnsamma erfarenheter vunnits av ämneslärarundervisning i viss omfattning till och med i hjälpklass på högstadiet.

Det vore emellertid att på ett oförsvärligt sätt förenkla hela problemet, om man bortsåge från det förhållandet, att åtskilliga elever ännu på högstadiet har behov av en mer sammanhållen undervisning. Av hänsyn även till sociala skäl, till att klassen bör fostras till en i bästa mening väl sammanhållen enhet är det nödvändigt, att skolan har tillgång till lärare som på grund av sin utbildning är lämpade för och beredda till att ta undervisning även i andra ämnen än det fåtal, där han erhållit en något fördjupad utbildning.

Andra skäl än de här anförda talar också enligt beredningen för att skolan skall tillföras lärare med den utbildning som de vidareutbildade folkskollärarna har.

Vid vägande av olika omständigheter mot varandra finner beredningen otvetydigt att vidareutbildade mellan-(folk-)skollärare även i fortsättningen bör ingå som en reguljär del i högstadiets lärarkår.

Frågan om fördelningen av antalet tjänster mellan vidareutbildade mellanskollärare och adjunkter (jämfte nuvarande »ämneslärare») är inte mindre svårbedömd än den förra. Beredningen har försökt belysa den på flera olika sätt (SB s. 461 ff.).

Genom en undersökning i realskolorna höstterminen 1960 av hur stor del av antalet veckotimmar, som bestrides av lärare med full kompetens, dvs. med minst två akademiska betyg i undervisningsämnena visar att andelen varierar mellan 73,2 % och 49,5 % de olika formerna av realskola emellan med ett genomsnitt av 65,0 %. Genomsnittligen har alltså i realskolorna 35 % av undervisningen i läroämnena bestritts av lärare med annan utbildning än den nämnda, främst då folkskollärare och motsvarande.

I försöksskolan har under läsåren 1954/55 till 1959/60 genomsnittligen omkring 60 % av motsvarande undervisning bestritts av folkskollärare med och utan vidareutbildning.

I detta sammanhang berör beredningen också frågan om bristen på lärare. Beredningens egen summariska beräkning av lärarbehovet, vilken beröres något mer utförligt senare, visar säger beredningen, att vi, under den tid man kan överblicka, kommer att ha ett mycket stort behov av väl utbildade lärare för att grundskolan skall kunna allmänt genomföras och en fackskolororganisation dessutom uppbyggas. Här anlägger beredningen följande speciella synpunkter på lärarbristen. Grundskolan, säger beredningen, skall genomföras i hela landet. Det är då självfallet, att även skolorna i de mer avlägsna delarna av landet måste få tillgång till väl utbildade lärare. Beredningen menar därför att lärarbrist alltjämt föreligger och måste beaktas så länge de mindre skolorna på landsbygden och i mindre orter i övrigt inte får behöriga sökande till ledigförklarade tjänster, alldeles oavsett om totala antalet personer med lärarutbildning i landet är lika stort som eller överstiger antalet tjänster som skall upprätthållas.

Med hänvisning till anförda omständigheter föreslår beredningen, att antalet tjänster för ämneslärare i lönegrad 19 med klasslärarutbildning för mellanstadiet även fortsättningsvis bör uppgå till 40 % och för adjunkter (inklusive nuvarande »ämneslärare») till 60 % av totala antalet tjänster för lärare i läroämnena. Fördelningen 40:60 bör avse totala antalet tjänster men dessa relationstal bör inte gälla varje ämnesgrupp för sig. Beredningen föreslår vidare, att båda lärarkategorierna liksom hittills skall fördelas jämnt över hela landet i proportion till varje skolas behov av lärare.

Med hänvisning till bristen på naturvetenskapligt och tekniskt utbildade lärare förordar beredningen att skolöverstyrelsen, vid anordnande av vidareutbildningskurser för mellanskollärare, beaktar den brist på lärare med naturvetenskaplig utbildning som finns och den förbättrade tillgång på lärare i andra ämneskombinationer som — så vitt man nu kan bedöma — kommer att uppstå. I konsekvens härmed borde också ledigförklarande av tjänster för vidareutbildade mellanskollärare böra ske främst i nämnda ämnesgrupper. Då å andra sidan skolledare och skolstyrelser själva bäst har överblick över sina möjligheter att

förvärva lärare i olika ämneskombinationer förordar beredningen, att någon anvisning inte bör utfärdas med innebörd, att tjänster för vidareutbildade mellanskollärare skall utlysas på visst sätt.

I detta sammanhang förordar skolberedningen inför grundskolans genomförande, att ordinarie tjänster i Ao 19 i naturvetenskapliga ämnen redan från och med budgetåret 1962/63 får inrättas vid sådana realskolor, som senare kommer att ersättas med ett högstadium.

Avslutningsvis under detta avsnitt betonar skolberedningen önskvärdheten av, att varje lärare i sin utbildning göres förtrogen med klassföreståndarskapets problem, något som enligt uttalande i annat sammanhang i betänkandet också bör beaktas i fortbildningsverksamheten.

I fråga om *andra lärarkategorier på högstadiet* erinrar beredningen först om att lärarbristen och den ständigt ökande efterfrågan på naturvetenskaplig och teknisk utbildning lett till att läroverksingenjörer — med ettårig ämnesmässig och pedagogisk vidareutbildning — rekryterats som lärare.

Den förändring av högstadiet, vilken föreslås av skolberedningen, kommer inte att minska behovet av dessa lärare vartill kommer behov av dem vid de föreslagna fackskolorna. Beredningen räknar alltså med ett vidgat behov av vidareutbildade läroverksingenjörer, vilka beredningen för övrigt i fortsättningen i enlighet med förslag i kapitlet om fackskolorna benämner gymnasieingenjörer.

Vad frågan om organisation av tjänster angår, finner skolberedningen det vara angeläget, att ordinarie tjänster för ifrågavarande kategori inrättas och att dessa tjänster tillåtes innesluta timmar vid såväl grundskolans högstadium och fackskolorna som yrkesskolan. Då det från fackutbildningssynpunkt är angeläget, att lärare av den typ som här avses håller kontakten med näringslivet levande synes skäl föreligga, att i en dylik lärartjänst jämväl skall kunna ingå undervisningstimmar i inbyggda verkstadsskolor och i utbildningsformer, som organiserats av näringslivet självt inom företagen.

I detta sammanhang bör observeras, att gymnasieingenjör för närvarande kan anställas i Ae 19 endast om vissa angivna grenar av 9y eller praktisk realskolinje finns inom kommunen. Skolberedningen föreslår här endast, att för dessa lärare gällande bestämmelser anpassas till den förändrade skolsituation som skolberedningens förslag utmynnar i.

Vad som anförts rörande gymnasieingenjörer äger enligt beredningen i jämförbara delar sin giltighet även i fråga om gymnasieekonomer. Då handelsgymnasierna nu också förändras till treåriga, synes grund föreligga att jämställa även denna utbildning, kompletterad med pedagogisk vidareutbildning, med vidareutbildning för mellanskollärare.

Liksom beträffande gymnasieingenjörerna bör tjänster för gymnasieekonomer inrättas på grundval av undervisningstimmar inom såväl grundskolans högstadium som på dess påbyggnader.

Angående rekrytering och utbildning av yrkeslärare, en fråga som inte i första hand berör grundskolan utan yrkesskolan, lämnar beredningen (SB s. 466 f.) en kort redogörelse för nuvarande förhållanden och pågående utredningar på området. Redogörelsen visar bl. a., att förslag om rekrytering och utbildning av lärare i yrkesämnen för närvarande just är under behandling och att denna kan förväntas leda till resultat inom närmaste tiden. Samma gäller i viss mån frågor rörande dessa lärares anställning och avlönande. Beredningen, har sålunda ansett sig sakna anledning att ägna yrkeslärarfrågorna särskild behandling, men framhåller dock, att det även för grundskolans del är nödvändigt, att tillgången på väl utbildade yrkeslärare utan dröjsmål blir tillfredsställande.

Denna lärarkategori bör alltså enligt beredningens mening alltjämt bibehållas på grundskolans högstadium.

Frågan om yrkesvalslärare har av beredningen inte närmare behandlats men berörs i viss mån i samband med frågor rörande yrkesorientering (kap. 20) för vilka redogjorts tidigare.

Alla de kategorier *övningslärare*, som nu undervisar i försöksskolan och i de högre skolorna, kommer att behövas i grundskolan, konstaterar beredningen vidare.

På anförda skäl (SB s. 470) framhåller beredningen att det från utbildningsväsendets synpunkt skulle vara ett intresse, att en ny tjänstetyp skapades, omfattande undervisning i såväl övningsämne som läroämne. Skolberedningen föreslår, att lärarutbildningssakkunniga får i uppdrag att närmare utreda denna fråga.

Skolberedningen framhåller, att lärarutbildningssakkunniga skall behandla frågan om *specialklasslärare*, varför beredningen begränsar sig till att uttala följande. Undervisningsskyldigheten för högstadiets hjälpklasslärare bör fastställas efter samma normer som för övriga högstadielärare. Möjlighet bör vidare skapas att, liksom för lärare i hjälpklass, skapa tjänster i lönegrad Ao 19 även för lärare i andra specialklasser än hjälpklasser, och det är därför angeläget att vidareutbildningsfrågan för dessa lärare snarast löses.

Skolberedningen redovisar i två sammanhang (SB s. 468 f. och s. 506 ff.) synpunkter på frågan om *lärare inom fackskolorna* av i huvudsak följande innebörd.

I fråga om de kompetenskrav som skall uppställas för lärartjänsterna vid fackskolor kan man lämpligen utgå från förhållandena vid motsvarande, nu befintliga skolor: flickskolor, kommunala tekniska skolor och praktiska realskolor. Lektorstjänster kan således inte anses erforderliga vare sig vid den tekniska fackskolan eller vid de övriga fackskolorna. Man bör räkna med följande lärarkategorier i läroämnena: adjunkter, ämneslärare, lärare i befodringsgång och timplärare. Andra adjunktstjänster i läroämnena än befodringsstjänster bör icke komma i fråga. För undervisning i matematik, fysik, kemi och de humanistiskt betonade ämnena bör samma kompetenskrav för de olika tjänsterna upp-

ställas som nu gäller vid allmänt läroverk eller tekniskt gymnasium, dvs. akademisk utbildning.

Vad den humanistiska skolan beträffar kan ämneskombinationerna i stort sett vara sådana som nu förekommer vid kommunal flickskola eller allmänt gymnasium även om friare ämneskombinationer än de där vanliga bör kunna förekomma. För vissa ämnen eller ämneskombinationer såsom kultur- och samhällsstudium m. fl. bör lärarfrågan kunna lösas, framhåller beredningen, genom tillvärtagande av befintliga lärarkrafter. Det bör kunna bli naturligt att man, framför allt för specialämnena såsom t. ex. dramatik, även utnyttjar yrkesfolk på orten.

För behörighet till adjunktur vid praktisk realskola, vari praktiskt ämne ingår, fordras för närvarande civilingenjörsexamen, ett kompetenskrav som i princip bör gälla för motsvarande ämnen i den tekniska fackskolan.

Med hänsyn till den brist på för läraryrket kompetenta civilingenjörer som redan nu råder, får man dock för den tekniska fackskolans del realistiskt räkna med att även andra ingenjörer än civilingenjörer får bestrida undervisningen i tekniska läroämnen, varför man måste förutsätta inrättandet av ordinarie tjänster även för denna kategori. Förutsättningen för att man skall kunna förorda en sådan formell kompetenssänkning är, framhåller beredningen, att välkvalificerade icke högskoleutbildade ingenjörer, i första hand läroverksingenjörer, skall kunna intresseras. Det är därför väsentligt, framhåller beredningen, att lönen för dem inte sättes för lågt. Beredningen förutsätter vidare, att dessa senare lärare utöver sin ingenjörskompetens har såväl ett års normerad vidareutbildning inklusive pedagogisk utbildning som minst fyra års industriell eller motsvarande teknisk erfarenhet.

För undervisningen i den merkantila fackskolan kan det för fackämnena framför allt för en del av dem, vara realistiskt att såsom teoretisk grund fordra handelsgymnasieexamen jämte pedagogisk utbildning samt meriterad yrkespraktik. Beredningen anlägger motsvarande synpunkter (SB s. 509 f.) på kompetensen för lärare i specialämnena i social-ekonomisk fackskola.

Skolberedningen berör även frågan om lärares *fortbildning*, varmed beredningen avser sådan utbildning, som gör läraren bättre skickad att fullgöra sina åligganden i den tjänst han innehar.

En redogörelse lämnas för ett par undersökningar rörande lärares behov av information och fortbildning. De speciella informationsbehov som uppstår i och med grundskolans genomförande behandlas av beredningen i annat sammanhang.

Fortbildningsbehovet kommer med säkerhet att öka inte minst på det rent pedagogiska området. Beredningen anser därför ytterligare insatser från det allmännas sida utöver dem som åstadkommits genom förslagen i 1961 års statsverksproposition erforderliga för främjande av lärarfortbildningen. Beredningen avstår dock från att ta upp något preciserat belopp härför men utgår från, att det ökande fortbildningsbehovet kommer att beaktas såväl vid upprättande av skolöverstyrelsens årliga petita som vid prövningen av överstyrelsens äskanden. I anslutning till detta generella uttalande vill beredningen också understryka det

angelägna i att samtliga tillgängliga resurser samordnas på sådant sätt att effekten av de samlade tillgångarna blir maximal. Inte minst angeläget är det, att det allmänna informationsarbete för skolreformens genomförande som tidigare omnämnts samordnas med den egentliga fortbildningen.

Skolberedningen har också försökt penetrera lärarfrågans kvantitativa sida och göra en beräkning av lärarbehov och lärartillgång.

Lärarbehovet beror väsentligen av tre omständigheter: (1) elevantalet, (2) läroplanen och (3) delningstalen, dvs. villkoren för upprättande av klasser och undervisningsgrupper. Elevantalet har i detta sammanhang betraktats som en given faktor, sedan beredningen stannat för ett bestämt alternativ i fråga om grundskolans utbyggnadstakt. Gjorda analyser av lärarbehovet för den nioåriga skolan synes vidare tyda på, framhåller beredningen, att den föreslagna läroplanen inte fordrar fler lärare än vad försöksskolans läroplan gör.

Utifrån dessa grundläggande utgångspunkter redogör skolberedningen (SB s. 659 ff.) för vissa gjorda beräkningar av lärarbehovet i såväl grundskolan som fackskolor dels enligt nuvarande delningstal, dels enligt det föreslagna lägre och sammanfattar resultaten av sina beräkningar i fråga om lärarbehovet på i stort sett följande sätt. Det lärarbehov som utifrån alternativa antaganden i fråga om bestämmelser för inrättande av klasser schematiskt har beräknats i det föregående sammanfattas i tabell 9, vad hela den *obligatoriska skolan* beträffar. Där anges även för varje beräkningsår ökningen i lärarbehovet för de lärarkategorier som antagits bli berörda av tillämpningen av de nya delningstalen. Den största stegringen uppstår som synes när det gäller behovet av lärare i läroämnen på högstadiet; den av de nya delningstalen föranledda ökningen i lärarbehovet för denna kategori är cirka 10 % läsåret 1964/65. Åtta år senare, läsåret 1972/73, kan samma ökning beräknas uppgå till nära 13 %. Det erforderliga antalet lärare i denna kategori uppgår med nuvarande delningstal till knappt 7 900 läsåret 1964/65 och skulle med samma delningstal öka till mer än 11 100 läsåret 1972/73. Med de nya delningstalen blir emellertid motsvarande lärarbehov nära 8 700 respektive mer än 12 500.

För ämnena teckning, musik och gymnastik skulle, med tillämpning av de föreslagna, nya delningstalen följande lärarbehov uppstå under läsåren 1962/63—1972/73.

	Läsår	1962/63	64/65	66/67	68/69	70/71	72/73
Lärarbehov i teckning		390	471	535	603	673	681
musik		257	310	352	397	444	451
gymnastik		612	697	815	906	1 010	1 019

Slår man samman alla i den obligatoriska skolan förekommande lärarkategorier, finner man för det första att grundskolan fullt utbyggd kommer att — med tillämpning av beredningens delningsbestämmelser — kräva i runt tal 50 200 lärartjänster, för det andra att detta antal — med tillämpning av de nuvarande delningstalen — i stället skulle bli omkring 48 000, för det tredje att övergången till de generösare delningsbestämmelser beredningen föreslår medför

Tabell 9. Sammanställning av det beräknade totala lärarbehovet i det obligatoriska skolväsendet dels med gällande delningstal, dels med de av skolberedningen föreslagna

Årskurs och ämnen	Lärarbehov vid olika delningstal, uttryckt i heltidstjänster						
	Deln.-tal	62/63	64/65	66/67	68/69	70/71	72/73
1—3	SB ¹	14 207	14 229	14 061	13 880	13 996	14 441
	Nuv. ²	14 207	14 229	14 061	13 880	13 996	14 441
	Ökning	—	—	—	—	—	—
4—6	SB	11 750	11 821	11 727	11 774	11 609	11 551
	Nuv.	11 750	11 384	11 218	11 226	11 056	11 001
	Ökning	—	437	509	548	553	550
7—9 läroämnen	SB	6 960	8 682	9 957	11 336	12 387	12 546
	Nuv.	6 960	7 877	8 909	10 073	10 987	11 133
	Ökning	—	805	1 048	1 263	1 400	1 413
7—9 övn.-ämnen ²	SB	5 182	5 350	5 727	6 282	6 593	6 621
	Nuv.	5 182	5 257	5 575	6 106	6 340	6 363
	Ökning	—	93	152	176	253	258
7—9 yrkesämnen	SB	779	1 572	1 371	1 802	2 071	2 172
	Nuv.	779	1 440	1 256	1 651	1 896	1 992
	Ökning	—	132	115	151	175	180
1—9 spec.-klasser	SB	2 588	2 628	2 687	2 771	2 839	2 875
	Nuv.	2 588	2 628	2 687	2 771	2 839	2 875
	Ökning	—	—	—	—	—	—
Summa för obl. skolv.	SB	41 466	44 282	45 530	47 845	49 495	50 206
	Nuv.	41 466	42 815	43 706	45 707	47 114	47 805
	Ökning	—	1 467	1 824	2 138	2 381	2 401

¹ SB = av skolberedningen i kapitel 19 föreslagna delningstal. Nuv. = nu gällande delningstal.

² Inklusive lärarbehov i slöjd på mellanstadiet.

en ökning i det samlade lärarbehovet som uppgår till drygt 3 % det första år då de nya delningstalen för grundskolan generellt skall tillämpas, alltså 1964/65, och till något över 5 % det år då grundskolan är helt genomförd, alltså 1972/73.

För *fackskolorna*, där beräkningarna av flera skäl — bl. a. på grund av att läroplanerna ännu inte är definitiva — har måst bli mer summariska och mer osäkra än för den obligatoriska skolan, skulle en tillämpning av samma delningstal som föreslås för högstadiet medföra en ökning av det beräknade lärarbehovet i läroämnen, vilken framgår av nedanstående uppställning avseende tre av de undersökta åren:

	Läsår	1965/66	68/69	71/72
Lärarbehov med de nya delningstalen		718	1 254	1 757
med nuvarande delningstal		626	1 091	1 531
	Ökning	92	163	226

Även frågan om *möjligheterna att täcka lärarbehovet* i vad avser lärare i läroämnena har, om än överslagsmässigt behandlats av skolberedningen, som i sammanhanget också erinrar om att arbete med en prognos över hela lärarfältet pågår inom 1960 års lärarutbildningssakkunniga i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen. Beredningen har begränsat sig till att söka belysa lärarsituationen dels läsåret 1960/61, dels läsåret 1964/65. En viss bild kan härigenom erhållas av situationen inför läsåret 1965/66, då enligt beredningens förslag fackskolorna föreslås mera allmänt starta.

Efter en redogörelse (SB s. 673 f.) för behovssituationen vid vissa högre skolor analyseras (SB s. 674 f.) rekryteringsbehovet av lärare i läroämnena med utgångspunkt i produktionen av lärare med akademisk utbildning (SB s. 675 ff.).

Resultatet av den översiktliga undersökningen summeras av skolberedningen genom en sammanfattning av lärarbrist och läraröverskott läsåret 1964/65 och i anslutning därtill en sammanfattande kommentar.

Sammanställs rekryteringsbehovet med lärartillskottet erhålles den bild av situationen som följande tabell visar. (Beteckningen L avser en av undervisningsrådet Ragnar Lundblad år 1958 publicerad prognos.)

Tabell 10. Lärarbrist (—) och läraröverskott (+) inom vissa ämnesgrupper läsåret 1964/65, uttryckt i heltidstjänster

Alter- nativ	Ämne	Svenska	Latin och grekiska	Mod. språk	Hist. och samh.- lära	Geo- grafi	Bio- logi	Matem. Fysik Kemi	Summa
		100 %	SB ₁	— 495	— 23	— 243	— 480	— 99	— 306
60 %	SB ₂	+ 9	— 23	+ 404	— 39	+ 72	— 98	— 1 056	— 731
	L	+ 279		+ 774	— 88	+ 311	+ 7	— 847	+ 436

¹ Utom latin och grekiska, som ej beräknats av Lundblad.

I tabellen avses med »100 %-alternativet» att all undervisning i läroämnena skall bestridas av lärare med akademisk utbildning och med »60 %-alternativet» att 60 % av denna undervisning skall bestridas av lärare med akademisk utbildning och resten av mellanskollärare med vidareutbildning. Resultatet kommenteras av beredningen sålunda.

I 100-procentsalternativet skulle, såsom framgår av tabell 10, brist på lärare föreligga i alla ämnesgrupper läsåret 1964/65, i de flesta fall en mycket betydande brist. Även i 60-procentsalternativet, som beredningen betraktar som det från praktisk synpunkt intressantaste räkneexemplet, eftersom det överensstämmer med den av beredningen även på andra grunder föreslagna andelen adjunktstjänster på högstadiet, blir bristen på lärare i matematik-fysik-kemi mycket stor 1964/65. Gruppen moderna språk uppvisar däremot ett inte oväsentligt överskott. Beredningen varnar emellertid uttryckligen för förhastade slutsatser på grundval av detta överskott. Det är framräknat under antagandet att av lärarna i moderna språk på grundskolans högstadium läsåret 1964/65 skall 40 %, dvs. 647 lärare, vara folkskollärare med särskild ämnesutbildning i mo-

derna språk. Sedan 1954/55 har visserligen i runt tal 1 000 folkskollärare genomgått befodrings- eller vidareutbildningskurser, men inga sådana kurser har anordnats i moderna språk. Huruvida några folkskollärare skaffat sig behörighet genom akademiska studier (utan att föra dessa vidare till adjunktsbehörighet) är icke bekant. Antalet måste i så fall vara mycket begränsat, eftersom totala antalet folkskollärare med särskild ämnesutbildning eller motsvarande, vilka läsåret 1960/61 tjänstgör i högre skolor, endast lär vara något mer än 1 000, dvs. ungefär samma antal som antalet folkskollärare som vidareutbildat sig den icke akademiska vägen. Det finns även andra skäl för en försiktig bedömning beträffande den tidpunkt, då läraröverskott skulle uppstå i moderna språk. Ett sådant skäl är det ovanligt stora inslaget kvinnor bland de nu språkstudierande såväl som bland de redan examinerade. Under senare år har andelen kvinnor legat ganska nära 70 %, och detta procenttal torde knappast gå ned. Erfarenheten visar att den kvinnliga akademiska arbetskraften är geografiskt mera bunden än den manliga samtidigt som avbrott och tjänstledighet bland de kvinnliga lärarna synes ha högre frekvens. Över huvud taget utgör omfattningen av lärarnas längre och kortare avbrott i lärarverksamheten en mycket viktig faktor vid bedömningen av när lärarbrist eller läraröverskott kan uppkomma. Problemet torde också inom 1960 års lärarutbildningssakkunniga ägnas särskild uppmärksamhet.

Sammanfattningsvis framhåller beredningen, att det här presenterade räkneexemplet innehåller en rad delvis så osäkra antaganden, att de enskilda tal som söker beskriva situationen läsåret 1964/65 icke var för sig kan uppfattas såsom särskilt tillförlitliga. Totalt sett bör man emellertid kunna räkna med en väsentlig förbättring av lärarsituationen under perioden 1960—65. De utvecklingstendenser — framför allt i fråga om lärarproduktionen — som i det föregående antytts inger också förhoppning om att lärarbristen, även i de mest utsatta ämnesgrupperna, kommer att kunna i huvudsak bemästras under 1960-talet. Det kan emellertid i vissa fall komma att dröja väsentligt längre än man ibland har räknat med.

Utöver frågor rörande de olika lärarkategorierna och deras användning m. m. jämte vissa andra personalkategorier, som behandlats i annat sammanhang har beredningen också till behandling upptagit vissa specialfrågor rörande övriga befattningshavare i skolan. Dessa frågor är dock inte begränsade till enbart grundskolan, utan avser bl. a. problem om samordning mellan olika skolformer, aktualiserade främst vid arbetet med skolstadgan. Det gäller dels några frågor rörande skolledningen, dels överflyttning till kommunen av vissa personalkategorier m. m. vid vissa statliga skolor.

I den förra frågan erinrar beredningen inledningsvis om de betydelsefulla uppgifter som rektorerna har som arbetsledare. Skolberedningen, som betraktar rektorernas arbetsledande uppgifter som mycket väsentliga inte minst under det pågående och förestående utbyggnadsskedet, rekommenderar att särskilda skolledarkurser med huvudsakligen detta syfte regelmässigt upptages i programmet för lärarnas fortbildning. Kursverksamheten bör, säger beredningen, rikta sig till redan utsedda rektorer, och beredningen upptar i sina kostnadsberäkningar för

detta ändamål 50 000 kr. för läsåret 1961/62 utöver det kursanslag som redan finnes anvisat.

Då det gäller frågan om biträdeshjälp åt skolledarna, vilken aktualiserats i en skrivelse till beredningen, framlägger skolberedningen inga förslag rörande den obligatoriska skolan men understryker starkt vikten av att, såsom förutsattes av dåvarande departementschefen i propositionen 1956:182 (s. 133 och 135), tillräckliga insatser på detta område göres från kommunernas sida. Beredningen erinrar i detta sammanhang också om den utredning rörande vissa skoladministrativa spørsmål som nyligen igångsatts.

En annan fråga, som beredningen i detta sammanhang berör, gäller anordningen med studierektorer och den risk för dualism i skolans ledning som detta kan medföra. Skolberedningen redogör här kortfattat för det system med rektorsassistenter som med Kungl. Maj:ts medgivande nu prövas i Stockholm och uttalar, att den finner detta system tilltalande samt förutsätter att dessa frågor följes med uppmärksamhet från skolöverstyrelsens sida. Beredningen säger sig inte finna anledning föreslå, att någon omläggning nu göres i gällande bestämmelser om förstärkning av den pedagogiska ledningen genom studierektorer eller på annat sätt. En utveckling i riktning mot den mera samlade ledning, som rektorsassistentsystemet syftar till, bör, säger beredningen, ske inom ramen för vad som nu är föreskrivet, i vart fall i avvaktan på ytterligare erfarenheter. Beredningen har vidare — på samma sätt som i annat sammanhang redovisas i fråga om poänggränser för skoldirektörs- och rektorstjänsterna — utan närmare ställningstagande i sakfrågan, i stadgeförslaget infört nuvarande krav på antal klasser för inrättande av studierektorsbefattning oförändrade.

Om överflyttning till kommunen av vissa personalkategorier m. m. vid vissa statliga skolor anför beredningen i korthet följande.

I kapitel 24 har skolberedningen föreslagit, att skolhälsovården vid de allmänna läroverken och de högre tekniska läroverken från och med den 1 juli 1962 överflyttas till kommunerna. Beredningen finner också starka skäl tala för att ytterligare uppgifter beträffande dessa — efter grundskolans genomförande enbart gymnasiala — skolformer överflyttas till kommunerna, även om ingen förändring av skolornas huvudmannaskap i övrigt sker. Från och med nyss nämnda tidpunkt bör sålunda enligt beredningens mening kommunerna vid dessa statliga skolor också svara för vaktmästarpersonal, biträdespersonal samt kontorsutrustning och kontorsmateriel på skolexpeditionen, städningpersonal och övriga anordningar för inre renhållning; vid de tekniska läroverken tillkommer dessutom uppgiften att svara för uppvärmning, belysning och vatten. Till vaktmästarpersonalen räknas härvid även maskinister och värmeskötare samt beträffande de tekniska läroverken också institutionstekniker och eldare.

Kommunen avses erhålla full kompensation för dessa nya uppgifter enligt en enkel schablonberäkning.

Skolberedningen, som i dessa frågor samarbetat med gymnasieutredningens delegation för utredning av frågan om huvudmannaskapet för de framtida gym-

nasiala utbildningsvägarna, redovisar vissa överväganden och problem i samband med överförande av de nämnda personalkategorierna till kommunal tjänst (SB s. 476 ff.).

Skolberedningen finner vidare i detta sammanhang att vid ett överförande till kommunen av ansvaret för biträdes- och teknikerpersonal vid de nuvarande allmänna läroverken och högre tekniska läroverken vissa riktlinjer för kommunernas skyldigheter bör fastställas av Kungl. Maj:t.

Yttranden

I fråga om skolberedningens förslag om de olika lärarkategoriernas benämningar tilldrar sig förslaget om att utbyta »folkskollärare» mot »mellanskollärare» det största intresset. Denna fråga tas upp i åtskilliga yttranden, där det förordade namnbytet praktiskt taget genomgående avstyrkes. En negativ inställning till benämningen mellanskollärare synes inte så sällan, såsom tidigare berörts, ha framstått som ett tungt vägande motiv för att förorda ett bibehållande av »folkskola» som namn på den obligatoriska skolan. *Skolöverstyrelsen* finner att det vore önskvärt, att benämningen folkskollärare vid övergång till en ny skolorganisation utbyttes mot en benämning — mellanskollärare — som bättre preciserar kategoriens arbetsområde. Å andra sidan, fortsätter överstyrelsen, kan också skäl anföras för benämningen folkskollärare. I denna namnfråga bör enligt överstyrelsens mening hänsyn även tagas till lärargruppens önskemål. Överstyrelsen vill därför inte motsätta sig, att benämningen folkskollärare bibehålles, därest respektive lärargrupp själv önskar detta. Bland dem som avvisar förslaget är *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, som helst vill ha en enhetlig tjänstetitel för alla lärare i den obligatoriska skolan. Federationen anför vidare.

Beredningens förslag i denna fråga har väckt stor uppmärksamhet även utanför lärarkretsar och någon entusiasm för den föreslagna tjänstebenämningen har därvid inte förports. Förbunden uppfattar beredningens ställningstagande i denna fråga som synnerligen omotiverat och sakligt oriktigt och vänder sig mot det med skärpa.

Det hade däremot varit konsekvent och tilltalande, om beredningen på denna punkt varit radikal och i anslutning till förslaget om ett sammanförande av olika skolformer till en enhet även företagit »rationaliseringar» i fråga om lärarnas tjänstebenämningar. Den titel, som då ligger närmast till hands, är »lärare». Den obligatoriska skolans lärare har mycket gemensamt, enhetstanken i denna skolform har beredningen själv slagit vakt om och det vore därför, anser förbunden, logiskt och ändamålsenligt med en enhetlig tjänstebenämning. Den åtskillnad som ur administrativ och löneteknisk synpunkt måste göras av de olika befattningshavarna torde kunna ordnas på ett smidigt sätt även med en gemensam titel. Förbunden vill därför föreslå att alla lärare i den obligatoriska skolan oavsett ämne eller stadietillhörighet ges tjänstetiteln lärare. Skulle detta förslag ej vinna bifall yrkar förbunden att titeln folkskollärare bibehålls i likhet med vad som föreslagits för övriga lärarkategorier.

Federationens förslag om den enhetliga benämningen »lärare» återkommer i ytterligare några yttranden bl. a. från *TCO*. Vanligast är eljest, att man föreslår ett bibehållande av benämningen folkskollärare för mellanstadiets lärare, men också andra varianter förekommer. Några vill ha benämningen folkskollärare gemensam för såväl de nuvarande folkskollärarna som småskollärarna; andra åter vill benämna dessa två kategorier gemensamt »klasslärare».

Att övningslärarna i fortsättningen skall benämnas ämneslärare är vidare ett förslag som framförs i flera yttranden; i något fall ifrågasättes för dessa även benämningen adjunkter. En sådan vidgning av begreppet ämneslärare förordas från bl. a. *musikaliska akademiens styrelse*, *Musiklärarnas riksförening*, *Läroverkslärarnas riksförbund* och *gymnasiutredningen*. Läroverkslärarnas riksförbund menar att beteckningen övningslärare är oegentlig och missvisande; den ger en oriktig föreställning om ämnenas art och betydelse. Den bör därför slopas samtidigt som en gemensam beteckning för övningsämnen och läroämnen införs. Gymnasiutredningen framhåller att många av dessa lärare, framför allt i fackskolorna kan komma att vara ämneslärare i en icke oväsentlig del av sin tjänstgöring.

Beredningens förslag att folkskollärare i lönegrad A 19, vidareutbildade folkskollärare, i fortsättningen benämnas ämneslärare mottas, i den mån frågan särskilt berörs, med tillfredsställelse. Benämningen accepteras uttryckligen av bl. a. *TCO*, *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, *Läroverkslärarnas riksförbund* och *Statstjänstemännens riksförbund*.

Ehuru skolberedningen på grund av den pågående utredningen om lärarutbildningsfrågor begränsat sina ställningstaganden i fråga om lärarna till att avse frågan hur de nuvarande lärarkategorierna under en övergångstid på bästa sätt skall kunna utnyttjas på grundskolans olika stadier, har åtskilliga instanser, särskilt ett antal organisationer, berört lärarutbildningsfrågor. Därvid har vikten av att lärarutbildningen förstärkes och att dessa frågor över huvud bringas till en snar lösning kraftigt understrukits.

Vad så beträffar skolberedningens ställningstaganden i fråga om lärarkategoriernas användning på olika stadier, kan först konstateras, att frågan om vilken lärarkategori som skall undervisa på lågstadiet, i stort sett inte gett upphov till stridiga meningar. De instanser, som uttalat sig i detta spörsmål, bl. a. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening*, finner det följdriktigt, att undervisningen i årskurserna 1—3 inom den nya skolan tills vidare bedrivs av lärare med småskollärarytbildning.

Mot förslaget att undervisningen i B1-klasser 3—4 normalt bör ombesörjas av lärare med hittillsvarande folkskollärarytbildning har ej heller några invändningar rests. Däremot har från några håll uttalats tvekan inför förslaget att länskolnämnderna, då särskilda omständigheter så påfordrar, tills vidare bör kunna medge småskollärare att undervisa i sådana klasser. *Länsskolnämnden i Norrbottens län* vill över huvud inte biträda detta förslag. *Länsskolnämnden i Kronobergs län* förutsätter, att särskilda anvisningar utfärdas för de av skolberedningen

föreslagna undantagsfallen. *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening* framhåller, att hittillsvarande utbildning för småskollärare — i motsats till folkskollärarytbildningen — inte kan anses ge generell kompetens för undervisning i årskurs 4. Av organisatoriska skäl anser federationen det emellertid rimligt, att länskolnämnderna i undantagsfall och då särskilda skäl kan anföras skall kunna medge småskollärare rätt att undervisa i B1-klasser 3—4, varvid dock förutsättes, att en sådan bestämmelse också i tillämpningen får karaktären av undantagsbestämmelse. Mot dessa uttalanden kan ställas ett yttrande av kollegiet vid *folkskoleseminariet i Haparanda*, som säger sig vilja betona nödvändigheten av att småskollärare beredes tillfälle att tjänstgöra i klasser av ifrågavarande slag. Detta skulle inte minst gälla i en språkligt så särpräglad bygd som Tornedalen. Det framhålles, att seminariet meddelar undervisning i finska, varigenom tillgången på tvåspråkiga småskollärare blir relativt stor.

Den av skolberedningen framkastade tanken på en enda lärarkategori för årskurserna 1—6 har berörts av *länskolnämnderna i Malmöhus* samt *Göteborgs och Bohus län*, vilka anser, att tanken förtjänar uppmärksamhet och bör göras till föremål för fortsatta överväganden. *Svedala* kommun har uttalat sig för en folkskollärarytbildning, som är differentierad på två utbildningslinjer, den ena med sikte på årskurserna 1—4, den andra för årskurserna 5—9.

Skolberedningens uttalande att undervisningen i årskurserna 4—6 tills vidare i huvudsak skall bestridas av mellanskollärare, har i princip inte rönt motsägelser från något håll.

Frågan om att vidga utbildningen för sistnämnda lärarkategori, så att utbildningen medför behörighet till undervisning i samtliga undervisningsämnen på mellanstadiet, diskuteras i ett flertal yttranden. Åtskilliga remissinstanser tillstyrker, att utbildningen normalt bör ge behörighet även i engelska. Denna mening understrykes sålunda av bl. a. sex *länskolnämnder*, kollegiet vid *lärarhögskolan i Stockholm*, kollegierna vid *folkskoleseminarierna i Kalmar* och *Karlstad*, *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund*, *TCO* och *Folkskolläraryfederationen*. I yttrandena betonas särskilt, att en sådan reform är en förutsättning för att undervisningen i engelska i årskurs 4 skall kunna bedrivas i enlighet med skolberedningens intentioner. I vissa yttranden framträder dock en tveksam eller avvisande hållning. Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Falun* betonar, att ett positivt beslut inte kan fattas, förrän lärarutbildningssakkunniga löst frågan, hur en sådan utbildning skall bli möjlig — vid de nuvarande seminarierna skulle ämnesträngseln medföra en snedbelastning av studietiden. Kollegiet vid *folkskoleseminariet i Uppsala* uttalar såsom sin erfarenhet, att åtskilliga lärarkandidater, även på den 2-åriga linjen, saknar förutsättningar att förvärva behörighet i engelska. *Läroverkslärarnas riksförbund* säger, att det vore önskvärt, om lärarna i engelska på mellanstadiet hade kunskaper, motsvarande akademiskt betyg, i ämnet. Detta önskemål understrykes starkare av *Sveriges förenade studentkårer* och framför allt av *SACO*, som bl. a. anför följande.

Särskilt nödvändigt är att korrekta uttalsvanor tidigt grundlägges. Av lärarna måste därför krävas en gedigen utbildning i ämnet. Beredningens förslag leder vidare till den konsekvensen, att den grundläggande utbildningen i engelska kommer att bli sämre än motsvarande utbildning i franska eller tyska. Det torde helt saknas motiveringar för en sådan uppläggning av undervisningen. SACO måste därför bestämt hävda att för undervisning i engelska på mellanstadiet skall normalt krävas akademiskt betyg i ämnet.

1960 års lärarutbildningssakkunniga, som synes beredda att utreda bl. a. ifrågasvarande spörsmål, påpekar, att den föreslagna lärarutbildningen i engelska innebär förändringar inte endast i utbildningsanstalternas organisation utan även i lärarutbildningens innehåll. *Folkskollärary Federationen*, som anser en utvidgning av undervisningen på denna punkt nödvändig, har samtidigt framfört tveksamhet inför en alltför snabb avveckling av systemet med fristående behörighetskurser. Sådana bör anordnas, så länge rekryteringen gör detta motiverat, anser federationen.

Önskemålet att även slöjd skall kunna ingå i folkskollärartjänst understrykes av bl. a. *länskolnämnderna i Malmöhus och Gävleborgs län* samt *Folkskollärary Federationen*. Enligt federationens mening är det med hänsyn såväl till helheten i klassläraresystemet som till ämnets betydelse angeläget, att ämnets påtalade särställning undanröjes. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* förklarar sig intet ha att invända mot att timmarna i detta ämne honoreras på samma sätt som timmarna i andra övningsämnen. Å andra sidan finns även den meningens företräd att undervisningen bör förbehållas specialutbildade övningslärare. Kollegiet vid *seminariet för huslig utbildning i Uppsala* understryker principiellt vikten av att specialutbildade lärare anlitas i övningsämnen. *Sveriges textillärares riksförening* och *Slöjdlärares riksförening* hävdar, att slöjdundervisningen bör handhas av övningslärare. Sistnämnda förening framhåller, att den förändring inom ämnet och den metodik, som genom tillskott från facklärare utvecklas i den moderna slöjdundervisningen, är byggd på en grundlig teknisk skicklighet hos läraren, varigenom eleverna fått en i allt väsentligt värdefullare undervisning. Folkskollärares utbildning i slöjd måste numera anses otillräcklig för den tilltänkta uppgiften. Föreningen vill som sin bestämda uppfattning framhålla att, sedan slöjdläroreseminariet i Linköping varit i gång några år, ett tillräckligt antal facklärare i slöjd finns tillgängliga för all undervisning, detta med hänsyn även till den av skolberedningen föreslagna markanta nedskärningen av slöjdundervisningen.

Vad skolberedningen uttalat och föreslagit i fråga om modifikationer i mellanstadiets klassläraresystem, bl. a. rörande vidgade möjligheter till ämnesbyte, har fått ett välvilligt mottagande. Bl. a. har ett antal *länskolnämnder* tillstyrkt förslagen. *Folkskollärary Federationen*, som betonar klassläraresystemets stora betydelse på mellanstadiet, ger dock uttryck åt en viss tvekan och säger sig förutsätta, att alltför långtgående modifikationer i klassläraresystemet icke kommer att ske. Federationen är dock införstådd med att möjlighet till vissa modifika-

tioner bör finnas av såväl organisatoriska som framför allt pedagogiska skäl. *Läroverkslärarnas riksförbund* tillstyrker, att inskränkningarna i rätten för högstadiet lärare att fullgöra viss del av sin tjänstgöring på mellanstadiet upphäves. Enligt förbundets uppfattning bör det anses som en normal företeelse, att ämneslärare bestrider viss del av sin tjänstgöring på mellanstadiet. Det större konsistoriet vid *universitetet i Stockholm* vill understryka nödvändigheten av att ämneslärare, i högre grad än vad skolberedningen föreslagit, kommer att handha språkundervisningen på mellanstadiet. *Länsskolnämnden i Älvsborgs län* uttalar sig för att ämneslärare i engelska bör få undervisa på mellanstadiet, även om lärare på mellanstadiet inte kan beredas motsvarande tjänstgöring på högstadiet. Det principiella kravet att mellanstadielärarnas undervisning på högstadiet skall vara av ungefär samma omfattning som högstadielärarnas undervisning på mellanstadiet, synes motiverat av lärarbristen, framhåller *SACO*. Om det lokalt icke är lärarbrist, bortfaller denna motivering, varför nämnda krav i sådana fall ej bör vidhållas.

Skiftande meningar har framförts i frågan om hur högstadiet lärarkår skall vara sammansatt. Att vidareutbildade folkskollärare åtminstone under en övergångstid behöver tas i anspråk på högstadiet synes alla instanser räkna med. Den dominerande åsikten synes också vara, att dessa lärare bör utgöra en reguljär del av lärarkåren på detta stadium. På denna punkt kan emellertid flera olika åsikter i skiftande nyanser urskiljas.

Läget kommer klarast till uttryck i remissinstansernas inställning till skolberedningens förslag rörande proportionen mellan olika lärarkategorier på högstadiet. Beredningens förslag att antalet tjänster för ämneslärare i lönegrad 19 med klasslärarutbildning för mellanstadiet (vidareutbildade folkskollärare) även fortsättningsvis bör uppgå till 40 % av totala antalet tjänster för lärare i läroämnena, har vunnit anslutning från flera håll. Sålunda har förslaget utan reservationer uttryckligen tillstyrkts av bl. a. sex *länsskolnämnder*. *Skolöverstyrelsen* framför ingen erinran mot förslaget, men framhåller, att det bör preciseras, till vilken kategori gymnasieingenjörer och gymnasieekonomer skall hänföras.

I några yttranden tillstyrkes den av skolberedningen föreslagna proportionen med viss tvekan. *Läroverkslärarnas riksförbund* delar skolberedningens uppfattning om önskvärdheten av att ämneslärarkåren tillföres ett icke alltför litet antal medlemmar med utbildning för och kännedom om undervisningen också på lägre stadier samt tillstyrker med hänsyn till rådande omständigheter den föreslagna kvoteringen. *SACO* kan godkänna förslaget med hänsyn till rådande lärarbrist men förutsätter, att frågan ånyo skall tagas upp, så snart förutsättningarna härvidlag ändrats.

En kritisk hållning intas på denna punkt av universitetsmyndigheterna. Humanistiska fakulteten vid *universitetet i Lund*, det större konsistoriet vid *universitetet i Stockholm* samt *universitetskanslern* har framfört sinsemellan likartade synpunkter. Kanslern har anfört följande.

Jag är ense med de akademiska myndigheter som framhållit, att lärarna på grundskolans högstadium i så stor utsträckning som möjligt bör besitta magisterkompetens och att procenttalen 40—60 för antalet tjänster för respektive mellanskollärare med särskild ämnesutbildning och för adjunkter, inklusive »ämneslärare», ej torde böra få bli normerande för framtiden, enär dessa siffror återspeglar situationen under en tid av svår lärarbrist. Fördelningen av lärare på olika utbildningslinjer synes mig böra givas största möjliga elasticitet.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid *universitetet i Uppsala* synes gå ett steg längre och vill bestämt framhålla, att en avsevärt större andel av lärarkåren på grundskolans högstadium än den föreslagna bör ha akademisk utbildning. En avgjort kritisk attityd intar också *Sveriges förenade studentkårer*, som betecknar det som ett oeftergivligt krav, att undervisningen bestrides av lärare med filosofisk ämbetsexamen. De av skolberedningen redovisade siffrorna rörande realskolornas lärarkår bygger på en situation under en tid av stor lärarbrist, påpekar kårerna. Häremot framhålles den ökade examination av filosofie magistrar, som emotses. Under en övergångstid synes det dock nödvändigt att utnyttja lärare med lägre teoretisk kompetens. Liknande synpunkter framföres av *Sveriges konservativa studentförbund*. *Sveriges liberala studentförbund* finner det oriktigt att för framtidens skola föreslå en permanentning av ett förhållande, som tillkommit i en bristsituation, medan *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* inskränker sig till att ifrågasätta, om det för närvarande är lämpligt att sätta gränsen 40:60 för fördelningen av tjänsterna.

Bland de kritiska rösterna finns dock även några, som önskar ge de vidareutbildade folkskollärarna ett större utrymme på högstadiet än vad skolberedningen föreslagit. Denna mening förfäktas av *TCO* och *Folkskollärary Federationen*. Dessa organisationers likartade synpunkter redovisas utförligast av federationen, som kraftigt understryker de skäl, som skolberedningen anfört för behovet av denna lärargrupp på högstadiet. Federationen betonar i anslutning därtill, att lärargruppen i fråga inte är någon nödlösning av lärarproblemen på högstadiet, utan den har ett absolut egenvärde. De av skolberedningen själv anförda skälen måste anses äga sådan tyngd, att de vidareutbildade folkskollärarna i fråga om ställning och utrymme på högstadiet skall vara helt jämställda med övriga lärare i läroämnen på detta stadium. Frågan om lärarbehov och lärartillgång måste då bedömas likvärdigt för båda grupperna. Federationen yrkar därför, liksom *TCO*, att antalet tjänster för ämneslärare i lönegrad 19 med klasslärarutbildning för mellanstadiet för närvarande skall uppgå till 50 % av totala antalet tjänster för lärare i läroämnen på högstadiet. Erfarenheterna torde sedermera få utvisa, om ytterligare utrymme bör ges denna lärargrupp.

Sveriges skoldirektörsförening hävdar som en viktig princip, att lärtjänsterna i lönegrad 19 bör vara proportionsvis jämnt fördelade på alla skolor med högstadium. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* framhåller, att sådana tjänster bör fördelas på lämpliga ämneskombinationer och inte i första hand skall behöva vara knutna till naturvetenskapliga ämnen.

Skolberedningens önskemål om att bristen på lärare i naturvetenskapliga ämnen skall beaktas vid anordnande av vidareutbildningskurser, har berörts i ett antal yttranden. Tanken har vunnit anslutning från bl. a. *Sveriges förenade studentkårer och Läroverkslärarnas riksförbund*. Däremot har *TCO* och *Folkskolläraryrkesförbundet* utifrån sin förut omnämnda inställning till frågan om de vidareutbildade folkskollärarnas användbarhet på högstadiet avvisat tanken på att begränsa vidareutbildningsmöjligheterna främst till bristämnen på det naturvetenskapliga området. Federationen uttrycker saken så, att den inte kan acceptera, att just gruppen vidareutbildade folkskollärare skall vara den regulator, som skall tillgripas för att råda bot mot ett befarat humanistöverskott eller mot bristen på lärare i de naturvetenskapliga ämnena.

Svenska landsbygdens kvinnoförbund och *Sveriges förenade kristliga lärarförbund* har uttalat sig för vidareutbildningskurser i kristendomskunskap, under det att *Högerns ungdomsförbund* rent allmänt framhållit vikten av att den besvärliga lärarsituationen i detta ämne löses snarast möjligt.

Skolberedningens förslag om att ordinarie tjänster i lönegrad Ao 19 för vidareutbildade folkskollärare i naturvetenskapliga ämnen skall få inrättas från och med budgetåret 1962/63 vid sådana realskolor, som kommer att ersättas med ett högstadium, har biträts av bl. a. *skolöverstyrelsen*, som därvid dock förutsätter, att det skall ligga i överstyrelsens hand att besluta om tilldelning av sådana tjänster. Endast under förutsättning av central bedömning av behovet kan dessa tjänster enligt överstyrelsens uppfattning komma att bli till fördel för skolväsendet utan att i vissa avseenden ha icke avsedda konsekvenser för högstadiet på orter med rekryterings svårigheter. *Läroverkslärarnas riksförbund* är också positivt inställt till förslaget och tillägger, att vissa skäl talar för att man överväger att utöka förslaget till att gälla även andra likartade skolor och tjänster i andra ämneskombinationer. Frågan om ordinarie tjänster är dock enligt förbundets mening att betrakta som en förhandlingsfråga. *Folkskolläraryrkesförbundet* biträder likaledes skolberedningens förslag men vill i linje med sin principiella inställning till den berörda lärargruppens ställning och användbarhet kraftigt motsätta sig den föreslagna inskränkningen till de naturvetenskapliga ämnena. I detta sammanhang har federationen aktualiserat frågan om behörighetsvillkoren för denna typ av ordinarie tjänster och föreslår härvidlag, att kravet på tre års tjänstgöring som lärare i läroämnen skall ändras därhän, att även tjänstgöring i folkskola och på försöksskolans mellanstadium skall få tillgodoräknas, varjämte två års tjänstgöring skall vara tillfyllest.

Vad skolberedningen föreslagit i fråga om gymnasieingenjörer och gymnasieekonomer har tillstyrkts av bl. a. *överstyrelsen för yrkesutbildning*. *Länsskolnämnden i Hallands län* ifrågasätter lämpligheten av att inrätta här avsedda tjänster i grundskolan, då risk föreligger, att skolan inte kan konkurrera med näringslivet om de bästa krafterna. I detta sammanhang må även omnämnas ett yttrande av *Tekniska läroverkens ingenjörsförbund*, som anser, att de tjänster i 19 lönegraden, som erbjudes gymnasieingenjörer, vilka genomgått skolöverstyrelsens lärarutbildningskurs, icke kan anses attraktiva för denna ingenjörskategori.

I några yttranden reses krav på att gymnasieingenjörer och gymnasieekonomer måste skaffa sig viss akademisk vidareutbildning för att vinna behörighet som ämneslärare på grundskolans högstadium. Dylika förslag har framförts av det större konsistoriet vid *universitetet i Stockholm, SACO, Läroverkslärarnas riksförbund* och *Sveriges förenade studentkårer*. I fråga om omfattningen av den kompletterande utbildning, som bör krävas, går emellertid meningarna isär. Som ett exempel kan här redovisas förslaget från *Läroverkslärarnas riksförbund*. Förbundet anser, att man för behörighet i matematik, fysik eller kemi på högstadiet bör kräva universitetsutbildning med ett akademiskt betyg i två av dessa ämnen eller motsvarande utbildning med examination av universitetslärare ovanpå ingenjörsexamen. Ekonomiskt stöd bör lämnas under vidareutbildningen. I princip anser dock förbundet, att examen från teknisk högskola vore den önskvärda utbildningen för lärare i tekniska ämnen jämte matematik, fysik eller kemi som fyllnadsämnen. Förbundet föreslår, att tjänster i tekniska ämnen med matematik, fysik eller kemi som fyllnadsämnen ledigförklaras alternativt som adjunktstjänster (för civilingenjörer) och ämneslärartjänster (för gymnasieingenjörer med vidareutbildning). Vad beträffar lärare i handelstekniska ämnen på högstadiet anser förbundet i princip, att examen från handelshögskola bör fordras.

Styrelserna för *socialinstitutet i Stockholm* och *sydsvenska socialinstitutet* har kommit med ett speciellt uppslag, nämligen om utnyttjande av socionomer som lärare. Styrelsen för det sistnämnda institutet finner det naturligt, att socionomer efter pedagogisk vidareutbildning får behörighet att undervisa i samhällslära och vissa andra ämnen.

Skolberedningens uttalande om nödvändigheten av att yrkeslärarnas anställnings- och avlöningsförhållanden och övriga därmed sammanhängande frågor erhåller en tillfredsställande lösning understrykes i ett flertal yttranden. *Länskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Kristianstads och Malmöhus län* har uttalat sig för att yrkeslärarna ej skulle utgöra en särskild lärarkategori utan inordnas bland ämnes- och övningslärarna. *1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning m. m.* vill betona vikten av att alla lärarkategorier, som kommer att verka i yrkesutbildningens tjänst, får en kvalitativt tillfredsställande pedagogisk utbildning.

Vad skolberedningen anfört och föreslagit i fråga om lärare inom fackskolorna har berörts i vissa yttranden. Vissa av de därvid framförda synpunkterna torde här få redovisas. Beredningens förslag beträffande kompetenskrav och tjänster i de allmänbildande läroämnena och den teoretiska delen av fackämnena har sålunda tillstyrkts av bl. a. *Läroverkslärarnas riksförbund*. *TCO* har uttalat, att behörighet till adjunktstjänst inom fackskolorna generellt bör tillkomma samtliga i § 178 mom. 3: I—III läroverksstadgan avsedda lärare. Även de vidareutbildade folkskolläraernas ställning i denna skolform bör enligt *TCO* övervägas. Såsom framgått av det föregående vid behandlingen av frågan om flickskolans avveckling har i vissa fall uttalanden gjorts om att lärare med

utbildning från högre lärarinneseminarium bör beredas möjlighet till anställning vid fackskola. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* föreslår, att tjänsterna vid fackskolorna skall vara av samma slag som vid gymnasierna. Sålunda bör enligt överstyrelsens mening även lektorstjänster förekomma.

Skolberedningens förslag beträffande lärare i den praktiska delen av de fackutbildande läroämnena har mött vissa invändningar. *Läroverkslärarnas riksförbund* föreslår, att i fråga om de tekniska ämnena adjunktstjänster inrättas med civilingenjörsexamen som kompetenskrav. På motsvarande sätt skulle för merkantilt betonade ämnen adjunktstjänster inrättas för civilekonomer. Beträffande ämnena allmän varukunskap, skyltning och varuexponering samt reklam- och försäljningsteknik ansluter sig dock förbundet till åsikten, att det vore tillräckligt att kräva handelsgymnasieexamen jämte kvalificerad vidareutbildning, t. ex. vid Institutet för högre reklamutbildning, samt praktisk-pedagogisk utbildning. De ordinarie tjänsterna för denna senare kategori bör vara ämneslärartjänster. Ekonomiska fakulteten vid *universitetet i Lund* finner det önskvärt, att högskoleutbildade lärare användes i största möjliga utsträckning, och vill förmoda, att begreppet praktisk utbildning inte tänjes alltför mycket, i vilket fall den merkantila fackskolan inte skulle bli vad skolberedningen åsyftar: ett bra alternativ till handelsgymnasieutbildningen.

Skolöverstyrelsen har instämt i vad skolberedningen uttalat om överföring av lärare från praktisk realskola till fackskola, som träder i den praktiska realskolans ställe. Överstyrelsen tillägger, att man därutöver också bör på lämpligt sätt bereda sådana lärare annan tjänst, vilka inte kan beredas tjänstgöring vid fackskolan.

Lärarfrågor i samband med specialundervisningen berörs av en del instanser. Att klasslärartjänster i lönegrad Ao 19 för hjälpklass på högstadiet bör bibehållas tillstyrkes av bl. a. *Svenska förbundet för specialundervisning*, som vidare anser, att vid bestämmandet av undervisningsskyldigheten — framför allt för lärare i observationsklasser — skäligen hänsyn bör tas till det merarbete av social art, som klassföreståndarskapet i sådana klasser medför. Ett par *länskolnämnder* liksom *SACO*, *TCO* och *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraiförening* påyrkar, att justeringar görs i fråga om lärares undervisningsskyldighet vid specialundervisningen. De frågor som berörs gäller undervisningen på högstadiet och vid specialundervisning i form av klinikverksamhet. *Skolöverstyrelsen* för sin del tillstyrker, att undervisningsskyldigheten för högstadiets hjälpklasslärare fastställs på samma sätt och enligt samma normer som för övriga högstadielärare. Detta bör också gälla observationsklasslärare, om sådana enligt förslaget om speciallärarutbildning utbildas och anställs. Överstyrelsen avser att genom anvisningar möjliggöra lika värdering av läro-, övnings- och yrkesämnena i specialklass på högstadiet.

1960 års lärarutbildningssakkunniga erinrar om att de numera slutfört sitt

uppdrag beträffande speciallärarutbildningen genom framläggandet av betänkandet »Speciallärarutbildningens organisation».

Den av skolberedningen väckta tanken på en ny tjänstetyp, omfattande undervisning i så väl övningsämne som läroämne, har vunnit livlig anklang hos flera remissinstanser, som tagit upp denna fråga. Sålunda har positiva yttranden avgivits av fyra *länskolnämnder*, Västerås stad, *statskontoret*, *direktionen över gymnastiska centralinstitutet*, kollegiet vid *folkskoleseminariet i Kalmar*, *TCO*, *Sveriges textillärares riksförening*, *Svenska skolköklärlärarinnors förening* och *Läroverkslärares riksförbund*. I några fall har kompletterande synpunkter och önskemål framförts. Länskolnämnden i Jämtlands län förordar, att en folkskollärare, som genomgått gymnastiklärarutbildning, bör kunna såsom mellanskollärare fullgöra en del eller huvuddelen av sin undervisningsskyldighet i gymnastik. TCO anser, att även frågor rörande en kombination av yrkesämnen och läroämnen bör utredas i detta sammanhang. Direktionen över gymnastiska centralinstitutet bringar i erinran det av gymnastiklärarutbildningssakkunniga år 1951 avgivna betänkandet (SOU 1951: 59), vari föreslogs en filosofisk ämbetsexamen med fysisk fostran, bestående av gymnastiklärarexamen och fyra akademiska betyg. Statskontoret betonar, att många problem är förknippade med ett realiserande av tanken, såsom beträffande utbildning, avlöning och tjänstgöringsskyldighet, och delar uppfattningen, att en utredning behövs. 1960 års *lärarutbildningssakkunniga* förklarar sig beredda att utreda frågan, om Kungl. Maj:t önskar utvidga utredningsuppdraget.

Vidare har *statskontoret* och *länskolnämnden i Jämtlands län* aktualiserat frågan om möjligheter till deltidstjänstgöring och partiell tjänstledighet för mellanskollärare, varigenom en viss lärarreserv skulle kunna utnyttjas.

Frågan om *lärarnas fortbildning* har behandlats i ett mycket stort antal remissyttranden. Genomgående har de instanser, som yttrat sig i saken, kraftigt understrukt vikten av att fortbildningsverksamheten utbygges och intensifieras. Stundom har därvid den normala fortbildningen och den information inför grundskolans genomförande, som skolberedningen upptar i kapitel 44 av huvudbetänkandet, behandlats som en enhet. I flera yttranden har uttalats, att det krävs anslag från det allmänna av en annan storleksordning än hittills. Den uppgörelse rörande kostnaderna för fortbildningen, som träffats mellan ecklesiastikdepartementet och kommunförbunden, har i några yttranden noterats med tillfredsställelse, men från några håll har påpekats, att uppgörelsen inte lett till de resultat man kunnat vänta sig. Sålunda har *TCO* och *Folkskolläraryrkesförbundet* anfört, att det fastställda minimiprogrammet i vissa kommuner uppfattats som ett maximiprogram och att kommunerna ansett sig förhindrade att ekonomiskt stödja fortbildning utöver detta program. Samma organisationer yrkar, att lärarna vid deltagande i fortbildningsverksamhet får resekostnadsersättning och traktamente enligt allmänna resereglementet. *Skolöverstyrelsen* räknar med att en viss justering av den gjorda överenskommelsen kommer att bli erforderlig.

Vissa speciella uppslag och synpunkter har framförts från somliga instanser. *Sveriges förenade studentkårer* har framkastat tanken på att lärare under s. k. sabbatsterminer borde beredas möjlighet att med bibehållen lön fortbilda sig genom särskilt anordnade kurser. *Sveriges liberala studentförbund* är inne på samma tanke och säger sig önska, att fortbildningen göres obligatorisk. En kombination av korrespondensutbildning under terminstid och kurser under ferietid förordas av *gymnasieutredningen*. Korrespondensmetodens användbarhet även för fortbildningen har vidare poängterats av *Hermods korrespondensinstitut*. Olika synpunkter har framförts i en del organisatoriska frågor. *Läroverkslärarnas riksförbund* understryker önskvärdheten av att en intim kontakt skapas både centralt och regionalt mellan de för fortbildningen ansvariga myndigheterna och lärarorganisationer, som i egen regi bedriver fortbildning. *Länsskolnämnderna i Uppsala* och *Södermanlands län* rekommenderar till länsskolnämnderna knutna fortbildningsinstitut med länskonsulent, medan *länsskolnämnden i Östergötlands län* förordar fortbildningskommittéer under länsskolnämnderna med representanter för lärarna. Å andra sidan har kollegiet vid *folkskoleseminariet i Jönköping* uttalat, att de olika formerna av lärarfortbildning bör knytas till lärarutbildningsanstalterna. Även *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* talar om att lärarutbildningsanstalterna skulle kunna bli centraler för fortbildning av redan examinerade lärare. *Sveriges skoldirektörsförening* menar, att hjälpmedelscentralerna även bör få karaktär av fortbildningscentraler. Föreningen föreslår vidare, att regelrätta fortbildnings- och omskolningskurser för lärare anordnas under terminstid med full lön för deltagande lärare. De på så sätt utbildade lärarna bör sedan beredas möjlighet att fungera som huvudlärare inom sin skola och för sitt stadium. Huvudlärarsystemet skulle enligt föreningens åsikt innebära stora fördelar.

Statskontoret har gått in på frågan om konsulentorganisationen. Ämbetsverket anser, att skolberedningen bort ta upp frågan om en konsulentorganisation i samband med behandlingen av övergången till grundskolan och den pedagogiska nydaningen av skolorna. Skolberedningen begär anslag till AV- och materielutrustning av skolorna, till riks- och länscentraler, till fortbildning av lärarna m. m. men inte till anställande av konsulenter, vilka skall vara lärarna ute på fältet till personlig hjälp, när det gäller att föra grundskolans pedagogiska ideal ut i verkligheten, framhåller ämbetsverket, som ytterligare anför bl. a. följande.

Statskontoret kan icke dela skolberedningens optimistiska syn på möjligheterna att blott genom information och fortbildning skapa garantier för ett lyckligt genomförande av skolreformen. Erfarenheten från starten och verksamheten av den nioåriga försöksskolan ger nämligen vid handen, att en stor konsulentorganisation måst byggas upp för att leda utvecklingen av dessa skolor och vara lärarna till hjälp. Denna konsulentverksamhet har till en del varit statlig och sorterat under skolöverstyrelsens försöksavdelning. Skolberedningen nämner, att mellan fem och tio konsulenter med olika uppgifter tjänstgjort på avdelningen, men ger icke besked om den anser, att dessa konsulenter behövs även efter den 1 juli 1962, då försöksverksamheten skall avvecklas.

Slutligen har *skolöverstyrelsen* utförligt skisserat upp ett program för fortbildningsverksamheten. Överstyrelsen framhåller, att under den period, då grundskolan genomföres, prioritet bör ges åt fortbildningsbehovet inom denna skolform. Vidare bör särskilt intresse ägnas de lärare, vilka undervisar vid lärarutbildningsanstalter av skilda slag. Överstyrelsen fortsätter:

Det är av synnerlig vikt, att fortbildningen innehållsmässigt blir avpassad efter rådande behov. Utöver ämneskunskap, litteratur- och materielkännedom samt ämnesmetodiska anvisningar och information om hjälpmedel bör fortbildningen förmedla övergripande synpunkter rörande exempelvis skolans mål och allmänt fostrande uppgift, ämnesintegration och annan samordning mellan skilda ämnen, läs- och studieteknik m. m. Erfarenheter av försöksverksamhet och experimentundervisning bör förmedlas vid sidan av vissa iakttagelser gjorda av inspektörer och ämneskonsulenter. Särskilt under genomförandet av grundskolan måste allt stoff i dess läroplan — inte minst de inledande mer principiella kapitlen — anses högaktuell i fortbildningsarbetet.

Överstyrelsen diskuterar härefter, hur fortbildningsstoffet skall föras ut till lärarna dels under studiedagarna, dels under lärarnas fritid. Studiedagarna bör i huvudsak tas i anspråk för seminarieövningar, laborationer, demonstrationer (inklusive studiebesök), föreläsningar, auskultation samt gruppvis utförd kursplanering. Fortbildningen under fritid kan inrymma samma moment men omfattar dessutom som synnerligen väsentliga delar enskilda studier och studie-cirkelverksamhet. Den effektivaste förmedlingen av fortbildningsstoff torde ske genom personliga kontakter. Härför fordras lämpliga och välinformerade konsulenter, som kan tänkas bli antingen relativt fast och långsiktigt engagerade eller utnyttjade temporärt för skilda uppdrag. Överstyrelsen anför vidare följande.

Av de fem studiedagarna bör maximalt två förläggas som planeringsdagar före höstterminsuppropet. Övriga tre studiedagar utnyttjas för fortbildning i skilda former under läsåret. Verksamheten organiseras lokalt och regionalt. Studie-cirklar och annan kursverksamhet på kvällstid under pågående termin ordnas lokalt och regionalt. Längre kurser under ferier ordnas centralt och regionalt.

Länsskolnämnd — och inom denna närmast fortbildningskonsulenter — svarar för den regionala organisationen och är rådgivande organ för den av lokal skolmyndighet anordnade fortbildningen. Inom varje län bör finnas konsulenter för olika stadier och ämnen. Enligt vad som nyss sagts, kan dessa tänkas fast knutna till uppgiften, eller kan de tillfälligt utnyttjas för skilda uppdrag. I det förra fallet förordnas de av länsskolnämnden.

Centralt och i vissa fall regionalt ordnade blir i huvudsak två slag av längre feriekurser. Dels anordnas kurser avsedda för utbildning och fortbildning av konsulenter, dels kurser avsedda för andra lärare. Konsulentutbildningen avses bli knuten till fortbildningsinstitutet och utgöra dessa institutioners främsta uppgift. Av övriga feriekurser kan åtskilliga, i likhet med vad nu är fallet, väntas bli anordnade av lärarorganisationer samt andra sammanslutningar och vissa institutioner.

Det synes överstyrelsen naturligt och nödvändigt, att de föreslagna hjälpmedelcentralerna organiseras så, att de i lämplig mån integreras i fortbildningsorganisationen. Sålunda bör de länscentraler, som förlägges till orter med fortbildningsinstitut, vara nära knutna till dessa. Vid instituten skall enligt över-

styrelsens plan för lärarfortbildningen konsulenter i skilda ämnen och för olika stadier utbildas och fortbildas. Dessa konsulenter kommer att representera en mångskiftande och synnerligen värdefull praktisk pedagogisk erfarenhet, vilken bör bli hjälpmedelscentralen till avsevärd nytta vid utformande och utväljande av lämpliga hjälpmedel. Omvänt kommer konsulenterna, om de i sin utbildning får direkt kontakt med hjälpmedlen, att vara de bästa kanalerna för spridande av kännedom om lämpliga hjälpmedel ute på fältet.

I fortsättningen framhåller överstyrelsen, att den sökt fastställa den ungefärliga kostnaden för ett effektivt utnyttjande av studiedagstiden. Överslagsberäkningar har gjorts för två huvudalternativ med ett större eller mindre inslag av konsulentverksamhet, varvid räknats med en vad avser gruppstorlek m. m. pedagogiskt fullvärdig organisation av fortbildningen under fem studiedagar per läsår. Överstyrelsen anför härom vidare:

Det första alternativet innebär en kår av länsvis förordnade konsulenter. För ett medelstort län beräknas 15 konsulenter, vilka var och en för konsulentuppgiften disponerar 3 dagar per vecka. Av denna tid beräknas $1\frac{1}{4}$ dag åtgå för medverkan vid studiedagar. Därigenom är i princip behovet av medverkan vid studiedagarna täckt. Lika lång tid, $1\frac{1}{4}$ dag, skulle av konsulenterna utnyttjas för konferenser med skolledare, huvudlärare och institutionsföreståndare, klassbesök, enskilda lärares konsultation, ledning och medverkan vid kvällskurser m. m. Den återstående tiden, $\frac{1}{2}$ dag per vecka, avses för konsulentens egen fortbildning och planering. I sin egen undervisning skulle konsulenterna dessutom kunna ta emot auskultanter. Konsulenttjänstens innehavare bör erhålla 50 % nedsättning i undervisningsskyldigheten på den ordinarie tjänsten och dessutom visst arvode. Till utgångspunkt för beräkningarna har överstyrelsen tagit ett årsarvode av 3 000 kr. Under angivna förutsättningar skulle den sammanlagda kostnaden för en sådan konsulentkår belöpa sig till omkring 6 800 000 kr. per år exklusive resor och traktamenten.

Det andra alternativet förutsätter enbart medverkan under studiedagarna. En sådan starkt avgränsad uppgift varken motiverar eller tillåter skapande av en fast konsulentorganisation. De medverkande arvoderas enligt detta alternativ för varje enskilt tillfälle enligt nu gällande ersättningsregler. Exklusive resor och traktamenten beräknas den totala kostnaden enligt detta senare alternativ till omkring 4 200 000 kr. per år. Utgifter för resor och traktamenten beräknas för det senare alternativet bli förhållandevis något högre än för det förra.

Utöver de kostnadsbelopp som ovan nämnts kommer fortbildningen att medföra kostnader för resor och traktamenten. Utbildning och fortbildning av ett antal lärare, bland vilka konsulenterna skall utväljas, kommer vidare att innebära kostnader, som i runt tal kan beräknas till i genomsnitt 550 000 kr. per år under de närmaste fem åren. Därtill kommer övrig kursverksamhet och viss information och administration.

Av de båda redovisade alternativen anser överstyrelsen det första vara det ur pedagogisk synpunkt mest önskvärda. Konsulentens insats vid sidan om medverkan vid studiedagarna bedömes som synnerligen värdefull. Vidare torde en konsulentorganisation av den åsyftade arten ge värdefulla garantier för en relativt stabil förekomst av ämnes- och stadievis fördelad erfarenhet. Slutligen torde förekomsten av konsulentförordnanden stimulera lärare att skaffa sig den

för uppgiften nödvändiga utbildningen. Även om en konsulentorganisation ej upprättas, måste nämligen utbildning ges åt dem som skall medverka vid studiedagarna. Uppbyggandet av en länsvis förordnad kår av konsulenter förutsättes emellertid ta åtskilliga år i anspråk, varför överstyrelsen räknar med att under de närmaste åren de alternativt nämnda organisationsformerna måste få komplettera varandra. Strävan bör emellertid vara att så småningom bygga upp en såvitt möjligt komplett konsulentorganisation.

Överstyrelsen förklarar härefter, att den uppskattar kostnaderna, automatisk ökning ej medräknad, för fortbildningen om fem år, då konsulentorganisationen beräknas kunna vara fullt utbyggd, till 9 350 000 kr. per år. Häri ingår kostnaderna för konsulenternas nedsatta undervisningsskyldighet, vilka skulle komma att belasta berörda avlönings- och statsbidragsanslag. I beloppet ingår däremot inte kostnaderna för konsulenternas resor och traktamenten, som kan beräknas uppgå till omkring 1 200 000 kr. per år. Ej heller har medräknats nödvändig ökning av utgifter för länskolnämndernas administration i detta sammanhang. För budgetåret 1962/63 beräknar överstyrelsen kostnaderna för lärarfortbildningen till totalt 3 957 100 kr. jämte 50 000 kr. för särskilda skolledarkurser. Under de närmast följande fyra budgetåren beräknar överstyrelsen den nödvändiga ökningen av fortbildningsanslaget till i genomsnitt omkring 1 650 000 kr. per år, vari inbegripes resekostnader för konsulenter. Härefter framhåller överstyrelsen, att ett realiserande av dess program torde påverka den tidigare nämnda överenskommelsen om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. Vidare påpekar överstyrelsen behovet av höjda anslag för fortbildningsinstitutionens administration. Även för de till länskolnämnderna knutna fortbildningskonsulenter, vilkas administrerande och planerande uppgifter beräknas öka, förutsätter överstyrelsen en viss ökad medelsanvisning för nästa budgetår.

De remissinstanser, som uttalat sig om skolberedningens förslag om anordnande av särskilda skolledarkurser i programmet för lärarnas fortbildning, har genomgående tillstyrkt förslaget. *Skolöverstyrelsen* understryker behovet av fortbildning för rektorerna och finner det angeläget, att denna verksamhet snarast möjligt påbörjas. Överstyrelsen föreslår därför, såsom redan framgått, att det av beredningen beräknade beloppet av 50 000 kr. anvisas för ändamålet redan budgetåret 1962/63.

Förslaget om särskilda skolledarkurser förordas vidare av *länskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings och Jämtlands län*. Länskolnämnden i Jämtlands län anser emellertid, att det föreslagna anslagsbeloppet till ifrågavarande kursverksamhet skulle bli helt otillräckligt. *TCO* konstaterar med tillfredsställelse, att önskemålen om vidareutbildning av skolledarna i viss mån tillgodosetts, men understryker, att det föreslagna beloppet knappast kan täcka mer än en mindre del av det behov som här föreligger. *Läroverkslärarnas riksförbund* tillstyrker förslaget samt framlägger vissa synpunkter rörande uppläggningsplaneringen av kurserna.

I sina yttranden över frågorna om lärarbehov och lärartillgång framhåller flertalet remissinstanser de osäkerhetsfaktorer, som i olika hänseenden vidlåder skolberedningens prognoser på ifrågavarande område. Den överslagsmässiga karaktären understrykes och beredningens relativt optimistiska slutsatser sättes ibland i fråga. *Skolöverstyrelsen* anför rörande dessa prognoser bl. a. följande.

Skolberedningens kvantitativa lärarbehovskalkyl är överslagsmässig. 1960 års lärarutbildningssakkunniga torde komma att framlägga mera fullständiga beräkningar. Beträffande lärartillgången uppehåller sig beredningen endast vid ämneslärarkategorin. Det hade givetvis varit önskvärt, om tillgången på klasslärare, yrkeslärare och övningslärare belysts.

Det bör i sammanhanget erinras om tendensen att i yrkesskolornas timplaner ägna en allt större andel åt allmänbildande ämnen. Detta innebär, att ämneslärarbehovet torde bli större än det av skolberedningen framräknade.

Svårigheten att vid denna tidpunkt beräkna tillvalsgruppernas frekvens på högstadiet och fackskolornas omfattning minskar ytterligare prognosens tillförlitlighet.

En obetydlig timplaneändring kan kraftigt ändra behovet inom vissa lärarkategorier. Skulle således ämnet hemkunskap i årskurs 7 öka från 3 till 4 veckotimmar, såsom överstyrelsen förordar, innebär detta med beredningens räkne- metod, att lärarbehovet i detta ämne, om hänsyn tagits till tillvalsmöjligheterna i högre årskurser, skulle öka med 25 %. Överstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om att överstyrelsen förordat ändrade normer för gruppindelningen i slöjd. Om förslaget genomföres, kan antalet behövliga slöjdlärartjänster beräknas öka med 300.

Skolöverstyrelsen anser vidare, att beredningen underskattat behovet av specialklasslärare. Erfarenheterna från andra håll — särskilt USA — pekar på att förlängd skolplikt betyder, relativt sett, ökat specialklassbehov i de högre årskurserna. Man måste också räkna med att den ökade urbaniseringen höjer uttagsprocenten från nuvarande 8 %. Det blir därvid sannolikt icke enbart fråga om ökat behov av hjälpklasslärare utan fastmer av de andra kategorierna specialklasslärare.

Det av skolöverstyrelsen för övergångstiden i stället för viss stödundervisning angivna alternativet, som innebär, att grundskolans läroplan införes att gälla för de med grundskolan parallella, icke obligatoriska skolformerna, innebär ett minskat lärarbehov, eftersom antalet veckotimmar per klass enligt detta alternativ skulle komma att minska och den fyraåriga realskolan helt ersättas av den treåriga.

Överstyrelsen har i det föregående pekat såväl på irreliabiliteten i prognoser av detta slag som på vissa uppåt- och nedåtpekande tendenser i fråga om lärarbehovet.

Skolberedningen har tämligen ingående sökt beräkna tillgången på ämneslärare de närmaste fem åren. I tabell 40 på s. 678 visar raden med det s. k. 100 %-alternativet bäst den aktuella situationen. Enligt detta skulle 1964/65 komma att saknas omkring 1 800 lärare i matematik, fysik och kemi, 300 i biologi, 100 i geografi, 500 i historia och samhällskunskap, 250 i moderna språk samt 500 i svenska.

Denna brist skall täckas dels genom traditionell akademisk utbildning, dels vad beträffar högstadiet delvis genom särskild ämnesutbildning för folkskollärare. Den sistnämnda kategorin har hittills antingen avlagt tentamina för

minst två betyg i ett eller sammanlagt flera ämnen vid universitet eller deltagit i av skolöverstyrelsen anordnade terminskurser i vissa ämnen. Bristen på lärare av denna kategori skulle, om beredningens kalkyler används, bli (i avrundade tal) 700 i matematik, fysik och kemi, 200 i biologi, 450 i historia och samhällskunskap men ingen i moderna språk.

I moderna språk kommer beredningen enligt det s. k. 60 %-alternativet fram till ett ganska betydande läraröverskott. Emellertid torde lärarbehovet åtminstone i tyska och franska böra täckas helt med akademiker. Bristen på akademiker skulle då bli 1 100 i matematik, fysik och kemi, 100 i biologi, 50 i historia och samhällskunskap samt 250 i moderna språk. I ämnena geografi och svenska erhålles enligt kalkylen underskott eller överskott, beroende på i vilken omfattning folkskollärare används som ämneslärare.

Det torde få förutsättas, att Sverige kommer att mycket snart verksamt deltaga i utvecklingsländernas lärarutbildning. Detta innebär, att ett ej obetydligt antal svenska lärare blir ianspråktagna för sådan verksamhet. Detta lär ej minst komma att gälla lärare i matematik samt i naturvetenskapliga, tekniska och merkantila ämnen ävensom övnings- och yrkeslärare. Den framtida svenska lärarutbildningen måste dimensioneras med tanke härpå.

Arbetsmarknadsstyrelsen understryker, att lärarbristen hösten 1961 synes vara större än någonsin. Styrelsen är emellertid medveten om, att detta förhållande icke får läggas till grund för en bedömning av den framtida utvecklingen, vad gäller lärartillgång och lärarbehov. I anslutning härtill anför styrelsen bl. a. följande.

De beräkningar, som beredningen redovisar, är — som beredningen själv betonar — av en överslagsmässig karaktär. Då de olika antaganden, som legat till grund för beräkningarna, icke närmare redovisas, föreligger svårigheter att bedöma, om den situation i fråga om lärarbehov och lärartillgång, som beredningen förutsätter kommer att föreligga läsåret 1964/65, är realistisk. Styrelsen finner sålunda, att det för närvarande saknas underlag för en mera detaljerad diskussion rörande tillgång och efterfrågan på olika slag av lärare. Styrelsen vill dock fästa uppmärksamheten vid några punkter.

En av dessa är kvinnornas yrkesverksamhetsgrad. Vikten av att denna faktor noga analyseras bör understrykas, då lärarkåren har en mycket stor andel kvinnor. Frågan om den framtida kvinnliga yrkesverksamheten rymmer ett flertal varandra delvis motsägande tendenser, som kommer att göra varje prognos avseende yrkesgrupper med stort kvinnligt inslag osäker.

Angående ämneslärarnas fördelning på filosofie magistrar och vidareutbildade folkskollärare anser beredningen det s. k. 60 %-alternativet, dvs. 60 % filosofie magistrar och 40 % vidareutbildade folkskollärare, vara det mest realistiska. Styrelsen delar emellertid beredningens uppfattning, att det överskott på lärare inom ämnesgruppen moderna språk, som enligt beredningens beräkningar skulle uppkomma läsåret 1964/65 med 60 %-alternativet, sannolikt mera är att betrakta som ett räkneexempel än som en realistisk prognos av de skäl, som beredningen anför.

I detta sammanhang vill styrelsen också rikta uppmärksamheten på de svårigheter beträffande lärarrekruteringen, som kan uppstå, om franska i större utsträckning skulle komma att väljas som andra språk.

För närvarande är det oklart, vad det nya gymnasiet kommer att innebära beträffande lärarbehovet. Man bör dock kunna förutsätta, att behovet av lärare

i moderna språk snarare kommer att öka än minska, då ett ökat inslag av språkundervisning även vid fackgymnasierna torde bli nödvändigt.

Styrelsen vill sålunda hålla före, att behovet av lärare under den närmaste 5-årsperioden inom såväl de humanistiska som matematisk-naturvetenskapliga ämnesgrupperna kommer att öka så kraftigt, att snabba åtgärder måste vidtagas, vad gäller undervisningsresursernas utbyggnad vid universiteten. Detta gäller i särskilt hög grad de matematisk-naturvetenskapliga institutionerna. Åtgärder bör även vidtagas för ökad rekrytering av ett flertal andra lärargrupper, bl. a. för undervisning i tekniska och merkantila ämnen.

SACO vänder sig mot beredningens uppfattning, att det skulle föreligga en lärarbrist. Enligt organisationens mening är det här fråga om en geografiskt begränsad brist, medan det totalt sett föreligger ett överskott på lärare. Det hade enligt SACO:s mening varit att föredra att beredningen inte publicerat dessa helt överslagsmässiga beräkningar, vilka genom missuppfattningar av innebörden redan orsakat vissa skadeverkningar, inom yrkesvägledningen. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* och *länsstyrelsen i Norrbottens län* framhåller svårigheterna att i Norrland täcka lärarbehovet, särskilt i glesbygderna. *Länsskolnämnderna i Kronobergs län* och *Malmöhus län* håller före att behovet av övningslärartjänster i slöjd beräknats för högt, då även slöjdtimmarna i årskurserna 3—6 där undervisningen ofta bestrides av klasslärare inräknats i detta behov.

Skolöverstyrelsen har i anslutning till remissbehandlingen av beredningens förslag övervägt vilka åtgärder, som omgående bör vidtagas för att under övergångstiden fram till 1965 minska lärarbristen. Då det gäller att vidtaga dylika åtgärder, torde det enligt överstyrelsens mening vara nödvändigt att tillgripa sådana utvägar, som i viss mån bryter mot nuvarande utbildningstradition. Överstyrelsen föreslår bl. a. anordnande i samarbete med universitetsmyndigheterna av regionalt ordnade akademiska ett-betygskurser med viss början redan våren 1962 och avsedda även för andra än folkskollärare. Om detta utbildningsprojekt anför överstyrelsen vidare bl. a. följande.

En decentraliserad akademisk, väl styrd ett-betygsutbildning bör anordnas. Denna skall avse ämnena matematik, fysik och kemi. I andra hand kan kurser ifrågakomma i nationalekonomi och statskunskap. Kurserna förläggs till regioner, där skolväsendet är så omfattande, att en rekrytering av 10—20 folkskollärare på orten eller på dagsreseavstånd från orten kan påräknas. Vidare skall i orten eller på bekvämt reseavstånd därifrån finnas lärare med sådan utbildning i kursämnet, att de av universitetet kan godtagas som handledare.

Emellertid bör kurserna inte endast stå öppna för folkskollärare. Enligt överstyrelsens uppfattning finns förutsättningar för att en regionalt ordnad akademisk utbildning även skulle locka studenter och andra med motsvarande utbildning. Dessa skulle därigenom kunna påbörja akademiska studier i hemorten, vilket givetvis vore av ekonomisk betydelse för vederbörande. Anordningen skulle kanske också öka den totala rekryteringen av studenter till naturvetenskapliga universitetsstudier. I och för sig kan sådana studenter efter ett års utbildning med två ett-betygstentamina tjänstgöra som timlärare på högstadiet. Det är dock icke önskvärt, att studierna därmed avslutas. Den regionala utbild-

ningen av denna kategori skall peka vidare mot fortsatta studier vid universitetet. I fråga om ett-betygskurser i matematik torde intresse att deltaga även kunna förväntas från vid handelsgymnasier tjänstgörande civilekonomer, som skulle vilja bli kompetenta att ta hand om den matematikkurs, som enligt de nya undervisningsplanerna för handelsgymnasierna skall förekomma i första årskursen. Kurserna i nationalekonomi och statskunskap torde kunna påräkna anslutning från lärare, som är behöriga att undervisa i historia på högstadiet och historia med samhällslära i realskolan men önskar förvärva kompetens att undervisa i det fristående ämnet samhällskunskap i grundskolan och på gymnasiet.

Det är på nuvarande stadium svårt att uppskatta, vilken omfattning en regionalt ordnad akademisk ett-betygsutbildning skulle kunna få. Måhända torde antalet kursorter kunna bli tio. Under ett budgetår skulle i så fall omkring 20 ett-betygskurser anordnas och antalet utbildade ämneslärare bli 150, om deltagarantalet per kurs beräknas till i genomsnitt 15.

Skulle deltagarna i de i det föregående nämnda kurserna ha sina bostadsorter spridda över så stora områden, att de icke bekvämt kan resa till en kursort ett antal gånger varje vecka, bör en handledd korrespondensundervisning ordnas, vid vilken kursdeltagarna med jämna intervall sammandrages till föreläsningar och räkneövningar. Eftersom överstyrelsen anser, att det först nämnda undervisningsalternativet har den största möjligheten att lyckosamt genomföras, bör detta andra alternativ först i andra hand prövas. För båda alternativen gäller dock, att de deltagande folkskollärarna skall vara helt lediga från sina lärartjänster mot lön med B-avdrag i förekommande fall. Vissa ändringar av bestämmelserna om B-avdrag på lönen vid tjänstledighet för studier torde bli erforderliga.

Det är för närvarande svårt att överblicka, i vilken omfattning folkskollärare skulle intressera sig för den diskuterade utbildningen. Det minskade behovet av folkskollärare genom grundskolans införande torde emellertid öka kårens intresse för vidareutbildning.

För att bereda personer med akademiska betyg, vilka av olika skäl lämnat eller icke beträtt lärarbanan, förbättrade möjligheter att återinträda eller inträda på nämnda bana, föreslår skolöverstyrelsen vidare anordnande av vissa introduktionskurser. Överstyrelsen synes närmast räkna med att härigenom öka tillgången på lärare i moderna språk. Om dessa kurser yttrar överstyrelsen i övrigt bl. a. följande.

En kurs om fyra veckor skulle kunna bli till stor hjälp och underlätta ett inträde eller återinträde på lärarbanan. Kursen skulle behandla de nya skolformerna, läroplanerna och metodiken i anknytning till dessa samt även i viss mån aktualisera ämnesstoffet och därjämte ge råd och anvisningar rörande undervisningens bedrivande och behandlingen av eleverna. Innevarande vinter bör via arbetsmarknadsverket, press, radio och TV information lämnas och kontakt tagas med intresserade. Kurserna ordnas redan under våren 1962.

Medel för anordnande av såväl den nyss berörda regionala ett-betygsutbildningen som de sist angivna introduktionskurserna äskar skolöverstyrelsen dels genom anslag på tilläggsstat för innevarande budgetår, dels genom ökade medelsanvisningar för nästa budgetår, vilka i det följande behandlas under anslagsrubriken Vidareutbildning av lärare m. m. respektive Lärares fortbildning m. m. Överstyrelsens skrivelse om tilläggsstatsanslag för innevarande budgetår har tidi-

gare berörts under avsnittet om undervisningshjälpmedel. Av det där redovisade beloppet av 90 000 kr. för vissa lärarutbildningskurser m. m. avser 40 000 kr. visst påbörjande av den regionalt anordnade utbildningen våren 1962, vilket närmare framgår vid behandlingen av anslaget till vidareutbildning av lärare m. m., samt 50 000 kr. anordnande våren 1962 av de första introduktionskurserna.

Emedan lärarbristen på en del orter är och även framdeles under 1960-talet kommer att förbli synnerligen besvärande, synes det skolöverstyrelsen också angeläget, att den vanliga undervisningen i vissa fall skall kunna ersättas med korrespondensundervisning. För att undvika tidsutdräkt i det enskilda fallet då behov uppkommer hemställer överstyrelsen om generellt be- myndigande för överstyrelsen att medge sådan anordning samt föreslår sådant beslut av riksdagen, att medel för bekostande av dylik korrespondensundervisning i ett eller flera ämnen skall få utgå från de i riksstaten för de olika skolformerna upptagna anslagen för bestridande av kostnader för lärarlöner. Om denna form av undervisning anför överstyrelsen vidare följande.

Inom de allmänna realskolorna har under en lång följd av år funnits och finns fortfarande ett antal korrespondensrealskolor. Undervisningen sker här under samverkan med ett korrespondensinstitut och tillgår så, att studiebreven läses i en skola med en folkskollärare med studentexamen såsom studiehandledare. Undantagsvis har även folkskollärare utan studentexamen och studenter kunnat fungera såsom studiehandledare. Verksamheten har slagit mycket väl ut, vilket lett till att kommuner, som haft sådana korrespondensrealskollinjer och sedan övergått till försöksskola, bibehållit korrespondensmetoden i viss utsträckning. Även eljest har inslag av korrespondensundervisning förekommit i försöksskolan. Försök har även gjorts att på andra håll inom skolväsendet utnyttja korrespondensmetoden, t. ex. i ämnet grekiska på gymnasiets helklassiska gren. Skolöverstyrelsen finner det synnerligen angeläget, att denna väg skall stå öppen, om i en krissituation svårigheter skulle uppstå att vid en skola upprätthålla undervisningen i ett eller flera ämnen. Denna möjlighet bör kunna utnyttjas såväl för ett helt läsår som vid akut lärarbrist under läsårets gång, t. ex. på grund av lärares inkallande i militärtjänst.

Vad så gäller olika frågor som skolberedningen upptagit i sitt kapitel om övriga befattningshavare — av vilka frågor den om skolledarkurser redan redovisats i samband med fortbildningsspörsmålen — så kan här nämnas, att den av beredningen endast genom vissa allmänna uttalanden berörda frågan om biträdeshjälp åt skoledarna vid det obligatoriska skolväsendet har visats betydande intresse i åtskilliga yttranden. Vikten av att tillräcklig biträdeshjälp ställes till rektorernas förfogande har därvid starkt betonats.

Skolöverstyrelsen finner det synnerligen angeläget, att rektorerna får biträdeshjälp i sådan omfattning, att de verkligen får tid att ägna sig åt de pedagogiska uppgifterna. Det är enligt överstyrelsen möjligt, att centralt utformade normerande bestämmelser blir nödvändiga, för att frågan skall få en tillfredsställande lösning. Enligt överstyrelsen bör emellertid resultatet av skoladministrativa utredningens arbete på detta område avvaktas, innan särskilda åtgärder vidtages.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs, Örebro, Gävleborgs och Västerbottens län anser normerande bestämmelser erforderliga och länsskolnämnderna i Södermanlands och Jönköpings län ifrågasätter om inte statsbidraget bör göras beroende av om kommunerna tillfredsställande löst biträdesfrågan. Länsskolnämnden i Västmanlands län har däremot funnit, att skolstyrelserna i regel har blicken öppen för betydelsen av kontorshjälp åt skolledarna.

Förslag om fastställande av normerande bestämmelser framförs också av Statstjänstemännens riksförbund och Sveriges skolledarförbund. TCO framhåller, att en verklig lösning endast kan åstadkommas genom att statsmedel ställs till förfogande för ifrågavarande biträdestjänster eller genom att tvingande normer genomföres. Läroverkslärarnas riksförbund anser, att biträdesfrågan i första hand bör lösas genom överenskommelse mellan kommunförbunden å ena sidan och berörda personalorganisationer å den andra. Om en sådan överenskommelse inte går att åvägabringa, måste de nödvändiga garantierna för en tillfredsställande standard på rektorsexpeditionernas anslag till medhjälpare skapas genom föreskrifter rörande anslagsnormerna. Dessa normer bör utformas så, att de tryggar minst den standard, som upprätthålls på de statliga anslagen till rektorsexpeditionerna. Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening och Sveriges skoldirektörsförening beklagar, att skolberedningen inte framlagt några konkreta förslag rörande frågan om biträdeshjälp.

Skolberedningens positiva inställning till systemet med rektorsassistenter i stället för studierektorer delas av flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i denna fråga. I några yttranden anförs, att tillräcklig erfarenhet av olika system ännu icke erhållits.

Skolöverstyrelsen förklarar sig i princip biträda beredningens uppfattning men betonar vikten av att anordningen utformas på ett sådant sätt, att de pedagogiska uppgifterna inte blir eftersatta. Enligt länsskolnämnden i Kronobergs län kan det komma att visa sig, att systemet med rektorsassistenter är en lämpligare form av förstärkning av den pedagogiska ledningen än systemet med studierektorer. Även kollegiet vid högre allmänna läroverket i Linköping föredrar systemet med rektorsassistenter.

Önskvärdheten av möjligheter för kommunerna till fritt val mellan olika system understryks av TCO, Sveriges skolledarförbund och Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening.

Läroverkslärarnas riksförbund avstyrker däremot en utvidgning av systemet med rektorsassistenter och anför som motivering härför i huvudsak följande. Syftet med studierektorsinstitutionen är att studierektor under rektor skall utöva den pedagogiska ledningen för det stadium, som ej täcks av rektors utbildning och erfarenhet. Anordningen med förslaget om rektorsassistenter bortser i hög grad från själva kvalitetsfrågan, dvs. rektors egen utbildning och erfarenhet. Det rör sig i stället om en kvantitetsfråga, dvs. man vill avlasta rektor vissa

arbetsuppgifter, främst av administrativ art. Enligt förbundets mening kan en avlastning av rektors arbetsbörda i och för sig inte göra rektor mera kompetent att handha den pedagogiska ledningen av det stadium, för vilket han saknar utbildning och erfarenhet. Även om hans arbetsbörda lättas, kvarstår i de fall, då rektor saknar utbildning och erfarenhet för ett visst stadium, behovet av en förstärkning av den pedagogiska ledningen av detta stadium.

Den föreslagna överflyttningen till kommunerna av huvudmannskapet för viss personal m. m. vid statliga läroverk har i allmänhet mottagits positivt i yttrandena. Från flera håll har emellertid betonats att kommunerna måste få full kompensation för övertagandet och olika argument har också anförts för uppskjutande av överflyttningen till en senare tidpunkt.

Skolöverstyrelsen finner det sålunda angeläget, att resultaten av skoladministrativa utredningens arbete, i vad detta angår de allmänna läroverken, avvaktas, innan överflyttning beslutas. Överstyrelsen understryker också behovet av riktlinjer för kommunernas skyldigheter beträffande ifrågavarande personal och föreslår, att dessa, efter förslag av vederbörande överstyrelse, fastställas av Kungl. Maj:t. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* tillstyrker förslaget och utgår därvid från att den utredning, som måste föregå förslagets utarbetande, kommer att ske i samråd med vederbörande kommunförbund.

Även *statskontoret* tillstyrker förslaget men understryker vikten av att riktlinjer för kommunernas skyldigheter fastställs. Sålunda bör meddelas föreskrifter, som reglerar antalet här avsedda anställningshavare vid de särskilda skolorna och garanterar skolorna erforderlig utrustning. Vidare bör statsbidraget avvägas så att kommunerna får intresse av att genom förenklingar och andra rationaliseringar åstadkomma effektivare organisation och att eljest tillvarata uppkommande besparingsmöjligheter.

Mer kritiska synpunkter anføres av *riksrevisionsverket*. Enligt dess mening talar vissa skäl för att alla skolformer, som lyder under de kommunala skolstyrelserna, skall ha kommunen som huvudman. Då det torde bli anledning att ta slutlig ställning till detta spörsmål, sedan gymnasieutredningen framlagt resultatet av sitt arbete, ifrågasätter verket om tillräckliga skäl finnes att nu föra över vissa av de statliga läroverkens personalkategorier till kommunalt huvudmannskap. Även om en överflyttning kommer till stånd finner verket den föreslagna schablonmässiga metoden för beräkning av statsbidrag till denna personal mindre lämplig. Därest full kompensation skall utgå anser verket det önskvärt med en anknytning till ett redovisat reellt kostnadsunderlag.

Flera kommuner, t. ex. städerna *Gävle* och *Kalmar*, anser, att ett accepterande av förslaget blir beroende av hur kompensationsfrågan löses. Önskvärdheten av full ersättning för de faktiska kostnaderna betonas i yttrandena från *Lidköping* och *Skellefteå*. En kompensation i form av ett schematiskt procenttillägg till den totala lönesumman skulle missgynna gymnasier, vilka på grund av rekryte-

ringssvårigheter har många tjänster besatta med lågavlönade icke-ordinarie lärare. Andra kommuner påpekar de fördelar en överflyttning skulle medföra. *Malmö* finner sålunda förslaget realistiskt och ägnat att i hög grad främja möjligheterna till effektiv planering och organisation. Däremot finner *Falköping* ej de anförda skälen för överflyttning bärande. Enligt *Stockholms stads kammarkontor* synes skäl kunna anföras för att frågan avgöres först sedan spörsmålet om det framtida huvudmannaskapet för gymnasierna, som för närvarande är under utredning, blivit föremål för definitivt ställningstagande. Även resultatet av pågående utredning rörande biträdeshjälpen vid läroverkens rektorsexpeditioner bör avvaktas.

Svenska landskommunernas förbund och *Svenska stadsförbundet* finner önskemålet att undvika de praktiska och administrativa olägenheter, som det dubbla huvudmannaskapet skulle förorsaka vid skolenheter bestående av en statlig och en kommunal del, i och för sig berättigat. Ett enhetligt huvudmannaskap gör det också lättare att rationellt utnyttja personalen, att planlägga och fördela arbetsuppgifter för olika befattningshavare osv. Besvärliga förhandlingsfrågor kommer emellertid att uppstå och det är därför osannolikt, att det nya systemet kan träda i kraft den 1 juli 1962. Förbunden framhåller vidare, att ett definitivt ställningstagande till beredningens förslag om överförande från stat till kommun av ifrågavarande uppgifter vid statliga skolor icke kan ske från kommunalt håll, förrän kompensationsfrågans lösning är klar. I detta sammanhang uttalas, att några detaljerade riktlinjer för eller några bindande föreskrifter om hur berörda kommuner skall fullgöra sina nya åligganden icke får av staten uppställas. Allt för fixerade normer i dylikt hänseende skulle kunna omintetgöra den rationella samordning med motsvarande kommunala uppgifter inom grundskolan, som reformen avser att skapa underlag för.

Vissa administrativa frågor

(SB delar av kapitel 43 och kapitel 37; kapitel 23)

Skolberedningen

Skolberedningen har naturligen även behandlat frågan om skolväsendets författningar (kap. 43). Sålunda fogas till betänkandet ett förslag till skollag varjämte samtidigt med huvudbetänkandet överlämnats ett av beredningens sekretariat utarbetat förslag angående skolstadga.

Åtskilliga av de förslag som beredningen framlägger i sin kapiteltext återspelas i framlagda förslag till lagtext och annan författningstext. Däri framlägges därjämte på enstaka punkter förslag som inte avhandlats i huvudbetänkandets kapiteltext.

En redogörelse för beredningens olika förslag i fråga om skolväsendets författningar och därtill hörande frågor föreslås skola upptagas i särskild proposition angående skollag.

Vid avvecklingen av statliga realskolor och högre kommunala skolor i samband med grundskolans införande uppstår administrativa problem bl. a. rörande donationer och fonder, som är knutna till den skola som skall avvecklas. Provisoriskt finnes de för närvarande reglerade i de allmänna försökskolebestämmelserna (Afb 67 §). Beredningen föreslår, att den nuvarande provisoriska regleringen, som — därest särskilt beslut i annan riktning inte fattas — skulle automatiskt upphöra att gälla i och med försöksverksamhetens slut vid utgången av läsåret 1961/62, får fortsätta att gälla även efter denna tidpunkt. Även i fråga om dessa skolors arkiv föreslår beredningen att de författningsföreskrifter som gäller under försöksverksamheten skall gälla även i fortsättningen.

I detta sammanhang erinrar beredningen om att övergången till grundskola aktualiserar en del frågor, som rör arbetet på skolexpeditionerna. Sålunda torde vissa praktiska problem kunna uppstå vid samorganisation av grundskola med annan skolform på grund av olikheter beträffande dagböcker, matriklar och journaler m. m. Beredningen har emellertid ansett det ligga utanför dess uppdrag att gå in på dessa detaljspörsmål av praktisk-administrativ art och förutsätter att överstyrelserna på skolans område överväger spörsmålen och vidtar erforderliga åtgärder. Samtidigt erinras om att även skoladministrativa utredningen enligt sina direktiv har att behandla bl. a. dessa problem.

Det problemområde som av skolberedningen behandlas i kapitlet om läsåret, arbetsveckan, arbetsdagen (kap. 23) består av två från varandra skilda delar. Den första delen avser en översyn och rationalisering av de för olika skolformer gällande bestämmelserna om läsårets längd m. m., medan den andra delen berör frågan om en eventuell övergång till femdagarsvecka i skolan.

Beredningen redogör först för gällande bestämmelser i fråga om läsårets längd m. m. och konstaterar, att skilda regler för närvarande gäller i de flesta av dessa avseenden för obligatoriska skolor och olika slag av icke-obligatoriska skolor (SB s. 402 ff.). Det gäller läsårets längd, studiedagar, lovdagar, friluftsdagar, arbetsveckan och arbetsdagen. Den sistnämnda, dvs. den dagliga undervisningstiden, maximeras i både folkskolestadgan och läroverksstadgan till sju lektioner, av vilka de två första på morgonen och de två första efter frukost-rasten skall omfatta 45 minuter, de övriga 40 minuter. Lärotimme i yrkesarbete omfattar 60 minuter. Av fyra lektioner i en följd skall, utom i gymnasiets två högsta ringar, minst en anslås till övningsämne, yrkesämne, laborationer eller liknande. Mellan varje lektion skall lämnas rast om 10—15 minuter. Senast efter dagens fjärde lektion förlägges måltidsrast, som bör omfatta minst 45 minuter eller, på lördagar, minst 30 minuter.

Beredningen har även undersökt möjligheten till samordning av lärotider vid olika skolformer och därvid erinrat om de ökade möjligheter därvidlag som skolstyrelse-reformen medförde. En samordning med ett

för grundskolan och alla därtill anslutande skolformer gemensamt läsår har beredningen emellertid inte ansett sig kunna föreslå.

Vad beträffar *läsåret* vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor och handelsgymnasier förordar beredningen för sin del, att såväl vid alla slag av gymnasier som vid de av beredningen föreslagna fackskolorna, tiden för inträdes- och flyttningsprövningar skall inte som nu är fallet vid de allmänna läroverken m. fl. skolor ligga utanför läsåret utan inräknas i detta. Läsåret föreslås sålunda omfatta 39 veckor, inberäknat de sex dagarna för inträdes- och flyttningsprövningar. Detta betraktar beredningen som en omläggning av teknisk natur.

Därutöver har beredningen inte närmare och mera konkret gått in på frågan om sammanjämkningen av de faktiska lärotiderna, men redogör dock i sammanhanget för pågående försök med s. k. planeringsdagar. Dessa, som tillkommit i vissa kommuner, däribland Stockholm, i det dubbla syftet att dels samordna lärotiderna för eleverna, dels ge lärarna möjlighet till gemensam planering inför det kommande läsåret, kan förläggas till tidpunkt före terminsuppropet för eleverna.

I anslutning till redogörelsen för planeringsdagarna behandlar beredningen även frågan om *studiedagar* och *lovdagar* m. m. Eftersom verksamheten på planeringsdagarna ligger den på de hittillsvarande pedagogdagarna ganska nära har beredningen föreslagit viss ändring i terminologin på området. Termen *auskultations- och instruktionsdagar* föreslås utbytt mot uttrycket *planerings- och fortbildningsdagar*, för vilka som samlingsnamn beredningen använder den i folkskolestadgan redan införda benämningen *studiedagar*.

Beredningen föreslår, att studiedagarnas antal i grundskolan skall vara högst fem per läsår, varigenom den hittillsvarande specialbestämmelsen för försöksskolorna permanentas såsom regelmässigt gällande för grundskolan. Enligt denna specialbestämmelse kan antalet studiedagar — i folkskolestadgan angivet till högst tre — av skolöverstyrelsen ökas med två. Beträffande grundskolans påbyggnader, dvs. yrkesskolor, fackskolor och gymnasier, avser beredningen att antalet studiedagar liksom hittills skall vara högst tre. I det framlagda stadgeförslaget föreslås vidare fastställande av skyldighet för lärarna att delta i studiedagar.

I fråga om *lovdagar* har det syntts obefogat att bibehålla stadgornas nuvarande uppräknning av vissa fasta lovdagar kring påsk och pingst. Förläggningen av lovdagarna bör skolstyrelserna efter förslag av vederbörande rektorer fritt få bestämma. Det synes onödigt att i skolstadgan över huvud taget ange vissa dagar under läsåret som obligatoriska lovdagar.

Antalet lovdagar inklusive tid som oundgängligen erfordras för skolarbetets avslutande föreslås i grundskolan och i gymnasierna få uppgå till högst femton. För fackskolorna synes samma regler böra bli gällande.

Antalet *friluftsdagar* bör enligt beredningens mening bli detsamma för alla i skolstadgan berörda skolformer. En nyhet är att möjlighet skapas att även i

grundskolan utnyttja högst två friluftsdagar för att jämte helgdagar och lov-dagar få till stånd ett längre sammanhängande lov. Från de allmänna samordningssynpunkter som beredningen anlägger är denna nya möjlighet för de obligatoriska skolorna av stor betydelse. De skolsociala aspekter som kan anföras på barnfamiljernas möjligheter att bättre kunna tillgodogöra sig t. ex. ett vårvinterlov gör det enligt beredningens mening befogat att undanröja den hit-tillsvarande irritationsskapande skillnaden mellan obligatoriska skolor och vissa icke-obligatoriska i frågan om friluftsdagarnas utnyttjande.

Slutligen bör nämnas att beredningen, såsom närmare anges bl. a. i kapitlet Om läroplanen för grundskolan (SB s. 197 f.), föreslår en reducering av *arbetsveckan* i grundskolan. Från och med årskurs 5 skall veckotimtalet vara 35. Minskningen har företagits med såväl pedagogiskt-organisatoriska som skolhygieniska motiveringar. Inte minst har hänsynen till den eventuellt kommande femdagarsveckan spelat in.

Beträffande *arbetsdagen* i grundskolan har hittills gällande bestämmelser i folkskolestadgan om lektionernas antal, om lektioners och rasters längd m. m. bibehållits oförändrade.

Under de senaste åren har på åtskilliga arbetsområden inom såväl näringsliv som offentlig förvaltning införts fria lördagar under kortare eller längre tid av året. Denna utveckling mot *femdagarsvecka*, återverkar på skolans arbete, framhåller beredningen, som i sammanhanget (SB s. 408 f.) erinrar om den försöksverksamhet på området, vilken sedan några år tillbaka pågår efter inbjudan från skolöverstyrelsen.

Som förutsättningar för försöksverksamheten angav skolöverstyrelsen:

- 1) skolans studiemål får inte förändras,
- 2) arbetsdagen bör inte göras längre än den för närvarande är i de olika skolformerna,
- 3) en förlängning av läsåret bör undvikas.

Överstyrelsen har också angivit några möjligheter att kompensera bortfallet av undervisningstid (SB s. 409 f.).

Efter en försiktig start med två respektive sex kommuner läsåren 1958/59 och 1959/60 omfattade försöken läsåret 1960/61 tio kommuner. Beredningen redogör kortfattat (SB s. 410 f.) för några erfarenheter och slutsatser samt konstaterar, att det som allmänt omdöme från alla berörda håll framhålls, att försöken i stort sett utfallit till belåtenhet, och att man önskar fortsätta på den inslagna vägen.

Skolberedningen finner de nu bedrivna försöken med femdagarsvecka värdefulla. Av särskilt intresse är försöken i ett par av de större kommunerna, då de där omfattar skolor inom flera olika skolformer. Dessa senare försök kan ge en uppfattning om möjligheterna att även vid de till grundskolan anslutande skolformerna genomföra lediga lördagar.

Enligt skolberedningens uppfattning är det i princip angeläget att skolan, i den mån och i den omfattning som arbetsmarknaden i stort mera allmänt övergår till femdagarsvecka, söker anpassa sig efter de ändrade förhållandena så långt detta är möjligt från praktiska, pedagogiska, medicinska och andra skol-

mässigt relevanta synpunkter. Mot bakgrund av denna principiella ståndpunkt är det givet, att beredningen anser det önskvärt med fortsatta försök på området. För att erfarenheterna av dessa skall ge bästa möjliga underlag för bedömning av femdagarsveckans konsekvenser för skolan, synes försöksverksamheten böra ske i mer varierande former än hittills med avseende på såväl omfattning som organisatorisk uppbyggnad.

Beredningen har icke till detaljgranskning tagit upp de många problem av social, samhällsekonomisk och arbetsmarknadsmässig natur som kan läggas på det problemkomplex som femdagarsveckan utgör men den är medveten om att utvecklingen går snabbt på detta område och att frågan har en helt annan aktualitet nu än då beredningen påbörjade sitt arbete.

Då det här i första hand är fråga om ett betydelsefullt allmänt samhällsproblem, vilket nära berör skolans organisation och inre arbete, föreslår beredningen att en särskild utredning snarast kommer till stånd för en allsidig och förutsättningslös behandling av hela frågekomplexet skolan och femdagarsveckan. En sådan kommitté bör för en fråga som denna kunna bli av begränsad storleksordning och till övervägande del vara av expertkaraktär.

Yttranden

Beredningens förslag i fråga om donationer och fonder innebärande en förlängning av den under försöksperioden gällande provisoriska regleringen på området tillstyrkes av *skolöverstyrelsen* och *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*. Enligt *länsstyrelsen i Kopparbergs län* är en allmän översyn av ändamåls- och förvaltningsbestämmelserna rörande donationsfonderna påkallad och länsstyrelsen delar beredningens uppfattning att detta bör ske genom permutationsförfarande från fall till fall. Permutationsärendenas förberedande och handläggning kräver dock i allmänhet så lång tid, att behövliga åtgärder enligt länsstyrelsens uppfattning synes böra påbörjas med det snaraste, särskilt som antalet ärenden kan förväntas bli betydande.

Vad beredningen anfört rörande vissa arkivfrågor biträdades helt av *skolöverstyrelsen*. *Riksarkivet*, som hört *landsarkivarierna*, understryker behovet av författningsföreskrifter vad gäller skolarkiven samt framhåller, att i samband med skolväsendets omorganisation tillfälle torde finnas att på ett mera effektivt och rationellt sätt reglera vården av ifrågavarande arkiv. Riksarkivet framhåller härom i huvudsak följande. I förslag angående skolstadga återfinnes inga bestämmelser om vården av skolas arkiv. Sådana bör lämpligen införas i skolstadgan. Det torde ligga nära till hands, att rektor och tillsynslärare ålägges ansvaret för vederbörande skolas arkiv. Emellertid anser riksarkivet, att en god vård av dessa intressanta arkiv lättare skulle åstadkommas, om de olika kommunala skolornas arkiv efter någon tid samlades centralt hos skolstyrelsen. Med skolstyrelsens arkiv skulle skolarkiven sedan kunna överlämnas till vederbörande kommuns styrelse för att i kommunens centrala

arkiv förvaras för forskningen. Enligt riksarkivet torde dessutom behövas särskilda bestämmelser om överlämnande till skolstyrelse av upphörd kommunal skolas arkiv.

Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening framhåller, att det erfordras en genomgripande förenkling, samordning och modernisering av det skolexpeditionella arbetet. Det uppdrag rörande dessa spörsmål, som beredningen föreslår skall överlämnas till skolväsendets överstyrelser, bör därför enligt federationen med det snaraste slutföras. Yttrandena i övrigt rörande arbetet på skolexpeditionerna avser i allmänhet enbart frågan om biträdes hjälp åt rektorerna och har närmare redovisats i det närmast föregående avsnittet om skolans befattningshavare.

Mot skolberedningens förslag att endast i begränsad utsträckning samordna läsåret vid grundskolan med läsåret vid anslutande skolformer har ett stort antal remissinstanser invänt att en fullständig samordning bort genomföras. Uttalanden i denna riktning göres av *överståthållarämbetet, länskolnämnderna i Stockholms län, Kronobergs län, Kristianstads län, Skaraborgs län och Örebro län, flera kommuner, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, TCO, Sveriges skolläraryrkesförbund, Lärarhögskolornas och seminariernas läraryrkesförbund, Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening, Statstjänstemännens riksförbund, Målsmännens riksförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Svenska landsbygdens kvinnoförbund och Svenska landsbygdens ungdomsförbund*. Svenska stadsförbundet och Svenska landskommunernas förbund framhåller därvid, att om inte dessa besvärliga problem löses i samband med grundskolans införande, synes det fara värt att de förblir olösta. Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund finner beredningens argumentering i denna punkt inte särskilt övertygande och påpekar att grundskolans alla årskurser förutsättes ha lika långt läsår. Det torde då inte bjuda på några större svårigheter med en samordning härvidlag mellan olika skolformer. Statstjänstemännens riksförbund framhåller, att ett enhetligt läsår kan komma till stånd därest flyttningsprövningarna förläggs till tid utanför läsåret. Av samma uppfattning är länskolnämnden i Örebro län.

De jämkningar av nuvarande bestämmelser rörande läsåret, som föreslås av beredningen, har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran i remissvaren. Emellertid föreslås i en del fall kompletteringar i olika hänseenden. *Skolöverstyrelsen* föreslår sålunda bestämmelser om att högst 39 söndagar skall få inräknas i läsåret. För att kunna nedbringa väntetiden för resande elever på lågstadiet föreslår överstyrelsen, att det skall öppnas möjlighet att utsträcka befrielsen från undervisningen för grupp eller klass till högst två dagar i veckan för årskurserna 1 och 2 samt högst en dag i veckan för årskurs 3.

Läroverkslära rnas riksförbund framhåller i anledning av beredningens förslag att utöka läsåret vid gymnasier och fackskolor till 39 veckor, att om en sådan omläggning görs, måste den nya veckan helt ägnas åt med prövningar samman-

hängande verksamhet. Läsningen kan alltså inte ta sin början förrän fr. o. m. påföljande vecka.

Länsskolnämnden i Jämtlands län åter anför, att samordningen av lärotiderna vid olika skolformer också ur organisatorisk synpunkt är lämplig. Breddningen av elevunderlaget på gymnasiestadiet bör underlättas genom att gymnasiets elever bereds tillfälle följa ordinarie skolskjutsar till och från skolorten. Ett 38 veckors läsår vid gymnasiet synes utan olägenhet kunna överföras till ett 39 veckors. Samma gäller yrkesskolornas läsår. Vidare ifrågasätter nämnden om ej inträdesprövningar och flyttningsprövningar med fördel kunde förläggas till två dagar före höstterminens början.

Gymnasieutredningen tillstyrker gemensamma data för terminernas början och slut för skolbarnen genom en förläggning av planeringsdagar till terminens början. Utredningen tar emellertid även upp frågan om läsårets konstruktion ur mera allmänna synpunkter. Utredningen ifrågasätter sålunda, om icke arbetslivets femdagarsvecka samt de alltmer förlängda semestrarna och kravet på att dessa skall fördelas över hela kalenderåret kan medföra, att fördelningen av vårt nuvarande läsår på två förhållandevis »kompakta» lästerminer skilda åt av ett mycket långt och ett relativt långt lov blir klart olämplig. Gymnasieutredningen har vidare funnit, att den nuvarande konstruktionen försvårar uformningen av vissa inom gymnasiet viktiga anordningar, bl. a. fackgymnasieelevernas praktikarbete. Måhända vore det, anför utredningen, även arbetshygieniskt riktigt med en annan läsårskonstruktion så att elevernas arbetsbörda kunde mera jämnt fördelas över kalenderåret, t. ex. genom att antalet läsveckor ökades från 39 till 41 eller 42 samtidigt som timtalet per vecka ytterligare reducerats med 2 à 3 veckotimmar. Ett veckoschema med maximalt 32 veckotimmar för eleverna skulle lätt kunna organiseras som en femdagars vecka, vilket inte är fallet med en 35-timmarsvecka.

Länsskolnämnden i Jämtlands län förordrar likaledes högst 32 veckotimmar i årskurserna 4—9.

Beträffande beredningens förslag om studiedagar föreslår *skolöverstyrelsen*, att varje kommun under de år, då övergång till grundskolans organisation börjas och då högstadiet uppbygges, skall äga rätt uttaga ytterligare två studiedagar avsedda för särskild information motiverad av övergången. *Länsskolnämnden i Jönköpings län* uttalar, att mer än två studiedagar inte bör bindas till läsårets början. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* anser icke heller att det är tillfredsställande att förlägga samtliga fem studiedagar före skolarbetets början på höstterminen. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* ifrågasätter, om det är efter år skall vara möjligt att anordna fem planeringsdagar i följd för samtliga lärare i grundskolan och verkligen ge dessa dagar ett meningsfullt innehåll. *Länsskolnämnden i Hallands län* framhåller, att dagarna före ett upprop hör till de mest jäktade för skolledaren och därför minst lämpliga för koncentration kring det pedagogiska. Ett förläggande av studiedagarna till en lugnare tidpunkt kan därför diskuteras.

För en utökning av antalet studiedagar till fem vid yrkesskolor och fackskolor uttalar sig *länskolnämnderna i Västmanlands och Jämtlands län*. Nämnden i Jämtlands län förordar samma utökning även för gymnasiernas del. *Tekniska läroverkens lärarförening* understryker behovet av utökat antal dagar under terminstid för pedagogkonferenser och annan fortbildning för lärarna.

Enligt *TCO* och *Folkskollära federationen* bör det föreligga möjligheter att anordna ytterligare studiedagar utöver fem inom grundskolan.

Läroverkläraarnas riksförbund anser att planeringsdagarna på högstadiet inom grundskolan bör ges en annan utformning än hittills.

Efter en inledande ämneskonferens bör ges tillfälle till individuell planering samt arrangeras vissa gemensamma förevisningar och instruktioner beträffande **undervisningsmateriel och andra hjälpmedel** för undervisningen. Högstadiets huvudlärare och institutionsföreståndare har stort behov av att ägna en betydande del av dessa inledande dagar åt planering för sina ämnen och institutioner. Så är också fallet till stor del för högstadiets ämnes- och övningslärare i övrigt.

Beträffande **lov dagar** föreslår *länskolnämnden i Södermanlands län* att bestämmelsen utformas så, att »antalet lovdagar inklusive tid som oundgängligen erfordras för skolarbetets avslutande får uppgå till högst 15». *Länskolnämnden i Hallands län* önskar, att man skall kunna räkna med åtminstone några gemensamma lovdagar eventuellt länsvis efter länskolnämndens beslut. *Skolöverstyrelsen* föreslår en uttrycklig bestämmelse, att lovdag ej får förläggas till dag efter terminens sista undervisningsdag. *Järnvägsstyrelsen* uttalar, att den allmänna uppfattningen är väl, att skolorna på en och samma ort bör börja och sluta loven samtidigt. Från rikstrafiksynpunkt, inte minst för järnvägen, är det kanske lika angeläget att dessa tider ej blir desamma för hela Sverige. För att kunna tillgodose reseönskemålen under vintersportloven måste dessa såsom för närvarande vara spridda. Angelägenheten av att olika skolor i en ort erhåller samtidigt inträffande lovdagar understrykes bl. a. av *överståthållarämbetet* och *Statstjänstemännens riksförbund*.

Ett relativt stort antal remissinstanser har tagit upp frågan om lektionernas längd och förordat, att **40-minuterslektioner** genomföres generellt i läroämnena, övningsämnena och yrketeoretiska ämnen. *Skolöverstyrelsen* har härför åberopat dels schematekniska skäl, särskilt förläggningen av måltidsrasterna, dels arbetshygieniska synpunkter. Överstyrelsen framhåller, att elevernas arbetstid i skolan kan minskas med 15—20 minuter per dag, i den mån den inbesparade tiden ej tages i anspråk för information till elever eller annan elevvårdande verksamhet. Reduceringen skulle dessutom ge lärarna möjlighet att ägna mera tid åt klassföreståndarskap, konferenser av olika slag, skolsociala åtgärder o. d.

Länskolnämnderna i Örebro, Jämtlands och Västerbottens län förordar likaledes genomgående **40-minuterslektioner** men med delvis olika motivering. Nämnden i Örebro län åberopar måltidsrast- och schemaläggningssynpunkter. Nämnden i Jämtlands län framhåller, att **40-minuterslektionen** bör vara en

effektiv sådan; därför bör tid för arbetets igångsättande och avslutande i lektionssalen-arbetsrummet ligga utanför dessa 40 minuter. Mellan två lektioner bör läggas ett 15 minuters uppehåll, varav några minuter åtgår till nyssnämnda uppgifter. Skolans hjälpmedel kommer att fordra mera tid för lärarens omedelbara förberedelsearbete, varför den hittills dominerande 10-minutersrasten blir otillräcklig. — Nämnden i Västerbottens län åter anser det angeläget att läsdagen för eleverna göres kortare genom kortare lektioner, då antalet lektioner i veckan ej synes kunna nedbringas.

Gymnasieutredningen förordar likaledes, att det bör övervägas, att generellt genomföra 40-minuterslektioner. Sannolikt skulle åtgärden föga påverka undervisningens standard, men ge barnen tillfälle sluta 15 à 20 minuter tidigare varje dag. En sådan anordning skulle också medge effektivare utnyttjande av skolsalarna. *Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund* liksom kollegiet vid *folkskoleseminariet i Jönköping* förordar 40-minuterslektioner med huvudsakligen den motiveringen, att tidsvinsten kan ge möjlighet till vissa förstärkningar av olika ämnen på timplanen, i första hand övningsämnen. Liknande synpunkter anför *Statstjänstemännens riksförbund*, som förordar att man genom psykologisk-pedagogisk forskning utreder den lämpligaste längden av lektionerna. Med hänsyn till vad man vet om varaktigheten av elevernas receptivitet under loppet av en lektion rekommenderar *Svenska skolläkareföreningen*, att man förkortar den traditionella lektionstiden med 5—10 minuter.

I fråga om friluftsdagarna opponerar sig flera remissinstanser mot att undervisning i barnavård, brandskydd, olycksfallsvård och trafikknusap skall ingå i dessa dagar. Syftet med dessa dagar, nämligen ungdomens fysiska fostran blir därigenom åsidosatt. I denna riktning uttalar sig *skolöverstyrelsen, direktionen över gymnastiska centralinstitutet, länsskolnämnden i Kronobergs län, Gymnastiklärarsällskapet, Lärarhögskolornas och seminariernas lärarförbund, Svenska läkaresällskapet, Svenska skolidrottsförbundet, Sveriges riksidrottsförbund samt Skid- och friluftsförbundet*. Skolöverstyrelsen föreslår dessutom att antalet friluftsdagar ökas med två med hänsyn till den tid som anslagits för studiebesök och exkursioner. Direktionen över *gymnastiska centralinstitutet* framhåller därvid i huvudsak följande.

Av friluftsdagarna kan två användas till ett längre sammanhängande lov och två till studiebesök. Vidare skall två av dagarna utnyttjas för trafikundervisning, två i årskurs 8 till olycksfallsvård och brandskydd och två i årskurs 9 till barnavård. Om dessa möjligheter helt utnyttjas, kvarstår för fysisk aktivitet 0—6 dagar i årskurserna 1—7 och 0—4 dagar i årskurserna 8 och 9. Vid femdagarsvecka skall enligt skolstadgan antalet friluftsdagar inskränkas till 4. Under nyssnämnda förutsättning skulle inte en enda av dessa dagar användas till fysisk aktivitet. Genom ökad mekanisering och automation strävar samhället att ge mera frihet åt människorna i dagens och framtidens samhälle. Skolberedningen har insett detta och framhållit nödvändigheten av att lära människorna att fylla denna ökade fritid med värdefull sysselsättning såsom att lära känna och umgås med naturen. Det är då anmärkningsvärt och beklagligt att beredningen fram-

lägger ett förslag som innebär att förutsättningarna härför omintetgörs genom att den tid som ursprungligen avsetts för friluftsliv utnyttjas till att bereda plats för andra, den fysiska fostran ovidkommande ämnen.

Skolberedningens förslag om en särskild utredning beträffande femdagarsvecka vid skolorna har genomgående tillstyrkts av det stora antal remissinstanser som yttrat sig i denna fråga. Därvid har särskilt understrukits vikten av skolans anpassning till utvecklingen inom arbetsmarknaden. *Svenska stadsförbundet* och *Svenska landskommunernas förbund* finner det angeläget med fortsatta försök, framförallt i syfte att ytterligare utröna möjligheterna till lediga lördagar även vid yrkesskolor, fackskolor och gymnasier.

En mera avvaktande hållning intar dock *Läroverksläraarnas riksförbund*, som finner att frågan så intimt berör problemet om läsårets organisation, att hela detta ämne senare bör tas upp till allsidig utredning. Den hittillsvarande försöksverksamheten med femdagarsvecka har enligt förbundet inte gett vägledande resultat. Ett genomförande av femdagarsvecka samtidigt med genomförandet av den komplicerade högstadieorganisation som föreslås av beredningen, kommer att ställa mycket stora krav på de lokala skolledarna. Förbundet förordar därför, att frågan om läsårets organisation inklusive femdagarsveckan löses efter det den nya organisationen genomförts och stabiliserats.

Folkpartiets ungdomsförbund betraktar det däremot som självklart att skolan måste följa den allmänna tendensen på arbetsmarknaden till övergång till femdagarsvecka. Det är därför önskvärt att man redan nu fattar ett principbeslut om införande av femdagarsvecka i skolan. Denna bör sedan genomföras successivt alltefter kommunernas önskemål, men vara införd när den tioårsperiod gått, under vilken den nya skolan skall byggas upp. En utredning bör dock tillsättas för att studera formen för övergång till femdagarsvecka. Förbundet påpekar i detta sammanhang, att Sverige har ett vid internationell jämförelse tämligen långt sommarlov.

Skolöverstyrelsen uttalar, att läsårets längd, dess lämpliga uppdelning på terminer samt antalet lovdagar och deras förläggning under läsåret hör till de problem, som vid en utredning om femdagarsveckan måste skärskådas. Därvid bör bl. a. de i utlandet rådande förhållandena och erfarenheterna uppmärksammas. En fortsatt och vidgad försöksverksamhet avseende skolans anpassning till en kommande femdagarsvecka bör bedrivas och för närvarande särskilt inriktas på anordningar som medför helt skolfria lördagar under sommarhalvåret. Överstyrelsen hemställer om bemyndigande att fatta beslut angående sådan försöksverksamhet och att leda den.

Gymnasieutredningen framhåller, att med hänsyn till den inom näringslivet alltmer förekommande ordningen med lediga lördagar under hela sommarhalvåret det kan ifrågasättas, huruvida man icke redan nu — i avvaktan på att frågan om undervisningsfria lördagar under hela läsåret tages upp till närmare prövning — borde överväga införande av lediga lördagar i skolorna under några veckor i slutet av vårterminen och i början av höstterminen.

I uttalanden av flera läns skolnämnder framhålles, att femdagarsveckan skapar fritidsproblem särskilt i större tätorter. *Läns skolnämnden i Uppsala län* framhåller, att en utredning avseende bildningsorganisationernas medverkan för organiserandet av ungdomens fritidsverksamhet torde bli nödvändig. Särskilt bör konstnärlig verksamhet vid sidan av idrott och fysisk fostran ifrågakomma. *Nämnden i Blekinge län* föreslår vidgade och mera varierande försök. Detsamma förordas av *nämnden i Kristianstads län* med den motiveringen, att negativa erfarenheter förekommit och därför vissa frågor torde få ägnas särskild uppmärksamhet. *Nämnden i Västmanlands län* upplyser, att några kommuner diskuterar övergång till femdagarsvecka vid vårterminens slut och höstterminens början, men att kommunerna förutsätter, att kostnaderna kommer efter omläggningen att fördelas mellan stat och kommun på samma sätt som nu.

Svenska skolläkarföreningen anser femdagarsveckan i skolorna ofrånkomlig. För en stor del av eleverna, nämligen de, som ej har normala hemförhållanden, innebär emellertid en femdagarsvecka vissa risker. Samhället måste räkna med att här behöva ingripa i stödjande syfte.

Glesbygdernas problem behandlas av *läns skolnämnden i Jämtlands län*, som anser femdagars skolvecka vara till fördel för dessa bygder. Eleverna kan då lättare tåla långa skolskjutsar, och nödvändig inackordering kan minskas i fråga om antal barn. Där man ändock måste tillgripa inackordering, kan elevernas bortovaro från hemmet inskränkas till fyra nätter (måndag—fredag) och sambandet mellan hemmet och barnet—eleven bibehållas. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* framhåller däremot, att om man organiserar skolarbetet med femdagarsvecka så, att man inom veckan skall återläsa de förlorade lördagstimarna, måste man öka undervisningstiden under de fem kvarstående dagarna. Detta innebär olägenheter för barn med lång färdväg till skolan. *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* anser att man i de utpräglade glesbygderna måste räkna med att inackordering av eleverna under skolveckan måste tillgripas, särskilt på högstadiet. Med fem dagars skolvecka får dessa elever tillbringa längre tid i hemmet och ha den direkta kontakten med föräldrar och syskon, vilket måste anses synnerligen värdefullt. Det bör emellertid uppmärksammas, att glesbygdernas skolskjutsproblem ytterligare kompliceras vid femdagarsvecka. Skolskjutsproblemet kan sägas utgöra ett särskilt slag av differentieringsproblem. Detta kan inte lösas på ett nöjaktigt sätt med 35 veckotimmar och genomförd femdagarsvecka.

Den blivande utredningen om femdagarsveckan föreslås skola ske i samarbete med olika experter och organisationer. *Sveriges läkarförbund* förutsätter att medicinsk expert med erfarenhet av skolfrågor ingår i expertgruppen. *TCO* framhåller önskvärdheten av att arbetsmarknadens organisationer blir företrädare i utredningen. *Folkskollärary Federationen* förutsätter, att utredningsarbetet kommer att ske i nära kontakt med berörda lärarorganisationer. *SACO* anser, att pedagogisk och medicinsk expertis bör utnyttjas vid utredningen.

Departementschefen

Jag avser att här till behandling först uppta huvudparten av de spörsmål om skolans befattningshavare som beredningen aktualiserat samt därjämte några frågor som behandlats vid överläggningar med vederbörande personalorganisationer i anslutning till deras yttranden över beredningens betänkanden.

Vad beredningen föreslagit i fråga om *tjänstebenämningen* på de olika lärarkategorierna inom grundskolan har, utom i ett avseende, genomgående godtagits vid remissbehandlingen. Beredningens förslag att lärare med klasslärarutbildning för mellanstadiet bör benämnas mellanskollärare har utlöst starka invändningar, inte bara från de berörda lärarkårerna själva. Jag finner de framförda invändningarna vägande. Med avvikelse på denna punkt från skolberedningens förslag i fråga om lärarkategoriernas tjänstebenämning, vilket jag i övrigt biträder, förordar jag därför, att mellanstadiets klasslärare får bibehålla den hittillsvarande tjänstetiteln folkskollärare. Vid bifall till vad jag här och i det följande förordar, kommer kategorien ämneslärare framdeles att bestå av — förutom de nuvarande ämneslärarna (i lönegrad 19 och 21) — folkskollärare med särskild ämnesutbildning, gymnasiingenjörer med vidareutbildning samt gymnasieekonomer med vidareutbildning. Jag förutser, att det emellanåt kan bli nödvändigt, t.ex. i författningsmässiga sammanhang, att skilja de olika ämneslärargrupperna åt genom vissa förklarande tillägg.

Beredningens förslag i fråga om lärarkategoriernas allmänna *stadietillhörighet och tjänstgöringsområden* överensstämmer i allt väsentligt med nuvarande förhållanden. Jag biträder förslaget men vill på ett par punkter i anslutning till beredningens uttalanden göra förtydligande tillägg.

På grund av stadiindelningen i grundskolan bör småskollärarnas arbetsområde ej som tidigare normalt omfatta endast årskurserna 1—2 utan sammanfalla med det lägsta stadiet. I följd härav kommer folkskollärarnas arbetsområde att normalt omfatta årskurserna 4—6.

Spörsmålet om vidareutbildade folkskollärare (folkskollärare med särskild ämnesutbildning, i lönegrad A 19) behandlades av riksdagen senast år 1958 (prop. 1958: 108; SU 86; Rskr 211). Redan då förutsatte riksdagen, att tjänster för vidareutbildade folkskollärare kommer att bibehållas som en permanent anordning på försöksskolans högstadium. Med någon skärpning av Kungl. Maj:ts proposition härutinnan uttalade riksdagen vidare, att skolöverstyrelsen vid anordnande av utbildningskurser skulle i första hand beakta behovet av lärare i ämnen där brist råder. I fråga om antalet tjänster för vidareutbildade folkskollärare uttalades i propositionen endast, att antalet borde för varje år fastställas av Kungl. Maj:t, varvid i stort sett den dittills för lärare i läroämnena tillämpade proportionen — 40 % vidareutbildade folkskollärare, 60 % adjunkter — borde bli vägledande för de närmaste åren. Uttalandet i dessa avseenden mötte ingen erinran från riksdagens sida.

Jag biträder skolberedningens nu framförda förslag, att vidareutbildade folkskollärare även i fortsättningen bör ingå som en reguljär del av högstadiets lärarkår. Beredningen ger enligt min mening goda skäl för att nuvarande antalsrelation mellan vidareutbildade folkskollärare och adjunkter allttjämt skall i stort sett bibehållas. Kungl. Maj:t bör emellertid även i fortsättningen äga att för varje år — utan bindning till några fastställda normer härutinnan — bestämma hur stor andel av lärarna i läroämnena som skall utgöra av vidareutbildade folkskollärare respektive adjunkter. Den fördelning, som av Kungl. Maj:t årligen fastställs, bör avse totala antalet tjänster; relationstalen kan däremot självfallet inte gälla varje ämnesgrupp för sig. Jag vill vidare på av beredningen anförda grunder förorda, att båda lärarkategorierna liksom hittills skall fördelas jämnt över hela landet i proportion till varje skolas behov av lärare.

Det har bl. a. från vederbörande personalorganisation hävdats, att utbildningen av dessa lärare, då lärargruppen i fråga ej längre är att betrakta som ett av lärarbristen orsakat tillfälligt arbetskraftstillskott, framdeles inte skall ensidigt inriktas på vissa bestämda ämnesgrupper i vilka lärarbrist råder. Jag finner inte detta resonemang övertygande. Tvärtom anser jag det naturligt att det allmänna, som har att svara för lärarförsörjningen vid våra skolor, utnyttjar föreliggande förutsättningar att i möjligaste mån styra lärartillförseln efter behovet i skilda ämnen eller ämnesgrupper. Detta torde i det långa loppet och sett ur en vidare synvinkel vara till fördel inte bara för skolan utan även för lärarna själva. Det kan för övrigt erinras om att folkskollärarna allttjämt har — och bör ha — möjlighet att skaffa sig sin särskilda ämnesutbildning via akademiska studier, vilket då kan ske i valfria ämnen. Jag förordar därför, att skolöverstyrelsen, vid anordnande av vidareutbildningskurser för folkskollärare, så långt möjligt beaktar den brist på lärare med matematisk-naturvetenskaplig utbildning som finns och den förbättrade tillgång på lärare i andra ämneskombinationer, som — så vitt nu kan bedömas — kommer att uppstå. Vidareutbildningskurser bör sålunda regelmässigt och om inte särskilda skäl föranleder undantag ej anordnas i ämneskombinationer där god tillgång på lärare kan förväntas.

Nu gällande bestämmelser i övrigt om utbildning m. m. beträffande vidareutbildade folkskollärare torde i allt väsentligt böra överföras till grundskolan.

Med hänsyn till det angelägna i att grundskolan skall få en så god lärarsituation som möjligt och att man inte nu bör inrätta ordinarie lärartjänster av ny typ vid skolor som avses skola successivt avvecklas, synes tillräckliga skäl inte föreligga för att genomföra beredningens förslag, att ordinarie tjänster för vidareutbildade folkskollärare i lönegrad Ao 19 i naturvetenskapliga ämnen skulle inrättas fr. o. m. nästa budgetår vid sådana realskolor, som senare kommer att ersättas med grundskolans högstadium.

I detta sammanhang vill jag också erinra om ett uttalande av skolbered-

ningen, nämligen att starka skäl talar för bibehållande av särskilda klasslärartjänster i Ao 19 på högstadiet för undervisning i hjälpklass. För egen del vill jag för tillfället endast uttala, att hela frågan om hjälpklasslärarutbildningen och i samband därmed också frågan om tjänster för hjälpklasslärare — avseende ej endast högstadiet — kommer att senare behandlas i förslag till särskild proposition i ämnet.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 20 mars 1959 har bestämmelser utfärdats rörande tjänster för lärare i läroämnen i lönegrad Ae 19 avsedda för läroverksingenjörer med särskild pedagogisk utbildning. Tjänsterna får inrättas på försökskolans högstadium, därest vissa angivna grenar av 9y förekommer vid skolan. De kan likaledes inrättas vid allmänt läroverk och vissa andra högre skolor där undervisning i tekniska läroämnen förekommer.

Den utformning av högstadiet, som jag i det föregående förordat, kommer inte att minska behovet av lärare med nämnda utbildningsgång. Inrättandet av fackskolor synes vidare komma att öka behovet av lärare med dylik utbildning. Skolberedningen föreslår nu, att ordinarie tjänster för denna lärarkategori inrättas samt att dessa tjänster tillåtes innesluta undervisning vid såväl grundskolans högstadium och fackskolor som yrkesskola m. m.

Jag biträder beredningens förslag vad avser grundskolans högstadium. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter i stort sett de grunder som tillämpas för andra kategorier av lärare i läroämnen på högstadiet årligen fastställa antalet ordinarie tjänster för gymnasieingenjörer med särskild pedagogisk utbildning. Kungl. Maj:t bör vidare äga att vid utfärdandet av erforderliga bestämmelser för utbildning, tjänsters inrättande och lärares förordnande m. m. anpassa dessa efter de ändrade förutsättningar som införandet av den nya skolorganisationen medför.

Likaså biträder jag skolberedningens förslag om inrättande av ordinarie tjänster i merkantila och liknande ämnen för gymnasieekonomer med särskild pedagogisk vidareutbildning. Kungl. Maj:t torde böra erhålla riksdagens bemyndigande att efter i huvudsak samma grunder, som gäller för gymnasieingenjörer med särskild pedagogisk utbildning, utfärda de bestämmelser som fordras samt — inom ramen för tillgängliga anslag — vidta i övrigt erforderliga åtgärder för att grundskolan i mån av behov skall kunna tillföras denna lärarkategori.

Skolberedningen har även berört vissa *utbildnings- och behörighetsfrågor*, närmast avseende klasslärare på mellanstadiet och vissa övningslärare.

Jag har nyss förordat, att undervisningen i årskurserna 4—6 i huvudsak skall bestridas av folkskollärare. Starka skäl talar vidare för, som skolberedningen framhåller, att dessa lärares utbildning bör vidgas så, att den medför behörighet för undervisning i stadiets samtliga ämnen, alltså även i engelska. Jag återkommer i det följande till frågan om erforderliga konsekvenser för lärarutbildningen av detta ställningstagande.

En inskränkning i folkskollärarnas tjänstgöringsområde av ett något annat slag än det nyss nämnda ligger i det förhållandet att nuvarande bestämmelser

om undervisning i slöjd tillämpas så, att undervisning i detta ämne normalt inte kan ingå i folkskollärartjänst. Det är särskilt två hinder för detta som anföres: vissa föreskrifter i kungörelsen 1953:341 om vissa åtgärder för ordnande av den undervisning, från vilken distriktsöverlärare befriats samt bestämmelser i timlärarkungörelsen om arvode till folkskollärare för tilläggstimmar i slöjd jämfört med tilläggstimmar i andra övningsämnen. Skolberedningen påpekar dessa förhållanden och uttalar det önskvärda i att ämnet likställes med andra men avstår från att framlägga förslag.

Enligt min mening strider det mot uppfattningen om alla ämnens lika värde att ställa ämnet slöjd i en särställning av det slag, som här redovisats. Enligt min mening bör därför de hinder, som föreligger mot ett jämställande av ämnet slöjd med andra ämnen i folkskollärares undervisning, nu undanröjas. Å andra sidan kan man inte bortse från att ett borttagande av nämnda hinder kan medföra för ämnet slöjd i övrigt inte önskvärda konsekvenser. Genom ämnesbyte eller på andra sätt kan nämligen folkskollärare komma att i sin tjänstgöring få så många timmar slöjd, att därigenom underlaget för en ordinarie eller extra ordinarie slöjdlärartjänst tillfälligt eller på längre sikt undanryckes till förfång för övrig undervisning i ämnet slöjd inom skolan eller kommunen.

Jag förordar, att de hinder som föreligger mot ett jämställande av ämnet slöjd med andra ämnen i folkskollärares undervisning nu undanröjes. Ämnet bör emellertid normalt inte inräknas i folkskollärares tjänstgöring i större omfattning än vad som i stort sett svarar mot ämnets andel av timplanen, en även för övriga övningsämnen giltig princip som också bör vara riktgivande för i vilken ordning ämnena — vid folkskollärares undervisning utöver full tjänst — bör räknas som särskilt arvoderade övertimmar. Vid lösandet av de många praktiska problem som kan komma att uppstå då det gäller att på ett förnuftigt sätt samtidigt tillgodose undervisningen i sin helhet i en eller flera klasser och i ämnet slöjd speciellt måste emellertid också beaktas, att en alltför stor återhållsamhet i fråga om folkskollärares möjligheter att få inräkna ämnet slöjd i sin undervisning inte sällan kan visa sig olämplig eller omöjlig. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att utfärda de närmare anvisningar, som kan bedömas nödvändiga.

Det synes mig lämpligt att i detta sammanhang även något beröra ett par liknande frågor, nämligen om lärares bestridande av *undervisning på angränsande stadier eller i andra ämnen* än som ingår i deras tjänst.

Klasslärare med småskollärarytbildning bör enligt vad jag nyss förordat bestrida undervisning på lågstadiet. I B1-klasser — bestående av årskurserna 3—4 — bör emellertid undervisningen normalt bestridas av lärare med folkskollärarytbildning. Då särskilda skäl så påfordrar, bör dock länskolnämnderna tills vidare kunna medge småskollärare att undervisa i sådana B1-klasser.

Vad beredningen anfört i fråga om klasslärares — främst mellanstadielärares — möjligheter att genom ämnesbyte i viss omfattning bestrida undervisning i

annan klass än sin egen eller på högstadiet, finner jag utgöra en rimlig avvägning mellan intresset av att klassundervisningen skall hållas så långt möjligt obruten samt den inte sällan säkerligen pedagogiskt motiverade önskan om att låta klasslärare ta undervisning i flera klasser än sin egen i ett ämne, där han av en eller annan anledning har alldeles speciella förutsättningar att undervisa.

Likaså delar jag skolberedningens uppfattning i fråga om värdet av möjligheten för lärare i läroämnena på högstadiet att — i rimlig omfattning — bestrida undervisning i andra ämnen än tjänstens eller på mellanstadiet. Både ur organisatoriska och pedagogiska synvinklar finns mycket att vinna på en vidgad kontakt mellan skilda lärarkategorier och olika nivåer inom skolväsendet. Så länge nuvarande brist på lärare i läroämnena föreligger kan denna anordning emellertid inte få fritt tillämpas. Jag biträder därför skolberedningens förslag, att inom varje skolenhet lärare i läroämnena på högstadiet inte utan länskolnämndens medgivande får i sin tjänstgöring inräkna undervisning på mellanstadiet i större omfattning än den, som mellanstadiets lärare bestrider på högstadiet. Denna begränsning kan naturligtvis vid den praktiska tillämpningen och i det enskilda fallet medföra vissa svårigheter. Som riktpunkt för utformningen av erforderliga bestämmelser och tillämpningen av dessa bör emellertid gälla, att anordningen med sådant utbyte inte får ens i obetydlig omfattning för den egna skolenheten ta i anspråk en större andel lärare i de läroämnena, där brist föreligger, än vad som svarar mot det normala behovet.

I personalorganisationernas yttranden över beredningens betänkanden intar spörsmålen om lärarnas *undervisningsskyldighet och allmänna åligganden* en framträdande plats. Om dessa frågor vill jag i förevarande sammanhang anföra följande.

Lärarens arbete är sammansatt av åtskilliga olikartade uppgifter och verksamheten företer avsevärda innehållsmässiga skillnader mellan olika lärare med hänsyn till bl. a. det stadium och de ämnen m. m., som undervisningen omfattar, samt de övriga uppgifter som tillhör hans dagliga verksamhet i skolan.

Genomförandet av den obligatoriska nioåriga skolan efter i stort sett det förslag som skolberedningen framlagt kommer att i skilda avseenden ändra arbetets innehåll och utformning inte bara för eleverna utan självfallet även för lärarna. I sina yttranden över beredningens betänkande har lärarnas organisationer bl. a. gjort gällande, att övergången till den nya skolan kommer att i olika avseenden öka lärarnas arbete, en uppfattning som de ytterligare understrukit vid direkta överläggningar mellan ecklesiastik- och civildepartementen och organisationerna. De har pekat på de ökade kraven i fråga om elevomvårdnad och klassföreståndarskap, undervisningsarbetets individualisering och kvalitetshöjning i övrigt, tillsyn av en väsentligt rikare materielutrustning m. m. Det framhålls vidare, att det oavsett beredningens förslag och beroende enbart på den pedagogiska utvecklingen under senare år skett en successiv förskjutning av arbetets omfattning från den tid då undervisningsskyldigheten senast fastställ-

des. I sammanhanget har även från företrädare för de icke-obligatoriska skolornas lärare understrukits att dessa vid övergång till tjänstgöring som högstadielärare i grundskolan får ett förlängt läsår med därmed följande ökad arbetsvolym.

Mot av personalorganisationerna gjorda uttalanden att arbetet för lärarna kommer att öka måste emellertid ställas de av beredningen föreslagna och av mig förordade åtgärderna för undervisningens effektivisering, vilka åtgärder även underlättar lärarnas arbete: en betydande och kostnadskrävande minskning av klassernas storlek, en avsevärd upprustning av skolorna med undervisningshjälpmedel och en kraftigt förbättrad lärarfortbildning. Även andra åtgärder med arbetsunderlättande effekt har redan företagits eller föreslagits.

Vid sammanvägande av de skilda omständigheter som kan tänkas påverka lärarnas arbetssituation — med allt beaktande av att stora variationer föreligger mellan de enskilda fallen beroende av det personliga i lärargärningen, skilda undervisningsämnen, större eller mindre intresse och engagemang för olika delar av uppgiften, tillfälliga men djupgående variationer i disciplin- och samarbetsförhållanden m. m. — kommer såvitt det nu är möjligt för mig att bedöma omfattningen av lärarnas arbete generellt sett inte att öka till följd av grundskolans genomförande. De omständigheter, som kan anföras för att belysa omfattningen av lärarnas arbete, baserar sig emellertid i allt väsentligt mer på allmänna värderingar och mindre på faktiska kunskaper om tyngden och intensiteten i de olika arbetsmomenten och i lärararbetet som helhet. Jag vill också erinra om att vissa variationer kan tänkas föreligga mellan lärare på olika stadier och i skilda ämnen — det räcker med en erinran om att det för vissa lärare i läroämnena med hänvisning till deras s. k. rättningsbörda yrkats på att de skall få en gynnsammare tillgodoräkning av undervisningstiden i sina ämnen än andra lärare — även om en viss utjämning inom ramen för det totala arbetet troligen sker genom att en lärare som belastats mindre hårt med vissa arbetsmoment får ägna ökad tid åt andra.

Vår kunskap på detta område är sålunda ofullständig, och då här berörda spörsmål sannolikt kommer att även i fortsättningen aktualiseras, finner jag det lämpligt, att man i samband med genomförandet av en ny skolorganisation genom allsidig undersökning, så långt det är möjligt, penetrerar hela problemkomplexet avseende i huvudsak grundskolans olika stadier, de högre kommunala skolorna och de allmänna gymnasierna. Inte minst synes härvid den del av lärarnas och andra befattningshavares åligganden som rör tillsyn, handhavande och vård av undervisningshjälpmedel och annan materiel samt institutionsföreståndaruppgifter o. d. böra ägnas uppmärksamhet och studium. Jag är emellertid inte beredd att i detta sammanhang framlägga närmare förslag om hur en sådan allsidig undersökning om lärarnas arbetsförhållanden m. m. skall utföras bl. a. därför att den, om den skall ge underlag för en bedömning av arbetets omfattning och de skilda arbetsfunktionernas mest rationella fullgörande i den föreslagna obligatoriska skolan, måste utgå från dess läroplaner och arbetsför-

hållanden. Över huvud taget torde en undersökning få föregås av tämligen ingående överväganden, inte minst undersökningsmetodiska, innan den kan påbörjas. Så snart något säkrare grunder för en arbetsundersökning för olika grupper av lärare inom den obligatoriska skolan föreligger, avser jag att föranstalta om en sådan under medverkan av lärarnas organisationer. Jag menar också, att arbetet med en sådan undersökning bör bedrivas så raskt som det kan ske med hänsyn till uppgiftens omfattning och utan att tillförlitligheten i de erhållna resultaten eftersättes. Utredningen bör om möjligt göra en första partiell redovisning av de delar som rör undervisningshjälpmedel och annan materiel i skola och undervisning. Inte heller i övrigt bör utredningen vara förhindrad att om så befinnes lämpligt i särskild ordning redovisa andra delar av sitt arbete.

Jag vill slutligen i denna fråga framhålla, att en förutsättningslös och allsidig arbets- och funktionsundersökning på undervisningens område kan förväntas ge värdefulla uppslag och idéer till rationaliseringar och att den därför jämväl bör betraktas som ett medel för konstruktiva förändringar och förbättringar på skolans område.

Vissa insatser med omedelbar verkan synes emellertid behövas, om reformen av den obligatoriska skolan skall kunna föras ut i livet med avsett innehåll. Det område, som jag här åsyftar, gäller materielvården.

Vården av den för en modern skola ganska omfattande och olikartade materielen kan sägas bestå av tre moment. Med all reservation för svårigheten att dra klara gränser mellan dessa kan de sägas vara i stort sett följande. Det första avser ledning och tillsyn av materielanskaffning och materielvård. Dessa uppgifter inom den obligatoriska skolan åvilar för närvarande — förutom rektor — särskilda tillsynslärare, vilka därutöver också har vissa andra uppgifter. För sitt ansvar och sitt arbete — inklusive det som rör materielen — erhåller tillsynsläraren, jämte särskilt av Kungl. Maj:t fastställt arvode, viss nedsättning i den schemabundna undervisningsskyldigheten. Det andra momentet i fråga om befattningen med materielen består av det direkta pedagogiska handhavandet av densamma under och i anslutning till undervisningen, uppgifter som ingår i lärares allmänna åligganden. För dessa pedagogiskt betingade arbetsuppgifter torde läraren för övrigt, liksom i fråga om vissa delar av det s. k. institutionsföreståndarskapet på högstadiet och i högre skolor, kunna vinna viss lättnad genom att i lämplig omfattning anlita intresserade elever, en anordning som säkerligen också har rent pedagogiska fördelar. Utöver ledning av materielvården m. m. samt det pedagogiska handhavandet och utnyttjandet av materielen tillkommer som ett tredje moment vissa uppgifter i fråga om vård, reparation och underhåll m. m., som inte kan sägas vara av pedagogisk art och som därför inte bör innefattas i lärares allmänna åligganden. Dylika uppgifter bör lämpligen utföras genom försorg av skolans huvudman med anlitan av för ändamålet lämpad personal, exempelvis vaktmästare o. d. befattningshavare. För huvud-

mannen torde det vara ett primärt intresse att genom god vård av befintlig materiel minska ersättningsbehovet. Fr. o. m. den 1 juli 1962 bör införandet för grundskolans del av ett pedagogiskt utrustningsbidrag, vilket jag avser att i det följande föreslå, skapa ökade förutsättningar för kommunerna att ordna denna uppgift.

Det torde inte behöva särskilt understrykas, att de tre momenten i avsevärd omfattning kan gripa in i varandra samt att ett eftersättande av uppgifterna inom ett av dem kan få konsekvenser för de andra. För att underlätta för skolan som helhet att effektivt utnyttja den materiel som ställes till dess förfogande anser jag mig böra förorda viss förstärkning av *tillsynslärarynorganisationen* i den obligatoriska skolan liksom vissa åtgärder i syfte att underlätta för kommunerna att göra ökade insatser på sin del av området.

Enligt nu gällande bestämmelser skall tillsynslärare finnas vid skolanläggning tillhörande det obligatoriska skolväsendet, om anläggningen omfattar fler än två klasser och rektor ej är knuten till anläggningen. Dessutom skall tillsynslärare finnas vid anläggning, till vilken rektor tillika skolchef eller förste rektor är knuten, om poängtalet för skolväsendet i kommunen överstiger 14 och vid anläggningen finns flera än tio klasser.

Jag har blivit övertygad om att även den grupp rektorer, som inte är skolchefer eller förste rektorer men som har att leda arbetet vid större skolanläggningar, behöver avlastning i sitt arbete med sådana uppgifter, som normalt åvilar tillsynslärare. I överensstämmelse härmed förordar jag sådan utvidgning av tillsynslärarynorganisationen fr. o. m. redovisningsåret 1962/63, att tillsynslärare skall finnas jämväl i de större skolanläggningar, som nu är undantagna från denna möjlighet. Tillsynslärare bör sålunda finnas — utom vid skolanläggningar med fler än två avdelningar och utan rektor — vid varje till det obligatoriska skolväsendet hörande anläggning med rektor om där finns fler än tio klasser och kommunens poängtal överstiger 14.

Vid utformningen av nuvarande driftbidragsbestämmelser för den obligatoriska skolan (kungörelse 1958: 665) utgick man från att kommunerna skulle bära halva kostnaden för tillsynsläraryrvodena, medan staten skulle svara för återstoden jämte hela kostnaden för nedsättning av undervisningsskyldigheten för tillsynslärare. Det förhållandet, att tillsynsläraryrvodet för närvarande inte särskilt inräknas i bidragsunderlaget måste alltså ses mot bakgrunden av att den s. k. kommunandelen fastställts på sådant sätt att hälften av arvodet faller på statsverket.

För att ytterligare förbättra kommunernas möjligheter att göra aktiva insatser i fråga om den del av materielvården som rimligen bör åvila andra än rektor, tillsynslärare och övriga lärare och för att särskilt markera att detta är ett angeläget intresse från statsmakternas sida, synes det mig motiverat, att staten nu ikläder sig hela kostnaden för samtliga tillsynsläraryrvoden utan att för den skull någon uppjustering av kommunandelen äger rum. Jag förordar alltså, att

tillsynsläroararvode med hela sitt belopp inräknas särskilt i bidragsunderlaget enligt 12 § 3 mom. kungörelsen 1958: 665 på samma sätt som för närvarande gäller exempelvis beträffande studierektorsarvode. Därest tillsynsläroaruppgifterna vid en skolanläggning befinnes böra uppdelas på flera lärare, bör detta enligt min mening vara möjligt i fortsättningen.

Eftersom någon motsvarande uppräknings av kommunandelen enligt min mening inte bör ske, innebär mitt förslag en överkompensation till kommunerna beträffande kostnaderna för tillsynsläroarorganisationen. Jag anser mig bl. a. därför och med hänsyn till vad jag här i övrigt anfört ha skäl att förutsätta, att kommunerna verkligen gör ökade insatser på detta område och vidtar erforderliga åtgärder för att få till stånd en rationell materiellvård.

Statsverkets merkostnader för de förändringar beträffande tillsynsläroarorganisationen och statsbidraget till denna, som jag nu förordat och som bör gälla fr. o. m. redovisningsåret 1962/63, kan beräknas uppgå till omkring 2,8 miljoner kr., varav 1,8 miljoner kr. för bidragsförändringen beträffande nu utgående tillsynsläroararvodet och ca 1 miljon kr. för de nytilkommande tillsynsläroarbefattningarna. Dessa kostnader kommer på grund av bidragssystemets tekniska utformning att belasta budgeten först fr. o. m. budgetåret 1963/64.

Möjligheten till *partiell tjänstledighet* respektive deltidsanställning är för närvarande begränsad till lärare i läroämnen respektive övningsämnen. Sedan några år tillbaka har från vederbörande personalorganisation önskemål framförts om att möjligheten skulle vidgas till att gälla jämväl klasslärare inom den obligatoriska skolan. Yrskandet har åter aktualiserats av TCO i dess yttrande över grundskolebetänkandet.

Förslaget inger främst från organisatoriska och pedagogiska synpunkter viss tvekan. Möjligheten till partiell tjänstgöring för klasslärare står uppenbarligen i viss motsättning mot principen om klassläroarsystemet. Jag har å andra sidan blivit övertygad om att nuvarande bestämmelser medför att många personer med läroarutbildning, som i och för sig gärna skulle vilja undervisa, av skäl som måste respekteras inte anser sig kunna eller böra fullgöra hel läroartjänst. I nuvarande läge finns för dessa läroare ingen annan utväg än att helt avstå från läroartjänsten. Det är sannolikt, att man här har en arbetskraftsreserv, som skulle väl behövas i skolan i dag.

För att man med utgångspunkt i skolans bästa skall kunna på ett smidigt och effektivt sätt tillvarata den utbildade läroararbetskraften och för att man — inom ramen för denna primära förutsättning — efter i stort sett de grunder i övrigt, som gäller för övriga läroare inom den obligatoriska skolan, samtidigt skall kunna gå enskilda läroares önskemål om reducerad tjänstgöring till mötes förordar jag, att möjlighet till partiell tjänstledighet respektive deltidsanställning fr. o. m. läsåret 1962/63 beredes jämväl klasslärare i grundskolan och folkskolan.

Skolberedningen har på ett par punkter avstått från att till mer ingående behandling ta upp frågor, som enligt dess mening bör bli föremål för ytterligare *utredning*. Vid behandlingen av frågan om lärare för låg- och mellanstadierna framhåller sålunda beredningen bl. a., att det för den framstår som tveksamt om den psykologisk-pedagogiska och metodiska grundutbildning som fordras för årskurserna 1—3 är så väsentligen olika den som fordras för mellanstadiet, att utbildningsskillnaden på denna grund måste bibehållas. Vidare uttalas, att den reguljära folkskollärautbildningen normalt bör medföra behörighet att undervisa i engelska. Beredningen förutsätter, att båda dessa frågor uppmärksammas av 1960 års lärarutbildningssakkunniga. Med hänsyn till önskvärheten av att i fråga om undervisningens praktiska anordnande mildra eller utjämna de skarpa gränserna mellan olika lärarkategorier och stadier, finner skolberedningen det vidare önskvärt, att alla formella hinder för en rationell användning av lärarnas personliga kapacitet undanröjes. Ett steg i denna riktning vore, framhåller beredningen, att skapa en ny tjänstetyp, omfattande undervisning i såväl läroämnen som övningsämne. Även denna fråga bör enligt skolberedningens mening överlämnas till lärarutbildningssakkunniga för vidare behandling.

Allteftersom skolan utvecklas, nya ämnen kommer till, erfarenheter samlas och nya synsätt gör sig gällande förändras naturligen kraven på lärarna och deras utbildning. Mer eller mindre djupgående frågor rörande lärarutbildningen — liksom naturligtvis också fortbildningen av i tjänst varande lärare — måste därför tid efter annan komma att uppstå. De av skolberedningen här uppdragna spörsmålen får därför ses som mindre yttringar av ett större skeende. Lärarutbildningen har varit föremål för ständig uppmärksamhet under hela 1950-talet. Ansträngningarna har emellertid — även om utbildningens innehåll naturligtvis aldrig får tappas ur sikte — på grund av lärarbristen i hög grad fått inriktas på att lösa de kvantitativa och organisatoriska frågorna. Som en följd härav har de uppgifter, som 1960 års lärarutbildningssakkunniga fått i uppdrag att lösa varit av övervägande organisatorisk karaktär.

Åtskilliga skäl talar emellertid för att man nu på ett mer genomgripande sätt än bara genom lösande av här nämnda och liknande i och för sig väsentliga men dock mindre fundamentala frågor bör söka anpassa lärarutbildningen till de förändrade förutsättningar som blir ett faktum i och med reformeringen av den obligatoriska skolan. Av vad jag anfört torde också framgå, att man inte längre kan i samma mån som tidigare behandla utbildningen av de olika lärarkategorierna skilda från varandra. Tvärtom talar starka skäl för att man nu, utgående från skolans målsättning och behov, fritt och obundet söker genomlysna lärarutbildningsproblemets såväl kvantitativa som kvalitativa sida. Det bör emellertid också framhållas, att hithörande spörsmål ganska intimt berör andra områden av vårt utbildningsväsen och av arbetsmarknaden och att de sålunda inte kan lösas isolerade från dessa.

Som torde ha framgått av det sagda måste lärarutbildningen tillmätas en avgörande betydelse för ett lyckligt genomförande av skolreformen och för skolans

utveckling över huvud taget. Jag avser därför att, så snart ytterligare klarhet vunnits på vissa punkter av betydelse för behandlingen av dessa spörsmål, föreslå Kungl. Maj:t sådan komplettering av de direktiv, enligt vilka 1960 års lärarutbildningssakkunniga bedriver sitt arbete, att lärarutbildningsfrågorna kan ges en mer fullständig behandling än vad som hittills varit möjligt.

I nära anslutning till sin behandling av lärarutbildnings- och övriga lärarfrågor understryker beredningen vikten av att frågan om lärarnas *fortbildning* särskilt under de närmaste åren ägnas stor uppmärksamhet. Genom insättande av aktiva åtgärder kan läraren göras bättre skickad att fullgöra sina åligganden i den tjänst han innehar samtidigt som en ändamålsenlig fortbildning otvivelaktigt kommer att underlätta hans dagliga arbete.

Fortbildning tillmätas numera stort värde på alla verksamhetsområden. Det är inte längre möjligt för den enskilde tjänstemannen eller yrkesutövaren att på egen hand tillgodogöra sig alla de förbättringar inom hans eget område, som den snabba utvecklingen medför. Lärare och skolledare befinner sig i dessa avseenden i samma belägenhet som varje annan utövare av ett kvalificerat och tekniskt krävande yrke.

Skolöverstyrelsen fäster i sitt yttrande över beredningens betänkanden stort avseende vid dessa frågor. Utan en tidsenlig fortbildning av lärarna, anordnad genom det allmännas försorg och kompletterande lärarnas egen studieverksamhet, är det icke sannolikt, att de mål, som skolreformen åsyftar, skulle kunna inom rimlig tid uppnås. Dylik fortbildning kommer alltid att fordras, hur än den grundläggande lärarutbildningen utformas. Överstyrelsen framlägger i anslutning härtill också vissa förslag till utvidgning och förbättring av verksamheten.

Enligt min mening är frågan om lärares och skolledares fortbildning synnerligen betydelsefull och den måste framgent ägnas stor uppmärksamhet och oavbrutet intresse. Det finns också anledning att med uppskattning konstatera de insatser, som lärarna själva och deras organisationer under en lång följd av år utfört på detta område.

Jag förordar en ökning av verksamheten med fortbildningskurser, anordnade såväl genom det ansvariga ämbetsverkets försorg eller på dess uppdrag som på annat sätt. Likaså bör enligt min mening den av länskolnämnderna bedrivna studiedags- och kursverksamheten intensifieras. Inte mindre vikt bör tillmätas av skolberedningen föreslagna kurser för befintliga skolledare med sikte huvudsakligen på rektorernas arbetsledande uppgifter.

Skolberedningens förslag om en ökning från tre till generellt fem studiedagar under läsåret i grundskolan syftar till att öka de organisatoriska förutsättningarna för den studie- och fortbildningsverksamhet som lämpligen bör ske i mer direkt anslutning till läsårets arbete. Jag biträder förslaget.

På grundval av vissa föreliggande och inhämtade uppgifter har skolöverstyrelsen sökt bilda sig en uppfattning om relationerna mellan antal tjänster och antal undervisande lärare. Med utgångspunkt häri har överstyrelsen sökt fastställa den ungefärliga kostnaden för vad den kallar ett effektivt utnyttjande av

studiedagstiden. Överslagsberäkningar har gjorts för två huvudalternativ, vilka båda innebär uppbyggandet av en kår av länsvis förordnade konsulenter för olika ämnen och stadier. Enligt båda alternativen skulle skyldighet föreligga att medverka vid studiedagar; enligt det större alternativet förutsättes därjämte insatser från konsulenternas sida i form av skol- och klassrumsbesök, enskilda konsultationer och viss kursverksamhet, företrädesvis på kvällar m. m.

Båda förslagen understryker enligt min mening på ett förtjänstfullt sätt den vikt man bör tillmäta fortbildningsverksamheten. Framför allt det större alternativet — men även det mer begränsade — skulle säkerligen fullt genomfört medföra god effekt och öka värdet av studiedagarna. Förslaget om upprättande av en konsulentorganisation torde emellertid, innan mer definitiv ställning kan tas till den närmare utformningen av en sådan, behöva ytterligare övervägas, inte minst vad det organisatoriska och ekonomiska beträffar. För att utbildningsverksamhet med angivet syfte skall kunna utan dröjsmål påbörjas bör emellertid väsentligt ökade anslagsmedel fr. o. m. nästa budgetår ställas till överstyrelsens förfogande. I första hand torde ansträngningarna böra inriktas på en verksamhet i syfte att utbilda och träna ett antal skolmän, vilka i sin tur kan tjänstgöra som instruktörer för blivande ledare av lokal och regional fortbildningsverksamhet.

Deltagande i studiedag inom skolväsendet är för närvarande formellt inte en skyldighet för lärare. Med hänsyn till den betydelse som de under läsåret anordnade studiedagarna har som ett väsentligt led i fortbildningsverksamheten och för planeringen av skolans verksamhet anser jag, att beredningens förslag om att deltagande i studiedag generellt skall vara en skyldighet för lärare bör genomföras. Såvitt gäller ersättning åt lärare för kostnader i samband med deltagande i studiedag gäller — enligt en i 1961 års statsverksproposition (VIII s. 684 ff.) redovisad överenskommelse mellan staten och kommunförbunden om vissa riktlinjer för fördelning mellan staten och kommunerna av vissa arbetsuppgifter och ekonomiska insatser på fortbildningsområdet inom det allmänbildande skolväsendet — att kommunerna svarar för bl. a. resebidrag och traktamenten till deltagande lärare i sådana fall, där studiedag förlägges till annan ort än den egna skolorten och fråga är om lärare vid skola, som sorterar under kommunens skolstyrelse; för annan lärare bestrides dylika bidrag av statsverket. Som riktlinje för kommunerna beträffande ersättningens storlek har från kommunförbundens sida rekommenderats samma regler som gäller för motsvarande ersättning vid deltagande i med statsmedel anordnade fortbildningskurser under ferietid, innebärande bl. a. traktamente med högst 16 kr. om dagen till deltagare, som ej är bosatt på kursorten. I samband med att deltagande i studiedag göres till en skyldighet för lärare förordrar jag, efter samråd med företrädare för kommunförbunden, att lärare med avseende å kostnader i samband med deltagandet i studiedag får rätt — genom uttrycklig föreskrift i vederbörlig författning, såvitt gäller lärare med avlöning enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser — till ersättning härför enligt allmänna resereglementet. Någon änd-

ring i nyssnämnda överenskommelse om bl. a. riktlinjer för kostnadsfördelningen mellan stat och kommun avses inte skola ske på grund härav. Med hänsyn till den betydelse, som enligt min mening bör tillmätas fortbildningsverksamheten för lärare, anser jag mig vidare böra förorda att också till deltagare i fortbildningskurser, anordnade med medel ur anslaget Lärares fortbildning m. m., skall utgå ersättning enligt allmänna resereglementet.

Till de anslagsfrågor, som sammanhänger med nu redovisade ställningstaganden beträffande fortbildningsverksamheten återkommer jag i det följande vid anmälan av vissa anslagsäskanden.

I anslutning till vad jag hittills anfört i detta avsnitt av min framställning vill jag nämna att vid de överläggningar, som förevarit med vederbörande personalorganisationer, enighet nåtts om vad jag förordat i fråga om lärarbenämningar, partiell tjänstledighet och deltidsanställning för klasslärare samt skyldighet att delta i studiedagar. Personalorganisationerna har även biträtt förslaget beträffande en undersökning av lärarnas arbetsförhållanden och därmed sammanhängande spörsmål.

Av inte mindre vikt än de nyssberörda spörsmålen är problemen om *lärarbehov och lärartillgång*. Skolberedningen gör först på grundval av det beräknade elevantalet under kommande år samt sina egna förslag i fråga om läroplanen och elevantalet i klasserna en överslagsmässig beräkning av behovet av olika slags lärare t. o. m. läsåret 1972/73. På grundval av beräkningarna redovisar beredningen i detta sammanhang även den ökning i lärarbehovet, som minskningen av elevantalet i klasserna kan väntas medföra. Uppgifterna har i det föregående redovisats. Genom vissa beräkningar, som av naturliga skäl måste vara än osäkrare än de nyssnämnda, söker beredningen vidare belysa möjligheterna att täcka det förutsebara behovet av lärare. Sistnämnda beräkningar avser dock endast lärare i läroämnena.

Beredningen — som i annat sammanhang gör det riktiga påpekandet, att lärarbrist måste anses föreligga så länge de mindre skolorna på landsbygden och i mindre orter i övrigt inte får behöriga sökande till ledigförklarade tjänster, alldeles oavsett om totala antalet personer med lärarutbildning i landet är lika stort som eller överstiger antalet tjänster som skall upprätthållas — sammanfattar med all reservation för osäkerheten i sina beräkningar resultaten av dessa på i stort sett följande sätt. Totalt sett bör man kunna räkna med en väsentlig förbättring av lärarsituationen under perioden 1960—65. De utvecklingstendenser, som beredningen ansett sig kunna skönja inger förhoppning om att lärarbristen, även i de mest utsatta ämnesgrupperna, kommer att kunna i huvudsak bemästras under 1960-talet. Det kan emellertid, avslutar beredningen sin kommentar, i vissa fall komma att dröja väsentligt längre än man ibland har räknat med.

Det kommer inom kort att föreligga väsentligt bättre möjligheter att belysa arbetskraftsbalansen på skolans område. Arbetsmarknadsstyrelsen och lärarut-

bildnings-sakkunniga har nämligen gemensamt utfört vissa lärarprognoser, av vilka resultaten avseende lärare i läroämnena i dagarna publiceras. Motsvarande arbeten beträffande i första hand klasslärare och vissa övningslärargrupper pågår.

Av den arbetskraftsprognos, som jag nyss omnämnt framgår, enligt vad jag inhämtat, att skolberedningens beräkningar och på dem grundade uttalanden i stort sett synes realistiskt återge utsikterna under 1960-talet vad beträffar ämnesgrupperna svenska, moderna språk och orienteringsämnen. Inom den grova ram, som en numerisk totalberäkning för hela landet bildar, och med bortseende från de lokala variationer, som man tills vidare måste räkna med under avsevärd tid, torde man, vad de nämnda ämnesgrupperna beträffar, kunna räkna med att bristen på lärare skall i stort sett kunna övervinnas vid mitten av 1960-talet.

Väsentligt mindre gynnsam ter sig bilden vad avser ämnesgruppen matematik, fysik och kemi. Enligt prognosen kommer bristen på lärare i dessa ämnen 1964/65 att bli något eller några hundratal större än de omkring 1 100 tjänster, som skolberedningen räknat med. Mot slutet av 1960-talet skulle vi enligt prognosen och enligt de förutsättningar, vilka såväl beredningen som prognosen räknat med, i fråga om fördelningen av lärartjänsterna på akademiker respektive vidareutbildade folkskollärare, fortfarande ha en brist på mellan 800 och 1 000 lärare i dessa ämnen.

Det är i medvetande om dessa förhållanden som jag i det föregående uttalat, att kurser för vidareutbildning av folkskollärare framdeles målmedvetet bör inriktas på att motverka den brist i den matematisk-naturvetenskapliga ämnesgruppen, vilken kan beräknas bli bestående under hela perioden för den allmänna övergången till grundskola.

Trots här redovisade uppgifter tvekar jag inte om att vi med all kraft bör genomföra reformen av den obligatoriska skolan på det sätt, som jag tidigare förordat. Alla ansträngningar måste därvid inriktas på att tillföra skolan lärare och man får därvid inte väja för att beträda andra vägar än de konventionella. Jag torde i annat sammanhang få tillfälle att närmare beröra de för utbildningsväsendets utveckling centrala problem, som den ifrågavarande prognosen visar hän på. I förevarande sammanhang vill jag emellertid uppta ett par konkreta spörsmål till behandling.

Skolöverstyrelsens i remissyttrandet framförda förslag till kurser för att till lärarbanan införa eller återföra personer med lärarduglig utbildning, av överstyrelsen benämnda introduktionskurser, finner jag värdefullt. Jag har förvissat mig om att skolöverstyrelsen redan företagit åtgärder för att med anlitande av tillgängliga medel ur anslaget Lärares fortbildning m. m. snarast igångsätta dylika kurser.

Man måste räkna med att lärarbristen under avsevärd tid framåt, liksom för närvarande, kan komma att förete stora lokala variationer samt att den i vissa fall tillfälligtvis kan bli mycket svår att bemästra. Med erinran om de

mycket goda erfarenheterna av handledd korrespondensundervisning föreslår skolöverstyrelsen i sitt yttrande, att om i en krissituation svårigheter skulle uppstå vid en skola, undervisningen i de hotade ämnena får ordnas på nämnda sätt. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av överstyrelsen meddela närmare bestämmelser om hur detta skall ske, under förutsättning att anordningen inte medför några större merkostnader för statsverket i förhållande till de reguljära kostnaderna för undervisningen; kostnaderna torde i förekommande fall få utgå från i riksstaten för vederbörande skolform upptaget anslag för bestridande av kostnader för lärarlöner.

Med ledning av erfarenheter från i Örebro läsåret 1960/61 på lokalt initiativ anordnad akademisk ett-betygsutbildning i ämnena matematik och fysik föreslår överstyrelsen följande konkreta åtgärder för att öka tillströmningen av lärare med utbildning i framför allt de matematisk-naturvetenskapliga ämnena.

En decentraliserad akademisk, väl styrd ett-betygsutbildning anordnas. Denna skall i första hand avse ämnena matematik, fysik och kemi; i andra hand kan kurser ifrågakomma även i nationalekonomi och statskunskap för att tillgodose det behov av utbildning i dessa ämnen som tudelningen av ämnet historia med samhällslära medfört. Kurserna avses bli förlagda till regioner, där skolväsendet är tillräckligt omfattande för att man skall kunna påräkna en betryggande rekrytering av deltagare och där lärare, som kan godkännas av vederbörande universitetsfakultet, finns att tillgå. Kurserna bör enligt skolöverstyrelsen stå öppna inte bara för folkskollärare. En decentraliserad akademisk utbildning torde även kunna locka studenter och andra med motsvarande utbildning. De skulle därigenom kunna påbörja akademiska studier i hemorten, vilka kan förväntas öka den totala rekryteringen av studenter till naturvetenskapliga universitetsstudier. Kurserna i nationalekonomi och statskunskap skulle anordnas på motsvarande sätt och i första hand kunna påräkna anslutning från lärare, som är behöriga att undervisa i historia på högstadiet och historia med samhällslära i realskolan men som önskar förvärva kompetens att undervisa i det fristående ämnet samhällskunskap i grundskolan och på gymnasiet.

Skolöverstyrelsen har sedermera kompletterat förevarande framställning med mer detaljerade planer samt kostnadsberäkningar.

I belysning av den förutsebara bristen på lärare i främst ämnena matematik, fysik och kemi och i anseende till att anordningen redan med framgång tillämpats anser jag mycket starka skäl tala för att medel anvisas redan för nästa budgetår för genomförande av en decentraliserad ett-betygsutbildning i huvudsaklig överensstämmelse med överstyrelsens förslag. Jag återkommer i det följande vid behandlingen av anslagspunkten om vidareutbildning av lärare med erforderliga anslagsäskanden. Jag vill tillägga, att jag i denna fråga haft kontakt med de personalorganisationer, som kan ha intresse av densamma och från dessa inhämtat att de i allt väsentligt ställer sig positiva till den föreslagna verksamheten.

Jag vill även något uppehålla mig vid vissa frågor, främst sådana som aktualiserats under remissbehandlingen av skolberedningens betänkanden, rörande *övriga befattningshavare* i skolan; till frågan om ändrat huvudmannskap för vaktmästare m. fl. vid statliga skolor återkommer jag dock vid behandlingen av statsbidragsfrågor.

Beredningen har anfört vissa synpunkter på skolledarorganisationen och därvid även något diskuterat de poänggränser som gäller för inrättande av tjänster för skoldirektörer och rektorer. Enligt min mening bör nuvarande poängtal och poänggränser oförändrade överföras till den nya skolorganisationen.

Ej heller bör enligt min mening några förändringar nu vidtagas med den nuvarande studierektorsinstitutionen. Alltjämt bör således gälla att kommun, som så önskar, inom den ekonomiska ram som studierektorsinstitutionen medger bör få förstärka skolans ledning på annat likvärdigt sätt, t. ex. genom anordningen med rektorsassistenter m. m. Jag vill här endast understryka angelägenheten av att rektor och rektorsassistent i möjligaste mån representerar lärar-kompetens för skilda stadier.

I fråga om skolbiblioteksverksamheten har beredningen uttalat, att samverkan mellan skolbibliotek och folkbibliotek i vissa fall kan te sig inte bara lämplig utan önskvärd därigenom att en samordning av tillgängliga resurser kan ge båda slagen av biblioteksverksamhet bättre arbetsbetingelser än vad som eljest vore möjligt att uppnå. I överensstämmelse härmed vore det enligt min mening inte riktigt att genom en uttrycklig föreskrift omöjliggöra för kommun att till bibliotekarie jämväl för skolbiblioteket, då så befinnes lämpligt, förordna person, som ej är lärare. Jag vill dock understryka att skolbiblioteket har och alltjämt måste ha en mycket central uppgift att fylla i skolans verksamhet, och att den här förordade möjligheten till samordning utnyttjas endast då detta kan ske med allt beaktande av denna syn på skolbibliotekets funktioner.

Jag övergår så till att här behandla vissa administrativa frågor.

Skolberedningen föreslår, att *läsåret* i grundskolan skall omfatta 39 veckor eller samma tid som vid folkskolan och försöksskolan. I fråga om lovdagar, studiedagar och friluftsdagar föreslås för grundskolan i stort sett samma bestämmelser som för folkskolan och försöksskolan. Antalet lovdagar inberäknat ledighet vid slutet av termin för skolarbetets avslutande blir sålunda oförändrat även om reglerna givits en enklare utformning. Beträffande studiedagarna föreslås att såsom sådana även får räknas dagar vid termins början, som avses för planering av skolarbetet under terminen eller läsåret. Antalet studiedagar under läsåret föreslås bli fem vid grundskolan, liksom nu kan vara fallet vid försöksskolan, samt tre för gymnasier och yrkesskolor. Beträffande friluftsdagar förordas, att i grundskolan liksom redan gäller för allmänna läroverk och högre kommunala skolor två friluftsdagar skall kunna utnyttjas för att tillsammans med helgdagar och lovdagar åstadkomma ett längre sammanhängande lov.

I remissyttrandena har skolberedningens ifrågavarande förslag i allmänhet inte

i och för sig mötts av någon erinran. Däremot har många remissinstanser framfört kritik mot att beredningen inte gått längre och föreslagit en fullständig samordning av läsåren vid de olika skolorna under de kommunala skolstyrelserna. I likhet med beredningen anser jag, att det från vissa synpunkter naturligtvis hade varit bäst, om en sådan lösning kunnat genomföras redan nu. Här för talar inte bara föräldrarnas och elevernas intressen utan också skolorganisatoriska och ekonomiska synpunkter. Att jag det oaktat inte anser mig nu böra framlägga ett sådant förslag beror främst därpå att spørsmålet om femdagarsvecka inom skolan, åtminstone under viss del av året, blir alltmer aktuellt och i en nära framtid måste allvarligt prövas.

I samband härmed uppstår nämligen en rad frågor om läsårets lämpliga uppläggning och organisation, vilka först måste närmare utredas. I vissa remissyttranden, t. ex. av gymnasieutredningen, framhålles också att därvid en mera genomgripande omläggning av läsåret bör övervägas. Alla dessa frågor bör, såsom skolberedningen föreslagit, hänskjutas till en särskild utredning och jag har för avsikt att hos Kungl. Maj:t hemställa om bemyndigande att tillätta en sådan. Samtidigt bör vidgade och differentierade försök med femdagars skolvecka vid olika skolformer äga rum.

I nuvarande läge anser jag mig därför böra biträda skolberedningens förslag beträffande läsåret i grundskolan.

Vad angår de *donationsfonder*, vilka är knutna till realskolor under avveckling, torde i fortsättningen samma ordning som hittills gällt få tillämpas beträffande förvaltningen av donationsmedlen och handläggningen av frågor om ändrad disposition av fonderna. I anledning av vad som uttalats av skolberedningen och vid remissbehandlingen vill jag understryka angelägenheten av att skolöverstyrelsen i samband med grundskolans genomförande fortlöpande vakar över att fondfrågorna erhåller en tillfredsställande behandling. Särskilt måste tillses, att då en realskola avvecklas utredning angående fondernas disposition igångsättes så tidigt att ärendenas slutliga handläggning kan ske, innan avvecklingen av skolan är slutförd.

Behov av vissa särskilda bestämmelser om hur man skall förfara med *arkiven* hos statliga realskolor, vilka kommer att avvecklas i samband med grundskolans genomförande, är uppenbarligen för handen. I likhet med skolberedningen vill jag förorda, att dessa frågor regleras på sätt som motsvarar vad som gällt under den hittillsvarande försöksverksamheten. Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda härför erforderliga bestämmelser. Det av riksarkivet framförda förslaget om en närmare reglering av vården av de kommunala skolornas arkiv rymmer flera detaljspörsmål, vilka inte blivit tillräckligt belysta. Jag är därför inte beredd att nu ta ställning härtill.

Skolberedningen har i detta sammanhang berört vissa med arbetet på *skolexpeditionerna* förknippade frågor av praktisk art, vilka kan uppkomma vid samordning av grundskola med andra skolformer. Dessa frågor torde komma att

behandlas av de av mig enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade sakkunniga för utredning av vissa skoladministrativa spørsmål. Jag förutsätter, att även skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ägnar de aktuella frågorna erforderlig uppmärksamhet och efter samråd sinsemellan och med de sakkunniga vidtager eller gör framställning om de åtgärder, som kan finnas påkallade.

Jag har i min framställning under förevarande avsnitt väsentligen behandlat sådana frågor, där förordade förändringar eller fastlägganden i samband med grundskolereformen ansetts böra underställas riksdagen. I den mån skilda spørsmål rörande skolans befattningshavare eller olika administrativa frågor här eller i andra avsnitt av min framställning inte särskilt berörts, är de av den naturen, att de antingen för sin slutliga lösning inte kräver riksdagens medverkan eller ock avses komma att lösas på i huvudsak samma sätt för grundskolans del som nu gäller för försöksskolan.

VII. ÖVERGÅNG TILL DEN NYA SKOLORDNINGEN

Den allmänna övergången och behovet av skolbyggnader

(SB kapitel 38 och 40)

Skolberedningen

Övergång till en ny skolordning

Inledningsvis framhåller skolberedningen, att den allmänna övergången till en obligatorisk nioårig skola i hela landet är en fråga av betydelse inte bara för hela vårt skolväsen utan även för andra delar av samhället. Som en grundläggande förutsättning för allt vårt arbete under uppbyggnads- och genomförandeperioden måste gälla, att den skola som bygges upp skall vara en kvalitativt godtagbar skola med innehåll och utformning enligt den målsättning och den läroplan som skolberedningen angivit. Denna förutsättning kräver vissa resurser i fråga om tillgång på lärare, lokaler och undervisningsmateriel m. m.

För att man skall kunna beakta även de anspråk på annan utbildning än de som grundskolan ger, måste enligt beredningen planeringen för dennas genomförande uppenbarligen så långt det går samordnas med utbyggnaden av främst yrkesskolor, olika slag av gymnasier och de av beredningen föreslagna tvååriga fackskolorna. Konkurrens i fråga om utbyggnadstakten kan förutses mellan å ena sidan grundskolan, å andra sidan fackskolor i kommuner med redan införd nioårig grundskola. Enligt beredningen bör i princip om än inte undantagslöst utbyggnaden av grundskolan ges företräde framför upprättandet av fackskolor.

Beredningen har även undersökt kommunernas önskemål och planer om utbyggnaden av grundskolan. Ur redogörelsen för denna undersökning (SB s. 639 ff.) må här endast följande nämnas. Invånarantalet i försökskommunerna uppgår läsåret 1960/61 till 36,8 % av rikets folkmängd. Två år därefter skulle den nioåriga skolan, om kommunernas önskemål följdes, ha mer än fördubblats med avseende på den berörda folkmängden, och senast höstterminen tre år efter det försöksverksamheten avlöstes av grundskolan skulle mindre än 4 % av rikets skolpliktiga barn sakna nioårig obligatorisk skola i sin hemkommun. En oreglerad övergång till obligatorisk nioårig skola förutsätter ny- och ombyggnader på jämförelsevis kort tid till stora belopp.

En undersökning för de föreslagna fackskolorna motsvarande den ovan redovisade har inte kunnat företagas. På grund av den allmänna utvecklingen i fråga om målmännens anspråk på utbildning för sina barn och med beaktande av gjorda undersökningar i fråga om utbyggnadstakten för t. ex. gymnasierna, räknar beredningen dock med att anspråken på vidare utbildning utöver den som grundskolan ger kommer att bli betydande och att växa fort. Sedan

beredningen i juli 1960 uppgivit, att den ämnade föreslå tvååriga frivilliga skolor, har också från skilda kommuners sida intresse yppats för denna skolform.

Till behovet av skolbyggnader och lärare för grundskolan kommer sålunda motsvarande anspråk för fackskolornas del. Beredningen konstaterar, med reservation för all den osäkerhet som beräkningarna inrymmer, att inte heller fackskolor kan få upprättas och byggas, i varje fall inte med statsbidrag, utan att de härigenom uppstående anspråken noggrant avväges såväl mot landets tillgångar i sin helhet som mot de anspråk som grundskolans genomförande ställer. Önskemålet i en kommun med redan genomförd grundskola om att få upprätta fackskola måste också som redan nämnts, sannolikt ofta vägas mot önskemål från en annan kommun med äldre skolorganisation att få genomföra grundskolan.

I fråga om grundskolan erinrar beredningen inledningsvis om de riktlinjer för skolreformens genomförande, det s. k. tidsschemat, vilket tidigare underställts riksdagen (prop. 1957: 106 s. 61 f.) utan erinran från dess sida, samt uttalar, att alla åtgärder måste vidtagas för att den preliminärt godkända tidsplanen skall följas. Övergången i varje enskild kommun till den nya skolorganisationen bör första året regelmässigt begränsas till att avse årskurserna 1—5, en mening som skolöverstyrelsen tidigare framfört till Kungl. Maj:t. I detta sammanhang anför beredningen, att det är ett misstag att tro, att grundskolans införande i en kommun till övervägande delen är en fråga om administration, skolbyggnader och ekonomi. En ny skola måste först och sist förutsätta, att skolstyrelsen och den ansvariga skolläningen i övrigt redan från början planmässigt förbereder och genomför den förnyelse i fråga om det inre pedagogiska arbetet utan vilken den obligatoriska skolans målsättning endast svårligen kan förverkligas.

En fri övergång till grundskola skulle sannolikt medföra, att mycket stora anspråk i fråga om byggnader och lärare skulle uppstå under en kort och intensiv del av den allmänna genomförandeperioden. Beredningen har därför funnit det oundgängligt att föreslå, att övergången till nioårig skola i återstående kommuner styres efter en på förhand uppgjord plan, så att man från riksdagens och de övriga planerande organens sida kan för hela perioden överblicka vilka anspråk som ställes i fråga om investeringar m. m. De starka latent kommunala önskemålen om att snabbt få gå över till den nya skolorganisationen kan emellertid enligt beredningens mening inte lämnas obeaktade. Vid vägande av olika omständigheter mot varandra har beredningen utgående från förutsättningen att grundskolan vid utgången av läsåret 1961/62 redan omfattar 50 % av befolkningen, stannat för att föreslå nedan angiven takt i genomförandet av grundskolan.

Procentuell ökning av grundskolan vid början av angiven hösttermin

	Höstterminen år	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Procent av återstoden av befolkningen		20	20	20	15	15	5	5
Procent av totala befolkningen	10	10	10	7,5	7,5	2,5	2,5
Grundskolan omf. procent av befolkningen	60	70	80	87,5	95	97,5	100

Enligt beredningens plan för genomförandet får detta ske i en snabbare takt i början än i slutet av perioden. Beredningen menar, att kommunernas önskemål bör tillmötesgå så långt det är möjligt. För detta talar åtskilliga skäl, främst hänsynen till ungdomens önskemål om utbildning. Vidare kan, om en kommun med högre skola omorganiserar sitt skolväsen, förhållandena i närbelägna kommuner utan dylik skola bli så besvärliga, att en konsekvensändring även i den senare gruppen av kommuner blir erforderlig. Vid bedömningen av förslaget måste man också erinra sig att genomförandet i den enskilda kommunen sker successivt med början i årskurserna 1—5, varför det fullständiga genomförandet kommer att sträcka sig över längre tid än den som angivits i tablån ovan. Detta är av betydelse i flera avseenden.

Utöver frågan i vilken takt grundskolan generellt sett skall genomföras, har beredningen behandlat den ordning i vilken man inom de enskilda kommunerna — sedan beslut härom väl har fattats — skall övergå från en äldre skolorganisation till grundskolororganisationen. Dessa kan med avseende på deras skolorganisatoriska läge vid slutet av läsåret 1961/62 indelas i följande grupper:

- a) kommuner, vilka den 1 juli 1962 ej påbörjat försöksverksamhet med nioårig enhetsskola,
- b) kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62 genomfört försöksverksamhet omfattande årskurserna 1—5,
- c) kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62 genomfört försöksverksamhet omfattande årskurserna 1—6,
- d) kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62 genomfört försöksverksamhet omfattande årskurserna 1—7 eller fler samt
- e) till grupp d) hörande kommuner, vilka genomfört sådan verksamhet endast inom en del av kommunen.

I fråga om övergången från äldre skolorganisation till grundskola inom kommuner tillhörande de olika grupperna ovan föreslår beredningen följande.

För samtliga kommuner tillhörande första gruppen (a) bör gälla att de, så länge de bibehåller sin skolorganisation oförändrad, fortsätter att läsa efter äldre läroplaner. De mindre ändringar i dessa, som erfordras för att undervisning i engelska skall kunna meddelas från årskurs 4 redan från och med höstterminen 1962, bör få företas efter medgivande av skolöverstyrelsen. Då kommun sedermera efter framställning härom erhåller vederbörligt tillstånd att få övergå till den nya grundskolororganisationen, bör övergången ske med början i årskurserna 1—5 för att därefter successivt utsträckas med en årskurs i taget för varje nytt

läsår till dess grundskolan är i hela sin längd genomförd. Hur detta kommer att te sig i fråga om kursplanernas tillämpning illustreras i det följande av tabell 11 (s. 513).

De kommuner tillhörande denna grupp (a) vilka erhåller tillstånd till övergång från och med höstterminen 1962 befinner sig i viss mån i en särställning. För deras del bör övergången genomföras på i stort sett ovan angivet sätt dock med de modifikationer i läroplaner som framgår av tabell 12 (Grupp a, 2). Oavsett att kommunen Sälunda under läsåren 1962—1964 följt en modifierad läroplan för folkskolan (U 55) i årskurserna 5 och 6 bör kommunen emellertid från och med höstterminen 1964 vid övergången till högstadiet tillämpa grundskolans läroplan.

I kommunen befintlig treårig respektive fyraårig realskola bör avvecklas på följande sätt. Från och med höstterminen det år då grundskolan når högstadiet sker ingen intagning i realskolans första klass och därefter successivt inte heller i påföljande klasser. Skulle i kommunen finnas kvarvarande femårig realskola bör motsvarande bestämmelse för realskolans första klass gälla från det år då grundskolans genomförande påbörjas i årskurs 5. Beredningens förslag angående omändring av i kommunen befintlig praktisk realskola respektive kommunal flickskola behandlas i annat sammanhang. Vad beredningen här anfört i fråga om avveckling respektive omändring av högre skolor, som blir berörda av det obligatoriska skolväsendets övergång till nioårig skola, bör gälla generellt i samtliga grupper av kommuner.

Förhållandena i den andra gruppen av kommuner (b) blir likartade med dem i den föregående. Läroplanen för grundskolan bör från och med höstterminen 1962 tillämpas i årskurserna 1—4 samt under de därpå följande två åren i ytterligare en årskurs för varje år. Under läsåret 1962/63 tillämpas i årskurserna 5 och 6 Timplaner och huvudmoment liksom läsåret 1963/64 i årskurs 6. Vid övergången till högstadiet från och med höstterminen 1963 bör den av skolberedningen föreslagna läroplanen för grundskolan börja tillämpas för att därefter successivt genomföras för hela högstadiet. För högstadiets del kommer under de första åren vissa modifikationer att erfordras i grundskolans läroplan föranledda av skiljaktigheter i språkundervisningen på mellanstadiet. Översikt över genomförandegången återfinnes i tabell 13. Den av dessa kommuner som läsåret 1963/64 vill tillämpa grundskolans läroplan i årskurs 7 men däremot inte anordningen med sammanhållna klasser bör, i överensstämmelse med den nedan föreslagna allmänna regeln, nämnda läsår få gruppera eleverna på annat sätt efter deras tillval. Självfallet gäller dock i sådant fall inte det av beredningen föreslagna lägre elevantalet i klasserna.

Även för kommuner tillhörande grupp (c) bör övergången genomföras på ett sätt som motsvarar det nyssnämnda (se tabell 14).

För den stora grupp av kommuner (d) som påbörjat försöksverksamhet med nioårig enhetsskola i så god tid att de vid ingången av läsåret 1962/63 hunnit minst till årskurs 7 bör också tillämpningen av den nya läroplanen på låg- och

mellanstadiet genomförs i ovan nämnd ordning. Vad högstadiet beträffar blir för dessa kommuners del genomförandet något mer komplicerat. Som allmän regel för dessa kommuner föreslår beredningen, att en obligatorisk, successiv övergång årskurs efter årskurs med början i årskurs 7 skall inledas från och med ingången av läsåret 1963/64. Kommun som så önskar bör efter tillstånd av Kungl. Maj:t dock få börja tillämpa grundskolans läroplan i årskurs 7 från och med höstterminen 1962. Övergång till av beredningen föreslagna anordning med sammanhållna klasser i årskurserna 7 och 8 föreslås bli obligatorisk i årskurs 7 från och med höstterminen 1964 och påföljande år även i årskurs 8. Kommun som så önskar bör dock efter anmälan till länskolnämnden redan tidigare få börja tillämpa sammanhållna klasser på högstadiet och samtidigt därmed också det av beredningen föreslagna lägre antalet elever per klass.

Hur övergången till grundskola föreslås ske i denna grupp av kommuner (d) belyses i tabellerna 15 och 16.

Till den sista av de nyss (s. 510) nämnda grupperna (e) hörde läsåret 1960/61 följande kommuner, nämligen Stockholm, Malmö, Göteborg, Hälsingborg och Jönköping. För deras del var det nödvändigt att beakta den komplikation som låg i att man inom kommunen hade såväl områden med nioårig obligatorisk skola som områden med folkskola och högre skolor. Av dessa städer är det emellertid endast i Jönköping som man på grund av lokala skäl kan behöva räkna med ytterligare något uppskov utöver den 1 juli 1962 i fråga om övergången till nioårig skola. Beredningen menar, att i sådant fall bör kvarvarande högre skolor alltfört liksom hittills få stå öppna på lika villkor för samtliga elever inom den egna kommunen oavsett vad beredningen på annat ställe föreslår om att grundskolans högstadium i elevområdesavseende skall jämföras med realskola.

I fråga om låg- och mellanstadierna förutsätter beredningen generellt, att de föreslagna lägre elevantalen i klasserna får börja tillämpas i takt med övergången till grundskolans läroplan.

Översikt över införandet av grundskola i kommuner tillhörande olika grupper (s. 510)

Tabellerna anger de läroplaner som för varje läsår bör tillämpas i de skilda årskurserna.

U = 1955 års undervisningsplan för rikets folkskolor

(U) = frivillig årskurs av folkskolan

T = Timplaner och huvudmoment för försöksskolan

G = 1962 års läroplan för grundskolan

Asterisk (*) anger, att vissa modifikationer i tim- och kursplan bör övergångsvis företas med hänsyn till att grundskolans läroplan upptar undervisning i engelska från och med årskurs 4.

Tabell 11. Grupp a. (1) Kommuner, som börjar övergång i årskurs 1—5
höstterminen 1963 eller senare

(Exemplet avser kommun som börjar höstterminen 1965.)

Läsår	Årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1962/63	U	U	U	U*	U	U	U	(U)	
1963/64	U	U	U	U*	U*	U	U	(U)	
1964/65	U	U	U	U*	U*	U*	U	(U)	
1965/66	G	G	G	G	G	U*	U*	(U)	
1966/67	G	G	G	G	G	G	U*	(U*)	
1967/68	G	G	G	G	G	G	G	(U*)	
1968/69	G	G	G	G	G	G	G	G	
1969/70	G	G	G	G	G	G	G	G	G

Tabell 12. Grupp a. (2) Kommuner, som börjar övergång i årskurs 1—5
höstterminen 1962

Läsår	Årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1961/62	U	U	U	U	U	U	U	(U)	
1962/63	G	G	G	G	U*	U	U	(U)	
1963/64	G	G	G	G	G	U*	U	(U)	
1964/65	G	G	G	G	G	G	G*	(U)	
1965/66	G	G	G	G	G	G	G	G*	
1966/67	G	G	G	G	G	G	G	G	G*
1967/68	G	G	G	G	G	G	G	G	G

Tabell 13. Grupp b. Kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62
genomfört försöksverksamhet i årskurserna 1—5

Läsår	Årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1961/62	T	T	T	T	T	U	U	(U)	
1962/63	G	G	G	G	T	T	U	(U)	
1963/64	G	G	G	G	G	T	G*	(U)	
1964/65	G	G	G	G	G	G	G*	G*	
1965/66	G	G	G	G	G	G	G	G*	G*
1966/67	G	G	G	G	G	G	G	G	G*
1967/68	G	G	G	G	G	G	G	G	G

Tabell 14. Grupp c. Kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62 genomfört försöksverksamhet i årskurserna 1—6

Läsår	Årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1961/62	T	T	T	T	T	T	U	(U)	
1962/63	G	G	G	G	T	T	¹ G*	(U)	
1963/64	G	G	G	G	G	T	G*	¹ G*	
1964/65	G	G	G	G	G	G	G	G*	¹ G*
1965/66	G	G	G	G	G	G	G	G	G*
1966/67	G	G	G	G	G	G	G	G	G

¹ Alternativt T.

Tabell 15. Grupp d. (1) Kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62 genomfört försöksverksamhet i årskurserna 1—7 eller fler

Här: i årskurserna 1—7.

Läsår	Årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1961/62	T	T	T	T	T	T	T	(U)	
1962/63	G	G	G	G	T	T	¹ G*	T	
1963/64	G	G	G	G	G	T	G*	¹ G*	T
1964/65	G	G	G	G	G	G	G*	G*	¹ G*
1965/66	G	G	G	G	G	G	G	G*	G*
1966/67	G	G	G	G	G	G	G	G	G*
1967/68	G	G	G	G	G	G	G	G	G

¹ Alternativt T.

Tabell 16. Grupp d. (2) Kommuner, vilka med utgången av läsåret 1961/62 genomfört försöksverksamhet i årskurserna 1—7 eller fler

Här: i årskurserna 1—9.

Läsår	Årskurs								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1961/62	T	T	T	T	T	T	T	T	T
1962/63	G	G	G	G	T	T	¹ G*	T	T
1963/64	G	G	G	G	G	T	G*	¹ G*	T
1964/65	G	G	G	G	G	G	G*	G*	¹ G*
1965/66	G	G	G	G	G	G	G	G*	G*
1966/67	G	G	G	G	G	G	G	G	G*
1967/68	G	G	G	G	G	G	G	G	G

¹ Alternativt T.

Fackskolor, praktiska realskolor och kommunala flickskolor, vad de två sistnämnda skolformerna beträffar deras två sista klasser, får i detta sammanhang anses utgöra en enhet. Beredningen har därför i sin framställning och i sina angivelser om utbyggnadstakten m. m. för enkelhetens skull enbart utgått från fackskolorna.

Beredningen anser sig inte kunna ha någon mera bestämd uppfattning om i vilken takt och till vilken omfattning fackskolororganisationen kan och bör byggas ut under 1960-talet. Det måste bli en uppgift för de båda överstyrelserna på skolans område att noggrant ge akt på utvecklingen och efter hand göra de framställningar till Kungl. Maj:t som denna föranleder. För att ändå ge någon uppfattning om storleksordningen av de anspråk, som uppbyggandet av fackskolororganisationen under vissa angivna förutsättningar ställer, har skolberedningen beräknat det behov av lärare och lokaler som skulle erfordras, om i runt tal 20 % av varje födelseårgång kommer att rekrytera fackskolororganisationen. Beredningen har vidare antagit, att uppbyggnaden av fackskolororganisationen kommer att ske så snabbt att den förutsättes i stort sett vara fullbordad i början av 1970-talet.

På grundval av gjorda antaganden om bl. a. elevernas fördelning på olika linjer i grundskolans nionde årskurs, elevernas övergång under olika år till fackskolor och till de nuvarande närmast motsvarande skolformerna (se SB s. 651—652) redovisar skolberedningen den uppskattade byggnadstakten på sätt framgår av nedanstående sammanställning. Den visar för varje läsår hur stor del av vederbörande födelsekull, som beräknas gå i fackskolans första respektive andra årskurs.

Läsår	Årskurs 1	Årskurs 2
	%	%
1965/66	7	7
1966/67	10	7
1967/68	12,5	10
1968/69	15	12,5
1969/70	17,5	15
1970/71	20	17,5
1971/72	20	20

Det bör observeras att de anförda procenttalen för varje läsår hänför sig till hela den årskull eller födelseårgång, som utgör det normala underlaget för elevers tionde och elfte skolår. De hänför sig således inte blott till den del därav, som närmast föregående vårtermin avslutade nionde skolåret i — den ännu inte fullständigt genomförda — grundskolan.

På grundval av dessa antaganden erhålles följande beräknade antal elever i fackskolornas två årskurser (och motsvarande).

1965/66	16 900
1966/67	19 500
1967/68	24 600
1968/69	29 400
1969/70	34 800
1970/71	39 100
1971/72	41 200

Vad beträffar den procentuella elevfördelningen på fackskolornas olika linjer har elevernas beräknade fördelning på den humanistiska, tekniska, merkantila respektive social-ekonomiska linjen i grundskolans nionde årskurs fått bli avgörande. Antagandet innebär att av de elever som går till fackskolor antas 25 % välja den humanistiska, 30 % den tekniska, 32,5 % den merkantila och 12,5 % den social-ekonomiska studievägen. Beredningen påpekar också, att fackskolornas utbyggnad utöver praktiska realskolornas och flickskolornas nuvarande procentuella andel av årskullen enligt antagandena ovan sätter in först läsåret 1966/67, då övergång till grundskola förutsättes redan ha påbörjats i så många kommuner, att dessa innesluter 95 % av årskullen.

I syfte att ge en samlad översikt av den utbyggnadstakt, som skolberedningens här genomförda kalkyler leder fram till och som också legat till grund för lärarbefovsprognosen, återges följande tabell, som utvisar hur många procent av vederbörande årskull som under genomförandeperioden antas befinna sig i dels grundskolan, dels fackskolorna. Tabellen utgår från att försöksverksamhet med enhetsskola läsåret 1961/62 som nämnts skall ha påbörjats i sådan omfattning, att »försökskommunerna» innesluter hälften av såväl rikets befolkning som antalet skolpliktiga barn. För den återstående hälften antas den successiva övergången till nioårig grundskola ske i den takt som tidigare angivits (s. 510).

Tabell 17. Andel av årskullen som för vart och ett av läsåren 1962/63—1972/73 beräknas befinna sig i olika årskurser av grundskolan respektive fackskolan

Läsår	Procent av årskullen som antas befinna sig i:						
	Grundskolan					Fackskolan ¹	
	åk 1—5	åk 6	åk 7	åk 8	åk 9	åk 1	åk 2
1962/63	60	50	46	38	24	7	
1963/64	70	60	50	46	38	7	7
1964/65	80	70	60	50	46	7	7
1965/66	87,5	80	70	60	50	7	7
1966/67	95	87,5	80	70	60	10	7
1967/68	97,5	95	87,5	80	70	12,5	10
1968/69	100	97,5	95	87,5	80	15	12,5
1969/70	100	100	97,5	95	87,5	17,5	15
1970/71	100	100	100	97,5	95	20	17,5
1971/72	100	100	100	100	97,5	20	20
1972/73	100	100	100	100	100	20	20

¹Ann. Procenttalen i dessa båda kolumner avser elever i såväl fackskolor som kvarvarande praktiska realskolor och kommunala flickskolor.

Frågan huruvida det praktiskt kommer att bli möjligt — med hänsyn till lärartillgång, investeringsram, kommunala finanser osv. — att i fråga om de kommunala fackskolorna under 1960-talets senare del genomföra en så betydande kvantitativ expansion som här förutsättes, kan givetvis inte säkert besvaras, framhåller beredningen. Vad tidigare i fråga om grundskolans allmänna genomförande anförts om anspråken på statskassan och samhällets totala tillgångar i stort gäller självfallet även här. Kommunalekonomiska faktorer kan förmodas få en återhållande effekt i fråga om utbyggnadstakten.

Även andra faktorer måste emellertid antas ha en hämmande inverkan. Fackskolornas lärarbehov blir med angiven utbyggnadstakt mycket betydande. Redan med hänsyn härtill torde man få räkna med att inte heller fackskolorna kan få uppbyggas alldeles fritt, utan annan reglering än den som de lokala kommunala initiativen innebär och som statsbidragsprövningen från fall till fall ger möjlighet till. Då härtill kommer önskemålet om en ändamålsenlig fackskolororganisation över hela landet, synes det av samhällsekonomiska och andra skäl nödvändigt med en viss dirigerig av fackskolornas lokalisering och skolorganisationens allmänna uppbyggnad.

På grundval i första hand av den nuvarande förekomsten av praktiska realskolor, kommunala flickskolor och kommunala tekniska skolor har beredningen försökt sig på en preliminär, schablonmässig lokalisering av fackskolorna. Den grovt schematiska och självfallet tämligen osäkra bedömningen har resulterat i att humanistiska skolor kan antas bli inrättade på ett 40-tal orter, tekniska fackskolor på ett 70-tal, merkantila på likaså ett 70-tal och social-ekonomiska fackskolor slutligen på ett 20-tal orter. Såsom tidigare nämnts anser skolberedningen, att övergången till nioårig obligatorisk skola liksom därmed sammanhängande förändringar av skolorganisationen i övrigt måste på något sätt regleras eller styras. Genom länskolnämndernas försorg sker redan nu en planering av betydande omfattning. Prövning av statsbidragsfrågor för byggnader ligger emellertid hos Kungl. Maj:t och därigenom regleras, oberoende av den organisatoriska länsplaneringen, den takt och den ordning i vilken förändringarna får genomföras. Nuvarande anordning med yttrande från länskolnämnden över kommunala framställningar och förslag av överstyrelsen samt beslut av Kungl. Maj:t förefaller att även under övergångstiden vara den som bäst tillgodoser samtliga samordningskrav. Över framställningar rörande upprättande av fackskolor bör yttrande avges av båda överstyrelserna, oavsett under vilken vederbörande typ av fackskola sorterar.

En detaljfråga av betydelse beröres i detta sammanhang. Under försökstiden har elever boende i försökskommuner enligt bestämmelserna i läroverksstadgans § 45 och skolstyrelselagens 2 § haft frihet att söka till högre skolor i andra kommuner. Beredningen menar, att då grundskolan från och med den 1 juli 1962 allmänt genomföres bör grundskolans högstadium i elevområdesavseende jämföras med högre skola. Med stöd av övergångsbestämmelse i förslaget till skol-

lag (65 §) avses Kungl. Maj:t kunna utfärda de föreskrifter, som erfordras för en dylik omläggning.

Skolberedningen framhåller, att en rad besvärliga avvägningsfrågor kan förväntas uppstå i samband med regleringen av genomförandet av grundskolan. Det blir därför nödvändigt, att man försöker fastställa de grunder efter vilka genomförandet så långt möjligt kan ske. Det lämpligaste förefaller beredningen vara att man, vad grundskolan beträffar, i första hand bygger ut befintliga regioner av försöksskolor. Så småningom får då regionerna ansluta till varandra.

Samtidigt som man planerar utbyggnaden av grundskolan måste man emellertid också planera för grundskolans påbyggnader av olika slag. Beredningen understryker dock, att resultatet av ett dylikt planeringsarbete inte bör betraktas som en fix plan från vilken avvikelser inte får göras. Planeringsarbetet måste mer betraktas som en hjälp för det allmänna att undvika omfattande och kostsamma felinvesteringar.

Skolberedningen föreslår, att skolöverstyrelsen snarast uppdrar åt lämplig arbetsenhet inom ämbetsverket att uppgöra en plan för genomförandet av grundskolan i anslutning till den takt som beredningen föreslagit. I planen bör stor uppmärksamhet ägnas åt de olika avvägningsfrågor som kan förutses, och den bör före den 1 juli 1962 underställas Kungl. Maj:t. Vidare bör det för grundskolans allmänna genomförande erforderliga planeringsarbete som här avses i lämplig omfattning bedrivas i anslutning till motsvarande planering för fackskolorna. Sistnämnda planering måste ske av skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning gemensamt, och det förefaller därför enligt beredningens mening mest ändamålsenligt att planeringen i sin helhet bedrivs i samråd mellan de båda verken eller genom en för de båda verken gemensam arbetsenhet. Inte minst prioritetsavvägningen mellan genomförandet av grundskola i en kommun och uppbyggandet av fackskola i annan kommun motiverar denna anordning. Beredningen erinrar också om att den på annat ställe föreslagit, att vissa av de tvååriga skolorna skall sortera under skolöverstyrelsen, andra åter under överstyrelsen för yrkesutbildning, en omständighet, som även den talar för en gemensam planering.

Behovet av skolbyggnader

Takten i grundskolans genomförande är, framhåller skolberedningen, i hög grad beroende av tillgången på skollokaler, som är ändamålsenligt placerade och funktionsmässigt avpassade till de behov som grundskolan representerar.

En analys av lokalbehovet och därmed förenade kostnader måste av naturliga skäl bli överslagsmässig i den meningen, att några exakta uppgifter i fråga om vare sig det sammanlagda beloppets storlek eller dess fördelning på olika år under genomförandeperioden knappast kan presteras. Beredningen inleder sin framställning med att belysa säkerheten hos de förutsättningar som ligger till grund för dess överväganden (SB s. 680). Det konstateras, att säkerhetsmargi-

nalen hos de från kommunerna lämnade uppgifterna om de enskilda byggnadsprojekten bör vara jämförelsevis snäv. Vad uppgifterna för de närmaste åren beträffar rör det sig också om projekt, varav flertalet redan finns på papperet. Genom den tidigare omnämnda analysen av sin modell har beredningen funnit ett praktiskt taget oförändrat eller i några ämnen med behov av speciallokaler till och med något minskat lokalbehov i jämförelse med den nuvarande försökskolan. Hittillsvarande beräkningspraxis i fråga om den nioåriga skolans lokalbehov torde därför icke behöva justeras.

Av beredningen berörda investeringsbehov och kostnader för att täcka byggnadsbehovet avser samtliga kostnader, såväl statliga som kommunala.

I fråga om grundskolans lokalbehov erinrar beredningen om den tidigare refererade enkäten till kommunerna angående kommunernas önskemål i fråga om övergången till grundskola och det därmed följande investeringsbehovet för skolbyggnader. De från skolöverstyrelsen utsända blanketterna var uppställda på sådant sätt att de erhållna totaluppgifterna kunnat fördelas på skolanläggningar av olika slag enligt följande:

A-byggen = låg- och/eller mellanstadieanläggningar

B-byggen = högstadieanläggningar i kommuner med försöksverksamhet läsåret 1960/61 (skolorna i regel delvis avsedda även för lägre stadier)

C-byggen = högstadieanläggningar i kommuner vilka ännu ej infört nioårig skola (skolorna i regel delvis avsedda även för lägre stadier).

Anm.: I Stockholm finns läsåret 1960/61 nioårig skola införd endast i en del av staden, medan återstående delar övergår till obligatorisk nioårig skola i årskurserna 1—7 höstterminen 1961. På grund av tekniska skäl har uppgifterna för Stockholms del inte kunnat fördelas på A- respektive B- och C-byggen. Samtliga erforderliga nybyggnader i Stockholm har därför fått föras som A + B-byggen.

I anslutning till klassificeringen framhålles att A-byggena, oavsett om de förekommer i kommuner med redan införd nioårig skola eller ej, är i huvudsak oberoende av grundskolans fortsatta utbyggnad. Samma gäller naturligtvis om B-byggena. Även dessas uppförande är bundet av en redan påbörjad utveckling och kostnaden för (A + B)-byggena är således i stort sett oberoende av den nioåriga skolans fortsatta utbyggnad. Vad C-byggena beträffar torde de i stort sett motsvara det investeringsbehov som erfordras för grundskolans genomförande i återstående kommuner. Detta uppgår till 946 miljoner kr.

Skolberedningen redovisar (SB s. 683 f.) en sammanställning över det sammanlagda behovet i riket av investeringar för grundskolan genomförd i av kommunerna själva önskad takt (SB s. 683 tabell 41) och företar därefter de jämkningar i investeringsbehovets fördelning på olika år som föranledes av att beredningen föreslagit en annan takt i den allmänna övergången till grundskola än den som svarar mot kommunernas önskemål. I anslutning till en tämligen ingående diskussion om de ytterligare omständigheter som kan bidra till att förskjuta byggnadskostnaderna i tiden (SB s. 684 f.) beröres även möjligheterna att i ökad omfattning uppföra skolanläggningar eller delar av skolanläggningar i — bygg-

nadstekniskt sett — förenklat utförande, dvs. i form av paviljonger. Även om paviljongbyggandet först under de allra senaste åren vunnit en vidare spridning i landet, är det tydligt att erfarenheterna därav — både pedagogiskt och byggnadsekonomiskt — varit goda. Beredningen förordar med hänsyn därtill, att denna form av skolbyggande framdeles ges ett vidgat utrymme inom den totala investeringsramen.

Efter av beredningen företagna förskjutningar erhålles det sammanlagda behovet i riket av investeringar för grundskolan, genomförd i av skolberedningen föreslagen takt, som framgår av följande tabell:

Tabell 18. Sammanlagda behovet i riket av investeringar för grundskolan, genomförd i av skolberedningen föreslagen takt

Beloppen grundade på uppgifter lämnade av kommunerna i oktober 1960.

Beteckningar i kolumn nr 1, se indelning angiven i texten s. 519. Beloppen i miljoner kronor.

Typ av skolanläggningar (se s. 519)	1	Läsår (rad nr 2)								
		Invånarantalet i nytillkommande kommuner med grundskola; i procent av rikets folkmängd (rad nr 3)								
	2	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68	68/69	69/70
	3	6,3	10	10	10	7,5	7,5	2,5	2,5	—
1	—	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Årets invest.-behov:										
A (ej Sthlm)	4	195	156	104	74	52	43	43	28	21
B (ej Sthlm)	5	239	92	60	43	60	31	13	10	28
A+B (ej Sthlm) ..	6	434	248	164	117	112	74	56	38	49
A+B Sthlm	7	45	19	16	13	12	9	9	9	9
S:a A+B	8	479	267	180	130	124	83	65	47	58
C	9	35	92	147	168	154	140	98	70	28
S:a A+B+C	10	514	359	327	298	278	223	163	117	86
Kumulativt invest.-behov:										
A+B	11	479	746	926	1 056	1 180	1 263	1 328	1 375	1 433
C	12	35	127	274	442	596	736	834	904	932
A+B+C	13	514	873	1 200	1 498	1 776	1 999	2 162	2 279	2 365

¹ Här ingår även från 1960/61 återstående investeringsbehov, som inte kunnat täckas av nämnda års investeringsram.

I en kommentar till kostnadsangivelserna framhålles bl. a. (SB s. 685), att även om det kan anföras omständigheter, som sätter i fråga exaktheten i kommunernas uppgifter, är det uppenbart att invändningarna, om de kunde beaktas, skulle ha ömsom sänkande, ömsom höjande effekt på totalbeloppet. Osäkerheten är dock sannolikt större för de uppgifter från kommunerna som avser periodens

senare del och de höjande effekterna kan där förmodas väga över de sänkande. Investeringsbehovet för genomförandeperiodens senare år återges därför av beredningen med påtagliga förbehåll. Det understrykes också, att beredningen vid sina överväganden inte kunnat beakta de kostnadsökningar som kan komma att uppstå som en följd av beredningens förslag om en minskning av elevantalet i klasserna.

Skolberedningen konstaterar emellertid, att en skolbyggnadsverksamhet av den omfattning som i tabell 18 redovisas för de första budgetåren av perioden av olika skäl inte torde kunna genomföras. Den skulle bl. a. ställa alltför stora krav på samhällets resurser. Beredningen diskuterar sammanfattningsvis (SB s. 686 ff.) dels de omständigheter som kan påverka lokalbehovet såväl i stort som i de enskilda kommunerna, dels angelägenhetsgraden av byggen inom de olika grupperna och dels möjligheterna att göra en förskjutning av investeringarna på längre tid. Med beaktande av olika hithörande synpunkter har beredningen vägt önskemål och möjligheter mot varandra och slutligen — med utgångspunkt i den genomförandetakt beredningen själv förordat — stannat för att föreslå den investeringsplan som återfinnes på rad nr 6 i den tabell som här återges. Tabellen visar samtidigt (rad nr 7) hur stor den för varje år balanserade bristen blir.

Tabell 19. Investeringsplan för budgetåren 1960/61—1969/70

Årligt investeringsbehov (rad nr 3) för grundskolan enligt av skolberedningen förutsatt takt för skolreformens genomförande, jämte föreslagen årlig investeringsram (rad nr 6). Beloppen angivna i miljoner kronor.

Post	1	Budgetår									
	2	60/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68	68/69	69/70
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Årets invest.-behov	3	—	363	359	327	298	278	223	163	117	86
Brist från föreg. år	4	—	151	289	298	275	223	176	124	62	19
S:a invest.-behov ..	5	311	514	648	625	573	501	399	287	179	105
Investeringsram ..	6	160	225	350	350	350	325	275	225	160	105
Årets brist	7	151	289	298	275	223	176	124	62	19	—

¹ Redan fastställd investeringsram.

Grafiskt återges investeringsplanen i följande diagram 2 och till jämförelse återges även de investeringar som skulle erfordras om man genomför grundskolan i av kommunerna önskad takt. Beredningen diskuterar även avslutningsvis under detta avsnitt (SB s. 689 f.) hur de lokalbrister som kommer att uppstå under genomförandetiden skall bemästras och beredningen understryker bestämt nödvändigheten av att det nya i undervisningens innehåll, den pedagogiska standardhöjning för alla, som beredningens förslag innebär, snarast genomföres

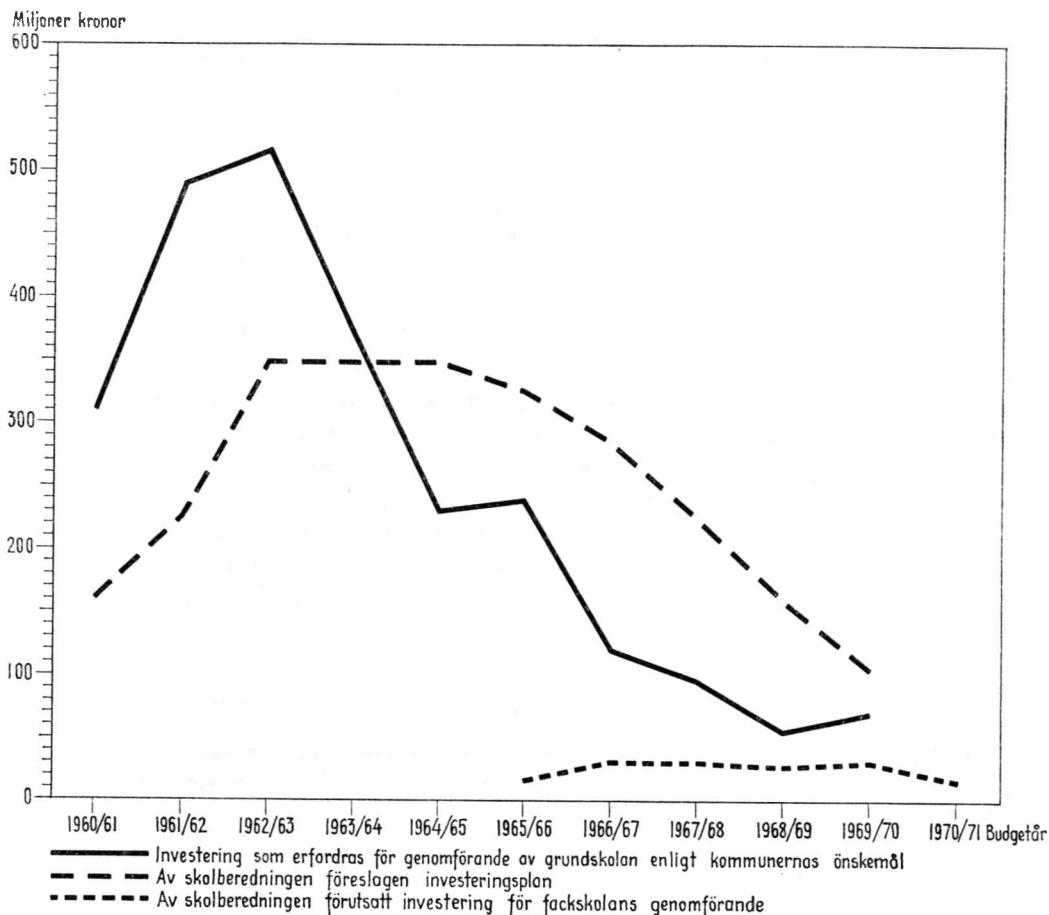

Diagram 2. Investeringar för genomförande av grundskolan budgetåren 1960/61—1969/70

och att man inte förbiser detta vid de speciella lokaldispositioner som än ett tag kommer att erfordras. Beredningen har kommit till den uppfattningen, att föreliggande utvägar att lösa lokalfrågan bör göra det möjligt att arbeta med den investeringsplan för grundskolan som föreslagits.

De sammanlagda investeringarna för fackskolans lokalbehov uppskattas av skolberedningen (SB s. 690 f.) till 150 miljoner kr., vilka, om lokalerna skall stå till förfogande då de erfordras för fackskolan och denna utbygges i den takt som skolberedningen föreslagit, torde böra fördelas på budgetåren 1965/66—1970/71 på följande sätt.

	Läsår 1965/66	66/67	67/68	68/69	69/70	70/71
Belopp (Mkr)	15	30	30	30	30	15

Lägger man samman grundskolans och fackskolans investeringsbehov för budgetåren 1961/62—1969/70 (och för fackskolor där-

jämte för budgetåret 1970/71) kommer man upp till ett belopp på 2,5 miljarder kr. Med utgångspunkt i beredningens antagna genomförandetakt för grundskolan respektive fackskolan fördelas totalbeloppet på budgetåren enligt följande tabell 20.

Tabell 20. Investeringsbehov för grundskola och fackskolor budgetåren 1961/62—1969/70¹

Beträffande beteckningarna A, B och C, se indelning angiven i texten s. 519. Beloppen angivna i miljoner kronor.

Budgetår	Kostnader för grundskolan			Kostnader för fackskolor	Sammanlagt investeringsbehov
	(A+B)-byggen	C-byggen	Summa		
1961/62	479	35	514		514
1962/63	267	92	359		359
1963/64	180	147	327		327
1964/65	130	168	298		298
1965/66	124	154	278	15	293
1966/67	83	140	223	30	253
1967/68	65	98	163	30	193
1968/69	47	70	117	30	147
1969/70	58	28	86	30	116
1970/71	—	—	—	15	15
Summa	1 433	932	2 365	150	2 515

¹ För fackskolor därjämte för budgetåret 1970/71.

Yttranden

I samband med de tidigare behandlade centrala frågorna om grundskolans utformning har redovisats, att vissa remissinstanser förordar ett uppskov med beslutet om den nioåriga obligatoriska skolans definitiva utformning och önskar en fortsatt försöksperiod, en utprovning i begränsad omfattning av den högstadiekonstruktion skolberedningen föreslagit. Här bör vidare inledningsvis erinras om att å andra sidan i åtskilliga tillstyrkande yttranden med starkt eftertryck betonats, att ett ställningstagande nu måste komma till stånd, att klara utgångspunkter för planering och utvecklingsarbete nu måste skapas samt att skolan efter den långa utrednings- och försöksperioden behöver arbetsro.

Inställningen till de berörda centrala frågorna återspeglas givetvis också i viss mån i uttalandena om takt en för grundskolans genomförande i landet. I vissa yttranden påyrkas, att grundskolan genomföres om möjligt i snabbare takt än beredningen föreslagit, att genomförandet sker i snabbast möjliga takt, eller åtminstone i den av beredningen förordade takten. Dylika uttalanden förekommer i yttrandena från bl. a. *länskolnämnderna i Västman-*

lands och Älvsborgs län, länsstyrelsen i Norrbottens län, TCO, Svenska landsbygdens kvinnoförbund, Riksförbundet landsbygdens folk, Svenska landsbygdens ungdomsförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund. Sistnämnda förbund framhåller, att varje års uppskov med skolreformen betyder, att en årgång elever berövas de ökade utbildningsmöjligheterna, och att det därför är nödvändigt, att beredningens tidtabell hålles och att reformens genomförande icke förskjutes genom brist på skollokaler och lärare. Liknande synpunkter om ungdomarnas utbildningsmöjligheter anföres också i yttranden från en del kommuner.

Landskommunernas förbund och *Stadsförbundet* anför att det från kommunala synpunkter visserligen kan beklagas, att grundskolans uppbyggnad ej kan ske så snabbt som kommunerna önskar, men har ingen erinran mot den föreslagna övergångstakten och accepterar att någon form av styrning helt enkelt måste ske.

Andra instanser, framför allt sådana som känner osäkerhet inför skolberedningens utformning av högstadiet och mer eller mindre klart utsagt önskar en närmare praktisk utprövning, betonar i större utsträckning att övergången till det nya systemet inte bör ske i snabbare takt än resurserna medger (bl. a. *länsstyrelserna i Malmöhus* och *Älvsborgs län*, *länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län*, *folkskoleseminariet i Landskrona*). *Länsskolnämnden i Jönköpings län* finner den föreslagna utbyggnadstakten vara lämplig under förutsättning att det ekonomiska underlaget så medger. Enligt nämndens mening är det särskilt angeläget, att landskommunernas intressen tillgodoses. *Läroverkslärarnas riksförbund* betonar, att det kommer att dröja mycket länge innan man förfogar över en lärarkår, en sådan undervisningstradition och en sådan pedagogisk utrustning, som gör det möjligt att förverkliga skolreformens intentioner; förutsättningarna för en reform av skolans inre arbete måste föreligga ute i kommunerna i den takt den nya grundskolan skall genomföras där.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län är tveksam om samhällets resurser medger en övergång i den takt beredningen tänkt sig och anför därom följande.

Den nya nioåriga skolan och anslutande skolformer är avsedda att vara färdiga till 1970. Detta förutsätter stora ekonomiska insatser från statens och kommunernas sida. Då det gäller byggnader och andra investeringar, är skolan i mycket hög grad beroende av de samlade anspråken på samhällets resurser i fråga om byggnadsfolk, tekniker, byggnadsmaterial osv. Härtill kommer att behovet av lärarpersonal icke synes kunna helt täckas. Med anledning därav och med tanke på att även på andra samhällsområden föreligger stora reformprojekt, som kräver kapital- och arbetsinsatser, kan det synas tveksamt, om skolreformen skall kunna realiseras i den förhållandevis snabba takt, beredningen tänkt sig.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser, att tillgången på lärare av olika slag utgör en mycket stor osäkerhetsfaktor, men vill inte av detta skäl motsätta sig att grundskolan genomföres i den takt beredningen föreslagit. Styrelsen framhåller nödvändigheten av att lärarbristen snarast möjligt blir hävd, då i annat fall grundskolan — eller vissa linjer inom denna — icke kommer att kunna ge de kunska-

per, som förutsatts, och därigenom ej heller kommer att röna den efterfrågan, som utbildningstiden kunde motivera.

Skolöverstyrelsen har intet att erinra mot den av beredningen föreslagna taktiken för det successiva genomförandet av grundskolan. Ehuru denna innebär en avsevärt jämnare övergång än den, som skulle svara mot kommunernas önskemål, kommer den ändå att under de första åren av genomförandeperioden ställa ej oväsentliga krav på samhällsekonomin. Liksom beredningen anser överstyrelsen att denna insats från det allmännas sida är ofrånkomlig, framför allt med hänsyn till ungdomens önskemål om utbildning. Övergången till den nya skolorganisationen bör, såsom beredningen föreslår, första året begränsas till att omfatta årskurserna 1—5 med hänsyn till det nödvändiga pedagogiska förberedelsearbetet och erforderliga åtgärder för anskaffning av lokaler och lärare. Den av beredningen föreslagna ordningen för genomförandet av grundskolan i de enskilda kommunerna finner överstyrelsen lämplig.

Överstyrelsen berör vidare särskilt orter med lärarutbildningsanstalter och finner det beträffande sådana orter angeläget att i de fall, då försöksverksamhet redan införts, anordningen med sammanhållna klasser tillämpas vid första möjliga tidpunkt och att i övriga fall övergång till grundskola sker snarast möjligt. Härigenom skulle grundskolan snabbare kunna tillföras lärare, som fått sin utbildning bättre tillrättalagd för de ändrade skolförhållandena. Liknande synpunkter i fråga om orter med folkskoleseminarium eller lärarkursläroverk framföres av kollegiet vid *folkskoleseminariet i Uppsala*.

Från kommunernas sida är intresset störst för frågan om ordningen för genomförandet av grundskolan i de enskilda kommunerna. Allmänt kan konstateras, att kommunerna i betydande utsträckning inte alls gjort några kommentarer till de förslag som härom framlagts och att, i den mån så sker, det stora flertalet uttryckligen accepterat den föreslagna ordningen. Direkta uttalanden om att man inte har någon erinran att göra eller att den framlagda planen kan följas görs t. ex. i yttrandena från *Stockholm, Göteborg, Täby, Huddinge, Linköping, Kristinehamn, Grava, Falun* och *Kiruna*.

I yttrandet från *Nacka* stad konstateras, att den föreslagna ordningen för stadens del innebär att övergång kan börja redan med ingången av läsåret 1962/63. Med hänsyn till den av beredningen förutsatta tidsmässiga sammankopplingen mellan anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7 och påbörjandet av praktiska realskolans avveckling — en sammankoppling som staden för sin del vill avstyrka — anses det för Nackas del vara lämpligast att först läsåret 1964/65, dvs. enligt den angivna huvudregeln, införa anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7. Önskemål om att få börja tillämpa grundskolans läroplan i årskurs 7 redan fr. o. m. läsåret 1962/63 framkommer i vissa yttranden, så t. ex. från *Österåker, Södertälje* och *Växjö*. Från *Södertälje* uttalas därvid den förhoppningen att Kungl. Maj:ts tillstånd till en sådan tidigare start kommer att lämnas mera allmänt. Från *Solna* stads sida väger man skälen för och emot en sådan omedelbar övergång i vad avser årskurs 7 och framhåller

därvid, att mot en övergång redan till kommande läsår talar den omständigheten att tiden för information till berörda parter kan bli väl knapp.

I yttrandet från *Skurups* köping framhålles, att möjligheter till modifikationer bör finnas under de första åren, så att övergången till den nya arbetssituationen blir mjuk. Önskemål om en snabbare tillämpning av grundskolans läroplan i dess helhet finns på sina håll bland kommunerna. Från *Västerfärnebo* anser man det t. ex. lämpligast, att samtidigt övergå beträffande årskurserna 1—7 med hänsyn till svårigheter i fråga om skolskjutsar och väntetider för eleverna. Att en kommun som så önskar bör ha möjlighet att övergå till den nya läroplanen med en gång för årskurserna 1—8 eller 1—9, hävdas i yttrandet från *Kolbäck*.

Från flera håll har framhållits nödvändigheten av en samordnad planering för kommunernas övergång till grundskola. *Landskommunernas förbund* och *Stadsförbundet* understryker i samband därmed att övergången till grundskola — för de kommuner som nu ej har försöksverksamhet — måste ske samtidigt i naturligt sammanhängande block. Att utbyggnaden sker i sammanhängande regioner framhålles såsom angeläget även av *länsskolnämnderna i Kalmar* och *Skaraborgs län*, *Statstjänstemännens riksförbund* samt vissa kommuner såsom *Vreta kloster* och *Husby—Rekarne*. Härigenom skulle bl. a. vinnas att gymnasierna snabbt skulle få nioårig skola genomförd i sina elevområden och därmed undvikas, att gymnasierna måste ta emot elever dels från realskolor, dels från obligatorisk nioårig skola. De mindre kommunerna är under övergångstiden beroende av tillgången på realskolor och flickskolor på en större ort inom regionen. Nämnda förbund anser vidare, att en metodisk planering måste ske och anför härom följande.

Eftersom grundskolan inte enbart är en organisatorisk reform utan även en reform av det inre arbetet i skolan, torde det vara synnerligen angeläget att en »metodisk planering» snarast göres. De av skolberedningen rekommenderade arbetsformerna som inte i och för sig är nya men som dock inte har använts i full omfattning bör genomarbetas och genom fortbildningsverksamhet spridas till lärarna. Särskilt måste beaktas arbetet inom de sammanhållna högstadielklasserna. Det torde vara synnerligen värdefullt att de nya arbetsformerna kunde prövas vid samtliga lärarutbildningsanstalter och erfarenhet förvärfvas som sedan kan komma de nya lärarna tillgodo under deras praktiska utbildning. SR anser att denna sistnämnda verksamhet övergångsvis bör främjas vid lärarutbildningsanstalterna t. ex. genom att medgiva nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärarna. Av samma angelägenhetsgrad som metodiken är behovet av för individualiserade arbetsformer lämpliga läroböcker. Med tanke på vad som sagts bör planeringen noga övervägas så att övergången inte kommer att försämra skolgången för de elevvärgångar, som befinner sig i skarven mellan det gamla och det nya.

Beträffande de speciella problem, som kan väntas uppkomma, då en elev t. ex. på grund av flyttning från kommunen tvingas att övergå från en skola tillhörande de äldre skolformerna till grundskolan eller tvärtom, har *skolöverstyrelsen* framlagt förslag till lösningar. Enligt överstyrelsen kunde man

antingen ordna med stödundervisning för dessa elever eller också, på sätt överstyrelsen närmare anger i sitt utlåtande, genom vissa relativt genomgripande förändringar anpassa de äldre skolformernas tim- och kursplaner efter grundskolans läroplan. Även om överstyrelsen inte anser sig i utlåtandet böra taga ställning till dessa övergångstidens speciella problem, finner överstyrelsen det vara angeläget, att statsmakterna i sina beslut om grundskolans genomförande även beaktar dessa frågor. Även *Statstjänstemännens riksförbund* tar upp hit hörande frågor till behandling och anför därvid bl. a. följande.

SR har funnit, att olägenheter måste uppstå för elever, som flyttar från en ort med grundskola till en ort med realskola eller omvänt. Särskilt besvärande måste det vara, att vissa ämnen, såsom historia, geografi och biologi icke alls förekommer i vissa årskurser i grundskolan samt att den valfrihet som föreligger mellan tyska och franska i grundskolan icke äger någon motsvarighet i realskolan. I andra ämnen, t. ex. fysik är kurserna i grundskolan och realskolan mycket olika. Man kan därför befara att elever, som byter bostadsort, blir efter i skolarbetet och att ett gott resultat av deras skolgång därigenom äventyras. Genom att elever, som avser att övergå till gymnasiet, i realskolan läser tre främmande språk, medan grundskolans elever endast kan läsa två, kan också svårigheter uppstå för en grundskolelev som just vid övergången till gymnasiet flyttar till en ort där treårigt gymnasium bygger på realskolan. SR måste därför kräva, att sådana åtgärder vidtages, att elever, som tvingas byta bostadsort och därmed skola och lärare, icke förorsakas ökade svårigheter genom grundskolans genomförande. Då en temporär anpassning av grundskolan till de gamla skolformernas läroplaner endast skulle uppskjuta olägenheterna till en senare tidpunkt, finner SR det ändamålsenligast, att sådana förändringar vidtages i realskolans och folkskolans tim- och kursplaner och i inträdesfordringarna till gymnasiet, att de ovannämnda svårigheterna elimineras och orättvisor vid intagningen i gymnasiet förebygges. Det kan inte anses tillfredsställande, om endast stödundervisning skulle anordnas för de flyttande eleverna, eftersom dessa då under en kanske relativt lång tid skulle tvingas att läsa dubbla kurser, nämligen både den för alla elever gemensamma kursen och kompletteringskursen, något som måste minska utsikterna till goda vitsord i ämnena.

I ett tidigare avsnitt om fackskolor, praktiska realskolan och flickskolan har redovisats vissa önskemål om en tidigare start av fackskolor än skolberedningen tänkt sig samt vissa synpunkter på frågan om förtur till inrättande av fackskola skall ges kommuner, som nu har praktisk realskola och/eller flickskola. Den mer övergripande frågan om företräde i fråga om å ena sidan utbyggandet av grundskolan i kommuner, som ännu har sitt skolväsende organiserat efter det äldre systemet, samt å andra sidan uppbyggnad av fackskolor i kommuner med redan genomförd nioårig skola, därest konkurrens i fråga om utbyggnadstakten uppstår, har särskilt berörts i vissa yttranden. *Länsskolnämnden i Kronobergs län* anser, att någon absolut rangordning mellan dessa fall inte bör anges utan förordar en prövning från fall till fall. Såväl *länsstyrelsen* som *länsskolnämnden i Kalmar län* hävdar att sådana kommuner, som fortfarande endast har folkskola rättvisligen bör få företräde; *länsskolnämnden* till-

lägger dock att på orter där nioårig skola redan är införd och där praktiska realskolor och flickskolor finns, dessa givetvis bör organiseras som fackskolor i så snabb takt som möjligt. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* vill sätta uppbyggandet av grundskolan i kommuner utan högre skolor i andra hand och anför härom följande.

I en kommun med skolor enligt det äldre systemet, där det förutom folkskolor finns en kommunal flickskola eller praktisk realskola eller bådadera, måste enligt nämndens mening såväl folkskolans som flickskolans och den praktiska realskolans omdaning samordnas på så sätt, att de fackskolor som ersätter de båda sistnämnda skolformerna står färdiga att ta emot elevströmmen, när den kommer från grundskolan inte minst med tanke på att fackskolorna regelmässigt får större elevområden än den kommun, i vilken de är belägna. Man skulle hamna i en olycklig situation om elever efter genomgången grundskola saknade möjligheter till utbildning vid fackskolor. *Länsskolnämnden* menar, att de som planerar centralt för den generella övergången till grundskolan i första rummet bör sätta kommuner med högre skolor. Där bör befintliga flickskolor och praktiska realskolor omändras till fackskolor, om underlag för sådana skolor framdeles beräknas föreligga, samtidigt som eventuellt förefintliga gymnasier anpassas efter de nya skolformerna. Det är alltså inte fråga om upprättande av nya fackskolor i den meningen, att man inte kan peka på att de haft ett slags föregångare i kommunen. I andra hand bör komma uppbyggande av grundskolor i kommuner utan högre skolor. Huruvida även där framdeles skall finnas utrymme för fackskolor torde ej kunna bedömas, förrän grundskolan hunnit växa ut och ta form. Ett speciellt övergångsproblem skapar den av nämnden föreslagna anordningen. Det kan formuleras i frågan: »Vart skall de på grundskolan väntande kommunerna under tiden sända de elever som önskar en längre utbildning än den kvardröjande folkskolan ger?» Man skulle kanske vara beredd att svara: »Till de kommuner som tidigare mottagit sådana elever». Problemet är inte fullt så enkelt, eftersom dessa i och med den förlängda skolplikten måste ställa om platser åt ett ökat antal egna elever. Detta kan bli så stort, att det inte medger några gästande elever i grundskolan. Å andra sidan måste samhället sörja för att inte de väntande kommunerna under tiden får det sämre än tidigare. Problemet innesluter i sig frågan om lokaler och lärare. Närmast till hands torde väl den lösning ligga som innebär, att kommuner i första utbyggnadsetappen där lärarfrågan lättast torde kunna lösas får vara beredda på provisoriska anordningar beträffande lokalerna, tills de gästande kommunernas elever kan beredas plats i hemkommunens eget högstadium.

Länsskolnämnden vill med skärpa understryka vikten av att här antydda problem beaktas av den centrala myndighet som får sig ålagt att planlägga kommunernas övergång till grundskolan.

Dessa prioriteringsfrågor tas också upp i vissa yttranden från *kommunerna*. I stora drag kan sägas, att från landsbygdskommuner i allmänhet understrykes, att företräde bör ges åt utbyggnaden av grundskolan, medan man ifrån städernas sida med en argumentering liknande den som nyss redovisats från *länsskolnämnden* i Malmöhus län finner det angeläget, att utbyggnaden av fackskolororganisationen ges företräde i sådana kommuner som nu har högre skolor.

Skolöverstyrelsen yttrar i fråga om den centrala planeringen för det icke-obligatoriska skolväsendet följande.

I anslutning till beredningens uppfattning att planeringen för fackskolornas genomförande måste utföras av skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning gemensamt, vill överstyrelsen meddela, att en för de båda verken gemensam arbetsgrupp har tillsatts med uppgift att bedriva planeringen för det icke-obligatoriska skolväsendet. De planeringsuppgifter, som tas upp inom gruppen, berör huvuddelen av utbildningsväsendet närmast ovanför grundskolan. För eleverna öppnar sig olika möjligheter för vidare utbildning av såväl teoretisk som yrkesutbildande karaktär. Sannolikt kommer upprättandet av fackskolor att påverka gymnasistfrekvensen, men även tillströmningen av elever till yrkeskolan blir i stor utsträckning beroende av fackskolornas omfattning. En planering för de olika gymnasieformerna kan sålunda ej ske utan hänsynstagande till fackskolorna och en planering för fackskolorna kan ej genomföras utan att yrkeskolväsendets utbyggnad infogas i planeringen.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län framhåller önskvärdheten av att fackskolorna liksom skolväsendet i övrigt innefattas i den allmänna samhällsplaneringen och anför i anslutning härtill följande.

Det är nödvändigt att lokaliseringen av en ny skola sker efter noggrann prövning, så att skolan icke endast förlägges på rätt ort utan också får en lämplig placering inom orten. Länsstyrelsen anser, att dessa planerings- och byggnadsfrågor bör behandlas så, att direkt samarbete sker mellan länsstyrelsen och dess experter (länsarkitekt, distriktsingenjör, vägdirektör) å ena sidan samt länskolnämnden och dess chefstjänstemän, länskolinspektören, å andra sidan. Det synes fullt naturligt, att länsstyrelsen, såsom högsta myndighet över plan- och byggnadsväsendet i länet, inkopplas på dessa frågor och detta så mycket mer som skolan med därtill hörande bostäder, anläggningar m. m. ofta kan hänföras till tätbebyggelse. Ett dylikt samarbete mellan länsstyrelse och länskolnämnd är ävenledes förutsatt i länsstyrelseinstruktionen (5 § 3 st. och 41 §). En i central väg meddelad föreskrift om sådant samråds- eller samarbetsförfarande synes måhända böra meddelas.

I den nyss berörda frågan om takten för grundskolans genomförande redovisades från något håll en tvekan om samhällets resurser medger en tillämpning av den övergångstakt beredningen förordat. I några fall ges uttryck för en sådan tvekan i mera direkt anslutning till frågorna om behovet av skolbyggnader och den framlagda investeringsplanen.

Statskontoret framhåller sålunda, att ifrågasvarande skolbyggnadsverksamhet kommer att ställa stora krav på samhällets resurser i olika avseenden. Särskilt betydande blir givetvis anspråken på arbetskraftstillgången inom byggnadsbranschen. Med hänsyn härtill anser statskontoret, att möjligheterna till ett nedbringande av det omedelbara investeringsbehovet bör bli noggrant skärskådade. För att uppnå en minskning av nämnda behov framhåller statskontoret främst en förskjutning framåt i tiden beträffande påbörjandet av vissa skolanläggningar för låg- och mellanstadierna; prioritet bör i största möjliga grad ges åt skolbyggen som i främsta rummet är avsedda för högstadiet. Härjämte förordar statskontoret ett rationellt utnyttjande av befintliga skolanläggningar och ett ökat paviljongbyggnande. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser,

att skolväsendet visserligen är en samhällsangelägenhet av utomordentligt stor betydelse, men att andra angelägna investeringar icke därför bör åsidosättas i alltför hög grad.

Skolöverstyrelsen framhåller, att den förskjutning av investeringarna, som skolberedningen föreslagit, kommer att medföra stora svårigheter för kommunerna att under de närmaste åren hjälpligt lösa sina lokalfrågor. Överstyrelsen tillstyrker emellertid den föreslagna investeringsplanen för budgetåren 1960/61—1969/70 men understryker därvid, att den för respektive budgetår av beredningen föreslagna investeringsramen utgör ett absolut minimum, om grundskolan skall kunna genomföras i avsedd takt och under något så när gynnsamma betingelser.

Läroverkslärarnas riksförbund ställer sig kritiskt i fråga om tillräckligheten av de av beredningen föreslagna investeringsramarna för skolbyggen. Förbundet anför härutinnan bl. a. följande.

Investeringarna i skolbyggnader har under en följd av år släpat efter det snabbt växande behovet. Detta har varit till men för undervisningen och för skolan som uppfostringsmiljö. Dessutom har dessa förhållanden medfört betydande merarbete för skoledare och lärare. Mot denna bakgrund har man hoppats, att åtminstone den nya grundskolan skulle få gynnsammare förutsättningar vid sitt genomförande. Denna första period blir särskilt arbetskrävande och komplicerad. Om denna krävande period därtill försvåras genom lokalprovisorier, kommer olidliga arbetsförhållanden att uppstå. Det är därför med besvikelse skoledare och lärare nödgas konstatera, att icke heller skolberedningen anser sig kunna föreslå tillräckliga investerings- och kostnadsramar för skolbyggen under grundskolans genomförandeperiod. Att dessa ramar är otillräckliga konstateras redan av beredningen i dess betänkande. Den överlåter dock med varm hand dessa problem till skolstyrelser och rektorer.

SACO föreslår, att den av beredningen angivna investeringsramen vidgas på så sätt, att det blir möjligt att snabbare än vad beredningen föreslagit lösa grundskolans lokalproblem.

I yttrandena i övrigt, inte minst från länsskolnämnderna, är det tämligen vanligt att skolberedningens byggnadsprogram betraktas såsom underdimensionerat eller i vart fall som ett minimiprogram; angelägenheten av att tillräckliga resurser ställs till förfogande betonas överlag starkt. Men även uttalanden i motsatt riktning förekommer, om också mera sällan. *Länsskolnämnden i Kalmar län* anser sålunda, att det av beredningen uppskattade totalbeloppet för grundskolans investeringar budgetåren 1961/62—1969/70 är för högt beräknat. Enligt länsskolnämndens erfarenhet, torde kommunerna i många fall ha redovisat behov av skolbyggnader, som aldrig kommer till utförande. En ytterligare kostnadsbesparande faktor ligger däri, att ett betydande antal preliminärt planerade skolbyggen kan utföras med förenklat byggnadssätt. Ifrån *Lidingö* stads sida finner man de redovisade byggnadskostnaderna förvånande höga.

Från en del håll har ifrågasatts, om beredningen vid beräkningen av investeringsbehovet tagit tillräcklig hänsyn till det genom grundskolans införande

ökade behovet av vissa lokaler. Sälunda framhåller *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet* de icke oväsentliga kostnader, som kan väntas uppstå till följd av den föreslagna sänkningen av elevantalet i klasserna. Genom de sänkta delningstalen inställer sig nämligen, enligt förbunden, ett ökat behov av klassrum och andra lärosalar. *Stockholms* stad har med hänsyn till de ändrade delningstalen redovisat vissa alternativa beräkningar av det ökade byggnadsbehovet för stadens del. I exempelvis yttrandet från *Täby* köping, där man i sitt skolbyggnadsprogram utgått från en uppdelning av klasserna på högstadiet för varje påbörjat 30-tal elever och även för mellanstadiet räknat med 30 som medeltal, konstateras att, om de av skolberedningen föreslagna delningsprinciperna skulle komma att fastställas, grundskolan inte skulle medföra någon ökning av lokalbehovet i förhållande till försöksskolan; köpingen önskar dock andra delningsgrunder resulterande i ett lägre medeltal per klass. *Skolöverstyrelsen* erinrar för sin del i detta sammanhang om att överstyrelsen redan tidigare för den långsiktiga byggnadsplaneringen i stort sett räknat med delningstalet 30 på såväl mellanstadiet som högstadiet.

Federationen Sveriges allmänna folkskollära rförening och *TCO* påpekar, att behovet av klassrum kommer att öka genom att varje klass, även på högstadiet, erfordrar ett sådant. Erfarenheten från skolor med ämnesrumssystem visar nämligen, att samtliga elever behöver en fast punkt i skolan. Inslaget med individualiserad undervisning ökar dessutom behovet av ytterligare klassrum samt grupp- och arbetsrum, specialsalar och skolbibliotek. *Länsskolnämnden i Jönköpings län* och *länsskolnämnden i Malmöhus län* anser, att, därest beredningens förslag om tillvalsmöjligheter skall kunna helt förverkligas, måste lokalbehovet bli väsentligt större än det beräknade. Sistnämnda länsskolnämnd menar, att, om man förutsätter en verklig tillämpning av det fria valets princip, skulle behovet av grupperum bli så betydande, att det icke tillfredsställande kan tillgodoses med nuvarande beräkningsnorm.

Några instanser framhåller nödvändigheten av att nuvarande skolbyggnadsbalans snarast möjligt måste likvideras. Särskilt har man påpekat, bl. a. från *Stockholms* stads sida, att gymnastik- och samlingslokaler saknas vid många skolanläggningar. I detta sammanhang erinrar även *Sveriges skoldirektörsförening* om den besvärande brist på gymnastiklokaler, som föreligger såsom en följd av tidigare byggnadsrestriktioner. Föreningen hänvisar även till att samlings-salar i stor utsträckning saknas. *Målsmännens riksförbund* beklagar den för föräldrar oförklarliga eftersläpningen beträffande gymnastiklokaler och hoppas, att frågan beaktas vid uppläggnings av byggnadsprogrammet.

Skolberedningens förslag om ett vidgat paviljongbyggande har — förutom av statskontoret, såsom tidigare redovisats — i allmänhet om också inte undantagslöst hälsats med tillfredsställelse av de remissorgan, som yttrat sig i frågan, däribland vissa länsskolnämnder och länsstyrelser. *Skolöverstyrelsen*, som här inte gör något närmare uttalande, beräknar att av den för vart och ett av

budgetåren 1961/62—1967/68 angivna ramen ca 50 miljoner kr. belöper sig på provisoriska skollokalerna.

Arbetsmarknadsstyrelsen understryker, liksom ett par länsstyrelser, nödvändigheten av att vid planeringen av skolbyggnader vederbörlig hänsyn tas till näringslivets framtida utveckling och att folkminskningstendenser beaktas för att i görligaste mån undvika felinvesteringar. Styrelsen framhåller också angelägenheten av att skolmyndigheternas och kommunernas planering för skolbyggnader bedrivs i sådan omfattning, att investeringsvolymen i ett läge, då detta är påkallat från sysselsättnings- och konjunkturpolitiska synpunkter, snabbt kan utökas. En sådan planläggning skulle ge möjligheter att vid en konjunkturedgång tillvarata ledig arbetskraft för ett snabbare anskaffande av för grundskolan erforderliga lokaler. På många håll föreligger alltså en betydande eftersläpning av skolbyggnadsplaneringen. För att igångsättningen av skolbyggnadsföretagen skall kunna ske på en från arbetsmarknadssynpunkt lämplig tidpunkt under året, är det viktigt, att planeringen ligger väl framme och att arbetsmarknadsmyndigheterna i god tid underrättas om de byggnadsföretag, som avses komma till utförande.

Mot bakgrunden av den intensifiering av skolbyggnadsverksamheten som nu avses ske, framlägges ibland i yttrandena förslag rörande den administrativa handläggningen av ärenden angående statsbidrag till skolbyggnader. Sålunda föreslår *Läroverkslärarnas riksförbund* — under hänvisning till att tiden för behandlingen av skolbyggnadsärenden måste radikalt förkortas — att länskolnämndernas handläggning av dessa ärenden slopas. Från *Lidingö stad* hävdar man däremot, att handläggningen av byggnadsärenden för grundskolan bör delegeras till länskolnämnderna, således även lokalbehovsprövningen och statsbidragsgivningen. Den erforderliga centrala styrningen av byggnadstakten skulle vinnas, genom att det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att lämna medgivande till införande av grundskolan i kommunerna samt att fördela statsanslaget till skolbyggnader mellan länskolnämnderna. Samma förslag kommer även från *Högerns kvinnoförbund*. Också *Sveriges skoldirektörsförening* hänvisar till den omständliga förberedelseproceduren för erhållande av statsbidrag och ifrågasätter om icke en förenkling härvidlag är möjlig, utan att en sakligt befogad kontroll behöver eftersättas.

Svenska stadsförbundet understryker nödvändigheten av att kommunerna verkligen får finansieringsmöjligheter att genomföra det skolbyggnadsprogram som statsmakterna själva beslutar om. Kapitalmarknadens organisation är ett problem, som förbundet i detta sammanhang icke anser sig ha anledning att gå in på, men enligt förbundets mening ankommer det på statsmakterna att så samordna reform- och finanspolitik att de olika leden är samstämda. Svårigheten att ordna kapitalanskaffningen är för närvarande betydande, anför förbundet.

Statsbidragsfrågor

(SB kapitel 41)

Skolberedningen

Skolberedningen redogör först för gällande statsbidragsbestämmelser (SB s. 693 ff.) avseende skolformerna under den kommunala skolstyrelsen samt övergår därefter till att redovisa överväganden och förslag angående statsbidrag till grundskolan.

Skolberedningen har — i avvaktan på 1958 års skatteutjämningskommittés behandling av hithörande problem — haft som riktmärke att de förslag den framlägger i princip inte skall ändra hittillsvarande kostnadsfördelning mellan staten och kommunerna. Därmed har beredningen dock inte tagit ställning till denna kostnadsfördelning i framtiden. Frågan om en eventuell omfördelning måste emellertid prövas i annan ordning. Detsamma gäller problemet om skolkostnadernas fördelning mellan ekonomiskt bärkraftiga och ekonomiskt svaga kommuner. Den fortskridande förändringen i penningvärdet har på grund av de skatteunderlagsgraderade bidragens konstruktion medfört en relativ försämring för ekonomiskt sämre ställda kommuner. Utgifterna för det obligatoriska skolväsendet blir, framhåller beredningen, om de sätts i relation till kommunernas skatteunderlag och alltså uttrycks per skattekrona, dubbelt så stora i landskommunerna som i städerna. De kostnadsfördelningsfrågor som sammanhänger med statsbidragens differentiering efter kommunernas ekonomiska bärkraft har skolberedningen emellertid inte ansett sig kunna inom ramen för sitt arbete gå in på. I fråga om statsbidragen till skolmältider och elevinackorderingar har dock utvecklingen sedd från kommunal synpunkt varit särskilt ogynnsam och beredningen förutsätter att de i andra sammanhang på skilda sätt aktualiserade frågorna om höjda statsbidrag till dessa ändamål skyndsamt upptas till prövning.

Bland de andra omständigheter som har inverkan på en bedömning av statsbidragsfrågan erinrar beredningen främst om den förskjutning av kostnadsfördelningen mellan stat och kommun som kan anses inträda genom de statliga realskolornas avveckling. Detta faktum har beredningen dock inte ansett innebära ett sådant slags kostnadsöverflyttning som nu kan föranleda beredningen att föreslå justeringar på statsbidragsplanet, eftersom realskolans avveckling inte är ett resultat av beredningens förslag utan av statsmakternas tidigare fattade beslut.

Av motsvarande skäl föreligger enligt beredningens uppfattning inte heller orsak att föreslå ändrade statsbidragsregler därför att kommunerna får ökade kostnader för det obligatoriska skolväsendet, väsentligen beroende på åliggandet att ombesörja undervisning av nio årskurser elever i stället för tidigare sju.

Såsom nämnts i avsnittet om undervisningshjälpmedel har beredningen föreslagit, att kommunerna skall vara skyldiga att tillhandahålla skolorna bibliotek, en ändring som i realiteten dock får anses vara mera formell än reell. Bered-

ningen erinrar om det särskilda statsbidrag till skolbiblioteken som redan utgår. Beredningen förutsätter, att den fördelning som det särskilda biblioteksbidraget ger uttryck för i princip bevaras, även om det separata biblioteksbidraget avlöses, vilket beredningen inte finner anledning att göra någon erinran mot.

I kapitlet om skolhälsovården (kap. 24) har beredningen föreslagit en mindre skärpning av ett redan existerande kommunalt åliggande i och med att antalet allmänna läkarundersökningar föreslås öka från tre till fyra. Med hänsyn till nu kända och av beredningen redovisade omständigheter (SB s. 698) och med beaktande av konsekvenserna för kommunerna av ett nytt s. k. stimulansbidrag, som beredningen föreslår, har beredningen inte funnit det nödvändigt med någon ändrad avvägning av den s. k. kommunandelen i vad avser den fjärde läkarundersökningen av eleverna.

Det nuvarande *försökskostnadsbidraget* — inklusive det extra försökskostnadsbidraget — är, erinrar beredningen om, till sin författningsmässiga konstruktion sådant, att det upphör den dag »försöksverksamheten med nioårig enhetskola» slutar, dvs. den 30 juni 1962. Under grundskolans genomförandeperiod skulle ett permanentat försökskostnadsbidrag med oförändrad konstruktion, dvs. 80 kr. per elev och år på högstadiet, automatiskt växa till följande belopp:

1962/63	10,4 Mkr
1964/65	13,9 »
1966/67	18,0 »
1968/69	21,9 »
1970/71	24,4 »
1972/73	24,8 »

Utifrån principen om en i grunddragen oförändrad kostnadsfördelning mellan staten och kommunerna har beredningen funnit att försökskostnadsbidragets upphörande bör kombineras med ett bidrag till kommunerna, vilket i stort sett tillför dessa samma belopp som försökskostnadsbidraget skulle ha gjort, om det haft permanent karaktär. Beredningen är väl medveten om att tanken på ett nytt statsbidrag inte rimmar med nuvarande principer för statsbidragsgivningen. När beredningen ändå föreslår ett fristående statsbidrag är det dels därför att ett sådant ju redan finns och kan sägas vara accepterat, varför det som nu föreslås endast formellt kan sägas röra sig om ett nytt bidrag, dels och främst därför att beredningen fäster stor vikt vid stimulanssynpunkten. Beredningen har med andra ord funnit statliga stödåtgärder erforderliga och därför föreslagit införande av ett generellt pedagogiskt stimulansbidrag.

I fråga om bidragets konstruktion har beredningen övervägt olika alternativ. Beredningen har vid sina överväganden funnit tungt vägande skäl tala för en sådan uppdelning av den summa kommunerna skall tillföras, att av de totalt beräknade 26 kr. per elev på alla tre stadierna ett belopp av 25 kr. per elev och år tilldelas kommunerna generellt, medan ett belopp motsvarande 1 kr. per elev ställes till Kungl. Maj:ts förfogande för att utnyttjas såsom ett särskilt stimulansbidrag i syfte att möjliggöra ett extra stöd åt kommuner med

befolkningsmässigt och ekonomiskt svagt underlag, alltså kommuner för vilka den åsyftade pedagogiska upprustningen leder till särskilt kännbara kostnader. Med detta schablonmässigt beräknade bidrag bör sammanföras det nuvarande anslaget till folkundervisningens främjande i rikets nordligaste gränsorter. Detta anslag har för budgetåret 1961/62 upptagits med 240 000 kr. I annat sammanhang förutsätter beredningen därjämte en ungefärlig fördubbling av sistnämnda belopp för att särskilda hjälpmedelsåtgärder beträffande glesbygder, främst TV-undervisning, skall kunna åstadkommas.

I detta sammanhang erinrar beredningen om att det nuvarande extra försökskostnadsbidraget (för de två senaste budgetåren upptaget med 50 000 kr.), vilket kan utgå i fall då högstadiet medfört särskilt betungande kostnader för kommunen, som nämnts upphör samtidigt med försökskostnadsbidraget.

Det totala anslagsbehovet för det nämnda generella stimulansbidraget (25 kr. per elev) och det särskilda stimulansbidraget (1 kr. per elev) har uträknats på basis av det sammanlagda antal elever som för varje beräkningsår antas befinna sig i de olika årskurserna av grundskolan. Bidragens beviljande till de enskilda kommunerna förutsättes alltså bli sammankopplat med den successiva övergången till grundskolan. Detta innebär att först läsåret 1968/69 ingår i beräkningsunderlaget samtliga elever i årskurserna 1—5, två år senare alla elever i årskurserna 1—7, osv. På grundval härav kan de av beredningen föreslagna pedagogiska stimulansbidragen beräknas komma att uppgå till följande belopp:

	Allmänt stimulansbidrag (Mkr)	Särskilt stimulansbidrag (Mkr)	Totalt (Mkr)
1962/63	12,8	0,5	13,3
1964/65	16,9	0,7	17,6
1966/67	20,4	0,8	21,2
1968/69	22,3	0,9	23,2
1970/71	23,0	0,9	23,9
1972/73	23,4	0,9	24,3

Om konstruktionen av stimulansbidraget med särskild hänsyn tagen till tiden för den allmänna övergången till grundskola, anför beredningen följande.

En jämförelse mellan totalbeloppet ovan och de belopp som nyss angivits i tablan över försökskostnadsbidragets beräknade ökning visar det i och för sig självklara, att denna konstruktion av stimulansbidraget medför att kommunerna fram till en tidpunkt, då grundskolan till större delen är genomförd, kommer att tillföras ett totalbelopp som är något större än vad försökskostnadsbidraget skulle ha givit dem. Differenserna uppgår för de fyra första åren i sammanställningen ovan till följande belopp: 2,9 Mkr, 3,7 Mkr, 3,2 Mkr respektive 1,3 Mkr. Denna »överkompensation» synes emellertid försvarlig med hänsyn till önskemålet att i synnerhet under de närmaste åren kraftigt stimulera till upprustning av äldre skollokalers inredning och apparatutrustning, samtidigt som kommunerna under grundskolans genomförandeperiod kommer att få vidkännas betydande initialkostnader på grund av övergången till nioårig skola.

Ett förverkligande av det upprustningsprogram som anges i hjälpmedelsbetänkandet leder för kommunernas del till kostnadsökningar på uppskattnings-

vis 11 miljoner kr. 1962/63 och drygt 13 miljoner kr. 1972/73. En nära till hands liggande möjlighet vore att utforma det nya stimulansbidraget så, att det för varje år direkt tillförde kommunerna endast vad som motsvarade kommunernas beräknade kostnader för den skisserade upprustningen, medan återstoden, inom ramen för den successiva anslagsökningen enligt tablån ovan, tillfördes kommunerna genom minskade kommunandelar. År 1972/73 skulle vid tillämpning av denna metod alltså drygt 10 miljoner kr. komma kommunerna till godo genom minskade kommunandelar. Minskningen skulle uppgå till nära 200 kr. per kommunandel.

En komplicerande faktor härvidlag skulle emellertid den omständigheten vara, att kommunandelarna med hänsyn till status quo-principen skulle behöva justeras varje år under genomförandeperioden. Dessutom skulle man på grund av stimulansbidragets anknytning till grundskolan egentligen ha olika kommunavdrag med hänsyn till i vad mån kommunerna genomfört grundskola eller ej. Under genomförandeperioden synes därför den antydda konstruktionen med ett separat stimulansbidrag böra accepteras. Sedan grundskolan väl har blivit helt genomförd, bör emellertid den förenklingen övervägas, att det belopp som stimulansbidraget motsvarar tillföres kommunerna helt och hållet genom sänkta kommunandelar.

Att göra det pedagogiska stimulansbidrag som beredningen alltså vill införa och tills vidare behålla till ett strikt specialdestinerat bidrag i den meningen, att utbetalningen helt eller delvis göres beroende av att vissa detaljerade villkor uppfylles, finner beredningen inte ändamålsenligt. Å andra sidan måste i själva stimulanssyftet ligga, att vissa garantier skapas för att bidraget verkligen används för en pedagogisk upprustning av den art som skolberedningen angivit i hjälpmedelsbetänkandet. Beredningen förutsätter, att reglerna för utbetalning av bidraget utformas så, att länskolnämnderna åläggs att följa utvecklingen på de områden som stimulansbidraget är avsett att främja, dvs. i första hand skolornas utrustning med rikare och bättre hjälpmedel av skilda slag.

I fråga om *statsbidrag till byggnadsarbeten* bör alltså gälla nuvarande bestämmelser om bidrag till kostnader för första uppsättningen inventarier i såväl skolverkstad som andra lokaler för vad som hittills kallats förberedande yrkesutbildning i årskurs 9, föreslår skolberedningen.

Utöver det nuvarande byggnadsbidraget erhåller försökskommunerna ett särskilt bidrag med 8 % av byggnadsbidraget. Detta procentuella tillägg upphör liksom försökskostnadsbidraget som en följd av försöksverksamhetens upphörande i och med utgången av vårterminen 1962. I anslutning härtill anför beredningen följande.

I hjälpmedelsbetänkandet framhålls att nytillkommande skollokaler redan från början bör utrustas dels med sådan fast inredning och sådana installationer, som väsentligt underlättar användningen av audivisueella hjälpmedel. Kostnaderna härför har beräknats till mellan 1 500 och 2 000 kr. per lärosal. Beredningen föreslår, att medel ställes till förfogande härför genom att byggnadsbidraget till skolbyggnader uppräknas med en procentenhet. Med utgångspunkt i beredningens kostnadsberäkningar innebär detta en ökning av de årliga anslagen,

vilken i stort sett varierar mellan 2 och 2,5 miljoner kr. Detta tillägg bör enligt skolberedningen redovisas som en särskild post i anslaget för statsbidrag till skolbyggnader för att därur sedan skall kunna utgå ett extra anslag, då de nyuppförda byggnaderna inrednings- och utrustningsmässigt motsvarar vissa fastställda krav, vilka bl. a. bör ansluta sig till de synpunkter som framförs i hjälpmedelsbetänkandet.

Vad beredningen här föreslagit innebär alltså att statsanslaget för skolbyggen i beredningens kostnadsberäkningar uppskattats till 36 % av investeringsramen, men att det generella byggnadsbidraget till kommunerna allttjämt förutsättes utgå enligt 35 %-regeln, medan återstoden avses disponerad för att medelst ett schablonbelopp per klassrum och lärosal utbetalas först efter särskild prövning.

Beredningen har även behandlat frågan, hur statsbidragssystemet skall utformas för den föreslagna nya skolformen *f a c k s k o l o r*.

Beträffande fackskolorna erinrar beredningen först om, att det ankommer på kommunerna att själva bestämma, om man vill ha fackskolor upprättade eller inte. Om fackskolor skall ha någon utsikt att bli mera allmänt införda, måste därför statsbidrag utgå i sådan omfattning, att inrättande av en sådan skola ej tynger kommunens ekonomi mera än andra skolformer på samma stadium. Enligt beredningens mening är det vidare angeläget, att statsbidragssystemet beträffande de kommunala skolorna under skolstyrelserna göres så enhetligt och enkelt som möjligt. Något av de redan tillämpade systemen bör därför komma i fråga.

Vid valet av statsbidragssystem bör observeras, att fackskolorna till hela sin struktur och uppläggning kommer att mest likna det allmänna skolväsendets skolformer. Starka skäl talar enligt beredningens mening för att man för fackskolorna genomför samma statsbidragssystem som för högre kommunala skolor, dock att något avdrag för vissa huvudmansavgifter motsvarande tidigare pensionsavgifter ej längre bör ske. Skolberedningen vill därför förorda denna lösning av frågan beträffande såväl driftbidrag som bidrag till skollokaler. Dessutom bör statsbidrag utgå till första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel enligt samma grunder som vid de kommunala yrkesskolorna.

Även i fråga om vissa andra skolformer innebär beredningens förslag i viss mån ändrade kommunala åligganden. Sålunda föreslås som nämnts i annat sammanhang en statligt reglerad hälsovård införd vid handelsgymnasier och kommunala yrkesskolor.

Vad handelsgymnasierna beträffar utgår beredningen från att deras statsbidragsfråga i detta sammanhang redan reglerats i anslutning till 1961 års riksdags beslut om ändrade statsbidragsgrunder för skolformen.

Beredningen förutsätter att frågan om statsbidrag till kommunerna för anordnande av obligatorisk skolhälsovård vid yrkesskolors heldagskurser löses efter samma principer, som tidigare tillämpats vid högre kommunala skolor och nu senast vid handelsgymnasier, dvs. genom omräkning av nuvarande bidrag

till driften av kommunala yrkesskolor. Beredningen beräknar uppskattningsvis kostnaderna till 175 000 kr., varav på statsverket skulle falla i runt tal 80 000 kr., allt beräknat på elevantalet i dessa yrkesskolor höstterminen 1959.

I förslaget till skollag föreslår beredningen, att terminsavgifterna skall slopas även vid handelsgymnasier och kommunala yrkesskolor. Det inkomstbortfall som detta nya stadgande orsakar för berörda kommuner synes det rimligt att dessa kompenseras för. I fråga om handelsgymnasierna har frågan redan beaktats (prop. 1961: 82 s. 15 f. och 43). Beträffande yrkesskolorna, för vilkas ekonomi terminsavgifterna dock inte alls har samma betydelse som för handelsgymnasierna, bör kompensationsfrågan lösas i samband med den omräkning av statsbidraget som nyss föreslagits med anledning av skolhälsovårdsreformen.

Slutligen har beredningen i fråga om nuvarande allmänna läroverk och högre tekniska läroverk föreslagit ett överförande av vissa uppgifter, avseende skolhälsovård, vaktmästarpersonal, biträdeshjälp m. m., från staten till kommunerna. För övertagandet av med dessa uppgifter förenade kostnader avses kommunerna erhålla full kompensation, vilket står i överensstämmelse med beredningens principiella status quo-linje. Beredningen har sökt bedöma olika möjligheter att förverkliga kompensationen åt kommunerna.

Kravet på enkelhet leder enligt beredningens uppfattning till att kompensationen till kommunerna på något sätt schabloniseras. Beredningen föreslår, att kompensationen anknytes till kommunernas månatliga rekvisitioner av lärarlöner för nuvarande statliga allmänna läroverk och högre tekniska läroverk samt utformas såsom ett schematiskt procenttillägg på lönesumman.

På grundval av det material och de undersökningsresultat, som beredningen haft tillfälle att ta del av, har beredningen uppskattat storleksordningen på det erforderliga tillägget till lönerrekvisitioner för allmänna gymnasier till ungefär 10 % samt för tekniska gymnasier till omkring 20 %. Procentsatserna kan dock exakt fastställas först sedan ytterligare material för frågans bedömning insamlats och bearbetats. Beredningen förutsätter, att en sådan fortsatt analys i syfte att säkrare kunna ange procenttilläggens storlek kommer att verkställas av gymnasieutredningen och att uppgifter om resultaten skall därifrån kunna erhållas i god tid före det nya systemets avsedda ikraftträdande den 1 juli 1962. En minskning av kompensationens storlek förutsättes ske i sådana fall, då ordinarie statlig befattningshavare av här avsett slag kvarstår på övergångsstat och sålunda direkt avlönas av staten (SB s. 478).

Yttranden

Den av skolberedningen berörda, men ej i sak behandlade frågan om den framtida kostnadsfördelningen mellan stat och kommun för skolväsendet liksom den därmed sammanhängande frågan om en eventuell omfördelning av dessa kostnader mellan ekonomiskt bärkraftiga och ekonomiskt svaga kommuner, har föranlett flertalet remissorgan att med skärpa

framhålla angelägenheten av att berörda frågor med det snaraste bringas till sin lösning. *Landskommunernas förbund* framhåller, att det måste leda till allvarliga betänkligheter, att beredningen ansett sig förhindrad att upptaga dessa ytterst betydelsefulla frågor till behandling. Förbundet finner det nödvändigt att kraftigt framhålla, att dessa frågor icke kan skjutas åt sidan, då förslaget om grundskolans genomförande nu skall framläggas. Förbundet erinrar i detta sammanhang, liksom *Svenska stadsförbundet*, att skolkommissionen på sin tid uttalade, att kommunernas kostnader för skolväsendet till större del än dittills borde övertagas av staten vid skolreformens förverkligande. Båda förbunden önskar fästa uppmärksamheten på den förändring i ekonomiskt avseende, som inträder, då realskolan avvecklas och ersättes med grundskolan. Därigenom kommer betydande kostnader, som tidigare burits av staten, att överföras på kommunerna.

Landskommunernas förbund finner det vidare nödvändigt, att en för kommunerna på landsbygden mera rimlig kostnadsfördelning genomföres samtidigt med grundskolans införande. Förbundet anför i anslutning härtill följande.

Nettoutgifterna per elev i det obligatoriska skolväsendet har under åren 1949—1958 stigit procentuellt tre gånger mer på landsbygden än i städerna. Under samma tid har statens andel i landskommunernas kostnader för det obligatoriska skolväsendet sjunkit med ca 10 %, medan statens andel i städernas motsvarande kostnader har stigit med omkring 3 %. Elevkostnaden är sedan början av 1950-talet högst på landsbygden. Genom att skattekraften i landskommunerna är väsentligt lägre än i städerna blir skillnaden i utdebitering för skolväsendet ännu mera framträdande. Landskommunernas genomsnittliga utdebitering för det obligatoriska skolväsendet var 1958 omkring 3:25 per skatte-krona, vilket är mer än dubbelt så högt som genomsnittet för städerna. I och med grundskolans genomförande kommer utdebiteringen att öka kraftigt, samtidigt som skillnaderna i skattetrycket ytterligare accentueras. Därutöver är kommunerna på landsbygden numera skyldiga att genom ersättning till skolkommunen deltaga i kostnaderna för högre utbildning i gymnasier, yrkesskolor o. d. Även på detta område kan genom elevtillströmningen betydande kostnadsökningar emotses, som skall bäras av landskommunernas relativt låga skatteunderlag. Redan innan ersättningsskyldigheten för den högre undervisningen infördes och innan kostnaderna för enhetsskolan i nämnvärd grad slagit igenom på genomsnittskostnaderna gick mer än 40 % av landskommunernas totala nettoutgifter till skolväsendet. Tillsammans taget öppnar den hittillsvarande och den väntade utvecklingen ett perspektiv på landskommunernas skolutgifter, som måste inge allvarliga farhågor. Om den kommunala utdebiteringen inte skall ta orimliga proportioner, kan dessa kommuner ställas utan möjligheter att tillgodose andra angelägna kommunala behov. Självfallet vill landskommunerna göra sin insats för att förverkliga de mål som ställts upp för likvärdiga utbildningsmöjligheter och varom enighet torde föreligga. Men för dessa kommuners vidkommande blir det ofrånkomligt att grundskolans genomförande och de förbättrade möjligheterna till fortsatt utbildning förenas med åtgärder för en ändrad kostnadsfördelning. En solidarisk skolpolitik måste i sig inrymma en vidare ekonomisk solidaritet. Oavsett om hithörande frågor tillhört skolberedningens uppgifter eller ej, så kan de inte lämnas åsido då ett förslag om grundskolans förverkligande nu skall framläggas. Styrelsen finner det nödvändigt att en för kommunerna på landsbygden mera rimlig kostnadsfördelning genomföres sam-

tidigt med grundskolans införande. Garantier i detta avseende måste lämnas av statsmakterna.

Stockholms stad vill i sitt remissyttrande inte framställa yrkande om en statsbidragshöjning med hänsyn till pågående utredning på området men betonar starkt, att kostnadsövervältringen på kommunerna måste vinna beaktande vid kommande omläggning av statsbidragssystemet i dess helhet. Såsom skäl för detta krav åberopar staden bl. a. följande.

I skolberedningens betänkande hävdas, att kommunernas andel av kostnaderna för det obligatoriska skolväsendet under hela 1950-talet skulle ha varit i stort sett konstant. Sälunda skulle kommunerna ha svarat för i genomsnitt 46 % av kostnaderna, medan resterande 54 % skulle ha täckts av — i huvudsak — statsbidrag. Som utgångspunkt för den nu föreslagna reformen har skolberedningen vidare valt, att kostnadsrelationen stat-kommun i fråga om det obligatoriska skolväsendet skall hållas i stort sett oförändrad. Stadens kammarkontor har emellertid framhållit, att tidigare i statlig regi driven undervisning i stor utsträckning redan överflyttats eller kommer att överflyttas till kommunen genom organisatoriska förändringar, varigenom också följer en betydande överföring av kostnader från stat till kommun. Kammarkontoret har för sin del beräknat, att redan hittills vidtagna organisatoriska omläggningar i huvudstaden medfört en höjd kostnad för staden med över 3 miljoner kr. per år, samtidigt som statens utgifter för huvudstadens skolväsen minskats med närmare 8 miljoner kr.

I *kommunernas* yttranden över huvud taget ägnas, som naturligt är, ett betydande utrymme åt statsbidragsfrågorna och frågan om fördelningen av skolväsendets kostnader. De allmänna uttalandena går i stor utsträckning ut på att den skolreform som nu skall beslutas inte får medföra en förskjutning av kostnaderna till kommunernas nackdel, att en redan inträdd förskjutning måste rättas till och att staten över huvud taget bör ta en större andel av skolkostnaderna. Från de mindre kommunernas sida ges ibland uttryck för en allvarlig oro för den ekonomiska situationen för deras del vid skolreformens genomförande. Från dylika kommuner, som i viss mån anser sig ge en »utbildnings-service gentemot expanderande produktionscentra», betonas mycket starkt att en utjämning måste komma till stånd genom ökade statsbidrag. Som ett exempel, bland många, på de ekonomiska bekymmer som kommer till synes i yttrandena från vissa landsbygdskommuner, kan tas följande uttalande från *Pajala* kommun.

Den ekonomiska sidan av den nya grundskolan verkar mest problematisk för fattiga, skattetyngda landsbygdskommuner. Särskilt betungande torde den bli för Tornedalskommunerna med deras starka uttunning av folk i produktiv ålder. Skolberedningen hade visserligen inget formellt uppdrag att behandla t. ex. kommunernas möjligheter att ekonomiskt klara skolreformen, men den borde ändock kraftigare ha pekat på att en förutsättning för att reformen skall kunna genomföras är att de svagare kommunernas ekonomi förbättras, *dels* genom ändrade grunder för statsbidragen och *dels* genom en effektiv kommunal skatteutjämning. Tornedalskommunerna, som redan har nog att göra med den nuvarande 7-åriga skolan, kommer inte att orka med den utökade och tydiligen myc-

ket mer kostnadskrävande, per elev räknat, nya grundskolan. Ett särskilt bidrag borde utgå för högstadiets elever som blir de mest kostnadskrävande. Skolberedningen poängterar starkt möjligheten till likvärdig utbildning i olika landsdelar. Denna likställighet mellan olika landsdelar och befolkningsgrupper är uppnådd först då *utgifterna för grundskolan fördelas lika för hela riket*.

Även från *länskolnämndernas* sida framhålles ofta att hithörande frågor snarast eller ofördröjligen måste upptagas till avgörande. *Svenska landsbygdens kvinnoförbund* föreslår för sin del, att frågorna om skolkostnadernas fördelning och skatteunderlagsdifferentieringen av de statliga bidragen snarast tages upp till prövning. I avvaktan på erforderliga utredningar bör temporära åtgärder vidtagas i syfte att åstadkomma lättnader för främst de ekonomiskt sämst ställda kommunerna. Ett absolut krav är det enligt förbundet, att förefintliga utredningsförslag, avseende förbättring av statsbidragen och lättnader för de skattesvaga kommunerna, genomföres utan dröjsmål. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* anser det vara nödvändigt, att staten övertager en väsentligt större del av kostnaderna, för att man skall kunna nå målet att ge alla elever likvärdiga utbildningsmöjligheter.

Beträffande den av beredningen mera allmänt berörda frågan om förhöjda statsbidrag till anordnande av skolmåltider och elevinackordering erinrar *skolöverstyrelsen* om sina i petita för budgetåret 1962/63 framlagda förslag angående förändringar av ifrågavarande statsbidrag. Ett stort antal remissorgan, bl. a. vissa *länsstyrelser* och *länskolnämnder*, de båda *kommunförbunden*, åtskilliga *kommuner* samt *Sveriges skoldirektörsförening*, har i anslutning till beredningens uttalande i frågan understrukit behovet av ökade statsbidrag på ifrågavarande områden. Bl. a. *länskolnämnden i Uppsala län* förordar, att de förslag, som de sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område i betänkande (SOU 1958: 37) föreslagit rörande statsbidrag till skolmåltider, genast genomföres. I vart fall bör enligt nämnden normalbidragsprocenten fastställas till 20. *Överståthållarämbetet* framhåller i anslutning till ett uttalande av *Stockholms stad*, att staden, vars årliga kostnader för skolmåltider uppgår till över 20 miljoner kr., icke erhåller något som helst statsbidrag för de egna eleverna. Ämbetet finner det önskvärt, att en snar till stadens förmån verkande ändring av statsbidragsreglerna i fråga om skolmåltider kommer till stånd.

Även i fråga om statsbidraget till *skolskjutsar* har vissa *länsstyrelser* och *länskolnämnder* föreslagit åtgärder för en ökning av kommunernas bidrag. Från kommunerna själva påyrkas ofta generösare bidrag till detta ändamål eller ibland att dessa kostnader helt skall bestridas av staten. De ökade skolskjutskostnaderna vid centralisering av högstadiet framhålles i detta sammanhang.

Rörande skolberedningens förslag på *skolhälsovårdens* område om en ökning av antalet allmänna läkarundersökningar inom det obligatoriska skolväsendet från tre till fyra har *länskolnämnden i Gotlands län* förklarat sig icke kunna dela beredningens uppfattning, att kostnadsökningar, som sammanhänger

med denna utökning, skall helt bäras av kommunerna. Från exempelvis *Malmö stads sida* accepteras däremot, att den fjärde läkarundersökningen införes utan någon särskild kompensation. *Svenska landskommunernas förbund* och *Svenska stadsförbundet*, som tillstyrker förslaget om en utökning av antalet läkarundersökningar, är tveksamma, huruvida beredningens antaganden om relativt blygsamma merkostnader är realistiska. Därest pågående förhandlingar om skol-läkarnas arvoden leder till att de faktiska merkostnaderna blir väsentligt högre än de av beredningen antagna (50 kr. per klass i sista årskursen), förutsätter förbunden, att en förnyad bedömning göres, huruvida merkostnaderna för den fjärde läkarundersökningen av eleverna ändock inte måste få konsekvenser på statsbidragssidan, närmast måhända genom en minskning av kommunandelen i driftbidraget. De båda förbunden framhåller att, såsom skolberedningen förut-satt, införandet av statligt reglerad skolhälsovård vid de kommunala yrkes-skolornas heldagskurser måste föranleda en omräkning av det nuvarande drift-bidraget till yrkesskolorna.

Skolberedningens förslag om ersättande av det nuvarande försökskostnads-bidraget med pedagogiskt stimulansbidrag samt beredningens förslag om stimulansbidragets storlek och konstruktion tillstyrkes av bl. a. *skolöverstyrelsen*, *länsstyrelsen i Norrbottens län*, *länsskolnämnderna i Kronobergs, Västmanlands och Jämtlands län*, *Svenska landskommunernas förbund*, *Svenska stadsförbundet* samt *Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryrking*. Skolöverstyrelsen anför dock i fråga om bidragets storlek, att vid fördelningen på samtliga tre stadier av det nuvarande bidraget på 80 kr. per högstadie-elev beloppet skäligen bör sättas till 27 kr. per elev i grundskolan i stället för 26 kr. som beredningen föreslår. I anslutning till beredningens resonemang om huruvida stimulansbidraget bör utformas strikt specialdestinerat anför överstyrelsen vidare följande.

Vad beträffar frågan om statsbidragsvillkor finner överstyrelsen att det ej är lämpligt och knappast heller möjligt att föreskriva, att kommunerna skall använda de dem på detta sätt tilldelade bidragen till vissa preciserade ändamål, och att göra bidragets fortsatta utgående beroende av att medlen använts i enlighet härmed. Det får förutsättas att om kommunerna erhåller ett bidrag, som redan genom sin benämning framstår som ett bidrag till anskaffning av pedagogiska hjälpmedel, bidraget också kommer att användas på avsett sätt. Länsskolnämnderna torde dock, som beredningen föreslår, böra åläggas att följa utvecklingen på detta område inom kommunerna.

Länsskolnämnden i Hallands län anser däremot att den avsedda kontrollen över bidragets användning bör underbyggas med villkorsbestämmelser. Vissa synpunkter på frågan om uppställande av normerande föreskrifter om godtagbar hjälpmedelsstandard har i det föregående redovisats under avsnittet om under-visningshjälpmedel.

Statskontoret vill ej motsätta sig att försökskostnadsbidraget ersättes med det förordade stimulansbidraget; den föreslagna konstruktionen med ett separat bidrag liksom bidragsgrunderna i övrigt anser sig statskontoret kunna godtaga.

Länsskolnämnden i Blekinge län, som i övrigt biträder förslaget, anser, att det av beredningen föreslagna särskilda stimulansbidraget om en krona per elev åt kommuner med befolkningsmässigt och ekonomiskt svagt underlag är otillräckligt. *Länsskolnämnden i Gotlands län* ifrågasätter om inte den föreslagna generaliseringen av bidraget gått så långt att städerna gynnas på landsbygdens bekostnad. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* föreslår, att stimulansbidraget får utgå till samtliga kommuner fr. o. m. läsåret 1962/63 och icke som beredningen föreslagit göres beroende av tidpunkten för grundskolans genomförande i kommunen. *Länsskolnämnden i Norrbottens län* är tveksam, huruvida avvecklingen av försökskostnadsbidraget bör efterföljas av nya typer av statsbidrag. Nämnden anser, i likhet med ytterligare några länsskolnämnder, det i stället ligga i sakens natur, att kompensationen bör komma kommunerna till godo genom utnyttjande av redan befintliga statsbidragsformer. Den nuvarande kostnadsrelationen mellan stat och kommun kan enligt nämnden lämpligen bevaras genom en minskning av kommunandelen i allmänna driftbidraget. *Länsstyrelsen och länsskolnämnden i Uppsala län* framhåller, att konstruktionen av stimulansbidraget bör ytterligare utredas respektive omprövas. Såsom skäl härför anför länsstyrelsen, att vissa kommuner, som har eller kan förväntas få ett i förhållande till de lägre stadierna stort högstadium, skulle genom den föreslagna bidragsformen få räkna med minskning av statsbidraget, något som främst skulle drabba städerna. Förutom nämnda synpunkter framhåller länsskolnämnden, att en ytterligare förlust uppstår för kommun, som nu erhåller försökskostnadsbidrag, under övergångstiden till dess grundskolan fullständigt genomförts. *Länsstyrelsen i Stockholms län*, som i annat sammanhang betecknar det såsom av väsentlig vikt att av beredningen förordade ökade resurser och hjälpmedel utan nedprutning och tidsutdräkt ställes till skolans förfogande, ifrågasätter, huruvida bärande grund verkligen kan anses föreligga för det allmänna pedagogiska stimulansbidraget, och påpekar, att detta bidrag ej rimmar väl med gällande principer för statsbidragsgivningen.

En remissmyndighet har helt avstyrkt beredningens förslag om stimulansbidrag, nämligen *riksrevisionsverket*. Ämbetsverket framhåller, att det nuvarande försökskostnadsbidraget enligt förslaget skall ersättas av ett pedagogiskt stimulansbidrag, som i stort sett tillför kommunerna samma belopp, som det förra bidraget skulle ha gjort, om det haft permanent karaktär. Även med utgångspunkt från status quo-principen anser ämbetsverket, att den anförda motiveringen icke är hållbar. Det synes icke, enligt verkets mening, ha varit avsikten, att det nuvarande bidraget skulle omfatta hela den utbyggda grundskolan, utan endast att under en övergångstid ge viss kompensation för kommunernas merkostnader i samband med försöksverksamheten.

Att det föreslagna stimulansbidraget är särskilt välkommet för kommuner, som saknar eget högstadium, framgår klart av bl. a. yttrandet från *Väddö* kommun. Från kommunernas sida synes man i allmänhet nöjd med förslaget men även kritiska synpunkter förekommer. Från bl. a. städerna *Södertälje* och *En-*

köping, *Boaxholms köping* och *Olands kommun* uttalas missnöje över bidragets storlek. Det anföres att förslaget innebär en försämring i jämförelse med försökskostnadsbidraget särskilt för kommuner med stora högstadier, där elever mottages från andra kommuner. Enligt yttrandet från *Skurups kommun* borde försökskostnadsbidraget bibehållas oförändrat i fråga om högstadiet, varjämte det vore rimligt med något stimulansbidrag även till övriga stadier; enklast kunde detta ske genom att kommunandelarna på samtliga tjänster minskades eller togs bort. Från *Kiruna* framhålles, att ett kraftigare stimulansbidrag behövs för vidsträckta skolkommuner med många små skolenheter. I *Arjeplog* hävdar man, att det bästa vore att föreskriva vilka tekniska hjälpmedel, som skall förekomma som ett minimum i varje högstadieskola, och att ge ett statsbidrag, som med varierande belopp skulle utgå för ändamålet alltefter kommunens ekonomiska bärkraft. I yttrandet från *Nederkalix* framhålles, att den nya bidragsformen inte bör få innebära en minskning i bidragsgivningen. Kommunen anför härom följande.

Skolberedningens förslag innebär i allmänhet en minskning med 5 kr. per år och elev i enhetsskolor, som nu är helt utbyggda. En medelstor kommun med exempelvis 3 000 elever får en minskning i bidragsgivningen med ca 5 000 kr. per år, om eleverna tänkes fördelade jämt på de nio årskurserna och om kommunen inte tillhör de norra gränsorterna. Bidraget bör ligga så högt, att kommunerna erhåller ett statsbidrag motsvarande minst det nu gällande försökskostnadsbidraget.

Vad beredningen vid behandlingen av statsbidrag till skolbyggnader föreslagit beträffande bibehållande av bidrag till första uppsättningen inventarier har icke mött någon särskild kritik från remissinstansernas sida.

I fråga om det 8-procentiga tillägg som hittills utgått till försökskommuner i samband med statsbidrag till skolbyggen, ifrågasätter *länsstyrelsen i Uppsala län* om icke ifrågavarande tillägg bör bibehållas en del år framåt under den nya skolans uppbyggnadstid.

Förslaget om en uppräkning av byggnadsbidraget med en procentenhet för att därigenom underlätta för kommunerna att utrusta nya lokaler med installationer m. m. för audiovisuella hjälpmedel har tillstyrkts av flertalet av remissorganen. *Skolöverstyrelsen* har i sitt utlåtande sökt uppskatta kostnaderna per rumsenhet och medelsbehovet samt föreslår med vissa avvikelser från beredningens uppläggning vissa närmare statsbidragsregler m. m. Överstyrelsen anför bl. a. följande.

Överstyrelsen delar skolberedningens uppfattning, att nytillkommande skollokaler bör från början utrustas med sådan fast inredning och sådana installationer, som väsentligt underlättar användningen av dylika hjälpmedel.

I likhet med beredningen anser överstyrelsen också, att kommunerna bör erhålla statsbidrag till kostnaderna för anskaffning av utrustningen och att detta bidrag bör utgå ur skolbyggnadsanslaget.

I hjälpmedelsbetänkandet har beredningen beräknat kostnaden för erforderlig AV-utrustning till 1 500—2 000 kr. per lärosal. Vid sina överväganden av detta

spörsmål har överstyrelsen funnit, att behovet av dylik utrustning varierar inom vida gränser för undervisningslokaler av olika slag. Överstyrelsen räknar med att de undervisningslokaler, som bör utrustas för AV-ändamål, beträffande kostnaderna för erforderlig utrustning kan uppdelas i fyra olika grupper, på sätt närmare framgår av följande uppställning.

	Kostnad per undervisningslokal kr.
A. Klassrum för låg- och mellanstadierna, klassrum/ämnesrum för högstadiet, lokaler för geografi och naturorienterande ämnen, teckningssalar	2 000
B. Grupprum för högstadiet	400
C. Trä- och metallslöjdssalar, salar för mångsidig slöjd och textilslöjd, skolverkstäder, skolkök, gymnastiksalar	1 000
D. Musiksalar	3 000

Kostnaderna för AV-utrustning i enlighet med ovanstående uppställning, tillämpad på byggen inom investeringsramen för budgetåret 1960/61 (sammanlagt 160 miljoner kr. för permanenta och provisoriska lokaler), skulle enligt en inom överstyrelsen gjord undersökning ha uppgått till omkring 1 760 000 kr. Med den av skolberedningen för budgetåret 1962/63 föreslagna investeringsramen om 350 miljoner kr. kan, om beståndet av lokaler av olika slag inom denna ram antages få proportionsvis enahanda sammansättning som lokalbeståndet inom 1960/61 års ram, motsvarande kostnad beträffande ramen för budgetåret 1962/63 beräknas till omkring 3 850 000 kr.

Enligt överstyrelsens mening bör statsbidrag lämpligen utgå med 50 % av de i uppställningen angivna kostnaderna. I enlighet med nyssnämnda beräkningar skulle då statsbidragen till AV-utrustning i nytillkommande lokaler inom 1962/63 års investeringsram komma att uppgå till sammanlagt omkring 1 925 000 kr.

Avsyrning av anskaffad AV-utrustning torde lämpligen böra ske i samband med avsyrningen av byggnadsarbetena, och bidraget till utrustningen synes, efter prövning av länskolnämnden, kunna utanordnas av länsstyrelsen samtidigt med den sista delen av statsbidraget till byggnadsarbetena.

I enlighet med brukligt tillvägagångssätt vid beräkning av medelsbehovet för visst budgetår beträffande skolbyggnadsanslaget kan bidraget till AV-utrustning beräknas komma att belasta anslaget för andra budgetåret efter det budgetår, inom vars investeringsram bidrag beviljats till byggnadsarbetena. Till följd av denna förskjutning av utbetalningen av utrustningsbidraget synes medelsbehovet för belastningsåret kunna med tillräcklig noggrannhet beräknas på grundval av en inventering av det lokalbestånd, som avsetts tillkomma inom vederbörande årsram för byggnadsinvesteringer.

Med hänsyn till detta av överstyrelsen förordade förfarande, som i förening med automatiskt verkande regler möjliggör god central överblick över statsbidragsgivningen till AV-utrustningar i nytillkommande undervisningslokaler, synes det överstyrelsen icke påkallat att, på sätt skolberedningen föreslagit, inom skolbyggnadsanslaget i viss ordning avsätta särskilda medel för här ifrågasvarande ändamål. I denna del avstyrker överstyrelsen således skolberedningens förslag.

Riksrevisionsverket avstyrker beredningens förslag om höjning av statsbidragsprocenten för skolbyggnader under samma motivering, som ämbetsverket angivit i fråga om sitt ställningstagande till stimulansbidragens införande.

Svenska landskommunernas förbund framhåller i sitt yttrande, att beredningen icke föreslagit någon tillfredsställande lösning i fråga om det 8-procentiga byggnadsbidrag, som nu utgår till försökskommunerna men som upphör den 1 juli 1962. Försökskommunernas nuvarande tillägg innebär, att de får statsbidrag, som med ca 3 procentenheter överstiger det generella byggnadsbidraget. Enligt beredningens förslag skulle det generella byggnadsbidraget vid grundskolans genomförande utgå enligt 35 %-regeln, varjämte ett anslag motsvarande en procentenhet skulle anvisas såsom bidrag till ökade kostnader för fast inredning och installationer för användningen av audiovisuella hjälpmedel. Enligt förbundets mening bör det generella byggnadsbidraget inte under några omständigheter sänkas under den procentsats, som hittills gällt för försökskommunerna, dvs. i regel 38 %. Bidragsbestämmelsernas konstruktion har för övrigt medfört, att den ursprungligen avsedda skatteunderlagsgraderingen numera helt mist sin effekt. I huvudsak detsamma framföres även från *Svenska stadsförbundet*. Liknande synpunkter anföres även i en del yttranden från *kommunerna*.

Statskontoret, som avser att ägna frågan om paviljongbyggande särskild uppmärksamhet, har för avsikt att senare inkomma med förslag till de ändringar i statsbidragsbestämmelserna härför, som kan befinnas påkallade.

Vad beredningen föreslagit i fråga om statsbidrag till fackskolor har i ett par fall föranlett erinran i vad avser förslaget om slopande av huvudmansavgifterna. Såväl *statskontoret* som *riksrevisionsverket* anser, att avgifternas slopande skulle innebära ett avsteg från principen om oförändrad kostnadsfördelning mellan stat och kommun. Med anledning därav föreslår statskontoret, att statsverket kompenseras genom en mot avgifterna svarande procentuell minskning av driftbidraget. Riksrevisionsverket anser sig på anförda skäl icke kunna tillstyrka förslaget om dessa avgifters slopande. Från enstaka kommuner, t. ex. *Växjö* och *Skurup*, förekommer förslag om att statsbidrag till fackskolor, eller mera generellt till högre kommunala skolor av olika slag, skall utgå enligt samma konstruktion som statsbidraget till den obligatoriska skolan.

I anslutning till beredningens förslag om slopande av terminsavgifterna vid yrkesskolor framhåller *överstyrelsen för yrkesutbildning*, att denna fråga, i vad den gäller heltidskurser, torde kräva ytterligare utredning, ävensom att avgifterna vid deltidskurser borde vara kvar såsom ett sätt att animera eleverna att fullfölja studierna.

Remissinstansernas inställning till förslagen om överförande av vissa uppgifter — skolhälsovård, biträdeshjälp, vaktmästarpersonal m. m. — vid de allmänna läroverken och de högre tekniska läroverken från staten till kommunerna har i det föregående redovisats dels i samband med skolhälsovårdsfrågorna, dels bland frågorna rörande skolans befattningshavare. Därvid har även synpunkter på kompensationsfrågan redovisats. Här torde få tilläggas endast ett par ytterligare tekniska synpunkter rörande den föreslagna kompensationen. *Landskommunernas förbund* och *Stadsförbundet* anför härom bl. a. följande.

Den principiella väg beredningen anvisar för kompensationens genomförande synes i och för sig erbjuda fördelar. Metoden att schematisera kompensationen genom en procentuell anknytning till lärarlönebeloppen är nämligen mycket enkel, främst därigenom att den ej kräver något speciellt rekvisitionsförfarande. Den synes också ha fördelen att innebära vissa garantier för en automatisk värdebeständighet på kompensationen. Det slutliga ställningstagandet blir dock beroende av vid vilken nivå kompensationstilläggets procentsats fixerats.

En icke oväsentlig metodisk invändning mot beredningens principförslag till kompensationsfrågens lösning är att kompensationen föreslås baserad på de hit-tillsvarande kostnaderna för ifrågavarande ändamål. Men hur stora dessa kostnader kommer att bli för kommunerna, sedan uppgifterna lagts på dem och sedan ifrågavarande befattningshavarekategorier överförts till kommunalt huvudmannaskap, är omöjligt att på förhand beräkna. Olikheter mellan statliga och motsvarande kommunala befattningshavare i fråga om lönegradsplacering, semester-, sjukvårds- och pensionsförmåner osv. försvårar problemet. Särskilt bör påpekas, att till de kostnader, som de statliga läroverken nu redovisar för ifrågavarande befattningshavare, måste efter ett överförande till kommunalt huvudmannaskap läggas de betydande kostnader kommunerna får vidkännas för nämnda befattningshavares pensionering.

Förbunden förutsätter att de ytterligare överväganden i denna fråga, som beredningen i betänkandet hänvisar till, tas till utgångspunkt för överläggningar på departementsplanet med de båda kommunförbunden rörande storleken av det procentuella tillägg på lönerna varmed kommunerna enligt förslaget skall gottgöras för sitt övertagande av vissa statliga uppgifter.

I yttrandet från *Malmö* stad redovisas en gjord beräkning, delvis med uppskattade belopp, för ett av stadens statliga läroverk med utgångspunkt i den av beredningen preliminärt angivna procentsatsen. På grundval av den gjorda beräkningen framhålles från stadens sida, att det angivna procenttalet inte synes ge kommunen kompensation för mer än den direkta lönen utav personalkostnaderna. Kostnader för personalförsäkring, pensionsavgifter till finansförvaltningen och till allmän tilläggspensionering och vidare kostnader för personavård skulle sålunda inte bli täckta. I stadens yttrande göres också i sammanhanget bl. a. det påpekandet, att på lönerekvisitionerna upptages även lönekostnader för lärarkandidater vid läroverk med praktisk lärarkurs och det förmodas att det inte varit skolberedningens mening att detta belopp skulle ingå i procentunderlaget.

Skolväsendets kostnader

(SB kapitel 42)

Skolberedningen

Kapitlet om skolväsendets kostnader inledes (SB s. 708—724) med en jämförelsevis ingående översikt över kostnadsutvecklingen på skolans område under 1950-talet med en uppdelning på dels statens, dels kommunernas utgifter för skoländamål. Framställningen belyses av tabellariska sammanställningar.

Skolberedningen inleder sina kostnadsberäkningar för den obligatoriska skolan med att precisera några förutsättningar för sitt.

arbete. Riktmärket för beräkningarna har varit att åstadkomma en uppskattning av samhällets totalkostnader för ett obligatoriskt skolväsende, organiserat i enlighet med skolberedningens förslag, ej att genomföra egentliga merkostnadsresonemang. Ett sådant vore enligt beredningens mening orealistiskt och inadekvat, eftersom de utgiftsökningar man har att räkna med till en mycket betydande del skulle ha inställt sig även utan skolreform på grund av den utbyggnad och upprustning, som under alla omständigheter hade måst företas i den bestående skolorganisationen för att denna skulle någorlunda kunna motsvara den allt starkare efterfrågan på utbildning utöver folkskolans nivå.

Beräkningarna har också så långt detta varit möjligt utförts i överensstämmelse med den takt för grundskolans genomförande som beredningen föreslagit.

Efter vissa allmänna påpekanden av närmast teknisk natur beräknar beredningen så kostnader för *lärarlöner m. m.* på sätt som närmare anges i betänkandet (SB s. 726 f.). De totala kostnaderna för den obligatoriska skolans faktiska lärar- och skolledarlöner har på grundval av nu gällande statsbidragsregler fördelats på staten och kommunerna. Beloppen framgår av tabell 21. På grund av den faktiska förskjutningen i statsbidragsutbetalningen avser beloppen dock inte det budgetmässiga anslagsbehovet för varje år.

I samband med redogörelsen för skolbyggnadsbehovet (SB kap. 40) anges också ramarna för investeringskostnaderna enligt beredningens kalkyler. Med utgångspunkt i dessa beräknas de årliga *lokal- och inventariestikostnaderna* under genomförandeperioden.

Inom dessa (s. 521) har relationen mellan permanenta och provisoriska lokaler av beredningen antagits bli densamma som under budgetåret 1961/62, dvs. de permanenta skolbyggnadernas andel av den totala ramen har vid kostnadsberäkningarna genomgående antagits vara 78 %. Beredningen gör också vissa tekniska påpekanden i fråga om relationen mellan statsbidragets storlek och den verkliga byggnadskostnaden samt om förskjutningar i fråga om statsbidragens utbetalande. På grundval av gjorda antaganden framräknar beredningen följande anslagsbehov för permanenta och provisoriska lokaler tillsammans:

Budgetår	Investe- ringsram (Mkr)	Statligt an- slagsbehov (Mkr)
1962/63	350	110
1963/64	350	130
1964/65	350	139
1965/66	325	134
1966/67	275	120
1967/68	225	103
1968/69	160	81

De kapitalutgifter för kommunerna som svarar mot dessa statsbidrag är väsentligt mycket större än de angivna statliga anslagsbehoven. Den hittillsvarande statsbidragsprocenten 35 kan i själva verket inte tas till utgångspunkt för beräkningar av de summor kommunerna får lägga ned på fastighetsanskaffningar för det obligatoriska skolväsendet.

På grundval av inhämtade uppgifter, avseende de senaste åren kan beräknas, säger beredningen, att statsbidragen till skolbyggen antagligen inte utgör mer än omkring 28 % av de i kommunernas räkenskaper redovisade kapitalutgifterna för lokaler och inventarier inom det obligatoriska skolväsendet. Med utgångspunkt härifrån och under förutsättning att de kommunala kapitalutgifter som svarar mot de statliga byggnadsbidragen upptas som utgift för samma tidsperiod som motsvarande statliga budgetår, kommer man fram till följande approximativa fördelning på stat och kommun av kapitalutgifterna för lokaler och inventarier för det obligatoriska skolväsendet:

	Totalt (Mkr)	Staten (Mkr)	Kommunerna (Mkr)
1962/63	503	110	393
1963/64	594	130	464
1964/65	635	139	496
1965/66	613	134	479
1966/67	549	120	429
1967/68	471	103	368
1968/69	370	81	289

De investeringskostnader som sålunda redovisats falla på kommunerna säger emellertid ingenting om kommunernas årliga driftutgifter för skolanläggningar. Storleken av driftkostnaderna uppskattas av beredningen för år 1959, på grundval av tillgängligt empiriskt material, till i genomsnitt 370 kr. per elev och år i grundskolan. Enligt av skolöverstyrelsen tillämpade schematiska normer torde de kunna år 1961 uppskattas till drygt 700 kr. per elev och år. På grundval av nämnda uppgifter och den kalkylerade produktionen av nya skollokaler under 1960-talet har kommunernas lokal- och inventariestkostnader beräknats växa till 570 kr. per elev 1969/70. Under dessa antaganden erhålles följande årliga kostnader för kommunerna för nämnda ändamål:

Läsår	1962/63	64/65	66/67	68/69	70/71
Kommunernas driftkostnader för lokaler (Mkr)	378	436	480	504	533

För beräkning av kostnader för *skolskjutsar och inackorderingar* utgår beredningen från gällande statsbidrag budgetåret 1961/62 och gör den erfarenhetsmässigt betingade uppräknings av dessa som av beredningen anses ge de verkliga utgifterna. De sammanlagda faktiska kostnaderna för skolskjutsar budgetåret 1961/62 har antagits belöpa sig på 70 miljoner kr. Nu utgående inackorderingsbidrag på 3,25 kr. per elev och dag vid inackordering i enskilt hem och 3 kr. per elev och dag vid inackordering i elevhem torde, enligt beredningen, täcka knappt hälften av kommunernas faktiska kostnader.

Dessa antaganden beträffande skolskjuts- och inackorderingskostnaderna ger de resultat för genomförandeperioden som framgår av tabell 21.

Kommunernas årliga kostnader för *undervisningsmateriel, pedagogiska hjälpmedel och skolbibliotek m. m.* har av beredningen beräknats sålunda.

Den mer varaktiga undervisningsmaterielen beräknas kosta 20 kr. per elev och år och förbrukningsmaterielen för slöjd och hemkunskap lika mycket. Särskilt statsbidrag utgår som bekant ej för dessa kostnader, vilka beräknats till följande belopp:

	Mkr
1962/63	33,6
1964/65	34,2
1966/67	34,9
1968/69	36,0
1970/71	36,9
1972/73	37,4

På grundval av förslagen i skolberedningens hjälpmedelsbetänkande (SOU 1961: 17) har gjorts ganska detaljerade beräkningar över vad ett realiserande av förslagen skulle kosta. De kommer, utöver ovan angivna belopp, enligt beredningen att uppgå till:

	Totalt (Mkr)	Staten (Mkr)	Kommunerna (Mkr)
1962/63	11,8	0,8	11,0
1964/65	14,1	1,0	13,1
1966/67	15,4	1,0	14,4
1968/69	13,7	1,0	12,7
1970/71	14,1	1,0	13,1
1972/73	14,2	1,0	13,2

Beredningen har, som nämnts i samband med redogörelsen för dess behandling av statsbidragsfrågor, föreslagit inrättande av pedagogiska stimulansbidrag, avsedda bl. a. för att finansiera hjälpmedelsupprustningen. Nyssnämnda kommunala kostnadsökningar på grund av upprustningsprogrammet behöver därför inte tas upp som en verklig kommunal nettokostnad, eftersom kommunerna genom det nya stimulansbidraget kommer att tillföras belopp som är större än deras kostnader för den i hjälpmedelsbetänkandet angivna utrustningsmässiga standardhöjningen i skolorna, för genomförandeperiodens senare del avsevärt större än de beräknade hjälpmedelskostnaderna.

Till den grupp av kostnader som här behandlats och som åsyftar anordningar till undervisningens främjande torde få räknas även kostnaderna för kombinerad korrespondens- och radioundervisning samt särskilda kostnader för folkundervisningens främjande i rikets nordligaste gränssorter. I 1961 års statsverksproposition upptas för det förstnämnda ändamålet ett anslag av 0,63 miljoner kr., medan för det senare ändamålet föreslås 0,24 miljoner kr. För hela genomförandeperioden har beredningen för dessa ändamål schematiskt beräknat en sammanlagd kostnad för staten på omkring 1 miljon kr. årligen, varvid förutsattes att anslaget för undervisningens främjande i rikets nordligaste gränssorter dels sammanföres med det särskilda stimulansbidraget, dels ungefärligen fördubblas, bl. a. för att möjliggöra den av beredningen i hjälpmedelsbetänkandet framförda tanken på särskilda stödåtgärder för AV-undervisning, speciellt TV-undervisning i glesbygderna (SOU 1961: 17 s. 100 f.).

Sammanfattas de beräknade kostnaderna för viss undervisnings- och förbrukningsmateriel, skolbibliotek, förslagen om upprustning beträffande skolornas hjälpmedelstillgångar samt de sist nämnda speciella anordningarna för undervisningens främjande erhålles de totala kostnader och dessas fördelning på stat och kommun som framgår av tabell 21.

Beredningen har i fråga om *den fria skolmaterielen* som kommun enligt 212 § folkskolestadgan är skyldig tillhandahålla eleverna och för vilken särskilt statsbidrag numera ej utgår, funnit sig böra utgå från en årlig kostnad av 60 kr. per elev. En beräkning på basis av detta belopp leder till de årliga kostnader för kommunerna under genomförandeperioden som framgår av tabell 21.

I fråga om *skolhälsovård och skolpsykologisk verksamhet* har beredningen utifrån tillgängligt material beräknat kostnaderna för den samlade skolhygieniska verksamheten till 10 kr. per elev och år. Kostnaderna för den av beredningen föreslagna fjärde läkarundersökningen, har beräknats till i runt tal 50 kr. per klass i årskurs 9. Visst erfarenhetsmaterial för bedömning av dessa kostnader har erhållits från Stockholms stad.

Statens sammanlagda kostnader för den föreslagna länskolpsykologorganisationen, fullt utbyggd, uppskattas av beredningen till inemot 1,2 miljoner kr. Härtill kommer kostnader för nedsättning av undervisningsskyldigheten för lärare som fullgör skolpsykologiska uppgifter. De ökade kommunala insatser på detta område, som torde vara att vänta, kommer antagligen att leda till att kommunernas kostnader för den lokala skolpsykologiska verksamheten blir av minst samma omfattning som statens. Totalkostnaderna har för 1972/73 beräknats till 3 miljoner kr., lika fördelade på stat och kommun.

De samlade utgifterna under detta avsnitt liksom deras fördelning på stat och kommun framgår av tabell 21.

Beredningen har utgått ifrån att 82 % av eleverna läsåret 1962/63 kommer att delta i *skolmåltiderna* samt att deltagandet därefter kommer att öka med en procentenhet årligen. Utgångspunkt för beräkningarna har vidare varit en måltidskostnad om en krona. Antalet bispisningsdagar per läsår har av beredningen satts till 200. Beredningen har vidare uppskattat statsbidragsandelen budgetåret 1962/63 till 10 % samt räknat med oförändrad kostnadsrelation stat-kommun under den följande tioårsperioden. Med dessa antaganden erhålles de skolmåltidskostnader i den obligatoriska skolan som framgår av tabell 21.

Administration och övriga kostnader har också beräknats av skolberedningen. Som underlag har man därvid haft uppgifter från det obligatoriska skolväsendet i Västmanlands län för räkenskapsåren 1957—1959. Administrationskostnaderna företer stora avvikelser kommunerna emellan men allmänt sett, konstaterar beredningen, är de dock i stigande. Beredningen har uppskattat administrationskostnaderna till 50 kr. per elev och år.

Sammanlagt erhålles då de approximativa kommunala kostnader för administration och »övrigt» som likaså framgår av tabell 21.

Även undervisningen av de barn för vilka särskild skolplikt gäller, elever i *nomadskolor, blindskolor och dövskolor*, har av beredningen beaktats vid kostnadsberäkningar rörande den samlade grundskolorganisationen. Kostnaderna har i detta fall framräknats approximativt såsom $\frac{9}{7}$ av de hittillsvarande, vilket för läsåret 1966/67 och därefter skulle ge en årlig kostnad av 19 miljoner kr.

Efter en framräkning av kostnaderna för var och en av de här redovisade delposterna ger skolberedningen en *sammanfattning och kommentar*.

De kostnadsberäkningar för det obligatoriska skolväsendet som redovisats av beredningen i förevarande kapitel (kap. 42) avser dels ändamål som anknyter till de väsentliga anslagsposterna under rubriken Det obligatoriska skolväsendet i statens budget, dels vissa andra med grundskolan sammanhängande anordningar. Tillsammans uppgår här behandlade, till det obligatoriska skolväsendet hänförliga kostnader till de belopp som anges i tabell 21. De utgifter som där upptagits under beteckningarna 1) Lärarlöner, 2) Skolskjutsar, inackorderingar, 3) Materiel, pedagogiska hjälpmedel, 4) Nomadskolor m. m. motsvarar anslagen under nyssnämnda rubrik i 1961 års statsverksproposition samt under den numera på annat ställe i huvudtiteln uppförda posten Bidrag till skolbibliotek.

De fyra nyss angivna utgiftsposterna i tabellen motsvarar i själva verket anslagsposter som täcker mer än 99 % av de sammanlagda utgifterna för det obligatoriska skolväsendet och för skolbiblioteksanslaget i 1961 års statsverksproposition. De kan följaktligen sägas tillsammans helt täcka de utgifter som i statsverkspropositionen upptas för de obligatoriska skolorna och för skolbiblioteken. Dessa utgifter — inklusive skolbiblioteksanslaget — är i propositionen för 1961/62 uppförda med 915 miljoner kr. Summan av *statens* beräknade utgifter för (folkskolan och) grundskolan under nämnda fyra kostnadsrubriker, som alltså motsvarar dessa anslagsändamål, är av den storlek som nedanstående sammanställning visar. Beredningen erinrar om att de redovisade kostnadsberäkningarna ej avser den faktiska budgetbelastningen för varje enskilt budgetår, varför jämförelser bakåt i tiden ej blir helt adekvata — särskild betydelse har detta i fråga om lärarlönerna — men anger dock inom parentes i sammanställningen för vart och ett av åren även ökningen i förhållande till nyssnämnda summa i statsverkspropositionen; den för varje år beräknade ökningen är alltså en kumulativ ökning, hela tiden relaterad till anslagssumman 915 miljoner kr. för 1961/62:

1962/63	936 Mkr; (ökning: 21 Mkr)
1964/65	1 030 " (" 115 ")
1966/67	1 093 " (" 178 ")
1968/69	1 172 " (" 257 ")
1970/71	1 222 " (" 307 ")
1972/73	1 246 " (" 331 ")

Från här redovisade kostnadsökningar skall subtraheras de besparingar för staten som erhålles genom att statliga realskolor och högre kommunala skolor med statsbidrag successivt avvecklas när grundskolan genomföres. Besparingarna ökar stegvis och kan vid slutet av genomförandeperioden beräknas uppgå till omkring 220 miljoner kr. i förhållande till de för 1961/62 uppförda anslagen *Den totala kumulativa ökningen kommer sålunda att uppgå till inte 331 utan 110 miljoner kr.*

Tabell 21. Sammanställning över vissa kostnadsberäkningar för det obligatoriska skolväsendet

(Miljoner kronor)

	1962/63	1964/65	1966/67	1968/69	1970/71	1972/73
Lärarlöner	897	983	1 040	1 116	1 164	1 182
Därav: staten	844	923	972	1 040	1 083	1 099
kommunerna ...	53	60	68	76	81	83
Lokaler och inventarier .	488	575	600	585	¹ (585)	¹ (585)
Därav: staten	110	139	120	81	(81)	(81)
kommunerna ...	378	436	480	504	(504)	(504)
Skolskjutsar, inackordering	79	90	101	112	123	134
Därav: staten	58	67	74	83	89	97
kommunerna ...	21	23	27	29	34	37
Materiel, pedagogiska hjälpmedel	64	69	74	77	80	81
Därav: staten	19	23	28	30	31	31
kommunerna ...	45	46	46	47	49	50
Fria läroböcker m. m. . .	50	51	52	54	55	56
Därav: staten	—	—	—	—	—	—
kommunerna ...	50	51	52	54	55	56
Skolhälsovård m. m.	9	10	11	11	13	13
Därav: staten	1	1	1	1	2	2
kommunerna ...	8	9	10	10	11	11
Skolmältider	135	138	143	149	155	159
Därav: staten	14	14	14	15	16	16
kommunerna ...	121	124	129	134	139	143
Administration	50	51	52	54	55	56
Därav: staten	—	—	—	—	—	—
kommunerna ...	50	51	52	54	55	56
Nomadskolor m. m.	15	17	19	19	19	19
Därav: staten	15	17	19	19	19	19
kommunerna ...	—	—	—	—	—	—
Summa utgifter	1 787	1 984	2 092	2 177	¹ (2 249)	¹ (2 285)
Därav: staten	1 061	1 184	1 228	1 269	1 321	1 345
kommunerna ...	726	800	864	908	928	940

¹ Beräkningen av investeringsramarna för grundskolan har ej förts fram längre än till 1969/70; här har skolberedningen approximerat samma belopp som för det närmast föregående beräkningsåret.

Om totalkostnaderna i tabellen slås ut per elev, erhålles de elevkostnadsbelopp för hela den obligatoriska skolan som anges i sammanställningen på s. 554. Där har beredningen för jämförelsens skull medtagit motsvarande tal för kalenderåren 1957 och 1958, vilka beredningen räknat fram ur tillgängligt statistiskt material (SB s. 721). Beloppen för dessa år har omräknats till 1961 års penningvärde.

Läsår	1957	1958	62/63	64/65	66/67	68/69	70/71	72/73
Kostnad per elev	1 850	1 850	2 125	2 323	2 395	2 417	(2 437)	(2 446)
Därav: staten	1 000	1 033	1 262	1 386	1 406	1 409	(1 431)	(1 440)
kommunerna	850	817	863	937	989	1 008	(1 006)	(1 006)

Dessa i enhetligt penningvärde uttryckta belopp inkluderar i princip de totala elevkostnaderna, alltså även investeringarna. Som synes är de för grundskolans genomförandeperiod angivna elevkostnaderna högre än de för 1957 och 1958 empiriskt framräknade beloppen. Skillnaderna är emellertid relativt måttliga framhåller beredningen, om hänsyn tas till alla omständigheter som vid jämförelsen bör beaktas, främst kanske den av beredningen föreslagna ökningen i investeringsutgifterna. Beredningen nämner för övrigt att en approximativ uppskattning av *statens* kostnader per elev 1960/61 och 1961/62, baserad på budgetanslagen för de båda åren, synes resultera i en elevkostnad på omkring 1 100 kr. respektive över 1 200 kr. Ökningen i de statliga kostnaderna, utslagna per elev, från 1961/62 till 1962/63 synes alltså inte vara särskilt stor.

Vidare måste hänsyn tas till den omständigheten att den nioåriga skolan, vilken erfarenhetsmässigt leder till en viss — egentligen ganska lättförklarlig — ökning av elevkostnaderna, i förevarande avsnitt ju förutsättes till större delen redan genomförd. Om man i stället jämför den beräknade elevkostnaden för t. ex. 1962/63 med motsvarande kostnad år 1958 i de kommuner som då hade fullt utbyggd försöksskola, blir resultatet ett helt annat. Omräknas sistnämnda belopp för försöksskolorna, dvs. 2 070 kr. (SB tab. 54), till 1961 års penningvärde, blir det nämligen 2 193 kr. Tar man dessutom hänsyn till den nioåriga skolans relativa omfattning åren 1958 respektive 1962, kan man — med kännedom om den nyssnämnda elevkostnadshöjande effekt som försöksskolan i varje fall hittills haft — beräkna att den för läsåret 1962/63 angivna elevkostnaden på 2 125 kr. är blott ett par procent högre än vad man rent matematiskt skulle haft anledning att vänta sig, om man utgår från 1958 års elevkostnad. Denna reella kostnadsökning bör ses mot bakgrund av de förändringar i pedagogiskt standardhöjande syfte som beredningen föreslår: ökade anslag till pedagogiska hjälpmedel, ökade investeringar i skolbyggen m. m. Från och med 1964/65 tillkommer dessutom en annan omständighet: det sänkta elevantalet i klasserna. De ökade kostnader som från 1964/65 kan konstateras såsom resultat av beredningens beräkningar, kan till stor del förklaras just med det faktum, att beredningen för vart och ett av åren 1962/65 räknat med en mer än 50-procentig ökning jämfört med budgetåret 1961/62 av investeringsramen för skolbyggen inom det allmänna skolväsendet.

Utöver här berörda och i tabell 21 sammanställda kostnader tillkommer vissa kostnader som sammanhänger med skolberedningens förslag och som faller på staten. De poster, som beredningen här redovisar hänför sig till frivillig instrumentalmusik m. m., granskning av läroböcker m. m., informationsverksamhet, visst anslag till privata skolor samt ökade expertmedel för skolöverstyrelsen.

1. Kostnader för instrumentalmusik som led i skolans fritidsprogram. Dessa kostnader, som har sin motsvarighet inom den nuvarande realskolorganisationen, torde vid fullt utbyggt grundskola kunna grovt uppskattas till omkring 3,5 miljoner kr.

2. Kostnader till stöd för läroboksnämndens verksamhet, avsedda att möjliggöra en utökad stab av granskare samt konferenser mellan dessa, läroboksnämnden och de båda överstyrelserna. I kapitlet Undervisningshjälpmedel har beredningen för detta ändamål beräknat ett belopp av 250 000 kr.

3. Kostnader för information om skolreformen. För denna betydelsefulla verksamhet föreslår beredningen (SB kap. 44) ett anslag för budgetåret 1962/63 av 400 000 kr., för 1963/64 av 300 000 kr. och för vart och ett av de följande åren under genomförandeskedet 200 000 kr.

I anslutning härtill bör erinras om att beredningen i kapitlet om de olika lärarkategorierna och deras användning uttalat sig för ökade anslag åt den med informationen nära sammanhängande lärarfortbildningen, dock utan att ange något belopp härför. Däremot har ett särskilt belopp, 50 000 kr., beräknats för upptagande av vissa skolledarkurser i fortbildningsprogrammet.

4. Kostnader avseende ett extra byggnads- och utrustningsanslag till privata skolor. Beredningen räknar (SB kap. 32) för detta ändamål med ett belopp av 200 000 kr. per år under budgetåren 1962/63—1967/68.

5. Kostnader för expertförstärkning av skolöverstyrelsen i syfte att ge överstyrelsen möjligheter att till behandling och utredning ta upp angelägna arbetsuppgifter som kräver en koncentrerad arbetsinsats under viss tid och som svårigen kan av överstyrelsens personal fullgöras vid sidan av de ordinarie arbetsuppgifterna. I kapitel 45, Fortsatt utveckling av skolans arbete, föreslår beredningen för detta ändamål ett belopp av tills vidare 200 000 kr. årligen.

Här bör vidare tilläggas att i beredningens kostnadskalkyler ej ingår utgifterna för studiehjälp samt att beredningen inte framlagt beräkningar av kostnader för den förutsatta justeringen av statsbidraget till yrkesskolor och, såsom nämnts, ej heller för den förordade ökningen av fortbildningsverksamheten.

I anslutning till konstaterandet av att såväl stora enskilda anslagsposter som totalkostnaderna för grundskolan stiger ganska avsevärt i förhållande till hittillsvarande kostnader för det obligatoriska skolväsendet har redan erinrats om att vissa nuvarande kostnader successivt bortfaller vid genomförandet av grundskolan. Beredningen redovisar här något närmare de bortfallande kostnaderna för statliga realskolor och högre kommunala skolor.

Anslagen till avlöningar och omkostnader vid allmänna läroverk föreslås i statsverkspropositionen för budgetåret 1961/62 bli uppförda med 253 miljoner kr. Till vilken del detta belopp avser realskolor samt realskolcdelen av högre allmänt läroverk kan ej exakt anges. Av de allmänna läroverkens elevantal läsåret 1961/62 torde realskoleleverna utgöra högst 70 %. Med beaktande av att gymnasiets kostnader är relativt sett högre än realskolans torde de på realskolorna fallande kostnaderna måhända kunna uppskattas till två tredjedelar av totalbeloppet, dvs. till 170 miljoner kr. Realskolornas totala elevantal har nu börjat sjunka och dessa kostnader kommer därför att årligen minska för att vid 1970-talets början helt försvinna.

Det successiva bortfallet av dessa cirka 170 miljoner kr. måste givetvis subtraheras från de kostnader grundskolan medför för staten. Den omständigheten att kommunerna genom grundskolan får delvis överta kostnader för en

undervisning, som staten tidigare bekostat, har beredningen inte ansett böra i detta sammanhang föranleda särskilda kostnadsberäkningar.

Även statsbidraget till *högre kommunala skolor*, dvs. kommunala flickskolor, kommunala realskolor, praktiska kommunala realskolor och högre folkskolor — för budgetåret 1961/62 föreslaget till 53 miljoner kr. — kommer så småningom att, med skolornas upphörande, kunna avvecklas. Även detta kostnadsbortfall skall subtraheras från kostnaderna för grundskolan.

Avslutningsvis berör skolberedningen också i största korthet frågan om *vissa kostnader för fackskolorna*. För dessa nya skolformer har de egentliga kostnadsberäkningarna begränsats till dels lärarlönekostnaderna, dels investeringsutgifterna.

Lärarlönekostnaderna har utifrån gjorda förutsättningar (SB s. 741) och med tillämpning av samma elevantal i klasserna som beredningen föreslår för grundskolans högstadium av beredningen beräknats till följande ungefärliga belopp:

	Läsår	1965/66	66/67	67/68	68/69	69/70	70/71	71/72
Lönekostnader för fackskolorna								
(Mkr)		21	25	31	37	44	49	52
Därav: staten		17	20	24	29	34	39	41
kommunerna		4	5	7	8	9	10	11

Skolberedningen har i kapitlet om statsbidrag föreslagit, att statsbidrag till skolbyggnadsarbeten för fackskolor skall utgå efter samma grunder som för närvarande till högre kommunala skolor samt i kapitlet om skolbyggnader angivit erforderliga ramar för investeringar under uppbyggnaden av skolformen. Om beräkningarna i övrigt grundas på samma antagande, som gjorts beträffande investeringarna för den obligatoriska skolan, erhåller beredningen följande ungefärliga, statliga anslagsbehov:

Budgetår	Investe- ringsram (Mkr)	Statligt an- slagsbehov (Mkr)
1965/66	15	4
1966/67	30	8
1967/68	30	11
1968/69	30	12
1969/70	30	12
1970/71	15	9

Kommunernas investeringar skulle utifrån samma antaganden som i fråga om grundskolan komma att för vart och ett av de angivna åren uppgå till följande belopp i miljoner kr.: 14, 29, 39, 43, 43 respektive 32.

Lämnar man dessa tal, vilka närmast är avsedda att illustrera finansieringsproblemets omfattning, och försöker beräkna de årliga driftkostnaderna blir uppgiften, framhåller beredningen, väsentligt svårare än för grundskolan. Om man inte medräknar sådana skolsociala anordningar som skolmåltider, fria läroböcker och dylikt, torde den genomsnittliga totala elevkostnaden per år mycket

approximativt kunna sättas till i runt tal 2 000 kr. Utifrån detta antagande erhåller man på grundval av beredningens uppskattningar om elevantalet och på basis av den nuvarande faktiska kostnadsfördelningen vid högre kommunala skolor följande kostnader för de nya skolorna:

	Läsår	1965/66	66/67	67/68	68/69	69/70	70/71	71/72
Totalkostnader för fackskolor (Mkr)		34	39	49	59	70	78	82
Därav: staten		22	25	32	38	45	50	52
kommunerna		12	14	17	21	25	28	30

De mycket preliminära kalkyler som gjorts rörande kostnaderna för fackskolorna får uppfattas såsom ett försök att ange de ungefärliga kostnadsramarna för den tilltänkta fackskolororganisationen, framhåller skolberedningen avslutningsvis. Först sedan dennas struktur mera i detalj utformats i olika avseenden blir kostnadsberäkningar i egentlig mening möjliga.

Yttranden

Mot skolberedningens uppskattning av kostnadsutvecklingen för skolväsendet under 1950-talet finner *skolöverstyrelsen* ingen anledning att göra erinran. I anslutning till vad beredningen anför vill överstyrelsen framhålla, att ämbetsverket givetvis instämmer i beredningens uttalande, att de samhällsekonomiska aspekterna inte får undanskymma de betydande allmänskulturella värden, som ligger i en förbättrad grundutbildning för alla, och att dessa värden för samhället och den enskilde i och för sig är så väsentliga, att skolan i sin helhet icke bör bedömas från snäva ekonomiska lönsamhetssynpunkter. Beträffande beredningens prognos för kostnadsutvecklingen för den obligatoriska skolan under den kommande tioårsperioden har överstyrelsen ej haft möjlighet att mera ingående pröva beräkningarnas hållfasthet. Det är naturligt, att beräkningarna för en så lång tidsperiod måste innefatta många osäkerhetsmoment, t. ex. i fråga om lärarbehovet, och bli tämligen approximativa. Detta torde enligt överstyrelsens mening särskilt gälla uppskattningen av kommunala kostnader. Såvitt överstyrelsen kan bedöma, torde beräkningarna rörande statens kostnader ge en riktig bild av kostnadsutvecklingen i stort.

I yttrandena har tämligen genomgående, såsom i någon utsträckning redovisats i anslutning till andra avsnitt av beredningens huvudbetänkande, understrukits vikten av att de anslagsbeviljande myndigheterna måste ta de ekonomiska konsekvenserna av ett beslut om grundskolans genomförande. Angelägenheten av att statsmakterna ställer medel till förfogande för grundskolans realiserande fullt ut enligt den givna målsättningen betonas mycket starkt. Det betecknas som ytterst beklagligt, om det stora målet i väsentliga avseenden icke skulle kunna förverkligas på grund av bristande resurser, och reformen skulle stanna på papperet. De olika ökade anslagsbehoven måste betraktas som nödvändiga förutsättningar för reformen.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser, att de beräknade kostnaderna för det allmänna för den planerade obligatoriska skolan jämte föreslagen påbyggnad på denna knappast ter sig i och för sig oproportionerligt höga eller eljest alltför avskräckande, vare sig man ser på de årliga totalkostnaderna för stat och kommun eller på årskostnaden per elev.

Under hänvisning till att vissa skolkommuner uttryckt farhågor för den belastning, som kommer att åvila kommunerna vid ett genomförande av beredningens förslag, framhåller *länsstyrelsen i Västmanlands län*, att den ekonomiska bördan, som genom den blivande grundskolan pålagges samhällsmedlemmarna, knappast torde komma att kännas tung för den, som är medveten om att det här gäller vår angelägnaste gemensamma uppgift för samhällets utveckling och förkovran.

Vid remissbehandlingen har från flera håll framhållits, att beredningens kostnadsberäkningar inrymmer många osäkra poster, både sådana som ansetts vara för högt eller för lågt beräknade, och sådana som icke alls upptagits i beredningens kalkyler. Sålunda påpekar *länskolnämnden i Hallands län*, att den av beredningen angivna merkostnaden för skolskjutsar, 5 miljoner kr., synes vara otillräcklig. *Svenska stadsförbundet* är av den uppfattningen, att kostnaderna för skolskjutsar, fria läroböcker och skolmältider troligen beräknats för lågt. *Skolöverstyrelsen* framhåller — under hänvisning till sitt förslag om frivillig undervisning i instrumentalmusik och körsång — att vid ett bifall till detta överstyrelsens förslag skulle kostnaderna för sådan undervisning vid fullt utbyggd grundskola uppgå till omkring 13 miljoner kr., mot av beredningen beräknat belopp av omkring 3,5 miljoner kr. Kostnadsökningen till följd av de av överstyrelsen föreslagna ändrade bestämmelserna för gruppindelning för undervisningen i slöjd på låg- och mellanstadierna skulle enligt överstyrelsens beräkningar uppgå till omkring 4,2 miljoner kr. vid på dessa stadier fullt utbyggd grundskola. Därest överstyrelsens i dess petita för budgetåret 1962/63 framlagda förslag om förmånligare statsbidragsregler för skolmältidsverksamheten blir genomfört, kommer de av beredningen angivna statliga kostnaderna för verksamheten, 14—16 miljoner kr., att enligt överstyrelsens beräkningar stiga till omkring 35 miljoner kr. Överstyrelsen framhåller vidare, att i de av beredningen angivna kostnaderna ej synes ingå kostnader för lärarutbildning och fortbildning. I vart fall synes kostnader för fortbildning i detta sammanhang böra beaktas. Överstyrelsen erinrar om, att dessa kostnader av överstyrelsen beräknats stiga från omkring 4,3 miljoner kr. för budgetåret 1962/63 till omkring 10,5 miljoner kr. budgetåret 1966/67. Slutligen framhåller överstyrelsen på anförda skäl, att det torde vara motiverat att i stället för den av beredningen antagna statsbidragsprocenten av 35 för permanenta skolbyggnader räkna med en statsbidragsprocent av 36, därvid statsbidrag till AV-utrustning icke medräknats. *Riksrevisionsverket* är av den uppfattningen, att vissa av beredningen uppskattade lönekostnader, exempelvis för övningslärare, synes vara baserade på

något för hög löneklass. Ämbetsverket har inte ansett sig kunna ingå på en närmare prövning av kalkylerna i deras helhet.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller, att beredningen vid sina kostnadsberäkningar beträffande de tekniska fackskolorna icke synes ha tagit hänsyn till utgifter för anskaffande av laboratorieutrustningar eller på grund av den tekniska utvecklingen föranledda nödvändiga kompletteringar av dylika utrustningar. Vad överstyrelsen sålunda framhållit gäller, enligt ämbetets förmenande, jämväl utrustningar för de merkantila fackskolorna.

Beredningens förslag beträffande sammanförande av det nuvarande anslaget till folkundervisningens främjande i rikets nordligaste gränsorter med det särskilda stimulansbidraget har föranlett *skolöverstyrelsen* och *länsstyrelsen i Norrbottens län* att yttra sig i ämnet. Skolöverstyrelsen erinrar, att ur gränsortsanslaget utgår bidrag icke endast till kommuner utan även andra bidrag (finnbygdsstipendier, bidrag till viss folkbildningsverksamhet, biblioteksverksamhet m. m.). Överstyrelsen förutsätter, att det ej varit beredningens avsikt, att bidrag ej vidare skulle utgå till sådana ändamål och föreslår att anslaget, med undantag för den mindre del som nu utgår till kommuner, bibehålles som ett separat anslag. Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker förslaget under förutsättning att de kommuner, som nu åtnjuter bidrag ur förevarande anslag, bibehåller företräde till bidrag, och att vissa särskilda ändamål, bl. a. lekskolekurserna för barn från finsktalande hem, alltfort skall anses utgöra bidragsgrund. *Statskontoret* tillstyrker ett sammanförande av gränsortsanslaget med det särskilda stimulansbidraget.

Synpunkter på de gjorda kostnadsberäkningarna framföres vidare i yttrandena ofta i nära anslutning till beredningens behandling av statsbidragsfrågorna.

Departementschefen

Den allmänna övergången till grundskola i hela landet är, som skolberedningen framhåller, en fråga av betydelse inte bara för hela vårt skolväsen utan även för andra delar av samhället. Som en grundläggande förutsättning för allt arbete under uppbyggnads- och genomförandeperioden måste gälla, att den skola som bygges upp skall vara en kvalitativt godtagbar skola med innehåll och utformning enligt den målsättning och den utformning, som här tidigare angivits. Detta kräver i sin tur betydande resurser i fråga om lärare, lokaler och undervisningsmateriel m. m. Grundskolans genomförande måste därför och med hänsyn jämväl till behovet av en samordnad och långsiktig planering över huvud taget, lika väl för landet i dess helhet som för varje enskild kommun, uppenbarligen så långt det går samordnas med utbyggnaden av främst yrkeskolor, fackskolor och olika slag av gymnasier. Därigenom bör den del av våra samlade resurser som avdelas för utbildningsbehov kunna utnyttjas och avvägas

så rationellt och effektivt som möjligt och det totala utbildningsbehovet bäst tillgodoses.

Jag vill här inledningsvis konstatera, att innevarande läsår så många av landets kommuner övergått till försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, att de folkmängdsmässigt motsvarar 53 % av landets invånarantal. För att få någon uppfattning om i vilken takt man önskar övergå till grundskola i de återstående kommunerna, motsvarande omkring hälften av såväl rikets folkmängd som antalet skolpliktiga barn, har beredningen genom medverkan av skolöverstyrelsens planeringsavdelning undersökt kommunernas önskemål och planer. Undersökningen visar, att kommunerna generellt sett önskar sådan övergång i betydligt snabbare takt än vad som svarar mot ett jämnt genomförande enligt det av riksdagen år 1957 förutsatta tidsschemat.

Liksom skolberedningen finner jag, att ett fritt genomförande av grundskolan är omöjligt redan av hänsyn till skolbyggnadsbehovet. Någon form av styrning eller reglering av genomförandetakten blir oundgänglig för att de uppkomna anspråken skall kunna någorlunda jämnt tillgodoses under hela genomförandeperioden.

Vissa redan föreliggande utgångspunkter för övervägandena i förevarande spørsmål — utöver den nyss angivna omfattningen innevarande läsår av försöksverksamheten med nioårig enhetsskola — bör här bringas i åtanke.

Enligt av riksdagen år 1957 (prop. 1957: 106 s. 61 ff.; SU 127; Rskr 317) godkända riktlinjer för planeringen skall försöksverksamheten med nioårig enhetsskola upphöra med utgången av läsåret 1961/62 och den allmänna övergången till obligatorisk nioårig skola påbörjas den 1 juli 1962. Övergången bör i varje kommun ske successivt med början i årskurserna 1 och 5. Övergångsperioden bör sträcka sig t. o. m. läsåret 1968/69, vilket innebär att kommun, som dröjer med sin övergång till den nya skolordningen till sistnämnda läsår, kommer att nå nionde årskursen läsåret 1972/73, då grundskolan alltså skulle vara helt genomförd i hela riket.

Jag biträder beredningens förslag att denna tidsplan oförändrad bör gälla för grundskolans genomförande, dock att övergången i varje kommun bör ske successivt med början i årskurserna 1—5.

Övergången till den nya skolordningen bör för försökskommunernas del innebära, att den nuvarande försöksskolan omvandlas till grundskola den 1 juli 1962 även om den, såsom jag strax skall närmare beröra, inte omedelbart i sin helhet kommer att följa grundskolans regler i fråga om läroplan o. d. För de delar av den nuvarande försöksskolan, som i enlighet med vad beredningen förordat därutinnan övergångsvis inte kommer att tillämpa grundskolans läroplan m. m., bör försöksskolans timplaner och huvudmoment och vissa övriga bestämmelser övergångsvis alltså gälla. På samma sätt bör folkskolans motsvarande läroplan och vissa övriga bestämmelser övergångsvis i viss omfattning äga fortsatt tillämpning i de av de nuvarande försökskommunerna, som innevarande läsår inte genomfört försöksverksamhet i alla årskurser.

Vad avser kommuner, som innevarande läsår har sitt skolväsen ordnat enligt den äldre ordningen med folkskola och s. k. högre skolor, förordar jag, att grundskolan genomföres i den takt som skolberedningen föreslagit och som i det föregående redovisats. Det innebär, att övergången till grundskola kommer att ske något snabbare i början och något långsammare i slutet av perioden men dock inte, av skäl som jag nyss berört, så fort som kommunerna själva uttryckt önskemål om. Nuvarande anordning med yttrande från länskolnämnden över kommunala framställningar och förslag av skolöverstyrelsen samt beslut av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall synes även under övergångstiden vara den som bäst tillgodoser samtliga samordningskrav.

I de kommuner, som här avses bör engelska — inom ramen för det nuvarande veckotimtalet och så vitt tillgången på lärare att undervisa i ämnet och omständigheterna i övrigt det medger — införas i årskurs 4 fr. o. m. läsåret 1962/63.

För samtliga kommuner tillhörande denna grupp bör gälla att de, så länge de bibehåller sin skolorganisation oförändrad, fortsätter att läsa efter äldre läroplaner. De mindre ändringar i dessa, som erfordras för att undervisning i engelska skall kunna meddelas från årskurs 4 redan fr. o. m. höstterminen 1962, bör få företas efter medgivande av skolöverstyrelsen. Vad beredningen i övrigt anfört för denna grupp av kommuner beträffande genomförandet av grundskolan ger inte anledning till erinran.

Befintliga treåriga respektive fyraåriga realskolor bör avvecklas på följande sätt. Fr. o. m. höstterminen det år då grundskolan når högstadiet sker ingen intagning i realskolans första klass och därefter successivt inte heller i följande klasser. Skulle i kommunen finnas kvarvarande femårig realskola bör motsvarande bestämmelse för realskolans första klass gälla från det år då grundskolans genomförande påbörjas i årskurs 5. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att närmare överväga och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till bl. a. de beslut, som senare kan behöva fattas med riksdagens medverkan i anledning av realskolorganisationens definitiva avveckling.

För de 367 kommuner som innevarande läsår bedriver försöksverksamhet med nioårig enhetsskola i olika långt framskridna stadier har beredningen gjort en indelning i flera grupper och för var och en av dem angivit tämligen detaljerade planer för införande av grundskolans läroplan.

Jag förordar i likhet med beredningen, att samtliga nuvarande försökskommuner vad *låg- och mellanstadierna* beträffar fr. o. m. höstterminen 1962 övergår till grundskolans läroplan — och därmed till tillämpning av de av mig förut förordade nya reglerna för elevantalet i klasserna — i årskurserna 1—4 samt därefter successivt i följande årskurser.

Vad avser *högstadiet* skiljer beredningens förslag på övergång till grundskolans läroplan och övergång till anordningen med sammanhållna klasser. Beredningens förslag i dessa avseenden innebär bl. a., att övergången till det av

mig tidigare förordade lägre antalet elever per klass skall ske i takt med övergången till anordningen med sammanhållna klasser. Jag biträder detta förslag.

Spörsmålen om övergång till grundskolans läroplan — vad högstadiet beträffar — blir först aktuella för den stora grupp av kommuner som påbörjat försöksverksamhet med nioårig enhetsskola i så god tid, att denna vid utgången av läsåret 1961/62 hunnit minst t. o. m. årskurs 6. Som allmän regel för dessa kommuner, vilken bör vara riktgivande även för de kommuner inom denna grupp, som senare genomför högstadiet, förordar jag, att en obligatorisk övergång till grundskolans läroplan årskurs efter årskurs med början i årskurs 7 skall inledas fr. o. m. läsåret 1963/64. Efter särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t bör dock detta undantagsvis kunna få ske fr. o. m. läsåret 1962/63. Jag förordar vidare i dessa fall obligatorisk övergång till anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7 fr. o. m. höstterminen 1964 och påföljande år även i årskurs 8. Kommun som så önskar bör dock efter anmälan till länskolnämnden redan tidigare få börja tillämpa sammanhållna klasser.

Beredningen har i anslutning till de generella reglerna för övergången till grundskola tämligen ingående behandlat hur denna övergång bör ske för olika grupper av försökskommuner. Vad beredningen därvid anfört synes i allt väsentligt kunna gälla liksom dess förslag i fråga om erforderliga justeringar av läroplaner m. m. under övergångstiden. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i anslutning till av mig förordade allmänna riktlinjer för övergången till grundskola besluta om de modifikationer i läroplaner och i tillämpningen av dem m. m., som övergångsvis kan erfordras, liksom att i vissa fall, då särskilda skäl härtill föreligger, medge övergång till grundskolans läroplan — inte bara på högstadiet — tidigare än som följer av vad jag nyss förordat. Bl. a. skulle därigenom skolöverstyrelsens önskemål om en något snabbare övergång till grundskolan på orter med lärarutbildning kunna tillgodoses.

Jag biträder skolberedningens förslag, att då grundskolan fr. o. m. den 1 juli 1962 allmänt genomföres, grundskolans högstadium i elevområdesavseende bör jämföras med högre skola, såvida inte Kungl. Maj:t för viss kommun, om särskilda skäl föreligger, medgiver undantag härifrån.

Under de närmaste åren kommer skolväsendet i olika kommuner att förete ganska väsentliga skillnader, vilket för elever som flyttar från en kommun till en annan kan komma att medföra olägenheter. Kungl. Maj:t torde böra bemyndigas att meddela erforderliga föreskrifter för att för sådana elever liksom för elever, vilka på grund av kvarsittning övergår från en skolform till en annan, medge stödundervisning i erforderlig omfattning. Kostnaderna för sådan stödundervisning torde böra bestridas ur anslag till avlöningar vid respektive bidrag till driften av den skolform, till vilken eleven kommer och där stödundervisningen sålunda anordnas.

Jag har redan tidigare i samband med behandlingen av förslaget om f a c k - s k o l o r förordat vissa riktpunkter för det allmänna uppbyggandet av denna skolform. Därutöver vill jag i detta sammanhang endast tillfoga följande.

Skolberedningens förslag om en fackskolororganisation har, som tidigare redovisats, fått ett gott mottagande vid remissbehandlingen. Även på annat sätt har intresse för tanken kommit till synes, främst genom underhandsförfrågningar från ett antal kommuner om att få upprätta en eller flera fackskolor. Man måste därför räkna med att önskemål om fackskolor kommer att överskrida den omfattning, vilken jag tidigare angivit som riktpunkt tills vidare för organisationens utveckling. Med hänsyn härtill och för att vi skall få en ändamålsenlig fackskolororganisation över hela landet, synes det av samhällsekonomiska och andra skäl nödvändigt med en viss styrning av fackskolornas lokalisering och planeringen av deras utbyggnad.

Jag har redan anfört, att övergången till grundskola liksom därmed sammanhängande förändringar av skolorganisationen kräver en omsorgsfull och samordnad planering. Genom länskolnämndernas försorg sker redan nu en skolplanering av betydande omfattning. Den organisatoriska prövningen av den obligatoriska skolan, i huvudsak avseende frågor rörande skolorganisationens utseende vid fullt genomförda förändringar, interkommunal samverkan och liknande frågor, ligger sålunda hos länskolnämnden. Prövningen av statsbidragsfrågor för byggnader ligger emellertid hos skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t och därigenom regleras i stor utsträckning den takt och den ordning, i vilken förändringarna kan genomföras. Det torde vara nödvändigt, att fastställandet i princip av skolorganisationen i länen och den takt, i vilken förändringarna får genomföras, på något sätt samordnas.

I fråga om planeringen för genomförandet av den nya skolorganisationen med grundskola och fackskolor vill jag vidare anföra följande.

Planeringen för grundskolan, vilken erbjuder de största problemen vad högstadiet beträffar, är så långt framskriden att vad som nu är aktuellt närmast får betraktas som justeringar av ännu ej fastställda planer. Även om sålunda visst planeringsarbete för grundskolan återstår, får dock arbetet fortsättningsvis i första hand inriktas på stadiet ovanför grundskolan och på en samordning av planeringen för detta stadium med fastlagda eller återstående planer för grundskolan. Planeringen för den samlade skolorganisationen — i första hand grundskola, yrkesskolor, fackskolor och gymnasier — bjuder uppenbarligen på åtskilliga besvärliga avvägningsproblem. Gränsdragningen i fråga om elevrekrytering mellan gymnasiet och fackskolan varken kan eller bör i nuvarande läge särskilt fixeras. Gränsen mellan fackskolan och yrkesskolan vad gäller såväl utbildningsmål som elevrekrytering torde inte alltid bli lätt att ange. Utbyggnaden av yrkesskolor, fackskolor och gymnasier synes därför böra baseras på kvantitativa beräkningar av det för dem alla gemensamma rekryteringsunderlaget inom varje upptagningsområde. För nödvändigheten av en översiktlig samordnad planering talar också de olika, ibland irrationella omständigheter som kan komplicera planeringsarbetet: framställning från andra huvudmän än primärkommuner,

t. ex. från landsting eller industrier, om att få upprätta fackskola, förekomsten på en ort av praktisk realskola och kommunal flickskola m. m.

Enligt vad jag erfarit har skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning numera upprättat ett gemensamt planeringsorgan med uppgift att i samråd med berörda centrala, regionala och lokala myndigheter göra en samordnad planering för såväl de allmänbildande och fackutbildande gymnasierna som för den föreslagna fackskolororganisationen samt åtminstone i viss omfattning yrkes-skolorna. Det är enligt min mening angeläget, att skolöverstyrelsens egen slutliga planering för det allmänna genomförandet av grundskolororganisationen — för den händelse den kan utföras vid sidan om den samordnade planeringen för övriga skolformer — liksom sistnämnda planering bedrivs så effektivt, att grundskol- och fackskolororganisationen kommer att genomföras på det sätt och i den takt som jag förordat.

Takten i grundskolans genomförande är, såsom skolberedningen framhållit, i hög grad beroende av tillgången på skolbyggnader, som är ändamåls-enligt placerade och funktionsmässigt avpassade till de behov som grundskolan representerar.

Vid den förut omnämnda undersökningen om de kommunala önskemålen och planerna i fråga om övergången till obligatorisk nioårig skola inhämtades samtidigt uppgifter om det för övergången erforderliga byggnadsbehovet uttryckt i totala investeringsbelopp. Beredningen erinrar om att en analys av lokalbehovet och därmed förenade kostnader av naturliga skäl måste bli i viss mening över-slagsmässig. Det konstateras, att säkerhetsmarginalen hos de från kommunerna lämnade uppgifterna om de enskilda byggnadsprojekten bör vara jämförelsevis snäv, och beredningen godtar efter sin granskning de erhållna uppgifterna, vilka för hela genomförandeperioden och för grundskolans del slutar på ett totalt be-lopp om 2,36 miljarder kr., fördelat på olika typer av skolanläggningar. Beloppet innefattar jämväl behov, som kvarstår från budgetåret 1960/61 sedan nämnda års investeringsram disponerats.

Beredningen, som finner att det av kommunerna beräknade byggnadsbehovet skulle förutsätta mycket betydande investeringar särskilt under första delen av genomförandeperioden, har, som jag redan nämnt, föreslagit, att grundskolan under genomförandeperioden förverkligas i en något mer utjämnad takt än vad som svarar mot kommunernas egna önskemål. Beredningens beräkningar utmyn-nar i det tidigare redovisade förslaget till investeringsramar för budgetåren 1962/63—1969/70. Beredningen förordar vidare, att skolanläggningar i — bygg-nadstekniskt sett — förenklat utförande, s. k. paviljonger, ges ett vidgat ut-rymme inom den totala investeringsramen.

Jag vill med hänsyn till den vikt som skolbyggnadsfrågan har för bedöm-ningen av möjligheterna att genomföra grundskolan inom den tid och i den takt, som jag i det föregående förordat, något erinra om remissinstansernas uttalanden i dessa frågor.

Det är i yttrandena vanligt att beredningens byggnadsprogram betecknas som underdimensionerat eller som ett minimiprogram. Skolöverstyrelsen framhåller, att förskjutningen av investeringarna framåt i tiden kommer att medföra stora lokalsvärigheter för kommunerna under genomförandetiden, men tillstyrker dock förslaget som ett absolut minimum. Statskontoret förordar, att omfördelningen genomföres så, att man under de närmaste åren prioriterar högstadiabyggen. Kommunförbunden påpekar, att den föreslagna sänkningen av elevantalet i klasserna, vilken kommunerna vid lämnandet av sina uppgifter rimligen ej kunnat beakta, kommer att medföra ännu större byggnadsbehov än de som uppgivits. Såsom redovisats har dock skolöverstyrelsen på den långsiktiga byggnadsplaneringen sedan några år räknat med delningstalet 30 för såväl mellan- som högstadiet.

Av skolberedningen anförda överväganden och förslag synes mig realistiska och väl svarande mot såväl föreliggande behov som våra möjligheter att tillgodose desamma. Planen — upptagande ramar om 350 miljoner kr. per år under budgetåren 1962/63—1964/65 samt 325, 275 och 225 miljoner kr. per år under de tre därpå följande åren jämte slutligen 160 respektive 105 miljoner kr. per år under budgetåren 1968/69 och 1969/70 — synes därför böra bli utgångspunkten för de årliga ställningstagandena i fråga om investeringsramar och anslag, samtidigt som behoven givetvis får bedömas mot bakgrunden av det samhälls-ekonomiska läget. Erfarenhetsmässigt torde man dock böra räkna med att korrigeringar uppåt av de låga talen för periodens sista år kommer att kunna aktualiseras, ju längre framåt i perioden vi kommer. Såväl skolberedningen som vissa remissmyndigheter har förordat, att de provisoriska skolbyggnaderna ges ett vidgat utrymme inom investeringsramen. I detta sammanhang vill jag erinra om, att statskontoret för närvarande i samråd med berörda överstyrelser överser statsbidragsbestämmelserna rörande skollokaler. Resultatet av denna utredning torde bl. a. komma att klarlägga i vilken mån det fortfarande finns skillnader i kostnadshänseende mellan vad som i dag kallas provisoriska skolbyggnader och permanenta sådana och huruvida ändringar i statsbidragsbestämmelserna kan finnas påkallade med hänsyn härtill. I överensstämmelse med vad jag nu anført beträffande grundskolans byggnadsbehov, kommer jag i det följande vid anmälan av vederbörligt anslagsäskande att för budgetåret 1962/63 förorda en investeringsram av 270 000 000 kr. för permanenta och 80 000 000 kr. för provisoriska skolbyggnader.

Vissa remissinstanser har framfört förslag om förenkling av den administrativa handläggningen av byggnadsärendena, bl. a. förslag om decentralisering av handläggningen till länskolnämnderna. Jag vill med anledning därav framhålla att vid behandling i annat sammanhang av frågan angående centrala sjukvårdsberedningens organisation och arbetsuppgifter torde komma att beröras spörsmålet angående en utredning rörande ändrade former för handläggning i vissa delar av ärenden om byggnadsbidrag, bl. a. beträffande skollokaler, i syfte att

ernå viss samordning och rationalisering av denna bidragsgivning från bl. a. byggnadstekniska och byggnadsekonomiska synpunkter.

Beredningen har även framfört vissa överväganden och förslag i fråga om behovet av skolbyggnader för fackskolor. Jag är inte beredd att nu ta ställning till dessa förslag. Det torde i stället bli anledning att återkomma härtill i samband med framläggandet av närmare förslag om fackskolororganisationens successiva uppbyggnad.

Beträffande statsbidragsfrågorna vill jag först något beröra spörsmålet om kostnadsfördelningen i stort mellan stat och kommun beträffande det obligatoriska skolväsendet. Åtskilliga remissinstanser har uppehållit sig vid denna fråga, som med hänsyn till ökningen av skolkostnadernas absoluta storlek utan tvivel är av väsentlig betydelse. Även vid en oförändrad kostnadsrelation stat—kommun — vilket varit riktmärket för skolberedningen — kommer de absoluta kostnader, som drabbar kommunerna att bli betydande. De ekonomiska bördor som skolväsendet lägger på kommunerna är kännbara, framför allt för kommunerna på landsbygden, vilka i såväl befolkningsmässigt som ekonomiskt avseende i regel är de svagaste. Jag finner det i och för sig förståeligt om man på kommunalt håll menar, att den hittillsvarande och väntade utvecklingen av framför allt landskommunernas skolutgifter inger farhågor. Både Landskommunernas förbund och Svenska stadsförbundet erinrar om skolkommissionens uttalande på sin tid, att kommunernas kostnader för skolväsendet till större del än dittills borde övertas av staten vid skolreformens genomförande.

Frågan om en eventuell omfördelning mellan staten och kommunerna av kostnaderna för det obligatoriska skolväsendet kan emellertid rimligen inte bedömas isolerad från alla de övriga verksamhetsområden, där likaledes en viss kostnadsfördelning sker mellan staten och kommunerna. Spörsmålet torde naturligen komma att aktualiseras i samband med 1958 års skatteutjämningskommittés arbete och de överväganden och åtgärder från statsmakternas sida, vartill detta kan komma att leda. Frågan om en eventuell ändring i fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för grundskolan och för skolväsendet bör således prövas i ett större finanspolitiskt sammanhang, varför jag inte nu anser mig kunna ta upp denna fråga till mer ingående behandling. Vad gäller de av skolberedningen särskilt berörda statsbidragen till elevinackordering och skolmaltider torde jag här vidare få hänvisa till vad jag anfört i årets statsverksproposition, bilaga 10, ecklesiastikdepartementet, s. 12, 161 och 593 f.

I samband med att beredningen föreslår skyldighet för kommunerna att tillhandahålla skolorna bibliotek — en ändring som får anses mera formell än reell — säger sig beredningen icke ha anledning till erinran mot den i 1961 års statsverksproposition aviserade avlösningen av statsbidraget till skolbibliotek, under förutsättning av en i princip oförändrad kostnadsfördelning mellan stat och kommun. Den avlösning av skolbiblioteksbidraget, som jag i det följande vid behandlingen av anslagsfrågor avser att föreslå, bygger på den av beredningen upp-

ställda förutsättningen. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att vissa kostnader för ökat pedagogiskt utnyttjande av skolbiblioteket kommer att täckas av det nya pedagogiska stimulansbidrag jag avser att föreslå.

Enligt vad jag här anfört bör de nuvarande bestämmelserna om statsbidrag till driftkostnader inom det obligatoriska skolväsendet med de ändringar på vissa punkter, som jag i skilda avsnitt av min föregående framställning förordat, men med oförändrat sakligt innehåll i övrigt tillämpas även för grundskolan. I detta sammanhang vill jag emellertid uppta en mindre fråga, nämligen den om fördelningen mellan olika skolor av kostnaderna för övningslärare med fyllnadstjänstgöring. Enligt den ursprungliga kungörelsen i ämnet (1951: 558), som allttjämt gäller, skall vid fördelningen även medräknas kostnaderna för arvode för tilläggstimmar. Då dessa timarvoden numera i stort sett uppgår till samma belopp som lönen för veckotimme räknat bör fördelningen kunna begränsas till lönekostnaderna, medan arvoden för tilläggstimmar helt bestrides av den kommun, där dessa timmar fullgöres. Härigenom skulle en betydande förenkling av beräkningarna vinnas. Jag har för avsikt att, om ej riksdagen framställer erinran häremot, senare föreslå Kungl. Maj:t vissa omläggningar i förenklingssyfte.

I detta sammanhang vill jag erinra om dels att 1945 års riksdag (prop. 1: VIII s. 386, SU 8 s. 31, Rskr 8) bemyndigat Kungl. Maj:t att, där i särskilda fall omständigheterna det föranleder, besluta om statsbidrag till kommunal skola utan hinder av att någon mindre avvikelse från de av riksdagen beträffande statsbidraget fastställda grunderna och villkoren ägt rum, dels ock att 1949 års riksdag (prop. 1: VIII s. 254, SU 8 s. 83, Rskr 8) främst med hänvisning till då föreliggande planer på en kommande skolreform bemyndigat Kungl. Maj:t att, då det kan finnas påkallat för att möjliggöra försöksanordningar inom skolväsendets område, medge avvikelser från bestämmelser som tillkommit med riksdagens medverkan (jfr även prop. 1955: 120 s. 91). Med stöd av dessa bemyndiganden har Kungl. Maj:t vid skilda tillfällen i ett antal särskilda fall beslutit om mindre avvikelser från eller jämkningar i gällande statsbidragsbestämmelser samt för vissa grupper av ärenden eller typfall funnit sig kunna meddela föreskrifter eller anvisningar, som inneburit sådana avvikelser eller jämkningar. I den mån dessa bedömts vara av nämnvärd ekonomisk betydelse eller av principiellt intresse har de i skilda sammanhang bragts till riksdagens kännedom (se exempelvis prop. 1961: 1, VIII s. 324 ff.). Dessa bemyndiganden har sålunda möjliggjort rimliga hänsynstaganden i enskilda fall och skapat förutsättningar för ett praktiskt handlande i situationer, som inte kunnat på förhand förutses. Då uppenbarligen enskilda fall och situationer av denna art kan komma att aktualiseras även i framtiden, torde — därest riksdagen inte framställer någon erinran däremot — bemyndigandena bära alltfort vara tillämpliga; 1949 års bemyndigande bör därvid avse det pedagogiska eller organisatoriska nydarningsarbete, som alltframt måste försiggå för att det av mig i tidigare avsnitt av min framställning berörda kravet på en fortskridande skolreform skall kunna tillgodoses.

Skolberedningens mest betydande förslag i statsbidragshänseende innebär, att det nuvarande försökskostnadsbidraget skall upphöra med försöksverksamhetens slut den 30 juni 1962 och ersättas av ett system med pedagogiska stimulansbidrag, så utformade att de i stort sett tillför kommunerna som helhet samma totalbelopp som ett permanent försökskostnadsbidrag av nuvarande konstruktion skulle ha gjort. Förslaget har tillstyrkts bl. a. av såväl kommunförbunden som skolöverstyrelsen. Endast en remissmyndighet, riksrevisionsverket, har helt avstyrkt.

Det kan naturligtvis sägas, att tanken på ett nytt statsbidrag inte stämmer särskilt väl överens med nuvarande principer för bidragsgivningen, vilka ju bl. a. präglas av strävanden att i största möjliga utsträckning förenkla statsbidragssystemet och så långt möjligt begränsa antalet bidrag. Men som beredningen framhållit, rör det sig här endast formellt om ett nytt bidrag. Härtill kommer den av beredningen åberopade stimulanssynpunkten, vilken enligt förslaget kommer till uttryck bl. a. genom en viss överkompensation under de närmaste åren med hänsyn till önskemålet att kraftigt stimulera till upprustning av äldre skollokalers inredning och apparatutrustning samtidigt med att kommunerna torde få vidkännas betydande initialkostnader i samband med övergången till nioårig skola. Man torde knappast våga räkna med att kommunerna mer allmänt inom överskådlig tid skulle finna det möjligt att utan ekonomiskt stöd från staten realisera det angelägna upprustningsprogram skolberedningen förordat. Enligt min mening bör därför beredningens förslag genomföras.

Beredningen föreslår, att det nya statsbidragsbeloppet skall för år beräknas till 26 kr. per elev i sådan årskurs av grundskolan, där läroplanen för grundskolan eller timplaner och huvudmoment för försöksskolan tillämpas. Därav skall, såsom ett *allmänt* pedagogiskt stimulansbidrag, till kommuner med grundskola utgå ett bidrag motsvarande 25 kr. per elev. Ett totalbelopp, motsvarande 1 kr. per elev, skall samtidigt stå till Kungl. Maj:ts förfogande för att utnyttjas såsom ett *särskilt* pedagogiskt stimulansbidrag åt kommuner med befolkningsmässigt och ekonomiskt svagt underlag, alltså kommuner för vilka den åsyftade pedagogiska upprustningen leder till särskilt kännbara kostnader. Jag ansluter mig till detta förslag samt förordar, att anslaget för ändamålet benämnes Bidrag till pedagogisk utrustning m. m. Ett statsbidrag beräknat efter 26 kr. per elev kommer visserligen vid fullt utbyggd grundskola, alltså läsåret 1972/73, att tillföra kommunerna ett belopp av 24,3 miljoner kr., medan ett fortsatt försökskostnadsbidrag skulle ha givit kommunerna inalles 24,8 miljoner kr. Men under perioden till dess grundskolan är helt utbyggd kommer det nya bidraget med den föreslagna konstruktionen sammanlagt att tillföra kommunerna ett belopp som är ca 10 miljoner kr. större än vad ett försökskostnadsbidrag av nuvarande konstruktion skulle ha lett till.

Vad avser frågan om villkor för det allmänna pedagogiska utrustningsbidraget instämmer jag i vad skolöverstyrelsen anfört i sitt remissyttrande. Jag finner det varken lämpligt eller möjligt att föreskriva, att kommunerna skall använda de

medel, som de genom detta bidrag erhåller, till preciserade ändamål, och att göra bidragens fortsatta utgående beroende av att medlen använts i enlighet härmed. Liksom skolöverstyrelsen anser jag mig kunna förutsätta att kommunerna, om de erhåller ett bidrag som redan genom sin benämning karakteriseras som ett bidrag till anskaffning av pedagogiska hjälpmedel, också kommer att använda medlen för sådant syfte. Det bör dock åligga länskolnämnderna att uppmärksamt följa utvecklingen på detta område.

Av såväl sakliga som anslagstekniska skäl synes det ej lämpligt att, såsom beredningen föreslagit, med det särskilda pedagogiska utrustningsbidraget sammanföra det nuvarande reservationsanslaget Folkundervisningens främjande i rikets nordligaste gränssorter. Detta bör alltså bibehållas såsom ett separat anslag under åttonde huvudtiteln. Förslag om medelsanvisning under anslaget för budgetåret 1962/63 har redan framlagts i årets statsverksproposition, bilaga 10, ecklesiastikdepartementet (s. 164 ff.).

Vad i förevarande avseende gäller statsbidrag till skolbyggnader förordar jag i enlighet med skolberedningens förslag bibehållande av nuvarande bestämmelser om bidrag till första uppsättningen inventarier i såväl skolverkstad som andra lokaler för vad som hittills kallats förberedande yrkesutbildning i årskurs 9y.

För att stimulera kommunerna att utrusta nytillkommande skollokaler med sådan fast inredning och sådana installationer, som väsentligt underlättar användningen av audivisuella hjälpmedel, har skolberedningen — med erinran om att det nuvarande 8-procentstillägget på bidragssumman till försökskommun upphör med utgången av juni 1962 — föreslagit, att ett belopp motsvarande en procent av investeringsramen för permanenta byggnader årligen skulle avsättas för nämnda ändamål. Statsanslaget till byggnadsbidrag skulle enligt förslaget beräknas till 36 % av investeringsramen men det generella byggnadsbidraget som hittills utgå efter 35 %-regeln, medan återstoden skulle disponeras för att medelst ett schablonbelopp per lärosal utbetalas först efter särskild prövning.

På denna punkt har såväl Landskommunernas förbund som Svenska stadsförbundet framhållit, att förslaget icke innebär någon tillfredsställande ersättning för det extra bidragstillägget på 8 %, som nu utgår till försökskommunerna. Det har påpekats, att detta särskilda tillägg realiter har inneburit, att försökskommunerna fått ett statsbidrag utgörande i genomsnitt inte 35 % utan 37,8 % av byggnadskostnaderna. Ett särskilt bidrag motsvarande en förhöjning med en procentenhet av det genomsnittliga procenttalet för byggnadsbidrag skulle alltså, framhålles det, innebära en försämring i statsbidragshänseende för kommunerna. Enligt min mening kan man i detta sammanhang emellertid inte se bort från att det särskilda statsbidraget tillkommit som något av ett pionjärbidrag. Om vidare, som jag för min del förordar, statsbidrag övergångsvis får utgå enligt de gamla reglerna i de fall statsbidragsansökan inkommit till vederbörande statsmyndighet före den 1 mars 1962 och försöksverksamhet bedrivits inom kommunen läsåret 1961/62, kan beträffande detta engångsbidrag en minskning

aldrig träffa den enskilda kommunen, vilket däremot blivit fallet för samtliga högstadiiekommuner därest försökskostnadsbidraget upphört utan att något annat bidrag kommit till i stället.

Liksom skolberedningen anser jag att kommunerna bör erhålla bidrag för täckande av de kostnader, som den förutnämnda fasta inredningen och utrustningen av skollokalerna leder till. Skolberedningen har beräknat kostnaden för erforderlig fast AV-utrustning till 1 500—2 000 kr. per lärosal. Skolberedningen har därjämte föreslagit, att statsmedel för dessa kostnader skulle utgå ur en särskild under anslaget till bidrag till vissa byggnadsarbeten för det allmänna skolväsendet upptagen anslagspost, vilken skulle tillföras ett belopp motsvarande en procent av investeringsramen för permanenta skolbyggnader. Då skolberedningen emellertid i övrigt inte angivit några närmare regler för denna bidragsgivning har skolöverstyrelsen föreslagit, att undervisningslokaler — med hänsyn till att behovet av här avsedd utrustning är starkt varierande för olika slags skollokalerna — bör indelas i fyra grupper och att bidraget bör beräknas på en kostnad av 2 000 kr. för klassrum och ämnesrum, lokaler för geografi och naturorienterande ämnen samt teckningssalar, 400 kr. för grupprum på högsta-diet, 1 000 kr. för slöjdsalar, skolverkstäder, skolkök och gymnastiksalar samt 3 000 kr. för musiksalar. Av de sålunda beräknade beloppen bör statsbidrag utgå med 50 %. Rent anslagstekniskt innebär vidare skolöverstyrelsens förslag, att medel inte på förhand skulle avsättas under en särskild anslagspost utan erforderliga anslagsbelopp skulle beräknas allteftersom den nya bidragsgivningen kan väntas belasta skolbyggnadsanslaget. Eftersom den här avsedda bidragsgivningen skulle börja att tillämpas för lokaler som rymmes inom den för budgetåret 1962/63 beräknade investeringsramen, torde medelsbehov uppkomma först under budgetåret 1964/65. Jag biträder överstyrelsens förslag och förordar, att statsbidrag utgår med 50 % av de för var och en av de fyra grupperna angivna utrustningskostnaderna.

Mitt principiella ställningstagande i fråga om statsbidrag till fackskolor har jag tidigare angivit i samband med förslagen i övrigt om upprättande av en fackskolororganisation.

Skolberedningen har också framlagt förslag med vissa statsbidragskonsekvenser på andra områden än grundskolans.

I fråga om allmänna läroverk och högre tekniska läroverk föreslås, att kommunerna, utan ändring av det för nämnda skolor i övrigt gällande statliga huvudmannaskapet, skall svara för vaktmästarpersonal, biträdespersonal samt kontorsutrustning och kontorsmateriel på skolexpeditionen, städningpersonal och övriga anordningar för inre renhållning. Vid de tekniska gymnasier skulle därjämte tillkomma uppgiften att svara för uppvärmning, belysning och vatten. För övertagandet av med dessa uppgifter förenade kostnader föreslås kommunerna erhålla full kompensation och beredningen framför vissa förslag om hur denna skulle beräknas och utanordnas.

Då förslaget, till vilket remissinstanserna och bland dem de båda kommunförbunden ställt sig i stort sett positiva, fordrar vissa ytterligare undersökningar och överväganden och dessutom bör samordnas med utförandet av vissa av gymnasieutredningens arbetsuppgifter, är jag emellertid inte beredd att nu uppta det till behandling för genomförande fr. o. m. budgetåret 1962/63.

I förslag till skollag m. m. senare denna dag förordar jag, att de högre tekniska läroverken fr. o. m. den 1 juli 1962 inordnas under de kommunala skolstyrelserna. Därmed bör dessa läroverks ekonomiska förvaltning överföras på skolstyrelsen enligt i huvudsak samma grunder, som redan gäller beträffande de allmänna läroverken. För de nya uppgifter, som härigenom kommer att åvila vissa kommuner, bör dessa erhålla kompensation. Jag föreslår, att det sker på det sättet att de fr. o. m. nästa budgetår helt befrias från dem på grund av särskilda åtaganden åvilande skyldigheter i fråga om bostäder åt rektor och vaktmästare m. fl. De belopp, som enligt dessa åtaganden inflyter till statsverket, redovisas i avlöningsstaten såsom särskilda uppbördsmedel. Dessa uppbördsmedel, som inkluderar jämväl annat än hyror och hyresersättningar, har för innevarande budgetår upptagits till 175 300 kr. och har i årets statsverksproposition uppförts med samma belopp för nästkommande budgetår (bilaga 10, ecklesiastikdepartementet, s. 239). Om riksdagen fastställer avlöningsstat för de tekniska läroverken för budgetåret 1962/63 i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget i statsverkspropositionen, vill jag föreslå att bestämmelser utfärdas om att ifrågakommande uppbördsmedel inte skall uppbäras för nämnda budgetår, i vad avser hyror och hyresersättningar. Det belopp som härigenom skulle komma kommunerna till godo kan uppskattas till omkring 130 000 kr. I syfte att vinna ytterligare överensstämmelse med vad som gäller för de allmänna läroverken vill jag vidare föreslå den ordningen, att ersättningar för upplåtelse av högre tekniskt läroverks tomt och lokaler i fortsättningen skall tillfalla vederbörande kommun.

Beredningen har vidare för de statliga läroverken föreslagit, att ansvaret för personal m. m. för skolhälsovården på enahanda sätt skall överföras till kommunerna. Jag har redan i avsnittet om vissa skolsociala frågor förordat, att förslaget genomföres med verkan fr. o. m. budgetåret 1962/63.

Enligt beredningens tanke, som jag biträder, skulle kompensation till kommunerna för dessa ökade utgifter utgå i form av ett procentuellt tillägg på lärarlönekostnaderna vid berörda läroverk. Företagna undersökningar visar, att utgifterna för skolhälsovården vid dessa skolor är tämligen begränsade; de uppgår genomsnittligen inte till mer än ca 0,5 % och 0,8 % av lärarlönekostnaderna vid de högre tekniska läroverken respektive de allmänna läroverken. I avvaktan på resultatet av den mer fullständiga prövning som torde böra bli nödvändig före ett genomförande av skolberedningens mera omfattande förslag om ändrat huvudmannaskap för vaktmästare m. fl. torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av beredningen angivna grunder utfärda erforderliga föreskrifter om disposition av i vederbörande avlöningsstater upptagna arvodesmedel till skolhälsovårdspersonalen för utbetalning i stället till

kommunerna av procentuella tillägg på lärarlönekostnaderna i enlighet med vad jag här förordat samt att vidta av förslaget genomförande i övrigt föranledda åtgärder.

Jag har vid min behandling av avsnittet om skolsociala frågor förordat, att obligatorisk skolhälsovård fr. o. m. budgetåret 1962/63 införes vid de kommunala yrkesskolornas längre heltidskurser. I förslag angående skollag m. m., som jag senare denna dag framlägger, förordar jag vidare, att förbud införes mot elevavgifter vid yrkesskolor, såvida inte Kungl. Maj:t medgiver undantag för särskilt fall. Beträffande båda förslagen förutsätter beredningen att kompensation utgår till skolornas huvudmän samt att frågan om statsbidrag löses genom omräkning av nuvarande bidrag till driften av berörda skolor.

Av införskaffat material jämte övriga uppgifter kan beräknas att kommunernas sammanlagda kostnader för skolhälsovård vid de kommunala yrkesskolorna — varvid bortses från de centrala verkstadsskolorna och de inbyggda skolorna, vid vilka sistnämnda eleverna i regel får sjukvård genom vederbörande företags försorg — läsåret 1960/61 skulle ha uppgått till i runt tal 150 000 kr., vilket motsvarar inte fullt 2 % av summan av de för samma budgetår utgående s. k. årsbeloppsbidragen till ifrågakvarande skolor enligt 33 och 35 §§ kungörelsen 1957: 480 angående statsbidrag till yrkesskolor. Hälsovårdskostnaden per elev har därvid antagits utgöra 5 kr. per år. Även om skäl talar för att kompensationen liksom vid avlösning tidigare av motsvarande statsbidrag till andra kommunala skolor skulle utgå med ungefär hälften av de verkliga kostnaderna, förordar jag dock, att full kompensation i detta fall får utgå genom omräkning av de nämnda årsbeloppsbidragen. Vart och ett av dessa bör därvid höjas med ett enhetligt belopp av 70 kr. fr. o. m. redovisningsåret 1962/63.

Vad beträffar de centrala verkstadsskolorna skulle med en motsvarande beräkning de sammanlagda kostnaderna för skolhälsovården nämnda budgetår ha uppgått till endast ca 30 000 kr., motsvarande blott omkring 0,8 % av de sammanlagda årsbeloppsbidragen enligt 32 § nämnda kungörelse. Med hänsyn till merkostnadens ringa storlek förordar jag, att särskild kompensation inte skall utgå, så vitt gäller skolhälsovården vid de centrala verkstadsskolorna.

Företagen undersökning angående förekomsten av elevavgifter vid yrkesskolorna visar, att sådana avgifter som regel inte utgår vid de centrala och kommunala yrkesskolornas heltidskurser. Där sådana avgifter förekommer utgår de mestadels med relativt obetydliga belopp. I enstaka fall representerar dock avgifterna en mera betydelsefull inkomstpost för huvudmannen. Detta gäller bl. a. de tekniska skolorna i Hässleholm och Katrineholm, där inkomstposten på grund av kraftigt tilltagna avgifter uppgår till mellan 300 000 kr. och 400 000 kr. per år.

På grund av elevavgifternas varierande förekomst och storlek torde det inte vara möjligt att utan betydande svårigheter och med stora administrativa komplikationer finna någon bidragsform, som för alla berörda kommuner skulle innebära en adekvat kompensation för ett bortfall av elevavgifterna. Då dessa avgifter dessutom i regel torde sakna kommunalekonomisk betydelse anser jag mig

inte böra förorda någon generell kompensation i förevarande avseende. Med stöd av övergångsbestämmelserna till den föreslagna skollagen torde Kungl. Maj:t kunna medge vissa mer generella möjligheter till undantag övergångsvis från förbudet att uttaga elevavgifter för att lösa i samband med förbudets genomförande eljest uppkommande svårigheter. I enstaka undantagsfall av den typ som nämnts framstår det emellertid med hänsyn bl. a. till elevrekryteringen och utbildningens syfte som direkt stötande med så höga avgifter, varför förbudet vore särskilt motiverat, samtidigt som ett undantagslöst förbud å andra sidan skulle medföra ett alltför hårt ingrepp i huvudmannens ekonomi. I enstaka undantagsfall av denna art, där rådande förhållanden uppenbarligen bör rättas till, men där inte utan särskilt ekonomiskt stöd från statens sida förbudet rimligen bör tillämpas, bör Kungl. Maj:t bemyndigas att, efter särskild prövning, ur vederbörligt bidragsanslag bevilja huvudmannen ett extra bidrag som kompensation för avgifternas borttagande eller för en väsentlig nedsättning av desamma. Frågan om möjlighet till sådant extra bidrag bör givetvis omprövas i samband med en framtida omprövning av det reguljära statsbidraget till skolformen i fråga.

De beräkningar över skolväsendets kostnader under ett tiotal år framåt, som skolberedningen företagit, är naturligtvis i hög grad approximativa. Som skolöverstyrelsen framhåller i sitt yttrande, måste kostnadskalkyler över en så lång tidsperiod naturligen innefatta många osäkerhetsmoment, t. ex. i fråga om lärarbehovet. Såvitt överstyrelsen ansett sig kunna bedöma, torde dock beräkningarna rörande statens kostnader ge en riktig bild av kostnadsutvecklingen i stort. Jag delar denna uppfattning. Likaledes anser jag det uppenbart, att uppskattningen av de kommunala kostnaderna många gånger måste vara vanskligare än beträffande de kostnader, som bäres av staten. Följaktligen torde osäkerhetsmarginalerna i fråga om de kommunala kostnaderna vara särskilt stora. Det bör också framhållas, att beredningen i sina kalkyler — enligt min mening med rätta — inte medräknat kostnader för den statliga studiehjälpen.

Enligt skolberedningens beräkningar skulle kostnaderna för det obligatoriska skolväsendet, vilka för 1962/63 uppskattas till 1 790 miljoner kr., varav 1 060 miljoner på staten och 730 miljoner på kommunerna, komma att 1972/73 uppgå till 2 290 miljoner kr., varav på staten 1 350 miljoner och på kommunerna 940 miljoner. Den sammanlagda kostnadsstegringen skulle med andra ord vara av storleksordningen 500 miljoner kr., varav ca 58 % skulle falla på staten.

En dylik grov beräkning av kostnadsstegringen fram till en fullt utbyggd grundskola kan givetvis inte betraktas såsom något mått på vad just skolreformen kostar. En sådan frågeställning är enligt min mening inte korrekt och kan i varje fall inte besvaras med ledning av de totalkostnadskalkyler skolberedningen gjort. De kostnadsökningar, som uppstår i samband med övergången till en nioårig obligatorisk skola, skulle i stor utsträckning ha uppstått, även om den nu aktuella skolreformen aldrig vidtagits. Under alla omständigheter hade

i så fall en betydande utbyggnad och upprustning i stället måst göras av nuvarande skolformer, för att den bestående skolorganisationen någorlunda skulle ha motsvarat den allt mer ökade efterfrågan på utbildning ovanför folkskolans nivå. De totalkostnader beredningen redovisar får alltså inte betraktas såsom förenade enbart med den reform av den obligatoriska skolan, som grundskolans genomförande innebär. Tvärtom bör i stället förslaget till grundskola betraktas som en med hänsyn till utvecklingens och det moderna samhällets krav adekvat utformning av den obligatoriska skolan inom ramen för vad vi under alla förhållanden fått betala för undervisning och utbildning av motsvarande åldersklasser.

Även om man skulle tillämpa ett merkostnadsresonemang vid analys av beredningens kostnadsberäkningar, finner man att de beräknade totalkostnaderna på approximativt 2 300 miljoner kr. är en föga lämplig utgångspunkt för slutsatser om vilka kostnadsökningar för samhället, som grundskolan för med sig. Sammanför man de statliga utgiftsposter i beredningens kalkyler, vilka tillsammans täcker mer än 99 % av de sammanlagda statliga utgifterna för det obligatoriska skolväsendet (inklusive skolbiblioteken) i 1961 års statsverksproposition, blir resultatet en ökning från budgetåret 1961/62 till budgetåret 1972/73 med i runt tal 330 miljoner kr. Det bör emellertid beaktas, att en väsentlig del av denna ökning endast utgör en överföring mellan olika anslag på budgeten genom att statliga realskolor och högre kommunala skolor successivt avvecklas i samband med grundskolans genomförande och kostnaderna för utbildningen vid dessa skolformer i stället kommer att belasta det anslag från vilket statsbidraget till grundskolan utbetalas. Vid slutet av grundskolans genomförandeperiod, alltså läsåret 1972/73, kan dessa kumulativt ökade överföringar beräknas uppgå till omkring 220 miljoner kr. i förhållande till de för 1961/62 uppförda anslagen. Beräknad på detta sätt skulle den verkliga merkostnaden således uppgå till blott 110 miljoner kr., en kostnadsökning som måste ses mot bakgrunden bl. a. av att samtliga elever kommer att erhålla en nioårig skolgång med de väsentligt standardförbättrande och effektivitetshöjande anordningar — minskning av elevantalet i klasserna m. m. — som jag i det föregående förordat.

Det är mig angeläget att än en gång betona den approximativa karaktären hos de nu redovisade beräkningarna. Jag vill vidare gärna instämma i det uttalande, som länsstyrelsen i Västmanlands län gör i sitt remissyttrande, när den betonar, att den ekonomiska börda som genom den kommande grundskolan läggs på samhällsmedlemmarna knappast torde kännas för tung för den, som är medveten om att det här gäller vår angelägnaste gemensamma uppgift för samhällets utveckling och förkovran. Likaså anser jag mig böra för egen del understryka den grundsyn på de ekonomiska frågorna i samband med skolreformen, som skolberedningen ger uttryck åt, då den betonar att de samhällsekonomiska aspekterna inte får undanskymma de betydande allmänskulturella värden, som ligger i en förbättrad grundutbildning för alla, och att dessa värden för såväl samhället som den enskilde i och för sig är så väsentliga, att skolan i sin helhet icke bör bedömas uteslutande från snäva ekonomiska lönsamhetssynpunkter.

VIII. HEMSTÄLLAN

Under återopande av vad jag sålunda anfört och förordat får jag — med erinran om att jag senare denna dag avser att föreslå Kungl. Maj:t att inhämta lagrådets utlåtande över ett inom ecklesiastikdepartementet upprättat förslag till skollag — hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. besluta att fr. o. m. den 1 juli 1962 skall införas en allmän kommunal obligatorisk skola, benämnd grundskolan, med uppgift att i samarbete med hemmen främja elevernas allsidiga utveckling samt att därvid meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter;

2. godkänna av mig angivna grunder och riktlinjer för grundskolans organisation och verksamhet, innebärande

a) att grundskolan skall omfatta nio årskurser, fördelade på lågstadium, mellanstadium och högstadium, vart och ett om tre årskurser,

b) att lågstadiet och mellanstadiet skall omfatta en för alla elever gemensam studieväg,

c) att på högstadiet skall finnas olika studievägar, på vilka undervisning meddelas i årskurserna 7 och 8 i ämnen, som är gemensamma för alla elever, och i olika tillvalda ämnen eller ämnesgrupper samt i årskurs 9 på särskilda linjer,

d) att eleverna skall följa högstadiets studievägar efter fritt, successivt val,

e) att klasser och grupper samt specialundervisning anordnas enligt av mig förordade grunder,

f) att läsåret i grundskolan skall omfatta 39 veckor samt timplanen upptaga 20 veckotimmar i årskurs 1, 24 i årskurs 2, 30 i årskurs 3, 34 i årskurs 4 samt 35 veckotimmar i var och en av övriga årskurser, med möjlighet att i vissa ämnen företaga gruppuppdelning eller meddela frivillig undervisning enligt av mig förordade grunder, samt

g) att grundskolan i övrigt får i sina huvuddrag den utformning och det innehåll, som jag i skilda hänseenden förordat;

3. besluta, att i grundskolan skall finnas lärare och andra befattningshavare i enlighet med av mig angivna riktlinjer samt godkänna av mig förordade grunder för befattningshavarnas anställnings- och tjänstgöringsförhållanden;

4. godkänna av mig förordade grunder för statsbidrag till driftkostnader, byggnadsarbeten och pedagogisk utrustning m. m. för grundskolan;

5. godkänna av mig förordade riktlinjer för övergången till grundskolan;

6. besluta, att folkskolan, realskolan och flickskolan skall avvecklas i den ordning jag förordat;

7. besluta, att fackskolor skall anordnas och organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med av mig förordade riktlinjer;

8. godkänna av mig förordade riktlinjer för anordnande av statsunderstödda privata skolor;

9. godkänna av mig förordade grunder för de tekniska gymnasiernas ekonomiska förvaltning;

10. godkänna av mig förordade grunder för anordnande av skolhälsovården vid statliga skolor under skolstyrelsens förvaltning samt vid yrkesskolor ävensom för statsbidrag avseende skolhälsovården vid sistnämnda skolor;

11. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, som föranledes av vad jag föreslagit i det föregående;

12. bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av mig angivna grunder och riktlinjer utfärda de bestämmelser och andra föreskrifter, fatta de beslut samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som fordras för genomförandet av den av mig förordade reformeringen av skolväsendet.

IX. VISSA ANSLAGSFRÅGOR FÖR BUDGETÅRET 1962/63

I. Skolöverstyrelsen: Avlöningar

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	5 554 000	5 635 191
1960/61	5 474 000	5 893 628
1961/62 (statsliggaren s. 542)	6 254 000	
1962/63 (förslag)	6 955 000	

I det föregående har redogjorts för det förslag till omorganisation av överstyrelsen, som överstyrelsen framlagt i remissyttrandet över skolberedningens betänkanden. Förslaget innebär, att den nuvarande försöksavdelningen med dess tre rotlar avvecklas, att tre nya rotlar inrättas samt att dessa tillsammans med den nuvarande undervisningsavdelningen nyindelas i två avdelningar, nämligen en undervisningsavdelning och en lärarutbildnings- och försöksavdelning.

Skolöverstyrelsen, som i sina anslagsäskanden räknar med att nämnda omorganisation genomföres, föreslår för nästa budgetår, att förevarande anslag höjes med 1 102 000 kr. Höjningen betingas, förutom av automatiska utgiftsökningar, av följande förslag, av vilka förslagen i p. 17—23 endast avser budgetåret 1962/63.

1. En överdirektör i Bp 4 jämte ställföreträdararvode.
2. Ändring av sju undervisningsrådstjänster i Bo 1, tre i Be 1 och en i Bg 1 samt två byråchefstjänster i Bo 1 till förordnandetjänster i Br 3.
3. Befattningsarvodet åt sex avdelningschefer.
4. Fortsatt dubbling av två undervisningsrådstjänster.

Undervisningsavdelningen

5. Höjning av konsulenttjänstens för specialundervisning lönegradsställning från Ae 21 till Ae 23 samt inrättande av ytterligare en sådan konsulenttjänst i Ae 23.
6. Utbyte av en tjänst som amanuens/byråsekreterare mot förste byråsekreterartjänst i Ae 21 (rotel U 1).
7. Höjning av lönegradsplaceringen från Ao 24 till Ao 26 för den byrådirektör, som förestår sektionen för fysisk fostran.
8. Utbyte av en tjänst som amanuens/byråsekreterare mot förste byråsekreterare i Ae 21 (sektionen för hemkunskap och skolmältidsverksamhet).
9. Ändring av konsulenttjänsten i barnavård från arvodestjänst till extra ordinarie tjänst i Ae 21 (halvtid).

Läroarbildnings- och försöksavdelningen

10. Ändring av en förste byråsekreterartjänst i Ao 23 till en byrådirektörstjänst i Ao 24.

De regionala skolpsykologerna

11. Fem regionala skolpsykologer i lönegrad Ao 25.
12. Fem kontorsbiträden (halvtid).

Organisationsavdelningen

13. Ändring av en förste byråsekreterartjänst i Ao 23 till en byrådirektörstjänst i Ao 24.
14. Ändring av en kontorsskrivartjänst i Ae 13 till förste kanslisttjänst i Ae 19 (meritkontoret).
15. Tre kanslibiträden i Ao 7 och ett kontorsbiträde i reglerad befordringsgång.

Planerings- och byggnadsavdelningen

16. Ändring av en förste byråsekreterartjänst i Ao 23 till en byrådirektörstjänst i Ao 24.
17. Dubblering av en undervisningsråds- eller byråchefstjänst i Br 3.
18. En extra befattningshavare (geograf) i Ag 23.
19. Två kontorister i Ag 9.
20. En förste byråsekreterare i Ag 23.
21. Två amanuenser/byråsekreterare.
22. En arkitekt i Ag 26.
23. En kontorist i Ag 9.

Administrativa avdelningen

24. Ändring av två förste byråsekreterartjänster i Ao 23 till byrådirektörstjänster i Ao 24 (rotel A 2 och A 3).
25. En förste byråsekreterare i Ae 23 (rotel A 3).
26. Ändring av en extra förste kansliskrivartjänst i Ag 12 till kanslisttjänst i Ae 13 (rotel A 3).
27. Ändring av en kontoristtjänst i Ao 9 till en kansliskrivartjänst i Ao 10 (rotel A 3).

Skolsociala roteln

28. Ordinariesättning av en byrådirektörstjänst i Ae 26 och en särskolinspektörstjänst i Ae 24 samt höjning av den sistnämnda tjänsten till Ao 26.
29. En biträdande särskolinspektör i Ae 23 och en amanuens/byråsekreterare.
30. Utökad tjänstgöring för konsulenten för undervisning av synsvaga barn i folkskolan (från 3 till 6 månader/år).
31. En konsulent för undervisningen av hörselsvaga barn i folkskolan (halvtid).

Skolhygienroteln

32. Ändring av bitr. skolöverläkarens tjänst från halvtidstjänst till heltidsbefattning i lönegrad Bp 1.

Folkbildningsroteln

33. Arvode till avdelningschef i samband med rotelns omvandling till avdelning.
34. Ändring av folkhögskolinspektörens befattning från arvodestjänst till extra ordinarie tjänst i Be 1.
35. Ändring av en byrådirektörstjänst i Ao 26 till en tjänst som biblioteksdirektör i Bo 1.
36. En konsulent i Ae 21.
37. Utbyte av en kansliskrivartjänst i Ao 10 mot en kanslisttjänst i Ae 13 (bibliotekssektionen).

Kanslisektionen m. m.

38. En kontorist i Ae 9 (överdirektörens handsekreterare).
39. Utbyte av fem kontorsbiträdestjänster i reglerad befordringsgång mot fem kanslibiträdestjänster i Ae 7.
40. Ökning med 262 000 kr. av medelsanvisningen under anslagsposten till arvodet till experter och tillfällig personal m. m. (nu 98 000).

Beträffande förslagen inhämtas ur överstyrelsens framställning bl. a. följande.

1. Under jämförelse med organisationen av en del andra myndigheter, närmast arbetsmarknadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen och medicinalstyrelsen, föreslog skolöverstyrelsesakkunniga (SOU 1951: 29) att en överdirektörstjänst skulle inrättas hos överstyrelsen. Överstyrelsen består nu av fem avdelningar med vardera minst tre rotlar, vidare tre fristående rotlar och en kanslisektion.

Åtskilliga åtgärder har vidtagits för att genom överflyttning av beslutanderätten till avdelningsplena, till avdelningschefer och till rotelchefer samt genom annan decentralisering förenkla verkets arbete och lätta belastningen på verkschefen. Dessa åtgärder har visat sig mycket verksamma men kan likväl inte drivas längre än till en viss gräns, som i det närmaste är uppnådd.

Den starka utveckling, som pågår inom skolväsendet, ställer växande krav på skolöverstyrelsen.

Grundskolereformen står inför sitt genomförande, en avsevärd utbyggnad av de gymnasiala skolformerna pågår, utbildningsväsendet är numera en av samhällets större sektorer som ställer snabbt växande anspråk på den centrala ledningen. Inrättandet av en överdirektörstjänst ter sig därför såsom en nödvändig åtgärd.

4. Två undervisningsrådstjänster, den ena vid organisationsavdelningen och den andra vid planerings- och byggnadsavdelningen, har sedan en följd av år uppehållits genom dubbling av respektive avdelningschefers undervisningsrådstjänster. Sedan de båda ordinarie undervisningsråden erhållit förordnandetjänster såsom avdelningschefer i lönegrad Br 3, har dubblingen för det nu löpande budgetåret fått den formen, att de provisoriskt anställda rotelcheferna förordnats att bestrida göromål, som eljest ankommer på ordinarie undervisningsråd. Behov av fortsatta förordnanden av sådant slag föreligger jämväl under budgetåret 1962/63.

5. Vad skolberedningen föreslagit rörande specialundervisningen har överstyrelsen i sitt utlåtande i huvudsak anslutit sig till. Förslagets genomförande på detta område innebär, att sådan undervisning kommer att öka i omfattning och meddelas i delvis nya former. Vid förslagets genomförande kommer överstyrelsen att ställas inför uppgiften att genom information, råd och anvisningar bidra till en lämplig utformning av undervisningen och till ett rationellt, väl nyanserat utnyttjande av möjligheterna. Såsom överstyrelsen framhållit i sitt utlåtande över skolberedningens betänkande, är överstyrelsens personella resurser otillräckliga för att fylla dessa nya uppgifter.

Överstyrelsen föreslår, att ytterligare en tjänst som specialundervisningskonsulent inrättas. Denna bör i likhet med vad som föreslås beträffande den nuvarande konsulenttjänsten placeras i lönegrad Ae 23.

10. Därest förslaget om inrättande av en ny avdelning — lärarutbildnings- och försöksavdelningen — bifalles, bör även denna avdelning tillföras en byrådirektörstjänst i Ao 24, i utbyte närmast mot den förste byråsekreterartjänst i Ao 23, som nu är placerad vid försöksavdelningen. Innehavaren av befattningen kommer att erhålla arbetsuppgifter liknande dem, som nu åvilar byrådirektören på undervisningsavdelningen.

15. Det administrativa arbetet med rektorstjänster, inspektörs- och skoldirektörstjänster har medfört en ökning av arbetet på byrådirektörssektionen och på meritkontoret. Vidare har länskolnämnderna framställt önskemål om att överstyrelsen om möjligt utsträcker sin service till att avse jämväl den poängmässiga meritvärderingen av ansökningar till folkskollärartjänster i 19 lönegraden. Vissa perioder av året är särskilt arbetskrävande och det har visat sig svårt att då erhålla förstärkning av arbetskraften. En utvidgning av meritkontorets personal med två kanslibiträdestjänster skulle möjliggöra, att arbetet kan bedrivas så, att balansen ej behöver uppstå.

16. Innehavaren av tjänsten som förste byråsekreterare i Ao 23 vid planerings- och byggnadsavdelningen beslutar självständigt i ärenden rörande statsbidrag till skolbyggnadsföretag för det allmänna skolväsendet. Vid handläggningen av ärenden av denna typ fordras att den beslutande är väl bevandrad på hela planerings- och byggnadsavdelningens arbetsfält. Arbetet får sin särskilda betydelse genom att besluten blir avgörande för disponeringen av allmänna medel. För budgetåret 1961/62 föreslår överstyrelsen en investering av 470 miljoner kr. till statsbidragsberättigade byggnadsarbeten för folkskolor och högre skolor. Skolbyggnadsärendena har parallellt med skolpliktstidens förlängning blivit av allt högre svårighetsgrad, eftersom anläggningarna omfattar ett stort antal för olika skolformer olika utformade lokaler. En grannliga uppgift för nu ifrågavarande befattningshavare är att vid sin granskning tillse att kostnaderna hålles så låga som möjligt.

17—19. Arbetsbelastningen på överstyrelsens planerings- och byggnadsavdelning har under senare år ökat kraftigt som en följd av skolväsendets utvidgning och inträffade skolorganisatoriska förändringar. Vid sidan av det ökade antalet löpande ärenden har omfattande utredningsarbeten måst bedrivas inom avdelningen.

Skolberedningen har föreslagit, att skolöverstyrelsen skall uppgöra en plan för grundskolans successiva genomförande. Det för grundskolans allmänna genomförande erforderliga planeringsarbetet bör vidare enligt beredningen bedrivas i anslutning till motsvarande planering för fackskolorna och i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning eller av en för de båda verken gemensam arbetsenhet. Det har tidigare överenskommit att en samordning av planeringen för

de allmänbildande och fackutbildande gymnasierna skall äga rum, samt att det grundläggande planeringsarbetet för de tre gymnasieformerna skall utföras vid skolöverstyrelsens planerings- och byggnadsavdelning. Upprättandet av fackskolor torde komma att påverka gymnasistfrekvensen, och även tillströmningen av elever till yrkesskolan blir i stor utsträckning beroende av fackskolans omfattning. Det har därför syntts nödvändigt att samorganisera planeringen för samtliga dessa utbildningsvägar.

Förändringarna beträffande den obligatoriska skolan och tillkomsten av nya skolformer påverkar lokalplaneringen. Skolöverstyrelsens hittillsvarande anvisningar angående skolbyggnadsplaneringen måste omarbetas och nya tillkomma.

Ledningen av avdelningschefens egen rotel försvåras i hög grad av dessa omfattande arbetsuppgifter jämte föredragningarna från avdelningens båda övriga rotlar. Det synes lämpligt att han befrias från det löpande arbetet på den egna roteln, därigenom att en befattningshavare anställs som extra föredragande. Detta kan av lönetekniska skäl lämpligast ske i form av dubblering av en undervisningsråds- eller byråchefstjänst.

För att nyssnämnda planeringsarbete beträffande skolväsendet ovanför grundskolan skall kunna utföras inom avdelningen har personalen på planeringsroteln innevarande budgetår utökats med en befattningshavare (geograf) i Ag 23 samt med två kontorister. För detta ändamål har Kungl. Maj:t efter framställning av överstyrelsen medgivit att anslagsposten till Arvcden till experter och tillfällig personal m. m. må överskridas med erforderligt belopp. Denna personalökning är erforderlig även för budgetåret 1962/63.

20—23. För att medhinna en med hänsyn till sysselsättningsberedskapen önskvärd forcering av handläggningen av byggnadsärenden har överstyrelsen under tiden 1 februari 1961—31 mars 1962 genom av Kungl. Maj:t medgivna anslagsöverskridanden kunnat uppehålla en förstärkning av den personal inom planerings- och byggnadsavdelningen, som handlägger byggnadsärenden.

För genomförandet av grundskolan och uppbyggnaden av de av skolberedningen föreslagna fackskolorna redovisar beredningen i sitt huvudbetänkande en investeringsplan för skolbyggnadsverksamheten under tiden 1962/63—1969/70 upptagande en kostnad av sammanlagt 2 140 miljoner kr. Den årliga investeringsramen beräknas för de tre första åren av perioden till 350 miljoner kr. och för det fjärde till 325 miljoner kr. Överstyrelsen har i sitt yttrande över betänkandet framhållit att överstyrelsen betraktar den för respektive budgetår angivna ramen såsom ett absolut minimum, om grundskolan skall kunna genomföras i avsedd takt och under något så när gynnsamma yttre betingelser.

Överstyrelsen utgår från att statsmakterna är beredda att ställa till förfogande de anslagsmedel, som motsvarar de av beredningen förordade investeringsramarna. Detta skulle för vart och ett av de närmaste åren innebära mer än en fördubbling av de årliga investeringarna för motsvarande ändamål under senare hälften av 1950-talet. Byggnadsärendenas antal kan beräknas öka i samma omfattning och därmed arbetsbelastningen på byggnadsroteln Pb2 och statsbidragsroteln Pb3. Överstyrelsen finner det nödvändigt, att ifrågavarande arbetsenheter för de år, då investeringsramarna har sin största omfattning — i första hand budgetåret 1962/63 — förstärkes med följande befattningshavare, nämligen en förste byråsekreterare i Ag 23, två amanuenser/byråsekreterare, en kontorist samt en arkitekt i Ag 26 med heltidstjänstgöring.

27. För granskning av ansökningar om statsbidrag är på rotel A 3 anställd en revisor, vilken biträdes av en kontorist. Granskningsarbetet avser främst statsbidragsansökningar från privatläroverken men även ansökningar om stats-

bidrag för andra ändamål såsom skolmåltidsverksamhet, hälsovård, svenska skolor i utlandet, skolor för döva etc. Samtliga detaljer i arbetet, som förutsätter ingående kännedom om gällande avlöningsförfattningar och statsbidragsföreskrifter, kräver kontoristens medverkan. Denna har successivt kunnat anförtros att självständigt utföra en omfattande del av granskningsarbetet. Enligt överstyrelsens uppfattning är tjänsten förenad med en sådan grad av ansvar och krav på kunskaper i fråga om författningstillämpning, att densamma bör omvandlas till kansliskrivartjänst i lönegrad Ao 10.

30. Överstyrelsens konsulentverksamhet för gravt synskadade har pågått under sammanlagt tre höstterminer. En viss ökning av konsulentarvodet har skett; under läsåret 1960/61 har medel ställts till förfogande för sådan konsulentverksamhet under tre månader. Ett mycket stort behov finns emellertid av dels informativt fältarbete — varken lärare, målsmän eller skolornas medicinska personal har tidigare haft möjlighet att inom den obligatoriska skolans ram tillgodose de gravt synskadade elevernas behov annat än i mycket ringa omfattning — dels direkt undersöknings- och rådgivningsarbete rörande det individuella fallet. Konsulentverksamheten har med hänsyn härtill under hela tiden kompletterats genom en med privata medel bedriven stödverksamhet för de gravt synskadade eleverna i våra obligatoriska skolor. Det synes ej tillfredsställande att det viktiga uppbyggnadsarbetet av framför allt den särskilda specialundervisningen för synskadade och den individuella rådgivningen till målsmän, lärare, skolledare och eleverna själva ej skall kunna utföras enhetligt genom överstyrelsens egna insatser. Överstyrelsen vill alltså föreslå, att medelstildelningen till synkonsulentverksamheten ökas i sådan omfattning, att arvode, motsvarande en halv tjänst som synkonsulent, ställes till förfogande fr. o. m. budgetåret 1962/63. För undervisningen i synklasser och hörselklasser samt för den särskilda specialundervisningen åt syn- eller hörselskadade elever beräknar överstyrelsen sålunda fr. o. m. läsåret 1962/63 två halvtidstjänster som konsulent, var och en med avlöning efter samma bestämmelser, som gäller beträffande ämneskonsulent.

31. Under de senaste åren har intresset för undervisningen av hörsel- och synskadade elever i obligatoriska skolor kraftigt ökat. I dessa sammanhang krävs specialinformation till skolstyrelser, skolledare, lärare och även föräldrar utöver den, som överstyrelsens ordinarie specialundervisningskonsulent kan ge. Överstyrelsens dövkonsulent har i allt mera ökad omfattning vidtalats av kommunerna i frågor rörande hörselundervisningen. Hörselklassorganisationen är under utbyggnad (1958/59 fanns 32 hörselklasser med 290 elever, 1959/60 36 klasser med cirka 320 elever, 1960/61 fanns 39 klasser med cirka 345 elever). Även den särskilda specialundervisningen för hörselskadade elever utbygges i viss omfattning. Överstyrelsen har uppmärksammat kommunernas stora behov av expertråd vid bl. a. utrustandet av lokaler med speciell teknisk apparatur för de hörselskadade eleverna och förmedlat viss audiologisk-teknisk expertis till kommunerna. Från såväl redan verksamma hörselpedagoger som från målsmän och övriga lärare kommer ofta förfrågningar rörande hörselpedagogiska problem. Som nämnts har dövkonsulenten hittills i mån av tid gått skolstyrelser och enskilda tillhanda med råd och information. Det är emellertid fullt klart att hans förstahandsuppgift som konsulent för dövskolornas klientel ej därigenom får eftersättas. Överstyrelsen begär därför utökning av sin specialkonsulentorganisation med en halv tjänst som konsulent för undervisningen av hörselskadade.

33. Överstyrelsen har i sina petita för 1956/58 och 1961/62 föreslagit en ombildning av folkbildningsroteln till en avdelning, folkbildningsavdelningen,

bestående av en allmän folkbildningsrotel, en folkhögskolerotel och en biblioteksrotel, vardera under ledning av ett undervisningsråd, av vilka ett tillika skulle vara avdelningschef. Därjämte föreslogs en ny administrativ byrådirektörstjänst. En sådan tjänst har nu tillförts roteln i utbyte mot en förste byråsekreterartjänst.

Med hänsyn till den fortsatta utvidgningen av rotelns arbetsuppgifter anser sig överstyrelsen böra nu upprepa sitt förslag om omvandling av den fristående roteln till en avdelning med nyssnämnda organisation. Såsom rotelchefer för folkhögskoleroteln och biblioteksroteln anser överstyrelsen, att folkhögskolinpektören och innehavaren av den befattning såsom biblioteksdirektör, varom överstyrelsen framlägger förslag, bör förordnas.

34. Folkhögskolinpektören avlönas med arvode efter samma regler, som gäller beträffande ämneskonsulenter hos överstyrelsen. Befattningens nuvarande innehavare, vilken sedan den 1 juli 1958 åtnjutit tjänstledighet från sin tjänst som rektor för en folkhögskola, har, sedan han icke längre kunnat beviljas tjänstledighet från rektorstjänsten, valt att taga avsked från denna för att kunna fortsätta sitt arbete hos överstyrelsen. Kungl. Maj:t har i samband härmed medgivit, att han alltjämt må åtnjuta arvode såsom folkhögskolinpektör enligt 29 löneklassen, dvs. samma löneklass, efter vilken arvodet utgått medan han ännu innehade sin rektorstjänst i lönegrad Ao 26.

Inom den av överstyrelsen föreslagna folkbildningsavdelningen avses inspektören erhålla ställningen som rotelchef och redan nu medför hans arbetsuppgifter samma ansvar, som det som åvilar rotelchef. Överstyrelsen föreslår därför att den nuvarande arvodesbefattningen omvandlas till en extra ordinarie tjänst och därvid placeras i lönegraden Be 1. Därest förslaget om inrättande av folkbildningsavdelning icke bifalles, hemställer överstyrelsen, att likväl en extra ordinarie tjänst som folkhögskolinpektör inrättas i lägst lönegraden Ae 26.

Statskontoret finner med hänsyn till antalet arbetsenheter hos skolöverstyrelsen i och för sig intet vara att erinra mot att en tjänst som överdirektör upptages i personalorganisationen men ifrågasätter, huruvida den rätta tidpunkten nu är inne för genomförande av ett dylikt förslag, eftersom ställning ännu icke tagits till frågan dels om huvudmannaskapet för de av 1957 års skolberedning föreslagna fackliga skolorna, dels om yrkesutbildningens centrala ledning. Enligt statskontorets uppfattning är emellertid en avlastning av verkschefens arbetsbörda påkallad och ämbetsverket anser, att detta lämpligen bör ske genom att en befattningshavare högst i lönegrad B 4 tills vidare tillföres skolöverstyrelsen.

Med anledning av den förordade ombildningen av folkbildningsroteln till en avdelning med en allmän folkbildningsrotel, en folkhögskolerotel och en biblioteksrotel erinrar statskontoret om att 1960 års folkbildningsutredning i betänkande angående folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet (SOU 1961: 44 s. 207 ff.) förutsatt ett bibehållande av den nuvarande folkbildningsroteln inom skolöverstyrelsen med en i övrigt endast obetydlig personaländring. Statskontoret konstaterar, att chefen för ecklesiastikdepartementet icke ansett det möjligt att lägga utredningens förslag i nämnda betänkande till grund för proposition till 1962 års riksdag. Beträffande anslaget till folkhögskolor framhåller departementschefen i årets statsverksproposition, bilagan 10, att det syntes ofrånkomligt att ytterligare överväga spörsmålet om folkhögskolans ställning och uppgifter i den framtida utbildningsorganisationen och bildningsverksamheten (s. 272). Då resultaten av de överväganden, som kan komma att ske av ovan angivna frågor, bör beaktas vid ställningstagandet till organisationen av

skolöverstyrelsens folkbildningsrotel, är statskontoret för närvarande icke berett att tillstyrka den föreslagna ombildningen av roteln.

För genomförande av vissa arbetsuppgifter av engångskaraktär inom planerings- och byggnadsavdelningen begäres en förstärkning av avdelningen med viss extra personal. Med hänsyn framför allt till den starka ökning av skolbyggnadsverksamheten, som otvivelaktigt kommer att äga rum, kan statskontoret i och för sig biträda vad skolöverstyrelsen härutinnan föreslagit. Statskontoret erinrar emellertid om att ämbetsverket i utlåtande den 9 oktober 1961 angående centrala sjukvårdsberedningen ansett frågan om en utvidgning av sjukvårdsberedningens verksamhetsområde till att även omfatta skolbyggnader vara förtjänt att närmare övervägas. I sammanhanget framhölls att behovet av ett centralt organ för handhavande av tekniskt utvecklingsarbete med avseende å skolbyggnader kunnat konstateras vid den inom statens sakrevision tidigare påbörjade, av statskontoret fortsatta undersökningen rörande byggnadsverksamheten på yrkesskolväsendets område i syfte att få ökat underlag för bedömning av relationen mellan statsbidragsgivningen och skäliga byggnadskostnader. Statskontoret håller före, att berörda spörsmål bör uppmärksammas vid prövningen av överstyrelsens hemställan om extra personal för skolbyggnadsärendena.

Departementschefen. I ett föregående avsnitt har jag redogjort för det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget om omorganisation av överstyrelsen i samband med att försöksavdelningen avvecklas fr. o. m. nästa budgetår. Jag har därvid anslutit mig till förslaget om uppdelning av den nuvarande undervisningsavdelningen samt ett par nytillkommande rotlar för arbetsuppgifter, som hittills delvis legat inom försöksavdelningens verksamhetsfält, på två avdelningar, nämligen en undervisningsavdelning samt en lärarutbildnings- och försöksavdelning.

I sina äskanden för nästa budgetår framlägger överstyrelsen på nytt förslag om förändring av folkbildningsroteln till en särskild avdelning inom överstyrelsen. Jag är icke beredd att tillstyrka en sådan ombildning (p. 33).

Det är givetvis svårt att på nuvarande stadium förutse i vilken utsträckning den förordade skolreformen kommer att varaktigt påverka personalbehovet vid de centrala och regionala skolmyndigheterna. I avvaktan på närmare erfarenheter härav begränsar jag mig nu till att föreslå sådana personalförstärkningar, som kan förutses vara nödvändiga för att möta den belastning, som vissa arbetsenheter inom överstyrelsen oundvikligen kommer att utsättas för i samband med en reform av det obligatoriska skolväsendet m. m.

Planeringsarbetet i samband med det successiva genomförandet av en skolreform kommer att resa krav på ett nära samarbete och samordning mellan olika avdelningar inom överstyrelsen och ytterligare öka belastningen på ämbetsverkets chef. Jag förordar därför, att medel nu beräknas för avlönande av en befattningshavare med lön enligt lönegrad B 4. Denne befattningshavare skall vara generaldirektörens ställföreträdare samt biträda generaldirektören vid verkets ledning av i första hand centrala uppgifter i samband med genomförandet av den föreslagna reformen av det obligatoriska skolväsendet (p. 1). För att den ifrågavarande befattningshavaren skall kunna erhålla erforderlig biträdes hjälp föreslår jag inrättandet av en extra ordinarie kontoristtjänst (p. 38).

För fortsatt dubbling av undervisningsrådstjänsterna på organisationsavdelningen samt planerings- och byggnadsavdelningen anser jag, att medel bör beräknas (p. 4).

Vad beträffar personalbehovet vid de båda föreslagna nya undervisnings- samt lärarutbildnings- och försöksavdelningarna har överstyrelsen föreslagit, att en administrativ byrådirektörssektion skall finnas inrättad vid vardera av dessa. För detta ändamål föreslås en ordinarie förste byråsekreterartjänst omvandlad till byrådirektörstjänst i Ao 24. I övrigt räknar överstyrelsen med att kunna fylla personalbehovet vid de båda avdelningarna genom omflyttning av befintlig personal. Jag ansluter mig till överstyrelsens förslag i denna del och tillstyrker inrättandet av en byrådirektörstjänst i Ao 24 på sätt överstyrelsen förordat (p. 10).

Skolberedningen har förutsatt en fortsatt utbyggnad av specialundervisningen i grundskolan, vilket medför att undervisningsavdelningens personalresurser för detta ändamål bör förstärkas. Jag förordar, att utöver den nuvarande konsulenttjänsten för specialundervisning inrättas ytterligare en konsulenttjänst i Ae 21, samt att nuvarande tjänsten därvid placeras i lönegraden Ae 23 (p. 5). I anslutning till vad jag nu anfört, vill jag också biträda överstyrelsens förslag om ökad tjänstgöring för den till skolsociala roteln knutna konsulenten för undervisning av synsvaga barn och om inrättande av en halvtidstjänst som konsulent för undervisning av hörselsvaga barn vid denna rotel (p. 30 och 31).

I proposition nr 46 till årets riksdag har Kungl. Maj:t framlagt vissa förslag rörande förskollärarytbildningen. Dessa innebär bl. a. att tillsynen över denna utbildning fr. o. m. nästa budgetår skall utövas av skolöverstyrelsen i stället för av socialstyrelsen. Vid riksdagens bifall härtill torde den nuvarande tjänsten i Ae 21 i socialstyrelsen, som är avsedd för befattningshavare med uppgift att handlägga frågor rörande förskollärarytbildning, bära överflyttas till skolöverstyrelsen. Därigenom skulle möjlighet beredas överstyrelsen att omedelbart förvärva en befattningshavare med erfarenhet av förskollärarytbildning, vilket jag finner synnerligen angeläget i samband med att ifrågavarande nya uppgift tillföres ämbetsverket. Jag anser således, att medel nu bör beräknas för en tjänst i lönegrad Ae 21 med placering vid lärarutbildningsavdelningen och avsedd för befattningshavare med pedagogisk kompetens att handlägga ärenden rörande förskollärarytbildning.

För förstärkning av organisationsavdelningen föreslår jag inrättandet av en ordinarie kanslibiträdetsjänst för avdelningen (p. 15).

Det behöver knappast särskilt understrykas, att vid genomförandet av den föreslagna skolreformen betydande arbetsuppgifter kommer att vila på överstyrelsens planerings- och byggnadsavdelning. Den av skolöverstyrelsen föreslagna personalförstärkningen vid denna avdelning finner jag mig därför bära i huvudsak tillstyrka. Jag föreslår således omändring av en ordinarie förste byråsekreterartjänst vid avdelningen till byrådirektörstjänst i Ao 24 (p. 16). Vidare beräknar jag för budgetåret 1962/63 medel dels för dubbling av en

undervisningsråds- eller byråchefstjänst inom överstyrelsen för den befattningshavare, som på planeringsavdelningen skall handlägga de centrala planeringsfrågorna bl. a. beträffande gymnasie- och fackskolororganisationen (p. 17), dels för anställande av ett antal extra befattningshavare på avdelningen, nämligen en tjänsteman i Ag 23, vilken bör vara geograf, tre kontorister i Ag 9, en förste byråsekreterare i Ag 23, en amanuens i reglerad befordringsgång och en arkitekt i Ag 26 (p. 18—23). Statskontorets förslag om en utvidgning av centrala sjukvårdsberedningens verksamhetsområde till att även omfatta skolbyggnader påverkar inte bedömningen av skolöverstyrelsens personalbehov för nästa budgetår. Förslaget torde i annat sammanhang bli föremål för Kungl. Maj:ts ställningstagande.

Med hänsyn till vad skolöverstyrelsen upplyst rörande den nuvarande folkhögskolinспектörens tjänsteförhållanden vill jag föreslå, att dennes nuvarande arvodesbefattning hos överstyrelsen ombildas till extra ordinarie tjänst i lönegrad Ae 26 (p. 34).

Jag föreslår vidare omändring av en tjänst som förste kansliskrivare i Ag12 till tjänst som kanslist i reglerad befordringsgång på administrativa avdelningen (p. 26) samt av en kontoristtjänst i Ao 9 på administrativa avdelningen till kansliskrivartjänst i Ao 10 (p. 27) och utbyte av tre kontorsbiträdestjänster vid kanslisektionen mot kanslibiträdestjänster i Ae 7 (p. 39).

Till kostnaderna för den regionala skolpsykologverksamheten avser jag att återkomma under ett senare anslag.

Slutligen anser jag mig i likhet med skolberedningen böra föreslå en väsentlig uppräkningspost till experter och tillfällig personal m. m. för att överstyrelsen skall kunna möta de behov av speciell sakkunskap eller extra arbetskraft, som kan uppstå i samband med genomförandet av en skolreform. Skolberedningen har för ändamålet föreslagit en med 200 000 kr. förhöjd medelsanvisning under denna anslagspost. Jag anser mig böra biträda detta förslag. Härutöver bör emellertid, såsom skolöverstyrelsen i samband med sitt yttrande över skolberedningens betänkanden föreslagit, under denna anslagspost anvisas 50 000 kr. för granskning av filmer, bildband och apparatur ävensom för vissa andra expertuppdrag inom det audivisueella området. Expertposten torde således för nästa budgetår få uppräknas med sammanlagt 250 000 kr.

Utöver vad jag nu förordat räknar jag inte med andra förändringar av detta anslag än vissa automatiska utgiftsökningar å sammanlagt i runt tal 60 000 kr. Skolöverstyrelsens avlöningsanslag torde sålunda för nästa budgetår böra uppföras med $(6\,254\,000 + 701\,000 =) 6\,955\,000$ kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

- a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för skolöverstyrelsen, som föranledes av vad jag i det föregående förordat;

b) godkänna följande avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1962/63:

A v l ö n i n g s s t a t

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	1 901 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	672 000
3. Arvoden till experter och tillfällig personal m. m., <i>förslagsvis</i>	348 000
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal ...	2 598 000
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	1 353 000
6. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	83 000
	Summa kr. 6 955 000

c) till *Skolöverstyrelsen*: *Avlöningar* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 6 955 000 kr.

2. Skolöverstyrelsen: Omkostnader

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	891 000	879 206
1960/61	961 000	973 700
1961/62 (statsliggaren s. 544)	965 000	
1962/63 (förslag)	1 047 000	

Skolöverstyrelsens äskanden under detta anslag innebär, såsom de slutligt bestämts, en höjning av anslaget med i runt tal 288 000 kr., varav 160 000 kr. avser kostnader för den regionala skolpsykologorganisationen och 50 000 kr. kostnadsökningar, som sammanhänger med den under föregående anslagspunkt berörda omorganisationen av överstyrelsen. Överstyrelsens förslag i övrigt framgår av följande sammanställning.

Utgifter

1. Sjukvård m. m. (nu 16 000)	of.
2. Reseersättningar (nu 284 000)	+ 52 000
3. Tjänstgöringstraktamenten åt vikarierande undervisningsråd (nu 30 000)	of.
4. Bränsle, lyse och vatten (nu 43 000)	of.
5. Övriga expenser (nu 497 000)	+ 9 500
6. Publikationstryck (nu 173 000)	+ 13 000
	+ 74 500

Inkomster

7. Prenumerationsavgifter m. m. avseende tidskriften »Aktuellt från skolöverstyrelsen» (nu 78 000)	— 3 000
	Summa ökning kr. + 77 500

Av skolöverstyrelsens framställning inhämtas i övrigt bl. a. följande.

2. Den för innevarande budgetår medgivna höjningen av medelstilledningen till reseersättningar med endast 3 000 kr. innebär en reell minskning av resemöjligheterna i förhållande till föregående år. Den nuvarande kostnadsramen möjliggör inspektionsresor i så begränsad omfattning att 10—20 år kan förflyta mellan överstyrelsens inspektionsbesök vid läroverk.

De från 1 juli 1961 höjda traktamentsbeloppen kommer för överstyrelsens vidkommande att innebära en relativt kraftig kostnadsökning, eftersom erfarenhetsmässigt traktamentena vid de typiska inspektionsresorna uppgår till två tredjedelar av de totala resekostnaderna.

För att återställa överstyrelsens resemöjligheter till den nivå, som kunnat uppnås under budgetåret 1960/61, beräknar överstyrelsen en höjning av anslagsposten med 30 000 kr.

Vidare föreslår överstyrelsen en höjning av det för internordiska tjänsteresor beräknade beloppet med 2 000 kr. till 12 000 kr. Slutligen föreslås, att ett belopp av 20 000 kr. ställes till överstyrelsens förfogande för tjänsteresor utanför Norden.

5. Delposten till övriga expenser har från innevarande budgetår höjts med 11 000 kr, varav 3 000 kr. har karaktären av engångsanvisning för inköp av kontorsmaskiner och mattor. För samma ändamål har överstyrelsen även under budgetåret 1962/63 behov av en engångsanvisning med 8 000 kr. frånsett det medelsbehov som föranledes av skolreformens genomförande.

Ur anslagsposten till expenser skall vidare fr. o. m. innevarande budgetår efter överstyrelsens närmare bestämmande utgå bidrag med lägst 3 500 kr. till svenska skolmuseet. Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening har genom sin styrelse i egenskap av huvudman för museet hemställt om ett bidrag av 4 500 kr. för bedrivande av museets verksamhet. Överstyrelsen tillstyrker förslaget om ett statsbidrag av 4 500 kr., men anser att delposten till övriga expenser bör höjas med motsvarande belopp.

6—7. Överstyrelsen räknar med en ökning av tryckningskostnaderna för tidskriften »Aktuellt från skolöverstyrelsen» å 13 000 kr. Samtidigt har inkomsterna av prenumerationsavgifter och lösnummerförsäljning visat någon nedgång och torde budgetåret 1962/63 ej komma att överstiga 75 000 kr.

Departementschefen. I enlighet med överstyrelsens förslag förordar jag oförändrad medelsanvisning under anslagsposterna 1, 3 och 4.

Med hänsyn till de fr. o. m. innevarande budgetår höjda traktamentsbeloppen torde anslagsposten till reseersättningar bära höjas med 17 000 kr. Jag tillstyrker vidare, att överstyrelsen för nästa budgetår får disponera högst 12 000 kr. för internordiska tjänsteresor, vilket innebär en uppräknning med det av överstyrelsen begärda beloppet av 2 000 kr. (p 2).

För innevarande budgetår har till inköp av kontorsmaskiner och mattor anvisats ett engångsbelopp av 3 000 kr. Jag förordar, att samma belopp beräknas

såsom engångsanvisning för ändamålet även för budgetåret 1962/63. Härutöver vill jag emellertid i enlighet med överstyrelsens förslag förorda, att ett engångsbelopp av 50 000 kr. anvisas till bestridande av de särskilda omkostnader, som kan föräntas av överstyrelsens uppgifter i samband med en skolreform och en därav betingad omorganisation av överstyrelsen. Någon höjning av det till skolmuseet anvisade beloppet är jag däremot inte beredd att tillstyrka (p. 5).

Ökade tryckningskostnader och minskade inkomster av tidskriftsförsäljningen anser jag motivera en ökning av medelsanvisningen till publikationstryck med 10 000 kr. respektive en sänkning av den i omkostnadsstaten såsom särskilda uppbördsmedel upptagna inkomstposten med 3 000 kr. Jag föreslår således en höjning av anslagsposten 6 med 13 000 kr.

Till kostnaderna för den regionala skolpsykologverksamheten avser jag att återkomma under ett senare anslag.

Vid bifall till vad jag nu anfört torde ifrågavarande anslag böra uppföras med (965 000 + 82 000 =) 1 047 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Skolöverstyrelsen: Omkostnader* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 047 000 kr.

3. Länskolnämnderna: Avlöningar

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	3 859 000	3 920 951
1960/61	4 041 000	4 231 401
1961/62 (statsliggaren s. 547)	4 732 000	
1962/63 (förslag)	5 255 000	

Skolöverstyrelsen äskar för nästa budgetår en höjning av detta förslagsanslag med 613 000 kr. Ökningen, i den del den icke är av huvudsakligen automatisk natur, föräntas av följande förslag, sådana de blivit av överstyrelsen slutligt bestämda.

1. Inrättande av en skolinspektörstjänst i Bo 1 vid länskolnämnden i Uppsala län.

2. Inrättande av en förste byråsekreterartjänst i Ao 21 och indragning av en amanuensjänst vid länskolnämnden i Malmöhus län.

3. Inrättande av tjugotvå kanslistjänster i Ae 15.

4. Inrättande av ytterligare femton kontorsbiträdestjänster i reglerad beföringsgång.

5. Anställande av experter och konsulenter för yrkesskolfrågor samt viss dubblering av inspektörstjänster.

6. Uppräkning av fortbildningskonsulenternas arvoden.

7. Ökade kostnader för ersättning till biträdes hjälp åt nomadskolinspektören.

Av skolöverstyrelsens motivering för förslagen framgår bl. a. följande.

3. Skolöverstyrelsen har i sina anslagsäskanden såväl för budgetåret 1960/61 som för innevarande budgetår uttalat den uppfattningen, att inrättande av kanslistjänster vore den effektivaste vägen till ökad arbetskapacitet vid länskolnämnderna. I yttrande över ett tidigare av överstyrelsen avgivet förslag om personalförstärkning hos nämnderna uttalade kompetensutredningen, att nämndernas kansliuppgifter i stor utsträckning vore av den beskaffenhet, att de med fördel kunde överflyttas för självständig beredning och handläggning till personal i kanslists ställning. Vid avgivandet av 1960 års statsverksproposition uttalade chefen för civildepartementet (Bilagan 2: För flera huvudtitlar gemensamma frågor), efter att ha berört den undersökning rörande behovet av kanslistjänster, som kompetensutredningen utfört, att han funne undersökningen visa, att vid de centrala ämbetsverken, varom då vore fråga, ett behov av mellangrads-tjänster av ifrågavarande typ föreläge. Detta uttalande om användbarheten och ändamålsenligheten av kanslistjänster inom statsförvaltningen torde, som överstyrelsen i sina äskanden för innevarande år framhållit, ha full tillämpning på länskolnämndernas förhållanden, och en personalökning vid länskolnämnderna synes böra följa den sålunda anvisade vägen. I sina framställningar till överstyrelsen har nämnderna nu liksom nästföregående år i stor utsträckning gått på den linjen. Samtliga nämnder utom de i Gotlands och Blekinge län har hemställt om kanslistjänster, dock att nämnden i Hallands län har framfört önskemål om inrättande av en amanuens tjänst vid nämnden.

Överstyrelsen föreslår inrättande från och med den 1 juli 1962 av tjugotva kanslistjänster, en i varje län med undantag av Gotlands och Blekinge län. För att förvärva personal med god kapacitet och för att också få möjlighet att behålla sin personal måste nämnderna kunna bjuda så goda villkor som möjligt inom given ram. Med dessa utgångspunkter finner överstyrelsen lämpligt, att kanslistjänsterna från början inrättas som extra ordinarie tjänster i lönegrad Ae 15.

4. För närvarande finns vid 15 länskolnämnder inrättade kontorsbiträdes-tjänster i reglerad befordringsgång. För att den personal, som är avsedd för det egentliga expeditiönsarbetet vid nämnderna skall erhålla förstärkning föreslår överstyrelsen, att av de nämnder, vilka redan har var sitt kontorsbiträde, följande nio skall erhålla ytterligare var sitt sådant biträde, nämligen nämnderna i Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs, Värmlands, Västerbottens och Norrbottens län. Dessutom föreslås att vid envar av följande sex nämnder — vilka nu icke har sådan personal — anställas ett kontorsbiträde, nämligen i Uppsala, Södermanlands, Kronobergs, Blekinge, Hallands och Örebro län. Inalles föreslås alltså inrättande av femton nya kontorsbiträdes-tjänster.

5. Länskolnämnderna har betydelsefulla arbetsuppgifter även beträffande andra utbildningsformer än den obligatoriska skolan. Bland dessa synes yrkesutbildningen ha det största behovet av ökade insatser från nämndernas sida.

I avbidan på bl. a. pågående utredning rörande yrkesskolväsendets centrala ledning synes det icke lämpligt att genomföra sådana anordningar, som mer definitivt låser organisationen. Överstyrelsen, som anser det vara tvingande nödvändigt att redan nu genomföra en förstärkning av länskolnämndernas personalresurser med hänsyn till just dessa arbetsuppgifter, har tänkt sig att en sådan förstärkning skulle anordnas efter två linjer. Dels skulle ökade anslagsmedel för tillkallande av experter eller anställande av konsulenter ställas till förfogande,

dels skulle särskilda möjligheter skapas för längre eller kortare dubbleringar av skolinspektörstjänster vid nämnder, inom vilka särskilda behov av planering och översyn av yrkesutbildningen anses föreligga. Sammanlagt skulle ett belopp av 270 000 kr. erfordras för yrkesskolundervisningens och annan fackutbildnings behov.

I detta sammanhang torde även frågan om medelsanvisning till den regionala skolpsykologorganisationen böra behandlas. Medel för detta ändamål utgår för närvarande från reservationsanslaget Försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet. Såsom tidigare framgått har skolöverstyrelsen nu äskat medel för skolpsykologverksamheten under överstyrelsens egna avlönings- och omkostnadsanslag. Kostnaderna härför under avlöningsanslaget har av överstyrelsen beräknats till i runt tal 184 000 kr. Till stöd för äskandet i denna del har överstyrelsen anfört bl. a. följande.

Regional skolpsykologisk verksamhet har sedan den 1 oktober 1958 bedrivits i Uppsala och Västmanlands län samt från och med den 1 juli 1960 även i Jämtlands län. Erfarenheterna från verksamheten har visat, att ett stort behov av skolpsykologisk verksamhet föreligger. 1957 års skolberedning uttalar också, att principbeslut nu bör fattas om en organisation med en statlig skolpsykologtjänst för varje län, att byggas ut under en period av omkring tio år. Vidare föreslår beredningen att tjänsterna inrättas som ordinarie. Detta bör enligt beredningens uppfattning för nu befintliga tjänster gälla från och med den 1 juli 1962. I konsekvens med sitt förslag om en successiv utbyggnad av verksamheten förordar skolberedningen, att två nya tjänster inrättas från och med budgetåret 1962/63 (s. 433).

I överensstämmelse med sitt ställningstagande vid remissbehandlingen av betänkandet räknar skolöverstyrelsen med att två nya regionala skolpsykologtjänster inrättas från och med budgetåret 1962/63. Utredningar rörande behovet av skolpsykologisk verksamhet har verkställts inom vissa länskolnämnder och framställningar om inrättande av tjänster har inkommit till överstyrelsen från länskolnämnderna i Kalmar, Malmöhus och Skaraborgs län.

Skolöverstyrelsen, som räknar med att de skolpsykologiska tjänsterna från och med den 1 juli 1962 omvandlas till ordinarie tjänster, crinrar om att de s. k. licentiatlektorerna från och med den 1 juli 1961 uppflyttats från lönegrad 24 till lönegrad 25. Med hänsyn till jämförbarheten beträffande såväl teoretiska som praktiska kvalifikationer (för regionala skolpsykologer gäller filosofie licentiatexamen med praktik jämte lärarefarenhet) förutsätter skolöverstyrelsen, att de regionala skolpsykologtjänsterna inplaceras i lönegrad Ao 25 från och med den 1 juli 1962.

Hos var och en av de fem regionala skolpsykologerna bör vara anställt ett kontorsbiträde med halvtidstjänstgöring.

Departementschefen. Länskolnämnderna trädde i funktion den 1 juli 1958. Ganska tidigt restes krav från nämnderna på en förstärkning av kanslipersonalen och dessa krav har för varje år framförts med allt större skärpa. Bl. a. har framhållits, att inspektörernas ökade arbete på kanslierna har medfört inskränkning av den egentliga inspektionsverksamheten. Hittills har förstärkning-

ar medgivits endast i begränsad omfattning, då erfarenhetsunderlaget varit för ringa för att ge en säker grund för förslag om en mera betydande personalökning och det kunnat antagas, att svårigheterna till en icke obetydlig del hängt samman med att organisationen inte hunnit stabiliseras.

Den nu föreslagna skolreformen kommer att för sitt genomförande ställa nya och betydande krav på länskolnämnderna. En stor del av det informations- och planeringsarbete, som måste bedrivas under det närmaste årtiondet, kommer således att i första hand åvila dessa. Kraven på pedagogisk rådgivning och på fortbildningsverksamhet på länsplanet kommer att ytterligare starkt öka. Nämndernas insatser förväntas vidare inom hjälpmedelsområdet, vid planeringen av en utbyggd specialundervisning och vid planläggningen av den nya fackskolororganisationen.

Det är enligt min mening inte möjligt att pålägga länskolnämnderna ett så starkt ökat ansvar för utvecklingen av skolväsendet under ett viktigt övergångsskede utan att de i samband därmed också erhåller personalförstärkning. Denna bör främst vara ägnad att avlasta inspektörerna en mängd administrativa och expeditionella göromål. Jag föreslår därför, att en kanslisttjänst i reglerad befordringsgång inrättas fr. o. m. nästa budgetår vid varje länskolnämnd med undantag av nämnderna i Gotlands och Blekinge län, eller sammanlagt 22 sådana tjänster (p. 3). Vidare tillstyrker jag inrättandet av 14 kontorsbiträdestjänster i reglerad befordringsgång med placering vid de länskolnämnder skolöverstyrelsen bestämmer (p. 4). Inrättandet av ännu en skolinspektörstjänst i Uppsala län (p. 1) och det föreslagna utbytet av en tjänst som amanuens i reglerad befordringsgång mot en förste byråsekreterartjänst vid länskolnämnden i Malmö (p. 2) är jag inte beredd att tillstyrka.

Om de av mig nu tillstyrkta tjänsterna inrättas torde, såsom överstyrelsen anført, behovet av extra sekreterar- och biträdes hjälp vid länskolnämnderna i viss mån minska. Jag räknar därför med att delposten till arvoden och särskilda ersättningar till experter och tillfällig personal kan sänkas med i runt tal 35 000 kr.

I det föregående har jag uttalat mig för en successiv utbyggnad av den regionala skolpsykologorganisationen i enlighet med skolberedningens förslag. Jag har därvid förordat, att skolpsykologtjänsterna knytes till länskolnämnderna. Med hänsyn därtill bör medel under detta anslag beräknas för fem tjänster som länskolpsykolog, vilka jag föreslår placerade i lönegraden Ae 24, samt fem halvtidstjänster som kontorsbiträden åt skolpsykologerna. Det torde, som tidigare nämnts, böra ankomma på skolöverstyrelsen att besluta till vilka nämnder dessa tjänster skall knytas.

Skolöverstyrelsen har vid sin uppskattning av medelsbehovet under detta anslag räknat med en minskning av icke-ordinarieposten med 158 000 kr. med hänsyn till att vissa kostnader för vikarier på skolinspektörstjänster, som hittills bestritts från denna post, enligt anvisningar, som utfärdats av riksräken-

skapsverket i cirkulär den 24 februari 1961, numera skall bestridas från ordinarieposten. Då överstyrelsen inte utrett vilka kostnader man bör räkna med för ändamålet under sistnämnda anslagspost, bör, i avvaktan på närmare erfarenheter härav, anslagets totalbelopp enligt min mening inte nu minskas.

Skolöverstyrelsens förslag om särskild förstärkning av länskolnämndernas personalresurser för handläggning av frågor rörande yrkesskolväsendet (p. 5) samt höjning av beloppet till biträdes hjälp åt nomadskolinspektören (p. 7) är jag inte beredd att tillstyrka. Utöver vad jag i det föregående förordat räknar jag endast med vissa automatiska kostnadsförändringar.

Anslaget torde för nästa budgetår bära uppföras med (4 732 000 + 523 000 =) 5 255 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga den ändring i personalförteckningen för länskolnämnderna, som föranledes av vad jag i det föregående förordat;

b) godkänna följande avlöningsstat för länskolnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1962/63:

A v l ö n i n g s s t a t

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	2 792 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	323 000
3. Arvoden och särskilda ersättningar till experter och tillfällig personal m. m., <i>förslagsvis</i>	316 000
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal ..	710 000
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	1 053 000
6. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	61 000
	Summa kr. 5 255 000

c) till *Länskolnämnderna*: *Avlöningar* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 5 255 000 kr.

4. Länskolnämnderna: Omkostnader

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	1 039 000	835 315
1960/61	1 024 000	873 324
1961/62 (statsliggare s. 549)	994 000	
1962/63 (förslag)	1 284 000	

Skolöverstyrelsen föreslår, att detta förslagsanslag för nästa budgetår höjes med i avrundat tal 124 000 kr. på sätt framgår av följande sammanställning.

1. Sjukvård m. m. (nu 7 000)	+ 1 000
2. Reseersättningar åt länskolnämndernas ledamöter (nu 125 000)	of.
3. Reseersättningar åt skolinspektörerna och nomadskolinspektören (nu 420 000)	of.
4. Reseersättningar i övrigt (nu 190 000):	
a) experter (nu högst 22 000)	of.
b) byrådirektörer m. fl. (nu högst 17 000)	+ 3 000
c) resor för fortbildningskonsulenter (nu högst 20 000)	of.
d) övriga utgifter under anslagsposten (nu beräknat 131 000) ..	— 1 000
5. Expenser (nu 252 000):	
a) ersättning till skolinspektör, som ej är stationerad på länskolnämnds kansliort, och till nomadskolinspektören för tillhandahållande av tjänstelokal med möbler och annan erforderlig rumsinredning samt för belysning och städning av sådan lokal (nu 6 000)	— 3 200
b) telefon (nu 81 000)	+ 24 000
c) belysning (nu 10 000)	of.
d) övriga expenser (nu 130 000)	+100 000
	Summa ökning kr. +123 800

Av skolöverstyrelsens framställning inhämtas i övrigt beträffande de olika delposterna bl. a. följande.

3. Länskolnämndernas önskemål beträffande delposten för budgetåret 1962/63 slutar på ett belopp av 410 000 kr. Någon höjning av posten med hänsyn till en eventuell ökad inspektörsorganisation har överstyrelsen icke ansett erforderlig, då medelsförbrukningen för budgetåret 1960/61 uppgått till endast 345 000 kr. Överstyrelsen anser det däremot angeläget, att utöver det av nämnderna äskade beloppet ett visst belopp får reserveras för internordiska tjänsteresor. Ett maximibelopp av 10 000 kr. synes överstyrelsen väl avvägt för detta ändamål.

4. Med hänsyn till den av länskolnämnderna redovisade behövningen av denna post beträffande budgetåret 1960/61, i vad avser resekostnadsersättning och traktamente till vikarier för skolinspektör vid resor mellan bostadsort och stationeringsort i samband med till- eller frånträdande av vikariatet, torde för detta ändamål och till resekostnadsersättning och traktamente till vikarier för nomadskolinspektören bära beräknas ett belopp av 100 000 kr.

Delposten till reseersättningar till byrådirektörer samt amanuens- och biträdespersonal jämte vikarier för byrådirektörer och biträden, i vad delposten avser tjänsteresor enligt 16 § instruktionen för länskolnämnderna, är budgetåret 1961/62 uppförd med 17 000 kr. Vid beräkningen av rese- och traktamentskostnader till ifrågavarande tjänsteresor bör beaktas, att vid bifall till överstyrelsens under avlöningsanslaget gjorda framställning om personalförstärkning dels en ny tjänstemannakategori skulle tillkomma, nämligen kanslist, dels ock åtskilliga nya kontorsbiträdestjänster skulle inrättas. I viss utsträckning skulle detta komma att öka rese- och traktamentskostnaderna, då man har att räkna med att såväl kanslist- som biträdespersonal bör kunna anlitas vid tjänsteresor. Överstyrelsen föreslår, att posten uppföres med 20 000 kr.

För rese- och traktamentskostnader till vikarier för nu ifrågavarande katego-

rier i samband med av vikariatet föranledda resor mellan hemort och kansliort torde böra beräknas ett belopp av 15 000 kr.

Slutligen torde under denna post till kostnader för flyttningersättning böra beräknas ett belopp av 15 000 kr.

Överstyrelsen räknar med oförändrat medelsbehov under övriga delposter och föreslår att anslagsposten uppföres med sammanlagt 192 000 kr.

5. Till stöd för de under punkterna b) och d) föreslagna höjningarna åberopas den begärda personalförstärkningen vid länskolnämnderna. För de nytillkommande befattningshavarna erfordras möbler och övrig kontorsutrustning.

I detta sammanhang torde även få erinras om att skolöverstyrelsen i sitt yttrande över skolberedningens betänkanden beräknat medel under anslaget Skolöverstyrelsen: Omkostnader för omkostnaderna för den under föregående anslagspunkt berörda utbyggnaden av skolpsykologorganisationen. Dessa kostnader har av överstyrelsen beräknats till sammanlagt 160 000 kr., varav under anslagsposten Reseersättningar 116 000 kr., Sjukvård m. m. 1 000 kr. och Expenser 30 000 kr. samt 13 000 kr. som engångsansvisning avseende utrustning för de två nytillkommande skolpsykologtjänsterna.

Departementschefen. Vid bifall till den personalförstärkning vid länskolnämnderna, som jag under föregående anslagspunkt förordat, bör vissa anslagsposter under detta anslag uppräknas. Jag föreslår sålunda i enlighet med överstyrelsens förslag, att anslagsposten Sjukvård höjes med 1 000 kr. (p. 1) och anslagsposten Reseersättningar i övrigt med 2 000 kr. (p. 4). Vidare föreslår jag, att expensposten uppräknas med 15 000 kr. för ökade telefonkostnader och med 50 000 kr. såsom en engångsansvisning till anskaffning av möbler och kontorsmaskiner i första hand för den nytillkommande personalen. Samtidigt bör, såsom överstyrelsen föreslagit, delposten a) av sistnämnda anslagspost sänkas med i runt tal 3 000 kr. med hänsyn till att antalet skolinspektörer med tjänstelokal på annan ort än länskolnämndens kansliort minskar (p. 5).

Delposten Reseersättningar åt skolinspektörerna och nomadskolinspektören bör i enlighet med myndigheternas beräkningar uppföras med 410 000 kr. Den av överstyrelsen föreslagna medelsanvisningen för internordiska tjänsteresor under detta anslag (p. 3) är jag inte beredd tillstyrka.

Till bestridande av omkostnaderna för de fem länskolpsykologer, som jag föreslagit skola knytas till länskolnämnderna, bör här medel å tillhoppa 160 000 kr. beräknas i enlighet med skolöverstyrelsens förslag.

Slutligen vill jag erinra om att skolberedningen i sitt huvudbetänkande (s. 748) föreslagit, att de tekniska gymnasierna skall inordnas under de kommunala skolstyrelserna och att i samband härmed inrättas särskilda rådgivande organ vid länskolnämnderna, i vilka personer med industriell erfarenhet eller i övrigt god kännedom om teknisk utveckling och forskning är företrädade. Jag avser att i förslag till skollag m. m. senare denna dag förorda bestämmelser härom. Inrättandet av dylika tekniska råd vid länskolnämnderna kommer att medföra vissa kostnader, huvudsakligen avseende resekostnader och traktamenten för

sammanträden. Jag föreslår, att ett belopp av 75 000 kr. beräknas för ändamålet under detta anslag.

Vid bifall till vad jag sålunda föreslagit torde omkostnadsanslaget för länskolnämnderna bära uppföras med (994 000 + 290 000 =) 1 284 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Länsskolnämnderna: Omkostnader* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 284 000 kr.

5. Läroboksnämnden

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	67 000	67 000
1960/61	82 000	94 000
1961/62 (statsliggaren s. 550)	92 000	
1962/63 (förslag)	170 000	

Genom beslut den 8 december 1961 har Kungl. Maj:t medgivit, att det åt läroboksnämnden för budgetåret 1961/62 anvisade förslagsanslaget må överskridas med högst 30 000 kr.

Läroboksnämnden föreslår för nästa budgetår en höjning av detta anslag med i runt tal 79 000 kr. Kostnadsökningen föränledes i huvudsak av följande förslag.

1. Höjt arvode samt heltidstjänstgöring i stället för halvtidstjänstgöring för sekreteraren.
2. Ökad medelsanvisning till extra skrivhjälp.
3. Höjt anslag till arvoden åt sakkunniga.
4. Engångsanskaffning av skrivmaskin och bokhyllor.
5. Tryckning och distribution av ny läroboksförteckning.

Av nämndens motivering för förslagen framgår bl. a. följande.

1. Under de år den nya skolan skall genomföras kommer antalet hos nämnden till granskning anmälda läroböcker med all sannolikhet att avsevärt öka. Dessutom kommer nämnden under denna tid i betydande utsträckning att få handlägga frågor angående nu befintliga läroböckers avförande från läroboksförteckningen. Härtill kommer att inom en icke alltför avlägsen framtid gymnasiet kan komma att väsentligt omorganiseras, vilket skulle medföra en betydligt ökad nyproduktion av läroböcker även för denna skolform. Alla dessa faktorer kommer att ytterligare accentuera den under de senaste åren kraftiga ökningen av arbetsbelastningen på nämndens kansli.

På grund härav och med hänsyn till vikten av att skolmyndigheter och bokförlag framför allt under den förestående omdaningsperioden för skolan får ökade möjligheter till sammanträffanden och annan kontakt med nämndens sekreterare finner nämnden det nödvändigt, att den nuvarande halvtidstjänsten för sekreteraren omvandlas till en heltidstjänst. Det tätare utgivandet av läroboksförteckningen, vilket föreslagits av skolberedningen, kommer även att öka sekretera-

rens arbetsbörda. Vid sin beräkning av kostnaderna för en omändring av sekreterartjänsten till heltidstjänst räknar nämnden med att ingen ändring sker i formen för anställningen av sekreterare. Denne skulle sålunda komma att förordnas på viss tid och under denna tid vara tjänstledig från annan tjänst. Under sin tid som sekreterare skulle denne härvid komma att åtnjuta dels arvode, dels ersättning för mistade löneförmåner. Då ersättningen för mistade löneförmåner är beroende av vederbörandes tjänsteinnehav, kan kostnaden härför endast approximativt beräknas. Nämnden räknar här med ett ytterligare medelsbehov för sådan ersättning till sekreteraren av i runt tal 17 200 kr.

Med hänsyn till de väsentligt utökade uppgifterna för sekreteraren och med hänsyn till att denne också har att sköta nämndens kassa och räkenskaper, ett arbete som ävenledes torde komma att öka i betydande grad, finner nämnden det synnerligen angeläget att arvodet till sekreteraren ökas, förslagsvis från nuvarande 4 500 kr. till 6 000 kr. per år. Detta skulle medföra ett ytterligare anslagskrav på 1 500 kr. för budgetåret 1962/63.

2. För att nämndens kansli skall kunna fylla de krav, som nämndens nya och utökade arbetsuppgifter kommer att ställa på detsamma, måste extra skrivhjälp kontinuerligt kunna få anlitas. De ytterligare kostnaderna härför för budgetåret 1962/63 beräknar nämnden till 8 000 kr.

3. I likhet med skolberedningen finner läroboksnämnden, att genomförandet av den nya obligatoriska skolan kommer att ställa väsentligt ökade krav på en kvalificerad granskning av läroböckerna. Under senare tid har emellertid svårigheterna för nämnden att få behålla kvalificerade sakkunniga avsevärt ökat. Den mest väsentliga orsaken härtill synes vara, att de arvoden, som nämnden har möjlighet att utbetala till sina sakkunniga, är alltför låga. Nämnden finner det därför synnerligen angeläget, att de arvoden, som utbetalas för fullgjorda granskningsuppdrag, blir så avvägda, att för granskningen väl lämpade personer icke avböjer att åtaga sig sådana uppdrag under hänvisning till att ersättningen härför med hänsyn till arbetets omfattning och grannlaga natur är alltför ringa. För att kunna genomföra en erforderlig höjning av granskningsarvodena — givetvis avpassad efter uppdragets art och omfattning — beräknar nämnden de totala kostnaderna för granskning under budgetåret 1962/63 till 75 000 kr., vilket innebär en kostnadsökning med 39 000 kr.

5. I det för innevarande budgetår medgivna anslagsöverskridandet å 30 000 kr. ingår en post å 10 000 kr. för förnyad granskning av vissa äldre, på läroboksförteckningen uppförda läroböcker med sikte på utgivandet av en ny, reviderad förteckning i 6 000 exemplar. För tryckning och distribution av denna beräknar nämnden under nästa budgetår en kostnad av sammanlagt 11 500 kr.

Departementschefen. Skolberedningen har betonat vikten av att en hög standard på undervisningshjälpmedlen — såväl läroböcker som audiovisuella hjälpmedel av olika slag — upprätthålles genom någon form av granskning. Den granskning, som nu sker genom överstyrelserna och statens läroboksnämnd, bör enligt beredningens mening systematiseras och förstärkas. Särskilt angeläget anser beredningen detta vara under de första två, tre åren efter den 1 juli 1962. Ökade ekonomiska och personella resurser bör ställas till förfogande för denna granskningsverksamhet. Som riktpunkt för den förstärkning av resurserna, som under de närmaste tre åren erfordras, har beredningen räknat med ett belopp av 250 000 kr.

Skolberedningens uppfattning på denna punkt kan jag helt ansluta mig till. Vad uppgifterna för läroboksnämnden beträffar kan ett mycket stort antal nya läroböcker väntas bli framlagda till granskning i samband med att nya läroplaner fastställs för den nioåriga skolan. En omgranskning av äldre läroböcker från synpunkten av deras fortsatta användbarhet har redan inletts och en reviderad läroboksförteckning avses bli utgiven under nästa budgetår. Allt detta måste givetvis medföra en starkt ökad arbetsbelastning för läroboksnämnden. Nämnden har också i sina anslagsäskanden för nästa budgetår utgått ifrån att en förstärkning av dess resurser i enlighet med skolberedningens uttalande är nödvändig och har på grundval av sina nyss redovisade konkreta förslag hemställt om en sammanlagd anslagshöjning med 79 000 kr.

Mot nämndens förslag har jag inte någon erinran, utan tillstyrker, att den får en heltidsanställd sekreterare till sitt förfogande samt ökade medel till skrivhjälp och till arvoden åt sakkunniga i enlighet med förslaget. Jag tillstyrker vidare den begärda ökningen av expensmedlen för inköp av viss kontorsutrustning och att medel beräknas för utgivande av en ny läroboksförteckning.

I detta sammanhang må erinras om att jag i det föregående under skolöverstyrelsens avlöningsanslag föreslagit, att ett belopp av 50 000 kr. skall beräknas för granskning av audiovisuella hjälpmedel och viss apparatur under budgetåret 1962/63.

Beträffande nu förevarande anslag vill jag, med anledning av vad jag här tillstyrkt, förorda en uppräknig med i runt tal 78 000 kr. Vid bifall härtill bör anslaget uppföras med (92 000 + 78 000 =) 170 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Läroboksnämnden* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 170 000 kr.

6. Bidrag till skolbibliotek

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	4 091 000	4 055 807
1960/61	4 091 000	4 027 535
1961/62 (statsliggaren s. 551)	4 091 000	
1962/63 (förslag)	2 257 000	

Inledningsvis må här erinras om att en avlösning av statsbidraget till skolbiblioteksverksamheten, vilket allmänna statsbidragsutredningen föreslog i sitt betänkande SOU 1956:8, genom beslut av 1957, 1960 och 1961 års riksdagar uppskjutits till och med utgången av innevarande budgetår. Vid det senaste tillfället skedde detta bl. a. under hänvisning till att skolbiblioteksfrågorna var föremål för bedömning av *skolberedningen*. Denna, som berört frågan om biblioteksbidragets avlösning i sitt betänkande om grundskolan (s. 698), förutsätter, att den hittillsvarande kostnadsfördelningen mellan stat och kommun i princip bevaras, även om det separata biblioteksbidraget avlöses. Mot en avlösning har

beredningen ingen erinran. Den föreslår emellertid i förslaget till skollag, att kommun skall åläggas svara för att kommunal skola under skolstyrelsens förvaltning får bibliotek (30 §). I anslutning till en utredning, som verkstälts av en särskild kommitté med företrädare för skolöverstyrelsen, Svenska stadsförbundet och Svenska folkbibliotekarieföreningen angående organisation och arbetsmetoder vid kommunala bibliotek, har beredningen givit lagtexten en sådan utformning, att den även täcker fall, då samverkan mellan skol- och folkbibliotek äger rum. Skolberedningen understryker vidare (SB s. 876), att skolbibliotekets pedagogiska funktion måste stärkas, och räknar med en därav föranledd utgiftsökning för kommunerna läsåret 1962/63 av 1 700 000 kr. Denna avses bli täckt ur det av beredningen föreslagna nya stimulansbidraget.

Skolöverstyrelsens äskande beträffande nu förevarande anslag innebär en minskning av anslaget med 1 831 000 kr. Bortsett från vissa smärre anslagsökningar till följd av höjda lokala biblioteksanslag samt förslag om statsbidrag även till skogsbruksskolor grundar sig överstyrelsens beräkning på förutsättningen, att bidragen till kommunala skolor skall avlösas från och med den 1 juli 1962.

Överstyrelsen anför härom i sitt anslagsäskande i huvudsak följande.

Mot bakgrunden av skolberedningens nu framlagda förslag synes det rimligt, att frågan om biblioteksarbetets inräknande i lärartjänstgöringen löses i annat sammanhang. En avlösning av bidraget i dess helhet genom minskning av lärarlönebidragets kommunandel medför visserligen en icke önskvärd omfördelning av statsbidraget mellan kommunerna, men denna torde kunna motverkas, om det av skolberedningen föreslagna särskilda stimulansbidraget kommer till stånd.

Överstyrelsen räknar alltså med att skolbiblioteksbidraget, i den utsträckning det utgår till kommunala skolor, avlöses genom minskning av kommunandelen. Till biblioteken vid det obligatoriska skolväsendet utgick under budgetåret 1959/60 sammanlagt 3 590 885 kr. i statsbidrag. Till övriga kommunala skolor utgick för samma budgetår statsbidrag med 329 113 kr. Antalet bidragsgrundande tjänster vid det obligatoriska skolväsendet enligt kungörelsen 1958: 665 har under budgetåret 1959/60 uppgått till 44 487. Det belopp, varmed kommun-

andelen skall nedsättas, blir alltså $\left(\frac{3\,590\,885 + 329\,113}{44\,487} = \right)$ 88:12 eller i runt tal 90 kr.

Det sammanlagda statsbidraget till kommunala skolor under skolstyrelsernas förvaltning uppgick sålunda för 1959/60 till 3 919 998 kr. Till samma skolor har i förskott å bidraget för 1960/61 utbetalats 1 842 015 kr. Till övriga skolor har som slutligt bidrag för 1959/60 och förskott för 1960/61 utgått tillsammans 161 000 kr. Under förutsättning, att samma förskottsbelopp utbetalas under innevarande budgetår och att det totala bidraget för bidragsåret 1961/62 uppgår till samma belopp som för 1959/60, skulle förevarande anslag för 1962/63 vid en avlösning den 1 juli 1962 belastas dels med slutligt bidrag till de kommunala skolorna för 1961/62 med $(3\,919\,998 - 1\,842\,015 =)$ 2 077 983 kr., dels med bidrag till övriga skolor med 161 000 kr., eller tillsammans i runt tal 2 239 000 kr. Minskningen i förhållande till budgetåret 1961/62 utgör $(4\,091\,000 - 2\,239\,000 =)$ 1 852 000 kr.

En avlösning av bidragen till de kommunala biblioteken medför en kostnadsökning under anslaget Folkskolor m. m.: Bidrag till driften av folkskolor m. m.,

dock först från och med budgetåret 1963/64, motsvarande en sänkning av kommunandelen enligt 13 § kungörelsen 1958: 665 med 90 kr.

Den automatiska ökningen av anslaget till följd av ökade lokala bidrag uppskattas av överstyrelsen till 18 000 kr.

Departementschefen. Som ett led i strävan att reducera antalet driftbidrag till kommunerna föreslog allmänna statsbidragsutredningen bl. a., att det nuvarande statsbidraget till skolbibliotek skulle avlösas. Avlösningen borde avse såväl bidraget till skolbibliotek i folkskolan som bidraget till bibliotek vid högre kommunala skolor och kommunala anstalter för yrkesundervisning. Förslaget motiverades beträffande sistnämnda skolformer med bidragets ringa ekonomiska betydelse. Denna illustreras ju också av de av skolöverstyrelsen anförda siffror, som nyss återgivits. Vid avlösning av det särskilda bidraget till skolbibliotek föreslogs att kommunerna skulle erhålla kompensation genom en motsvarande ökning av driftbidraget.

Skolberedningen och överstyrelsen har icke haft någon erinran mot förslaget om avlösning. Såsom jag tidigare i anslutning till skolberedningens förslag antytt och senare vill ytterligare utveckla, bör enligt min mening anordnandet av skolbibliotek obligatoriskt åvila kommunerna. Det nuvarande bidragets funktion som stimulansbidrag skulle därmed upphöra och jag finner därför inte längre skäl föreligga för att detta särskilda statsbidrag bibehålles. Jag föreslår sålunda, att till primärkommunerna utgående statsbidrag till skolbibliotek avlöses från och med budgetåret 1962/63. Avlösningen torde, såsom förutsatts av statsbidragsutredningen, böra ske genom minskning av kommunandelen vid beräkning av det allmänna driftbidraget för obligatoriska skolor. I anslutning till skolöverstyrelsens i det föregående redovisade beräkning av denna minskning föreslår jag, att kommunandelen i samtliga hyresgrupper sänkes med i runt tal 90 kr. Den därav förorsakade höjningen av driftbidraget påverkar medelsberäkningen för anslaget till detta ändamål först från och med budgetåret 1963/64.

Mot överstyrelsens beräkning av minskningen under förevarande anslag till följd av den föreslagna avlösningen har jag inte något att erinra. Minskningen torde således böra beräknas till 1 852 000 kr.

Vad skolöverstyrelsen föreslagit beträffande statsbidrag till skolbibliotek vid skogsbrukets skolor torde komma att upptagas till prövning i ett senare sammanhang på föredragning av chefen för jordbruksdepartementet.

Med beaktande jämväl av den av överstyrelsen beräknade automatiska kostnadsökningen under anslaget torde detta för nästa budgetår böra uppföras med (4 091 000 — 1 834 000 ==) 2 257 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) besluta, att nu utgående statsbidrag till primärkommunernas kostnader för skolbibliotek skall avlösas enligt av mig i det föregående förordade grunder;

b) till *Bidrag till skolbibliotek* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 257 000 kr.

7. Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet

Under en ny anslagsrubrik av här använd lydelse bör nu medel anvisas till huvudparten av de ändamål, för vilka kostnaderna för närvarande bestridas ur reservationsanslagen Bidrag till vissa särskilda skoländamål och Försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet.

Förstnämnda reservationsanslag, som för de tre senaste budgetåren uppförts med respektive 350 000, 336 000 och 323 000 kr., disponeras av skolöverstyrelsen för arbetsstudier m. m. i syfte att förbilliga skolmältidsverksamheten, för framställning av undervisningsfilm m. m., kontrollstandardisering och tryckning av standardprov samt standardisering av skolinventarier och undervisningsmateriel.

Anslaget för försöksverksamhet har under samma budgetår uppförts med respektive 1 400 000, 2 000 000 och 2 040 000 kr. Huvuddelen av detta anslag användes för försöksverksamhet inom enhetsskolan. Från anslaget bestrides vidare bl. a. kostnaderna för försöksverksamhet med korrespondensundervisning samt för regional skolpsykologverksamhet.

Innan jag går närmare in på skolöverstyrelsens äskanden beträffande nämnda båda anslag vill jag erinra om vissa av *skolberedningen* framlagda förslag rörande pedagogisk utrustning, för vilka medel bör beräknas i detta sammanhang. Jag åsyftar de i det föregående (s. 376 f. under punkterna 1—3 och 6) redovisade förslagen, vilka tillsammans skulle innebära en kostnadsökning av 408 000 kr. för nästa budgetår.

Skolöverstyrelsens äskande beträffande anslaget Bidrag till vissa särskilda skoländamål för budgetåret 1962/63 innebär — sådant det blivit slutligt bestämt — en höjning av anslaget med 430 000 kr. enligt följande sammanställning.

1. Bidrag till arbetsstudier m. m. i syfte att förbilliga och förbättra skolmältidsverksamheten (nu 10 000)	of.
2. Framställning av undervisningsfilm m. m. (nu 100 000):	
a) Samnordisk produktion av filmer för lärarutbildning, matematik, fysik och kemi (nytt)	+ 150 000
b) Stöd åt övrig skolfilmsproduktion (nu 100 000)	+ 100 000
c) Täckande av kostnader för Sveriges Radio med anledning av upphovsrättsfrågors lösande (nytt)	+ 30 000
d) Inredning av talövningsrum (nytt)	+ 50 000
3. Kontrollstandardisering samt tryckning av standardprov (nu 163 000):	
a) Översyn av standardprov i obligatoriska skolor (nu 18 000)	of.
b) Nykonstruktion av standardprov i modersmålet och matematik för årskurs 3 (nytt)	+ 10 000

c) Konstruktion av parallellversion av standardprov i engelska för årskurs 6 (nytt)	+ 21 500
d) Tryckning och distribution av standardprov i modersmålet och matematik för årskurs 3 samt i modersmålet, matematik och engelska för årskurs 6 i obligatoriska skolor (nu 145 000)	+ 5 500
4. Bidrag till standardisering av skolinventarier och undervisningsmateriel (nu 50 000)	— 25 000
5. Övriga hjälpmedel (nytt)	+ 88 000
Summa ökning kr.	430 000

Av vad överstyrelsen anfört härom inhämtas bl. a. följande.

2. a) Då metodikfilmer för lärarutbildningen av naturliga skäl har begränsad marknad ur försäljningssynpunkt, kan landets kommersiella producenter på området inte engagera sig i sådan produktion, varför denna måste bekostas av statliga medel. Samtidigt måste metodikfilmer vara av hög klass såväl tekniskt som innehållsmässigt för att på ett riktigt sätt kunna tjäna lärarutbildningen, vilket innebär relativt hög kostnad för varje produkt. För att produktionen skall få sådan omfattning, att den spelar någon roll, krävs alltså betydande ekonomiska insatser. Överstyrelsen ser i Nordiska kulturkommissionens förslag till nordisk samproduktion av sådana filmer i ämnena matematik, fysik och kemi en god möjlighet till att inom rimlig tid få fram hjälpmedel, som täcker de viktigaste områdena. Överstyrelsen upprepar därför sin i åskandena för innevarande budgetår gjorda framställning om 150 000 kr. för denna filmproduktion.

c) Genom lagen 1960: 729 om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk äger enligt 17 § undervisningsväsendet rätt att för tillfälligt bruk göra bandinspelningar.

Överstyrelsen har haft överläggningar med Sveriges Radio för att söka nå en överenskommelse, som ger skolorna möjligheter att utnyttja radioprogram även för mera varaktigt bruk. Sveriges Radio har därvid förklarar sig villig medverka till en dylik lösning vad skolradioprogrammen beträffar. Då flertalet bandningar avser dessa program, innebär detta en ur skolväsendets synpunkt tillfredsställande lösning. Beträffande de skolradioprogram, till vilka upphovsrätten tillkommer Sveriges Radio, avses fri bandningsrätt utan vidare skola medgivas. Beträffande övriga skolradioprogram har Sveriges Radio utlovat sig träffa sådana överenskommelser med de medverkande, att skolorna skall kunna bevara ifrågavarande program utan tidsbegränsning. En förutsättning är emellertid, att Sveriges Radio, om i samband med överenskommelser med upphovsmannaorganisationerna — vilka skulle träffas i anslutning till avtalsfrågorna i övrigt — så skulle påfordras av dessa, har möjligheter att ekonomiskt ersätta de medverkande för denna vidgade nyttjanderätt. Preliminärt beräknas 30 000 kr. för detta ändamål.

4. Skolöverstyrelsen, som i sitt tidigare redovisade uttalande angående skolberedningens förslag i fråga om hjälpmedelscentraler förordat inrättandet av en särskild riksentral för ändamålet, har därvid också föreslagit, att standardiseringsverksamheten skall omhänderhas av denna riksentral, vilken föreslås utrustad med särskild personal härför. Medel för standardiseringsverksamhet behövs i så fall ej längre beräknas under förevarande anslag.

Däremot äskar överstyrelsen i enlighet med skolberedningens i det föregående

redovisade förslag ytterligare 25 000 kr. till utarbetande av ny undervisningsmateriel.

5. Under en ny delpost äskar överstyrelsen sammanlagt 88 000 kr. för vissa av skolberedningen föreslagna ändamål inom hjälpmedelsområdet, dock ej apparater för språkundervisning, för vilka medel äskas under punkten 2 d).

För i huvudsak motsvarande ändamål, som hittills bestritts från anslaget **Försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet**, äskar skolöverstyrelsen för nästa budgetår ett anslag av i runt tal 3 248 000 kr. Då samtidigt vissa kostnader å tillhopa ca 574 000 kr. av överstyrelsen föreslås bestridas från andra anslag uppgår den av överstyrelsen äskade anslagsökningen till i runt tal 1 782 000 kr. De väsentligaste överföringarna av kostnader från det hittillsvarande försöksanslaget till andra anslag avser de under tidigare anslagspunkter berörda kostnaderna för skolpsykologorganisationen, vidare kostnaderna för korrespondensundervisning i vissa kommuner, som i årets statsverksproposition föreslagits skola bestridas från anslaget **Folkskolor m. m.**: Bidrag till driften av folkskolor m. m., samt kostnaderna för länskolnämndernas konsulent- och fortbildningsverksamhet, vilka föreslås överförda till anslaget **Lärares fortbildning m. m.**

Det av överstyrelsen för nästa budgetår äskade anslaget av 3 248 000 kr. beräknas bli disponerat på sätt framgår av följande sammanställning. Siffrorna inom parentes avser jämförelse med den av överstyrelsen för innevarande budgetår uppgjorda planen för disposition av de för detta budgetår till buds stående medlen, vilka vid utnyttjande av en reservation av 216 000 kr. uppgår till sammanlagt 2 256 000 kr.

I. <i>Pedagogisk verksamhet inom den obligatoriska nioåriga skolan (grundskolan)</i>	2 028 800	(+ 931 650)
1. Viss kursverksamhet i anslutning till grundskolan	383 200	(+ 193 200)
2. Länskolnämndernas konsulent- och fortbildningsverksamhet	—	(— 180 000)
3. Konferenser med ledamöterna i länskolnämnderna m. m.	44 500	(— 12 650)
4. Studieresor för grundskolans lärare och skolledare	60 000	(+ 40 000)
5. Utarbetande och tryckning av metodiska anvisningar m. m.	775 000	(+ 560 000)
6. Undersökningar och prov	199 000	(+ 84 000)
7. Språkassistentverksamhet	357 100	(+ 207 100)
8. Övergång till annan studieriktning	210 000	(+ 40 000)
II. <i>Försöksgymnasier</i>	59 900	(+ 16 740)
III. <i>Skolor med särskild försöksverksamhet</i>	415 500	(+ 196 965)
IV. <i>Försöksverksamhet med korrespondensundervisning</i>	10 200	(— 233 850)
1. Kostnader för korrespondensundervisning i vissa kommuner	—	(— 213 850)
2. Övrig korrespondensundervisning	10 200	(— 20 000)

V. Annan försöksverksamhet	636 300	(+ 195 472)
1. Fri försöksverksamhet	45 300	(— 3 505)
2. Utgivande av vissa specialnummer av Aktuell från Skolöverstyrelsen	60 000	(+ 23 000)
3. Resekostnadsersättningar och traktamenten m. m. för vissa befattningshavare i samband med planering och tillsyn av den pedagogiska verksamheten inom grundskolan	50 000	(+ 15 000)
4. Resekostnadsersättningar och traktamenten m. m. till ledamöter och suppleanter i lekman-nämnden	—	(— 4 500)
5. Övrig försöksverksamhet	481 000	(+ 165 477)
VI. Regional skolpsykologverksamhet	97 000	(— 115 277)
Summa summarum	3 247 700	(+ 991 700)

Utav innehållet i skolöverstyrelsens framställning rörande detta anslag torde här i korthet få återges följande.

I: 1. För den av överstyrelsen direkt bedrivna fortbildningsverksamheten, avseende ej minst yrkeslärare, äskas medel i ökad omfattning, beroende både på att instruktionsverksamheten måste påskyndas och intensifieras och på att antalet lärare snabbt ökar. Denna del av grundskolereformen är en av de känsligaste — en otillräcklig vägledning av lärare kan få allvarliga konsekvenser.

I: 5. Överstyrelsen äskar medel för framställning av vissa pedagogiska hjälpmedel för undervisningen i yrkes- och övningsämnen. För framställning av film-slingor beräknas ett belopp av 55 000 kr., för utarbetande av elevinstruktioner 60 000 kr. och för information om de nya hjälpmedlen 10 000 kr. Vidare räknar överstyrelsen med att själv vara tvungen att producera studieplaner, serier av lektionsutkast m. m. i viss omfattning. Kostnaderna för att anlita särskilt tillkallade sakkunniga för detta ändamål beräknar överstyrelsen till 592 000 kr. Tillsammans med kostnader för tryckning m. m. kan totalkostnaden för denna verksamhet beräknas till 650 000 kr. Av detta belopp räknar överstyrelsen med att 320 000 kr. skall stanna på statsverket. I övrigt torde kostnaderna för den nu planerade produktionen få slutligt bäras av de kommunala huvudmännen. Överstyrelsen, som sedan länge bedriver förlagsrörelse, avser att ombesörja denna produktion i egen regi. En förstärkning av förlagskapitalet erfordras emellertid för produktionens igångsättande. Ett belopp av 330 000 kr. bör förskottsvis ställas till överstyrelsens förfogande, vilket belopp bör kunna disponeras även för framtida motsvarande produktion i förlagsrörelsen.

Överstyrelsen hemställer sålunda, att för här angivna ändamål anvisas dels ett anslagsbelopp av 320 000 kr. dels ett stående förskott på 330 000 kr. för verksamhetens igångsättande.

Det sammanlagda medelsbehovet under denna punkt skulle alltså uppgå till (55 000 + 60 000 + 10 000 + 320 000 =) 445 000 kr. Därtill kommer ett förskottsvis anvisat belopp på 330 000 kr.

I: 6. Överstyrelsen redogör för vissa pågående undersökningar rörande metodiska hjälpmedel, vilka beräknas draga kostnader under nästa budgetår, samt anför vidare, att utarbetandet av standardprov för olika ämnen och årskurser intar en mellanställning mellan de egentliga metodiska hjälpmedlen och de skol-

psykologiska metoderna. Under läsåret 1960/61 har i samarbete med lärarhögskolan i Stockholm utprovats standardprov i modersmålet, matematik och engelska för årskurs 8 i försöksskolan. För motsvarande årskurs har anmälts stort intresse för standardprov även för ämnet tyska, sedan detta ämne numera i likhet med matematik och engelska uppdelats på två skilda alternativkurser. Ifråga om betygsnormerande hjälpmedel uttalar skolberedningen bl. a. att standardprov bör bibehållas och nykonstrueras för främst de årskurser där betygens tillförlitlighet och jämförbarhet är av särskilt stor betydelse och att det synes böra ankomma på skolöverstyrelsen att ta erforderliga initiativ och göra de framställningar, som påkallas av skolberedningens riktlinjer. Överstyrelsen avser att låta framställa ytterligare standardprov, i första hand för årskurs 9. För utarbetandet av här berörda standardprov beräknas kostnaderna under budgetåret 1962/63 uppgå till 80 000 kr.

II. Under posten till *försöksgymnasier* beräknar överstyrelsen medel för en konferens med rektorer och lärare vid dessa gymnasier samt för den obligatoriska studievägledning, som utom timplanen anordnas för eleverna i försöksgymnasierna. Under p. I: 1 har medel beräknats för vissa kurser i studieteknik, studieorientering och yrkesorientering, avsedda för lärare vid försöksgymnasierna.

III. Den *särskilda försöksverksamhet* som under en treårsperiod bedrivits vid sju skolor går med innevarande budgetår till ända. Överstyrelsen önskar fortsätta en motsvarande verksamhet under ännu en treårsperiod. För den lokala ledningen av verksamheten förutsättes arvodering och nedsättning av undervisningsskyldigheten ske enligt i huvudsak oförändrade grunder. Försöksverksamheten har emellertid nu framskridit så långt, att det är angeläget att pröva hållbarheten av de vid de särskilda försöksskolorna vunna resultaten ute på fältet, förslagsvis genom att försöken nu lägges ut på ett antal »dotterskolor» under medverkan av lärare från »moderskolan». Överstyrelsen äskar medel för dessa lärares assistentverksamhet vid fältförsöken samt för studiebesök och introduktionskonferenser vid de särskilda försöksskolorna för lärare som medverkar i fältförsöken. Vidare äskar överstyrelsen medel för fortsatt försöksverksamhet vid Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk under en sexårsperiod med tekniska hjälpmedel i undervisningen samt försök med bok- och bibliotekskunskap under 1962/63.

IV. Under posten till försöksverksamhet med *korrespondensundervisning* äskar överstyrelsen nu endast medel till en korrespondenskurs i yrkesvägledning samt fortbildningskurser för lärare i yrkesämnen.

V: 1. Från delposten till *fri försöksverksamhet* avser överstyrelsen att bestrida kostnader för avslutande av försöksverksamheten med studiegång, som leder till särskild normalskolekompetens, fortsatta försök med dramatisk framställning som pedagogiskt hjälpmedel samt slutligen orientering för gymnasister rörande de akademiska studiernas innebörd.

V: 2. Försöksavdelningens tidskrift »På försök» avses nedläggas med utgången av innevarande budgetår. Överstyrelsen föreslår, att redovisning av erfarenheter från försöksverksamheten i stället får ske genom några *specialnummer av tidskriften Aktuellt från skolöverstyrelsen*, vilket kan betraktas som ett värdefullt hjälpmedel i informationsverksamheten i samband med skolreformen.

V: 5. Av medlen till *övrig försöksverksamhet* avser de största posterna ersättningar åt experter och sakkunniga samt särskilda försök vid statens försöksskola i Linköping. Överstyrelsen beräknar vidare bl. a. ett belopp av 18 000 kr. för för-

sök med särskild rådgivningsverksamhet bland lärare inom tre län, där regional skolpsykologverksamhet nu bedrivs.

VI. Under posten till *regional skolpsykologverksamhet* beräknar överstyrelsen för nästa budgetår endast medel till en konferens för skolpsykologiska befattningshavare, vissa kostnader för tillfällig personal, för testmaterial och apparatur samt kurser för utbildande av lärare till medhjälpare i det skolpsykologiska arbetet.

Departementschefen. En nödvändig förutsättning för att målsättningen för den nya grundskolan skall kunna förverkligas i skolans inre arbete är att nya pedagogiska hjälpmedel i tillräcklig omfattning ställes till skolornas förfogande i undervisningen. Hit hör de audivisueella hjälpmedlen, nya läroböcker, arbetsuppgifter osv. Vidare fordras under skolreformens successiva genomförande en omfattande informationsverksamhet, som riktar sig såväl till lärarna och skolkommunerna som till allmänheten. Skolberedningen har framlagt en rad detaljerade förslag i dessa avseenden och gjort vissa beräkningar av medelsbehovet härför. Under denna och närmast följande båda anslagspunkter samt under anslaget till lärares fortbildning ämnar jag framlägga förslag till medelsanvisning för ett flertal av de berörda ändamålen.

Den försöksverksamhet, som utgjort ett viktigt led i förberedelserna för skolreformen, står nu inför sin avslutning men givetvis förutsättes även i framtiden en centralt ledd verksamhet komma att bedrivas i syfte att förbättra undervisningsmetoderna och ställa nya hjälpmedel till undervisningens tjänst. Inte minst under övergångsskedet bör man räkna med att initiativ måste tas från de centrala skolmyndigheternas sida för att få fram pedagogiska hjälpmedel i anslutning till den nya studiegången i grundskolan. Jag anser därför, att en ökad medelsanvisning blir nödvändig för pedagogiskt utvecklingsarbete av det slag, som hittills tillgodosetts ur reservationsanslagen till särskilda skoländamål och till försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet. Medlen för dessa ändamål bör emellertid anvisas under ett enda anslag, vilket bör ha reservationsanslags karaktär och — som tidigare framgått — rubriceras Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet. Till detta anslag torde få föras eventuella, vid detta budgetårs utgång förefintliga reservationer under de båda hittillsvarande anslagen.

Vad angår de ändamål, som bör tillgodoses från det nya anslaget, vill jag beträffande skolberedningens i det föregående redovisade förslag rörande nya hjälpmedel för undervisningen i huvudsak ansluta mig till dessa. Jag anser mig också böra på flertalet punkter godtaga skolberedningens kostnadsberäkningar, vilka i en del fall avser kostnader under en följd av år. Jag föreslår, att under detta anslag i enlighet med beredningens förslag beräknas 35 000 kr. att användas till att stimulera framställningen av läroböcker i övnings- och yrkesämnen och 30 000 kr. till utarbetande av instruktionskort, studieplaner för cirkelarbete m. m. Skolberedningen har vidare föreslagit, att nu utgående anslag av 25 000 kr. till skolöverstyrelsen för utexperimenterande av undervisningsmateriel skall

fördubblas och ställas till de föreslagna hjälpmedelscentralernas förfogande. Med hänsyn till vad skolöverstyrelsen upplyst om förefintlig reservation av medel för detta ändamål, anser jag mig emellertid inte nu böra föreslå fördubbling av anslaget härför men förordar, att utöver reservationen anvisas ett belopp av 25 000 kr. också för nästa budgetår. Dessa medel torde liksom hittills få disponeras av skolöverstyrelsen.

Till framställning av skolfilm och andra audivisueella hjälpmedel har innevarande år anvisats 100 000 kr., varav 15 000 kr. må disponeras för granskning av filmer och bildband. Jag erinrar om att jag vid behandlingen av skolöverstyrelsens avlöningsanslag föreslagit att 50 000 kr. anvisas under det anslaget till granskning av dylika hjälpmedel. I likhet med skolberedningen föreslår jag, att anslagsposten till produktion av skolfilm m. m. uppräknas med 225 000 kr. till sammanlagt 325 000 kr. Därav torde, såsom överstyrelsen föreslagit, ett belopp av 150 000 kr. få disponeras för samnordisk produktion av metodikfilmer för lärarutbildningen, därest sådan gemensam produktion hinner starta under budgetåret. Jag räknar med att i varje fall en produktion på nordisk bas skall förberedas och planläggas under det kommande budgetåret.

Till den av skolberedningen förordade försöksundervisningen i främmande språk med hjälp av ett specialinrett talövningsrum vill jag — i enlighet med skolöverstyrelsens beräkningar — förorda, att 50 000 kr. anvisas såsom engångsbelopp. Jag tillstyrker vidare de av skolberedningen föreslagna engångsanvisningarna av 10 000 kr. för försök med s. k. självkontrollerande hjälpmedel, 40 000 kr. för utarbetande av studieplaner i specialämnena och 8 000 kr. för utarbetande av enhetlig terminologi i sådana ämnen.

Med anledning av skolöverstyrelsens äskanden beträffande anslaget till särskilda skoländamål anser jag mig, utöver vad jag i det föregående förordat, böra tillstyrka oförändrad medelsanvisning av 10 000 kr. till arbetsstudier rörande skolmåltidsverksamheten och ett belopp av 30 000 kr. till täckande av kostnader för Sveriges Radio i samband med överenskommelser rörande upphovsrätten till skolradioprogram. För kontrollstandardisering samt tryckning av standardprov har för innevarande budgetår anvisats 163 000 kr. till skolöverstyrelsen. I enlighet med överstyrelsens beräkningar torde för nästa budgetår böra anvisas sammanlagt 200 000 kr. för motsvarande ändamål. I detta sammanhang vill jag även erinra om att skolberedningen förordat en intensifierad användning av standardprov och diagnostiska prov i grundskolan men inte angivit några kostnader härför. I sina äskanden rörande försöksanslaget har emellertid skolöverstyrelsen beräknat kostnaderna för framställning av sådana prov under budgetåret 1962/63 till i runt tal 80 000 kr. Jag anser mig böra föreslå, att detta belopp upptages för ändamålet.

Såsom överstyrelsen anfört, torde särskilda medel inte längre böra anvisas för standardiseringsverksamheten beträffande skolmateriel. Kostnaderna för denna verksamhet torde i fortsättningen få bestridas från det närmast efterföljande anslaget till hjälpmedelscentraler.

Vad slutligen beträffar överstyrelsens äskanden i fråga om ändamål, som hittills hänförts till försöksverksamheten inom det allmänna skolväsendet, vill jag erinra om att jag *dels* i årets statsverksproposition (bilaga 10, s. 158) föreslagit, att kostnaderna för korrespondensundervisning på högstadiet i vissa glesbygdskommuner i fortsättningen skall belasta anslaget till bidrag till driften av folkskolor m. m. *dels* under anslagen till länskolnämnderna beräknat medel för den regionala skolpsykologorganisationen. Vidare avser jag att under anslaget till lärares fortbildning föreslå anvisande av medel för länskolnämndernas konsulent- och fortbildningsverksamhet, vilken för närvarande bekostas från försöksanslaget. Detta belastas nu också med kostnaderna för den stödundervisning, som kan medges för att underlätta för elever på högstadiet att övergå till annan studieriktning. Då sådan undervisning bör bli en reguljär anordning i den kommande grundskolan, har jag förordat att kostnaderna härför framgent skall bestridas från anslaget till bidrag till driften av folkskolor m. m., där kostnaderna dock påverkar anslagsberäkningen först för budgetåret 1963/64.

För vissa hithörande ändamål, som det med hänsyn till skolreformens genomförande är särskilt angeläget att snabbt tillgodose, avser jag att senare denna dag föreslå anvisande av medel å tilläggsstat II för innevarande budgetår. Jag vill vidare framhålla, att en del av de ändamål, som skolöverstyrelsen önskat tillgodose ur försöksanslaget, lämpligen bör bekostas av medel under något av de övriga anslag, som jag i det följande kommer att behandla och som har nära samband med skolreformen. Slutligen har jag vid avvägningen mellan de olika kraven på ökad medelsanvisning för skilda skoländamål ansett mig böra ge företräde åt sådan verksamhet, som direkt sammanhänger med grundskolereformen eller utgör en förutsättning för dess genomförande. Mot bakgrund av vad jag nu anfört anser jag inte skäl finnas för en så avsevärd anslagshöjning för fortsatt försöksverksamhet m. m., som överstyrelsen föreslagit för nästa budgetår.

Utöver de av mig i det föregående för vissa bestämda ändamål föreslagna beloppen å tillhoppa 793 000 kr. är jag, med beaktande av förslagen att kostnaderna för vissa ändamål i fortsättningen skall bestridas ur andra anslag, beredd att tillstyrka en medelsanvisning av 1 257 000 kr. under detta anslag till övrigt pedagogiskt utvecklingsarbete. Anslaget bör således uppföras med ett sammanlagt belopp av 2 050 000 kr.

Genom att på nu förordat sätt under ett större anslag sammanföra medlen till de många olika arbetsuppgifter, som kan hänföras till pedagogiskt utvecklingsarbete, bör den fördelen vinnas, att en besparing inom ett arbetsområde skall kunna utnyttjas inom ett annat. Det synes dock böra ankomma på Kungl. Maj:t, att i större utsträckning än vad hittills varit fallet beträffande försöksanslaget fastställa riktlinjer för disposition av det nya anslaget.

Under åberopande av vad jag här anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 2 050 000 kr.

8. Pedagogiska hjälpmedelscentraler

Under hänvisning till vad jag tidigare anfört med anledning av skolberedningens förslag om hjälpmedelscentraler föreslår jag nu, att ett särskilt anslag för detta ändamål under här använd rubrik uppföres i riksstaten. Detta skulle för nästa budgetår endast belastas med kostnaderna för den av mig föreslagna rikshjälpmedelscentralen, till vilken också skulle knytas den hittills inom skolöverstyrelsen bedrivna standardiseringsverksamheten beträffande skolmateriel.

I det föregående har redovisats de av skolöverstyrelsen beräknade kostnaderna för ifrågavarande central. Överstyrelsens beräkningar föranleder ingen erinran från min sida. Jag föreslår sålunda, att medel beräknas till avlönande av en föreståndare, tre assistenter och tre biträdestjänster. Tjänsterna som föreståndare och assistenter synes tills vidare ej böra inrättas som fasta tjänster. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i annat sammanhang pröva frågan om dessa befattningshavares anställningsförhållanden. Till expenser, kostnader för den rådgivande nämnden, upprättande av hjälpmedelsförteckningar, anlitan av experter samt utställningsverksamhet torde få beräknas ett sammanlagt belopp av 113 000 kr. Slutligen bör anvisas ett engångsbelopp av 30 000 kr. till utrustning av hjälpmedelscentralens lokaler. Anslaget, som jag i anslutning till överstyrelsens beräkningar finner böra uppföras med tillhoppa 292 000 kr., bör — med hänsyn till att däri ingår avlöningskostnader — få karaktären av förslagsanslag. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser rörande dispositionen av anslaget.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Pedagogiska hjälpmedelscentraler* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 292 000 kr.

9. Information om skolreformen

Jag har tidigare närmare utvecklat min syn på betydelsen av en allsidig upplysningsverksamhet i samband med genomförandet av skolreformen. I anslutning till vad jag därvid uttalat, föreslår jag nu, att medel för den av mig förordade informationsverksamheten anvisas under ett särskilt reservationsanslag i riksstaten, vilket bör erhålla här använd rubrik.

Skolberedningen har för den särskilda informationsverksamheten rörande grundskolan beräknat ett medelsbehov av 700 000 kr. under en första tvåårsperiod. Denna beräkning anser jag mig kunna godtaga men erinrar om att behovet av upplysning rörande skolreformens innebörd kommer att tillgodoses jämväl genom åtgärder, som skall bekostas ur andra anslag under åttonde huvudtiteln. Med hänsyn till angelägenheten att snabbt kunna tillhandahålla informationsmaterial och sprida erforderlig kunskap om nyheterna i skolorganisa-

tionen från och med nästa läsår avser jag, som också tidigare framgått, att senare denna dag äska medel för en del av den föreslagna särskilda informationsverksamheten på tilläggsstat redan för innevarande budgetår.

Återstående del av det för tvåårsperioden beräknade beloppet — enligt den fördelning jag vill föreslå i runt tal 475 000 kr. — torde få beräknas under anslaget för budgetåret 1962/63.

Jag hemställer sålunda, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Information om skolreformen* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 475 000 kr.

10. Bidrag till pedagogisk utrustning m. m.

Innevarande budgetår är i riksstaten under åttonde huvudtiteln upptaget ett förslagsanslag av 8 075 000 kr. under rubriken Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag (statsliggaren s. 569). I årets statsverksproposition (bilagan 10, ecklesiastikdepartementet, s. 162) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Folkskolor m. m.: Pedagogiskt stimulansbidrag för budgetåret 1962/63 beräkna ett förslagsanslag av 13 300 000 kr. Skolberedningens och remissinstansernas uppfattning rörande den här avsedda bidragsgivningen har nu redovisats i sammanhang med beredningens övriga förslag, och jag har i anslutning härtill förklarat mig kunna i huvudsak biträda vad beredningen härutinnan föreslagit. Det för nu ifrågavarande ändamål avsedda nya anslaget torde böra erhålla den rubrik, som här använts, nämligen Bidrag till pedagogisk utrustning m. m. Samtidigt som detta anslag upptages i riksstaten fr. o. m. nästa budgetår, avses det inledningsvis nämnda nuvarande anslaget till försökskostnadsbidrag utgå ur riksstaten.

I enlighet med vad som tidigare förutsatts, bör det nya anslaget fördelas på två poster, den ena uppförd med ett förslagsvis beräknat belopp för det allmänna bidraget av 25 kr. per elev och år i grundskolan samt den andra uppförd med maximerat belopp för det särskilda bidraget till kommuner med behov av extra stöd av här avsett slag. De båda posterna kan för nästa budgetår beräknas till respektive 12 800 000 kr. och 500 000 kr.

Jag vill i detta sammanhang även beröra frågan om rubriceringen av vissa av de anslag, som i årets statsverksproposition (bilagan 10, s. 150—167) är upptagna i avsnittet Det obligatoriska skolväsendet m. m. Vid bifall till förslaget att den nioåriga obligatoriska skolan skall benämnas grundskolan bör orden »Folkskolor m. m.» utgå ur anslagsrubrikerna.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Bidrag till pedagogisk utrustning m. m.* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 13 300 000 kr.

11. Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	82 600 000	85 240 726
1960/61	75 700 000	66 036 713
1961/62 (statsliggaren s. 664)	84 000 000	
1962/63 (förslag)	102 000 000	

Permanent skollokalerna. De investeringsramar, som av riksdagen fastställs för varje budgetår beträffande den statsbidragsberättigade skolbyggnadsverksamheten och som har till uppgift att så begränsa verksamhetens omfattning att den svarar mot de bidragsanslag som beviljas, har hittills avsett beräknade totalkostnader för bygge inklusive utgifter för utvändiga ledningar och planering av tomten. Skolöverstyrelsen föreslog i sina petita för budgetåret 1961/62, att investeringsramarna beträffande de permanenta skollokalerna i stället för på de beräknade totalkostnaderna borde baseras på det bidragsunderlag, som utgjorde den direkta grundvalen för beräkning av statsbidraget. Överstyrelsen upprepar sitt förslag härutinnan, och i överensstämmelse härmed har de ramberäkningar beträffande permanenta lokaler, som överstyrelsen utfört och som redovisas i det följande helt grundats på bidragsunderlag.

I sina i vanlig ordning ingivna anslagsäskanden för budgetåret 1962/63 har överstyrelsen föreslagit en i bidragsunderlag uttryckt investeringsram av 420 miljoner kr. för permanenta skollokalerna. Sedermera har skolöverstyrelsen i sitt remissutlåtande över skolberedningens betänkanden med ändring av sitt tidigare förslag godtagit den av skolberedningen förordade ramen av sammanlagt 350 miljoner kr. Detta belopp bör enligt skolöverstyrelsens mening fördelas med 300 miljoner kr. för permanenta skollokalerna och 50 miljoner kr. för provisoriska skollokalerna. Då den av beredningen föreslagna ramen uttryckts i totalkostnader har överstyrelsen företagit en omräkning till bidragsunderlag och därvid erhållit ett belopp av 277 miljoner kr. i vad avser permanenta skollokalerna.

Rörande beräkningen av medelsbehovet för statsbidrag till permanenta skollokalerna för budgetåret 1962/63 framhåller överstyrelsen bl. a. följande.

Överstyrelsen utgår från att, sedan statsbidrag beviljats till bygge inom investeringsramen för visst budgetår, hälften av bidraget utanordnas under samma budgetår samt att en fjärdedel utbetalas under det närmast följande budgetåret och den sista fjärdedelen under det därpå följande budgetåret. Överstyrelsen räknar därför med att anslaget för budgetåret 1962/63 huvudsakligen kommer att belastas av bidrag, som beviljats till byggen inom investeringsramarna för budgetåren 1960/63.

Beträffande frågan om relationen mellan investeringsram och utgående statsbidrag till byggen inom denna ram har överstyrelsen gjort en undersökning i fråga om förhållandena budgetåret 1960/61. Med investeringsramen för detta budgetår uttryckt i beräknade totalkostnader inklusive utgifter för utvändiga ledningar och planering uppgick den genomsnittliga statsbidragsprocenten till omkring 36. Med en häremot svarande investeringsram, innefattande enbart

bidragsunderlagen för ifrågavarande byggen, utgjorde bidragsprocenten omkring 39. Överstyrelsen förutsätter, att dessa relationstal kommer att äga giltighet även för budgetåren 1961/62 och 1962/63. Mot den för budgetåret 1961/62 till 175 miljoner kr. fastställda investeringsramen, avseende totalkostnader, skulle således svara en i bidragsunderlag uttryckt investeringsram om ca 162 miljoner kr. Bidragsprocenten kan då beträffande investeringsramarna för budgetåren 1961/62 och 1962/63, båda uttryckta i bidragsunderlag, beräknas till 39.

För de ytterligare statsbidrag, som kan komma att beviljas för utförda byggnadsföretag, räknar överstyrelsen för budgetåret 1962/63 med ett medelsbehov av en miljon kr.

Med hänsyn till det anförda och till att de beviljade statsbidragen till byggen inom investeringsramen för budgetåret 1960/61 uppgick till omkring 47,5 miljoner kr. beräknar skolöverstyrelsen i sitt remissyttrande över skolberedningens förslag medelsbehovet för budgetåret 1962/63 beträffande permanenta skol-

lokaler till $\frac{47,5}{4} + \frac{39}{100} \left(\frac{162}{4} + \frac{277}{2} \right) + 1 =$ (i avrundat tal) 82,7 miljoner kr.

Provisoriska skollokaler. I anslutning till statsutskottets uttalande i utlåtandet 1961:93 under punkten 1 har Kungl. Maj:t uppdragit dels åt statskontoret, att i samråd med skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning företaga en *översyn av bestämmelserna rörande statsbidragsgivningen till provisoriska skollokaler*, dels ock åt nämnda myndigheter att i samband med sagda överstyrelsers anslagsäskanden för budgetåret 1962/63 inkomma med redogörelse härför jämte de förslag, vartill myndigheterna må finna anledning.

Med anledning härav har skolöverstyrelsen i samband med 1961 års petitaarbete och efter överläggning med statskontoret, därvid även överstyrelsen för yrkesutbildning varit representerad, företagit vissa undersökningar rörande relationen mellan kostnaderna för uppförande av provisoriska skollokaler för det allmänna skolväsendets behov och de statsbidrag, som utgår för ändamålet enligt gällande bestämmelser i kungörelsen 1957:318, samt till övervägande upptagit frågan om de ändringar i dessa bestämmelser, vartill resultatet av undersökningarna kunde ge anledning. Undersökningsmaterialet har omfattat de statsbidragsärenden, i vilka bidrag till uppförande av provisoriska skollokaler beviljats inom investeringsramarna för de fyra budgetåren 1957/58—1960/61.

Rörande resultatet av det ifrågavarande utredningsarbetet inhämtas av skolöverstyrelsens petita bl. a. följande.

Beträffande kostnadsutvecklingen utvisar undersökningen, att den för riket genomsnittliga kostnaden per kvadratmeter, som för budgetåret 1957/58 uppgick till omkring 534 kr., därefter år för år ökats och för budgetåret 1960/61 utgjorde omkring 759 kr., innebärande en kostnadsstegring med 23,7 %.

Till en del är stegringen givetvis att tillskriva kostnadsutvecklingen för byggnadsverksamheten i allmänhet. Ökningen beror emellertid också på att kommunerna i allt större utsträckning tillgodoser ett mera stadigarvande behov av skollokaler, då så befinnes lämpligt, med paviljongbyggnader av den s. k.

typ 2. Denna typ utgör vanligen en självständig skolenhet och är därför försedd med fullständiga värme-, ventilations- och sanitetsanläggningar, vilket verkar fördyrande i förhållande till paviljong av typ 1, som är avsedd att täcka ett tillfälligt behov och därför i regel är demonterbar och har fått ett starkt förenklat utförande. Den byggnadstekniska standarden är vanligen högre hos paviljonger av typ 2 för att ge längre varaktighet och lägre underhålls- och driftkostnader.

Klassrumsyornas procentuella andel av totalytorna har sjunkit från 72,8 budgetåret 1958/59 till 60,6 budgetåret 1960/61. Att paviljonger sålunda i stigande omfattning uppföres för att tillgodose behov även av vissa andra lokaler än klassrum, har i sin mån bidragit till ökningen av genomsnittskostnaden per kvadratmeter.

Avvägningsproblemet beträffande statsbidraget till provisoriska skollokaler torde böra få ses i visst sammanhang med vad som gäller i fråga om de permanenta skollokalerna. För budgetåret 1960/61 uppgick nettokostnaden per kvadratmeter för permanenta skollokaler till i medeltal 1 101 kr., medan bidragsunderlaget genomsnittligt utgjorde 1 078 kr. per kvadratmeter. Statsbidraget utgick i medeltal med 420 kr. per kvadratmeter, motsvarande 38 % av nettokostnaden.

Med hänsyn till den starka stegringen sedan budgetåret 1957/58 av kostnaderna för uppförande av provisoriska skollokaler anser överstyrelsen en höjning av statsbidraget till dylika lokaler angelägen. Denna höjning synes böra avvägas med beaktande av att en viss balans mellan statsbidragen till provisoriska och till permanenta lokaler upprätthålles. Räknat med i medeltal 50 procent statsbidrag skulle på grundval av 1960/61 års kostnader för provisoriska lokaler, i avrundat tal 760 kr. per kvadratmeter, bidraget höjas till 380 kr. per kvadratmeter, ett belopp vilket såsom rimligt är något understiger genomsnittsbidraget å 420 kr. per kvadratmeter samma budgetår till de kostsammare permanenta lokalerna. En ytterligare ökning av statsbidragsprocenten beträffande de provisoriska lokalerna till exempelvis 60 skulle, räknad på kostnaderna för budgetåret 1960/61, ge ett bidrag å 456 kr. per kvadratmeter och därmed överstiga genomsnittsbidraget till de permanenta lokalerna, något som överstyrelsen anser icke rimligen böra ifrågakomma.

Med hänsyn till kostnadsutvecklingen efter budgetåret 1960/61 anser överstyrelsen det dock motiverat, att statsbidraget till provisoriska lokaler baseras på en till 780 kr. per kvadratmeter uppräknad kostnadssumma och således bestämmes till 390 kr. per kvadratmeter.

Överstyrelsen diskuterar även frågan, huruvida statsbidraget till provisoriska skollokaler skulle liksom bidragsunderlaget för permanenta lokaler automatiskt regleras genom anknytning till byggnadsstyrelsens byggnadskostnadsindex. Då produktionen av provisoriska skollokaler emellertid är av särpräglad art i förhållande till den byggnadsverksamhet, som nämnda kostnadsindex närmast gäller, anser överstyrelsen, att denna index inte är lämpad för de provisoriska lokalerna. Tillräckliga skäl synes för närvarande inte heller förefinnas för reglering av bidraget till dylika lokaler genom någon form av ortsinde. Mot indexbindning talar enligt överstyrelsens mening även önskvärldheten av en så enkel administration som möjligt av statsbidragsgivningen till de provisoriska lokalerna.

Med hänsyn till det i 1961 års statsverksproposition anförda beräknar överstyrelsen, att under budgetåret 1961/62 kommer efter beviljande av statsbidrag att igångsättas paviljongbyggen för en kostnad av 50 miljoner kr. *inklusive* utgifter för utvändiga ledningar och planering. För budgetåret 1962/63 räknar överstyrelsen — såväl i sina petita som i remissyttrandet över skolberedningens förslag — med en kostnadssumma av samma storlek, *exklusive* utgifter för utvändiga ledningar och planering. Skolöverstyrelsen beräknar vidare, att vid oförändrade statsbidragsgrunder utgående bidrag till paviljongbyggen genomsnittligt motsvarar 38 % av kostnaderna inklusive utgifter för utvändiga ledningar och planering. Efter den av överstyrelsen föreslagna höjningen av statsbidragsbeloppet till 390 kr. per kvadratmeter beräknas bidraget genomsnittligt komma att motsvara 50 % av kostnaderna (exklusive utgifter för utvändiga ledningar och planering).

Då överstyrelsen vidare räknar med att hälften av statsbidraget utbetalas under det budgetår, då bidraget beviljats, och den andra hälften under det därpå följande budgetåret, skulle således medelsbehovet för budgetåret 1962/63

kunna beräknas till $\frac{38 \times 50}{100 \times 2} + \frac{50 \times 50}{100 \times 2} = 22$ miljoner kr.

Sammanlagda beloppet av de bidrag till anskaffande av permanenta och provisoriska skollokaler, som enligt det förut nämnda kan beräknas belasta anslaget för budgetåret 1962/63, uppgår till $(82,7 + 22 =) 104,7$ miljoner kr., med vilket belopp anslaget sålunda enligt skolöverstyrelsens beräkningar skulle behöva uppföras för sagda budgetår.

Resultatet av den i det föregående behandlade, av skolöverstyrelsen i samråd med statskontoret verkställda undersökningen rörande bidraget till provisoriska skollokaler liksom en motsvarande, av överstyrelsen för yrkesutbildning företagen utredning, vilken föranlett sistnämnda överstyrelse att också föreslå en höjning till 390 kr. per kvadratmeter av statsbidraget för provisoriska yrkes-skolbyggnader, har i särskilda skrivelser från de båda överstyrelserna underställt *statskontoret*, som i anslutning härtill uttalat bl. a. följande.

Statskontoret håller i likhet med överstyrelserna före, att i betraktande av den kostnadsutveckling, som inträtt efter tillkomsten av gällande statsbidragsbestämmelser å förevarande område, viss uppräknig av det för provisoriska skollokaler hittills tillämpade statsbidragsbeloppet får anses motiverad. Enligt statskontorets mening bör en justering av statsbidragsbeloppet dock avvägas med hänsyn till byggnadskostnadsutvecklingen. Som utgångspunkt torde härvid kunde tagas förändringarna i byggnadskostnadsindex under tiden fr. o. m. ingången av år 1957. Enligt vad under hand upplysts har sagda index, avseende byggnader av trä, under tiden den 1 januari 1957—den 1 juli 1961 ökat med 13,5 %. Vid en uppräknig i enlighet härmed skulle ifrågavarande bidragsbelopp

komma att uppgå till $(325 + \frac{13,5 \times 325}{100} =) 368$ kr. 90 öre eller i runt tal

370 kr.

För övervägandet av en justering av ifrågakvarande statsbidragsbelopp i vidare mån än vad sålunda angivits måste enligt statskontorets mening mera ingående undersökningar anses påkallade, än som kunnat komma till stånd inom den för översynen angivna tidsramen. Statskontoret avser att medelst dylika undersökningar fortsätta det nu inledda utredningsarbetet. I detta sammanhang må framhållas, att statskontoret fullföljer en tidigare inom statens sakrevision påbörjad undersökning rörande byggnadsverksamheten på yrkesskolväsendets område i syfte att därigenom få ökat underlag för bedömning av relationen mellan statsbidragsgivningen och skäliga byggnadskostnader. Därest den efter hand inträdda standardförändringen beträffande de provisoriska skollokaler anses böra beaktas vid avvägningen av bidragsbeloppets storlek, torde emellertid icke i och för sig något vara att erinra mot det av överstyrelserna föreslagna enhetsbeloppet, 390 kr. Bidragets stimulanskaraktär skulle givetvis härvid ytterligare förstärkas.

Statskontoret anser, att statsbidraget till provisoriska skollokaler liksom hittills icke bör anknytas till byggnadskostnadsindex eller ortsinde.

Departementschefen. I det föregående har jag i samband med behandlingen av frågor rörande övergången till den nya skolordningen utförligt redovisat det ökade behov av skollokaler, som ett genomförande av grundskolereformen i den av mig förordade takten skulle medföra. Såsom därav framgått erfordras avsevärt ökade investeringar i skolbyggnader, om inte reformens genomförande skall hämmas av brist på lokaler. I enlighet med skolberedningens förslag har jag förordat, att investeringsramarna för det allmänna skolväsendets del höjes till 350 000 000 kr. per år. Jämfört med den för innevarande budgetår beräknade investeringsramen av 225 000 000 kr. innebär detta en ökning med 125 000 000 kr.

För budgetåret 1962/63 bör en investeringsram av denna storlek fördelas med 270 000 000 kr. för permanenta och 80 000 000 kr. för provisoriska skollokaler. Vid bestämmande av de angivna ramarna har jag i likhet med skolberedningen utgått ifrån de totala kostnaderna. Jag har således inte ansett mig böra förorda skolöverstyrelsens förslag om beräkning av investeringsramarna på grundval av bidragsunderlaget.

Såsom jag anfört i 1962 års statsverksproposition (bilaga 10, ecklesiastikdepartementet, s. 282) under anslaget till bidrag till byggnadsarbeten m. m. vid yrkesskolor torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att företa av omständigheterna påkallade jämkningar i fördelningen av investeringsramarna såväl mellan obligatoriska skolor och yrkesskolor som mellan permanenta och provisoriska anläggningar.

Som nämnts i det föregående uttalade statsutskottet i samband med behandlingen av förevarande anslag vid 1961 års riksdag (SU 93, p. 1) att en översyn av bidragsgivningen till provisoriska skollokaler var erforderlig. Bakgrunden till detta uttalande var, att bidraget procentuellt sett undergått en fortskridande minskning till följd av att bidragsbeloppet — 325 kr. per kvadratmeter nettogolvyta — förblivit oförändrat samtidigt som de genomsnittliga byggnadskostnaderna för provisoriska skollokaler ökat avsevärt. Den utredning, som nu

verkställt och som närmare redovisats i det föregående, belyser på ett intressant sätt denna utveckling. De provisoriska skolbyggnaderna har visserligen under senare år i snabb takt blivit allt dyrare men som framgår av skolöverstyrelsens redovisning är denna förändring endast delvis att tillskriva kostnadsutvecklingen för byggnadsverksamheten i allmänhet. Ökningen beror också i hög grad på att det byggnadsbehov, som numera tillgodoses i form av lokaler, vilka rubriceras som provisoriska och för vilka statsbidrag utgår enligt för sådana avsedda regler, ändrat karaktär. I allt större utsträckning uppföres paviljongbyggnader av den s. k. typ 2, vilka är utförda som självständiga skolenheter och på ett sådant sätt att de får en livslängd, som gör att de knappast kan anses som provisoriska.

Enligt min mening är det väsentligt, att de berörda orsakerna till kostnadsökningar beaktas var för sig. Ökningar, som beror av att man tillgodoser ett stadigvarande behov av skollokaler, synes inte utan vidare böra föranleda en uppräknig av det utgående bidraget per kvadratmeter. Genom att utnyttja bidraget för sådan byggnadsverksamhet skulle nämligen i själva verket statsbidraget till provisoriska skollokaler komma att avse byggen, till vilka bidrag borde utgå enligt reglerna för bidrag till permanenta skollokaler. Därmed skulle en väsentlig förändring inträda i fråga om ändamålet med den särskilda bidragsgivningen, vilken från början syftade till att av samhällsekonomiska skäl stimulera kommunerna att tillgodose lokalbehov av kort varaktighet med enklare och billiga byggnader.

I likhet med statskontoret anser jag, att mera ingående undersökningar är påkallade för att närmare klarlägga de här berörda förhållandena. Möjligheterna till en samordning av bidragsstödet till olika slag av skolbyggnader bör därvid uppmärksammas. Av stor vikt är därjämte, att bidragsreglerna efter en översyn kan få en sådan utformning, att de medför att de tillgängliga investeringsresurserna utnyttjas på effektivast möjliga sätt. Detta ytterligare utredningsarbete utföres av statskontoret i samråd med berörda överstyrelser, varvid även motsvarande bidragsgivning på yrkesskolväsendets område bör beaktas. I avvaktan på resultatet av detta utredningsarbete är jag inte beredd att förorda någon uppräknig av statsbidraget till provisoriska skollokaler.

Det erforderliga medelsbehovet för budgetåret 1962/63 har skolöverstyrelsen med utgångspunkt i den av skolberedningen föreslagna investeringsramen beräknat till sammanlagt 104 700 000 kr. Överstyrelsen har därvid dels utgått ifrån en annan fördelning av investeringsramen på permanenta och provisoriska skolbyggnader än vad jag här förordat, dels räknat med den nyss berörda höjningen av bidraget till provisoriska skollokaler. Överstyrelsen har dessutom beräknat investeringsramen på grundval av bidragsunderlag, vilket dock inte påverkat anslagsberäkningen.

Som framgår av skolöverstyrelsens förut redovisade anslagsframställning kan procentsatsen för bidraget till permanenta skolbyggnader genomsnittligt beräknas

till 39, då investeringsramen grundas på bidragsunderlag, och 36 då den — såsom jag för min del förordat — beräknas på grundval av totalkostnader.

Beträffande provisoriska skolbyggnader har av skolöverstyrelsens nyss redovisade undersökning av förhållandet mellan det nu utgående statsbidraget av 325 kr. per kvadratmeter nettogolvyta och de genomsnittliga byggnadskostnaderna framgått, att bidraget motsvarar ca 38 % av kostnaderna.

Med tillämpning av den metod för anslagsberäkningen, som skolöverstyrelsen använt men med den av mig förordade ändrade fördelningen av investeringsramen på olika slag av skolbyggnader samt med oförändrat bidrag per kvadratmeter till provisoriska skolbyggnader, beräknar jag det erforderliga medelsbehovet för budgetåret 1962/63 till 77 225 000 kr. för permanenta och 24 700 000 kr. för provisoriska anläggningar. Det sammanlagda medelsbehovet för budgetåret 1962/63 skulle således uppgå till $(77\,225\,000 + 24\,700\,000 =) 101\,925\,000$ kr., vilket belopp bör avrundas till 102 000 000 kr. Jämfört med innevarande budgetår innebär detta en anslagsökning av 18 000 000 kr.

Vid den här redovisade anslagsberäkningen har medel ej beräknats för det av mig tidigare förordade särskilda bidraget till sådan fast inredning och sådana installationer i nytillkommande skollokaler, som är avsedda att underlätta användningen av audivisueella hjälpmedel. Såsom framgår av skolöverstyrelsens remissutlåtande över skolberedningens ifrågavarande förslag kan kostnaderna för denna bidragsgivning beräknas komma att belasta anslaget först under andra budgetåret efter det budgetår, inom vars investeringsram bidrag beviljats till byggnadsarbetena. Bidrag av detta slag, som hänför sig till den med investeringsramen för budgetåret 1962/63 avsedda byggnadsverksamheten, skulle således påverka medelsbehovet först under budgetåret 1964/65.

Den anslagsberäkning för budgetåret 1962/63, som skolberedningen redovisat (SB s. 728), slutar på ett högre belopp än den jag nu redovisat. Denna olikhet sammanhänger till övervägande del med att utredningen utgått från samma förutsättning beträffande statsbidragets relativa andel av kostnaderna för provisoriska skollokaler som legat till grund för anslagsberäkningen för innevarande år, nämligen 50 %. En annan orsak till det nu erhållna lägre anslagsbeloppet är som nyss berörts att — i motsats till tidigare beräkningar — medel ej inräknats för bidrag till kostnader, som sammanhänger med skollokalernas utrustning för användningen av audivisueella hjälpmedel.

Som jag i annat sammanhang framhållit bör vid övergången till grundskolan det till försökskommun utgående särskilda statsbidraget med 8 % av eljest utgående bidrag till permanenta skollokaler slopas. Jag har emellertid förordat, att detta extra bidrag må kunna utgå övergångsvis i de fall statsbidragsansökan inkommit till vederbörande statsmyndighet före den 1 mars 1962 och försöksverksamhet bedrivits inom kommunen läsåret 1961/62. Eftersom de ansökningar, som avgöres under det kommande budgetåret med hänsyn till denna övergångsbestämmelse torde komma att medföra tilläggsbidrag i ungefär oför-

ändrad omfattning, har jag ej funnit anledning att vid anslagsberäkningen beakta den kostnadsminskning som på längre sikt uppkommer genom sloandet av ifrågavarande tilläggsbidrag.

Jag vill i detta sammanhang vidare erinra om att skolberedningen föreslagit, att bidrag i vissa fall skall kunna utgå till byggnadsarbeten m. m. vid privata skolor. Av förut redovisade skäl har jag funnit mig böra tillstyrka detta förslag. Det torde därför få ankomma på Kungl. Maj:t att från och med budgetåret 1962/63 efter beslut i varje särskilt fall medgiva dylikt bidrag och därvid ta i anspråk under förevarande rubrik beräknade anslagsmedel.

Beredningen har beräknat, att statsbidragskostnaderna för denna byggnadsverksamhet under en övergångsperiod från och med nästa budgetår skulle uppgå till 200 000 kr. årligen. Det torde dock vara ovisst, huruvida några bidragsutbetalningar kan komma att aktualiseras redan under nästkommande budgetår.

I förra årets statsverksproposition berörde jag vissa frågor rörande skolbyggnadsverksamheten som led i beredningsplaneringen mot arbetslöshet och nämnde därvid, bland annat, att kommunerna i regel inte brukar fullfölja detaljplaneringen av sina skolbyggen genom att färdigställa detaljritningar och övriga för utlysande av entreprenad erforderliga handlingar, förrän statsbidragsbeslut meddelats. Detta förfaringssätt hade haft till följd, att ofta avsevärd tid hunnit förflyta efter statsbidragsbesluten, innan byggnadsarbetena kommit igång. Jag anmälde vidare, att Kungl. Maj:t med hänsyn till sysselsättningsberedskapen vidtagit vissa åtgärder i syfte att påskynda kommunernas planeringsarbete och därigenom få till stånd en viss beredskapsreserv av skolbyggen.

Aven bortsett från beredskapssynpunkterna kan man konstatera, att skolbyggnadsföretagens igångsättning många gånger är illa anpassad till de arbetsmarknadsmässiga synpunkterna. Det behov, som kommunerna oftast har, att få snabbt besked i sina statsbidragsärenden, leder nämligen automatiskt till en sådan säsongrytm i statsbidragsgivningen, att största delen av statsbidragsbesluten meddelas under budgetårets förra hälft med påföljd att investeringsramen hinner bli nästan helt utnyttjad ganska långt före årets slut. Därefter minskar omfattningen av statsbidragsgivningen för att sedan öka kraftigt, när väl en ny investeringsram ställts till förfogande. Den nyss berörda eftersläpningen i kommunernas planeringsarbete medför emellertid, att större byggnadsföretag (med en byggnadstid av ett år eller mera), för vilka statsbidrag beviljas i början av ett budgetår, ofta inte kommer igång förrän påföljande vinter. Efterfrågan på arbetskraft till dessa byggen blir då i regel störst påföljande sommar, vilket ur arbetsmarknadssynpunkt är otillfredsställande, eftersom man i säsongutjämnande syfte eftersträvar att för ifrågavarande slag av byggnadsverksamhet få störst efterfrågan på arbetskraft under vinterhalvåret och minst under sommaren.

För att komma till rätta med detta förhållande har Kungl. Maj:t med början i januari innevarande år i en rad fall tagit upp frågan om statsbidrag till skol-

byggnadsföretag till förberedande granskning. I den mån förutsättningar för beviljande av bidrag befunnits föreligga, har vederbörande kommun genom särskilt beslut av Kungl. Maj:t förklarats berättigad till statsbidrag. Eftersom utrymme inte funnits för dessa byggnadsföretag inom den för budgetåret 1961/62 beslutade investeringsramen, har beslut om statsbidragets storlek och om anvisande av medel icke meddelats samtidigt utan i stället har förutskickats, att beslut i dessa avseenden skulle meddelas framdeles. Vidare har Kungl. Maj:t förklarat, att den omständigheten att endast ett partiellt statsbidragsbeslut meddelats inte utgör hinder för vederbörande kommun att påbörja byggnadsföretaget med bibehållen rätt till statsbidrag.

Avsikten med de beslut, som sålunda meddelats, har varit, att vederbörande kommun därigenom skall erhålla visshet om att utrymme för dess bygge kommer att finnas inom den investeringsram som förutsättes bli bestämd för nästa budgetår. Det förutsättes att en kommun, som erhåller ett dylikt förhandsbesked, skall påskynda sitt planeringsarbete, så att företaget blir färdigt att påbörjas vid från arbetsmarknadssynpunkt lämplig tidpunkt.

Det förfaringssätt, som jag här angivit, är avsett att tillämpas beträffande sådana särskilt utvalda, större byggnadsföretag (dvs. företag med en byggnadstid av omkring tolv månader eller mera), som bedömes från skolsynpunkt vara så angelägna, att de utan tvekan kommer att kunna inrymmas i den investeringsram, som förutsättes bli fastställd för det kommande budgetåret, och vilka dessutom från arbetsmarknadssynpunkt bedömes böra komma igång snarast möjligt. Urvalet av byggnadsföretag sker i samverkan med skolöverstyrelsen (respektive överstyrelsen för yrkesutbildning) och arbetsmarknadsstyrelsen. För det allmänna skolväsendets del föreligger från de centrala ämbetsverkens sida förslag att förhandsbeslut av nu angivet slag skall meddelas beträffande byggnadsföretag till en sammanlagd kostnad av omkring 150 miljoner kr.

Vid vilken tidpunkt nu ifrågasvarande byggnadsföretag kan komma att sättas igång blir givetvis beroende av omständigheterna i de enskilda fallen. Avsikten är emellertid, att en del av dem skall kunna påbörjas redan före utgången av det innevarande budgetåret, vilket kommer att medföra en viss ökning av investeringarna i förhållande till den för det löpande budgetåret förutsatta investeringsramen och en däremot svarande minskning för det nästföljande året.

Det här redovisade systemet innebär, att det under vinterhalvåret blir möjligt att utnyttja arbetskraftsresurser, som i annat fall inte skulle tas i anspråk. Samtidigt bör en motsvarande minskning i efterfrågan på arbetskraft inträda under sommarhalvåret. Denna förskjutning i säsongutjämnande syfte kan det första året, då den här beskrivna ordningen tillämpas, i vissa fall innebära, att skolbyggen färdigställs tidigare än vad som eljest skulle ha blivit fallet. Detta får tillfälligt samma effekt som en ökning av skolbyggandet. Då en sådan ökning vinnes genom ett förbättrat utnyttjande av arbetskraften, utgör den dock inte någon ökad tillfällig belastning på samhällsekonomin. I allmänhet torde emel-

lertid inte den ökade arbetsintensiteten under vinterhalvåret medföra att skolbyggnadsföretagen kan tas i bruk tidigare än vad som för närvarande är fallet; både med den hittillsvarande och den här redovisade ordningen torde man i allmänhet inrikta sig på att färdigställa skolbyggnadsföretagen till början av höstterminen ett eller två år efter det att byggnadsarbetena igångsatts. Med hänsyn härtill torde införandet av det nya systemet inte medföra någon större ökning i behovet av kapitalmedel under detta första år, då systemet införes. De resurser som tages i anspråk för skolbyggnadsverksamheten totalt under en period blir ju desamma enligt såväl den hittills tillämpade som den nu redovisade ordningen för Kungl. Maj:ts beslut. Någon mera betydande tillfällig ökning av belastningen på förevarande bidragsanslag kan inte heller väntas uppkomma.

Då syftet med investeringsramar för skolbyggnadsverksamheten är att ge denna byggnadsverksamhet den från samhällets synpunkt lämpligaste omfattningen och det nu redovisade systemet från arbetsmarknadssynpunkt ter sig avsevärt fördelaktigare än det hittills tillämpade, torde anledning till betänkligheter mot den gjorda ändringen inte finnas. Jag har dock ansett det lämpligt att frågan i detta sammanhang anmäles för riksdagen.

Under återopande av vad jag anfört i det föregående hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

- a) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva, att statsbidrag må utgå till kostnaderna för byggnadsarbeten m. m. vid privata skolor i enlighet med vad jag i det föregående förordat;
- b) till *Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 102 000 000 kr.

12. Vidareutbildning av lärare m. m.

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	1 000 000	891 685
1960/61	1 000 000	1 105 486
1961/62 (statsliggaren s. 823)	910 000	
1962/63 (förslag)	1 800 000	

Innevarande budgetår är i riksstaten under åttonde huvudtiteln upptaget ett reservationsanslag av 910 000 kr. under rubriken Vidareutbildning av folkskollärare. I årets statsverksproposition (bilagan 10, ecklesiastikdepartementet, s. 532) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild propo-

sition i ämnet, till Vidareutbildning av folkskollärare för budgetåret 1962/63 beräkna ett reservationsanslag av 910 000 kr. Vidare har i samma proposition (s. 530) föreslagits, att i det preliminärt beräknade beloppet till Ökad ämnes- och speciallärarutbildning medel jämväl skall upptagas för vidareutbildningsändamål.

Av skäl, som framgår av det följande, bör medel för nu nämnda ändamål i fortsättningen anvisas under ett anslag med den rubrik som här använts.

Skolöverstyrelsen lämnar i samband med sina anslagsäskanden beträffande vidareutbildningsverksamheten för nästa budgetår en redogörelse för bedriven kursverksamhet under 1960/61 och 1961/62, av vilken framgår följande.

Till terminskurserna, vidareutbildningskurserna i merkantila ämnen och för hjälpklasslärare under läsåret 1960/61 anmälde sig sammanlagt 509 sökande. Antalet sökande till kurserna i psykologi och pedagogik var 410 och till biämnescurserna 330. Kurserna i psykologi och pedagogik under höstterminen 1960 hade vid kursernas början 260 deltagare, av vilka 259 hittills godkänts vid slutprövning. Antalet vid slutprövning godkända deltagare i terminskurser och vidareutbildningskurser läsåret 1960/61 uppgick till 428.

En biämneskurs ordnades vårterminen 1961 i kristendomskunskap, två i historia, en i samhällskunskap, två i geografi, en i matematik, två i fysik och fyra i kemi. Det sammanlagda antalet deltagare vid kursernas början var 314, varav 296 hittills godkänts vid slutprövning.

Vid slutet av läsåret 1959/60 hade sammanlagt 408 deltagare med godkänt resultat genomgått fullständig egentlig vidareutbildningskurs, vidareutbildningskurs i merkantila ämnen eller för hjälpklasslärare. Under och efter läsåret 1960/61 har ytterligare 215 folkskollärare med godkänt resultat genomgått nämnda vidareutbildning och sålunda förvärvat den särskilda ämnesutbildning, som fordras för behörighet till folkskollärartjänst i lönegrad Ao 19. Efter kurserna i psykologi och pedagogik under augusti 1961 beräknas detta antal ha ökat ytterligare.

I de till överstyrelsen av kursföreståndarna och kursledarna ingivna pedagogiska redogörelserna för vidareutbildningsverksamheten under läsåret 1960/61 vitsordas, att kursdeltagarna genomgående väl tillgodogjort sig undervisningen och visat stort intresse för kursarbetet. Prövningsresultatet måste också anses gott.

Till de för läsåret 1961/62 planerade terminskurserna, vidareutbildningskurserna i merkantila ämnen och för hjälpklasslärare anmälde sig 537 sökande samt till kurserna i psykologi och pedagogik 413. Kurser i psykologi och pedagogik ordnades höstterminen 1961 på 6 olika kursorter med ett sammanlagt deltagarantal av 246 vid kursernas början. Vissa uppgifter beträffande nyssnämnda terminskurser och vidareutbildningskurser framgår av följande sammanställning.

*Terminskurser, vidareutbildningskurser i merkantila ämnen och för
hjälpklasslärare läsåret 1961/62*

Ämne och kursort	Antal deltagare vid läsårets början		
	Hösttermin	Vårtermin	Läsåret
Modersmålet, Lund			20
Modersmålet, Umeå			20
Historia, Linköping	20		
Samhällskunskap, Linköping		20	
Samhällskunskap, Stockholm	27		
Yrkesvägledning, Stockholm		24	
Matematik, Göteborg	19		
Fysik, Göteborg		16	
Matematik, Jönköping	24		
Fysik, Jönköping		17	
Matematik, Stockholm	18		
Fysik, Stockholm		21	
Matematik, Östersund	14		
Fysik, Östersund		13	
Matematik, Lund	16		
Kemi, Lund		16	
Matematik, Uppsala	19		
Kemi, Linköping		11	
Fysik, Stockholm	11		
Kemi, Stockholm		11	
Geografi, Karlstad		18	
Merkantila ämnen, Stockholm			16
Hjälpklasslärarkurs, Stockholm			21
Hjälpklasslärarkurs, Göteborg	21		
Summa	189	167	77

Anm. Medel till vidareutbildningskurserna för hjälpklasslärare utgår budgetåret 1961/62 ur anslaget till lärares fortbildning m. m.

Vad gäller verksamheten under budgetåret 1962/63 hänvisar överstyrelsen inledningsvis till vissa av skolberedningen gjorda uttalanden angående de vidareutbildade folkskollärarna. Sådana lärare bör enligt beredningen även i fortsättningen ingå som en reguljär del av högstadiets lärarkår. Beträffande fördelningen av antalet tjänster mellan vidareutbildade folkskollärare och i huvudsak akademiskt utbildade adjunkter föreslår beredningen, att antalet tjänster för ämneslärare i lönegrad 19 med klasslärarutbildning för mellanstadiet även fortsättningsvis bör uppgå till 40 % och för akademiskt utbildade lärare till 60 % av totala antalet tjänster för lärare i läroämnen. Beredningen har vidare förordat, att överstyrelsen vid anordnandet av vidareutbildningskurser för folkskollärare, beaktar den brist på lärare med naturvetenskaplig utbild-

ning som finns och den förbättrade tillgång på lärare i andra ämneskombinationer som — såvitt man nu kan bedöma — kommer att uppstå.

Överstyrelsen anser det önskvärt, att under budgetåret 1962/63 kunna upprepa innevarande budgetårs kurser såväl i humanistiska som i naturvetenskapliga ämnen. Med hänvisning till beredningens uttalanden angående bristen på lärare i naturvetenskapliga ämnen finner överstyrelsen det angeläget att kunna utvidga vidareutbildningsverksamheten just på detta område. Även i övrigt föreslås en utvidgning av verksamheten. Här om anför överstyrelsen i huvudsak följande.

Överstyrelsen upprepar det förslag, som framfördes i föregående års petita angående en ny typ av vidareutbildningskurs, nämligen terminskurs förlagd helt till kvällstid och utsträckt till att omfatta två terminer. Beträffande kursinnehåll m. m. skulle en sådan kurs helt överensstämma med hittills anordnad terminskurs. Överstyrelsen föreslår, att en kurs i vartdera av ämnena fysik och kemi under kvällstid anordnas läsåret 1962/63 i Stockholm. Kostnaderna per kvällskurs skulle uppgå till 35 000 kr.

Behovet av utbildade yrkesvalslärare i den obligatoriska nioåriga skolan är stort. Vid utgången av läsåret 1960/61 fanns i 113 kommuner omkring 236 yrkesvalslärare, varav 44 % med behörighet härför. Under läsåret 1961/62 har ytterligare ett 80-tal skolor nått högstadiet och behovet av yrkesvalslärare härigenom ökat. För läsåret 1962/63 bör därför beräknas ytterligare två terminskurser i yrkesvägledning, avsedda även för lärare i läroämnena och övningsämnena på högstadiet. Av organisatoriska och pedagogiska skäl kan det bli nödvändigt att förlägga kurserna såväl till Stockholm som till annan ort.

Därest dessa två terminskurser i yrkesvägledning kommer till stånd, erfordras ytterligare en kurs i samhällskunskap. Överstyrelsen beräknar kostnaderna för två terminskurser i yrkesvägledning till 90 000 kr. och för en kurs i samhällskunskap till omkring 20 000 kr.

I och med utvidgningen av terminskurserna behöver ytterligare en biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik anordnas. Överstyrelsen beräknar kostnaderna för biämneskurs och för kurs i psykologi och pedagogik till omkring 10 000 kr. per kurs.

I samband med beräkningen av medelsbehovet under ifrågasvarande anslag för nästa budgetår lämnar överstyrelsen följande redogörelse för den beräknade medelsåtgången innevarande budgetår.

Vid utgången av budgetåret 1960/61 fanns en reservation av 254 711 kr. å förevarande anslag. Genom Kungl. Maj:ts beslut är emellertid 348 718 kr. bundna för bidrag till Hermods korrespondensinstituts akademiska kurser. Här föreligger således ett underskott av 94 000 kr., som måste täckas under nu löpande budgetår. Anslaget är för budgetåret 1961/62 uppfört med 910 000 kr. Överstyrelsen beräknar kostnaderna enbart för vidareutbildningskurserna under budgetåret 1961/62 till 820 000 kr., vartill kommer kostnader för planerade konferenser med kursföreståndare och kursledare, för annonsering m. m., vilka kostnader beräknas till 10 000 kr. Till stipendier till folkskollärare, som förvärvat akademiska betyg i vissa ämnen, och till stipendier till deltagare i Hermods korrespondensinstituts akademiska kurser beräknas omkring 90 000 kr. behöva

tagas i anspråk. Ett underskott av 10 000 kr. beräknas sålunda uppkomma utöver ovan angivet underskott på 94 000 kr.

För budgetåret 1962/63 uppskattar överstyrelsen medelsbehovet för vidareutbildning av lärare till sammanlagt 1 254 000 kr., vilket innebär en ökning med 344 000 kr. i förhållande till anslaget för innevarande budgetår. Av det äskade beloppet utgör 950 000 kr. kostnaden för en verksamhet av samma omfattning som innevarande budgetår, varav 40 000 kr. beror på en automatisk ökning på grund av höjda arvoden och traktamenten. För den föreslagna utvidgningen av kursverksamheten beräknas sammanlagt 200 000 kr. I de äskade medlen för 1962/63 ingår även ett belopp av 94 000 kr. för täckande av nyssnämnda underskott gentemot Hermods korrespondensinstitut och ett belopp av 10 000 kr. för täckande av underskott för verksamheten i övrigt.

Överstyrelsen föreslår slutligen, att anslagets nuvarande benämning Vidareutbildning av folkskollärare ändras till Vidareutbildning av folkskollärare m. fl.

I skolöverstyrelsens utlåtande över skolberedningens betänkanden framföres, såsom framgått av det föregående (s. 474 ff.), vissa förslag om åtgärder för att minska bristen på lärare. Bl. a. bör enligt överstyrelsens mening anordnas en decentraliserad akademisk ettbetygsutbildning av folkskollärare och motsvarande kategorier till ämneslärare vid grundskolans högstadium. Utbildningen bör i första hand avse matematik, fysik och kemi samt i andra hand nationalekonomi och statskunskap. Överstyrelsen räknar med att en sådan regional utbildning kommer till stånd på tio orter. De sammanlagda kostnaderna beräknas till 740 000 kr. fördelade på följande sätt:

10 matematikkurser	250 000
6 fysikkurser	228 000
4 kemikurser	200 000
2 kurser i nationalekonomi	30 000
2 kurser i statskunskap	32 000
	<hr/>
	740 000

Av de sammanlagda kostnaderna skulle omkring 40 000 kr. falla på preparandkurser i matematik under vårterminen 1962, vilket belopp ingår i de äskanden om tilläggsanslag budgetåret 1961/62 för bl. a. vissa lärarutbildningskurser, som överstyrelsen ingivit och som redovisats i det föregående (s. 475 f.). Av återstående 700 000 kr. kommer, enligt överstyrelsens äskanden sådana de slutligt bestämts, 487 000 kr. på den akademiska undervisningen, 48 000 kr. på preparandkurser i fysik, kemi, nationalekonomi och statskunskap samt 165 000 kr. på administration, expenser och materialkostnader vid kursorterna. Då under vårterminen 1963 även bör anordnas preparandkurser i matematik med tanke på ettbetygskurser i ämnet budgetåret 1963/64 beräknar överstyrelsen för detta ändamål

40 000 kr. Enligt överstyrelsens uppfattning bör kostnaderna för den akademiska undervisningen belasta universitetsanslagen, medan övriga kostnader bör belasta anslaget till lärares fortbildning m. m. De sammanlagda kostnader för de akademiska ettbetygskurserna, som bör utgå ur sistnämnda anslag under nästa budgetår, är enligt överstyrelsens beräkningar 253 000 kr. Om folkskollärare, som deltagit i ettbetygskurserna, önskar förvärva behörighet till folkskollärartjänst i 19 lönegraden, måste de, påpekar överstyrelsen, genomgå av överstyrelsen anordnad s. k. biämneskurs, omfattande omkring tre veckor, samt kurs i psykologi och pedagogik, likaledes om ca tre veckor. I den mån dessa lärare kan komma att delta i sådana kurser under budgetåret 1962/63, bör kostnaderna härför belasta förevarande anslag.

I särskild framställning har *Hermods korrespondensinstituts stiftelse* bl. a. anhållit att medel anvisas *dels* för utarbetande av en korrespondenskurs i statskunskap för ett akademiskt betyg och *dels* för stipendier till de deltagare som avlagt godkänd tentamen. Till stöd härför anför stiftelsen bl. a. följande.

Genom beslut den 30 juni 1960 beviljade Kungl. Maj:t medel till utarbetande av en korrespondenskurs i nationalekonomi. I avsikt att skapa ytterligare möjligheter för lärare i samhällskunskap (och i historia med samhällslära) att förvärva erforderlig kompetens avser Hermods att efter mönster av i nationalekonomi och andra ämnen nu pågående korrespondensundervisning kompletterad med muntliga sommarkurser, på universitetsstadiet anordna en ettbetygskurs i statskunskap. Vid planeringen av den föreslagna kursverksamheten i statskunskap har Hermods utgått från att statliga stipendier enligt hittills tillämpade principer skall kunna utgå till vid tentamen godkända studerande med ett belopp som motsvarar erlagd kursavgift jämte föreskriven tentamensavgift.

I utlåtanden över framställningen tillstyrker *universitetskanslern* och *skolöverstyrelsen* densamma. Överstyrelsen finner för sin del den föreslagna kursen vara värdefull och ändamålsenlig som ett led i kursverksamheten för utbildning av lärare i samhällskunskap. Behovet av kursen menar överstyrelsen vara klart ådagalagt. Om framställningen bifalles och om bidrag skall utgå ur fortbildningsanslaget förutsätter överstyrelsen, att anslaget för budgetåret 1962/63 uppräknas med ett belopp, som motsvarar bidraget till utarbetande av kursen i fråga.

Departementschefen. Överstyrelsen har föreslagit att ett ökat antal kurser för vidareutbildning av folkskollärare kommer till stånd. Jag delar uppfattningen att så bör ske i viss utsträckning och förordar, att 40 000 kr. beräknas till ytterligare en terminskurs i yrkesvägledning. Till denna bör emellertid även lärare i läroämnen och övningsämnen på högstadiet äga tillträde. Om så erfordras bör också ytterligare en kurs i samhällskunskap anordnas. Jag anser vidare, att sammanlagt 20 000 kr. bör beräknas för ytterligare en biämneskurs och en kurs i psykologi och pedagogik.

Jag har i det föregående redovisat mitt ställningstagande i fråga om vidareutbildningskursernas inriktning mot bristämnen. Inom den medelsram som

anvisas för ändamålet bör skolöverstyrelsen enligt min mening i än högre grad än hittills koncentrera programmet på de ämnen där påtaglig brist råder och anordna kurser i andra ämnen endast då särskilda skäl därtill föreligger.

Mot överstyrelsens förslag om uppräknig med sammanlagt 134 000 kr. till följd av automatiska kostnadsökningar på grund av höjda arvoden och traktementen samt för täckande av underskott gentemot Hermods korrespondensinstitut har jag inga erinringar.

Den av Hermods korrespondensinstituts stiftelse ingivna framställningen om anslag till utarbetande av en korrespondenskurs för ett akademiskt betyg i statskunskap bör enligt min mening bifallas och erforderliga medel härför — 53 000 kr. — beräknas under förevarande anslag.

I utlåtandet över skolberedningens betänkanden har överstyrelsen framlagt förslag om anordnande av akademiska ettbetygskurser på ett antal platser i landet. Bakgrunden till förslaget är de goda erfarenheter, som gjordes läsåret 1960/61 vid liknande kurser i matematik och fysik i Örebro, anordnade i samarbete mellan universitetet i Stockholm och skolstyrelsen i Örebro. Vid min behandling i det föregående av avsnittet om skolans befattningshavare har jag förordat, att en kursverksamhet, anordnad i överensstämmelse med de av överstyrelsen uppdragna riktlinjerna, kommer till stånd. Enligt vad jag erfarit har genom inhämtande av preliminära förhandsanmälningar kunnat utrönas, att intresset för kurser av föreslagen typ är stort. Överstyrelsen har vidtagit vissa förberedande åtgärder så att kurserna, om förslaget bifalles, kan igångsättas i full utsträckning på ett tiotal orter redan i höst. Det är således möjligt att hösten 1963 tillföra skolväsendet ett fyrtiotal lärare i samhällskunskap och ca 250 lärare i matematisk-naturvetenskapliga ämnen.

Mot den beräknade kostnadsramen för de akademiska ettbetygskurserna har jag inga invändningar. Kostnaderna för dessa kurser bör fördelas så, att universitetsanslagen automatiskt belastas med kostnader för den undervisning, som bedrivs vid universiteten, medan kostnaderna för all undervisning, som bedrivs på de olika kursorterna, liksom för administration, expenser och materiel bör bestridas från förevarande anslag. Sistnämnda kostnader kan för nästa budgetår beräknas till 620 000 kr. Om det skall vara möjligt att börja kurser i matematik redan nästa hösttermin, måste preparandkurser i ämnet ordnas redan våren 1962. Jag avser därför att senare denna dag föreslå, att riksdagen förelägges förslag om att anvisa 40 000 kr. på tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1961/62.

Utöver nu nämnda kostnader för själva utbildningsverksamheten torde vissa ytterligare merkostnader komma att uppstå. Genom att de deltagande folkskollärarna förutsättes kunna få ledighet från sina lärartjänster med B-avdrag, kan merkostnader uppkomma, för vilka statsbidrag automatiskt utgår ur driftbidragsanslaget.

I anslutning till vad jag nu anfört rörande akademiska ettbetygskurser, vill jag framhålla följande. Den brist på lärare, som för närvarande råder, är allvarlig. Den måste tills vidare mötas med provisoriska och ibland improviserade åtgärder. Nya uppslag och möjligheter att förbättra situationen uppkommer ständigt. Det som därav är värdefullt bör enligt min mening utan dröjsmål kunna bli tillvarataget. Kungl. Maj:t borde därför äga disponera medel för sådana ändamål. Jag är emellertid inte beredd att nu framlägga förslag härom, men om riksdagen inte har någon erinran däremot bör det vara Kungl. Maj:t obetaget att inom ramen för här ifrågavarande anslag vidtaga åtgärder jämväl av annat slag än som nu kunnat redovisas, i den mån de är avsedda att tillgodose samma eller närliggande syfte.

För att erhålla en med anslagets ändamål adekvat rubrik bör denna ha den inledningsvis angivna lydelsen.

Med anledning av vad jag här anfört och förordat bör anslaget uppföras med (910 000 + 890 000 =) 1 800 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Vidareutbildning av lärare m. m.* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 800 000 kr.

13. Lärares fortbildning m. m.

	Anslag	Nettoutgift
1959/60	1 393 900	1 587 861
1960/61	1 541 000	1 543 728
1961/62 (statsliggaren s. 841)	2 500 000	
1962/63 (förslag)	4 680 000	

I sina anslagsäskanden för nästa budgetår föreslår *skolöverstyrelsen*, att detta reservationsanslag höjes med 1 037 100 kr. till 3 537 100 kr. Av ökningen hänför sig 100 000 kr. till ökade kostnader på grund av den fr. o. m. innevarande budgetår genomförda höjningen från 14 kr. till 16 kr. av dagtraktamentena till kursdeltagarna. Den föreslagna höjningen av anslaget beror i övrigt på förslag om ytterligare höjning av traktamentena och om utvidgning av verksamheten. Ökningen föreslås bli fördelad på kurser, studiedagar m. m. enligt följande sammanställning.

II:5 och III:1 a). Sveriges småskolläraryrke har hos överstyrelsen hemställt om anordnande av vissa kurser för småskollärare, nämligen dels en terminskurs för lärare i skolmognadsklasser, dels en fyraveckorskurs under pågående termin i psykologi och pedagogik, dels ock kurser gällande instruktion i skolmognadsprov. Överstyrelsen, som finner starka skäl tala för att dessa kurser kommer till stånd, beräknar för den förstnämnda kursen en kostnad av 70 000 kr. och för kursen i psykologi och pedagogik 30 000 kr. Kurser gällande instruktion i skolmognadsprov torde kunna inrymmas under anslagsposten V.

III:7. Posten beräknas bli ianspråktagen för fortbildningskurser, anordnade huvudsakligen under ferietid dels av överstyrelsen och fortbildningsinstitutet, dels också med bidrag från överstyrelsen av lärarorganisationer m. fl.

Starka skäl talar för en utvidgning av denna verksamhet. Antalet ansökningar till åtskilliga av de sommaren 1961 anordnade kurserna översteg avsevärt antalet platser, vilket gör det önskvärt med en dubbling av ett flertal kurser. Överstyrelsen och lärarhögskolan i Stockholm har under sommaren 1961 anordnat åtta kurser i olika ämnen för lärare, villiga att medverka i det regionala fortbildningsarbetet, t. ex. vid studiedagar. Utbildning av flera lärare för detta ändamål även inom andra ämnesområden är nödvändig. Under posten räknar överstyrelsen även med medel för handledarkurser, bl. a. för handledare av övningsundervisning i hemkunskap och textilslöjd vid seminarier för huslig utbildning, samt till kurser, som hittills icke kunnat genomföras i önskvärd utsträckning, exempelvis skoledarkurser och kurser i testning.

Likaså är en utökning av kursverksamheten för lärare i samhällskunskap ofrånkomlig. Överstyrelsen redogjorde i samband med fjolårets anslagsäskanden för en under 1960 anordnad kurs i nationalekonomi, vid vilken muntlig undervisning kombinerades med självstudier (korrespondensundervisning). En liknande kurs med avsevärt utökat deltagarantal har påbörjats under 1961.

Överstyrelsen har under senare år av brist på medel icke kunnat tillgodose de i och för sig välmotiverade äskanden, som framlagts av lärarorganisationer m. fl. För kurser av detta slag sommaren 1961 äskades över 500 000 kr., men överstyrelsen kunde icke lämna bidrag med mer än ca 390 000 kr.

Överstyrelsen motser även en ökad belastning på denna post, när fortbildningsinstitutet byggt ut den verksamhet, som de beräknas påbörja under innevarande år.

V. Länsskolnämnderna och Stockholms skoldirektion har för genomförandet under år 1961/62 av sin planerade verksamhet med studiedagar, kurser samt regional konsulentverksamhet äskat medel med omkring 820 000 kr. För ändamålet disponerar överstyrelsen dels 410 000 kr. under rubricerade post, dels 180 000 kr. ur anslaget till försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet.

Med utnyttjande av förevarande anslag har i betydande omfattning anordnats studiedagar för försökskolans lärare, främst i form av studiedagar gemensamma för lärare i hela länet eller i en region, bestående av flera kommuner. Genom att antalet deltagande lärare härvid blivit förhållandevis stort har programmet kunnat göras mera differentierat och även de mindre lärargruppernas intressen och behov har kunnat tillgodoses i stor utsträckning.

Överstyrelsen föreslår dels att ett belopp av 180 000 kr. överföres från anslaget till försöksverksamhet till förevarande post, dels att posten höjes med 100 000 kr. för att ge möjlighet åt länsskolnämnderna och skoldirektionen att utvidga sin verksamhet på området. Den föreslagna höjningen inkluderar kostnadsökningen för höjda traktamenten.

VI:2. För bidrag till vissa praktisk-pedagogiska kurser för blivande lärare

utgår innevarande budgetår 56 700 kr. Posten har av skolöverstyrelsen fördelats på så sätt att till Sveriges yngre läroverkslärares lokalavdelningar i Uppsala, Lund och Göteborg utgår 11 900 kr., 12 500 kr. respektive 4 900 kr. På sistnämnda ort anordnas kurserna i samarbete med föreningen Göteborgsstudenternas kursverksamhet. Härjämte utgår ett belopp av 27 400 kr. till stiftelsen kursverksamheten vid Stockholms universitet. I sin anslagsframställning beräknar överstyrelsen för här ifrågakarande bidrag preliminärt 57 300 kr. i avvaktan på ansökningar från samtliga berörda organisationer. Sedermera har överstyrelsen för dessa bidrag tillstyrkt anvisande av ett belopp av 64 900 kr.

I särskild framställning har *stiftelsen svenska Dalcrozeseminariet* anhållit om ett anslag av 15 000 kr. till en av stiftelsen anordnad treårig utbildning av lärare i rytmik. Stiftelsen har till stöd för sin framställning lämnat en utförlig motive-ring, varav framgår bl. a. följande.

För att främja rytmiklärarutbildningen tillkom 1960 stiftelsen svenska Dalcrozeseminariet. Den av stiftelsen anordnade utbildningsverksamheten bedrivs fr. o. m. innevarande läsår efter tre linjer, nämligen en treårig högre utbildningskurs för rytmiklärare, en sex månaders utbildningskurs avsedd för lärare inom den obligatoriska skolans låg- och mellanstadium samt slutligen barn- och amatörkurser. För att finansiera den treåriga utbildningen förutsättes deltagarna skola erlägga avgifter. Dessa kan dock omöjligen sättas så höga att de tillnärmelsevis täcker hela kostnaden för lärarlöner, lokaler m. m.

I utlåtande över stiftelsens framställning bestyrker *skolöverstyrelsen*, att rytmikundervisning enligt Dalcrozetmetoden har stort värde för förskolebarn, döv-, blind- och särskolebarn. För denna undervisning föreligger brist på kompetenta lärarkrafter. Överstyrelsen tillstyrker därför det begärda statsbidraget.

I sitt utlåtande över skolberedningens betänkanden framför *skolöverstyrelsen*, såsom framgår av vad som anförts i det föregående under avsnitten IV Utveckling av skolans arbete och VI Skolans befattningshavare, vissa förslag, som medför ett utökat medelsbehov under förevarande anslag. Utöver de i anslagsäskandena begärda medlen anser överstyrelsen sammanlagt ytterligare 620 000 kr. vara erforderliga för nästa budgetår. Härtill kommer, att överstyrelsen menar, att ett av de framlagda förslagen bör förverkligas redan under innevarande budgetår. Ett belopp av 50 000 kr. ingår i det anslag för vissa lärarutbildningskurser m. m., som enligt i det föregående lämnad redovisning överstyrelsen anser böra uppföras på tilläggsstat.

De framlagda förslagen avseende nästa budgetår och kostnaderna för dem framgår av följande sammanställning.

1. Information och fortbildning av lärare vid lärarutbildningsanstalter	100 000
2. Regionala konsulenter för fortbildning	420 000
3. Skolledarkurser	50 000
4. Introduktionskurser för att underlätta inträde och återinträde på lärarbanan	50 000
	<hr/>
	Summa kr. 620 000

Beträffande dessa förslag framgår, utöver vad som redan i det föregående anförts, bl. a. följande.

1. Med hänsyn till den centrala roll, som lärarutbildningsanstalterna spelar vid genomförandet av skolreformen, föreslår överstyrelsen, att den redan inledda informationsverksamheten vid dessa institutioner fortsättes.

2. Som framgår av det föregående förordar överstyrelsen, att under de närmaste fem åren en organisation av länsvis förordnade konsulenter för fortbildning uppbygges. För nästa budgetår beräknas kostnaderna för detta ändamål uppgå till sammanlagt 420 000 kr.

3. Skolberedningen har föreslagit, att särskilda kurser för skolledare skall anordnas. Överstyrelsen understryker starkt behovet av fortbildning av rektorer, väsentligen inriktad på de arbetsledande uppgifterna. Då det är angeläget, att denna verksamhet snarast möjligt påbörjas, bör för nästa budgetår ett belopp av 50 000 kr. anvisas under förevarande anslag.

4. För att bereda personer med akademiska betyg, vilka av olika skäl lämnat eller icke beträtt lärarbanan, möjlighet att återinträda eller inträda på nämnda bana, föreslår överstyrelsen anordnande av särskilda introduktionskurser. Sådana kurser bör anordnas redan under våren 1962. Kostnaderna härför, 50 000 kr., ingår i det äskande om tilläggsanslag för innevarande budgetår, som överstyrelsen ingivit. För dylika kurser under nästa budgetår finner överstyrelsen likaledes ett belopp av 50 000 kr. vara erforderligt.

Departementschefen. Vid min behandling i det föregående av frågorna om skolans befattningshavare har jag redogjort för min inställning till fortbildningsverksamheten och därvid även redovisat mina ställningstaganden till vissa av skolöverstyrelsen i utlåtandet över skolberedningens betänkanden framförda förslag beträffande fortbildningsändamål. I detta sammanhang begränsar jag mig därför till att behandla de frågor, som direkt sammanhänger med beräkningen av anslaget till lärares fortbildning för nästa budgetår. Jag upptar då först till behandling de i skolöverstyrelsens anslagsäskanden framförda förslagen.

Det är min avsikt att i en särskild proposition om ökad ämnes- och speciallärarutbildning skall läggas fram förslag om en omorganisation av speciallärarutbildningen. Enligt det förslaget bör kostnaderna för sådana ändamål i fortsättningen ej bestridas ur fortbildningsanslaget utan ur vissa anslag till lärarhögskolor. Under förevarande anslag har för innevarande budgetår beräknats sammanlagt 501 000 kr. till kurser för utbildning av olika kategorier speciallärare (p. I, II: 1—4, III: 1 b). För nästa budgetår bör anslaget således minskas med detta belopp. I nyssnämnda proposition kommer även att behandlas frågan om anordnande av kurser för lärare i skolmognadsklasser (p. II: 5).

I enlighet med vad jag anförde i det föregående under avsnittet om skolans befattningshavare bör allmänna resereglementets bestämmelser tillämpas vid deltagande i nu ifrågakvarande kurser och studiedagar. Jag föreslår, att anslaget av denna anledning och till följd av den redan fr. o. m. innevarande budgetår genomförda traktamentshöjningen från 14 kr. till 16 kr. uppräknas med 1 700 000 kr.

Den närmare fördelningen av fortbildningsanslaget på poster för fortbildningskurser, studiedagar m. m. kan inte nu fixeras utan bör liksom tidigare, efter förslag av överstyrelsen, få fastställas av Kungl. Maj:t. Jag anser mig därför i detta sammanhang endast mera allmänt böra ta ställning till överstyrelsens olika förslag.

I sina äskanden har överstyrelsen föreslagit en betydande utökning av verksamheten med fortbildningskurser (p. III: 1 a, 2—7). Jag anser att, bortsett från de ökade kostnaderna för höjda traktamenten och reseersättningar, i runt tal ytterligare 150 000 kr. bör beräknas för detta ändamål. Jag har i och för sig intet att erinra mot att inom den tillgängliga medelsramen bidrag också utgår till en kurs i psykologi och pedagogik för småskollärare (p. III: 1 a). Den lämpligaste omfattningen och utformningen av en sådan kurs torde dock behöva utredas närmare innan bidrag beviljas.

Överstyrelsen föreslår i anslagsäskandena, bortsett från ökade kostnader till reseersättningar och traktamenten, en uppräknig med nära 100 000 kr. för en utvidgning av sådan studiedags- och kursverksamhet, som anordnas av länskolnämnderna (V). Jag anser att medel bör beräknas för en sådan höjning av anslagsposten. Vidare bör, såsom överstyrelsen föreslagit och i enlighet med vad jag tidigare förordat, ett belopp av 180 000 kr. överföras till nämnda post från det nuvarande anslaget till försöksverksamhet inom det allmänna skolväsendet.

Överstyrelsen har funnit, att vissa av de bidrag, som nu utgår till praktisk-pedagogiska kurser (VI: 2), bör höjas. Häremot har jag inte något att erinra. Jag anser även, att bidrag till stiftelsen svenska Dalcrozeseminiariets verksamhet bör utgå med av stiftelsen äskat och av överstyrelsen tillstyrkt belopp.

I utlåtandet över skolberedningens betänkanden har skolöverstyrelsen i skilda sammanhang framfört förslag, som leder till ökade kostnader under fortbildningsanslaget. I enlighet med vad jag i det föregående vid min behandling av avsnittet om utveckling av skolans arbete anfört, bör under förevarande anslag 100 000 kr. beräknas till information av lärare vid lärarutbildningsanstalter rörande skolreformen. Under avsnittet om skolans befattningshavare har jag förordat, att fortbildningsverksamheten bör förstärkas genom tillkomsten av regionala konsulenter. Till kostnader härför bör enligt skolöverstyrelsens förslag beräknas 420 000 kr. Vad beträffar förslaget i överstyrelsens utlåtande om anvisande av medel till skolledarkurser vill jag erinra om att överstyrelsen i anslagsäskandena sagt sig ha beräknat medel under anslagsposten III: 7 för bl. a. skolledarkurser.

Överstyrelsen har i utlåtandet föreslagit, att en ny kursform införes, nämligen introduktionskurser för att bereda personer med akademiska betyg, vilka av olika skäl lämnat eller icke beträtt lärarbanan, tillfälle att återinträda eller inträda på denna. Enligt vad jag erfarit, avser överstyrelsen att redan under innevarande vårtermin igångsätta sådana kurser med tillgängliga medel ur förevarande anslag. Jag finner, att denna nya kurstyp bör kunna bli ett värdefullt

inslag bland åtgärderna för att motverka lärarbristen. Genom att kurserna börjar i vår, bör skolväsendet redan till höstterminen kunna tillföras ett antal lärare. Jag förutsätter, att introduktionskurser anordnas även under nästa budgetår för medel inom anslaget ram.

Vid bifall till vad jag sålunda förordat, bör anslaget uppföras med (2 500 000 + 2 180 000 =) 4 680 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Lärares fortbildning m. m.* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 4 680 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Kerstin Kylin-Almryd

INNEHÅLL

I. Inledning	5
Utredningsarbete och remissbehandling	5
Några förutsättningar för skolberedningens arbete	10
Skolöverstyrelsens försöksrapporter avseende redovisningsåret 1960/61 ..	14
Namnfrågor	22
Skolberedningen	22
Yttranden	24
Departementschefen	28
II. Den obligatoriska skolans mål, organisation och verksamhet	34
Skolans mål och uppgifter	34
Skolberedningen	34
Yttranden	46
Departementschefen	71
Skolans struktur och organisation	75
Skolans längd, innehåll och utformning	75
Skolberedningen	75
Yttranden	113
Yrkesorientering	177
Skolberedningen	177
Yttranden	180
Yrkesförberedande utbildning	194
Skolberedningen	194
Yttranden	197
Antal elever i klasser och grupper	213
Skolberedningen	213
Yttranden	218
Specialundervisning	226
Skolberedningen	226
Yttranden	229
Betygsättning, flyttning och kompetens	243
Skolberedningen	243
Yttranden	251
Departementschefen	262
III. Vissa till den obligatoriska skolan anslutande skolformer	296
Fackskolor. Praktiska realskolan och flickskolan. Folkhögskolan	296
Skolberedningen	296
Yttranden	311
Departementschefen	342
Privata skolor	350
Skolberedningen	350
Yttranden	356
Departementschefen	365

IV. Utveckling av skolans arbete	371
Undervisningshjälpmedel	371
Skolberedningen	371
Yttranden	378
Fortsatt utveckling av skolans arbete. Information om skolreformen	391
Skolberedningen	391
Yttranden	395
Departementschefen	406
V. Vissa skolsociala frågor	416
Skolberedningen	416
Yttranden	422
Departementschefen	439
VI. Skolans befattningshavare. Vissa administrativa frågor	446
Skolans befattningshavare	446
Skolberedningen	446
Yttranden	458
Vissa administrativa frågor	479
Skolberedningen	479
Yttranden	483
Departementschefen	490
VII. Övergång till den nya skolordningen	508
Den allmänna övergången och behovet av skolbyggnader	508
Skolberedningen	508
Yttranden	523
Statsbidragsfrågor	533
Skolberedningen	533
Yttranden	538
Skolväsendets kostnader	547
Skolberedningen	547
Yttranden	557
Departementschefen	559
VIII. Hemställen	575
IX. Vissa anslagsfrågor för budgetåret 1962/63	577
1. Skolöverstyrelsen: Avlöningar	577
2. Skolöverstyrelsen: Omkostnader	587
3. Länskolnämnderna: Avlöningar	589
4. Länskolnämnderna: Omkostnader	593
5. Läroboksnämnden	596
6. Bidrag till skolbibliotek	598
7. Pedagogiskt utvecklingsarbete inom det allmänna skolväsendet	601
8. Pedagogiska hjälpmedelscentraler	609
9. Information om skolreformen	609
10. Bidrag till pedagogisk utrustning m. m.	610
11. Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet ..	611
12. Vidareutbildning av lärare m. m.	620
13. Lärares fortbildning m. m.	627